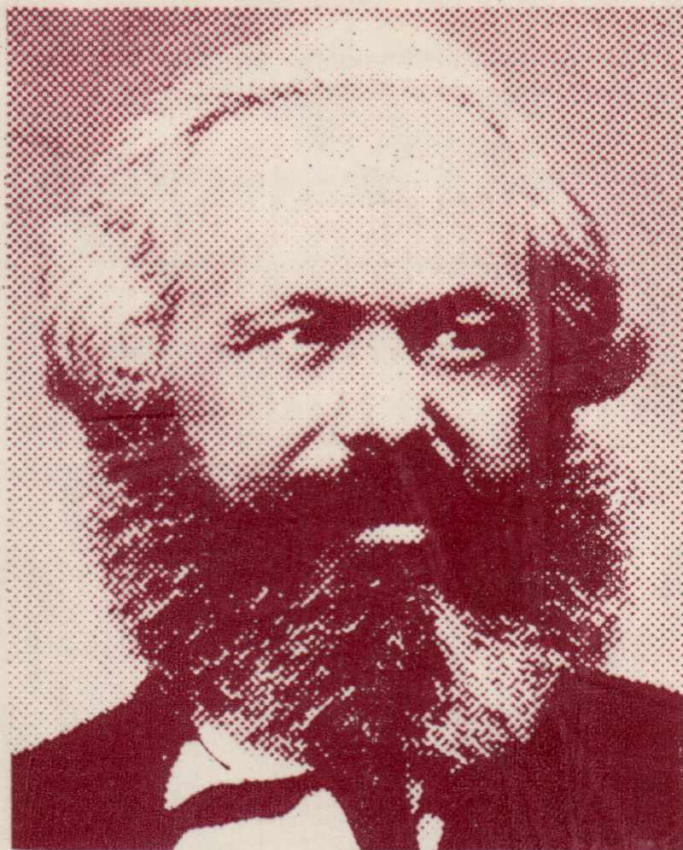

KARL

MARX

**Vuosien 1857-1858
taloudelliset
käsikirjoitukset
("Grundrisse")**

osa 1

KUSTANNUSLIIKE PROGRESS

**Karl Marxin Taloudelliset
käsikirjoitukset 1857—1858
(»Grundrisse») on Pääoman
alkuluonnos, jonka erittäin
laaja teoreettinen aineisto va-
lottaa marxilaisuuden keskei-
simpiä väittämiä. Käsikirjoituk-
set selventävät Marxin kan-
santaloustieteellisten tutkimus-
ten kulkua ja ovat arvaamat-
toman tärkeitä dokumentteja
Pääomaan perehdyttäessä.**

KAIKKIEN MAIDEN PROLETAARIT, LIITTYKÄÄ YHTEEN!

KARL MARX

Vuosien 1857-1858 taloudelliset käsikirjoitukset ("Grundrisse")

Käännös saksankielisestä tekstistä, joka on julkaistu
nimellä »Grundrisse der Kritik der politischen
Ökonomie» («Poliittisen taloustieteen arvostelun
peruspiirteet»)

KAKSI OSAA

osa I

MOSKOVA
KUSTANNUSLIIKE PROGRESS
1986

К. МАРКС
ЭКОНОМИЧЕСКИЕ РУКОПИСИ
1857—1858 гг.
(первоначальный вариант «Капитала»)

В двух частях. Часть I

На финском языке

Suomentanut ANTERO TIUSANEN

Suomennoksen tarkastaja
OLLI PERHEENTUPA

PAINETTU NEUVOSTOLIITOSSA

© Dietz Verlag Berlin 1976

© Предисловие, примечания, указатели. Политиздат, 1980

© Suomensos. Progress 1986

М $\frac{0101010000-273}{014(01)-86}$ без объявл.

ALKULAUSE *

Tämä laitos sisältää Karl Marxin kolme taloustieteellistä käsikirjoitusta, jotka on aiemmin julkaistu saksan ja venäjän kielellä. NKP:n Keskuskomitean marxismi-leninismiin instituutti ja SSYP:n Keskuskomitean marxismi-leninismiin instituutti ovat tutkineet näitä käsikirjoituksia syvällisesti ja monipuolisesti niiden julkaisemiseksi Marxin ja Engelsin Kootuissa teoksissa alkukielillä (Karl Marx, Friedrich Engels Gesamtausgabe — MEGA)**. On mm. monin paikoin tarkennettu käsikirjoituksen tulkintaa, täsmennetty selityksiä ja hakemistoja. Käsikirjoitusten kirjoitusaika on seuraava 1) »Bastiat ja Carey» — heinäkuu 1857, 2) »Johdanto» — elokuu 1857, 3) »Poliittisen taloustieteen arvostelua» — hahmotelma 1857—1858, lokakuu 1857 — toukokuu 1858.

Ensi kertaa täydellisinä alkukielellä nämä käsikirjoitukset julkaisi NKP:n Keskuskomitean marxismi-leninismiin instituutti vuosina 1939—1941 kaksiosaisena laitoksena »Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie (Rohentwurf)».

Taloudelliset käsikirjoitukset 1857—1858 kuvastavat Marxin taloustieteellisen tutkimustyön merkittävää vaihetta, joka alkoi 1850-luvun puolivälissä, kohta Marxin muutettua Lontooseen.

1840-luvulla marxilainen talousteorie otti kehityksessään pitkän askeleen. Juuri tuolta kaudelta olivat peräisin sellaiset tutkielmat ja kirjoitukset kuin »Taloudellis-filosofiset käsikirjoitukset 1844», »Pyhä perhe», »Työväenluokan asema Englannissa», »Saksalainen ideologia», »Filosofian kurjuus», »Palkkatyö ja pääoma», »Puhe kauppavapaudesta» ja »Kommunistisen puolueen manifesti», joissa Marx ja Engels muovasivat dialektismaterialistisen historiankäsitkysensä ja ulottivat dialektisen materialis-

* Suom. Antti Juntunen. *Toim.*

** *Karl Marx*. Ökonomische Manuskripte, 1857/58. Text, 1. ja 2. osat; Apparate, MEGA II, 1. 1 ja 2, Dietz Verlag, Berliini 1976 ja 1981.

min ihmisyyhteiskunnan tiedostamiseen. Tämän vuoksi he pystyivät arvostelemaan johdonmukaisesti porvarillista yhteiskuntaa. Mainituissa teoksissaan Marx ja Engels kehittivät luokkataisteluooppiaan, selvittivät kapitalistisen yhteiskunnan luokkavastakohtien olemuksen ja todistivat sosialismin olevan porvarillisessa yhteiskunnassa vaikuttavien taloudellisten lakien väistämätön tulos, joten kapitalismi ei ole ikuinen, vaan itse luo haudankaivajansa, työväenluokan. He osoittivat kiertämättömiksi porvarillisen yhteiskunnan ajoittaiset liikatuotantopulat, jotka ilmentävät kapitalismin sovittamattomia ristiriitoja.

Materialistinen historiankäsitys määrää talousteorian keskeisen aseman koko marxilaisessa oppijärjestelmässä. Siksi muotoiltuaan dialektismaterialistisen historiankäsityksen perustoteamukset Marx keskittyi aikansa kapitalistisen yhteiskunnan tutkimiseen. Jo 1840-luvun kirjoituksissaan hän alkoi muovaila yksityiskohtaisesti talousteoriaa. Niissä hän kehitti tulevan arvo- ja lisäarvoteoriansa perustuksia ja erinäisiä aineksia, jotka kaipaivat vielä syvempää kehittelyä muodostaakseen eheän talousopin. Silloin Marx ei vielä poikennut työn ja pääoman vaihdon porvarillisesta tulkinnasta, jonka kumoaminen merkitsi myöhemmin kansantaloustieteen mullistusta. 1840-luvun jälkipuoliskon tutkielmissaan hän vasta läheni tuon mullistuksen tuntumaan.

Vuosien 1848—1849 vallankumouksen tappion jälkeen Marx siirtyi asumaan Lontooseen, joka oli hyvin sopiva tähystyspaikka porvarillisen yhteiskunnan tutkimiseksi. Kuten Marx sanoi, päästyään jälleen käsiksi kansantaloustieteeseen hän ryhtyi alusta alkaen täydentämään ja syventämään 40-luvulla hankkimiaan taloustietoja. Vuoden 1857 heinäkuuhun saakka hän pääasiassa kokosi ja muokkasi kriittisesti valtavan laajaa taloustieteellistä aineistoa ja otti selkoa aikansa kaikista tärkeimmistä tapahtumista Englannin ja muiden maiden talouselämässä.

Marxin tieteellisten tutkimusten mittavuudesta 1850-luvulla kertovat lukuisat muistiinpanot porvarillisten taloustieteilijöiden kirjoituksista, virallisista asiakirjoista sekä aikakausjulkaisuista. Erittäin huolellisesti hän eritteli uudestaan Adam Smithin ja David Ricardon tutkielmia. Aikajaksona 1850—1853 Marx täytti muistiinpanoillaan 24 vihkoa, jotka hän merkitsi roomalaisin numeroin I—XXIV. Tuolta ajalta jäi myös useita numeroimattomia vihkoja. Muutamiiin vihkoihin Marx alkoi silloin koota määrääihteittäin ryhmittelemiään lainauksia (etenkin rahateoriaa koskevia), joista muutamiin hän liitti lyhyen kommentin. Tämä oli aineiston alkukäsittelyä.

Mainitun aikajakson kirjeissään Marx kertoi taloustieteellisistä opinnoistaan. 27. kesäkuuta 1851 hän kirjoitti Weydemeyerille: »Aamuyhdeksästä iltaseitsemään viivyn tavallisesti British museumissa. Käsittelemäni aineisto on niin pahuksen laaja, etten

parhaalla tahdollanikaan saa työtä päätökseen ennen kuin 6 tai kahdeksan viikon kuluttua. Sitä paitsi törmäilen alituisesti monenmoisiin häiriöihin, joita syntyy väistämättä tšekäläisissä kurjissa oloissa. Mutta kaikista vastuksista huolimatta asia etenee joutuisasti päätökseen. Täytyyhän se joskus viedä hinnalla millä hyvänsä loppuun.»*

Tutkimustensa ensimmäiset teoreettiset tulokset Marx sai jo vuoden 1851 alussa, mistä ovat todistuksena hänen Engelsille 7. tammikuuta ja 3. helmikuuta kirjoittamansa kirjeet. Niissä Marx arvosteli Ricardon maankorkoteoriaa, joka pohjautui Malthusin keksimään maan vähenevän hedelmällisyyden lakiin, ja Ricardon rahankiertoteoriaa, jonka lähtökohtana oli kvantiteettiteoria. Marxin kirjeet samoin kuin hänen IV ja VIII muistiinpanovihkoon kirjoittamansa arvosteleva kommentaari Ricardon kirjaan »Kansantaloustieteen ja verotuksen periaatteet» kuvastivat hänen saavutuksiaan 1850-luvun alussa kapitalistisen tuotantotavan tutkimisessa.

1850-luvun artikkeleissaan ja kirjeissään Marx kiinnitti erikoista huomiota talouspulien tarkasteluun. Hän katsoi talouspulien enteilevän vallankumouksellisen tilanteen muodostumista. Vuonna 1857 puhjennut talouspulan ja sen aiheuttaman vallankumouksellisen nousun odotus pani Marxin jouduttamaan taloustieteellisiä tutkimuksiaan. Helmikuussa 1855 hän ilmoitti Engelsille lukevansa »kansantaloustieteen vihkoja uudestaan» voidakseen »ellei muokata aineistoa, niin ainakin omaksua sen ja valmistella muokattavaksi».**

Kesällä 1857 Marx ryhtyi kahdesti muovailemaan talousteoriaansa, mutta kummallakin kerralla keskeytti työnsä.

Heinäkuussa 1857 kirjoitettu ja keskeneräiseksi jäänyt hahmotelma kahdesta taloustieteilijästä (Bastiat ja Carey) osoittaa, miten pitkälle Marx oli siihen mennessä edennyt porvarillisen kansantaloustieteen arvostelussa. Kun aiemmissa kirjoituksissaan hän oli vasta alkanut jakaa porvarilliset taloustieteilijät kahteen perusvirtaukseen, niin hahmotelmassa Marx luonnehti selvästi porvarillisen kansantaloustieteen klassista koulukuntaa ja sen vulgaaria suuntausta, joka todisti porvarillisen taloustieteellisen ajattelun rappeutumista.

Bastiat ja Carey edustivat vulgaaria taloustiedettä, joka »osoittaa tuotantosuhteiden harmonian olevan vallalla siinä, missä klassiset taloustieteilijät hahmottivat naiivisti niiden antagonis- mia» (ks. tämän teoksen I osan s. 24). Marx eritteli taitavasti näiden taloustieteilijöiden katsomukset määränneitä taloudellisia olosuhteita ja tähdensi, että »se perin pohjin erilainen, jopa

* Marx—Engels, Werke (edelleen MEW), 27. nidos, s. 560.

** MEW, 28, s. 434.

vastakkainen kansallinen ympäristö, josta käsin he kirjoittavat, ajaa heitä kaikesta huolimatta samankaltaisiin pyrkimyksiin» (ks. s. 24). He arvioivat kapitalistisen tuotannon harmonisen yhteiskuntakehityksen luonnolliseksi ihanteeksi ja selittivät porvarillisen yhteiskunnan sovittamattomien ristiriitojen johtuvan feodaalisten jäänteiden tai muiden vahingollisten ulkoisten tekijöiden vaikutuksesta. Vastapainoksi näille historianvastaisille ja avoimen apologeettisille katsomuksille Marx asetti yhteiskuntataloudellista muodostumaa koskevan opin, jonka mukaan taloudellisten lakien vaikutus kehittyneemmissä kapitalistisissa maissa eroaa niiden vaikutuksesta heikommin kehittyneissä maissa ainoastaan ilmenemismuodoiltaan.

Toisen keskeneräisen hahmotelmansa, kuulun »Johdannon», Marx kirjoitti elokuun lopussa 1857. Myöhemmin hän kieltäytyi julkaisemasta sitä ollakseen esittämättä niitä yleistäviä johtopäätöksiä, joiden tuli seurata johdonmukaisesti koko tutkimustyön tuloksena.

»Johdanto» osoittaa, että syksyllä 1857 Marx oli jo laskenut selvät metodologiset perustukset talousopilleen. Hän piti lähtökohtanaan 40-luvulla löytämänsä materialistisen historiankäsityksen perusväittämiä ja eritoten sitä, että tuotanto on yhteiskunnassa primaarista. Kun porvarilliset taloustieteilijät julistivat kapitalistisen tuotannon ikuisiksi ja järkeilivät tuotannosta yleensä, niin Marx korostaa »Johdannossa» tuotannon yhteiskunnallista määrittäytyneisyyttä ja sanoo tarkastelevansa oman aikansa porvarillista tuotantoa.

Marx arvosteli »Johdannossa» porvarillisten taloustieteilijöiden sitä käsitystä, että kansantaloustieteen tutkimuskohde jakautuu tuotannoksi, jakaantumiseksi, vaihdoksi ja kulutukseksi. Hän osoitti näiden momenttien olevan eheän kokonaisuuden toisiinsa vaikuttavia osia. Porvarilliset taloustieteilijät (myös klassikot) rajoittuivat tarkastelemaan tuotannon aineellisia momenteja, minkä vuoksi he katsoivat kansantaloustieteen varsinaiseksi kohteeksi jakaantumissuhteet. Analysoimalla yhteiskunnallisen tuotannon kaikkien osien dialektista sidonnaisuutta Marx voitti porvarillisen kansantaloustieteen esittämät ahtaat käsitykset omasta tutkimuskohteesta ja jakaantumismuodoista, jotka ovat pelkästään tuotantomuotojen ilmauksia. Siten hän ulotti taloustieteen tutkimusalan koko tuotantosuhteisiin.

»Johdannossa» Marx luonnehti ensi kertaa abstraktisesta konkreettiseen etenemisen tieteellistä metodia kansantaloustieteen tutkimusmenetelmäksi ja arvosteli tämän metodin Hegelin esittämää idealistista tulkintaa. Dialektisen materialismin kanta taas edellyttää, että abstraktisesta konkreettiseen edettäessä teoreettisen analyysin lähtökohtana oleva konkreettinen esittäytyy tutkimuksen tuloksena moninaisten määreiden ykseytenä ja syn-

teesinä. Teoriassa Marx liitti tieteelliset abstraktiot erottamattomasti konkreettiseen todellisuuteen kuin lähtökohtaansa ja katsoi yksinkertaisesta monimutkaiseen kohoavan abstraktin ajattelun vastaavan ylipäänsä todellista historiankulkua.

»Johdannossa» Marx hahmotteli kansantaloustieteen tutkimuskohdetta ja metodia koskevien päätelmiensä mukaisesti tulevan, porvarillisen yhteiskunnan tärkeimpiä puolia sivuavan taloustieteellisen tutkielmansa rakennetta. Hän kirjoitti: »Aiheen jaottelu on selvästikin tehtävä näin: 1) Yleiset abstraktiset määrittelyt, jotka siis enemmän tai vähemmän koskevat kaikkia yhteiskuntamuotoja... 2) Ne kategoriat, jotka muodostavat porvarillisen yhteiskunnan sisäisen organisaation ja joiden varassa perusluokat lepäävät. Pääoma, palkkatyö, maaomaisuus. Niiden keskinäinen suhde. Kaupunki ja maaseutu. Kolme suurta yhteiskuntaluokkaa. Vaihto näiden välillä. Kiertokulku. Luotto (yksityinen). 3) Porvarillisen yhteiskunnan keskittymisen ilmeneminen valtion muodossa... 'Tuottamattomat' luokat. Verot. Valtionvelka. Yleinen luotto. Väestö. Siirtomaat. Maastamuutto. 4) Tuotannon kansainväliset suhteet. Kansainvälinen työnjako. Kansainvälinen vaihto. Vienti ja tuonti. Vaihtokurssi. 5) Maailmanmarkkinat ja kriisit» (I osan s. 57—58).

Syksyllä 1857 valloilleen päässyt ankara talouspula kannusti Marxia paneutumaan välittömästi talousteoriansa muovailuun. Siihen mennessä Marx oli koonnut niin laajan aineiston kriisien ongelmista, että hän tahtoi »New-York Daily Tribunessa» julkaistujen artikkelien lisäksi kirjoittaa yhdessä Engelsin kanssa erikoistutkimuksen tuosta aiheesta. Tässä tarkoituksessa Marx ryhtyi merkitsemään erityisiin »rekisterikirjoihin» kriisin kehitystä ilmentäviä tapahtumia. Pian kuitenkin hänen huomionsa keskittyi yhteenvedojen tekemiseen 50-luvun tutkimustulosten perusteella. Marx piti työssään kovaa kiirettä, sillä hän katsoi talouspulan syvenemisen voivan aiheuttaa vallankumouksellisen tilanteen. Hän kirjoitti 8. joulukuuta 1857 Engelsille: »Paiskin töitä kuin hullu öisin ja päivin tehdäkseni johtopäätökset taloudellisista tutkimuksistani, päästäkseni ennen vedenpaisumusta selville vaikkapa peruskysymyksistä.»* Samana päivänä Marxin vaimo kirjoitti hänen ja Engelsin ystävälle ja aateveljelle Conrad Schrammille seuraavasti Marxin työn edistymisestä: »Saatatte helposti kuvitella, kuinka hyvällä tuulella on Maurus. Jälleen ovat palanneet koko hänen entinen työkykyisyytensä ja tarmonsä, samoin kuin mielensä vireys ja hilpeys... Päivällä Karl työskentelee ansaitakseen leipään, öisin taas päättääkseen poliittisen taloustieteen. Tätä nykyä... tuo työ on ajan sanelema tarve.»**

* MEW, 29, s. 225.

** *K. Маркс, Ф. Энгельс, Соч. 2-е изд., 29. osa, s. 531.*

Lokakuusta 1857 toukokuuhun 1858 Marx kirjoitti valtavan käsikirjoituksen (50 painoarkkia), jonka hän otsikoi »Poliittisen taloustieteen arvostelua» ja joka on tulevan »Pääoman» ensimmäinen luonnos. Tällä käsikirjoituksella on poikkeuksellisen tärkeä sija marxismin historiassa. Marx muotoili siinä ensi kerran arvoteoriansa ja sen pohjalta lisäarveteoriansa, joka Leninin antaman arvion mukaan »on Marxin taloudellisen teorian kulmakivi».* Siten Marx teki, kuten Engels sanoi, toisen suurlöytönsä, jonka samoin kuin materialistisen historiankäsityksen löydön ansiosta sosialismi muuttui utopiasta tieteeksi.

Vuosien 1857—1858 käsikirjoitus valaisee havainnollisesti lukijalle Marxin soveltamaa tutkimusmenetelmää, hänen luovaa laboratoriotaan ja hänen taloudellisen oppinsa syntymistä. Tämän oppinsa Marx esitti myöhemmin »Pääomassaan», mutta kuten hän itse totesi, »esitystavan täytyy muodoltaan erota tutkimustavasta. Tutkimuksessa on aine omaksuttava yksityiskohdista myöten, eriteltävä sen eri kehitysmuodot ja haettava esiin niiden sisäinen yhteys. Vasta kun tämä on tehty, voidaan vastavasti kuvata todellista liikettä».** Käsikirjoitus »Poliittisen taloustieteen arvostelua» näyttääkin Marxin yrityksiä perehtyä kapitalistiseen tuotantotapaan, kuvaa uuden teorian syntymistä.

Käsikirjoitus alkaa rahaa koskevasta luvusta, jonka Marx merkitsi numerolla II. Tämä selittyy siitä, että hän aikoi asettaa sen edelle »Arvo»-luvun. Käsikirjoituksen viimeisellä sivulla 1-numeron alla on tuon luvun alun luonnostelma. Myöhemmin »Poliittisen taloustieteen arvostelua» -tutkimuksessaan Marx otsikoi luvun »Tavara».

Raha-luvun hän aloitti Proudhonin pikkuporvarillisten taloudellisten katsomusten ja ennen muuta hänen rahateoriansa arvostelusta. Marx piti tieteellisen sosialismin tärkeänä tehtävänä proudhonismin arvostelua ja pesäeroa tuosta »valeveljestä». Hän totesi sittemmin: »Tien raivaamiseksi auki kriittiselle ja materialistiselle sosialismille, joka pyrkii tekemään yhteiskunnallisen tuotannon historiallisen kehityksen ymmärrettäväksi, täytyi jyrkästi katkaista siteet siihen idealistiseen poliittiseen taloustieteeseen, jonka viimeisenä henkilöitymänä oli Proudhon sitä itsekään tajuumatta.»***

Marx oli arvostellut porvarillisen yhteiskunnan reformointiin suuntaavaa Proudhonin oppia jo »Filosofian kurjuudessa», jossa hän oli kuitenkin suuressa määrin nojautunut Ricardon taloudellisiin katsomuksiin. Vuosien 1857—1858 käsikirjoituksissa taas Marx arvosteli proudhonismia jo luomansa talousteorian nä-

* V. I. Lenin, Valitut teokset (10 osaa), 5. osa, s. 16.

** Karl Marx, Pääoma, 1. osa, kustannusliike Edistys, Moskova 1974, s. 25.

*** MEW, 19, s. 229.

kökulmasta katsoen. Hän osoitti aivan perättömäksi proudhonistien teesin siitä, että pankkialan reformin tietä voidaan hävittää kapitalismin sovittamattomat ristiriidat, ja todisti mahdottomaksi noiden ristiriitojen sovittamattoman luonteen räjäyttämisen hiljaisen metamorfoosin kautta (ks. I osan s. 107). Näin ollen proudhonistien pyrkimys säilyttää porvarillinen järjestelmä vain oikaisemalla sen »viat» merkitsee vahingollista utopiaa, joka hajottaa työväenluokan voimia ja vieroittaa sitä sosialistisen vallankumouksen valmistelusta.

Proudhonismien arvostelun myötä Marx muovasi käsikirjoituksessaan arvoteoriansa kaikki perusaineokset. Hän näytti, miten yhteiskunnallisen tuotannon ja työnjaon kehittyessä tuote muuttuu tavaraksi ja tavara rahaksi. »Todellinen kysymys kuuluu: eikö itse porvarillinen vaihtojärjestelmä tee spesifistä vaihtovälinettä välttämättömäksi? Eikö se luo väistämättä kaikille arvoille erityistä vastiketta?» (I osan s. 75). Porvarillisille taloustieteilijöille ei edes herännyt kysymys tavarahan ja rahan välisestä välttämättömästä yhteydestä. Ensi kertaa Marx oli muotoillut tuon kysymyksen »Filosofian kurjuudessa», mutta vastasi siihen vasta vuosien 1857—1858 käsikirjoituksissa analysoituaan tavarahan kahta tekijää, käyttöarvoa ja arvoa, sekä tavarahan tuotannon työn kaksinaista luonnetta. Marx osoitti, että ristiriita arvoina otettujen tavaroiden samanlaatuisuuden ja käyttöarvoina otettujen tavaroiden luontaisen erilaisuuden välillä ratkeaa vaihdossa tavarahan jakautumisena rahaksi ja tavaraksi eli arvon saadessa itsenäisen olemassaolomuodon rahana. Ratkaistessaan ulkonaisesti tavarahan käyttöarvon ja arvon välisen ristiriidan raha kärjistää samalla yksityiseen vaihtoon perustuvan tavarantuoannon ristiriitoja, kohottaa ne tavallaan uudelle asteelle. Näissä ristiriidoissa piilevätkin talouspulien mahdollisuudet.

Vaikka Marx omisti käsikirjoituksissaan paljon tilaa proudhonismien arvostelulle, hänen kritiikkinsä pääkohteena on klassinen porvarillinen kansantaloustiede. Muovailtuaan rahaa koskevassa luvussa arvo- ja rahateoriansa hän arvosteli myös Ricardon kvantitatiivista rahateoriaa.

Marx osoitti edelleen, että tavarahan käyttöarvon ja arvon välinen ristiriita johtuu porvarillisessa yhteiskunnassa tehtävän työn kaksinaisesta luonteesta: koska tuotantovälineet ovat yksityisomistuksessa on yhteiskunnallinen työ luonteeltaan välittömästi yksityistä. Hän muotoili kapitalistisen tavaratalouden tämän sovittamattoman ristiriidan seuraavasti: »Yksilöt tuottavat enää vain yhteiskuntaa varten ja yhteiskunnassa», mutta »heidän tuotantonsa ei ole välittömästi yhteiskunnallinen» (I osan s. 106).

Marxin vuosien 1857—1858 käsikirjoituksissa ensi kertaa muotoilema oppi työn kaksinaisesta luonteesta yksityisessä ta-

varantuotannossa muodostaa hänen arvoteoriansa perustan. Niemenomaan arvoteoria on vedenjakajana marxismin ja työarvoteariaa julistavan klassisen porvarillisen kansantaloustieteen välillä. Klassikot eivät ymmärtäneet porvarillisessa yhteiskunnassa tehtävän konkreettisen ja abstraktisen työn laadullista vastakkaisuutta, vaan rajoittuivat tulkinnassaan arvon suuruuden määrittämiseen työajan mukaisesti. Marx korosti taas työn kaksoisluonnetta koskevan opin laskevan perustan tosiseikkojen ymmärtämiselle.*

Muovaillessaan talousoppiaan vuosien 1857–1858 käsikirjoituksissa Marx keksi tavarahan porvarillisen yhteiskunnan »taloudellisenä soluna». Tämä merkitsi, että porvarillisen yhteiskunnan talousrakenteen analyysi on aloitettava sen suhteiden aineellisesta kantajasta, tavarasta, eikä pelkästään ajattelulla johdetusta tavaroiden arvosuhteesta. Siksi myöhemmin Marx muutti ensimmäisen luvun otsikon »Arvosta» »Tavaraksi». Käsikirjoituksessa olevan tämän luvun alun hahmotelmassakin hän kirjoitti: »Ensimmäisenä kategoriana, jossa porvarillinen rikkaus tulee ilmi, on *tavara*.»

Rahaa koskevan luvun perusteella Marx teki sen tärkeän johtopäätöksen, että tuotantovälineiden yksityisen omistuksen vallitessa tavarantuotannon kehittynyt muoto edellyttää pakonomaisesti kapitalistisia suhteita. Tavarantuotannon ja vaihtoarvon kehitys erottaa välttämättä työn ja omistuksen toisistaan, joten »työ luo vieraan omistuksen ja omistus pitää vierasta työtä komentovallassaan» (ks. I osan s. 176). Käsikirjoituksensa seuraavassa, pääomaa koskevassa luvussa Marx ratkaisi loistavasti tutkimuksensa keskeisen ongelman: selitti kapitalistisen riiston koneiston.

Porvarilliset taloustieteilijät yrittivät tuloksettomasti siirtyä suoraan arvosta pääomaan. He käsittivät pääoman arvojen summaksi ymmärtämättä pääoman laadullista erilaisuutta, joka objektiivisena panee tulkinnassakin tekemään laadullisen harppauksen. »Vaihtoarvojen yksinkertainen liike, sellaisena kuin se tapahtuu puhtaassa kierrossa, ei voi koskaan realisoida pääomaa», Marx korosti (I osan s. 191).

Kapitalistisen tuotantosuhteen sisältönä ovat toisiansa vastassa olevien työläisen ja kapitalistin, työn ja pääoman keskinäiset vaihtosuhteet. Niiden analysoinnin vaikeus johtuu siitä, että olemukseltaan epäsuhtaisena työläisen ja kapitalistin välinen vaihto noudattaa arvolakia eli ekvivalenttisen vaihdon lakia. Pääoman analyysissä Marx käytti laajasti pohjana rahaa koskevassa luvussa selvittelemäänsä työn kaksoisluonnetta ja tavarahan

* Ks. *Marx—Engels*, Kirjeitä, kustannusliike Edistys, Moskova 1975, s. 191.

tulkintaa vastakohtaisuuksien — käyttöarvon ja arvon — ykseydeksi.

Marx jakoi ensi töikseen pääoman ja työn välisen vaihdon kahteen laadullisesti erilaiseen, vastakkaiseen prosessiin: 1) työläisen ja kapitalistin väliseen varsinaiseen vaihtoon, jonka tuloksena kapitalisti »saa vastikkeeksi sellaisen tuotantovoiman, joka säilyttää ja suurentaa pääomaa», ja 2) siihen työprosessiin, jossa toteutuu pääoman säilyminen ja suureneminen. Eriteltyään ensimmäistä vaihetta Marx päätteli: »Pääoman ja työn välisessä suhteessa... toinen puoli (pääoma) on toista puolta vastassa ennen muuta *vaihtoarvona*, kun taas toinen puoli (työ) on pääomaa vastassa käyttöarvona» (I osan s. 203-204). Täten Marx otti pitkän askeleen siirtyäkseen porvarillisten taloustieteilijöiden ehdottamasta »työtavarasta» ja »työn myynnistä» työvoimatavaraan. Marx ei tulkinnut työtä tavaraksi, vaan työläisen kapitalistille myymän tavaran käyttöarvoksi. Tämä käyttöarvo on erikoista siksi, että se »ei materialisoidu tuotteessa, ei ylipäättäen ole olemassa työntekijän ulkopuolella, ei ole siis olemassa todellisena, vaan vain mahdollisuuden mukaan, työntekijän kykynä» (I osan s. 203). Työn ja pääoman välisen vaihdon ensimmäisessä vaiheessa kapitalistille siirtyy siis määräysvalta työläisen elävän työn suhteen. Toisena vaiheena on tämä työ, joka luo pääomaa säilyttäviä ja suurentavia vaihtoarvoja.

Marx osoitti, että omistamatta tuotantovälineitä työläinen ei voi olla työnsä eikä sen tuotteen (elävän työn tuottaman arvon) omistaja. Osan työläisen luomasta ja kapitalistille kuuluvasta arvosta kapitalisti joutuu palauttamaan työläiselle työpalkkana maksuksi työvoiman arvosta eli siitä työstä, joka oli kulutettu itse työläisen tuottamiseen. Kun työn tuottavuus kohoaa niin korkealle, että elävän työn luoma arvo ylittää työvoiman arvon, niin lisätyö tuottaa kapitalistille lisäarvoa, joka on yhtä suuri kuin koko elävän työn luoman arvon ja työvoiman arvon erotus. Kapitalistiselle tuotantotavalle on ominaista tuotantovoimien sellainen kehitystaso, jolla tuottava työ luo lisäarvoa.

Pääomaa koskevassa luvussa Marx kehittelee myös oppiaan lisäarvon kahdesta muodosta (absoluuttisesta ja suhteellisesta) ja selittää sen pohjalta pääoman kaksinaisen tendenssin: työpäivän pidentämiseen absoluuttisen lisäarvon suurentamiskeinona ja välttämättömän työajan supistamiseen suhteellisen lisäarvon suurentamiskeinona.

Taloustieteen historiassa ensimmäisenä Marx näytti kapitalistisen riiston koneiston toiminnan. Kapitalistiluokan määräysvalta työläisten luomaan lisäarvoon on kapitalistisen tuotantotavan perusta ja vastaa täysin sen sisäisiä lakeja, ennen muuta arvolakia.

Marx tulkitsi lisäarvon kapitalististen tuotantosuhteiden vält-

tämättömäksi tulokseksi ja niiden olemukseksi. Lisäarvo määrää porvarillisen yhteiskunnan muita kategorioita ja suhteita, kapitalistisen tuotantotavan kehityslakia ja valmistelee tämän tuotantotavan kiertämätöntä tuhoa ja sen korvaamista kommunistilla. Koska riisto juontaa juurensa kapitalististen tuotantosuhteiden olemuksesta, niin kuten Marx päätteli, työväenluokka ei voi vapautua riistosta kapitalistisen järjestelmän puitteissa. Hän osoitti, että itse porvarillinen yhteiskunta luo edellytyksiä kapitalistisen tuotantotavan hävittämiselle, että siinä »syntyy sekä sellaisia tavaravaihtosuhteita että sellaisia tuotantosuhteita, joista jokainen on miina tämän yhteiskunnan räjäyttämiseksi» (I osan s. 107).

Marx ei rajoittunut käsikirjoituksissa lisäarvon luonnehdintaan, vaan ryhtyi selittämään sen pohjalta sen muuntuneita muotoja, jotka ovat porvarillisen yhteiskunnan pinnalla. Nojaten ensi kertaa käyttöön ottamiinsa pysyvän ja vaihtelevan pääoman kategorioihin Marx tulkitsi voiton lisäarvon muuntuneeksi muodoksi. Samalla hän pani merkille ne porvarillisten taloustieteilijöiden oppien virheet ja ristiriidat, jotka aiheutuivat voiton selittämisestä lisäarvon primaariseksi eikä johdetuksi muodoksi.

Vaikka vuosien 1857—1858 käsikirjoituksissa muotoutunut lisäarvoteoria ei kajoa lisäarvon erityisiin muotoihin (voittoihin, korkoon, maankorkoon), se on Marxin talousteorian olennaisimpia laadullisia eroja porvarillisesta kansantaloustieteestä, joka sekoitti lisäarvon erityiset muodot sen yleiseen muotoon. Jopa porvarillisen kansantaloustieteen klassikoilla voiton teoria oli Marxin sanonnan mukaan sekasotkua. Kertoessaan Engelsille käsikirjoituksen valmistumisesta Marx kirjoitti 16. tammikuuta 1858: »Voittoa koskevan opin sellaisena kuin se tähän asti on ollut, olen kaatanut kumoon.»

Ensi kertaa käsikirjoituksissa Marx muotoili kaksi lakia, jotka johtuvat lisäarvon muuttumisesta voiton muodoksi. Ensimmäisen mukaan voiton suhdeluku on aina pienempi kuin lisäarvon suhdeluku. Toisena on voiton suhdeluvun alenemistendenssi, jonka Marx luonnehti »modernin poliittisen taloustieteen tärkeimmäksi laiksi» ja jota »ei sen yksinkertaisuudesta huolimatta ole vielä milloinkaan ymmärretty ja vielä vähemmän sitä on tietoisesti lausuttu julki» (II osan s. 218).

Voiton suhdeluvun alenemistendenssin lain vaikutuksen yhtenä tuloksena oli Marxin mukaan se, että yhteiskunnan kehittyvien tuotantovoimien ja porvarillisten tuotantosuhteiden välinen epäsuhta jyrkkenee, mikä aiheuttaa kiertämättä talouspulua.

Käsikirjoituksissaan Marx eteni aivan keskimääräisen voiton ja tuotantohinnan lain keksimisen tuntumaan. Todettuaan, ettei kapitalistiluokan koko voitto voi ylittää lisäarvon summaa, Marx

pääteli eri tuotannonhaaroilla olevan väistämättä erilaiset yksilölliset voiton suhdeluvut, jotka eri haarojen välinen kilpailu tasoittaa yleiseksi voiton suhdeluvuksi. Näin ollen yleinen voiton suhdeluku muodostuu jaettaessa uudestaan kapitalistisen tuotannon kaikilla haaroilla tuotetun lisäarvon kokonaissumma sijoitetun pääoman suuruutta vastaavasti. Tällöin tavaroita myydään niiden arvosta poikkeavaan hintaan, joka toisilla haaroilla on korkeampi ja toisilla alempi kuin tavaroiden arvo.

Keskimääräisen voiton ja tuotantohinnan ongelmat Marx selvitteli tyhjentävästi vasta vuosien 1861—1863 käsikirjoituksessa.

* * *

Vuosien 1857—1858 käsikirjoitusta Marx käytti myöhemmin pohjana »Pääomaa» kirjoittaessaan. Siinä on samalla paljon sellaista aineistoa, joka ei tullut mukaan »Pääoman» yhteenkään osaan.

Pohtiessaan käsikirjoituksensa pääomaa koskevaa lukua Marx katsoi tärkeäksi soveltaa tieteellisen tutkimusmenetelmän loogisia ja historiallisia aspekteja, ts. analysoida kapitalistisen tuotantotavan ohella sitä edeltäneitä yhteiskuntamuotoja ja kapitalismin tilalle väistämättä tulevaa yhteiskuntamuotoa. Hän kirjoitti: »Metodimme osoittaa ne kohdat, joissa asian historiallinen tarkastelu täytyy ottaa mukaan, ts. ne kohdat, joissa porvarillinen talous tuotantoprosessin pelkästään historiallisena muotona sisältää yli sen omien rajojen meneviä viittauksia varhaisempiin historiallisiin tuotantotapoihin... Toisaalta... oikea tarkastelu johtaa kohtiin, joissa tuotantosuhteiden nykyisten muotojen kumoutuminen tuo itsensä ilmi ja joissa saadaan esimakua tulevaisuudesta, tulevasta liikkeestä. Jos yhtäältä esiporvarilliset kehitysvaiheet ovat *pelkästään historiallisia*, ts. jo kumottuja edellytyksiä, niin toisaalta tuotannon nykyiset ehdot ilmenevät *itse itsensä kumoavina* ja niin ollen sellaisina tuotantoehtoina, jotka asettavat *historialliset edellytykset* uudelle yhteiskuntatilalle » (I osan s. 396—397).

Tämän vuoksi pääomaa koskevassa luvussa Marx esitti historiallisen katsauksen *Kapitalistista tuotantoa edeltäneet muodot*, jossa hän seurasi omistusmuotojen kehitystä alkuperäisestä sukyhteiskunnasta kapitalististen muotojen syntymiseen saakka. Tämä katsaus on käsikirjoituksen niitä osia, jotka täydentävät olennaisesti »Pääomaa».

Tutkiessaan esikapitalistisia yhteiskuntamuodostumia Marx jatkoi käsikirjoituksissaan niiden katsomustensa muovailua, jotka hän oli ensi kertaa esittänyt »Saksalaisessa ideologiassa». Vuosien 1857—1858 käsikirjoituksissa hän määritteli omistuksen ja tarkasteli yksityiskohtaisesti sen muotojen kehityksen riippu-

vaisuutta tuotantoehtojen muutoksista. Myöhemmin, »Poliittisen taloustieteen arvostelun» ensimmäisen kirjan alkusanoissa Marx sivusi omistusmuodon ja tuotantoehtojen välistä yhteyttä luonnehtien omistusmuotoja niiden tai näiden historiallisesti muovautuneiden tuotantosuhteiden juridisiksi ilmauksiksi.

Käsikirjoituksissaan Marx luonnehti niin ikään tuotantotapaa käsitettä, korosti tuotantovoimien aktiivista roolia yhteiskunnan kehityksessä ja näytti aineellisen tuotannon olevan koko yhteiskuntaelämän perusta.

Analysoituaan esikapitalististen omistusmuotojen kehitystä Marx tarkasteli syvällisesti kapitalismin historiallisia kehitysedellytyksiä. Hän osoitti, että kapitalismin syntymisen edellytyksenä oli työntekijän erilaisten omistusmuotojen historiallinen hajoaminen tuotantoehdoiksi eli työntekijän omistuksen hajoaminen objektiivisena tuotantoehtona.

Tutkimalla kapitalismin geneesiä, keksimällä sen syntymisen ja kehityksen lait Marx osoitti kapitalismin todellisen historiallisen sijan, todisti väistämättömäksi sen tuhon ja sille ominaisen työn ja omistuksen välisen eron hävittämisen. Hän totesi: »Jotta työ suhtautuisi jälleen objektiivisiin ehtoihinsa omaisuutenaan, täytyy toisen järjestelmän astua yksityisvaihdon järjestelmän sijaan» (I osan s. 438). Tässä yhteydessä Marxin esittämä kapitalismin korvaaman uuden yhteiskuntajärjestelmän luonnehdinta on arvokkaana lisänä niihin ajatuksiin kommunismista, jotka hän esitti »Pääomassa».

Käsikirjoitusten mukaan kommunistisessa yhteiskunnassa pääsee vallalle »vapaa yksilöllisyys, joka perustuu yksilöiden universaalisen kehitykseen ja heidän yhteisöllisen, yhteiskunnallisen tuottavuutensa muuntumiseen heidän yhteiskunnalliseksi omaisuudekseen» (I osan s. 105). Marx tähdensi kommunistiseen yhteiskuntaan siirtymisen historiallista välttämättömyyttä, ja tämän yhteiskunnan syntyminen edellyttää aineellisten ja henkisten edellytysten korkeaa kypsyysastetta.

Työ kommunistisessa yhteiskunnassa tulee olemaan Marxin mukaan välittömästi yhteiskunnallista, sillä kollektiivisen tuotannon oloissa kunkin henkilön työ esiintyy alusta alkaen yhteiskunnallisena. Erittäin tärkeä on hänen käsikirjoituksissaan muotoilemansa kommunistisessa yhteiskunnassa vaikuttava ajan säästämisen laki. »Jos edellytetään yhteisöllinen tuotanto, ajan määrittäminen säilyttää luonnollisesti oleellisen merkityksensä. Mitä vähemmän aikaa yhteiskunta tarvitsee vehnän, karjan jne, tuottamiseksi, sitä enemmän aikaa se voittaa muuhun tuotantoon, aineelliseen ja henkiseen. Samoin kuin erillisen yksilön, riippuu myös yhteiskunnan kehityksen, kulutuksen ja toiminnan kaikenpuolisuus ajan säästämisestä. Kaikki taloudellisuus palautuu viime kädessä ajan taloudelliseen käyttöön. Yhteiskunnan täytyy

jakaa aikansa tarkoituksenmukaisesti päästäkseen kokonaistarpeidensa mukaiseen tuotantoon, aivan kuten yksittäisen ihmisen täytyy jakaa aikansa oikein hankkiakseen tarpeellisia tietoja sopivina annoksina tai tyydyttääkseen erilaisia toimintaansa kohdistuvia vaatimuksia. Ajan säästäminen samoin kuin työajan suunnitelmallinen jakaminen eri tuotannonhaaroille pysyy siis ensimmäisenä taloudellisena lakina yhteisöllisen tuotannon pohjalla. Sen merkitys lakina kohoaa jopa vielä paljon korkeammalle» (I osan s. 119).

Suurta huomiota Marx omisti käsikirjoituksissa sen kapitalismin oloissa ristiriitaisen tendenssin analyysille, että kehittämällä yhteiskunnan tuotantovoimia ja kohottamalla työn tuottavuutta kapitalistinen tuotantotapa luo vapaata aikaa, jonka se pyrkii muuttamaan lisätyöksi. Ainoastaan kommunismi voi hävittää vapaa-ajan antagonistisen luonteen ja luoda sellaiset olosuhteet, joissa välttämätön työaika määräytyy yhteiskunnallisen yksilön tarpeista ja tuotantovoimien kehitys lisää yhteiskunnan kaikkien jäsenten vapaata aikaa. Toisaalta taas vapaan eli yksilön mitä monipuolisimman kehityksen tarpeisiin tarkoitettun ajan piteneminen vaikuttaa puolestaan työn tuottavuuteen »suurimpana tuotantovoimana» (II osan s. 184).

Kun eräät utopistisosialistit haaveilivat siitä, että kapitalismissa työtätekevien valtaenemmistölle vihattuna rasituksena ja kirouksena oleva työ muuttuisi kommunismissa leikiksi ja yksinkertaiseksi huviksi, niin Marx katsoi työn muuttuvan kommunistisessa yhteiskunnassa ensimmäiseksi elämäntarpeeksi ja pysyvän perin vakavana asiana. Työ tulee olemaan luonteeltaan tieteellistä, tietojen soveltamista käytäntöön, »kokeellista tiedettä, aineellista luovuutta ja esineistyvää tiedettä», kun taas tiede muuttuu yhä enemmän »välittömäksi tuotantovoimaksi».

* * *

Muovaillessaan talousoppiaan Marx kaavaili taloudellisen tutkimuksensa rakennetta. Suunnitelman edellä mainitun ensimmäisen hahmotelman Marx esitti elokuun lopussa 1857 kesken-eräisessä »Johdannossa». Samankaltainen suunnitelma on myös rahaa koskevan luvun lopussa (ks. I osan s. 166). Sen mukaan tulevassa teoksessa on viisi osaa. Ensimmäisessä osassa tuli tarkastella yleisiä abstrakteja määrityksiä, jotka sivuavat eri määrin yhteiskunnan kaikkia muotoja.

Marraskuussa 1857 pääomaa koskevan luvun alussa (I osan s. 200 ja 211) Marx täsmensi suunnitelmaansa. »Yleisessä jaksossa», jonka hän myöhemmin otsikoi »Pääoma yleensä», on nähtävästi ensimmäiset viittaukset aineiston kolmijakoisesta luokittelusta, joka näytteli suurta osaa »Pääoman» rakenteessa. Suunnitelmansa

ensimmäisissä varianteissa Marx käytti Hegelin »Logiikasta» lainaamia termejä (16. tammikuuta 1858 kirjeessään Engelsille hän totesi: »Aineiston *muokkausmetodissa* minulle oli suureksi hyödyksi että olin pelkästä sattumasta jälleen selaillut läpi Hegelin 'Logiikkaa'»). Vähitellen nuo sanamuodot vapautuivat niitä alun perin ympäröivistä filosofisista kehyksistä.

Helmikuussa 1858 Marx aloitti neuvottelut Lassallen kanssa taloudellisen teoksensa julkaisemisesta eri vihkoina. 22. helmikuuta Lassallelle kirjoittamassaan kirjeessä hän ilmoitti suunnittelevansa kaikkiaan kuusi kirjaa. »1. Pääomasta (sisältää joitain johdatuslukuja). 2. Maaomaisuudesta. 3. Palkkatyöstä. 4. Valtiosta. 5. Kansainvälinen kauppa. 6. Maailmanmarkkinat.»

Myös 2. huhtikuuta 1858 Engelsille kirjoittamassaan kirjeessä Marx luetteli taloudelliseen teokseensa suunnitellut kirjat ja ensimmäisen kirjan sisällön jakoi seuraavasti: »a) Pääoma yleensä... b) *Kilpailu* eli monien pääomien vaikutus toisiinsa. c) *Luotto*... d) *Osakepääoma* täydellistyneimpänä muotona (kommunismiin johdattavana), samalla kaikkine pääoman ristiriitoinen.»

Maaliskuun 11. päivänä 1858 Lassallelle kirjoittamassaan kirjeessä Marx ilmoitti teoksensa ensimmäisen jakson suunnitelman: »1) arvo, 2) raha, 3) pääoma yleensä (pääoman tuotanto, kiertokulku, kummankin prosessin ykseys, tai pääoma ja voitto (korke)).» Suunnitelman tässä variantissa on mielenkiintoista se, että Marx jakoi »Pääoma yleensä»-jakson niin kuin myöhemmin jakautui hänen teoksensa teoreettinen osa (kolmeen nidokseen). Samoin jakautuu pääomaa koskeva luku vuosien 1857—1858 käsikirjoituksissa.

Keskeytettyään käsikirjoituksen laatimisen toukokuun lopussa 1858 Marx ryhtyi lukemaan sitä uudestaan ja valmistelemaan hakemistoa niihin seitsemään vihkoon, joista »Poliittisen taloustieteen arvostelu» koostuu. Hakemiston ensimmäisessä hahmotelmassa hän ryhmitteli aineiston samoin kuin 11. maaliskuuta 1858 Lassallelle kirjoittamassaan kirjeessä ja jaksotteli ensi kertaa pääoman tuotantoa koskevan luvun. Hakemiston toisessa hahmotelmassa hän ryhmitteli rahaa koskevan luvun aineiston.

Hakemiston kaavan ja teoksensa ensimmäisen kirjan (jonka hän otsikoi »Poliittisen taloustieteen arvostelua») suunnitelman mukaisesti Marx kirjoitti elo—lokakuussa 1858 kahden ensimmäisen luvun (»Tavara» ja »Raha») tekstin hahmotelman ja luonnosteli kolmannen luvun (»Pääoma») alun. Nykypäiviin on säilynyt vain loppuosa tästä käsikirjoituksesta: »Raha»-luvun loppu ja »Pääoma»-luvun alku. Toisen luvun tekstijaksot »Omaisuuksilain ilmeneminen yksinkertaisessa kiertokulussa» ja »Siirtyminen pääomaan» jäivät pois »Poliittisen taloustieteen arvostelun» ensimmäisestä kirjasta.

Ensimmäisen kirjan käsikirjoituksen (kaksi lukua: »Tavara»

ja »Raha eli yksinkertainen kiertokulku») Marx lähetti julkaisijalle Berliiniin 26. tammikuuta 1859. Helmikuun 23. päivänä hän lähetti sinne tuon kirjan alkulauseen käsikirjoituksen. Siinä Marx muotoili klassisesti materialistisen historiankäsityksen periaatteet ja kertoi lyhyesti tutkimustyöstään taloustieteen alalla.

Vuosina 1858—1862 käyttämässään työvihkossa Marx merkitsi alkaneensa 28. helmikuuta 1859 panna muistiin uusia otteita lukemistaan kirjoista ja muista aineistoista, joita hän tarvitsi pääomaa yleensä koskevan luvun laatimiseen. Suunnilleen tuohon aikaan tai ehkä hieman aiemmin hän alkoi koota erikoiseen vihkoon lainauksia tuon luvun aiheisiin liittyviä väliotsikoita noudattaen. Marx otti lainauksia aiemmin kirjoittamistaan muistiinpanovihkoista.

Helmi—maaliskuussa 1860 Marxin taloustieteellinen tutkimustyö oli pysähdyksissä sen takia, että hänen täytyi torjua bonapartistikäytyri Karl Vogtin panettelu proletaarista puoluetta vastaan. Sitten Marxin vaimon ja hänen itsensä vaikea sairaus estivät häntä jatkamasta taloudellisen teoksen kirjoittamista. Hän pääsi työnsä pariin vasta kesäkuun alussa 1861.

Yhtenä valmisteluvaiheista oli nähtävästi työtä helpottavan hakemiston laatiminen lainausvihkoon, joka täyttyi tarpeellisilla aineistoilla ainakin vuoden 1860 alkukuukausiin saakka. Tämän perusteella voidaan päätellä, että lainausvihkon hakemisto valmistui Marxin taloudellisessa tutkimustyössä sattuneen pitkän väliajan jälkeen, so. vuonna 1861. Koska taas hakemisto sisältyy kirjaimella *B* merkittyyn vihkoon, jossa se edeltää välittömästi »Omien vihkojeni referaattia», niin referaatin kirjoitusajaksi osoittautuu vuosi 1861. Siinä Marx vain esittelee sivu sivulta vihkojensa järjestelemätöntä sisältöä luokittelematta mitenkään kirjavaa aineistoa. Pääomaa yleensä koskevan luvun alustava luokitus ja looginen jako on esillä luvun hahmotelmassa, joka syntyi kaikesta päätellen kesällä 1861 ennen sitä kuin Marx ryhtyi elokuussa kirjoittamaan suunnitelmansa mukaan perin muhkeaksi kasvanutta (noin 200 painoarkkia) vuosien 1861—1863 käsikirjoitusta. Ensin hän suunnitteli sen »Poliittisen taloustieteen arvostelua» jatkavaksi toiseksi kirjaksi, mutta jo 28. joulukuuta 1862 hän ilmoitti Kugelmannelle päättäneensä julkaista erillisen, itsenäisen teoksen otsikolla »Pääoma. Kansantaloustieteen arvostelua». Siihen tuli mukaan Marxin uudelleen muokkailema vuonna 1859 julkaistu ensimmäinen kirja.

* * *

Tämä laitos sisältää vuosien 1857—1858 taloudellisten käsikirjoitusten tarkistetun tekstin. Aineistot on pantu tiukkaan aikajärjestykseen ja ryhmitelty kahdeksi osaksi. Ensimmäiseen.

osaan tulivat keskeneräinen essee »Bastiat ja Carey», »Johdanto» ja osa »Poliittisen taloustieteen arvostelua». Toisessa osassa on loppuosa »Poliittisen taloustieteen arvostelua». Käsikirjoitusten alkukielen painoksen (Marx K. Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie, Moskau, 1939—1941) perusteella venäjännökseen ja vastaavasti MEGA:n mukaiseen suomennokseen on tehty oikaisuja: ensinnäkin tarkennettu käsikirjoitusten tekstiä ja toiseksi oikaistu Marxin ilmeiset kirjoitusvirheet ja laskuvirheet hänen esittämässään esimerkeissä. Helppolukuisuuden tähden teksti on jaettu jaksoiksi, joihin otsikot on otettu »Seitsemän vihkon hakemistosta», »Referaatista», »Pääoma yleensä»-luvun suunnitelman hahmotelmasta. Jotkut toimituksen laatimat otsikot ja tekstin selitykset on mukautettu asianomaisen jakson tekstiin soveltamalla Marxin käyttämiä termejä ja sanamuotoja. Ne on erotettu hakasuluilla. Niin ikään käsikirjoitusvihkoja merkitsevät roomalaiset numerot tai kirjaimet ja vihkojen sivuja merkitsevät arabialaiset numerot on pantu hakasulkuihin. Tämän takia Marxin käsikirjoituksissaan käyttämät hakasulut on korvattu aaltosuluilla. Silloin kun tekstijaksoja ei ole siirrelty, vihkon ja sen sivun numero merkitään vain kerran kunkin käsikirjoitus-sivun alussa. Kun tekstin esitysjärjestystä on muutettu Marxin tekemien viittausten mukaisesti, vihkon ja sivun numero on pantu siirretyn jakson alkuun ja loppuun.

Tätä laitosta valmisteltaessa oli perin vaikeaa saada aikaan Marxin käsikirjoitusten tarkka ja helppolukuinen käänös. Monin paikoin teksti on kirjalliselta ilmaisultaan viimeistelemätöntä, ajatus on muotoiltu alustavasti ja vain lyhennettynä. Suuria ponnistuksia on kysynyt alkuperäisen tekstin todellisen sisällön adekvaattinen ilmaiseminen. Pääosaltaan saksankielisissä käsikirjoituksissaan Marx käytti useita englannin- ja ranskankielisiä sanontoja ja siirtyi paikoin kokonaan näille kielille. Käännöstä tehtäessä erikieliset kohdat täytyi yhdenmukaistaa siten, että eri kielillä ilmaistu ajatus saisi yksiselitteisen ja tarkan tulkinsansa.

Liian pitkät tekstikappaleet on lukemisen helpottamiseksi jaettu pienempiin kappaleisiin. Eräissä tapauksissa, kun tekstissä on pitkiä sivuhuomautuksia sisältäviä raskasrakenteisia lauseita, on nämä sivuhuomautukset erotettu alaviitteiksi, jotteivät ne rikkoisi ajatuksenjuoksun yhtenäisyyttä.

Kumpikin Marxin käsikirjoitusten tämän laitoksen osa on varustettu selityksillä sekä lainatun ja mainitun kirjallisuuden ja nimien hakemistolla. Toisen osan lopussa on molempien osien asiahakemisto.

**VUOSIEN 1857—1858 TALOUDELLISET
KÄSIKIRJOITUKSET**

(»GRUNDRISSE»)

osa 1

Bastiat ja Carey¹
[III—1] Bastiat: Harmonies Économiques.
2-me édition. Paris, 1851

ALKUSANAT

Modernin poliittisen taloustieteen historia päättyy Ricardoon ja Sismondiin — kahteen vastakohtaan, joista toinen puhuu englantia ja toinen ranskaa — aivan samoin kuin se alkaa 1600-luvun lopulla Pettystä ja Boisguillebertistä. Myöhempi poliittis-taloustieteellinen kirjallisuus on harhautunut joko eklektisiksi, synkretistisiksi käsikirjoiksi, mistä ovat esimerkkinä J. St. Millin² teokset, tai erillisten haarojen syvemmäksi muokkailuksi, mistä ovat esimerkkinä Tooken »A History of Prices»³ (Hintojen historia) sekä uusimmat kiertokulkua käsittelevät teokset — ja kiertokulku onkin ainoa haara, jolla on tehty todella uusia löytöjä, koska kolonisaatiota, maanomistusta (sen eri muodoissa), väestöä jne. koskettelevat teokset ylittävät edeltäjänsä oikeastaan vain runsaamman aineistonsa ansiosta — tai sitten vanhojen taloustieteellisten kiistakysymysten uuteen esittämiseen laajemmalle yleisölle ja päivänkohtaisten kysymysten käytännön ratkaisuihin kuten vapaakauppaa ja protektionismia koskevat teokset — tai vihdoin klassisten suuntausten tendenssimäiseen kärjistämiseen, mistä ovat esimerkkeinä Chalmersin suhde Malthusiin ja Gülichin suhde Sismondiin ja tietyiltä kannalta MacCullochin ja Seniorin (varhaisemmat teokset) suhde Ricardoon. Se on kauttaaltaan epigonikirjallisuutta: vanhan uudelleen esittämistä, muodon kasvattamista, aineiston laajempaa käyttöönottoa, kärjistyspyrkimystä, popularisointia, yhteenvetojen laatimista, yksityiskohtien hiomista, analyysin eloisien ja ratkaisevien kehitysvaiheiden puutetta, yhtäältä vanhan inventointia ja toisaalta erillisten yksityiskohtien lisäämistä.

Poikkeuksen tästä näyttävät tekevän vain amerikkalaisen Careyn ja ranskalaisen Bastiatin teokset, näistä kahdesta jälkimmäinen tunnustaa tukeutuvansa edelliseen. He molemmat käsittävät, että poliittisen taloustieteen vastakohta — sosialismi ja kommunismi — löytää teoreettisen edellytyksensä itse klassi-

sen taloustieteen teoksista, etenkin Ricardolta, jota on pidettävä poliittisen taloustieteen täydellisimpänä ja viimeisenä ilmauksena. Molemmat pitävät niin ollen välttämättömänä vastustaa väärinkäsityksenä sitä teoreettista ilmaisua, jonka porvarillinen yhteiskunta on modernissa taloustieteessä historiallisesti saavuttanut, ja osoittaa tuotantosuhteiden harmonian olevan valalla siinä missä klassiset taloustieteilijät hahmottivat naiivisti niiden antagonismia. Se perin pohjin erilainen, jopa vastakkainen kansallinen ympäristö, josta käsin he kirjoittavat, ajaa heitä kaikesta huolimatta samankaltaisiin pyrkimyksiin.

Carey on Pohjois-Amerikan ainoa tosi taloustieteilijä. Hän asuu maassa, missä porvarillinen yhteiskunta ei ole kehittynyt feodaalijärjestelmän perustalla, vaan on lähtenyt omasta itsestään, missä se ei ilmene vanhan yhteiskunnan yli eläneenä vuosisataisen liikkeen tuloksena, vaan uuden liikkeen lähtökohtana, missä valtio kaikista aikaisemmista kansallisista muodostumista poiketen on ollut alun alkaen alistettu porvarilliselle yhteiskunnalle, sen tuotannolle eikä ole koskaan voinut vaatia itselleen itsetarkoituksen asemaa, missä vihdoinkin itse porvarillinen yhteiskunta on yhdistäessään vanhan maailman tuotantovoimat uuden maailman valtaviin luonnonrikkauksiin kehittynyt ennen tuntemattomiin ulottuvuuksiin ja ennen näkemättömään liikkumisvapauteen, lyönyt selvästi laudalta kaiken tähänastisen työn [III—2] luonnonvoimien alistamisessa ja missä lopulta itse porvarillisen yhteiskunnan ristiriidat ilmenevät vain häviävinä momentteina.

Mikä olisikaan sen luonnollisempaa kuin että Carey pitää niitä tuotantosuhteita, joiden vallitessa tämä valtava uusi maailma on kehittynyt niin nopeasti, niin yllättävästi ja onnellisesti, yhteiskunnallisen tuotannon ja kaupankäynnin ikuisina normaaliolosuhteina, joita Euroopassa ja etenkin Englannissa, mikä hänelle varsinaisesti merkitsee Eurooppaa, ovat estämässä ja vahingoittamassa feodaaliselta aikakaudelta periytyvät rajoitukset. Englantilaiset taloustieteilijät näyttävät hänen mielestään ottavan, esittävän ja yleistävän nämä suhteet vain vääristyneellä ja väärennetyllä tavalla sekoittamalla kyseisten suhteiden satunnaisia vääristymiä niiden sisäiseen luonteeseen.

Amerikkalaiset suhteet vastaan englantilaiset suhteet: siihen supistuu Careyn englantilaisiin maanomistusta, työpalkkaa, väestöä, luokkavastakohtaisuuksia yms. käsitteleviin teorioihin kohdistama kritiikki. Porvarillinen yhteiskunta ei ole Englannissa olemassa puhtaana, ei käsitteensä mukaisena, ei itseään täysin vastaavana, siksi englantilaisten taloustieteilijöiden porvarillisesta yhteiskunnasta muodostamat käsitteet eivät voi olla tosi, hämärtymätön ilmaus sellaiselle todellisuudelle, jota he eivät tunteneet.

Traditionaalisten, itse porvarillisen yhteiskunnan helmasta kasvamattomien vaikutusten häiritsevä seuraus tämän yhteiskunnan luonnollisille suhteille supistuu Careyllä viime kädessä siksi vaikutukseksi mikä valtiolla on porvarilliseen yhteiskuntaan, valtion mielivaltaisuuksiksi ja asioihin puuttumisiksi. Esimerkiksi työpalkka kasvaa asioiden luonteesta johtuen työn tuottavuuden kasvaessa. Jos toteamme, että todellisuus ei noudata tätä lakia, niin olemmepa sitten Hindustanissa tai Englannissa, meidän on vain jätettävä laskuista hallituksen toimien vaikutukset, verot, [valtion] monopolit jne. Kun porvarillisia suhteita tarkastellaan sellaisinaan, ts. sen jälkeen kun valtion vaikutukset on jätetty syrjään, niin porvarilliset suhteet vahvistaisivat todella aina porvarillisen poliittisen taloustieteen harmoniset lait. Carey ei tietenkään tutki sitä missä määrin itse nämä valtion vaikutukset, valtionvelka, verot jne. kasvavat porvarillisista suhteista — eivätkä siten ole esimerkiksi Englannissa suinkaan feodalismien seurauksia, vaan päinvastoin feodalismien hajoamisen ja voittamisen tulos — ja missä määrin Pohjois-Amerikassa keskushallituksen valta kasvaa pääoman keskittymisen myötä.

Samaan aikaan kun siis Carey korostaa englantilaisten taloustieteilijöiden vastapainoksi Pohjois-Amerikan porvarillisen yhteiskunnan korkeammanasteista kehitystä, Bastiat korostaa ranskalaisten sosialistien vastapainoksi Ranskan porvarillisen yhteiskunnan alemmanasteista kehitystä: Te uskotte kapinoinne porvarillisen yhteiskunnan lakeja vastaan sellaisessa maassa missä näiden lakien ei ole annettu milloinkaan toteutua! Te tunnette tämän yhteiskunnan vain surkastuneessa ranskalaisessa muodossaan ja pidätte immanenttisenä porvarillisen yhteiskunnan muotona sitä mikä on pelkästään tämän muodon kansallinen ranskalainen irvikuva. Katsokaa Englantia! Täällä Ranskassa on tehtävänä vapauttaa porvarillinen yhteiskunta niistä kahleista, joihin valtio on sen pannut. Te haluatte lisätä kahleita. Järjestäkää ensin meillä porvarilliset suhteet puhtaimmillaan, niin sitten jatkamme keskustelua. (Bastiat on sikäli oikeassa, että Ranskassa katsotaan maan omalaatuisen yhteiskuntarakenteen tähden sosialismiksi monia sellaisia asioita, jotka ovat Englannissa poliittista taloustiedettä.)

Sitä vastoin Carey, jonka lähtökohtana on Amerikan porvarillisen yhteiskunnan vapautuminen valtiosta, päätyy valtion talouteen puuttumisen postulaattiin, jotta ulkoinen vaikutus ei häiritsisi porvarillisten suhteiden puhdasta kehitystä, kuten Amerikassa on todella tapahtunut. Hän on protektionisti, kun taas Bastiat on vapaakaupan kannattaja.

Taloudellisten lakien harmonia ilmenee koko maailmassa disharmoniana ja tämän ristiriitaisuuden alkuilmiöt jopa Yhdysvalloissa hämmästyttävät Careytä. Mistä tämä outo ilmiö johtuu?

Carey selittää sen sillä tuhoisalla vaikutuksella, joka teollista monopolia tavoittelevalla Englannilla on maailmanmarkkinoihin. Ensi alkuun Englannin sisäiset suhteet kieroontuivat seurauksena maan taloustieteilijöiden virheellisistä teorioista. Nyt Englanti [III—3] vinouttaa maailmanmarkkinoiden määräävänä valtana maailman kaikkien maiden taloudellisten suhteiden harmoniaa. Tämä disharmonia on todellista, se ei perustu pelkälle taloustieteilijöiden subjektiiviselle käsitykselle.

Englanti merkitsee taloudelliselta kannalta Careylle samaa mitä Venäjä merkitsee poliittiselta kannalta Urquhartille. Taloudellisten suhteiden harmonia pohjautuu Careyn näkemyksen mukaan kaupunkien ja maaseudun, teollisuuden ja maanviljelyksen harmoniselle yhteistyölle. Kun Englanti oli hävittänyt tämän perusharmonian oman maansa sisällä, se tuhoaa sitä nyt kaikkialla maailmanmarkkinoilla kilpailullaan ja on näin yleisen harmonian tuhoava elementti. Tätä vastaan voivat antaa suojaa vain suojelutullit, ne muodostavat väkivaltaisen kansallisen sulun Englannin suurteollisuuden tuhovoimaa vastaan. Näin ollen «taloudellisen harmonian» viimeisenä turvana on valtio, joka alun perin leimattiin tämän harmonian ainoaksi rikkojaksi.

Yhtäältä Carey painottaa tässä jälleen Yhdysvaltojen tiettyä kansallista kehitystä, Yhdysvaltojen ja Englannin vastakohtaisuutta ja kilpailua. Hän tekee sen siinä naiivissa muodossa, että neuvoo Yhdysvaltoja hävittämään Englannin levittämän industrialismin sillä keinoin, että kehittää sitä suojelutullien avulla omassa maassaan nopeammin. Jos tämä naiivius jätetään syrjään, niin näemme että porvarillisten tuotantosuhteiden harmonia päättyy Careyllä näiden suhteiden täydellisimpään disharmoniaan silloin kun ne esiintyvät mahtavimmalla maaperällä, maailmanmarkkinoilla, mahtavimmassa kehitysasteessaan tuotantoa harjoittavien kansakuntien suhteina. Kun kaikki nämä suhteet ilmenevät hänelle harmonisina tietyn maan rajojen sisällä sekä porvarillisen yhteiskunnan yleisten suhteiden abstraktisessa muodossa — pääoman keskittyminen, työnjako, palkkatyöjärjestelmä jne. — niin esiintyessään kehittyneimmässä muodossaan, maailmanmarkkinamuodossaan ne ilmenevät hänelle disharmonisina, niinä sisäisinä suhteina, jotka englantilaisten herruus maailmanmarkkinoilla tuottaa ja jotka tuhoisine vaikutuksineen ovat tämän herruuden seurausta.

Kun patriarkaalinen tuotanto väistyy yhden maan sisällä teollisen tuotannon tieltä, se on harmonista, ja tätä kehitystä seuraava hajoamisprosessi ymmärretään vain myönteiseltä puoleltaan. Mutta asia muuttuu disharmoniseksi kun Englannin suurteollisuus hajottaa vieraan kansallisen tuotannon patriarkaaliset tai pikkuporvarilliset tai muut alemmanasteiset muodot. Pää-

oman keskittyminen yhden maan sisällä ja tämän keskittymisen hajottava vaikutus ovat Careyn kannalta vain myönteisiä. Mutta keskittyneen englantilaisen pääoman monopoli ja sen hajottavat vaikutukset muiden kansojen pienempiin kansallisiin pääomiin ovat disharmoniaa. Carey ei ole käsittänyt, että kyseiset maailmanmarkkinoilla esiintyvät disharmoniat ovat vain viimeisiä adekvaatteja ilmauksia niille disharmonioille, jotka määritellään taloudellisissa kategorioissa abstraktisiksi suhteiksi tai joilla on paikallinen olemassaolo aivan pienessä mitassa.

Ei ihme, että Carey unohtaa näiden hajoamisprosessien positiivisen sisällön — tämä sisältö on ainoa puoli, jonka hän huomaa taloudellisissa kategorioissa, niiden abstraktisessa muodossa tai yksittäisissä maissa reaalisesti olemassa olevissa suhteissa, mistä ne on abstrahoitu — heti kun ne ilmenevät maailmanmarkkinoilla, täydellisimmillään. Silloin kun hän kohtaa taloudelliset suhteet todellisuudessaan, ts. universaalisessa reaalisuudessaan, hän kääntyykin niin ollen periaatteellisesta optimismistaan paljastuksia tekevään ja ärtyneeseen pessimismiin. Tähän vastakohtaisuuteen sisältyy hänen teostensa omaperäisyys ja siitä ne saavat merkityksensä. Hän on yhtä amerikkalainen väittäessään, että porvarillisen yhteiskunnan sisällä vallitsee harmonia kuin väittäessään, että samat suhteet ovat disharmonisia maailmanmarkkinoilla saamassaan asussa.

Bastiatilla ei ole mitään tällaista. Kyseisten suhteiden harmonia on hänellä tuonpuoleisuutta, joka alkaa juuri siitä missä Ranskan rajat loppuvat, joka on olemassa Englannissa ja Amerikassa. Se on pelkkä porvarillisen yhteiskunnan ei-ranskalaisten, englantilais-amerikkalaisten suhteiden kuviteltu, ideaalinen muoto, ei todellinen muoto sellaisena kuin Bastiat tämän kohtaa omalla maaperällä. Kun siis harmonia ei hänellä suinkaan saa alkuaan elävän havainnoinnin runsaudesta, vaan on päinvastoin heiveröisen ja pinnistetyn ristiriitaisen mietiskelyn tärkeilevä tuote, niin samaan aikaan ainoana todellisuuden momenttina hänellä on Ranskan valtiolle osoitettu vaatimus luopua taloudellisista rajoistaan.

Carey näkee taloudellisten suhteiden ristiriidat heti kun ne ilmenevät *englantilaisina* suhteina maailmanmarkkinoilla. Bastiat, joka pelkästään kuvittelee harmoniaa, alkaa puolestaan nähdä sen toteutumista vain siellä missä Ranska loppuu ja kaikki porvarillisen yhteiskunnan kansallisesti erilliset rakenneosat kilpailevat keskenään valtion ylivalvonnasta vapautuneina. Tämä hänen viimeinen harmoniansa — joka on samalla kaikkien hänen aikaisempien, kuviteltujen harmonioittensa edellytys — on kuitenkin puolestaan taas pelkkä postulaatti, jonka pitäisi realisoitua vapaakauppalainsäädännön nojalla.

[III—4] Kun Careyllä näin ollen tutkimustentsa tieteellisestä

arvosta kokonaan riippumatta on ainakin se ansio, että hän ilmaisee suuret amerikkalaiset suhteet abstraktisessa muodossa, ja nimenomaan vastakohtana vanhalle maailmalle, niin Bastiatilla puolestaan on ainoana reaalisena taustana ranskalaisten suhteiden pienuus, mikä työntää pitkät korvansa esiin kaikkialta hänen »Harmonioistaan». Sekin ansio on kuitenkin tyhjän arvoinen, koska niin vanhan maan olosuhteet tunnetaan riittävän hyvin ja niiden kannalta on kaikkein vähiten tarpeen, että niitä tehdään tunnetuiksi näin kielteistä kiertotietä. Careyllä on näin ollen runsaasti niin sanoakseni hyvässä uskossa tehtyjä taloustieteellisiä tutkimuksia, kuten esimerkiksi luotosta, maankorosta jne. Bastiat taas vain puuhailee vastakohtaisuuksiin päätyvien tutkimusten parafrasien kanssa osoittaakseen tyytyväisyyttä olemassaoleviin suhteisiin; teeskenneltyä tyytyväisyyttä.

Careyn yleisyys on jenkkien universaalisuutta. Ranska ja Kiina ovat hänelle yhtä lähellä. Hän on aina ihminen, joka elää Tyynen valtameren ja Atlantin rannoilla. Bastiatin yleisyys on kaikkien maiden sivuuttamista. Aitona jenkinä Carey kokoaa joka puolelta valtavan aineiston, jonka vanha maailma tarjoaa, mutta ei sen vuoksi että yrittäisi ymmärtää aineiston sisäisen sielun ja myöntäisi sille siten oikeuden omaan elämään, vaan muokatakseen sitä hengettöminä todisteina, yhdentekevänä materiaalina omia tarkoituksensa, jenkinäkökannalta abstrahoi-
miaan olettamuksia varten. Tästä johtuu hänen liikkumisensa ristiin rastiin pitkin kaikkia maita, hänen valtaisa ja epäkriittinen tilastoaineistonsa, hänen luettelomainen lukeneisuutensa. Bastiat sitä vastoin esittää mielikuvituksellisen historian, omat abstraktionsa milloin päättelyn muodossa, milloin taas oletettujen tapahtumien muodossa, joita ei ole kuitenkaan milloinkaan eikä missään sattunut, aivan samoin kuin teologi käsittelee syntiä milloin ihmisolemukseen kuuluvana lakina, milloin taas syntiinlankeemuskertomuksena.

Näin ollen he kummatkin ovat yhtä epähistoriallisia ja anti-historiallisia. Mutta Careyn epähistoriallinen momentti on Pohjois-Amerikan nykyisenä historiallisena prinsiippinä, kun taas Bastiatin epähistoriallinen elementti on pelkkä muistuma 1700-luvun ranskalaisten yleistämistyylistä. Niin muodoin Carey on vailla muotoa ja sekava, Bastiat teeskentelevä ja muodollisen looginen. Jälkimmäisen suurimpana saavutuksena ovat paradoksaalisesti ilmaistut pinnalta hiotut latteudet. Careyllä on alussa muutamia yleisiä teesejä, jotka hän esittää ennakoita teorian muodossa. Niitä seuraa todisteena muodoton materiaali, muokkaamaton kokooma-aineisto. Hän ei ole lainkaan muokannut alkuteesiensä aineistoa. Pelkät taloustieteilijöiden yleiset teesit ovat ainoata Bastiatin esittämää materiaalia, jos erinäiset paikalliset esimerkit ja mielikuvituksellisesti kaunistellut englan-

tilaiset normaali-ilmiot jätetään sivuun. Careyn päävastustajana on Ricardo, yleensä nykyajan englantilaiset taloustieteilijät; Bastiatin päävastustajina ovat ranskalaiset sosialistit.

.

XIV: TYÖPALKOISTA ⁴

[III—5] Bastiatin pääväittämät ovat seuraavat: Kaikki ihmiset pyrkivät kiinteisiin tuloihin, fixed revenue. {Esimerkki on aidosti ranskalainen: jokainen ihminen haluaa olla virkamies tai tehdä poikansa virkamieheksi. (Ks. s. 371.)} Työpalkka on kiinteä palkkion muoto (s. 376) ja niin ollen se on sangen täydelliseksi kehittynyt sellaisen yhteenliittymisen muoto, jonka alkuperäisessä muodossa on vallalla »sattumanvaraisuus», koska »kaikki yhteenliittymän jäsenet ovat yrityksen kaikkien sattumien» alaisia (s. 380).

{Silloin kun pääoma ottaa riskit omalle tililleen, työn saama korvaus vakiintuu *työpalkan* nimiseksi. Jos työ haluaa ottaa hyvät ja huonot seuraukset itselleen, niin korvaus irrottautuu pääomasta ja vakiintuu *koron* nimiseksi (s. 382; katso tätä koskevaa päättelyä edelleen s. 382—383)}.

Mutta jos sattumanvaraisuuden elementti alun perin hallitsikin työläisen asemaa, niin ei hänen asemansa pysyvyys ole vielä kyllin varmistettu työpalkkajärjestelmässäkään. Työpalkkajärjestelmä on

»väliaste, joka erottaa sattumanvaraisen pysyvästä» [s. 384].

Kyseinen pysyvyysvaihe saavutetaan

»säästämällä niinä työpäivinä, jolloin työläinen tekee työtä tyydyttääkseen vanhuuden ja sairauden ajan tarpeet» (s. 388).

Viimeiseen vaiheeseen päästään »keskinäistä apua antavien yhdistysten» (sama sivu) ja viime kädessä »työläisten *eläkekassojen*»⁵ (s. 393) nojalla. (Kuten tarve pani ihmisen lähtemään siitä, että hän ryhtyy virkamieheksi, siten hän on elämänsä lopulla tyytyväinen saadessaan eläkkeen.)

Kohtaan 1. Olettakaamme, että kaikki se mitä Bastiat sanoo työpalkan kiinteystestä pitää paikkansa. Silloin emme saisi vielä tietää työpalkan *todellista luonnetta*, sen luonteenomaista määrittäisyyttä sillä perusteella, että työpalkka sijoitetaan kiinteisten tulojen käsitteeseen. Siinä olisi silloin korostettu yhtä työpalkan puolta, joka on sille yhteinen muiden tulolähteiden kanssa. Siinä olisi kaikki. Kyllähän sekin olisi jo jotakin sellaiselle puolustelijalle, joka haluaisi puhua työpalkkajärjestelmän puo-

lesta. Sen sijaan se ei olisi yhtään mitään taloustieteilijälle, joka tahtoo ymmärtää kyseisen suhteen omalaatuisuuden sen koolaajuudessa. Jonkin suhteen, jonkin taloudellisen muodon yksipuolinen määrittäminen, niiden ylistely vastakkaisen määrityksen kustannuksella — siinä tavanomainen advokaatti- ja apologeettikäytäntö, joka on varsin tunnusmerkillistä viisastelija Bastiatille.

Olettakaamme siis, että työpalkan sijaan asetetaan tulojen kiinteys. Eikö tulojen kiinteys ole hyvä asia? Eikö itse kukin pidäkin siitä, että voi tehdä laskelmansa varmalle pohjalle? Eikö tämä koske etenkin jokaista poroporvarillista, pikkusieluista ranskalaista, alati tarpeessa olevaa ihmistä? Myös maaorjuutta on puolusteltu samalla tavalla ja ehkä paremmalla oikeutuksella.

Päinvastainen väite voitaisiin esittää ja on esitettykin. Asettakaamme yhtäläisyysmerkki työpalkan ja kiinteiden puutteen välille, ts. tietyn pisteen ylittämisen mielessä. Kukapa ei haluaisi päästä eteenpäin paikalleen pysähtymisen sijasta? Olisiko sellainen suhde siis keho, missä porvarillinen edistymisen loputtomiin asti käy mahdolliseksi? Luonnollisesti Bastiat itsekin esittää eräässä toisessa kohdassa, että työpalkkajärjestelmä merkitsee kiinteiden puutetta. Minkä muun kuin kiinteiden puutteen, heilahtelujen nojalla olisi työläiselle mahdollista lopettaa työnteko ja ryhtyä kapitalistiksi, kuten Bastiat haluaa tapahtuvan? Työpalkkajärjestelmä on siis hyvä, koska se merkitsee pysyvyyttä, kiinteyttä; se on hyvä, koska se merkitsee kiinteiden puutetta; se on hyvä, koska se ei merkitse joko toista tai toista, vaan sekä toista että toista. Mikäpä suhde ei olisi hyvä, kun se supistetaan yksipuoliseksi määritykseksi, ja tätä määrittystä tarkastellaan myöntämisenä (Position) eikä kieltämisenä (Negation)? Kaikki tuumaileva, puoleen jos toiseenkin liikkuva jaarittelu, kaikki apologetiikka, kaikki hyvää tarkoittava sofistiikka perustuu tämän kaltaiselle abstraktiolle.

Siirtykäämme tämän yleisen alkuhuomautuksen jälkeen Bastiatin todelliseen rakennelmaan.

(Ohimennen huomautettakoon vielä, että hänen mainitsemansa landesilainen osaviljelijä, mies, jossa palkkatyöläisen onnettomuus yhdistyy pikkukapitalistin ahdinkoon, saattaisi todellakin tuntea itsensä onnelliseksi, jos alkaisi saada kiinteätä palkkaa).

— Proudhonin »kuvaileva ja filosofinen historia»⁶ vetää tuskin vertoja hänen vastustajansa Bastiatin vastaavalle historialle. Bastiatin mukaan yhteenliittymisen alkuperäistä muotoa, jossa kaikki osalliset jakavat kaikki sattuman seuraukset, seuraisi korkeampi ja molempien osapuolien vapaaehtoisesti [III—6] aloittama yhteeliittymisen vaihe, jossa työntekijän korvaus

on kiinteä. Me emme kiinnitä tässä huomiota siihen nerokkaaseen ajatukseen, joka edellyttää toisaalta kapitalistia ja toisaalta työläistä, jotta sitten voidaan jälkeinpäin synnyttää näiden kahden välisellä sopimuksella pääoman ja palkkatyön välinen suhde.

Se yhteenliittymisen muoto, jossa työläinen on tulonsaannin kaikkien sattumanvaraisuuksien alainen, jossa kaikki tuottajat ovat yhtäläisesti näiden satunnaisuuksien alaisia ja joka välittömästi edeltää, aivan kuten teesi edeltää antiteesiä, palkkatyön muotoa, jossa työstä saatava palkkio saavuttaa kiinteyden, tulee stabiiliksi — tämä muoto merkitsee Bastiatin kertoman mukaan sitä yhteiskuntatilaa, missä kalastus, metsästys ja karjanhoito ovat hallitsevia tuotanto- ja kanssakäymismuotoja. Ensinnä vaeltava kalastaja, metsästäjä ja paimen — ja sitten palkkatyöläinen. Missä ja milloin tämä *historiallinen* siirtyminen puolivillistä tilasta nykyaikaiseen tilaan on tapahtunut? Se on tapahtunut korkeintaan *Charivarissa*⁷.

Todellisessa historiassa palkkatyö syntyy orjuuden ja maaorjuuden hajoamisesta tai yhteisomistuksen rappeutumisesta, kuten on tapahtunut itämaisten ja slaavilaisten kansojen kohdalla, ja adekvaatissa, käänteentekevässä, työn koko yhteiskunnallista olemassaoloa kouraisevassa muodossa se syntyy ammattikuntatalouden, säätylaitoksen, luontoismuodossa tehdyn työn ja luontoismuodossa saatujen tulojen, maaseudulla sivutoimena harjoitetun teollisuuden, yhä feodaalisen pienimittaisen maatalouden yms. häviämisestä. Kaikissa näissä todella historiallisissa siirtymissä palkkatyö ilmenee sellaisten suhteiden hajoamisena, tuhoutumisena, joissa työ oli määrätty kaikilta puoliltaan, tuloltaan, sisällöltään, paikallisuudeltaan, laajuudeltaan jne. *Palkkatyö siis ilmenee työn ja siitä maksettavan palkkion kiinteyden kieltämisenä*. Suora siirtymä afrikkalaisen fetissistä Voltairen »korkeimpaan olioon»⁸ tai pohjoisamerikkalaisen villi-ihmisen metsästys-aseesta Englannin pankin pääomaan ei ole yhtä typerästi historianvastainen kuin siirtymä Bastiatin kalastajasta palkkatyöläiseen.

(Sitä paitsi kaikissa näissä kehityskuluissa ei näy jälkeäkään vapaaehtoisista muutoksista, jotka perustuisivat molempipuoliselle sopimukselle.)

Se lopputeesi, missä englantilaiset keskinäisapua antavat yhdistykset ja säästökassat ilmenevät palkkatyöjärjestelmän viimeisenä sanana ja kaikkien yhteiskunnallisten antinomioiden kumoamisena, on täysin tämän historiallisen rakennelman arvoinen, jossa Bastiat kuvittelee lattean abstraktionsa todelliseksi tapahtumaksi.

Työpalkkajärjestelmän luonteenomaisena piirteenä on siis historiallisesti ollut kiinteyden puuttuminen: Bastiatin rakennelman vastakohta. Mutta miten hän ylipäänsä tuli konstruoi-

neeksi kiinteyden kaiken korvaavaksi työpalkkajärjestelmän määritykseksi? Entä miten hän päätyi siihen, että halusi esittää työpalkkajärjestelmän historiallisesti tämän määritteisyyden mukaisena palkkion korkeampana muotona, muissa yhteiskunta- tai yhteenliittymismuodoissa työlle maksetun korvauksen korkeampana muotona?

Kun taloustieteilijät käsittelevät pääoman ja palkkatyön, voiton ja työpalkan olemassa olevaa suhdetta ja todistelevat työläiselle, että hänellä ei ole mitään oikeutta vaatia osuutta voitonmahdollisuuksista, ja kun he ylipäättään haluavat rauhoitella häntä hänen alistetusta osastaan kapitalistiin nähden, silloin he tähdentävät hänelle, että hänellä on päinvastoin kuin kapitalistilla osanaan tietty tulon kiinteys, enemmän tai vähemmän riippumattomana pääoman suuresta riskistä. Aivan samalla tavoin Don Quijote lohdutti Sancho Panzaa, että vaikkakin tämä joutuu kestäämään kaikki selkäsaunat, niin toisaalta tämän ei tarvitse olla urhea. Siis määrityksen, jonka taloustieteilijät liittävät työpalkkaan voiton vastakohtana, Bastiat muuttaa työpalkan määritykseksi, jonka se saisi vastakohtana työn varhaisemmille muodoille, ja pitää työpalkkaa edistysaskelena verrattuna palkkion maksamiseen työlle näissä varhaisemmissa suhteissa. Siis olemassa olevaan suhteeseen sujuttautuneen latteuden, jolla suhteen toista puolta on lohduteltu ja lepytelty toista kohtaan, on herra Bastiat irrottanut kyseisestä suhteesta ja tehnyt suhteen historiallisen synnyn perustaksi.

Taloustieteilijät sanovat, että työpalkan suhteessa voittoon, palkkatyön suhteessa pääomaan työpalkka saa osakseen kiinteyden edun.

Herra Bastiat sanoo, että kiinteys, ts. yksi työpalkan ja voiton suhteen puolista, on työpalkkajärjestelmän historiallisen synnyn perusta (eli työpalkka ei asetu voiton, vaan työn varhaisempien palkitsemismuotojen vastakohtaksi), siis myös voiton, ts. koko suhteen historiallinen perusta. Siten työpalkan ja voiton suhteen toista puolta koskeva latteus muuttuu Bastiatilla vaivihkaa koko suhteen historialliseksi perustaksi. Näin käy, koska hänen ajatuksensa ovat jatkuvasti kiinni sosialismissa, jonka hän sitten kuvittelee olleen kaikkialla yhteenliittymisen ensimmäisenä muotona. Tässä on esimerkki siitä, miten tärkeän muodon Bastiatin käsissä saavat sellaiset apologeettiset latteudet, jotka taloustieteilijöiden esityksissä ovat tavallisesti toisarvoisia.

[III—7] On palattava takaisin taloustieteilijöihin. Mistä työpalkan sanottu kiinteys muodostuu? Onko palkka muuttumattoman kiinteä? Se olisi täysin ristiriidassa kysynnän ja tarjonnan lain, palkan määrityksen perustan kanssa. Yksikään taloustieteilijä ei kiellä palkan heilahteluja, nousua ja laskua. Vai olisi-

ko palkka riippumaton kriiseistä? Vai koneista, jotka tekevät palkkatyön tarpeettomaksi? Vai työnjakotoimista, joilla palkkatyötä siirrellään paikasta toiseen? Kaikki tällaiset väitteet ovat vääräoppisia, eikä niitä siksi esitetä.

Tässä tarkoitetaan, että tietyllä keskitasolla työpalkka on jonkinlaisen keskimääräisluvun suuruinen, ts. lähenee Bastiatin niin paljon vihaamaa minimipalkkaa koko työväenluokan osalta, ja että tietty työn keskimääräinen keskeytymättömyys on vallalla, niin että esimerkiksi palkka voi juosta edelleen, jopa niissäkin tapauksissa, joissa voitto pienenee tai loppuu tilapäisesti kokonaan. Tämä merkitsee vain sitä, että jos palkkatyö edellytetään työn vallitsevaksi muodoksi, tuotannon perustaksi, niin työväenluokka on olemassa palkan varassa, ja yksittäisellä työläisellä on keskimääräisesti se kiinteä asema, että hän työskentelee palkan vuoksi. Se merkitsee toisin sanoen tautologiaa. Siellä missä pääoma ja palkkatyö muodostavat hallitsevan tuotantosuhteen, siellä on olemassa palkkatyön keskimääräinen keskeytymättömyys, ja sikäli on työläiselle olemassa palkan kiinteys. Siellä missä palkkatyö on olemassa, se on olemassa. Ja tätä Bastiat pitää palkkatyön kaiken korvaavana ominaisuutena.

Edelleen kun sanotaan, että yhteiskuntatilassa, jolle on ominaista kehittynyt pääoma, yhteiskunnallinen tuotanto on kokonaisuudessaan säännöllisempi, jatkuvampi, kaikinpuolisempi, siis myös tässä tuotannossa toimivien elementtien tulo on »kiinteämpi» kuin siellä missä pääoma, ts. tuotanto, ei ole vielä kehittynyt sanotulle asteelle — niin tämä on toinen tautologia, joka on annettu pääoman ja pääomalle perustuvan tuotannon käsitteen myötä. Toisin sanoen kukapa kieltää, että palkkatyön yleinen olemassaolo edellyttää tuotantovoimien korkeampaa kehitystä kuin palkkatyötä edeltävissä kehitysasteissa? Entä miten sosialistien päähän pälkähtäisi esittää korkeampia vaatimuksia elleivät he ensin edellyttäisi, että palkkatyön synnyttämien yhteiskunnallisten tuotantovoimien¹ sanottu korkeampi kehitys on tapahtunut? Mainittu kehitys on päinvastoin edellytyksenä heidän vaatimuksilleen.

H u o m a u t u s. Ensimmäinen muoto, missä työpalkka tuli yleisesti esiin, oli sotaväen palkka, joka ilmenee kansallisarmeijoiden ja kansalaismiliisien ollessa häviämässä. Sotilaan palkkaa maksettiin ensin kansalaisille. Pian sen jälkeen kansalaisten tilalle astuu palkkasotilaita, jotka ovat lakanneet olemasta kansalaisia.

2) (*Tätä pötyä on mahdotonta seurata pitemmälle. Siksi jätämme herra Bastiatin.*) [III—7]

Kirjoitettu heinäkuussa 1857

*Julkaistu ensi herran aikakauslehdessä
Die Neue Zeit, Bd. 2, n:o 27, 1903—1904*

JOHDANTO⁹

I. TUOTANTO, KULUTUS, JAKAANTUMINEN JA VAIHTO (KIERTOKULKU)¹⁰

1. TUOTANTO

[M—1] a) Käsiteltävänä aiheena on ensi sijassa *aineellinen tuotanto*.

Yhteiskunnassa on tuottavia yksilöitä — tästä syystä yksilöiden yhteiskunnallisesti määräytynyt tuotanto on luonnollisesti lähtökohta. Yksinäinen ja muista erillään elävä metsästäjä ja kalastaja, mistä Smith ja Ricardo¹¹ lähtevät, kuuluu 1700-luvun Robinson-tarinoiden mielikuvituksettomiin kuvitelmiin, jotka eivät millään muotoa ilmaise pelkkää vastavaikutusta liikahienostukselle ja paluuta väärin ymmärrettyyn luonnonelämään, kuten kulttuurihistorioitsijat luulevat. Yhtä vähän tällaiselle naturalismille pohjautuu Rousseau'n *contrat social*¹², joka saattaa luonnostaan riippumattomat subjektit sopimuksella suhteisiin ja yhteyteen toistensa kanssa. Tällainen naturalismi on pienten ja suurten robinsonadien luomaa lumetta ja nimenomaan esteettistä lumetta. Tässä ennakoidaan itse asiassa sitä »kansalaisyhteiskuntaa», joka valmistui 1500-luvulta lähtien ja eteni 1700-luvulla jättiläisaskelin kypsyyteensä. Tässä vapaan kilpailun yhteiskunnassa erillinen ihminen on vapaa niistä luonnonsiteistä yms., jotka varhaisempina historian kausina tekivät hänestä tiettyyn rajattuun ihmiskasaumaan kuuluvan. 1700-luvun profeetoilla, joilla Smith ja Ricardo vielä täysin ratsastavat, tämä 1700-luvun yksilö — yhtäältä feodaalisten yhteiskuntamuotojen hajoamisen, toisaalta 1500-luvulta lähtien uudelleen kehittyneiden tuotantovoimien tuote — väikkyä mielessä ihanteena, jonka olemassaolo kuuluu menneisyyteen. Hän ei näytä heistä historialliselta tulokselta, vaan historian lähtökohdalta, koska luonnonmukainen yksilö ei heidän ihmisluontoa koskevan käsityksensä mukaan synny historiallisesti, vaan on luonnon

määräämä. Tämä harha on tähän saakka ollut ominainen jokaiselle uudelle aikakaudelle. Steuart, joka on monessa suhteessa 1700-luvun vastakohta ja aristokraattina seisoo historiallisemmalla maaperällä, on välttänyt tämän rajoittuneisuuden.

Mitä pitemmälle historiassa palaamme, sitä enemmän yksilö, ja näin ollen myös tuottava yksilö, ilmenee epäitsenäisenä, suurempaan kokonaisuuteen kuuluvana: ensiksi vielä aivan luonnollisella tavalla perheessä ja heimoksi laajentuneessa perheessä, myöhemmin heimojen vastakkaisuudesta ja sulautumisesta syntyvissä erimuotoisissa yhteisöissä. Vasta 1700-luvulla, »kansalaisyhteiskunnassa», yhteiskunnallisen yhteyden eri muodot ovat suhteessa erilliseen ihmiseen pelkkänä keinona hänen yksityisten tavoitteittensa saavuttamiseksi, ulkoisena välttämättömyytenä. Mutta se aikakausi, joka synnyttää tämän katsantokannan, muista erillään olevan yksilön kannan, on nimenomaan kehittyneimpien yhteiskunnallisten (tästä näkökulmasta yleisten) suhteiden kausi. Ihminen on sananmukaisimmassa merkityksessä ζωον πολιτικόν¹³, ei ainoastaan eläin, jolle on ominaista kanssakäyminen, vaan eläin, joka voi eristäytyä muista vain yhteiskunnassa [M—2]. Muista erillisen yksilön yhteiskunnan ulkopuolella harjoittama tuotanto — harvinaisena tapauksena se voi kylläkin olla sattumalta erämaahan joutuneen sivistyneen ihmisen kohdalla, jonka persoonassa yhteiskuntavoimat jo ovat potentiaalisina — on yhtäläinen tolkuttomuus kuin kielen kehittyminen ilman yhdessä eläviä ja yhdessä puhuvia yksilöitä. Tässä emme viivy tämän pitempään. Asiaan ei tarvitsisi lainkaan puuttua, elleivät Bastiat, Carey*, Proudhon¹⁴ jne. toisi jälleen vakavissaan keskelle nykyaikaisinta taloustiedettä tätä järjettömyyttä, joka on täysin ymmärrettävää 1700-luvun ihmisten kohdalla. Esimerkiksi Proudhon antaa taloudellisen suhteen alkuperälle, jonka historiallista taustaa hän ei tunne, tietenkin mielellään historianfilosofisen selityksen tekemällä siitä mytologiaa: Aadam tai Prometheus äkkäsi ajatuksen valmiissa ja täydellisessä muodossaan, sitten se otettiin käytäntöön jne. Mikään ei ole sen pitkästyttävämpää ja kuivempää kuin haaveileva locus communis**.

Kun siis puhutaan tuotannosta, on aina puhe tuotannosta tietyllä yhteiskunnallisella kehitysasteella — yhteiskunnallisten yksilöiden tuotannosta. Tästä syystä voisi näyttää siltä, että meidän tuotannosta ylipäänsä puhuaksemme täytyisi joko seurata historiallista kehitysprosessia sen eri vaiheissa tai ilmoittaa alusta asti käsittelevämme yhtä tiettyä historian aikakautta, siis esimerkiksi nykyajan porvarillista tuotantoa, joka todella onkin varsinainen aiheemme. Kuitenkin kaikilla tuotannon kausilla on

* Ks. tämän teoksen I osan, s. 28, 30—31. *Toim.*

** — kulunut latteus. *Toim.*

M

Louisa 29. elokuuta 1917

Louisa Mäkelä

Riisi.

A. Kallio

29.8

1) D. Pöytäkirja - Kallio.

2) Kallio ja Pöytäkirja, Pöytäkirja, Kallio ja Pöytäkirja.

3) D. Kallio ja Pöytäkirja.

4) Pöytäkirja, Kallio ja Pöytäkirja, Pöytäkirja - Kallio ja Pöytäkirja.

Johdannon sisältävän vihkon M kansi

tiettyjä yhteisiä tunnuspiirteitä, yhteisiä määrittämiä. *Tuotanto yleensä* on abstraktio, mutta järjellinen abstraktio sikäli kuin se todellakin tuo esiin yhteisen, määrittelee sen ja säästää meidät siten toistolta. Kuitenkin tämä *yleinen* tai vertailulla esiin eroteltu yhteinen on itse moninkertaisesti jäsentynyt, eri määrittämissä hajoava. Jokin siitä kuuluu kaikkiin aikakausiin, jokin muu on muutamille kausille yhteistä. Eräät määrittämiset ovat yhteisiä sekä kaikkein uusimmille että kaikkein vanhimmille kausille. Ilman näitä määrittämiä ei voida ajatella mitään *tuotantoa*. Mutta jos kehittyneimmillä kielillä on yhteisiä lakeja ja määrittämiä kehittymättömimpien kanssa, kuitenkin niiden kehitys muodostuu juuri siitä mikä erottaa ne tästä yleisestä ja yhteisestä. Tuotantoa ylipäätään koskevat määrittämiset on nimenomaan erotettava erilleen, jotta yhteisyyden takia — se ilmenee jo siitä, että subjekti, ihmiskunta, ja objekti, luonto, ovat samat — ei unohdeta olennaista erilaisuutta. Tämän unohtamiseen sisältyy esimerkiksi niiden nykyajan taloustieteilijöiden viisaus, jotka todistelevat olemassaolevien yhteiskunnallisten olosuhteiden ikuisuutta ja sopusointua. Mikään tuotanto ei esimerkiksi ole mahdollinen ilman tuotantovälinettä, olkoonpa tämä väline vaikka vain käsi. Mikään tuotanto ei ole mahdollinen ilman mennyttä, kasattua työtä, olkoon tämä työ vaikka vain se taito, joka on toistuvalla [M—3] harjoituksella kerääntynyt ja keskittynyt villi-ihmisen käteen. Pääoma on muun muassa myös tuotantoväline, myös mennyttä, objektivoitua työtä. Siis pääoma on yleinen, ikuinen luonnonsuhde [nykyiset taloustieteilijät päättelevät]; toisin sanoen se on tätä sikäli kuin jätetään pois juuri se spesifinen, mikä vasta tekee »tuotantovälineen», »kasatun työn» pääomaksi. Niinpä esimerkiksi Careyllä tuo tuotantosuhdetten koko historia ilmenee hallitusten pahansuopaisesti aiheuttamana väärännä.

Kun ei ole mitään tuotantoa yleensä, ei ole myöskään mitään yleistä tuotantoa. Tuotanto on aina tuotannon *erityinen* haara — esimerkiksi maanviljelystä, karjanhoitoa, manufaktuuria jne.— tai se on niiden *kokonaisuus*. Kuitenkaan poliittinen taloustiede ei ole teknologiaa. Tuotannon yleisten määrittämisien suhdetta erityisiin tuotantomuotoihin annettussa yhteiskunnallisessa vaiheessa on kehiteltävä toisaalla (jäljempänä).

Vihdoin tuotanto ei myöskään ole vain erityistä tuotantoa, vaan aina on tietty yhteiskuntaorganismi, yhteiskunnallinen subjekti toimimassa laajemmassa tai suppeammassa tuotantoharjojen kokonaisuudessa. Se suhde, mikä tieteellisellä esityksellä on todelliseen liikkeeseen, ei myöskään kuulu vielä tähän. Tuotanto yleensä. Erityiset tuotantohaarat. Tuotanto kokonaisuutena.

Nyt on muotia liittää taloustieteellisten esitysten alkuun

yleinen osa, ja juuri tässä, »Tuotanto»-otsikon alla esitetyssä jaksossa (katso esimerkiksi John Stuart Mill¹⁵) käsitellään kaiken tuotannon *yleisiä ehtoja*.

Tämä yleinen osa koostuu tai sen sanotaan koostuvan:

1) Niistä ehdoista, joita ilman tuotanto ei ole mahdollinen. Se ei siis ole todellisuudessa mitään muuta kuin kaiken tuotannon olennaisten momenttien esittämistä. Kuten myöhemmin näemme, tämä kutistuu tosiasiaassa muutamiksi hyvin yksinkertaisiksi määrityksiksi, jotka latistetaan pelkiksi tautologioiksi.

2) Niistä ehdoista, jotka edistävät tuotantoa enemmän tai vähemmän, kuten esimerkiksi Adam Smithin edistynyt tai pysähtynyt yhteiskuntatila¹⁶. Jotta nämä seikat, joilla on Smithin esityksessä yleiskatsauksena (*aperçu*) oma arvonsa, kohotettaisiin tieteelliseen merkitsevyyteen, tarvittaisiin tutkimuksia *tuottavuusasteen* kausista yksittäisten kansojen kehityksessä. Sellainen tutkimus jää aiheemme varsinaisten rajojen ulkopuolelle; mutta sikäli kuin se kuuluu aiheeseen, se on esitettävä kilpailun, kasvautumisen jne. kehitystä käsittelevissä luvuissa. Yleisessä esitysmuodossaan vastaus typistyy siihen yleiseen väittämään, että teollisuuskansa pääsee tuotantonsa huippuun sinä hetkenä, jolloin se on ylipäänsä historiallisen kehityksensä huipussa. Ja todellakin, kansa on teollisessa huippukohdassaan niin kauan kun pääasia sille ei ole vielä voitto (*Gewinn*), vaan saavuttaminen (*Gewinnen*). Sikäli jenkit ovat edellä englantilaisia. Tai sitten vastataan: esimerkiksi tietyt rodulliset taipumukset, ilmasto, luonnonolot, kuten sijainti meren rannalla, maaperän hedelmällisyys jne. ovat tuotannolle suotuisampia kuin toiset. Tämäkin typistyy jälleen tautologiaksi, että rikkauden luominen on sitä helpompaa mitä suuremmassa määrin sen subjektiiviset ja objektiiviset elementit ovat saatavissa.

[M—4] Kaikki tämä ei silti ole sitä, mikä on taloustieteilijöille kyseisessä yleisessä osassa todella asian ydin. Päinvastoin tuotanto erotukseksi jakaantumisesta jne. on heidän mukaansa esitettävä — katso esimerkiksi Mill¹⁷ — historiasta riippumattomien ikuisien luonnonlakien puitteisiin sisältyvänä, ja sitten tämän tilaisuuden tullen *porvarilliset* suhteet sujutetaan aivan vaivihkaa yhteiskuntaa in abstracto* koskeviksi kumoamattomiksi luonnonlaeiksi. Tämä on koko menettelyn enemmän tai vähemmän tietoinen tarkoitus. Jakaantumisessa he sanovat sen sijaan ihmisten sallineen itselleen todellakin kaikenlaista mielivaltaisuutta. Puuttumatta nyt lainkaan tuotannon ja jakaantumisen karkeaan erottamiseen toisistaan ja niiden todelliseen suhteeseen, on sen verran oltava alun alkaen selvää, että miten erilaista jakaantuminen yhteiskunnan eri kehitysvaiheissa sitten lieneekään,

* — yleensä. *Toim.*

täytyy siinä voida yhtä hyvin kuin tuotannossa saada esiin yhteiset määritykset ja kaikki historialliset erot täytyy voida yhtä hyvin sekoittaa tai häivyttää *yleisinhimillisiksi* laeiksi. Esimerkiksi orja, maaorja ja palkkatyöläinen saavat tietyn ravintoerän, joka mahdollistaa heidän olemassaolonsa orjana, maaorjana ja palkkatyöläisenä. Pakkoverosta elävä valloittaja tai verosta elävä virkamies tai maankorosta elävä maanomistaja tai almuista elävä munkki tai kymmenyksistä elävä leviitta saavat kaikki yhteiskunnallisesta tuotteesta määräosan, jonka säätävät toiset lait kuin orjan jne. osuuden. Ne molemmat pääkohdat, jotka kaikki taloustieteilijät esittävät tämän otsikon alla, ovat: 1) omistus, 2) omistuksen turvaaminen oikeuslaitoksen, poliisin jne. avulla.

Näihin on vastattava hyvin lyhyesti:

Kohtaan 1). Kaikki tuotanto on yksilön luontoon kohdistamaa haltuunottoa tietyn yhteiskuntamuodon puitteissa ja sen avulla. Tässä mielessä on tautologiaa sanoa, että omistus (haltuunotto) on tuotannon ehto. Mutta naurettavaa on hypätä tästä tiettyyn omistuksen muotoon, esimerkiksi yksityisomistukseen (mikä lisäksi edellyttää ehdoksi vielä vastakkaistakin muotoa, *omistuksen puuttumista*). Historia osoittaa päinvastoin yhteisomistuksen (esimerkiksi intialaisilla, slaaveilla, muinaisilla kelteillä jne.) alkuperäiseksi muodoksi — muodoksi, joka esittää yhteisöomistuksen asussa vielä pitkään merkittävää osaa. Tässä emme puutu vielä lainkaan kysymykseen, kasvaako rikkaus paremmin tässä vai tuossa omistusmuodossa. Mutta on tautologiaa sanoa, että siellä missä ei ole olemassa mitään omistuksen muotoa, ei voi olla puhettakaan mistään tuotannosta eikä siis myöskään mistään yhteiskunnasta. Omaksi ottaminen eli haltuunotto, joka ei tee mitään omaksi, on *contradictio in subjecto**.

Kohtaan 2). Hankitun turvaaminen jne. Kun nämä latteudet pelkistetään todelliseen sisällykseensä, ne ilmaisevat enemmän kuin niiden saarnaajat tietävätkään. Nimittäin sen, että jokainen tuotantomuoto synnyttää omat oikeussuhteensa, hallitusmuotonsa jne. Ymmärtämisen karkeus ja sen puute sisältyy nimenomaan siihen, että elimellisesti [M — 5] yhteenkuuluvat ilmiöt asetetaan satunnaisesti keskinäiseen suhteeseen ja pelkätään harkintaan perustuvaan yhteyteen. Porvarillisten taloustieteilijöiden mielessä väikkyä vain, että poliisin ollessa nykyisen kaltainen tuotanto on helpompaa kuin esimerkiksi nyrkkivallan aikana. He unohtavat ainoastaan sen, että nyrkkioikeuskin on oikeutta ja että vahvemman oikeus elää toisessa muodossa edelleen myös heidän »oikeusvaltiossaan».

Tiettyä tuotantovaihetta vastaavien yhteiskunnallisten olo-

* — ristiriita asiassa itsessään. *Toim.*

jen vasta syntyessä tai niiden jo hävitessä tulee tuotannossa luonnollisestikin häiriöitä, joskin asteeltaan ja tulokseltaan erilaisia.

Tehkäämme yhteenveto: On kaikille tuotantovaiheille yhteisiä määrityksiä, jotka ajattelu määrittää yleisiksi; mutta kaiken tuotannon niin sanotut *yleiset ehdot* eivät ole mitään muuta kuin näitä abstraktisia momentteja, joiden avulla on mahdotonta ymmärtää yhtäkään todellista historiallista tuotantovaihetta.

2. TUOTANNON YLEINEN SUHDE JAKAANTUMISEEN, VAIHTOON JA KULUTUKSEEN

Ennen kuin paneudutaan tuotannon enempään analysointiin, on kiinnitettävä huomiota niihin eri nimikkeisiin, joita taloustieteilijät asettavat tuotannon rinnalle.

Ensimmäinen ja pinnallinen mielikuva on: tuotantoprosessissa yhteiskunnan jäsenet mukauttavat (valmistavat, muovaavat) luonnontuotteita inhimillisiin tarpeisiin. Jakaantuminen määrää sen suhteen missä yksilö ottaa osaa näihin tuotteisiin. Vaihto toimittaa hänelle ne erityiset tuotteet, joihin hän haluaa vaihtaa jakaantumisessa osakseen tulleen osuuden. Kulutuksessa tulee tuotteista vihdoin nautinnon, yksilöllisen haltuunoton esineitä. Tuotanto valmistaa tarpeita vastaavat esineet; jakaantuminen jakaa ne yhteiskunnallisten lakien mukaan; vaihto jakaa uudelleen jo jaetun yksilöllisen tarpeen mukaan; kulutuksessa vihdoin tuote erkanelee tästä yhteiskunnallisesta liikkeestä, siitä tulee välittömästi yksittäisen tarpeen esine ja palvelija ja se tyydyttää tämän tarpeen nautinnassa. Näin tuotanto ilmenee lähtökohtana, kulutus päätekohtana, jakaantuminen ja vaihto väliterminä, joka puolestaan sisältää taas kaksi momenttia, koska jakaantuminen on määritelty yhteiskunnasta lähteväksi, vaihto yksilöistä lähteväksi momentiksi. Tuotannossa henkilö objektivoituu, kulutuksessa esine subjektivoituu; jakaantumisessa yhteiskunta ottaa itselleen yleisten, hallitsevien määritysten muodossa välittämisen tuotannon ja kulutuksen välillä, vaihdossa niitä, välittää yksilön satunnainen määritteisyys.

Jakaantuminen määrää sen suhteen (paljouden), missä tuotteet tulevat yksilön osaksi; vaihto määrää ne tuotteet, joihin yksilö [M — 6] vaatii jakaantumisen hänelle osoittaman osuuden.

Tuotanto, jakaantuminen, vaihto ja kulutus muodostavat siis säännönmukaisen syllogismin, päätelmän: tuotanto muodostaa siinä yleisyyden, jakaantuminen ja vaihto erityisyyden, kulutus yksittäisyyden, joka on viimeinen rengas kokonaisuuden ketjussa. Tässä on epäilemättä yhteys, mutta pinnallinen yhteys. Tuotannon määräävät [taloustieteilijöiden mukaan] yleiset luonnonlait, jakaantumisen yhteiskunnallinen satunnaisuus, ja tästä syystä se

voi vaikuttaa enemmän tai vähemmän edistävästi tuotantoon; vaihto sijaitsee näiden molempien välissä muodollisesti yhteiskunnallisena liikkeenä, ja päätöstapahtuma, kulutus; jota ei pidetä ainoastaan loppupisteenä, vaan myös lopullisena päämääränä, on oikeastaan taloustieteen ulkopuolella, lukuun ottamatta sitä, että se vuorostaan vaikuttaa takaisin lähtökohtaan ja aloittaa koko prosessin uudelleen.

Taloustieteilijöiden vastustajat — ovatpa nämä vastustajat sitten tämän tieteen piiristä tai sen ulkopuolelta — jotka moittivat heitä yhtenäisen kokonaisuuden barbaarisesta pirstomisesta, ovat heidän kanssaan joko samalla pohjalla tai heidän alapuolellaan. Mikään ei ole sen latteampi kuin moite, että taloustieteilijät ovat kiinnittäneet liian yksipuolisesti huomiota tuotantoon pitäen sitä itsetarkoituksena. Jakaantumisella olisi muka yhtä suuri merkitys. Tämän moitteen perustana on nimenomaan se taloustieteilijöiden mielikuva, että jakaantuminen oleilee itsenäisenä, riippumattomana alueena tuotannon rinnalla. Tai esitetään se moite, ettei näitä momenteja muka tarkastella niiden yhtenäisyydessä. Ikään kuin tämä erilleen repeytyminen ei olisi tunkeutunut todellisuudesta oppikirjoihin, vaan päinvastoin oppikirjoista todellisuuteen ja ikään kuin tässä olisi kyse käsitteiden dialektisesta yhteensovittamisesta eikä todellisten suhteiden erittelystä.

a) [TUOTANTO JA KULUTUS]

Tuotanto on välittömästi myös kulutusta. Kaksinaista kulutusta, subjektiivista ja objektiivista. [Ensiksi:] yksilö, joka kehittää kykyjään tuotantoprosessissa, panee ne samaan aikaan myös kulumaan, käyttää niitä kuluttavasti tuotantotapahtumassa, aivan samoin kuin luonnollinen siittäminen on elinvoimien kulutusta. Toiseksi tuotanto on tuotantovälineiden kulutusta, niitä pidetään käytössä ja kulutetaan loppuun ja osa niistä (kuten esimerkiksi polttamisessa) hajoaa jälleen perusalkuaineiksi. Edelleen tuotanto on raaka-aineen kulutusta, raaka-aine ei säilytä luontaista muotoaan ja ominaislaatuaan, vaan päinvastoin menettää ne. Näin ollen tuotantotapahtuma on kaikilta momenteiltaan myös kulutustapahtuma. Mutta kaiken tämän taloustieteilijät myöntävätkin. Tuotantoa, joka on välittömästi identtinen kulutuksen kanssa, kulutusta, joka yhtenee välittömästi tuotannon kanssa, he sanovat *tuottavaksi kulutukseksi*. Tämä tuotannon ja kulutuksen identtisyys palautuu Spinozan väittämään: *determinatio est negatio*¹⁸.

[M — 7] Kuitenkin tämä tuottavan kulutuksen määrittäminen esitetään vain siksi, jotta tuotannon kanssa identtinen kulutus ero-

tettaisiin varsinaisesta kulutuksesta, joka päinvastoin käsitteään tuotannon tuhoavaksi vastakohtaksi. Tarkastelkaamme siis varsinaista kulutusta.

Kulutus on välittömästi myös tuotantoa, samoin kuin alkua-aineiden ja kemiallisten aineiden kulutus luonnossa on kasvien tuottamista. On selvää, että esimerkiksi ravitsemisprosessissa, eräessä kulutuksen muodossa, ihminen tuottaa omaa ruumistaan. Mutta sama koskee jokaista muutakin kulutuksen lajia, joka tavalla tai toisella tuottaa ihmistä joltakin puolelta. Tämä on kuluttavaa tuotantoa. Mutta, taloustiede sanoo, tämä kulutuksen kanssa identtinen tuotanto on toinen tuotanto, joka syntyy ensimmäisen tuotannon tuotteen tuhoamisesta. Ensimmäisessä tuottaja aineellistuu, toisessa hänen luomansa esine henkilölistyy. Siis tämä kuluttava tuotanto — vaikkakin se on tuotannon ja kulutuksen välitöntä ykseyttä — eroaa olennaisesti varsinaisesta tuotannosta. Se välitön ykseys, jossa tuotanto käy yhteen kulutuksen ja kulutus tuotannon kanssa, säilyttää niiden välittömän kaksinaisuuden.

Tuotanto on siis välittömästi kulutusta, kulutus on välittömästi tuotantoa. Kumpikin on välittömästi oma vastakohtansa. Mutta samaan aikaan tapahtuu näiden molempien kesken välittävää liikettä. Tuotanto välittää kulutusta, jolle se luo materiaalin, mitä ilman kulutukselta puuttuisi kohde. Mutta kulutus välittää myös tuotantoa, sillä vasta se luo tuotteille subjektin, jolle ne ovat tuotteita. Tuote saa viimeisen silauksen vasta kulutuksessa. Rautatie, jolla ei liikennöidä, jota ei siis käytetä hyväksi, ei kuluteta, on rautatie ainoastaan *δυνάμει**, ei todellisuudessa. Ilman tuotantoa ei ole mitään kulutusta, mutta ilman kulutusta ei liioin ole mitään tuotantoa, koska tuotanto olisi siinä tapauksessa päämäärätöntä.

Kulutus tuottaa tuotannon kahdessa suhteessa:

1) Siten, että tuotteesta tulee vasta kulutuksessa todellinen tuote. Esimerkiksi puvusta tulee todellinen puku vasta silloin kun sitä pidetään; talo, jossa ei asuta, ei itse asiassa ole mikään todellinen talo. Siis tuote, toisin kuin pelkkä luonnonesine, osoitautuu hyödylliseksi, tulee *tuotteeksi* vasta kulutuksessa. Kulutus antaa tuotetta hävittäessään sille vasta viimeistelyn, sillä tuote ei ole tuotantoa vain aineellistuneena toimintana, vaan pikemminkin vain esineenä toimivaa subjektia varten.

2) Siten, että kulutus luo *uuden* tuotannon tarpeen, siis tuotannon ideaalisen sisäisen liikellepanevan motiivin, joka on tuotannon edellytys. Kulutus luo tuotannon vaikuttimen, se luo myös kohteen (Gegenstand), joka vaikuttaa tuotantoon määräten sen tavoitteen. Kun on selvää, että tuotanto antaa kulutukselle

* — mahdollisuuden mukaan. *Totm.*

kohteen sen ulkoisessa muodossa, niin [M — 8] on yhtä lailla selvää, että kulutus *luo ideaalisesti* tuotannon esineen, sisäisenä kuvana, tarpeena, vaikuttimena ja tavoitteena. Se luo tuotannon esineet vielä subjektiivisessa muodossa. Ilman tarvetta ei ole mitään tuotantoa. Mutta kulutus uusintaa tarpeen.

Tätä vastaa tuotannon puolella se, että tuotanto

1) toimittaa kulutukselle materiaalin, kohteen. Kulutus ilman kohdetta ei ole mitään kulutusta. Siis tältä kannalta tuotanto luo, tuottaa kulutuksen.

2) Mutta tuotanto ei luo kulutukselle ainoastaan kohdetta. Se antaa kulutukselle myös sen määritteisyyden, sen luonteen, sen viimeistelyn. Samoin kuin kulutus viimeistelee tuotteen tuotteenä, tuotanto antaa viimeistelyn kulutukselle. Mutta ennen kaikkea esine, kohde ei ole esine, kohde ylipäänsä, vaan määrätty esine, kohde, joka on kulutettava tietyllä, taaskin tuotannon ennakoita määräämällä tavalla. Nälkä on nälkää, mutta haarukalla ja veitsellä syödyllä keitetyllä lihalla tyydytettävä nälkä on toista kuin nälkä, johon hotkitaan raakaa lihaa käsin, kynsin ja hampain. Tuotanto ei täten luo ainoastaan kulutuksen kohdetta, vaan myös kulutustavan, ei ainoastaan objektiivisesti, vaan myös subjektiivisesti. Tuotanto luo siis kuluttajan.

3) Tuotanto ei anna vain tarpeelle materiaalia, vaan myös materiaalille tarpeen. Kun kulutus pääsee alkuperäisestä luonnonvaraisesta karkeudesta ja välittömyydestään — viipyminen tällä asteella olisi sekin vielä tulosta luonnonvaraiseen karkeuteen juuttuneesta tuotannosta — niin esine, kohde välittää itse kulutusta vaikuttimena. Se tarve, jota kulutus tuntee esinettä kohtaan, on esineen havainnoimisen luoma. Taide-esine, samoin kuin jokainen muu tuote, luo yleisön, joka ymmärtää taidetta ja jolla on kyky nauttia kauneudesta. Tuotanto ei näin ollen tuota ainoastaan esinettä subjektille, vaan myös subjektin esineelle.

Täten tuotanto luo kulutuksen 1) luomalla sille materiaalin, 2) määräämällä kulutustavan, 3) synnyttämällä kuluttajassa tarpeen, jonka kohteen tuotanto vasta on luonut tuotteissa. Näin ollen tuotanto tuottaa kulutuksen kohteen, kulutuksen tavan ja kulutuksen vaikuttimen. Aivan samoin kulutus synnyttää tuottajan *kyvyn* herättämällä hänessä tiettyyn tavoitteeseen suuntautuvan tarpeen.

Kulutuksen ja tuotannon identtisyys ilmenee siis kolmella tavalla:

1) *Välitön identtisyys*: tuotanto on kulutusta, kulutus on tuotantoa. Kuluttava tuotanto. Tuottava kulutus. Poliittiset taloustieteilijät nimittävät molempia [M — 9] tuottavaksi kulutukseksi, mutta tekevät vielä yhden eron: edellinen esiintyy uusintamisena, jälkimmäinen tuottavana kulutuksena. Kaikki edelliseen kohdistuvat tutkimukset käsittelevät tuottavaa tai tuottamatonta

työtä; jälkimmäiseen kohdistuvat tutkimukset käsittelevät tuotavaa tai tuottamatonta kulutusta.

2) Siten, että kumpikin ilmenee välineenä toiselleen ja toinen välittää toista, mikä saa ilmauksensa niiden keskinäisessä riippuvuudessa. Tämä on liike, minkä ansiosta ne tulevat suhteeseen keskenään ja ilmenevät toisilleen ehdottomasti tarpeellisina, mutta pysyvät silti vielä ulkopuolisina toisilleen. Tuotanto luo materiaalin ulkopuolisena esineenä kulutukselle; kulutus luo tarpeen sisäisenä kohteena, tavoitteena tuotannolle. Ilman tuotantoa ei ole kulutusta, ilman kulutusta ei ole tuotantoa. Tämä identtisyys esiintyy taloustieteessä monissa muodoissa.

3) Tuotanto ei ole vain välittömästi kulutusta eikä kulutus välittömästi tuotantoa; liioin ei tuotanto ole vain väline kulutukselle ja kulutus tavoite tuotannolle, ts. siinä mielessä, että kumpikin antaa toiselle sen esineen, kohteen: tuotanto kulutukselle ulkoisen esineen, kulutus tuotannolle mielletyn kohteen. Eikä kumpikaan vain ole välittömästi toinen eikä liioin vain välitä toista, vaan toteuttamalla itsensä kumpikin niistä luo toisen, luo itsensä toisena. Vain kulutus saattaa tuotantotapahtuman päätökseen viimeistelemällä tuotteen tuotteena, hajottamalla sen, hävittämällä sen itsenäisen aineellisen muodon; kohottamalla ensimmäisessä tuotantotapahtumassa kehittyneen kyvyn toistamistarpeen välityksellä taidoksi; kulutus ei siis ole ainoastaan se päätöstapahtuma, minkä ansiosta tuote tulee tuotteeksi, vaan myös se tapahtuma, jonka välityksellä tuottaja tulee tuottajaksi. Toisaalta tuotanto aikaansaa kulutuksen luomalla määrätyn kulutustavan sekä luomalla sitten kulutuserätteen, itse kulutuskyvyn tarpeena. Tämä viimeksi mainittu, kohdassa 3 määritelty identtisyys selitetään taloustieteessä lukuisia kertoja kysynnän ja tarjonnan, esineiden ja tarpeiden, yhteiskunnan luomien ja luontaisten tarpeiden suhteissa.

Tämän jälkeen ei mikään olekaan hegeliläiselle sen yksinkertaisempaa kuin asettaa tuotanto ja kulutus identtisiksi. Ja sen ovat tehneet paitsi sosialistiset kaunokirjailijat¹⁹, myös proosalliset taloustieteilijätkin, esimerkiksi Say siinä muodossa, että tarkasteltaessa kansaa tai myös ihmiskuntaa in abstracto olisi sen tuotanto, sen kulutus. Storch on osoittanut Sayn virheen muistuttamalla, että kansa ei esimerkiksi kuluta tuotetta kokonaan, vaan luo myös tuotantovälineitä, kiinteää pääomaa jne²⁰. Sitä paitsi yhteiskunnan tarkasteleminen yhtenä ainoana subjektina merkitsee sen tarkastelemista väärin — spekulatiivisesti. Yhden subjektin kohdalla tuotanto ja kulutus ilmenevät yhden tapahtuman momentteina. Tässä on vain korostettava [M — 9'] sitä tärkeää seikkaa, että jos tuotantoa ja kulutusta pidetään yhden subjektin tai lukuisien yksilöiden toimina, ne ilmenevät joka tapauksessa prosessin momentteina, ja tässä prosessissa tuo-

tanto on todellinen lähtökohta ja siksi myös hallitseva momentti. Kulutus itse on välttämättömyytenä, tarpeena tuottavan toiminnan sisäinen momentti, mutta tuottava toiminta on realisoiminen lähtökohta ja siitä syystä myös sen hallitseva momentti, tapahtuma johon koko prosessi jälleen palaa. Yksilö tuottaa esineen ja palaa sen kuluttamalla taas itseensä, mutta tuottavana ja itseään uusintavana yksilönä. Näin kulutus ilmenee tuotannon momenttina.

Mutta yhteiskunnassa on tuottajan suhde tuotteeseen, heti kun tämä on valmis, ulkopuolinen, ja tuotteen paluu subjektille riippuu tämän suhteista muihin yksilöihin. Subjekti ei saa tuotetta välittömästi omistukseensa. Myöskään tuotteen välitön haltuunotto ei ole hänen tavoitteensa, mikäli subjekti tuottaa yhteiskunnassa. Tuottajan ja tuotteiden väliin astuu *jakaantumisen*, joka määrää yhteiskunnallisilla laeilla tuottajan osuuden tuotteiden maailmasta, tulee siis tuotannon ja kulutuksen väliin.

Onko jakaantuminen sitten itsenäinen alue tuotannon rinnalla ja sen ulkopuolella?

b) TUOTANTO JA JAKAANTUMINEN

Kun tutkii tavallisia taloustieteellisiä teoksia, niin huomiota herättää ennen muuta se, että niissä esitetään kaikki kaksinkertaisena. Esimerkiksi jakaantumista käsittelevässä jaksossa esiintyvät maankorko, työpalkka, korko ja voitto, kun taas tuotantoa käsittelevässä jaksossa esiintyvät tuotantotekijöinä maa, työ ja pääoma. Alun alkaen on selvää, että pääoma määritetään kaksinaisesti: 1) tuotantotekijänä, 2) tulolähteenä, joka määrää tietyt jakaantumisen muodot. Korko ja voitto esiintyvät näin ollen myös sellaisinaan tuotannossa, sikäli kuin ne esittävät niitä muotoja, joissa pääoma lisääntyy, kasvaa, esittävät siis itse pääoman tuotannon momenteja. Korko ja voitto jakaantumisen muotoina edellyttävät pääomaa tuotantotekijänä. Ne ovat jakaantumistapoja, joiden edellytyksenä on pääoma tuotantotekijänä. Ne ovat myös pääoman uusintamisen tapoja.

Työpalkka on yhtä lailla toisen nimikkeen alla tarkasteltu palkkatyö: se määritteisyys, mikä työllä on tässä tuotantotekijänä, ilmenee jakaantumisen määrittämisinä. Ellei työtä olisi määritetty palkkatyöksi, ei se tapa millä työ ottaa osaa tuotteisiin, ilmenisi työpalkkana, kuten se ei ilmenekään esimerkiksi orjuudessa. Vihdoin maankorko, ottaaksemme heti sen kehittyneimmän jakaantumismuodon, millä [M — 10] maanomistus osallistuu tuotteisiin, edellyttää suurmaanomistusta (oikeastaan suurviljelyä) tuotantotekijänä, muttei maata sellaisenaan yhtä vähän kuin työpalkan edellytyksenä on työ sellaisenaan. Näin ollen jakaant-

tumissuhteet ja -tavat ilmenevät vain tuotantotekijöiden kään-
teispuolina. Yksilö, joka osallistuu tuotantoon palkkatyön muo-
dossa, ottaa osaa tuotteisiin, tuotannon tuloksiin työpalkan muo-
dossa. Tuotannon rakenne määrää täysin jakaantumisen raken-
teen. Jakaantuminen on itsekin tuotannon tuote, ei yksin kohteen
kannalta, sillä ainoastaan tuotannon tulokset voidaan jakaa,
vaan myös muodon kannalta, sillä määrätty tuotantoon osallis-
tumisen tapa määrää jakaantumisen erityiset muodot, ne muodot,
joissa ihmiset ottavat osaa jakaantumiseen. On pelkkää harha-
kuvitelmaa sijoittaa maa tuotantoon, maankorko jakaantumiseen
jne.

Ricardon kaltaiset taloustieteilijät, joita useimmiten moiti-
taan siitä, että he kiinnittävät muka huomiota yksinomaan tuo-
tantoon, määrittelevät jakaantumisen taloustieteen ainoaksi koh-
teeksi, koska he tarkastelevat jakaantumismuotoja tarkimpina
ilmauksina, jotka annetussa yhteiskunnassa määrittävät tuotan-
totekijöitä.

Suhteessa erilliseen yksilöön jakaantuminen ilmenee tieten-
kin yhteiskunnallisena lakina, joka määrittää hänen asemansa
siinä tuotannossa, jonka puitteissa yksilö tuottaa — aseman,
joka siis edeltää tuotantoa. Yksilöllä esimerkiksi ei alkuaan ole
pääomaa eikä maaomaisuutta. Yhteiskunnallinen jakaantuminen
osoittaa hänet syntymästään lähtien palkkatyöhön. Mutta itse
tämä määräytyminen on tulos siitä, että pääoma, maanomistus
ovat olemassa itsenäisinä tuotannontekijöinä.

Tarkasteltaessa kokonaisia yhteiskuntia jakaantuminen näyt-
tää vielä yhdeltä kannalta edeltävän tuotantoa ja määrävän sitä
ikään kuin esitaloudellisena tosiasiana. Valloittajakansa jakaa
maan valloittajien kesken ja velvoittaa näin tiettyyn maaomai-
suuden jakoon ja muotoon, määrää täten tuotannon. Se muuttaa
valloitetut orjiksi ja tekee näin orjatyön tuotannon perustaksi.
Tai jokin kansa jakaa vallankumouksella suurmaaomaisuuden
palstoiksi ja antaa siis tällä uudella jakamisella tuotannolle
uuden luonteen. Tai lainsäädäntö ikuistaa maanomistuksen
tietyille suvuille tai jakaa työn periytyvänä etuoikeutena ja
määrittää näin sen kastimaiseksi. Kaikissa näissä tapauksissa —
ja ne ovat kaikki historiallisia tapauksia — tuotanto ei näytä
organisoivan ja määrävän jakaantumista, vaan jakaantuminen
päinvastoin tuotantoa.

[M — 11] Pintapuolisen käsityksen mukaan jakaantuminen
ilmenee tuotteiden jakaantumisenä, ja on näin etäällä tuotannosta
ja on muka itsenäinen sen suhteen. Mutta ennen kuin jakaantu-
minen on tuotteiden jakaantumista, se on: 1) tuotantovälineiden
jakaantumista, sekä 2) — mikä on saman suhteen lisämääritys —
yhteiskunnan jäsenten jakaantumista tuotannon eri lajien kesken
(yksilöiden alistaminen tiettyihin tuotantosuhteisiin). Tuotteiden

jakaantuminen on selvästi vain tulosta tästä jakaantumisesta, joka sisältyy itse tuotantoprosessiin ja määrää tuotannon organisaation. Tuotannon tarkasteleminen tuotantoon sisältyvästä jakaantumisesta riippumatta on selvästikin tyhjää abstraktiota, kun sitä vastoin tuotteiden jakaantuminen on itsestään annettu alun perin tuotannon momentin muodostavan jakaantumisen kanssa. Ricardo, joka pyrki käsittämään nykyaikaisen tuotannon sen määrätyn yhteiskunnallisen organisaationsa mukaisesti ja joka on par excellence* tuotannon taloustieteilijä, ei nimenomaan tästä syystä esitä tuotantoa, vaan jakaantumisen nykyaikaisen taloustieteen varsinaiseksi aiheeksi. Tästä on jälleen nähtävissä niiden taloustieteilijöiden latteus, jotka esittävät tuotannon ikuisena totuutena samaan aikaan kun karkottavat historian jakaantumisen alueelle.

Mikä suhde tällä itse tuotannon määräävällä jakaantumisella on tuotantoon, on selvästikin kysymys, joka kuuluu tuotannon alueelle. Jos sanotaan, että ainakin silloin kun tuotannon on lähdettävä tietysti tuotantovälineiden jakaantumisesta, jakaantuminen tässä merkityksessä edeltää tuotantoa ja muodostaa sen edellytyksen, niin tähän on vastattava, että tuotannolla on tosiaankin ehtonsa ja edellytyksensä, jotka muodostavat sen momentit. Nämä voivat ensi alussa ilmetä luonnonsyntyisinä. Itse tuotantoprosessi muuttaa ne luonnonsyntyisistä historiallisiksi, ja jos ne yhden kauden osalta ilmenivät tuotannon luonnollisena edellytyksenä, olivat ne toisen kauden osalta tuotannon historiallinen tulos. Itse tuotantoprosessissa ne muuttuvat jatkuvasti. Esimerkiksi koneiden käyttö muutti sekä tuotantovälineiden että tuotteiden jakaantumista. Itse moderni suurmaanomistus on yhtä hyvin modernin kaupan ja teollisuuden tulos kuin tulos viimeksi mainitun soveltamisesta maatalouteen.

Kaikki yllä esitetyt kysymykset palautuvat viime kädessä siihen, millä tavoin yleishistorialliset olosuhteet vaikuttavat tuotantoon sekä miten vaikuttaa tuotannon suhde historialliseen liikkeeseen yleensä. Kysymys kuuluu selvästi itse tuotannon käsittelyyn ja kehittelyyn.

[M — 12] Mutta kysymyksiin voidaan siinä triviaalissa muodossa, missä ne yllä esitettiin, antaa myös yhtä lyhyt vastaus. Kaikissa valloituksissa on kolme mahdollista lopputulosta. Valloittajakansa alistaa valloitetun omaan tuotantotapaansa (näin tekivät esimerkiksi englantilaiset tällä vuosisadalla Irlannissa, osittain Intiassa); tai valloittajakansa antaa entisen tuotantotavan säilyä ja tyytyy pakkoveroon (esimerkiksi turkkilaiset ja roomalaiset); tai tapahtuu vuorovaikutusta, mistä syntyy uutta, synteesi (osaksi germaaniin valloituksissa). Kaikissa tapauksissa

* — ennen kaikkea. *Toim.*

tuotantotapa — olkoon se sitten valloittavan tai valloitetun kansan tuotantotapa tai näiden molempien sulautumisesta syntynyt — määrää tilalle tulevan uuden jakaantumisen. Vaikkakin tämä jakaantuminen ilmenee edellytyksenä uudelle tuotantokaudelle, on se itse jälleen tuotannon tuote — eikä vain historiallisen ylipäättään, vaan määrätyn historiallisen tuotannon.

Hävittäessään Venäjää mongolit esimerkiksi toimivat oman tuotantonsa, karjan laiduntamisen, mukaisesti, sillä tämän pääehtona ovat suuret asumattomat maa-alat. Germaaniset barbaarit, joiden perinnäisenä tuotantotapana oli maaorjavoimin harjoitettu maanviljelys ja jotka elivät eristäytyneinä maaseudulla, pystyivät alistamaan Rooman maakunnat näihin ehtoihin sitä helpommin kun maakunnissa tapahtunut maaomaisuuden keskittyminen oli jo kokonaan syrjäyttänyt aiemmat maanviljelysolot.

Perinnäisenä käsityksenä on, että tiettyinä aikakausina on eletty yksinomaan ryöstelemisestä. Jotta voitaisiin ryöväitä, on kuitenkin oltava jotain ryövättävää, siis tuotantoa. Ryöväämisen tavankin määrää jälleen tuotantotapa. Esimerkiksi stockjobbing nationia* ei voida ryöstää kuten paimentolaiskansaa.

Orjan henkilössä varastetaan suoraan tuotantoväline. Mutta sitten on tuotanto siinä maassa, jota varten orja varastetaan, organisoitava sellaiseksi että se mahdollistaa orjatyön käytön tai on luotava orjatyötä vastaava tuotantotapa (kuten Etelä-Amerikassa jne.).

Laeilla voidaan jokin tuotantoväline, esimerkiksi maa, ikuistaa tiettyjen sukujen käsiin. Nämä lait saavat taloudellista merkitystä vain silloin kun suurmaanomistus on sopusoinnussa yhteiskunnallisen tuotannon kanssa, kuten esimerkiksi Englannissa. Ranskassa harjoitettiin pienviljelystä huolimatta suurmaanomistuksesta, ja vallankumous pirstoikin suurmaanomistuksen. Entä palstoituksen ikuistaminen esimerkiksi laeilla? Omistus keskittyy uudelleen tällaisista laeista huolimatta. Jakaantumissuhteiden pysyttämiseen pyrkivien lakien vaikutus ja niiden vaikutus sitä tietä tuotantoon on määriteltävä erikseen.

c) LOPUKSI VAIHTO JA KIERTOKULKU. VAIHTO JA TUOTANTO

[M — 13] Kiertokulku itse on vain tietty vaihdon momentti tai sitten vaihto kokonaisuudessaan tarkasteltuna.

Sikäli kuin *vaihto* on vain välittävä momentti tuotannon ja sen määräämän jakaantumisen sekä siihen liittyvän kulutuksen välillä, mutta itse kulutuskin ilmenee tuotannon momenttina,

* — pörssikeinottelijoiden kansakuntaa. *Toim.*

sikäli myös vaihto sisältyy ilmeisesti tuotantoon sen momenttina.

Ensiksi on selvää, että itse tuotannossa tapahtuva toimintojen ja kykyjen vaihto kuuluu suoraan tuotantoon ja muodostaa sen olennaisen puolen. Toiseksi sama koskee tuotteiden vaihtoa, sikäli kuin tämä vaihto on väline valmiin, välittömään kulutukseen määrätyn tuotteen valmistamista varten. Sikäli itse vaihto on tuotantoon sisältyvä tapahtuma. Kolmanneksi niin sanottu itse yrittäjien välinen vaihto²¹ on sekä organisaatioltaan kokonaan tuotannon määräämä että itsekkin tuottavaa toimintaa. Vaihto ilmenee riippumattomana tuotannon rinnalla, yhdentekevänä suhteessa siihen vain viimeisessä vaiheessa, missä tuote vaihdetaan välittömästi kulutusta varten. Mutta 1) ei ole olemassa mitään vaihtoa ilman työnjakoa, olipa tämä sitten alkukantaista tai jo historiallisen kehityksen tuote, 2) yksityisvaihto edellyttää yksityistuotantoa, 3) vaihdon voimaperäisyyden, sen laajentamisen samoin kuin sen muodonkin määrää tuotannon kehitys ja organisaatio. Esimerkiksi kaupungin ja maaseudun välinen vaihto, vaihto maaseudulla, kaupungissa jne. Näin vaihto ilmenee kaikissa momenteissaan joko suoraan tuotantoon sisältyvänä tai sen määräämänä.

Tuloksena, johon olemme päätyneet, ei ole se, että tuotanto, jakaantuminen, vaihto ja kulutus ovat identtisiä, vaan että ne kaikki muodostavat kokonaisuuden osat, ovat eroavuuksia ykseyden sisällä. Tuotanto ulottuu koskemaan hallitsevana sekä omia vastakohtaisia määrityksiään että muita momentteja. Tuotannosta prosessi alkaa jatkuvasti uudelleen. On itsestään selvää, ettei vaihdolla ja kulutuksella voi olla hallitsevaa merkitystä. Sama koskee jakaantumista tuotteiden jakaantumisenä. Mutta tuotannon tekijöiden jakaantumisenä jakaantuminenkin on tuotannon momentti. Tietty tuotanto määrää siis tietyn kulutuksen, jakaantumisen, vaihdon ja *näiden eri momenttien tietty keskinäiset suhteet*. Tietenkin puolestaan tuotannon *sen yksipuolisessa muodossa* määräävät muut momentit. Esimerkiksi kun markkinat, ts. vaihdon alue laajenee, tuotanto kasvaa ja sen eriytyminen syvenee. Jakaantumisen muuttuessa tuotanto muuttuu, esimerkiksi pääoman keskittyessä, väestön jakaantuessa eri lailla kaupungin ja maaseudun kesken jne. Vihdoin kulutustarpeet määräävät tuotantoa. Eri momenttien välillä tapahtuu vuorovaikutusta. Näin on jokaisessa elimellisessä kokonaisuudessa.

3. POLIITTISEN TALOUSTIETEEN METODI

[M — 14] Kun tarkastelemme tiettyä maata poliittisen taloustieteen kannalta, lähdemme sen väestöstä, sen jakautumisesta luokkiin, kaupungin, maaseudun ja meren elinkeinoihin, eri tuo-

tantohaaroihin, viennistä ja tuonnista, vuosituotannosta ja -kuluksesta, tavaroiden hinnoista jne.

Näyttää oikealta aloittaa reaalista ja konkreettisesta, todellisesta edellytyksestä, siis esimerkiksi taloustieteessä väestöstä, joka on koko yhteiskunnallisen tuotantotapahtuman perusta ja subjekti. Lähemmin tarkastellen tämä osoittautuu kuitenkin vääräksi. Väestö on abstraktio, jos sivuutan esimerkiksi luokat, joista väestö koostuu. Nämä luokat ovat jälleen tyhjä sana, ellen tunne niitä elementtejä, joille luokat pohjautuvat, esimerkiksi palkkatyötä, pääomaa jne. Nämä edellyttävät vaihtoa, työnjakoa, hintoja jne. Esimerkiksi pääoma ilman palkkatyötä, arvoa, rahaa, hintaa jne. ei ole mitään. Jos siis lähtisin väestöstä, lähtökohtana olisi sekasortoinen mielle kokonaisuudesta ja tarkemmin määritellesäni tulisin analyttisesti yhä yksinkertaisempiin käsitteisiin. Tulisin konkreettiseksi mieltämästäni yhä ohuempiin abstraktioihin kunnes olisin tullut kaikkein yksinkertaisimpiin määrittämiini. Niistä olisi sitten lähdettävä palaamaan jälleen takaisinpäin kunnes pääsisin lopulta taas väestöön, mutta tällä kerralla ei sekasortoisenä käsityksenä kokonaisuudesta, vaan monien määrittämiäni ja suhteiden rikkaana totaliteettina.

Ensimmäinen tie on se, jonka taloustiede on syntyessään historiallisesti kulkenut. Esimerkiksi 1600-luvun taloustieteilijät aloittivat aina elollisesta kokonaisuudesta, väestöstä, kansakunnasta, valtiosta, useista valtioista jne., mutta he päätyivät aina siihen, että löysivät analyysin avulla eräitä määrääviä abstraktisia yleisiä suhteita, kuten työnjaon, rahan, arvon jne. Niin pian kuin nämä yksittäiset momentit oli enemmän tai vähemmän määritetty ja abstrahoitu, syntyivät taloustieteelliset järjestelmät, jotka nousevat yksinkertaisesta, kuten työstä, työnjaosta, tarpeesta, vaihtoarvosta aina valtioon, kansakuntien väliseen vaihtoon ja maailmanmarkkinoihin asti.

Viimeksi mainittu on ilmeisesti tieteellisesti oikea metodi. Konkreettinen on konkreettista siksi, että se on yhteenveto monista määrittämiäni, siis moninaisen ykseys. Tästä syystä se esiintyy ajattelussa yhteenvetoprosessina, tuloksena, ei lähtökohtana, vaikka se onkin tosiasiallinen lähtökohta ja näin ollen myös havainnon ja mieltämisen lähtökohta. Ensimmäisellä tiellä koko mielle hupeni abstraktiseksi määrittämiäni; toisella tiellä johtavat abstraktiset määrittämiäni konkreettisen reproduointiin ajattelun avulla.

Tästä syystä Hegel johtui siihen harhakuvitelmaan, että käsitti reaalisen itsestään synteesiä tekevän, itsessään syvenevän ja itsestään käsin itseään kehittävän ajattelun tulokseksi, kun sitä vastoin se metodi, jossa nousee abstraktisesta konkreettiseen, on vain ajattelun keino omaksua konkreettinen, reproduoida se ajatuksissa konkreettisenä. Mutta se ei missään tapauk-

sessä ole itse konkreettisen syntyprosessi. Esimerkiksi yksinkertaisinkin taloustieteellinen kategoria, vaikkapa vaihtoarvo, edellyttää väestöä — tietyissä olosuhteissa tuottavaa väestöä — ja myös [M — 15] tiettyä perhe-, yhteisö- tai valtiojärjestelmän lajia jne. Vaihtoarvo ei voi koskaan olla olemassa muutoin kuin jo annetun konkreettisen, elävän kokonaisuuden abstraktisena, yksipuolisena suhteena.

Kategoriana vaihtoarvo on sitä vastoin ollut olemassa aatamin ajoista asti. Näin ollen sellaiselle tajunnalle — ja filosofinen tajunta on juuri tällainen — jolle käsittävä ajattelu merkitsee todellista ihmistä ja tämän vuoksi käsitetty maailma sellaisenaan vastaa todellista maailmaa, ilmenee kategorioiden liike todellisena (vaikka se valitettavasti saakin jonkin sysäyksen ulkoapäin) tuotantotapahtumana, jonka tulos maailma on. Ja tämä — vaikka tässä meillä on jälleen tautologia — on oikein sikäli kuin konkreettinen kokonaisuus ajatuskokonaisuutena, ajatuksellisena konkreettisuutena on todellakin ajattelun, käsittämisen tuote; mutta ei mitenkään havainnon ja mieltämisen ulko- tai yläpuolella ajattelevan ja itsensä synnyttävän käsitteen tuote, vaan käsitteissä tapahtuvan havainnon ja mielteen muokkauksen tuote. Kokonaisuus, kun se ilmenee päässä ajatuskokonaisuutena, on ajattelevan pään tuote, ja tämä ajatteleva pää omaksuu maailman ainoalla sille mahdollisella tavalla, joka eroaa tämän maailman taiteellisesta, uskonnollisesta ja käytännöllis-henkisestä omaksumisesta. Reaalinen subjekti pysyy olemassa kuten ennenkin pään ulkopuolella jonakin itsenäisenä, nimittäin niin kauan kuin pää suhtautuu siihen vain spekulatiivisesti, vain teoreettisesti. Tästä syystä myös teoreettista metodologia käytettäessä täytyy subjektin, yhteiskunnan, aina väikkyä mielteillemme edellytyksenä.

Mutta eikö näillä yksinkertaisilla kategorioilla ole myös riippumaton historiallinen tai luonnollinen olemassa olonsa ennen konkreettisempien kategorioiden olemassaoloa? Ça dépend*. Hegel esimerkiksi aloittaa oikeusfilosofian aivan oikein hallinnasta subjektin yksinkertaisimpana oikeussuhteena. Mutta ei ole olemassa mitään hallintaa ennen perhettä tai herruus- ja alistussuhteita, jotka suhteina ovat huomattavasti konkreettisempia. Sitä vastoin olisi oikein sanoa, että on olemassa perheitä, heimokokonaisuuksia, jotka vielä vain pitävät hallinnassaan, mutta eivät omista. Yksinkertaisempi kategoria ilmenee siis yksinkertaisten perhe- ja heimoyhdyskuntien suhteena omistamiseen. Kehittyneemmässä yhteiskunnassa se ilmenee kehittyneen organismin yksinkertaisimpana suhteena. Se konkreettisempi perusta (Substrat), jonka suhteena hallinta on, on kuitenkin aina edellytetty.

* — Se riippuu asianbaaroista. *Toim.*

Voidaan kuvitella yksi muista erillään oleva villi-ihminen, jolla on hallintaa. Mutta hallinta ei ole tällöin mikään oikeussuhde. Ei pidä paikkaansa, että hallinta kehittyi historiallisesti perheeksi. Päinvastoin hallinta edellyttää aina tätä »konkreettisempaa oikeuskategoriaa». Tässä on sentään sen verran totta, että yksinkertaisemmat kategoriat ovat ilmausta niille suhteille, joissa kehittymättömämpi konkreettinen on voinut realisoitua saamatta vielä aikaan sitä monipuolisempaa yhteyttä tai suhdetta, joka on ilmaistu ajatuksellisesti konkreettisemmassa kategoriassa; samaan aikaan kehittyneempi konkreettinen säilyttää tämän yksinkertaisemman kategorian alistettuna suhteena.

Rahaa voi olla ja on historiallisesti ollut olemassa ennen kuin pääomaa, pankkeja, palkkatyötä jne. on olemassa. Tältä kannalta voidaan sanoa, että yksinkertaisempi kategoria voi ilmaista kehittymättömämmän kokonaisuuden hallitsevia suhteita tai kehittyneemmän kokonaisuuden alistettuja suhteita, ts. suhteita, jotka olivat historiallisesti olemassa jo ennen kuin kokonaisuus kehittyi siltä puolelta, joka on ilmaistu konkreettisemmassa kategoriassa. Tässä mielessä vastasi yksinkertaisimmasta monimutkaiseen nousevan abstraktisen ajattelun kulku todellista [M — 16] historiallista prosessia.

Toisaalta voidaan sanoa, että on sangen kehittyneitä, mutta historiallisesti kuitenkin epäkypsempiä yhteiskuntamuotoja, joissa esiintyy talouden korkeimpia muotoja, esim. kooperaatiota, yhteistoimintaa, kehittyneitä työnjakoa jne. vaikka minkäänlaisia rahaa ei ole olemassa, — esimerkiksi Peru²². Myöskään slaavilaisissa yhteisöissä rahaa ja sitä edellyttävää vaihtoa ei esiintynyt joko lainkaan tai vain merkityksettömän vähän yksittäisten yhteisöjen sisällä, mutta sen sijaan sitä esiintyy yhteisön rajoilla, kanssakäymisessä muiden yhteisöjen kanssa. On yleensäkin väärin sijoittaa vaihto yhteisön sisään alun pitäen olennaisena elementtinä. Alussa vaihtoa päinvastoin esiintyy ennen eri yhteisöjen kesken kuin yhden ja saman yhteisön jäsenten kesken. Edelleen: vaikkakin raha alkaa esittää tiettyä osaa hyvin varhain ja monipuolisesti, kuitenkin se on vanhalla ajalla hallitsevana elementtinä vain yksipuolisesti määräytyneillä kansakunnilla, kauppakansoilla. Ja sivistyneimmissäkin antiikissa, kreikkalaisilla ja roomalaisilla, ilmenee rahan täydellistä kehitystä — mitä nykyajan porvarillinen yhteiskunta edellyttää — ainoastaan kyseisten yhteiskuntien hajoamisen kautena. Siis tämä aivan yksinkertainen kategoria ei esiinny täydessä voimassaan historiallisesti kuin yhteiskunnan kehittyneimmissä oloissa. Se ei suinkaan tunge kaikkien taloudellisten suhteiden läpi. Esimerkiksi Rooman valtakunnassa, sen kehityksen ollessa huipussaan, pysyivät luontoisvero ja luontoisuuritukset perustana. Rahatalous oli siellä täydellisesti kehittynyt oikeastaan vain armeijassa.

Raha ei myöskään milloinkaan vallannut työprosessia kokonaisuudessaan.

Vaikka siis yksinkertaisempi kategoria on saattanut olla historiallisesti olemassa ennen konkreettisempaa kategoriaa, voi yksinkertaisempi intensiivisimmillään ja ekstensiivisimmillään olla ominainen juuri monimutkaiselle yhteiskuntamuodolle, kun sitä vastoin konkreettisempi kategoria on täydellisemmin kehittynyt vähemmän kehittyneessä yhteiskuntamuodossa.

Työ näyttää aivan yksinkertaiselta kategorialta. Myös mielikuva työstä tässä yleisyydessä — työnä ylipäätään — on ikivanha. Kuitenkin »työ» taloudellisesti tässä yksinkertaisessa muodossa tarkasteltuna on yhtä uudenaikainen kategoria kuin ne olosuhteet, jotka synnyttävät tämän yksinkertaisen abstraktion. Esimerkiksi monetaarijärjestelmä määritteli rikkauden vielä täysin objektiivisesti, itsensä ohella rahassa olevaksi esineeksi (als Sache ausser sich im Geld). Tähän näkökantaan verrattuna merkitsi suurta edistysaskelta kun manufaktuuri- eli kaupallinen järjestelmä siirsi rikkauden lähteen kohteesta subjektiiviseen toimintaan, kaupalliseen ja manufaktuurityöhön, joskin se yhä vielä käsitti itse tämän toiminnan pelkästään rajoitetusti rahaa tuottavana toimintana. Tätä järjestelmää vastassa on fysiokraattinen järjestelmä, joka asetti työn tietyn muodon — maanviljelyksen — rikkautta luovaksi eikä nähnyt itse objektia enää rahanasuisena, vaan tuotteena ylipäätään, työn yleisenä tuloksena. Kuitenkin tätä tuotetta toiminnan rajoittuneisuuden mukaisesti tarkastellaan yhä vielä luonnon määräämänä tuotteena, maanviljelystuotteena, maan tuotteena par excellence.

[M — 17] Adam Smith otti valtavan edistysaskelen hylkäämällä rikkautta luovan toiminnan jokaisen määreellisyyden; hänellä se on ilman rajoituksia työtä, ei manufaktuuria eikä kaupallista eikä maanviljelystyötä, vaan niin toista kuin toistakin. Rikkautta luovan toiminnan abstraktisen yleisyyden mukana tunnustetaan nyt myös rikkaudeksi määritetyn esineen yleisyys; tämä on tuote ylipäätään eli taas työtä ylipäätään, mutta mennyttä, esineellistynyttä työtä. Kuinka vaikea ja suuri tämä siirtyminen oli, ilmenee siitä, että Adam Smithkin hairahtaa vielä silloin tällöin takaisin fysiokraattiseen järjestelmään. Nyt saataisi näyttää siltä kuin olisi löydetty vain abstraktinen ilmaus sille yksinkertaisimmalle ja kaikkein ammoisimmalle suhteelle, missä ihmiset — olkoon yhteiskuntamuoto sitten mikä tahansa — tuottajina ovat. Tämä pitää eräältä kannalta paikkansa, mutta toiselta kannalta ei.

Yhdentekevyys työn määrättyyn lajiin nähden edellyttää sangen kehittynyttä todellisten työlajien kokonaisuutta, joista mikään ei enää hallitse kaikkia muita. Niinpä yleisimmät abstraktiot ylipäätään syntyvät vain konkreettisen kehityksen ollessa

rikkaimmillaan, jolloin yksi ja sama ilmenee yhteisenä monille tai kaikille elementeille. Silloin loppuu se, että asiaa voidaan ajatella vain erityisessä muodossa. Toisaalta tämä abstraktio työstä ylipäätään ei ole vain työlajien konkreettisen kokonaisuuden ajatuksellinen tulos. Yhdentekevyys suhteessa tiettyyn työhön vastaa yhteiskuntamuotoa, missä yksilöt siirtyvät helposti yhdestä työstä toiseen ja työn tietty laji on heille sattumanvarainen ja siksi yhdentekevä. Työ ei ole ollut tässä vain kategoriana, vaan todellisuudessa on tullut välineeksi luoda rikkautta ylipäätään ja on menettänyt erityisen yhteytensä määrättyihin yksilöihin. Tällainen tila on kehittyneimmillään porvarillisen yhteiskunnan moderneimmassa olomuodossa: Yhdysvalloissa. Siis vasta täällä abstraktinen kategoria »työ», »työ ylipäätään», työ sans phrase*, tämän modernin taloustieteen lähtökohta, tulee käytännössä todeksi.

Se yksinkertaisin abstraktio, jonka moderni taloustiede asettaa etusijalle ja joka ilmaisee ikivanhaa ja kaikissa yhteiskuntamuodoissa voimassa olevaa suhdetta, ilmenee kuitenkin vain tässä abstraktisuudessa käytännöllisenä totena moderneimman yhteiskunnan kategoriana. Voitaisiin sanoa että se mikä esiintyy Yhdysvalloissa historian tuotteenä — tämä yhdentekevyys suhteessa tiettyyn työn lajiin — ilmenee esimerkiksi venäläisillä luontaisena taipumuksena. Mutta on kerrassaan valtava ero, voidaanko barbaareita käyttää kaikkeen vai voivatko sivistyneet itse käyttää itseään kaikkeen. Ja lisäksi venäläisillä tätä työn määrälajin yhdentekevyyttä vastaa käytännössä perinnäinen sidonnaisuus aivan määrättyyn työhön, mistä heidät ravistavat irti vain ulkopuolelta tulevat vaikutukset.

[M — 18] Tämä työn antama esimerkki osoittaa sattuvasti, kuinka abstraktisimmatkin kategoriat, huolimatta siitä että ne — juuri abstraktisuutensa ansiosta — pätevät kaikkiin aikakausiin, ovat kuitenkin tämän abstraktisuuden määreellisyydessä yhtä lailla historiallisten olosuhteiden tuotetta, ja niillä on täysi merkitsevyys vain näitä olosuhteita varten ja niiden puitteissa.

Porvarillinen yhteiskunta on tuotannon kehittynein ja monipuolisin historiallinen organisaatio. Tämän vuoksi sen suhteita ilmaisevat kategoriat, sen organisaation ymmärtäminen auttavat samalla ymmärtämään organisaatiota ja tuotantosuhteita kaikissa aikansa eläneissä yhteiskuntamuodoissa, joiden jäänteistä ja elementeistä porvarillinen yhteiskunta rakentuu, joiden vielä syrjäyttämättömiä jäänteitä osaksi kulkeutuu porvarillisen yhteiskunnan mukana ja joista osaksi on kehittynyt täyteen merkitykseensä se, mikä aikaisemmin oli pelkkiä viittauksia jne. Ihmisen anatomia on avain apinan anatomiaan. Sitä vastoin voi-

* — ilman varauksia. *Toim.*

daan viittaukset korkeampaan alemmissa eläinlajeissa ymmärtää vain kun itse korkeampi laji jo tunnetaan. Porvarillinen talous antaa siten avaimen antiikin talouteen jne. Mutta ei lainkaan siinä mielessä kuin asian käsittävät sellaiset taloustieteilijät, jotka pyyhkäisevät kaikki historialliset erot olemattomiin ja näkevät kaikissa yhteiskuntamuodoissa porvarillisen muodon. Pakkovero, kymmenykset jne. voidaan ymmärtää kun tunnetaan maankorko. Niitä ei pidä kuitenkaan samastaa.

Koska lisäksi porvarillinen yhteiskunta itse on vain antagonistinen kehitysmuoto, siinä tavataan aikaisempien [yhteiskunta] muotojen suhteita usein vain täysin surkastuneina tai vääristyneen mukailtuinakin, kuten esimerkiksi yhteisöomistus. Jos näin ollen on totta, että porvarillisen talouden kategorioihin sisältyy kaikkia muita yhteiskuntamuotoja koskeva totuus, niin tämän on otettava vain *cum grano salis**. Kategoriat voivat sisältää näitä muotoja kehittyneessä, surkastuneessa, karrikoidussa jne., joka tapauksessa olennaisesti muuntuneessa asussa. Niin sanottu historiallinen kehitys on ylipäänsä sen varassa, että viimeisin muoto pitää aikaisempia itseensä johtavina askelmina ja käsittää ne aina yksipuolisesti, koska se pystyy arvostelemaan itseään harvoin ja vain aivan tietyissä olosuhteissa; tässä ei luonnollisestikaan ole puhe sellaisista historian kausista, jotka pitävät itseään rappeutumiskausina. Kristinuskon kykeni antamaan apua aikaisempien mytologioiden objektiivisessa ymmärtämisessä vasta sen jälkeen kun sen itsekritiikki oli tietyssä määrin, niin sanoakseni mahdollisuuksien mukaan, *δυναμει* valmis. Samoin alkoi porvarillinen taloustiede vasta ymmärtää feodaalista, antiikkista, itämaista yhteiskuntaa kun porvarillisen yhteiskunnan itsekritiikki oli alkanut. Sikäli kuin porvarillinen taloustiede ei mytologisoiden puhtaasti samasta itseään menneeseen, sen kritiikki aikaisempia yhteiskuntia kohtaan, etenkin feodaalista yhteiskuntaa, jonka kanssa sen oli vielä suoraan taisteltava, muistuttaa kritiikkiä, jota kristinuskon kohdisti pakanuuteen tai protestanttisuus katolisuuteen.

[M — 19] Kuten ylipäänsä jokaisen historiallisen, yhteiskunnallisen tieteen kohdalla, on taloudellisten kategorioiden kehityksessä pidettävä aina kiinni siitä, että kuten todellisuudessa, niin ajatuksissakin subjekti — tässä tapauksessa moderni porvarillinen yhteiskunta — on annettu, ja että kategoriat tästä syystä ilmaisevat tämän tietyn yhteiskunnan, tämän subjektin reaalisen olemisen (Dasein) muotoja, olemassaolon (Existenz) määrittäviä, usein vain sen yksittäisiä puolia, ja ettei tämä yhteiskunta *näin ollen myöskään tieteen* kannalta suinkaan ala vasta siitä, mistä

* — sananmukaisesti: »suolan hiukkasella»; kuvaannollisesti: »tietyin varauksin», »ei kovin kirjaimellisesti.» *Toim.*

siitä *sellaisena* on ensimmäistä kertaa puhe. Tässä käsityskannassa on pysyttävä, koska se tuo heti saataville asian jaottelua koskevia ratkaisevia perusteita.

Mikään ei esimerkiksi näytä sen luonnonmukaisemmalta kuin aloittaa maankorosta, maanomistuksesta, sillä sehän on sidottu maahan, kaiken tuotannon ja kaiken reaalisen olemisen lähteesseen, ja maanviljelykseen, tähän kaikkien jossain määrin vakiintuneiden yhteiskuntien ensimmäiseen tuotantomuotoon. Mikään ei kuitenkaan olisi sen virheellisempää. Kaikissa yhteiskuntamuodoissa tietty tuotanto määrää kaikkien muiden aseman ja vaikutuksen ja näin ollen sen suhteet myös määräävät kaiken muun tuotannon ja vaikutuksen. Se on yleisvalaistus, joka sävyttää kaikkia muita värejä ja jota ne erityisyydessään muuntavat. Se on erityistä eetteriä, joka määrää kaiken siinä esille tulevan ole-massaolevan ominaispainon.

Esimerkiksi paimentolaiskansat (pelkät metsästäjä- ja kalastajakansat jäävät sen pisteen ulkopuolelle, mistä todellinen kehitys alkaa). Niillä esiintyy tietty maanviljelyksen muoto, havajviljely. Tämä määrää maanomistuksen. Se on yhteismaanomistusta ja säilyttää tämän muodon suuremmassa tai pienemmässä määrin aina sen mukaan, pitävätkö nämä kansat suuremmassa vai pienemmässä määrin vielä kiinni perinteestään; esimerkkinä slaavien yhteisöomistus. Niillä kansoilla, joilla on kiinteä maanviljelys — tämä paikoilleen asettuminen on jo suuri edistysaskel — ja joilla maanviljelys vallitsee, kuten antiikin ja feodaaliajan kansoilla, on jopa teollisella toiminnalla, sen organisaatiolla ja sitä vastaavilla omistusmuodoilla enemmän tai vähemmän maanomistuksellinen luonne. Teollisuus on joko täysin maanviljelyksestä riippuvaista kuten varhaisemmilla roomalaisilla, tai kaupunkia ja sen oloja leimaa maaseudun organisaatio kuten keskiaikana. Myös pääomalla — mikäli se ei ole puhdasta rahapääomaa — on keskiajalle perinteellisten käsityökalujen jne. muodossa tällainen maanomistuksellinen luonne.

Porvarillisessa yhteiskunnassa asia on päinvastoin. Maanviljelystä tulee yhä enemmän teollisuuden haara ja se on täysin pääoman hallitsema. Aivan samoin on maankoron laita. Kaikissa niissä yhteiskuntamuodoissa, joissa maanomistus on hallitsevana, on luonnonsuhde vielä vallalla. Niissä yhteiskuntamuodoissa, joissa pääoma on hallitsevana, on vallalla yhteiskunnallisesti, historiallisesti syntynyt elementti. Maankorkoa ei voida ymmärtää ilman pääomaa, mutta pääoma voidaan kyllä ymmärtää ilman maankorkoa. Pääoma on kaikkea hallitseva porvarillisen yhteiskunnan taloudellinen mahti. Sen on muodostettava sekä lähtökohta että päätepiste ja se on eriteltävä ennen maanomistusta. Sen jälkeen kun molempia on tarkasteltu erikseen, on tarkasteltava niiden vuorovaikutusta.

[M — 20] Olisi siis luvatonta ja virheellistä esittää taloudelliset kategoriat siinä perättäisjärjestyksessä, missä ne historiallisesti ovat olleet määrääviä. Päinvastoin niiden perättäisjärjestyksen määrää se suhde, missä ne ovat toisiinsa modernissa porvarillisessa yhteiskunnassa, ja tämä suhde on suoraan vastakkainen sille, mikä ilmenee niiden luonnonmukaisena perättäisjärjestyksenä tai vastaa historiallisen kehityksen perättäisjärjestystä. Ei ole kysymys siitä asemasta, minkä taloudelliset suhteet historiallisesti saavat toisiaan seuraavissa eri yhteiskuntamuodoissa, ja vielä vähemmän niiden perättäisjärjestyksestä »ideassa» (*Proudhon*^{22a}) (mikä osoittaa sekapäistä käsitystä historian liikkeestä). Sen sijaan on kysymys taloudellisten suhteiden paikasta modernin porvarillisen yhteiskunnan rakenteessa.

Se puhtaus (abstraktinen määritteisyys), millä kauppakansat — foinikialaiset, karthagolaiset — esiintyvät vanhassa maailmassa, aiheutuu nimenomaan viljelijäkansojen vallitsevuudesta. Pääoma kauppa- tai rahapääomana ilmenee juuri tällaisena abstraktiona siellä missä pääoma ei vielä ole yhteiskuntien hallitseva elementti. Panttilainajaat ja juutalaiset saavat saman aseman suhteessa maanviljelystä harjoittaviin keskiaikaisiin yhteiskuntiin.

Lisäesimerkki siitä erilaisesta asemasta, minkä samat kategoriat saavat yhteiskunnan eri kehitysasteissa, on yksi porvarillisen yhteiskunnan viimeisimmistä muodoista, osakeyhtiöt (*joint-stock companies*). Tosin ne esiintyvät myös porvarillisen yhteiskunnan alussa suurten etuoikeutettujen ja monopolilla varustettujen kauppakomppanioiden muodossa.

Itse kansallisrikkauten käsite pujahtaa 1600-luvun taloustieteilijöille siinä muodossa — käsitystä jatkavat osittain vielä 1700-luvun taloustieteilijät — että rikkautta luodaan pelkästään valtiota varten, ja että valtion mahti on suhteessa tähän rikkautteen. Tämä oli vielä tiedottoman tekopyhä muoto, missä itse rikkaus ja sen tuottaminen julistettiin modernien valtioiden päämääräksi ja valtioita tarkasteltiin enää vain rikkauten tuottamisen välineinä.

Aiheen jaottelu on selvästikin tehtävä näin:

1) Yleiset abstraktiset määritykset, jotka siis enemmän tai vähemmän koskevat kaikkia yhteiskuntamuotoja, mutta yllä esitettyssä mielessä. 2) Ne kategoriat, jotka muodostavat porvarillisen yhteiskunnan sisäisen organisaation ja joiden varassa perusluokat lepäävät. Pääoma, palkkatyö, maaomaisuus. Niiden keskinäinen suhde. Kaupunki ja maaseutu. Kolme suurta yhteiskuntaluokkaa. Vaihto näiden välillä. Kiertokulku. Luotto (yksityinen). 3) Porvarillisen yhteiskunnan keskittyminen ilmenee valtion muodossa. Sen tarkasteleminen suhteessa itseensä. »Tuottamattomat» luokat. Verot. Valtionvelka. Yleinen luotto. Väestö.

Siirtomaat. Maastamuutto. 4) Tuotannon kansainväliset suhteet. Kansainvälinen työnjako. Kansainvälinen vaihto. Vienti ja tuonti. Vaihtokurssi. 5) Maailmanmarkkinat ja kriisit.

**4. TUOTANTO. TUOTANTOVÄLINEET JA TUOTANTOSUHTEET.
TUOTANTOSUHTEET JA KANSSAKÄYMISSUHTEET. VALTIO-
JA TAJUNTAMUOTOJEN SUHDE TUOTANTO-
JA TAVARANVAIHTOSUHTEISIIN. OIKEUSSUHTEET.
PERHESUHTEET**

[M — 21] Niistä kohdista, jotka tässä on mainittava ja joita ei saa unohtaa, on pantava merkille seuraavaa:

1) *Sota* on kehittynyt aikaisemmin kuin rauha: se tapa, millä tietyt taloudelliset suhteet kuten palkkatyö, koneiden käyttö jne. ovat sodan vaikutuksesta ja armeijoissa jne. kehittyneet aikaisemmin kuin kansalaisyhteiskunnan sisällä. Myös tuotantovoiman ja kanssakäymissuhteiden keskinäissuhde on erityisen havainnollinen armeijan kohdalla.

2) *Tähänastisen idealistisen historiankirjoituksen suhde realistiseen. Etenkin ns. kulttuurihistorioissa*, jotka kaikki ovat uskonnon ja valtioiden historiaa. (Tilaisuuden tullen voi sanoa jotain myös tähänastisen historiankirjoituksen eri lajeista. Ns. objektiivisesta. Subjektiivisesta (mm. moraalisesta). Filosofisesta.)

3) *Toissijaiset ja kolmassijaiset, ylipäänsä johdetut, siirretyt, ei-alkuperäiset tuotantosuhdeet*. Tässä vaikuttavat kansainväliset suhteet.

4) *Moitteet tämän käsitystavan materialistisuudesta. Suhde naturalistiseen materialismiin*.

5) *Tuotantovoima- (tuotantoväline-) ja tuotantosuhdekäsitteiden dialektiikka*, jonka rajat on määrättävä ja joka ei poista reaalista eroa.

6) *Materiaalisen tuotannon kehityksen epäsuhde esimerkiksi taiteelliseen tuotantoon nähden*. Ylipäänsä ei edistyksen käsitettä ole ymmärrettävä tavanomaisena abstraktiona. Taiteen yms. kohdalla tämä epäsuhde ei ole vielä niin tärkeä eikä sitä ole vielä niin vaikea ilmaista kuin itse käytännöllis-yhteiskunnallisten suhteiden piirissä. Esimerkiksi vertailu sivistyksen asemasta *Yhdysvalloissa* ja Euroopassa. Mutta varsinaisesti vaikea kysymys, jota tässä on käsiteltävä, sisältyy siihen, miten tuotantosuhdeet oikeussuhteina joutuvat epätasaiseen kehitykseen. Siis esimerkiksi roomalaisen siviilioikeuden (sama ei koske niinkään rikosoikeutta ja yleensä julkista oikeutta) suhde nykyaikaiseen tuotantoon.

7) *Tämä käsitys* ilmenee välttämättömänä kehityksenä*. Kui-

* Marx tarkoittaa todennäköisesti historiaa, sen käsittämistä tällaiseksi. *Toim.*

tenkin sattuman oikeutus. Miten. (Myös vapaus on oikeutettu). (Kommunikaatiovälineiden vaikutus. Maailmanhistoriaa ei ole ollut aina olemassa; historia maailmanhistoriana on tulos.)

8) *Lähtökohtana on tietenkin luonnon määritteisyys*; subjektiivisesti ja objektiivisesti. Heimot, rodut jne.

1)²³ Taiteessa on tunnettua, etteivät tietyt taiteen kukoistusajat ole mitenkään suhteessa yhteiskunnan yleiseen kehitykseen, eivät siis myöskään yhteiskunnan materiaaliseen perustaan, mikä muodostaa niin sanoakseni sen organisaation luurakenteen. Esimerkiksi kreikkalaiset verrattuina nykyajan kansoihin tai myös Shakespeare. Tiettyjen taidemuotojen, esimerkiksi eepoksen kohdalla tunnustetaan jopa, ettei niitä maailmanhistoriallisesti käänteentekevässä, klassisessa muodossaan enää voida lainkaan tuottaa heti kun taidetuotanto sellaisenaan on alkanut; siis että itse taiteen alalla ovat tietyt merkittävät muodot mahdollisia vain taiteen kehityksen alhaisessa vaiheessa. Kun näin tapahtuu eri taidelajien suhteissa itse taiteen alueen sisällä, on jo vähemmän yllättävää, että tilanne on sama koko taiteen alueen suhteessa yhteiskunnan yleiseen kehitykseen. Vaikeus on vain yleisen esitysmuodon löytämisessä näille ristiriidoille. Heti kun ne on määritelty lähemmin, ne on jo selitetty.

[M — 22] Ottakaamme esimerkiksi kreikkalaisen taiteen ja sitten Shakespearen suhde nykyaikaan. On tunnettua, että kreikkalainen mytologia ei muodosta vain kreikkalaisen taiteen arsenaalia, vaan myös sen kasvupohjan. Onko se käsitys luonnosta ja yhteiskunnallisista suhteista, joka on kreikkalaisten mielikuvituksen ja siten kreikkalaisen [taiteen] perustana, mahdollinen konerukkien, rautateiden, veturien ja sähkölennättimien aikana? Missä on sijaa Vulcanukselle Roberts & Co:n²⁴, Juppiterille²⁵ ukkosenjohdattimen ja Hermekselle Crédit Mobilierin²⁶ rinnalla? Kaikki mytologia voittaa ja hallitsee ja muovaa luonnonvoimat mielikuvituksessa ja mielikuvituksella; siis mytologia katoaa kun luonnonvoimat todella hallitaan. Mihin joutuu Fama Printing House Squaren²⁷ rinnalla? Kreikan taiteen edellytyksenä on Kreikan mytologia, ts. luonto ja itse yhteiskunnalliset muodot kansan mielikuvituksen jo tiedottomasti taiteellisella tavalla muokkaamina. Se on Kreikan taiteen materiaali, mutta ei mikä tahansa mielivaltainen mytologia, ts. ei mikä tahansa tiedottomasti taiteellinen luonnon muokkaus (luonnolla ymmärretään tässä kaikkea esineellistä, siis myös yhteiskunta mukaanluettuna). Egyptin mytologia ei voinut milloinkaan olla Kreikan taiteen maaperä tai kohtu. Mutta siinä oli joka tapauksessa *eräs* mytologia. Missään tapauksessa ei siis ollut kyse sellaisesta yhteiskunnallisesta kehityksestä, joka sulkee pois kaiken myto-

logisoivan suhteen siihen, joka siis vaatii taiteilijalta mytologiasta riippumatonta mielikuvitusta.

Toiselta puolen onko Akhilleus mahdollinen ruudin ja lyijyn aikakaudella? Tai yleensä »Iliadi» käsipainimen saati sitten painokoneen rinnalla? Eivätkö sankarilaulut ja tarut ja muusat häviä väistämättä kirjapainannan ilmaantuessa, eivätkö siis eepisen runouden välttämättömät edellytykset katoa?

Mutta vaikeus ei tällöin ole sen ymmärtämisessä, että kreikkalainen taide ja epos yhdistyvät tiettyihin yhteiskunnallisiin kehitysmuotoihin. Vaikeutena on, että ne tarjoavat meille yhä taidenautintoa ja käyvät tietyssä suhteessa vielä normista ja saavuttamattomasta esikuvasta.

Mies ei voi tulla uudelleen lapseksi lankeamatta lapsellisuuteen. Mutta eikö lapsen naiivius ilahdutakin häntä, ja eikö hänen itsensä olekin pyrittävä jälleen korkeammalle tasolle luodakseen uudelleen oman todellisen olemuksensa? Eikö lapsen luonteessa herääkin jokaisena aikakautena kauden oma luonne eloon luonnollisessa totuudessaan? Miksi ei ihmiskunnan historiallisella lapsuudella sen avautuessa kauneimmillaan olisi milloinkaan palaamattomana vaiheena ikuista viehätystä? On huonosti kasvatettuja lapsia ja pikkuvanhoja lapsia. Monet vanhan ajan kansoista kuuluvat tähän kategoriaan. Kreikkalaiset olivat sen sijaan normaaleja lapsia. Viehätys, jota heidän taiteensa meissä herättää, ei ole ristiriidassa sen kehittymättömän yhteiskunnallisen vaiheen kanssa, josta se kasvoi. Tämä taide on päinvastoin kyseisen vaiheen tulosta ja liittyy erottamattomasti siihen, että ne epäkypsät yhteiskunnalliset olosuhteet, joiden vallitessa tämä taide syntyi ja saattoi yksin syntyä, eivät voi koskaan palata.

Kirjoitettu elokuun lopulla 1857

*Julkaistu ensi herran aikakauslehdessä
Die Neue Zeit, Bd. 1, n:o 23—25, 1902—1903*

POLIITTISEN TALOUSTIETEEN ARVOSTELUN PERUSPIIRTEET

(ALKULUONNOS VUOSILTA 1857—1858)²⁸
(»GRUNDRISSE«)

[*Käsittekirjoituksen ensimmäinen osa*]

Kirjoitettu lokakuussa 1857— toukokuussa
1858

Julkaistu ensi kerran Marxismi-leninisin
instituutin kustantamana v. 1939 alku-
kielellä otsikolla »Grundrisse der Kritik
der politischen Ökonomie (Rohentwurf)
1857—1858»

II. RAHAA KÄSITTELEVÄ LUKU

[A] PROUDHONILAISTEN KESTÄMÄTÖN »TYÖRAHAN» KÄSITE. RAHA TUOTTEEN TAVARAMUODON KEHITYKSEN VÄLTTÄMÄTTÖMÄNÄ TULOKSENA]

[1] PROUDHONILAISTEN KYVYTTÖMYYS YMMÄRTÄÄ TUOTANNON, JAKAANTUMISEN JA KIERRON SISÄISIÄ YHTEYKSIÄ JA TUOTANTOSUHTEIDEN ENSISIJAISTA MERKITYSTÄ]

[a) Proudhonilaisen Darimonin harhakuvitelmat: rahankierron virheellinen samastaminen luottoon ja pankkien osuuden ylikorostaminen rahamarkkinoiden säätelyssä]

[I — 1] »Kaikki paha juontaa alkunsa siitä hallitsevasta asemasta, joka itsepintaisesti annetaan jalometalleille rahankierrossa ja vaihdossa» (*Darimon Alfred. De la Réforme des Banques. Pariisi 1856, s. 1—2.*)

Teos alkaa tarkastelemalla niitä toimenpiteitä, joihin Ranskan pankki ryhtyi lokakuussa 1855 pysäyttääkseen kassavarojensa kiihtyvän hupenemisen (s. 2). Darimon haluaa esittää tilastotaulukon pankin tilasta viideltä viimeiseltä kuukaudelta, jotka edelsivät Pankin lokakuussa toteuttamia toimia. Tässä tarkoituksessa Darimon vertaa Pankin metalliharkkovarastoja kunkin kyseisen viiden kuukauden aikana ja »salkussa tapahtuvia heilahteluja», ts. Pankin (salkussaan olevilla arvopapereilla, *vekseleillä*) tekemien diskonttausten määrää. Darimonin mukaan Pankin hallussa olevien arvopapereiden arvoa osoittava luku

»edustaa sitä suurempaa tai pienempää tarvetta, jota yleisö tuntee pankin palveluksia kohtaan, tai — mikä johtaa samaan — kierron asettamia vaatimuksia» (s. 2).

Johtaako samaan? Ei lainkaan. Jos diskontattavaksi esitettyjen vekseleiden määrä olisi identtinen »kierron asettamien vaatimusten», varsinaisen *rahankierron* kanssa, täytyisi diskontattujen vekseleiden paljouden määrätä pankkiseteleiden kierto. Paitsi että edellinen liike ei keskimääräisesti ole yhdensuuntainen jälkimmäisen kanssa, niin usein se on sille vastakkainenkin. Diskontattujen vekseleiden paljous ja siinä tapahtuneet heilahtelut ilmaisevat luoton tarpeita, kun taas aivan erilaiset vaikutukset määräävät kiertävän rahan paljouden. Jotta Darimon olisi jotenkin voinut päästä rahankierron koskeviin johtopäätök-

siin, hänen olisi ennen kaikkea pitänyt ottaa metalliharkkovaraston ja diskontattujen vekseleiden sarakkeiden viereen kierrossa olevien pankkisetelien paljoutta esittävä sarake. Jotta olisi voinut puhua kierron tarpeista, ei olisi todellakaan tarvinnut kaukaa etsiä ensimmäistä edellytystä, todellisen kierron heilahdelujen toteamista. Kun tämä yhtälön välttämätön jäsen on jätetty pois, se paljastaa heti harrastelijamaisen tunaroinnin ja luoton tarpeiden tarkoituksellisen sekoittamisen rahankierron tarpeisiin, juuri tähän sekoittamiseen tosiasiaassa kätkeytyy proudhonilaisen viisauden koko salaisuus. (Tämä muistuttaa kuolleisuustilastoa, jossa yhdessä sarakkeessa olisi esitetty sairaudet ja toisessa kuolemantapaukset, mutta syntyneet olisi unohdettu.)

Darimonin esittämät kaksi saraketta (ks. s. 3), Pankin metallivarasto huhtikuusta syyskuuhun toisella puolella ja Pankin salkussa tapahtuvat liikkeet toisella puolella, ilmaisevat vain sen tautologisen tosiasian, joka ei olisi kaivannut mitään tilastollista havaintoaineistoa, että samassa määrin kuin Pankille esitettiin vekseleitä metallin saamiseksi siltä, Pankin salkku täyttyi vekseleistä ja sen kellari tyhjjeni metallista. Eikä edes tämä tautologia, jonka Darimon haluaa taulukollaan todistaa, tule puhtaasti sillä ilmaistuksi. Taulukko todistaa päinvastoin, että 12. huhtikuuta — 13. syyskuuta 1855 Pankin metallivarasto pieneni noin 144 miljoonaa frangia kun taas arvopaperit sen salkussa kasvoivat noin 101 miljoonaa. Metalliharkkovaraston pieneneminen ylitti siis 43 miljoonalla diskontattujen arvopapereiden kasvun. Kyseinen viiden kuukauden yhteistulos ei vahvista molempien liikkeiden identtisuutta. Kun lukuja vertaillaan tarkemmin tulee esiin muitakin epäsuhtaisuuksia.

Pankin metallivarasto
12. huhtikuuta — 432 614 797 fr.
10. toukokuuta — 420 914 028 fr.

Pankin diskonttaamat arvopaperit
12. huhtikuuta — 322 904 313 fr.
10. toukokuuta — 310 744 925 fr.

Toisin sanoen huhtikuun 12. ja toukokuun 10. päivän välisenä aikana metallivarasto pieneni 11 700 769 frangilla, kun sitä vastoin arvopapereiden luku väheni 12 159 388 frangilla; arvopapereiden väheneminen ylitti siis noin $\frac{1}{2}$ miljoonalla (458 619 fr.) metallivaraston pienenemisen. Kun vertaamme toukokuuta kesäkuuhun, tulee esiin sama seikka, mutta laajuudeltaan paljon yllättävämpänä:

Pankin metallivarasto
10. toukokuuta — 420 914 028
14. kesäkuuta — 407 769 813

Pankin diskonttaamat arvopaperit
10. toukokuuta — 310 744 925
14. kesäkuuta — 310 369 439

[I — 2] Tämän mukaan metallivarasto pieneni toukokuun 10. ja kesäkuun 14. päivän välisenä aikana 13 144 215 frangilla. Kasvoivatko pankin arvopaperit samassa mitassa? Saman ajanjakson

Factory Reports Oct. 1832. Ugoussi (Population p. 94)
Bull. 7. 1834 Luft VII (Pol. Econ. Edition of 84)
London. p. 1834. with. Report of Children's Employment Com. 25-51.

Let. 101 City of. w. 2. ignore the correlation of Physical Econ. Olivier Shind. (P. D. Ec. R.)

Charles Mary

- Correspond (John) Mather in a few subjects of Pol. Econ. Lond. 1859.
- T. G. Cuvillier lepageil . Paris. Econ. et Pol. d'Écon. Pol. Paris - 1858.
- Rev. Richard Low. 1. Econ. Journ. 1859.
- w. u. Atkinson. Principles of Moral and Pol. Economy. 1858.
- Maculloch. Principles of Pol. Economy. 2^d ed. 1. 1859.
- Berkley. Quercus. Lib. 2. nation - 1859.

Poliittisen taloustieteen arvostelua -käsikirjoituksen VII vihkon kansi

kuluessa ne päinvastoin pienenevät 375 486 frangilla. Näin ollen meillä ei tässä enää ole pelkästään määrällistä epäsuhtaa toisen puolen pienenevän ja toisen kasvun muodossa. Molempien liikkeiden käänteinen suhdekin on hävinnyt. Valtavaan pieneneeseen toisella puolen liittyy suhteellisen vähäinen pieneneminen toisella puolen.

Pankin metallivarasto
14. kesäkuuta — 407 769 813
12. heinäkuuta — 314 629 614

Pankin diskonttaamat arvopaperit
14. kesäkuuta — 310 369 439
12. heinäkuuta — 381 699 256

Verrattaessa kesäkuuta ja heinäkuuta nähdään metallivaraston pienentyneen 93 140 199 frangilla ja arvopapereiden lisääntyneen 71 329 818 frangilla, ts. metallivaraston pieneneminen on 21 810 381 fr. suurempi kuin arvopaperisalkun kasvu.

Pankin metallivarasto
12. heinäkuuta — 314 629 614
9. elokuuta — 338 784 444

Pankin diskonttaamat arvopaperit
12. heinäkuuta — 381 699 256
9. elokuuta — 458 689 605

Näemme kasvua molemmilla puolilla, metallivaraston kohdalla 24 154 830 ja arvopaperisalkun kohdalla paljon merkittävämmän 66 990 349 frangin kasvun.

Pankin metallivarasto
9. elokuuta — 338 784 444
13. syyskuuta — 288 645 333

Pankin diskonttaamat arvopaperit
9. elokuuta — 458 689 605
13. syyskuuta — 431 390 562

Metallivaraston pieneneeseen 50 139 111 frangilla liittyy tässä arvopapereiden pieneneminen 27 299 043 frangilla. (Joulukuussa 1855 Ranskan pankin hillitsevistä toimenpiteistä huolimatta sen kassavarat pienenevät jälleen 24 miljoonalla.)

Mikä on soppaa uroshanhelle on soppaa naarashanhellekin. Niitä totuuksia, jotka saadaan esiin vertailtaessa peräjälkeen viisi kuukautta, voi väittää yhtä varmoiksi kuin niitä, joihin herra Darimonin tekemä sarjan alun ja lopun vertailu päättyy. Mitä tämä vertailu sitten antaa tulokseksi? Totuuksia, jotka kumoavat toisensa. Kaksi kertaa esiintyy kasvua arvopaperisalkussa metallivaraston pienentyessä, mutta niin, että jälkimmäisen pieneneminen ei ylitä edellisen kasvua (huhti—toukokuu ja kesä—heinäkuu). Kaksi kertaa liittyy metallivaraston pieneneeseen arvopaperisalkun pieneneminen, mutta niin, että jälkimmäisen pieneneminen ei ole yhtä nopeaa kuin edellisen (touko—kesäkuu ja elo—syyskuu); vihdoin yhdessä tapauksessa metallivarasto ja arvopaperisalkku kasvavat, mutta niin, että edellisen kasvu ei ole yhtä nopeata kuin jälkimmäisen [heinä—elokuu].

Siis yhtäällä pienenemistä ja toisaalla kasvua; pienenemistä molemmilla tahoilla; kasvua molemmilla tahoilla; siis kaikkea esiintyy, mutta ei samana pysyvää lakia, eikä ennen muuta

mitään käänteistä suhdetta, ei edes vuorovaikutusta, koska arvopaperisalkussa tapahtuva pieneneminen ei voi olla metallivaraston pienenemisen syy eikä salkun kasvu metallivaraston kasvun syy. Käänteinen suhde ja vuorovaikutus eivät ole tulleet todetuiksi edes Darimonin ensimmäisen ja viimeisen kuukauden välillä tekemällä erillisellä vertailulla. Kun salkun kasvu 101 miljoonalla ei peitä metallivaraston pienenemistä 144 miljoonalla, jää se mahdollisuus, että yhtäällä tapahtuva kasvu [I — 3] ja toisaalla tapahtuva pieneneminen eivät ole missään syysuhteessa toisiinsa. Kun Darimon on vastauksen sijasta antanut tilastollista havaintoaineistoa, hän on tullut päinvastoin heittäneeksi esiin koko joukon ristiriitaisuuksiin johtavia kysymyksiä, yhden arvoituksen sijaan kahmalollisen arvoituksia.

Tosiasiassa arvoitukset häviäisivät heti kun herra Darimon sijoittaisi metallivarastoa ja (diskontattujen arvopapereiden) salkkua esittävien sarakkeiden viereen pankkisetelien kierron ja talletusten sarakkeet. Jos pieneneminen metallivaraston kohdalla on vähäisempää kuin kasvu arvopaperisalkun kohdalla, tämä selittyisi sillä, että metallin talletukset olisivat samaan aikaan kasvaneet tai että osaa diskonttauksessa liikkeelle lasketuista pankkiseteleistä ei olisikaan vaihdettu metalliin, vaan ne olisivat jääneet kiertoon, tai vihdoin sillä, että liikkeelle lasketut pankkisetelit eivät olisikaan lisänneet kiertoa, vaan olisivat palanneet heti takaisin talletusten tai maksettavaksi langenneiden vekselien muodossa. Metallivaraston pieneneminen ja siihen liittyvä arvopaperisalkun vähäisempi pieneneminen selittyisi sillä, että talletuksia olisi otettu Pankista tai että Pankille olisi tuotu pankkisetelitä vaihdettavaksi metalliin ja nostettujen talletusten tai hopeaan vaihdettujen pankkisetelien omistajat olisivat näin ehkäisseet pankin omaa diskonttotoimintaa. Vihdoin metallivaraston vähäisempi pieneneminen ja siihen liittyvä arvopaperisalkun sitäkin vähäisempi pieneneminen selittyisi samoilla syillä. (Jätämme kokonaan huomioon ottamatta metallin virtaamisen pois Pankista hopearahan korvaamiseksi maan sisällä, koska Darimon ei ole ottanut tätä tapausta tarkasteltavakseen.)

Mutta ne sarakkeet, jotka olisivat näin selittäneet vastavuoroisesti toinen toisensa, olisivat todistaneet myös sellaista mitä ei pitänytkään todistaa, nimittäin sen että Pankin tyydyttämien kaupallisten tarpeiden lisääntyminen ei välttämättä edellytä sen pankkisetelikierron kasvua, että tämän kierron vähentyminen tai kasvu ei vastaa Pankin metallivaraston vähenemistä tai kasvua, että Pankki ei kontrolloi kiertovälineiden paljoutta jne. — saataisiin siis pelkästään sellaisia tuloksia, jotka eivät sopisi herra Darimonin piirustuksiin. Yrittäessään hätäisesti räikeässä muodossa esittää ennalta muodostamansa käsityksen siitä, että Pankin metalliperusta, jota edustaa sen metallivarasto, ja

kierron tarpeet, joita hänen käsityksensä mukaan edustaa arvopaperisalkku, ovat vastakohtia, Darimon irrottaa kaksi saraketta välttämättömästä täydentävästä aineistostaan, jolloin ne tässä eristyksessään menettävät kaiken ajatussisällön ja todistavat korkeintaan häntä vastaan. Olemme viipyneet tämän tosiasian kohdalla selvittääksemme konkreettisen esimerkin avulla proudhonilaisten tilastollisten ja positiivisten havaintoesitysten koko arvon. Sen sijaan että taloudelliset tosiasiat vahvistaisivat proudhonilaisten teorian, ne todistavatkin, että he eivät hallitse tosiasioita eivätkä siten voi käyttää niitä hyväkseen. Heidän tapansa käyttää tosiasioita hyväkseen osoittaa päinvastoin miten heidän teoreettinen abstraktionsa on syntynyt.

Seuratkaamme Darimonia eteenpäin.

Kun Ranskan pankki havaitsi metallivarastonsa pienentyneen 144 miljoonalla ja arvopaperisalkkunsu kasvaneen 101 miljoonalla, se lokakuun 4. ja 18. päivänä 1855 ryhtyi puolustamaan kellariaan salkkuaan vastaan. Se korotti diskonttokorkoaan peräjälkeen neljästä viiteen ja viidestä kuuteen prosenttiin ja lyhensi diskontattavaksi esitetyn vekselin erääntymisaikaa 90 päivästä 75 päivään. Toisin sanoen Pankki kiristi niitä ehtoja, joilla se antoi metalliaan kaupan käytettäväksi. Mitä tämä sitten todistaa?

Darimon vastaa: »Sen että nykyisten periaatteiden mukaan organisoitu, ts. kullan ja hopean valta-asemaan perustuva, Pankki kieltäytyy antamasta palveluksiaan yleisölle juuri sillä hetkellä, jolloin yleisö niitä kipeimmin tarvitsisi.» (Sama, s. 3.)

Mahtoiko herra Darimon tarvita lukujaan todistaakseen, että kysyntä tekee pankin palvelukset samassa määrin kalliimmiksi kuin kysyntää kohdistetaan näihin palveluksiin (ja sitäkin kalliimmiksi)? Entä eivätkö ne herrat, jotka edustavat Pankkiin päin »yleisöä» sitten noudata samoja »elämän miellyttäviä tapoja»²⁹? Lähtivätkö ne filantrooppiset viljakauppiaat, jotka esittivät vekselinsä Pankille saadakseen pankkiseteleitä ja vaihtaakseen ne Pankin kultaan vaihtaakseen vuorostaan Pankin kullan ulkomaiseen viljaan ja vaihtaakseen ulkomaisen viljan puolestaan ranskalaisen yleisön rahaan, lähtivätkö he ehkä siitä ajatuksesta, että koska yleisö tarvitsee nyt kipeimmin viljaa, heidän velvollisuutenaan on antaa sille viljaa huokeammilla ehdoilla? Eivätkö he tukeutuneet päinvastoin Pankkiin käyttääkseen hyväkseen viljan hintojen nousua, yleisön hätää ja viljan kysynnän ja tarjonnan epäsuhdetta? Entä pitäisikö Pankin olla poikkeuksena näille yleisille taloudellisille laeille? Quelle idée!* Entäpä jos pankkien nykyinen organisaatio johtaa siihen, että kulta on kasattava näin suuria määriä, jotta ostoväline tuomittaisiin

* — Millainen ajatus! *Toim.*

joutilaisuuteen ja sitä voitaisiin viljapulan kohdatessa käyttää hyödyllisimmällä tavalla kansakunnan hyväksi, että ylipäättään pääoma, jonka piti käydä läpi [I — 4] tuotannon tuottoisat muodonmuutokset, tehdäänkin kierron tuottamattomaksi ja toimettomaksi perustaksi? Tässä tapauksessa olisi siis kysymys siitä, että pankkien nykyisen järjestyksen vallitessa tuottamaton metallivarasto on yhä välttämättömän miniminsä yläpuolella, koska kierron puitteissa tapahtuvaa kullan ja hopean säästämistä ei ole vielä viety taloudellisesti mahdolliseen ääripisteeseensä. Kysymys olisi suuremmista tai pienemmistä paljouksista, mutta perusta pysyisi samana. Silloin kysymys kuitenkin romahtaisi sosialistisista korkeuksista sille porvarilliselle käytännön tasolle, jolla näemme sen liikkuvan Englannin pankin useimpien englantilaisten porvarillisten vastustajien kohdalla. Quelle chute!*

Vai eikö kyseessä olekaan metallin suurempi tai vähäisempi säästäminen pankkisetelien ja muiden pankkikeinojen avulla, vaan koko metalliperustasta eli metallikannasta [Metallgrundlage] luopuminen? Mutta siinä tapauksessa tilastollinen sepitys ei taaskaan kelpaa eikä liioin sen moraalikaan. Jos Pankin on määrä kadon kohdattua lähettää millä ehdoilla hyvänsä jalometalleja ulkomaille, sen on täytynyt ensin kasata niitä, ja jos ulkomaiden on määrä ottaa niitä vaihdossa tavaroitaan vastaan, on jalometallien täytynyt säilyttää valta-asemansa.

Darimonin mukaan ne syyt, jotka veivät Pankilta sen jalometallin, olivat kato ja siitä johtuva ulkomaisen viljan tuontipakko. Hän unohtaa, että silkkisadossa syntyi vajaus ja että silkkiä oli ostettava runsain määrin Kiinasta. Edelleen Darimon mainitsee ne suuret ja lukuisat liiketoimet, jotka osuivat yhteen Pariisiin teollisuusnäyttelyn³⁰ viime kuukausien kanssa. Hän unohtaa jälleen ne suuret ulkomailta tehdyt keinottelut ja muut liiketoimet, joihin Crédit mobilier³¹ ja sen kilpailijat ryhtyivät osoittaakseen, kuten Isaac Péreire asian ilmaisi, että ranskalaisella pääomalla on muihin pääomiin verrattuna etunaan kosmopoliittinen luonteensa, aivan kuin ranskan kielellä muihin kieliin verrattuna. Lisäksi tulevat itämaisen sodan³² aiheuttamat tuottamattomat kulut: 750 miljoonan laina.

Yhtäältä syntyi siis Ranskan tuotannon kahdelle merkittävimmälle haaralle suuri ja äkillinen vajaus! Toisaalta ranskalaisista pääomaa käytettiin tavallisuudesta poiketen ulkomaisilla markkinoilla sellaisiin liiketoimiin, jotka eivät suinkaan luooneet välitöntä vastiketta eivätkä ehkä koskaan peitä osaa tuotantokustannuksistaan! Jotta yhtäältä kotimaisen tuotannon vähe-

* — Millainen pudotus! *Toim.*

neminen saatiin katetuksi tuonnilla ja toisaalta ulkomaisten teollisuushankkeiden kasvu peitetyksi, ei tarvittu kierron symboleja, jotka palvelevat vastikkeiden vaihdossa, ei rahaa, vaan pääomaa. Ranskan kotimaisen tuotannon vajuus ei missään tapauksessa ollut vastike ranskalaisen pääoman toiminnalle ulkomailla. Oletetaan nyt, että Ranskan pankki ei olisi nojautunut metalliperustaan ja että ulkomaat olisivat halunneet ottaa ranskalaisen vastikkeen eli pääoman vastaan sen kaikissa muodoissa eikä vain spesifisessä jalometallin muodossa. Eikö Pankki olisi joutunut samoin kiristämään diskonttoehtojaan juuri sillä hetkellä jolloin »yleisö» kipeimmin kaipasi sen palveluita? Ne pankkisetelit, joina Pankki diskonttaa kyseisten asiakkaiden vekselit, ovat nyt pelkkiä kultaan ja hopeaan kohdistettuja maksusitoumuksia. Meidän olettamuksessamme ne olisivat kansakunnan tuotevarastoon ja sen välittömästi käytettävissä olevaan työvoimaan kohdistettuja maksumääräyksiä: näistä edellistä voidaan lisätä vain rajoitetusti ja toista vain hyvin kiinteissä rajoissa ja tiettyjen ajanjaksojen puitteissa. Toisaalta paperipainokoneet toimivat herkeämättä ja kuin taikaiskusta. Samaan aikaan kun vilja- ja silkkikadot ovat valtavasti vähentäneet kansakunnan suoraan vaihdettavissa olevaa rikkautta, ovat ulkomaiset rautatie-, kaivos- ym. yritykset kiinnittäneet saman suoraan vaihdettavissa olevan rikkauden sellaiseen muotoon, joka ei luo mitään välitöntä vastiketta ja niin ollen nielaisee kyseisen rikkauden toistaiseksi ilman vastiketta! Kansakunnan suoraan vaihdettavissa oleva, kiertokykyinen, ulkomaille lähetettävissä oleva rikkaus on siis ehdottomasti pienentynyt! Toisaalla esiintyy pankkisi-
tuumusten rajoittamatonta kasvua. Välitön seuraus: tuotteiden, raaka-aineiden ja työn hinnat nousevat. Toisaalta pankkisi-
tuumusten hinnoissa tapahtuu laskua. Pankki ei olisi lisännyt kansallisrikkautta taikaiskulla, vaan olisi vain alentanut omien papereidensa arvoa hyvin tavanomaisella operaatiolla. Johtaako tämä arvon aleneminen äkilliseen tuotannon lamaantumiseen? Eihän toki! huudahtaa proudhonilainen. Meidän uusi pankkijärjestyksemme [I — 5] ei tyytyisi siihen negatiiviseen palvelukseen, että se poistaisi metalliperustan ja jättäisi kaiken muun entiselleen. Se loisi aivan uusia tuotannon ja kaupankäynnin ehtoja, puuttuisi siis asioihin aivan uusien edellytysten vallitessa. Eikö myös nykyisten pankkien perustaminen aikoinaan mullistanut tuotantoehdot? Olisiko moderni suurteollisuus ollut mahdollinen ilman pankkien aiheuttamaa luoton keskittymistä, ilman niiden maankoron vastakohtaksi luomaa valtiollista korkoa ja siten ilman maaomaisuuden vastakohtaksi luotuja finansseja, ilman rahasta saatuja tuloja vastakohtana maasta saaduille tuloille — olisiko siis ilman näitä uusia kierron instituutioita moderni suurteollisuus ollut mahdollinen, tai osakeyritykset jne., tai kierrossa

olevien arvopapereiden lukemattomat muodot, jotka ovat yhtä hyvin modernin kaupan ja modernin teollisuuden tuotteita kuin niiden tuotantoehtoja?

Olemme tässä tulleet peruskysymykseen, joka ei enää ole yhteydessä lähtökohtaan. Yleisesti muotoiltuna kysymys kuuluisi: voidaanko olemassa olevat tuotantosuhteet ja niitä vastaavat jakautumissuhteet muuttaa kiertokulkuvälineessä, kierron organisaatiossa tehdyllä muutoksella? Herää uusi kysymys: voidaanko tällaiseen kierron muuttamiseen ryhtyä koskematta olemassa oleviin tuotantosuhteisiin ja niille perustuviin yhteiskunnallisiin suhteisiin? Jos jokainen tällainen kierrossa tehty muutos itse edellyttäisi jälleen muiden tuotantoehtojen muutoksia ja yhteiskunnallisia mullistuksia, kumoutuisi luonnollisestikin siinä samassa oppi, jolla ehdotetaan kierrossa tehtäväksi joitakin tempuja, jotta yhtäältä vältettäisiin muutosten väkivaltainen luonne ja toisaalta saataisiin kyseiset muutokset tehdyksi edellytysten sijasta päinvastoin kierron muuttumisen vähittäiseksi tulokseksi. Tämän perusedellytyksen virheellisyys riittäisi todistamaan, että samanlainen väärinkäsitys on vallalla tuotanto-, jakautumis- ja kiertosuhteiden sisäisestä yhteydestä.

Se historiallinen esimerkki, johon edellä viitattiin, ei tietenkään voi ratkaista asiaa, koska nykyaikaiset luottolaitokset ovat olleet yhtä lailla pääoman keskittymisen syy kuin sen seuraus, koska ne muodostavat vain tämän keskittymisen yhden momentin ja koska omaisuuden keskittymistä nopeuttavat yhtä hyvin kierron puute (kuten antiikin Roomassa) kuin sen helpottuminenkin.

Edelleen olisi tutkittava — tai asia liittyisi pikemminkin osana yleiseen kysymykseen — täyttävätkö rahan erilaiset sivilisoidut muodot, metalliraha, paperiraha, luottoraha, työraha (viimeksi mainittu sosialistisena muotona), sen mitä niiltä vaaditaan kumoamatta rahan kategoriassa ilmaistua tuotantosuhdetta itseään ja toisaalta olisiko jälleen kyseessä itse itsensä kumoava vaatimus, jos halutaan vapautua suhteen olennaisista ehdoista kyseisen suhteen muotoa koskevalla muutoksella. Tämä tai tuo rahan muoto saattaa eri kehitysvaiheissa vastata yhteiskunnallista tuotantoa paremmin kuin muut muodot, yksi muoto saattaa selviytyä sellaisista epäkohdista, jotka ovat toisille muodoille ylivoimaisia; kuitenkin mitkään muodot, niin kauan kuin ne pysyvät rahan muotoina ja niin kauan kuin raha pysyy olennaisena tuotantosuhteena, eivät voi kumota ristiriitoja, jotka ovat ominaisia rahan ilmaisemalle suhteelle, vaan ne voivat vain edustaa kyseisiä ristiriitoja muodossa tai toisessa. Vaikka jokin palkkatyön muoto voi selviytyä palkkatyön toisen muodon epäkohdista, ei yksikään muoto voi voittaa itse palkkatyön epäkohtia. Yhdellä vipusimella voidaan lepäävän materian vastus voittaa

paremmin kuin toisella. Mutta kaikki vipusimet perustuvat siihen, että vastus pysyy voimassa.

Tämä yleinen kysymys kiertokulun suhteesta muihin tuotantosuhteisiin voidaan tietenkin asettaa vasta lopussa. On alun alkaen silti epäilyttävää, että Proudhon ja kumppanit eivät esitä kysymystä edes sen puhtaassa muodossa, vaan tyytyvät silloin tällöin deklamoimaan asiasta. Aina kun kysymystä sivutaan, on siihen kiinnitettävä tarkasti huomiota.

Heti Darimonin teoksen alussa käy selville, että hän samastaa täysin *rahankierron ja luoton*, mikä on taloustieteen kannalta virheellistä. (Ohimennen sanottuna koroton luotto on vain teeskentelevä poroporvarillinen ja arkaileva muoto sanonnalle: Omaisuus on varkautta³³. Sen sijaan että työläiset *ottavat* pääomaa kapitalisteilta, on kapitalistit pakotettava *antamaan* pääoma heille.) Tähänkin on palattava myöhemmin.

Itse käsiteltävän aiheen osalta Darimon on päässyt vain niin pitkälle, että luottokauppaa harjoittavat pankit — samoin kuin tavaroilla kauppaa käyvät kauppiaat tai työllä kauppaa käyvät työläiset — myyvät kalliimmalla silloin kun kysyntä kasvaa suhteessa tarjontaan, ts. tekevät palvelustensa saannin yleisölle vaikeammaksi sillä hetkellä kun yleisö niitä kipeimmin tarvitsee. Olemme nähneet, että pankin on tehtävä näin laskepa se liikkeelle sitten vaihdettavia tai ei-vaihdettavia pankkiseteleitä.

Ranskan pankin menettely lokakuussa 1855 aiheutti »valtavan kohun» (s. 4) ja »suuren keskustelun» Pankin ja yleisön edustajien välillä. Darimon esittää tai on esittävinään yhteenvedon tästä keskustelusta. Seuraamme häntä vain tuon tuostakin, sillä hänen yhteenvetonsa sisältää kummankin vastapuolen heikkouden, alituisen hajanaisen hyppimisen syrjään itse asiasta, hapuilun ulkoisten syiden parissa. Kumpikin taistelija heittää yhtä mittaa aseensa maahan etsiäkseen uuden. Kumpikaan ei pääse aloittamaan taistelua, eikä vain siksi, että he vaihtavat alituisesti aseita, vaan yhtä hyvin siksi, että päästyään tuskin yhdellä tantereella vastakkain he karkaavatkin saman tien toiselle.

(Vuosien 1806 ja 1855 välillä diskonttokorko ei Ranskassa kohonnut 6 prosenttiin; 50 vuotta oli kauppavekseleiden pisin erääntymisaika pysynyt muuttumatta 90 päivänä.)

Esim. seuraavasta Darimonin esittämästä fiktiivisestä dialogista käy selville, miten heikosti Darimon panee Pankin puolustautumaan ja millaisia ovat hänen omat väärät [I — 6] käsityksensä:

Pankin vastustaja sanoo:

»Monopolinne ansiosta te olette luoton jakaja ja sääntelijä. Kun te ryhdytte tiukaksi, diskonttaajat eivät vain jäljittele teitä, vaan puolestaan liioittelevat teidän tiukkuuttanne... Teidän toimenpiteenne ovat saattaneet liiketoiminnan pysähdyksiin.» (S. 5.)

Pankki sanoo — ja nimenomaan »nöyrästi»:

»Mitä haluaisitte minun tekevän? Pankki kysyi nöyrästi... Puolustautukseni ulkomaalaisia vastaan minun on puolustauduttava omia kansalaisia vastaan... Minun on ennen muuta estettävä metallirahan virtaaminen maasta, ilman sitä en ole mitään enkä voi tehdä mitään.» (S. 5.)

Pankin kontolle on pantu typeryyksiä. Sen annetaan sivuuttaa itse kysymys ja sotkeutua yleiseen fraasiin, jotta sille voidaan vastata yleisellä fraasilla. Tässä dialogissa Pankki jakaa Darimonin harhaluulon, että monopolinsa vuoksi se todella sääntelisi luottoa. Tosiasiassa Pankin valta alkaa vasta siitä mihin yksityisten »diskonttaajien» valta loppuu, se alkaa siis hetkenä jolloin Pankin oma mahti on jo tavattoman rajoitettua. Ajatelkaamme että rahamarkkinoiden ollessa löysät ja kaikkien diskontatessa 2½ prosentilla Pankki pysähtyykin 5 prosenttiin, niin sen sijaan että jäljittelisivät Pankkia, diskonttaajat vetävät kaikki liiketoimensa pois sen nenän alta. Mikään ei osoita tätä niin hyvin kuin Englannin pankin historia sitten vuoden 1844 lain³⁴, joka teki Pankista diskonttaamisessa yms. liiketoiminnassa yksityispankkiirien todellisen kilpailijan. Varmistaakseen rahamarkkinoiden löysyyden kausina itselleen osuuden ja lisäksi kasvavan osuuden diskontoista, Englannin pankki joutui yhtenään alentamaan diskonttokorkoaan, eikä vain yksityispankkiirien ylläpitämälle tasolle, vaan useasti sen allekin. Sen harjoittama »luoton sääntely» on siis otettava cum grano salis*, kun taas Darimon tekee oman taikauskonsa Pankin harjoittamasta rahamarkkinoiden ja luoton ehdottomasta valvonnasta lähtökohdaksi.

Sen sijaan että Darimon tutkisi kriittisesti Pankin todellista valtaa rahamarkkinoihin, hän takertuu heti siihen fraasiin, että metalliraha merkitsee Pankille kaikkea ja että Pankin on estettävä sen virtaaminen ulkomaille. Eräs Collège de Francen³⁵ professori (Chevalier) on antanut vastauksen asiaan:

»Kulta ja hopea ovat tavaroita siinä missä kaikki muukin... Pankin metallireservi kelpaa vain siihen, että kriittisinä hetkinä metallia lähetetään ulkomaille ostoja varten.»

Pankki vastaa:

»Metalliraha ei ole muiden tavoin tavara; se on vaihtoväline ja tämän oikeusperusteensa ansiosta sillä on etuoikeus laatia kaikille muille tavaroille lakeja.»

Tässä Darimon hypähtää taistelijoiden väliin:

»Siis tämä kullan ja hopean etuoikeus olla kierron ja vaihdon ainoana autenttisena välineenä on nähtävä paitsi ajankohtaisen kriisin, myös jaksoittaisten kauppakriisien syyksi.»

* — varauksin. *Toim.*

Kriisien kaikkien ikävien puolien hoitamiseksi

»riittäisi, että kullasta ja hopeasta tulisi muiden kaltaisia tavaroita, tai täsmällisesti sanottuna, että kaikista tavaroista tulisi vaihtovälineitä, joilla olisi samat oikeudet (au même titre) (saman oikeusperusteen nojalla) kuin kullalla ja hopealla; että tuotteet todellakin vaihtuisivat tuotteisiin» (s. 5—7).

Miten latteasti kiistakysymys tässä esitetäänkään. Kun Pankki laskee liikkeelle rahaan kohdistettuja maksusitoumuksia (pankkiseteleitä) ja pääomaan kohdistettuja velkasitoumuksia, jotka ovat maksettavissa takaisin kullassa (hopeassa) (arvopapereita), niin on itsestään selvää, että Pankki voi katsella ja sietää metallivarastonsa pienenemistä vain tiettyyn rajaan asti reagoimatta sitä vastaan. Moisilla ajatuksilla ei ole mitään tekemistä metallirahan teorian kanssa. Palaamme myöhemmin Darimonin kriisioppiin.

Luvusta »*Kierron kriisien lyhyt historia*»* herra Darimon on jättänyt pois Englannissa vuosina 1809—1811 vallinneen kriisin ja vuoden 1810 osalta hän mainitsee vain metalliharkkokomitean nimittämisen ja vuoden 1811 osalta hän jättää jälleen todellisen (vuonna 1809 alkaneen) kriisin pois ja tyytyy mainitsemaan vain alahuoneen tekemän päätöksen, jonka mukaan

»pankkiseteleiden arvon aleneminen harkkoihin verrattuna ei johdu paperirahan arvon alenemisesta, vaan harkkojen hinnan kallistumisesta»,

sekä Ricardon pamfletin³⁶, missä esitetään vastakkainen väite, josta Darimonin mukaan pitäisi vetää seuraava johtopäätös:

»Raha on täydellisimmässä tilassaan paperirahaa.» (S. 22—23.)

Vuosien 1809 ja 1811 kriisit olivat tässä yhteydessä tärkeitä, sillä Pankki laski silloin liikkeelle ei-vaihdettavia pankkiseteleitä eivätkä kriisit siis suinkaan johtuneet mahdollisuudesta vaihtaa pankkiseteleitä kullaksi (metalliksi) eikä niitä siis olisi myöskään missään tapauksessa ehkäisty poistamalla vaihdettavuus. Kuin näppärä räätäli Darimon harppaa yli näiden tosiasioiden, jotka kumoavat hänen kriisioppinsa. Hän takertuu Ricardon aforismiin [paperirahan etuisuudesta], jolla ei ole mitään tekemistä varsinaisen pamfletissa käsitellyn aiheen, pankkiseteleiden arvon alenemisen kanssa. Hän ei ota huomioon, että Ricardon rahaoppi on osoitettu täydellisesti paikkansapitämättömäksi virheellisine asettamuksineen, joiden mukaan Pankki kontrolloisi kierrossa olevien pankkiseteleiden lukumäärää ja kiertovälineiden paljous määräisi hinnat, vaikka päinvastoin hinnat määräävät kiertovälineiden paljouden jne. Ricardon aikoihin ei ollut vielä olemassa mitään rahankierron ilmiöitä koskevia yksityiskohtaisia tutkimuksia. Tämä mainittakoon ohimennen.

* Darimonin kirjassa luvun otsikkona on »*Kierron pankkien lyhyt historia*» (Darimon A. De la réforme des banques. Pariisi 1856, s. 20). *Toim.*

[b) Kriisien virheellinen selittäminen kullan ja hopean etuoikeutetulla asemalla. Kysymys pankkisetelien vaihdettavuudesta kultaan ja hopeaan. Pankki- ja rahauudistuksilla ei voi mullistaa porvarillisia tuotantosuhteita]

Kulta ja hopea ovat tavaroita niin kuin kaikki muutkin. Kulta ja hopea eivät ole tavaroita niin kuin kaikki muut: yleisenä vaihtovälineenä ne ovat etuoikeutettuja tavaroita ja alentavat muita tavaroita juuri tämän etuoikeutensa ansiosta. Tämä on se pohjimmainen analyysi, johon Darimon antagonismin palauttaa. Poistakaa kullan ja hopean etuoikeus, alentakaa ne kaikkien muiden tavaroiden arvoasemaan — näin Darimon ratkaisee viime kädessä asian. Silloin te ette poista vain kulta- ja hopearahan tai kultaan ja hopeaan vaihdettavien pankkisetelien ominaislaatuisia epäkohtia. Te poistatte kaikki epäkohdat. Tai korottakaa päinvastoin kaikki tavarat kullan ja hopean nyt yksinomaisesti hallussaan pitämään monopoliasemaan. Jättäkää paavi valtaan, mutta tehkää kaikki paaveiksi. Poistakaa raha tekemällä kaikki tavarat rahaksi ja antamalla niille rahan spesifiset ominaisuudet. Tässä herää kysymys nimenomaan siitä, eikö ongelma ilmaise omaa mielettömyyttään ja eikö näin ollen ratkaisun mahdottomuus sisälly jo tehtävän asettamiin ehtoihin. Vastaus voi usein sisältyä vain kysymyksen kritiikkiin ja kysymys voidaan usein ratkaista vain [I — 7] sen itsensä kieltämisellä.

Todellinen kysymys kuuluu: eikö itse porvarillinen vaihtojärjestelmä tee spesifistä vaihtovälinettä välttämättömäksi? Eikö se luo väistämättä kaikille arvoille erityistä vastiketta? Tämän vaihtovälineen tai tämän vastikkeen yksi muoto saattaa olla kätevämpi, sopivampi, tuoda mukanaan vähemmän haittoja kuin muut. Mutta erityisen vaihtovälineen, erityisen ja kuitenkin yleisen vastikkeen olemassaolosta johtuvien haittojen olisi synnyttävä yhä uudelleen jokaisessa muodossa, joskin erilaisina. Darimon ohittaa tietysti innoissaan koko kysymyksen. Poistakaa raha älkääkään poistako sitä! Poistakaa se poikkeuksellinen etuoikeus, joka kullalla ja hopealla on niiden rahana saaman poikkeuksellisuuden nojalla, mutta tehkää kaikki tavarat rahaksi, ts. antakaa niille kaikille yhteisesti sellainen ominaisuus, jota ei enää ole poikkeuksellisuudesta irrallaan olemassakaan.

Jalometallien virratessa maasta tulee todella esiin eräs ristiiriita, jonka Darimon ymmärtää ja ratkaisee yhtä latteasti. Tulee ilmi, että kulta ja hopea eivät olekaan tavaroita kuten kaikki muutkin, ja että moderni taloustiede joutuu yhä uudelleen havaitsemaan, että se on äkkiä kauhukseen päätenyt — joskin tilapäisesti — merkantiilijärjestelmän ennakkoluuloihin. Englantilaiset taloustieteilijät pyrkivät ratkaisemaan vaikeuden teke-

mällä erottelun. He sanovat, että tällaisten rahakriisien hetkinä ei vaadita kultaa ja hopeaa rahana, kultaa ja hopeaa metallirahana, vaan kultaa ja hopeaa pääomana. He unohtavat lisätä: vaaditaan pääomaa, mutta pääomaa kullan ja hopean määrättyssä muodossa. Jos pääomaa olisi vietävissä maasta kaikissa muodoissaan, niin mistä muutoin johtuisi, että juuri nämä tavarat virtaavat maasta samaan aikaan kun useimpien muiden tavaroiden arvo alenee maasta virtaamisen puutteessa?

Ottakaamme täsmällisiä esimerkkejä: jalometalleja virtaa maasta jonkin kotimaisen pääravintoaineen (esim. viljan) kadon vuoksi, jonkin maahan tuodun pääkulutustavaran (esim. teen) ulkomailla tapahtuneen kadon ja siitä johtuvan hinnan nousun vuoksi; jalometalleja virtaa maasta teollisuuden ratkaisevan tärkeiden raaka-aineiden (puuvillan, villan, silkin, pellavan) kadon seurauksena; jalometalleja virtaa maasta seurauksena liiallisesta tuonnista (syynä spekulatio, sota jne.). Kun äkillinen tai pysyvä vajaus (viljassa, teessä, puuvillassa, pellavassa jne.) korvataan kotimaisen kadon aikana, se merkitsee kansakunnalle kaksinkertaista tappiota. Osa sen sijoitetusta pääomasta tai työstä ei tule uusinnetuksi — tuotannossa syntyy todellinen vajaus. Osa uusinnetusta pääomasta täytyy luovuttaa tämän aukon paikkaamiseksi, ja tarkemmin sanottuna tämä osa ei ole yksinkertaisessa aritmeettisessä suhteessa vajaukseen, koska puuttuvan tuotteen hinta nousee ja sen täytyy nousta maailmanmarkkinoilla pienentyneen tarjonnan ja kasvaneen kysynnän seurauksena.

On tutkittava tarkoin miltä tällaiset kriisit näyttäisivät ellei rahaa otettaisi huomioon ja millaisen määritteisyyden raha toisi tässä annettuihin olosuhteisiin. (*Viljakadot ja liikatuonti* ovat päätapaukset. Sota on itsestään selvä asia, sillä se merkitsee välittömiltä taloudellisilta seurauksiltaan samaa kuin jos kansakunta heittäisi osan pääomastaan kaivoon.)

Viljakadon tapaus: kun kansakuntaa verrataan toisiin kansakuntiin, on selvää, että sen pääoma (ei vain sen todellinen rikkaus) on pienentynyt — se on yhtä selvää kuin että talonpoika, joka polttaa leipätaikinansa ja joutuu sitten ostamaan leivän leipurilta, on köyhtynyt ostoksensa hinnan verran. Oman maan kannalta näyttää siltä, että sikäli kuin puhutaan arvosta, viljan hinnan nousu jättäisi kaiken ennalleen. Tällöin jätetään ottamatta huomioon, että pienentynyt viljamäärä kerrottuna todellisten katojen kohdatessa nousseella hinnalla ei ole milloinkaan sama kuin normaali määrä kerrottuna alennetulla hinnalla.

Oletetaan että Englannissa tuotettaisiin vain 1 quarter vehnää ja että tämä 1 quarter kohoaisi samaan hintaan kuin aikaisemmin 30 miljoonaa vehnäquarteria. Kansakunnan pitäisi tässä tapauksessa — kun jätetään ottamatta huomioon, että siltä puuttuisivat

välineet niin elämän kuin viljankin uusintamiseen ja kun 1 quarterin uusintamiseen tarvittavaa työpäivää merkitään a :lla — vaihtaa $a \times 30\,000\,000$ työpäivää (tuotantokustannukset³⁷) $1 \times a$ työpäivään (tuote); sen pääoman tuotantovoima olisi pienentynyt miljoona kertaa ja maassa olevien arvojen summa olisi pienentynyt, koska jokainen työpäivä olisi vähentynyt arvoltaan 30 miljoonaa kertaa. Jokainen pääomayksikkö edustaisi enää $\frac{1}{30\,000\,000}$ aikaisemmasta arvostaan, vastikkeestaan tuotantokustannuksissa, vaikkakaan nyt käsiteltävässä tapauksessa kansallisen pääoman nimellisarvo ei olisi pienentynyt (lukuun ottamatta maan arvon alenemista), sillä 1 vehnäquarterin kohonnut arvo korvaisi tarkasti muiden tuotteiden pienentyneen arvon. Vehnän hinnan kohoaminen 30 miljoonaa kertaa olisi ilmaus kaikkien muiden tuotteiden yhtä suurelle arvon vähenemiselle.

Muutoin tällainen kotimaan ja ulkomaiden markkinoiden erottaminen on täysin illusorista. Viljavajauksen kärsinyt kansakunta suhtautuu vieraaseen kansakuntaan, jolta se ostaa, aivan samoin kuin jokainen kansakuntaan kuuluva yksilö suhtautuu viljelijään tai viljakauppiaseen. Se ylimääräinen summa, joka kansakunnan on käytettävä viljan ostoon, merkitsee suoraan vähennystä sen pääomaan, sen käytettävissä oleviin varoihin.

Jotta kysymystä ei sekoitettaisi epäoleellisilla seikoilla, on oletettava, että kyseinen kansakunta harjoittaa vapaakauppaa viljalla. Siinäkin tapauksessa, että maahan tuotu vilja olisi yhtä halpaa kuin kotimainen, kansakunta köyhtyisi sen pääoman verran, jota viljelijät eivät uusinna. Mutta tehdyn oletuksen mukaan kansakunta toisi aina vain yhtä paljon ulkomaista viljaa kuin normaalilla hinnalla olisi tuotavissa. Tuonnin kasvu edellyttäisi siis hinnan nousua.

Viljan hinnan nousu merkitsee laskua kaikkien muiden tavaroiden hinnoissa. Ne (hinnoissa edustettuina olevat) kohonneet tuotantokustannukset, joilla viljaquarter saadaan, ovat samat kuin kaikissa muissa muodoissa olemassa olevan pääoman alentunut tuottavuus. Viljan ostoon käytettyä ylimäärää täytyy vastata vähennys kaikkien muiden tuotteiden ostossa ja jo tästä syystä aleneminen niiden hinnoissa. Onpa kansakunnalla sitten metalli- tai jotakin muuta rahaa tai ei, se joutuisi kriisiin, joka ei ulottuisi koskemaan vain viljaa, vaan myös kaikkia muita tuotantohaaroja, eikä vain siksi, että näiden alojen tuottavuus olisi alentunut tosiasiallisesti, niiden tuotannon hinta olisi vähentynyt arvoaltaan verrattuna normaaleiden tuotantokustannusten määräämään arvoon, vaan myös siksi, että kaikki sopimukset, velvoitteet jne. perustuvat tuotteiden keskimääräisille hinnoille. Esim. valtiovelan maksamiseen on pantava x vakkaa ruista, mutta näiden x vakan tuotantokustannukset ovat nousseet tiettyssä suhteessa.

Kansakunta olisi siis joutunut yleiseen kriisiin [1—8] kokonaan rahasta riippumatta. Silloinkin jos rahan lisäksi jätetään ottamatta huomioon vaihtoarvokin, tuotteiden arvo olisi alentunut, kansakunnan tuottavuus olisi pienentynyt, koska sen kaikki taloudelliset suhteet perustuvat sen työn keskimääräiselle tuotavuudelle.

Viljakadon aiheuttama kriisi ei siis suinkaan johtuisi jalometallien virtaamisesta maasta, vaikkakin tätä virtaamista vastaan asetetut esteet voivat pahentaa kriisiä.

Liioin ei missään tapauksessa voida myöskään yhtyä siihen Proudhonin esitykseen, että kriisi syntyy, koska vain jalometalleilla vastakohtana kaikille muille tavaroille on autenttinen arvo; sillä viljan hinnan nousu merkitsee ennen muuta vain sitä, että tietystä viljaerästä on vaihdossa annettava enemmän kultaa ja hopeaa, ts. että kullan ja hopean hinta on alentunut suhteessa viljan hintaan. Kulta ja hopea jakavat siis kaikkien muiden tavaroiden kanssa suhteessa viljaan tapahtuneen arvon vähenemisen eikä mikään etuoikeus suojaa niitä tältä. Kullan ja hopean arvon väheneminen viljaan verrattuna on identtinen viljan hintojen nousun kanssa. {Tämä ei pidä aivan paikkaansa. Olettakaamme, että viljaquarter nousee 50 shillingistä 100 shillinkiin, siis 100 %, mutta puuvillatavarat alenevat 80 %. Hopea on alentunut viljaan verrattuna vain 50 %, puuvillatavarat ovat alentuneet hopeaan verrattuna — kysynnän pysähtymisen seurauksena — 80 %. Toisin sanoen muiden tavaroiden hinnat laskevat alemmaksi kuin viljan hinta nousee. Mutta päinvastaistakin tapahtuu. Kun viime vuosina esim. vilja nousi tilapäisesti 100 %, teollisuustuotteet eivät huomanneetkaan alentua samassa suhteessa kuin kulta siis oli alentunut viljaan nähden. Tämä seikka ei kuitenkaan koske välittömästi yleistä väittämää.} Kullan ei voi myöskään sanoa saavan mitään etuoikeutta siitä, että metallirahan ominaisuudessa sen paljous on täsmällisesti ja autenttisesti määritetty. Taaleri (hopeinen) pysyy kaikissa olosuhteissa taalerina. Samoin yksi vakka vehnää pysyy yhtenä vakkana ja yksi kyynärä liinakangasta pysyy yhtenä kyynäränä.

Huomattavan viljakadon sattuessa ei siis useimpien tavaroiden (työ mukaan luettuna) arvon vähenemistä ja siitä johtuvaa kriisiä voi panna primitiivisesti kullan maasta viennin syyksi, sillä arvon väheneminen ja kriisi seuraisivat, vaikka yhtään kotimaista kultaa ei vietäisikään ulkomaille eikä yhtään ulkomaista viljaa tuotaisikaan maahan. Kriisi supistuu yksinkertaisesti koskemaan kysynnän ja tarjonnan lakia, joka vaikuttaa tunnetusti — kansallisessa mittakaavassa katsottuna — verrattomasti jyrkemmin ja voimaperäisemmin perustarpeiden alueella kuin millään muulla alueella. Kullan vienti maasta ei ole viljakriisin syy, vaan viljarkriisi on kullan viennin syy.

Jos kultaa ja hopeaa tarkastellaan sellaisenaan, niiden voi väittää vaikuttavan kriisiin ja pahentavan sen oireita vain kahdelta kannalta: 1) mikäli kullan vientiä maasta vaikeutetaan niiden metallikatteen ehtojen vuoksi, joihin pankit on sidottu; mikäli ne toimet, joihin pankki tästä syystä ryhtyy hillitäkseen kullan vientiä, vaikuttavat puolestaan haitallisesti kotimaiseen kiertoon; 2) mikäli kullan vienti käy välttämättömäksi siitä syystä, että ulkomaat haluavat ottaa vastaan pääomaa vain kullan muodossa eikä missään muussa muodossa.

Vaikeus n:o 2 voi jäädä vaikuttamaan silloinkin kun n:o 1 on sivuutettu. Englannin pankki sai kokea tämän juuri sinä ajanjaksona, jolloin se oli saanut lailliset valtuudet laskea liikkeelle vaihtamattomia pankkiseteleitä. Pankkisetelien arvo laski verrattuna kultaharkkoihin, mutta kullan metallirahahinta laski samoin verrattuna sen harkkohintaan. Kullasta oli tullut suhteessa pankkiseteliin erityinen tavaralaji. Voidaan sanoa, että pankkiseteli pysyi sikäli vielä kullasta riippuvaisena, että se edusti nimellisesti tiettyä kultaerää, joka todellisuudessa ei ollut pankkisetelillä lunastettavissa. Kulta oli pysynyt pankkisetelin nimellisarvona, vaikka seteli ei enää lain mukaan ollut vaihdettavissa pankissa kyseiseen kultamäärään.

Ei kai ole epäilystäkään siitä (?) (asiaa on tutkittava myöhemmin eikä se kuulu suoraan käsiteltävään kysymykseen), että niin kauan kuin paperiraha saa nimellisarvonsa kullasta (siis esim. 5 punnan pankkiseteli on 5 sovereignin paperinen edustaja), säilyy pankkisetelin vaihdettavuus kultaan seteliä koskevana taloudellisena lakina, onpa tämä laki *poliittisessa* mielessä sitten olemassa tai ei. Myös vuosina 1799—1819³⁸ Englannin pankin pankkisetelit jatkoivat sen asian ilmaisemista, että ne esittivät tietyn kultaerän arvoa. Miten tätä väittämää voitaisiin muutoin koetella kuin sillä tosiasialla, että pankkiseteli määrää niin ja niin suurta kultaharkon erää? Siitä hetkestä alkaen jolloin 5 punnan pankkisetelillä ei ollut enää saatavissa harkkoarvoa, joka olisi ollut yhtä kuin 5 sovereignia, oli pankkisetelin arvo alentunut, vaikkakaan pankkiseteliä ei lain mukaan enää voinut vaihtaa. Pankkisetelin arvon ja sen nimellisarvon ilmaiseman tietyn kulta-arvon yhtäsuuruus joutui heti ristiriitaan pankkisetelin ja kullan tosiasiallisen erisuuruuden kanssa.

Kiistakysymyksenä niillä englantilaisilla, jotka pitivät kiinni kullasta pankkisetelin nimellisarvona, ei siis tosiasiasa ole pankkisetelin vaihdettavuus kultaan — tämä merkitsee vain käytännössä tapahtuvaa yhtäsuureksi asettamista, minkä pankkisetelin nimellisarvo ilmaisee teoriassa — vaan kiistakysymyksenä heillä on, miten vaihdettavuus on varmistettava, varmistavatko pankille lainsäädännöllä asetetut rajoitukset tämän vaihdettavuuden vai onko vaihdettavuus jätettävä oman itsensä

vara. Jälkimmäisen näkemyksen kannattajat väittävät, että setelipankki, joka antaa lainoja vekseleitä vastaan ja jonka pankkisetelien takaisinvirtaaminen on siis varmistettu, toteuttaa keskimäärin kyseisen vaihdettavuuden ja että heidän vastustajansa eivät kuitenkaan koskaan ylitä tätä keskimääräistä varmuutta. Viimeksi mainittu seikka on tosiasia. Sivumennen sanottuna keskimääräisyyttä ei pidä ylenkatsoa ja keskimääräiset laskelmat voivat ja niiden täytyykin muodostaa perusta niin hyvin pankeille kuin kaikille vakuutuslaitoksille yms. Tältä kannalta on oikeutetusti otettu malliesimerkiksi ennen kaikkea skotlantilaiset pankit.

Tiukat bullionistit* puolestaan sanovat, että he ottavat vaihdettavuuden [1—9] vakavasti, että itse pankkisetelien nimellisarvo tekee tämän vaihdettavuuden välttämättömäksi, että pankille asettuva vaihtamisvelvoite pitää pankkisetelit vaihdettavina ja muodostaa esteen liian suurelle emissiolle ja että heidän vastustajansa ovat ei-vaihdettavuuden valheellisia kannattajia. Näiden kahden osapuolen välillä on erilaisia vivahteita, kokonainen joukko »muunnoksia». Vihdoin ei-vaihdettavuuden puolustajat, jyrkät antibullionistit, ovat tietämättään yhtä valheellisia vaihdettavuuden kannattajia kuin heidän vastustajansa ovat ei-vaihdettavuuden kannattajia, sillä he säilyttävät pankkisetelin nimellisarvon, tekevät siis nimellisarvoltaan tietyn suuruisen pankkisetelin ja tietyn kultaerän asettamisen käytännössä yhtä suuriksi pankkisetelidensä täysiarvoisuuden mitaksi.

Preussissa on paperiraha, jolla on pakkokurssi. (Sen takaisinvirtaaminen on varmistettu sikäli, että osa veroista on maksettava paperirahassa.) Nämä paperitaalerit eivät ole mitään hopeaan kohdistettuja maksusitoumuksia, ne eivät ole lakisääteisesti vaihdettavissa missään pankissa hopeaan jne. Yksikään kauppapankki ei diskonttaa niillä vekseliä, vaan hallitus maksaa niillä kulujaan. Kuitenkin niillä on hopean nimellisarvo. Paperitaaleri ilmaisee edustavansa samaa arvoa kuin hopeataaleri. Jos luottamus hallitukseen horjuisi perusteellisesti tai tätä paperirahaa laskettaisiin liikkeeseen suurempia määriä kuin kierron tarpeet vaativat, niin paperitaaleri lakkaisi käytännössä olemasta yhtä kuin hopeataaleri ja se menettäisi arvoaan, koska se olisi laskenut nimellisarvonsa osoittaman arvon alapuolelle. Se menettäisi arvoaan silloinkin kun mikään edellä mainituista seikoista ei olisi vaikuttamassa, vaan erityinen hopean tarve esim. vientiä varten loisi hopealle etuoikeutetun aseman paperitaaleriin nähden.

Vaihdettavuus kultaan ja hopeaan on siis arvon käytännön mittana jokaisella paperirahalla, joka saa nimellisarvonsa kul-

* — jalometallirahan kannattajat. *Toim.*

lasta ja hopeasta, onpa paperiraha sitten lakisääteisesti vaihdettavissa tai ei. Nimellisarvo juoksee vain varjona ruumiinsa vierellä; jos nämä molemmat peittävät toisensa, rahan todellisen konvertibiliteetin (vaihdettavuuden) on osoitettava se. Rahan reaaliarvon lasku nimellisarvon alapuolelle on arvonmenetystä. Todellinen rinnakkainen liike, toisiinsa vaihtuminen on vaihdettavuutta. Vaihtamattomien pankkisetelien kohdalla vaihdettavuus ei tule esiin pankin kassassa, vaan jokapäiväisessä vaihdossa metallirahan nimellisarvoa kantavan paperirahan ja metallirahan välisessä vaihdossa. Itse asiassa vaihdettavien pankkisetelien vaihdettavuus on jo vaarantunut silloin kun se ei enää saa vahvistustaan jokapäiväisessä liikenteessä maan kaikissa osissa, vaan se on vahvistettava erityisillä pankin kassassa tehtävillä suurilla kokeilla.

Skotlannin maaseudulla pidetään paperirahaa jopa metallirahaa parempana. Ennen vuotta 1845, jolloin Skotlanti pakotettiin noudattamaan vuoden 1844 lakia³⁹, maa joutui luonnollisestikin myös kokemaan kaikki Englannin yhteiskunnalliset kriisit ja monet niistä voimakkaampina, koska maan »puhdistaminen»⁴⁰ eteni täällä häikäilemättömämmin. Siitä huolimatta Skotlanti ei joutunut kokemaan mitään varsinaisia rahakriisejä (tähän yhteyteen eivät kuulu ne muutamat pankkien vararikot, jotka muodostivat poikkeuksen ja johtuivat kevytmielisestä luotonannonosta), ei pankkisetelien arvon vähenemistä, siellä ei esitetty valituksia eikä jouduttu tutkimaan onko kiertävän rahan paljous riittävä vai ei jne.

Skotlanti on tässä tärkeä, koska se yhtäältä osoittaa miten rahajärjestelmää voidaan täydellisesti säännellä nykyisellä pohjalla — kaikki ne epäkohdat, joita Darimon valittelee, on poistettu luopumatta yhteiskunnan nykyisestä perustasta; samaan aikaan jopa tälle yhteiskuntaperustalle ominaiset ristiriidat, antagonismit, luokkavastakohdat jne. kehittyvät pitemmälle kuin missään muussa maailman maassa.

On kuvaavaa, että Darimon ja hänen suojelijansa ja teoksen esipuheen kirjoittaja Émile Girardin, joka liittää käytännön huijarimaisuuteensa teoreettisen utopismin, eivät löydä vastakohtaisuutta Englannin Pankin ja Ranskan Pankin kaltaisille monopolipankeille Skotlannista, vaan etsivät sitä Yhdysvalloista, missä pankkijärjestelmä on vaaditun valtion luvan vuoksi vain nimellisesti vapaa, missä ei ole vallalla pankkien vapaa kilpailu, vaan monopolipankkien liittoutumisjärjestelmä.

Skotlannin pankki- ja rahajärjestelmä on ollut epäilemättä vaarallisin karikko rahankierron taiteilijoiden illuusioille. Kultarahan tai hopearahan (siellä missä ei ole olemassa näiden molempien metallirahojen laillista kantaa) ei sanota menettävän arvoaan silloin, kun niiden suhteellinen arvo kaikkiin muihin

tavaroihin nähden vaihtelee. Miksi ei? Koska ne itse muodostavat oman nimellisarvonsa, koska niiden nimitys ei ole arvon nimitys, ts. niiden arvoa ei ole mitattu kolmannella tavaralla, vaan ne ilmaisevat vain oman materiansa tasajakoisia osia: 1 sovereign on yhtä kuin sen ja sen suuruinen kultaerä, joka on painoltaan niin ja niin paljon.

Siis nimellisesti kullan arvo ei ole vähennettävissä, mikä ei johdu siitä, että kulta yksin ilmaisisi *autenttista arvoa*, vaan siitä, että kulta ei rahana ilmaise *lainkaan arvoa*, vaan oman materiansa tiettyä erää, kantaa otsallaan omaa kvantitatiivista määritteisyyttään. (Myöhemmin on tutkittava lähemmin, onko tämä kulta- ja hopearahan erottava tunnusmerkki viime kädessä kaiken rahan immanenttinen ominaisuus.) Pettyneinä tähän metallirahan nimelliseen kyvyttömyyteen menettää arvoaan Darimon ja kumppanit näkevät vain yhden kriiseissä esiin puhkeavan puolen: kullan ja hopean arvonnousun miltei kaikkiin muihin tavaroihin verrattuna; he eivät näe toista puolta, kullan ja hopean eli *rahan arvon vähenemistä* kaikkiin muihin tavaroihin verrattuna (poikkeuksena ehkä työ, joskaan ei aina) ns. *kukoistuksen* kausina, hintojen tilapäisen yleisen nousun kausina. Koska tämä metallirahan (ja kaikkien sille pohjautuvien rahan lajien) arvon väheneminen aina edeltää sen arvon nousua, Darimonin ja kumppanien olisi pitänyt asettaa ongelma päinvastaisesti: on torjuttava jaksoittain uusiutuva rahan arvon väheneminen (heidän kielellään sanottuna: on poistettava tavaroiden etuoikeudet rahaan nähden). Jos tehtävä olisi muotoiltu viimeksi mainitulla tavalla, se olisi palautunut heti seuraavaksi tehtäväksi: on poistettava hintojen nouseminen ja laskeminen. Viimeksi mainittu olisi palautunut seuraavaksi: on poistettava hinnat. Ja tämä puolestaan: on poistettava vaihtoarvo. Tämä ongelma merkitsee: on poistettava vaihto sellaisena kuin se vastaa porvarillista [1—10] yhteiskuntajärjestystä. Tämä viimeinen ongelma merkitsee: porvarillinen yhteiskunta on mullistettava taloudellisesti. Alun alkaen olisi käynyt selväksi, että porvarillisen yhteiskunnan epäkohtia ei voida parantaa pankkien »muuttamisella» tai rationaalisen »rahajärjestelmän» perustamisella.

[2) PROUDHONIN KIERTOTEORIAN YHTEYS
HÄNEN VIRHEELLISEEN ARVOTEORIAANSA.
VAIHDON KEHITYS JOHTAA VÄISTÄMÄTTÄ
RAHAN SYNTYYN]

[a) Proudhonilaisten harhaluulo, että porvarillisen yhteiskunnan epäkohdat voidaan poistaa ottamalla käyttöön »työraha«]

[a) »Työraha» ja työn tuottavuuden kasvu eivät sovi yhteen]

Vaihdettavuus — lakisääteinen tai ei — pysyy siis vaatimuksena kaikelle rahalle, jonka nimellisarvo tekee arvonmerkiksi, ts. asettaa yhtä suureksi jonkin kolmannen tavaran erän kanssa. Yhtä suureksi asettaminen sulkee jo sisäänsä vastakkainasettelun, mahdollisen erisuuruuden; vaihdettavuus sulkee sisäänsä vastakohtansa, ei-vaihdettavuuden; arvon nousu sulkee sisäänsä arvon vähenemisen $\delta\upsilon\upsilon\acute{\alpha}\mu\epsilon\iota$ *, kuten Aristoteles sanoisi. Oletakaamme esimerkiksi, että sovereignin nimityksenä ei ole pelkästään sovereign, joka on pelkkä kunnianimi kultaunssin tietylle tasajakoiselle osalle (laskunimi), kuten metri on tietylle pituudelle, vaan sovereignin nimenä on vaikkapa *x tuntia työaika*. Mainittu kultaunssin osa ei tosiasiallisesti ole mitään muuta kuin *x tuntia materialisoitunutta, esineellistynyttä työaika*. Mutta kulta on mennyttä työaika, määrättyä työaika. Sen nimitys »*x tuntia työaika*» tekisi ylipäättäen tietyn työerän mittapuukseen. Naulan kulta täytyisi silloin olla vaihdettavissa *x tuntiin työaika*, tämä olisi voitava milloin tahansa ostaa naulalla kulta; heti kun sillä voisi ostaa enemmän tai vähemmän, naula kulta olisi noussut tai laskenut arvoltaan; viimeksi mainitussa tapauksessa sen vaihdettavuus olisi lakannut.

Arvoa ei määrää tuotteissa ruumiillistuva työaika, vaan kullakin hetkellä tarvittava työaika. Otetaan naula kulta sellaisenaan: olkoon se 20 tunnin työajan tuote. Oletetaan, että joidenkin seikkojen vaikutuksesta kultanaulan tuottamiseen tarvittaisiin myöhemmin 10 tuntia. Naula kulta, jonka nimitys sanoi, että se on yhtä kuin 20 tuntia työaika, olisi nyt enää yhtä kuin 10 tuntia työaika, koska 20 tuntia työaika on yhtä kuin 2 naulaa kulta. 10 tuntia työtä vaihtuu tosiasiallisesti 1 naulaan kulta; siis 1 naula kulta ei voi enää vaihtua 20 työtuntiin.

Se kultaraha, jolla olisi plebeijinen nimitys: *x työtuntia*, olisi suurempien heilahdusten alainen kuin mikään muu raha ja etenkin suurempien kuin nykyinen kultaraha; kulta ei näet

* — mahdollisuuden mukaan. *Totm.*

voi nousta tai laskea kultaan nähden (se on yhtä kuin oma itsensä), mutta tiettyyn kultaerään sisältyvän menneen työajan täytyy kylläkin nousta ja laskea nykyiseen elolliseen työaikaan nähden. Jotta kyseinen kulta säilytettäisiin vaihdettavana, täytyisi työtunnin tuottavuus pitää muuttumattomana. Tämän kultaisen työrahan väistämättömänä kohtalona olisi alituinen arvon väheneminen sen yleisen taloudellisen lain nojalla, jonka mukaan tuotantokustannukset laskevat alituisesti ja elollinen työ tulee alituisesti tuottavammaksi, siis tuotteissa esineellistynyt työaika menettää alituisesti arvoaan. Voitaisiin sanoa, että tämän epäkohdan hallitsemiseksi kullan ei pitä saada työtuntinimitystä, vaan paperirahan, pelkän arvonmerkin on saatava tämä nimitys, kuten Weitling⁴¹ ehdotti ja ennen häntä englantilaiset ja hänen jälkeensä ranskalaiset, muun muassa Proudhon ja kumppanit. Itse paperissa ruumiillistuva työaika tulisi tällöin yhtä vähän huomioiduksi kuin pankkiseteleiden paperin arvo. Edellinen olisi pelkkä työtuntien edustaja samoin kuin jälkimmäinen on pelkkä kullan ja hopean edustaja. Jos työtunti muuttuisi tuottavammaksi, nousisi sitä edustavan paperipalasen ostovoima ja päinvastoin, aivan samoin kuin 5 punnan setelillä voi nyt ostaa enemmän tai vähemmän aina sen mukaan miten kullan suhteellinen arvo nousee tai laskee muihin tavaroihin nähden.

Sen saman lain nojalla, jonka mukaan kultainen työraha kokisi alituista arvon vähenemistä, kokisi paperinen työraha alituista arvon nousua. Juuri sitähän me haluamme: työläinen saisi olla iloinen työnsä kasvavasta tuottavuudesta sen sijaan että hän nyt luo suhteessa tähän kasvuun rikkautta vieraalle ja arvon vähenemistä itselleen. Näin sanovat sosialistit. Kuitenkin asiaa ikävä kyllä tulee eteen pientä pohtimisen aihetta.

Ensiksikin: jos olemme kerran olettaneet rahan olemassaolon, vaikkapa kyseessä olisi vain tuntiseteli, niin meidän on myös oletettava tämän rahan kasaantuminen ja kyseisen rahan muodossa tehdyt sopimukset, obligaatiot, kiinteät rasitukset jne. Kasaantuneiden lappujen arvo nousisi alituisesti samoin kuin vasta liikkeeseen laskettujenkin ja siten yhtäältä työn kasvava tuottavuus tulisi työtätekemättömien hyväksi ja toisaalta aikaisemmin sovitut rasitukset liikkuisivat samaan tahtiin työn lisätuottavuuden kanssa. Kullan ja hopean arvon lasku tai nousu olisi aivan yhdentekevä jos maailma voitaisiin joka hetki aloittaa alusta eivätkä tehdyt sitoumukset maksaa tietty erä kultaäilyisikään voimassa läpi kullan arvon heilahtelujen. Samoin on tässä tuntisetelin ja tunnin tuottavuuden laita.

Tässä tutkittavaksi asettuvana kysymyksenä on tuntisetelin vaihdettavuus. Tulemme samaan määränpähän, vaikka lähtisimmekin tässä kulkemaan kiertotietä. Vaikka onkin vielä liian varhaista puuttua asiaan, voidaan jo sanoa jotakin niistä harha-

kuvitelmissa, joille tuntiseteli perustuu; näin pääsemme näkemään sen syvimmän salaisuuden, joka yhdistää Proudhonin kiertoteorian hänen yleiseen teoriaansa, hänen teoriaansa arvon [I—11] määrittämisestä. Tapaamme saman yhteyden esim. Brayllä ja Grayllä. Jää myöhemmin tutkittavaksi onko pohjana ehkä jotakin totta. (Ensin huomautettakoon vielä ohimennen: jos pankkisetelitä tarkastellaan pelkästään kultaan kohdistettuina velkasitoumuksina, ei niitä saisi milloinkaan laskea liikkeeseen yli sen kultarahaerän, joka niiden pitäisi korvata, jotta niiden arvoa ei vähennettäisi. Jos annan 3 eri velkojalle kolme 15 punnan velkasitoumusta, jotka kohdistuvat samaan 15 punnan kultaerään, on jokainen niistä tosiasiasa vain $15 : 3$ puntaan = 5 puntaan kohdistettu velkasitoumus. Kukin näistä pankkiseteleistä olisi siis alun alkaen alentunut $33\frac{1}{3}$ prosenttiin arvostaan.)

[β) »Työraha» ja tavaroiden arvon ja sen hinnan reaalin ero eivät sovi yhteen]

Kaikkien tavaroiden (työ mukaan luettuna) *arvon* (reaalisen vaihtoarvon) määräävät näiden tavaroiden tuotantokustannukset, toisin sanoen se työaika, joka tarvitaan niiden valmistamiseen. *Hinta* on tämä tavaroiden vaihtoarvo rahassa ilmaistuna. Jos metalliraha (ja siltä nimellisarvonsa saava paperi- tai luottoraha) korvattaisiin työralla, joka saa nimellisarvonsa itse työajasta, se asettaisi siis tavaroiden *reaalisen arvon* (vaihtoarvon) ja niiden *nimellisen arvon, hinnan, raha-arvon* yhtä suuriksi. *Reaalinen arvo ja nimellinen arvo, arvo ja hinta* asetettaisiin yhtäläisiksi. Tähän päästäisiin kuitenkin vain sillä edellytyksellä, että *arvo* ja *hinta* eroavat vain *nimellisesti* toisistaan. Mutta näin ei tilanne suinkaan ole. Työajalla määrätty tavaroiden arvo on vain niiden *keskimääräinen arvo*. Tämä keskiarvo ilmenee ulkoisena abstraktiona, mikäli se lasketaan jonkin ajanjakson keskiarvolukuna (esim. 1 naula kahvia maksaa 1 shillinki laskettaessa kahvin hinnan keskiarvoa vaikkapa 25 vuodelta); kuitenkin tämä keskiarvo on hyvin reaalin, jos se samalla tunnustetaan tavaroiden hintojen tietyinä ajanjaksona kokemien heilahtelujen käyttövoimaksi ja liikkeelle panevaksi periaatteeksi.

Tämä reaalisuus ei ole tärkeä vain teorian kannalta: se muodostaa perustan kaupallisen spekulatiolle, jonka todennäköisyyslaskenta lähtee sekä heilahtelujen keskikohtana pidetyistä yleisistä keskihinnoina että keskikohtana yli ja alle menevien heilahtelujen keskimääräisistä huippu- ja pohja-arvoista. Tavaroiden *markkina-arvo* eroaa alituisesti tästä sen keskimääräisestä arvosta ja on aina joko jälkimmäisen ala- tai yläpuolella.

Alituiset heilahtelut tasoittavat markkina-arvon reaaliarvoksi, tämä tasoittuminen ei milloinkaan tapahdu asettamalla markkina-arvo yhtä suureksi kolmanneksi jäseneksi otetun reaaliarvon

kanssa, vaan asettamalla se alituisesti erisuureksi itsensä kanssa (se ei tapahdu, kuten Hegel sanoisi, abstraktisen identiteetin nojalla, vaan alituisella kieltämisen kieltämisellä, ts. markkina-arvon kieltäessä itsensä reaaliarvon kieltämisenä). Proudhonia vastaan kirjoittamassani pamfletissa⁴² olen osoittanut, että reaaliarvokin — riippumatta siitä, että se hallitsee markkinahinnan heilahteluja (riippumatta reaaliarvon toiminnasta kyseisten heilahtelujen *lakina*) — jälleen kieltää itsensä ja saattaa tavaroiden reaaliarvon alituisesti ristiriitaan oman määrityksensä kanssa nostamalla tai laskemalla olemassa olevien tavaroiden reaaliarvoa, eikä asiaan tarvitse tällä kohden puuttua yksityiskohtaisemmin.

Hinta eroaa siis *arvosta* eikä vain siten kuin nimellinen eroaa reaalisesta, ei vain kullassa ja hopeassa ilmaistun nimellisarvon nojalla, vaan siten, että arvo ilmenee niiden liikkeiden lakina, jotka hinta käy läpi. Ne ovat kuitenkin alituisesti toisistaan eroavat eivätkä käy yksiin koskaan tai tekevät sen vain aivan satunnaisesti ja poikkeuksellisesti. Tavarahan hinta on alituisesti tavarahan arvon ylä- tai alapuolella ja itse tavarahan arvo on olemassa vain tavaroiden hintojen ylös ja alas suuntautuvassa liikkeessä. Kysyntä ja tarjonta määräävät alituisesti tavaroiden hinnat; ne eivät milloinkaan käy yksiin tai tekevät sen vain satunnaisesti; mutta tuotantokustannukset puolestaan määräävät kysynnän ja tarjonnan heilahtelut.

Kulta tai hopea, jossa tavarahan hinta, sen markkina-arvo ilmaistaan, on itse tietty erä kasattua työtä, tietty mitallinen materialisoitunutta työaika. Sillä edellytyksellä, että tavarahan tuotantokustannukset ja kullan ja hopean tuotantokustannukset pysyvät samoina, merkitsee tavarahan markkinahinnan nousu tai lasku vain sitä, että tavara, joka on yhtä kuin x työaika, määrää alituisesti markkinoilla työaika, joka on suurempi tai pienempi kuin x , on työajan määräämän keskimääräisen arvonsa ylä- tai alapuolella.

Tuntisetelin kannattajien ensimmäisenä perusilluusiona on, että poistaessaan reaaliarvon ja markkina-arvon välisen, vaihto-arvon ja hinnan välisen *nimellisen eroavuuden* — ilmaistessaan siis arvon yhden määrätyn työajan esineellistymän, vaikkapa kullan ja hopean, sijasta itse työajassa — he kuvittelevat syrjäyttävänsä myös hinnan ja arvon välisen todellisen eron ja ristiriidan. Näin käy itsestään selväksi, miten pelkällä tuntisetelin käyttönotolla päästäisiin porvarillisen tuotannon kaikista kriiseistä, kaikista sen epäkohdista. Tavaroiden rahahinta on sama kuin niiden reaaliarvo; kysyntä on sama kuin tarjonta; tuotanto on sama kuin kulutus; raha poistetaan ja säilytetään samanaikaisesti; tarvitsee vain todeta mikä on työaika, jonka tuote tavara on ja joka materialisoi tavarassa, jotta luotaisiin sitä vastaava

kaksoiskappale arvonmerkin, rahan, tuntisetelin muodossa. Jokainen tavara olisi muuttunut näin suoraan rahaksi, ja kulta ja hopea olisi puolestaan alennettu kaikkien muiden tavaroiden arvoasemaan.

Ei ole tarpeen selvittää yksityiskohtaisesti, että ristiriitaa vaihtoarvon ja hinnan välillä — keskimääräisen hinnan ja tämän keskiarvon muodostavien hintojen välillä —, eroa suureiden ja niiden keskimääräisyyteen välillä [I—12] ei tehdä tyhjäksi sillä, että niiden molempien välinen *nimitysero* poistetaan, siis ei sanotakaan, että 1 naula leipää maksaa 8 shillinkiä, vaan että 1 naula leipää on $\frac{1}{x}$ työtuntia. Päinvastoin jos 8 shillinkiä on $\frac{1}{x}$ työtuntia, ja jos yhdessä leipänaulassa materialisoituva työaika on enemmän tai vähemmän kuin $\frac{1}{x}$ työtuntia, niin siitä syystä, että arvon mitta olisi samalla se elementti, missä hinta ilmaistaan, tulisi arvon ja hinnan välinen ero vain räikeästi esiin, kun taas kullassa ja hopeassa ilmaistujen hintojen kohdalla kyseinen ero on kätketty. Tulokseksi saataisiin päättymätön yhtälö. $\frac{1}{x}$ työtuntia (jotka sisältyvät 8 shillinkiin tai on ilmaistu tuntisetelillä) olisi enemmän tai vähemmän kuin $\frac{1}{x}$ työtuntia (jotka sisältyvät leipänaulaan).

Tuntiseteli, joka edustaa *keskimääräistä työaika*a, ei vastaisi milloinkaan *todellista työaika*a eikä olisi milloinkaan vaihdettavissa siihen; ts. tavarassa esineellistyvä työaika ei milloinkaan kykenisi määräämään sen kanssa yhtä suurta työrahan paljoutta eikä liioin päinvastainkaan määrääminen olisi mahdollinen, vaan määrättäväksi tulisi suurempi tai pienempi paljous, aivan kuin nyt jokainen markkina-arvojen heilahdus tulee ilmaistuksi niiden kulta- ja hopeahintojen nousussa tai laskussa.

Tavaroiden alituinen — pitempinä ajanjaksoina tapahtuva — arvon väheneminen tuntiseteliin nähden, josta puhuimme aikaisemmin*, johtui työajan kasvavan tuottavuuden laista, itse suhteellisessa arvossa tapahtuvista häiriöistä, jotka luo arvon oma sisäinen prinssiippi: työaika. Tuntisetelin vaihtamattomuus, joka nyt on puheenamme, ei ole muuta kuin toinen ilmaus reaaliarvon ja markkina-arvon, vaihtoarvon ja hinnan väliselle vaihtamattomuudelle. Tuntiseteli edustaisi vastakohtana kaikille tavaroille ideaalista työaika, joka vaihtuisi milloin pitempään, milloin lyhyempään todelliseen työaikaan ja saisi setelissä erillisen, oman olemassaolon, joka vastaisi tätä todellista erisuuruutta. Yleinen vastike, kiertöväline ja tavaroiden mitta asettuisi jälleen tavaroita vastaan yksilöllistyneenä, omia lakejaan noudattavana,

* Ks. tämän teoksen I osan s. 83—84. *Toim.*

vieraantuneena, ts. varustettuna kaikilla nykyisen rahan ominaisuuksilla, mutta tekemättä sen palveluksia. Kuitenkin sekaan nyt yltäisi aivan toiselle tasolle kun se väline, jossa tavaroita, näitä työajan esineellistyneitä eriä, verrataan, ei olisikaan kolmas tavara, vaan esineiden oma arvon mitta, työaika itse.

Tavara *a*, 3 tunnin työajan esineellistymä, on yhtä kuin 2 työtuntiseteliä, tavara *b*, joka samoin on 3 työtunnin esineellistymä, on yhtä kuin 4 työtuntiseteliä. Tämä ristiriita on todellisuudessa ilmaistuna rahahinnoissa, joskin ainoastaan verhotuna. Ero hinnan ja arvon välillä, ero tavaran tuottaneella työajalla mitatun tavaran ja sen työajan, johon sanottu tavara vaihtuu, tuotteen välillä — tämä ero tarvitsee kolmannen tavaran mitaksi, jossa tavaran todellinen vaihtoarvo tulee ilmaistuksi. *Koska hinta ei ole yhtä kuin arvo, ei arvoa määräävä elementti — työaika — voi olla se elementti, jossa hinnat ilmaistaan, koska työaika olisi ilmaissut itsensä samalla sekä määräävänä että ei-määräävänä, sekä itsensä kanssa yhtäsuurena että erisuurena.* Koska työaika on olemassa arvon mitan ominaisuudessa ainoastaan ideaalisesti, ei se voi toimia hintojen vertailun aineksena. (Tässä saadaan samalla valaistusta siihen, miten ja miksi rahassa ilmaistu arvosuhde saa materiaalisen ja eriytyneen olemassaolon. Tätä asiaa on selvitettävä lähemmin tuonnempana.) Hinnan ja arvon ero vaatii, että hinnat arvojen ominaisuudessa mitataan jollakin toisella mittapuulla kuin niiden omalla. Hinta erotukseksi arvosta on väistämättä *rahahinta*. Tässä ilmenee, että hinnan ja arvon välinen *nimellinen* ero on riippuvainen *todellisesta* erosta.

[b) Tuotteen muuttuminen tavaraksi ja tavaran arvon muuttuminen rahaksi vaihtoprosessissa]

Tavara $a = 1$ shillinki (ts. $= \frac{1}{x}$ hopeaa); tavara $b = 2$ shillinkiä (ts. $\frac{2}{x}$ hopeaa). Näin ollen tavara b on kaksi kertaa tavaran a arvoinen. Tavaroiden a ja b välinen arvosuhde on ilmaistu siinä määräsuhteessa, missä molemmat vaihtuvat kolmannen tavaran erään, hopeaan; ei siinä määräsuhteessa, missä ne olisivat arvosuhteeseen.

Jokainen tavara (tuote tai tuotantoväline) on yhtä kuin määrätyn työajan esineellistymä. Tavaran arvo, se suhde, missä tavara vaihtuu muihin tavaroihin tai muut tavarat vaihtuvat siihen, on yhtä kuin tavarassa realisoitu työajan erä. Jos tavara on esim. yhtä kuin 1 tunti työaika, niin se vaihtuu kaikkiin muihin tavaroihin, jotka ovat 1 tunnin työajan tuote. (Koko tämä päättely perustuu sille olettamukselle, että vaihtoarvo on yhtä kuin markkina-arvo, reaaliarvo on yhtä kuin hinta.)

Tavaran arvo eroaa itse tavarasta. Tavara on arvo (vaihto-arvo) ainoastaan vaihdossa (todellisessa tai kuvitellussa); arvo ei ole vain kyseisen tavaran kyky tulla vaihdetuksi yleensä, vaan sen spesifinen vaihdettavuus. Arvo on samalla sen suhteen ilmentäjä, missä tavara vaihtuu muihin tavaroihin, ja sen suhteen ilmentäjä, missä tavara on jo tuotannossa vaihtunut muihin tavaroihin (materialisoituneeseen työaikaan); arvo on kvantitatiivisesti määrätty [I—13] vaihdettavuus. Tavarat, esim. kyynärä puuvillakangasta ja mitallinen öljyä, ovat puuvillana ja öljynä tarkasteltuina tietystikin erilaisia, niillä on erilaisia ominaisuuksia, niitä mitataan erilaisilla mitoilla, ne ovat yhteismitattomia. Arvoina kaikki tavarat ovat kvalitatiivisesti yhtäläisiä ja vain kvantitatiivisesti eroavia, ne siis ovat mittana toinen toisilleen ja korvaavat toisensa tietyissä määrällisissä suhteissa (vaihtuvat toisiinsa, ovat keskenään vaihdettavia).

Arvo on tavaroiden yhteiskunnallinen suhde, niiden taloudellinen kvaliteetti. Kirja, jolla on määrätty arvo, ja leipä, jolla on sama arvo, vaihtuvat toisiinsa, ovat sama arvo, jolla on vain eri materiaali. Arvona tavara on samalla kaikkien muiden tavaroiden vastike tietyssä määräsuhteessa. Arvona tavara on vastike; vastikkeena tavaran kaikki luonnolliset ominaisuudet on pyyhkäisty siitä pois; tavara ei ole enää missään laadullisessa erityissuhteessa toisiin tavaroihin, vaan tavara on sekä kaikkien muiden tavaroiden yleinen mitta että niiden yleinen edustaja ja niiden yleinen vaihtoväline. Arvona tavara on *rahaa*.

Mutta koska tavara tai pikemminkin tuote tai tuotantoväline eroaa omasta itsestään arvon ominaisuudessa, eroaa tavara arvon ominaisuudessa omasta itsestään tuotteen ominaisuudessa otettuna. Tavaran arvo-ominaisuus ei vain voi, vaan samalla sen täytyy saavuttaa luonnollisesta olemassaolostaan eroava olemassaolo. Miksi? Koska tavarat ovat arvoina vain kvantitatiivisesti toisistaan eroavia, täytyy jokaisen tavaran erota kvalitatiivisesti omasta arvostaan. Tavaran arvolla täytyy näin ollen olla myös tavarasta kvalitatiivisesti eroava olemassaolo ja todellisessa vaihdossa täytyy tämän erotettavuuden tulla todelliseksi erossa olemiseksi, koska tavaroiden luonnollisen erilaisuuden täytyy joutua ristiriitaan niiden taloudellisen vastikkeisuuden kanssa, ja nämä molemmat voivat olla olemassa rinnakkain vain siten, että tavara saa kaksinkertaisen olemassaolon, saa luonnollisen olemassaolonsa rinnalle puhtaasti taloudellisen olemassaolon, jossa tavara on pelkkä tuotantosuhteen merkki, kirjain, pelkkä oman arvonsa merkki.

Arvona jokainen tavara on yhtäläisesti jaettavissa; luonnollisessa olemassaolossaan tavara ei tätä ole. Arvona tavara pysyy samana, käypä se läpi miten monta metamorfoosia ja olemassaolomuotoa tahansa; todellisuudessa tavaroita vaihdetaan

vain siksi, että ne ovat erilaisia ja vastaavat erilaisia tarpeiden järjestelmiä. Arvona tavara on yleinen, todellisena tavarana se on jotakin erityistä. Arvona tavara on aina vaihdettavissa; todellisessa vaihdossa tavara on sitä vain, jos se täyttää erityisiä ehtoja. Arvona määrää tavaran vaihdettavuuden mitan tavara itse: vaihtoarvo ilmaisee juuri sen suhteen, missä tavara korvaa muita tavaroita; todellisessa vaihdossa tavara on vaihdettavissa vain sellaisina määrinä, jotka liittyvät tavaran luonnollisiin ominaisuuksiin ja vastaavat vaihtajien tarpeita.

(Lyhyesti sanottuna kaikki rahan erityiseksi ominaisuudeksi lasketut ominaisuudet ovat vaihtoarvona otetun tavaran ominaisuuksia — siis arvona otetun tuotteen erotukseksi tuotteena otetusta arvosta.) (Tavaran vaihtoarvo erityisenä olemassaolona itse tavaran rinnalla on *raha*; se on muoto, missä kaikki tavarat tulevat yhtäläisiksi, vertautuvat keskenään, missä ne mitataan, miksi kaikki tavarat liukenevat, mikä liukenee kaikiksi tavaroiksi, — yleinen vastike.)

Joka hetki, laskiessamme, pitäessämme kirjaa jne. muutamme tavarat arvomerkeiksi, määritämme ne pelkkinä vaihtoarvoina ja jätämme tällöin huomioon ottamatta niiden materiaalin ja kaikki luonnolliset ominaisuudet. Paperilla, päässä tämä metamorfoosi tapahtuu pelkällä huomiotta jättämisellä; mutta todellisessa vaihdossa on välttämätöntä todellinen *välitys*, väline tämän huomiotta jättämisen toteuttamiseksi. Luonnolliset ominaisuudet eivät tee tavaraa joka hetki vaihdettavissa olevaksi eikä *jokaisen toisen tavaran* kanssa vaihdettavaksi; tavara ei saa tätä vaihdettavuutta ollessaan luonnollisella tavalla yhtäläinen itsensä kanssa, vaan tavara saa sen ollessaan asetettuna⁴³ itsensä kanssa erilaiseksi, joksikin itsestään eroavaksi, ollessaan asetettuna vaihtoarvon ominaisuuteen. Meidän täytyy ensin muuntaa tavara tavaraksi vaihtoarvona voidaksemme sitten verrata tätä vaihtoarvoa muihin ja vaihtaa sitä niiden kanssa.

Kun karkeimmassa vaihtokaupassa kaksi tavaraa vaihdetaan toisiinsa, kumpikin asetetaan ensin yhtäläiseksi sen vaihtoarvon ilmaisevan merkin kanssa, esim. tietyt Länsi-Afrikan rannikon neekerit asettavat jokaisen tavaran = x rautatankoa. Jokin tavara on yhtä kuin 1 tanko, jokin toinen on yhtä kuin 2 tankoa. Niitä vaihdetaan tässä suhteessa. Tavarat muutetaan ensin päässä ja kielessä tangoiksi ennen kuin ne vaihtuvat toisiinsa*. Ne arvioidaan ennen kuin ne vaihdetaan ja niiden arvioimiseksi ne on täytynyt saattaa keskenään tiettyyn lukusuhteeseen. Jotta

* [II—8] »Sivilisaation alkuaskelista pitäen ihmiset eivät asettaneet työnsä tuotteiden vaihtoarvoa *vertaamalla niitä kulloinkin vaihdettavaksi tarjottuihin tuotteisiin*, vaan vertaamalla niitä kaikkien suosimaan tuotteeseen» (*Ganilh. Des systèmes d'économie politique. Tome second. Pariisi 1809, s. 64—65*)⁴⁴. [II—8]

ne voitaisiin saattaa tällaiseen lukusuhteeseen ja tehdä yhteismitallisiksi, niiden täytyy saada sama nimellisarvo (sama yksikkö). (Tangolla on pelkästään kuvitteellinen olemassaolo, kuten ylipääntään jokin suhde voi saada erityisen ruumiillistuman ja tulla itse jälleen yksilöllistetyksi vain abstrahoinnilla.) Jotta toisen arvon yli menevä toisen arvon osa katettaisiin, jotta tasapaino saavutettaisiin, tulee rahassa tapahtuva maksu karkeimmassa vaihtokaupassa tarpeelliseksi, kuten se on tullut nykyisessä kansainvälisessä kaupassa.

Tuotteet (tai toiminnat) vaihtuvat toisiinsa vain tavaroina; tavarat ovat itse vaihdossa olemassa vain arvoina; vain arvoina ne vertautuvat toisiinsa. Voidakseni määrittää minkä painomäärän leipää voin vaihtaa kyynärään liinakangasta, asetan ensin liinakangaskyynärän yhtä suureksi vaihtoarvonsa kanssa, ts. $\frac{1}{x}$ työaikaa kanssa. Samoin asetan leipänaulan yhtä suureksi vaihtoarvonsa kanssa, $\frac{1}{x}$ tai $\frac{2}{x}$ jne. työaikaa kanssa. Asetan kummankin tavarat yhtä suureksi kolmannen kanssa, ts. [I—14] erisuureksi itsensä kanssa. Tämä kolmas eroaa molemmista muista, koska se ilmaisee suhteen, ja se on aluksi olemassa vain päässä, mielikuvissa, kuten ylipääntään suhteita voidaan vain *ajatella* silloin kun ne on määrättävä, kun taas johonkin keskinäiseen suhteeseen asetettujen subjektien⁴⁵ laita on toisin.

Kun tuotteesta (toiminnasta) tulee vaihtoarvo, se ei vain muutu tietyksi määrälliseksi suhteeksi, suhdeluvuksi — nimitäin luvuksi, joka ilmaisee mikä paljous toisia tavaroita on sen kanssa yhtä suuri, on sen vastike, tai missä suhteessa se on vastike toisille tavaroille — vaan tuotteen (toiminnan) on muututtava laadullisesti, se on muunnettava toiseksi elementiksi, jotta molemmista tavaroista tulee tietyn suuruisia, jotta ne mitataan samalla yksiköllä, tulevat siis yhteismitallisiksi.

Tavara on ensin muunnettava työajaksi, siis joksikin siitä laadullisesti eroavaksi, laadullisesti eroavaksi ensinnäkin sillä perusteella, että se ei ole työaikaa työaikana, vaan materialisoitunutta työaikaa; ei työaikaa liikkuvassa muodossa, vaan lepotilassa; ei prosessin, vaan tuloksen muodossa; toiseksi sillä perusteella, että se ei ole yleensä otettu työajan esineellistymä, joka on olemassa vain mielikuvissa (joka itse on vain omasta laadustaan erotettua, vain määrällisesti erilaista työtä), vaan tietyn, luonnollisesti määrätyn, muista töistä laadullisesti eroavan työn tietty tulos) jotta sitä sitten voidaan verrata työajan määrättynä eränä, määrättynä työn suuruutena muihin työn eriin, muihin työn suuruuksiin.

Pelkkään tuotteiden vertaamiseen tai arvioimiseen, niiden ajatukselliseen arvon määrittämiseen, riittää, että tämä transfor-

maatio tehdään ajatuksissa (transformaatio, jossa tuote on ole-massa pelkkänä määrällisten tuotantosuhteiden ilmauksena). Tavarointa verrattaessa on tämä abstraktio riittävä; todellisessa vaihdossa abstraktio täytyy jälleen esineellistää, symbolisoida, realisoida merkillä. Tämä käy välttämättömäksi seuraavista syistä. 1) Kuten olemme jo sanoneet, molemmat vaihdettavat tavarat muunnetaan ajatuksissa molemminpuolisiksi suuruussuh-teiksi, vaihtoarvoiksi ja näin ne arvioidaan toinen toisellaan. Mutta jos tavarat on nyt todella vaihdettava, niin niiden luon-nolliset ominaisuudet joutuvat ristiriitaan sen määrityksen kanssa, jolla ne on tehty vaihtoarvoiksi sekä pelkästään nimetty-jen lukujen kanssa. Tavarat eivät ole jaettavissa mielen mukaan jne. 2) Todellisessa vaihdossa vaihdetaan aina erityinen tavara erityistä tavaraa vastaan ja jokaisen tavaroin vaihdettavuus samoin kuin se suhde, missä tavara on vaihdettavissa, riippuu paikalli-sista ja ajallisista ehdoista jne.

Tavaroin muuttuminen vaihtoarvoksi ei kuitenkaan aseta tavaraa yhtäläiseksi tietyn toisen tavaroin kanssa, vaan ilmaisee kyseisen tavaroin vastikkeena, ilmaisee sen vaihdettavuussuhteen kaikkiin muihin tavaroihin. Tämä vertailu, joka päässä tehdään yhdellä iskulla, realisoituu todellisuudessa vain tietyissä, tar-peen määräämässä tavaroin joukossa ja vain perättäisessä jär-jestyksessä. (Esim. vaihdan peräjälkeen 100 taalerin tulon tar-peitteni mukaan kokonaiseen tavaroin piiriin, jonka summa on yhtä kuin 100 taalerin vaihtoarvo.)

Yhden erityisen tavaroin kanssa tapahtuva vaihto ei siis riitä jotta tavara realisoitaisiin vaihtoarvona yhdellä iskulla ja jotta sille annettaisiin vaihtoarvon yleinen merkitys. Tavara täytyy vaihtaa kolmannen esineen kanssa, joka itse puolestaan ei ole erityinen tavara, vaan tavaroina otetun tavaroin symboli, itse tavaroin vaihtoarvon symboli; *joka siis edustaa vaikkapa työaikaa sellaisenaan*, on vaikkapa paperin tai nahan pala, joka edustaa työajan jotakin tasajakoista osaa. (Tällainen symboli edellyttää yleistä tunnustamista; se voi olla vain yhteiskunnal-linen symboli; se ilmaisee tosiasiallissa vain yhteiskunnallisen suhteen.)

Tämä symboli edustaa työajan tasajakoisia osia, vaihtoarvoa sellaisina tasajakoisina osina, jotka pystyvät yksinkertaisilla aritmeettisilla yhdistelmillä ilmaisemaan keskenään kaikki vaihtoarvojen suhteet. Tämä symboli, tämä vaihtoarvon materiaa-linen merkki on itse vaihdon tuote eikä a priori* muotoillun idean toteutusta. (Tosiasiallissa vaihdon välittäjänä käytetty tava-ra muuttuu vasta vähitellen rahaksi, symboliksi; niin pian kuin tämä on tapahtunut, voi tietyn tavaroin symboli puolestaan korva-

* — ennakolta Toim.

ta itse tavarahan. Tavarasta tulee nyt vaihtoarvon tiedostettu merkki.)

Prosessi on siis yksinkertaisesti seuraava: tuotteesta tulee tavara, ts. *pelkkä vaihdon momentti*. Tavara muuttuu vaihtoarvoksi. Jotta tavara itse voidaan asettaa yhtäläiseksi vaihtoarvon kanssa, tavara muutetaan merkiksi, joka edustaa tavaraa vaihtoarvon ominaisuudessa sellaisenaan. Tällaisena symbolisoituna vaihtoarvona tavaraa voidaan sitten jälleen vaihtaa tietyissä suhteissa jokaisen muun tavarahan kanssa. Sen nojalla, että tuote tulee tavaraksi ja tavara vaihtoarvoksi, tuote saa ensiksi ajatuksissa kaksinkertaisen olemassaolon. Tämä ajatuksellinen kaksinkertaistuminen johtaa (ja sen täytyy johtaa) siihen, että tavara ilmenee todellisessa vaihdossa kaksinkertaisena: yhtäällä luonnollisena tuotteena, toisaalla vaihtoarvona. Toisin sanoen tavarahan vaihtoarvo saa materiaalisesti tavarasta eroavan olemassaolon.

[I—15] Siis tuotteen määrittäminen vaihtoarvona tuo väistämättä mukanaan sen, että vaihtoarvo saa erillisen, tuotteesta irrotetun olemassaolon. Itse tavaroista irrotettu ja niiden rinnalla itse tavarana olemassa oleva vaihtoarvo on *raha*. Kaikki vaihtoarvona otetun tavarahan ominaisuudet ilmenevät *rahassa* tavarasta eroavana objektina, luonnollisesta olemassaolomuodostaan irrottautuneena sosiaalisena olemassaolomuotona. (Tämä on osoitettava lähemmin luettelemalla rahan tavanomaiset ominaisuudet.) (Se materiaali, missä tämä symboli saa ilmaisunsa, ei ole suinkaan yhdentekevä, niin erilaisena kuin se historiallisesti esiintyykin. Yhteiskunnan kehitys tuo symbolin mukaan esiin myös tätä symbolia yhä paremmin vastaavan materiaalin, josta kehitys sittemmin pyrkii taas vapautumaan; ellei symboli ole mielivaltainen, se vaatii tiettyjä ehtoja siltä materiaalilta, jossa symboli ilmaistaan. Niinpä esim. sanoja esittäväillä merkeillä on historiansa. Kirjainkirjoitus jne.)

Tuotteen vaihtoarvo synnyttää siis rahan tuotteen rinnalle. Samoin kuin on mahdotonta poistaa rahan olemassaolosta erityisten tavaroiden rinnalla johtuvia sekaannuksia ja ristiriitoja muuttamalla rahan muotoa (vaikkakin rahan johonkin kehittymättömämpään muotoon liittyvät vaikeudet voidaan ehkä välttää kehittyneemmän muodon avulla), niin yhtä mahdotonta on poistaa itse raha niin kauan kuin vaihtoarvo pysyy tuotteiden yhteiskunnallisena muotona. Tämä on oivallettava selvästi jotta ei asettaisi itselleen mahdottomia tehtäviä ja tuntisi ne rajat, joiden puitteissa rahareformit ja kierron muutokset voivat muokata tuotantosuhteita ja niille perustuvia yhteiskunnallisia suhteita.

Ne rahan ominaisuudet, että se on 1) tavarahanvaihdon mitta, 2) vaihtoväline, 3) tavaroiden edustaja (tästä syystä sopimusten

kohde), 4) yleinen tavara erityisten tavaroiden rinnalla, ovat yksinkertaisesti seurausta rahan määrittämisestä itse tavaroista erotetuksi ja esineellistyneeksi vaihtoarvoksi. (Se rahan ominaisuus, että se on yleisenä tavarana kaikkia muita tavaroita vastassa, on vaihtoarvon ruumiillistumana, tekee rahan samalla realisoiduksi ja alituisesti realisoitavissa olevaksi pääoman muodoksi, jatkuvasti käyväksi pääoman ilmenemismuodoksi. Tämä ominaisuus tulee esiin jalometallien maastavirtaamisessa ja aiheuttaa sen, että pääoma esiintyy historiallisesti ennen muuta vain rahan muodossa; vihdoin tämä ominaisuus selittää rahan yhteyden korkokantaan ja rahan vaikutuksen tähän.)

**[c) Tuotteen tavaramuodolle ja siihen perustuvalla
kapitalistiselle tuotantotavalle ominaisten
vastakohtaisuuksien kehittyminen rahassa.
Kriisien mahdollisuus]**

Mitä enemmän tuotanto muotoutuu siten, että jokainen tuottaja tulee riippuvaiseksi tavaransa vaihtoarvosta, ts. mitä suuremmassa määrin tuote tulee todelliseksi vaihtoarvoksi ja vaihtoarvo tuotannon välittömäksi objektiksi, sitä pitemmälle täytyy *rahasuhteiden* kehittyä, samoin *rahasuhteelle*, tuotteen suhteelle omaan itseensä rahan ominaisuudessa immanenttisten ristiriitujen. Vaihdon tarve ja tuotteen muuttuminen puhtaaksi vaihtoarvoksi edistyy samaa tahtia kuin työnjako, ts. tuotannon yhteiskunnallinen luonne. Mutta samassa mitassa kuin äsken mainittu etenee, kasvaa *rahan* mahti, ts. vaihtosuhte juurtuu tuottajiin nähden ulkopuolisena ja heistä riippumattomana mahtina. Se mikä ilmeni alun perin tuotannon edistämisen välineenä, tulee tuottajille vieraaksi suhteeksi. Samassa määrin kuin tuottajat tulevat riippuvaisiksi vaihdosta, näyttää vaihto tulevan riippumattomaksi heistä ja kuilu tuotteena otetun tuotteen ja vaihtoarvona otetun tuotteen välillä kasvavan. Raha ei tuo näitä vastakohtaisuuksia ja ristiriitoja esiin, vaan näiden ristiriitujen ja vastakohtaisuuksien kehitys tuo rahan näennäisesti transsendentaalisen mahdin esiin.

(On kehiteltävä kaikkien suhteiden rahasuhteiksi muuttumisen vaikutusta: luontoisveron muuttumista rahaveroksi, luontoismaankoron rahamaankoroksi, sotapalveluksen muuttumista palkkajoukoiksi, ylipäätään kaikkien henkilökohtaisten työpalvelusten muuttumista rahamaksuiksi, patriarkaalisen, orjuusjärjestelmän, maaorjuusjärjestelmän, ammattikuntalaitoksen alaisen työn muuttumista puhtaaksi palkkatyöksi.)

Tuote tulee tavaraksi; tavara tulee vaihtoarvoksi; tavaran vaihtoarvo on sen immanenttinen rahaominaisuus; tämä sen

rahaominaisuus irrottautuu tavarasta rahana, saa yleisen, kaikista erityisistä tavaroista ja omasta luonnollisesta olemassaolotavastaan erottautuneen yhteiskunnallisen olemassaolon; tuotteen suhde itseensä vaihtoarvona otettuna tulee tuotteen suhteeksi sen itsensä rinnalla olemassa olevaan rahaan eli kaikkien tuotteiden suhteeksi niiden kaikkien ulkopuolella olemassa olevaan rahaan. Samoin kuin tuotteiden todellinen vaihto synnyttää tuotteiden vaihtoarvon, siten niiden vaihtoarvo synnyttää rahan.

Seuraavaksi vastaan tuleva kysymys kuuluu: onko asia niin että rahan olemassaolo tavaroiden rinnalla kätkee alun alkaen sisäänsä ristiriitoja, jotka on annettu itse suhteen mukana?

Ensiksi: sen yksinkertaisen tosiseikan, että tavara on olemassa kaksinkertaisesti, ensin määrättyä tuotteena, joka sisältää vaihtoarvonsa ajatuksellisesti luonnollisessa olemassaolomuodossaan (sisältää sen latentisti), ja sitten ilmi tullessa vaihtoarvona (*raha*), joka on jälleen pyyhkinyt pois kaikki yhteydet tuotteen luonnolliseen olemassaolomuotoon, tämän kaksinkertaisen *erilaisen* olemassaolon täytyy kehittyä edelleen *eroksi* ja eron täytyy kehittyä edelleen *vastakohtaisuudeksi* ja [I—16] *ristiriidaksi*. Sama ristiriita tuotteena otetun tavaran erityisen luonteen ja vaihtoarvona otetun tavaran yleisen luonteen välillä, joka synnytti välttämättömyyden määrittää tavara kaksinkertaisesti, yhtäältä tänä määrättyä tavarana, toisaalta rahana, ristiriita tavaran erityisten luonnollisten ominaisuuksien ja sen yleisten yhteiskunnallisten ominaisuuksien välillä sisältää alun alkaen sen mahdollisuuden, että nämä tavaran molemmat erottautuneet olemassaolomuodot eivät ole vaihdettavissa toisiinsa. Tavaran vaihdettavuus on olemassa tavaran rinnalla esineenä rahassa, jonakin tavarasta eroavana, joka ei enää ole sen kanssa välittömästi identtinen. Niin pian kuin raha on ulkoinen esine tavaran rinnalla, liittyy tavaran vaihdettavuus rahaan heti ulkoisiin ehtoihin, jotka voivat olla voimassa tai olla olematta: se jää ulkoisten ehtojen valtaan.

Tavaraa halutaan vaihdossa sen luonnollisten ominaisuuksien tähden, niiden tarpeiden tähden, joiden objekti se on. Rahaa sitä vastoin halutaan vain sen vaihtoarvon tähden, vaihtoarvona. Näin ollen se, onko tavara muutettavissa rahaksi, voidaanko se vaihtaa rahaan, voidaanko tavaran sijaan asettaa sen vaihtoarvo, riippuu sellaisista seikoista, joilla ei ole välittömästi mitään tekemistä tavaran kanssa vaihtoarvona ja jotka ovat siitä riippumattomia. Tavaran vaihdettavuus riippuu tuotteen luonnollisista ominaisuuksista; rahan vaihdettavuus käy yksiin rahan olemassaolon kanssa symboloituna vaihtoarvona. Tulee siis mahdolliseksi, että tavara määrättyssä tuotteen muodossaan ei voi enää tulla vaihdetuksi, asetetuksi yhtäläiseksi yleisen muotonsa kanssa rahana.

Siksi että tavaran vaihdettavuus on olemassa sen ulkopuolella rahana, tavarasta on tullut jotakin itsestään eroavaa, itselleen vierasta, jotakin, jonka kanssa tavara on ensin asetettava yhtä suureksi, jonka kanssa se on d'abord* eri suuri; samalla itse yhtä suureksi asettaminen tulee riippuvaiseksi ulkoisista ehdoista, siis sattumanvaraiseksi.

Toiseksi: samoin kuin tavaran vaihtoarvo on olemassa kaksinkertaisena, määrättyinä tavarana ja rahana, siten vaihtotapahtuma hajoaa kahdeksi toisistaan riippumattomaksi tapahtumaksi: tavaran vaihtamiseksi rahaa vastaan, rahan vaihtamiseksi tavaraa vastaan, ostoksi ja myynniksi. Koska nämä ovat nyt saaneet toisistaan tilallisesti ja ajallisesti irrottautuneen, toisiinsa nähden yhdentekevän olemassaolomuodon, niiden välitön identtisyys lakkaa. Ne voivat vastata toisiaan ja olla vastaamatta; ne voivat kattaa toisensa tai olla kattamatta; ne voivat joutua epäsuhtaan toisiinsa nähden. Ne yrittävät kylläkin alituisesti tasoittaa toisensa; mutta aikaisemman välittömän yhtäläisyyden tilalle on nyt tullut alituinen tasoittumisliike, joka edellyttää juuri alituista erisuuruutta. On täysin mahdollista, että tasasointu voidaan nyt saavuttaa vain käymällä läpi äärimmäiset riitasoinnut.

Kolmanneksi: kun osto ja myynti irrottautuvat toisistaan, kun vaihto jakaantuu kahdeksi toisistaan tilallisesti ja ajallisesti riippumattomaksi tapahtumaksi, tulee vielä esiin eräs toinen uusi suhde.

Samoin kuin itse vaihto hajoaa kahdeksi toisistaan riippumattomaksi tapahtumaksi, siten vaihdon kokonaisliikekin irrottautuu vaihtajista, tavaroiden tuottajista. Vaihto vaihdon vuoksi irrottautuu vaihdosta tavaroiden vuoksi. Kauppiassääty astuu tuottajien väliin, sääty joka pelkästään ostaa myydäkseen ja pelkästään myy ostaakseen jälleen eikä tässä operaatiossa tähtää tavaroiden omistamiseen tuotteina, vaan pelkästään vaihtoarvojen saamiseen sellaisinaan, rahan saamiseen. (Pelkässä vaihtokaupassakin voi muodostua kauppiassääty. Mutta kun sillä on käytettävissään vain molempien puolien tuotannon ylijäämä, jää tämän säädyn vaikutus itse tuotantoon kauttaaltaan sekundaariseksi, samoin kuin sen koko merkityskin.)

Vaihtoarvon itsenäistyminen rahassa, ts. tuotteista irrottautuneessa muodossa, vastaa vaihdon (kaupankäynnin) itsenäistymistä vaihtajista irrottautuneena toimintona. Vaihtoarvo oli tavaranvaihdon mitta; mutta sen tavoitteena oli vaihdetun tavaran suora omistus, sen kuluttaminen (merkitseepä tämä kulutus sitten sitä, että tavara palvelee suoraan tarpeiden tyydytystä tuotteena tai toimii itse puolestaan tuotantovälineenä).

Kaupankäynnin tavoitteena ei suoraan ole kulutus, vaan

* — ensiksi. *Toim.*

rahan, vaihtoarvojen hankkiminen. Tämä vaihdon kaksinkertaisuus — vaihto kulutuksen vuoksi ja vaihto vaihdon vuoksi — synnyttää uuden epäsuhteen. Kauppias toimii vaihdossa pelkästään oston ja myynnin erotuksen mukaan; kuluttaja puolestaan joutuu lopullisesti korvaamaan ostamansa tavaran vaihtoarvon. Kierto, vaihto kauppiassäädyn sisällä, ja kierron päätös, vaihto kauppiassäädyn ja kuluttajien välillä, määräytyvät — niin suuresti kuin näiden kahden täytyykin viime kädessä olla toistensa ehtona — aivan toisen lain ja motiivin nojalla ja voivat joutua keskenään mitä suurimpaan ristiriitaan. Jo tähän erottautumiseen sisältyy kaupakriisien mahdollisuus. Mutta koska tuotanto toimii välittömästi kaupankäyntiä varten ja vain välillisesti [I—17] kulutusta varten, täytyy tämän kaupankäynnin ja kulutusvaihdon vastaamattomuuden yhtä suuressa määrin koskettaa tuotantoa kuin tuotanto omasta puolestaan synnyttää tätä vastaamattomuutta. (Kysynnän ja tarjonnan suhteet kääntyvät kokonaan nurinpäin.) (Varsinaisesta kaupankäynnistä erottautuu sitten jälleen rahakauppa.)

Aforismeja. (Kaikki tavarat ovat katoavaa rahaa; raha on katoamaton tavara. Mitä pitemmälle työnjako kehittyy, sitä suuremmassa määrin välitön tuote lakkaa olemasta vaihtoväline. Syntyy välttämätön yleisen vaihtovälineen tarve, ts. vaihtovälineen, joka on riippumaton itse kunkin spesifisestä tuotannosta. Rahassa esineiden arvo on erotettu niiden substanssista. Raha on alan perin kaikkien arvojen edustaja; käytännössä asia kääntyy päinvastaiseksi ja kaikista reaalista tuotteista ja töistä tulee rahan edustajia. Välittömässä vaihtokaupassa ei jokaista artikkelia voida vaihtaa jokaiseen artikkeliin ja tietty toiminta voidaan vaihtaa vain tiettyyn tuotteeseen. Raha voi poistaa vaihtokauppaan sisältyvät vaikeudet vain yleistämällä ne, tekemällä ne universaalisiksi. On ehdottoman välttämätöntä, että väkivaltaisesti erotetut elementit, jotka itse asiassa kuuluvat yhteen, osoittautuvat väkivaltaisessa purkauksessa todella yhteenkuuluvan *erottamiseksi*. Yhtenäisyys palautuu *väkivaltaisesti*. Niin pian kuin vihamielinen jakautuneisuus johtaa purkauksiin, taloustieteilijät viittaavat *todella olemassa olevaan yhtenäisyyteen* ja jättävät vieraantumisen huomiotta. Heidän apologeettinen viisautensa koostuu siitä, että kaikkina ratkaisevina hetkinä he unohtavat omat määrityksensä. Tuote välittömänä vaihtovälineenä on 1) yhä välittömästi luonnollisiin laatuominaisuuksiinsa sidottu, siis kaikin tavoin niiden rajoittama; tuote saattaa esim. huonontua jne. 2) siihen välittömään tarpeeseen sidottu, jota toinen ihminen tuntee juuri tätä tuotetta kohtaan tai on tunteematta, tai myös omaa tuotettaan kohtaan. Työn tuotteen ja itse työn tullessa vaihdon alaiseksi syntyy hetki, jolloin ne erotetaan omistajastaan. Palaavatko ne tämän erottamisen jälkeen takaisin

hänelle toisessa muodossa, se jää *sattuman varaan*. Rahan tullessa vaihtoon minun on pakko vaihtaa tuotteeni yleisestä vaihtoarvosta tai yleisestä vaihtokyvystä ja niin minun tuotteeni tulee riippuvaiseksi yleisestä kaupankäynnistä ja se temmataa irti paikallisista, luonnollisista ja yksilöllisistä rajoistaan. Juuri tämän vaikutuksesta se voi lakata olemasta tuote.)

Neljänneksi: samoin kuin vaihtoarvo astuu rahassa *yleisenä tavarana* kaikkien erityisten tavaroiden rinnalle, siten vaihtoarvo siinä samalla astuu rahassa (koska rahalla on erityinen olemassaolo) kaikkien muiden tavaroiden rinnalle *erityisenä tavarana*. Asia ei ole vain niin, että syntyy epäsuhta sen johdosta, että raha ollessaan olemassa vain vaihdossa asettuu yleisenä vaihtokykynä tavaroiden erityistä vaihtokykyä vastaan ja kuolettaa välittömästi tämän ja siitä huolimatta molempien pitäisi jatkuvasti pysyä toisiinsa vaihdettavissa olevina. Käy myös niin, että raha joutuu itsensä ja oman määrityksensä kanssa ristiriitaan sen nojalla, että raha itse on *erityinen* tavara (vaikka vain merkkikin) ja niin muodoin se alistetaan muita tavaroita vastaan tehtävässä vaihdossaan vuorostaan erityisten vaihtoehtojen alaiseksi, jotka ovat ristiriidassa rahan yleisen ehdottoman vaihdettavuuden kanssa. (Tässä ei puhuta vielä lainkaan rahasta jonkin tietyn tuotteen substanssiin vakiintuneena jne.)

Vaihtoarvo sai tavarassa saamansa olemassaolon rinnalle oman olemassaolon rahassa, vaihtoarvo erotettiin substanssistaan juuri siksi, että tämän substanssin luonnollinen määritteisyys on ristiriidassa sen vaihtoarvona saaman yleisen määrityksen kanssa. Jokainen tavara on vaihtoarvona yhtäläinen toisen tavaran kanssa (tai asetettavissa yhtäläiseksi sen kanssa) (*kvalitatiivisesti*: jokainen edustaa vain *kvantitatiivisesti* suurempaa tai pienempää vaihtoarvon erää). Siitä syystä tämä tavaroiden yhtäläisyys, tämä niiden ykseys eroaa tavaroiden luonnollisesta erilaisuudesta ja ilmenee näin ollen rahassa sekä niiden yhteisenä elementtinä että jonakin niitä vastaan asettuvana kolmantena. Mutta yhtäältä vaihtoarvo pysyy luonnollisestikin samalla tavaroiden sisäisenä laatuominaisuutena, vaikkakin se samaan aikaan on olemassa tavaroiden ulkopuolella; toisaalta kun raha ei enää ole olemassa tavaroiden ominaisuutena, niiden yleisenä laatuna, vaan on yksilöllistynyt niiden rinnalla, rahasta itsestään tulee *erityinen* tavara toisten tavaroiden rinnalle (raha on määritettävissä kysynnän ja tarjonnan nojalla; se jakaantuu erityisiin rahalajeihin jne.)

Rahasta tulee sellainen tavara kuin muutkin tavarat ja samalla se ei ole sellainen tavara kuin muut tavarat. Yleisestä määrityksestään huolimatta raha on vaihdettavissa oleva esine muiden vaihdettavissa olevien esineiden rinnalla. Raha ei ole vain yleinen vaihtoarvo, vaan samalla erityinen vaihtoarvo mui-

den erityisten vaihtoarvojen rinnalla. Tässä on lähde uusille ristiriidoille, jotka tuntuvat käytännössä. (Rahakaupan erottamisessa todellisesta kaupankäynnistä tulee rahan erityinen luonne jälleen esiin.)

Näemme siis miten rahalle on sisäisesti ominaista, että se täyttää tavoitteensa samalla kun se kieltää ne; että se itsenäistyy suhteessa tavaroihin; että se muuttuu välineestä päämääräksi; että se realisoi tavaroiden vaihtoarvon irrottautuessaan tästä vaihtoarvosta; että se helpottaa vaihtoa hajottamalla sen; että se voittaa välittömän tavaranvaihdon [I—18] vaikeudet yleistämällä ne; että samassa määrin kuin tuottajat tulevat riippuvaisiksi vaihdosta, raha itsenäistää vaihdon tuottajiin nähden.

{Myöhemmin, ennen kuin tämän kysymyksen käsittely päätetään on tarpeen korjata idealistista esitystapaa, joka synnyttää sen harhan, että olisi kyse vain käsitelmäärityksistä ja näiden käsitteiden dialektiikasta. Ennen kaikkea tämä koskee lausetta: tuotteesta (tai toiminnasta) tulee tavara, tavarasta vaihtoarvo, vaihtoarvosta raha.}

* * *

(»*Economist*»⁴⁶ tammikuun 24. päivänä 1857. Seuraava katkelma on otettava tilaisuuden tullen huomioon käsiteltäessä pankkeja:

»Kauppiasluokat ovat rikastuneet rahan korkokannan nousuista siinä määrin kuin ne ovat osallisena pankkien voitoista, kuten nykyään tapahtuu hyvin yleisesti ja saattaa tapahtua vieläkin laajemmin osakepankkien leviessä, kaikkien korporatiivisten etuoikeuksien poistamisen myötä ja täydellisen vapauden laajetessa pankkitoimintaan. Tosiasiassa kauppiasluokat toimivat talletustensa laajuudessa käytännöllisesti katsoen omana pankkiirinaan ja sikäli kuin näin tapahtuu, diskonttokorko ei voi olla niille kovinkaan tärkeä. Kaikkien pankkeihin talletettujen ja muiden reservien täytyy tietystikin olla jatkuvan ahkeruuden tulosta ja voitoista talteen pantua säästöä; niin muodoin kun kauppias- tai tuotannonharjoittajaluokat otetaan kokonaisuutena, näiden täytyy toimia omana pankkiirinaan, ja vaaditaan vain, että vapaan kaupan periaatteet ulotettaisiin kaikkeen liiketoimintaan, jotta rahamarkkinoiden kaikkien heilahteluiden edut ja haitat tasoitettaisiin ja neutraloitaisiin tämän liiketoiminnan hyväksi.»

Rahajärjestelmän ja sen vallitessa tapahtuvan vaihdon kaikki ristiriidat ovat vaihtoarvoiksi määräytyneiden tuotteiden suhteen kehittymistä, tuotteiden vaihtoarvo- tai arvomäärityksen itsensä kehittymistä.

(»*Morning Star*»⁴⁷ 12. helmikuuta 1857. »Viimevuotinen rahan kiihkeä kysyntä ja sen johdosta käyttöön otettu korkea diskonttokorko ovat olleet hyvin edullisia Ranskan pankin voittojen kannalta. Sen jakamat osingot ovat jatkuvasti kasvaneet: 118 frangia vuonna 1852, 154 fr. 1853, 194 fr. 1854, 200 fr. 1855 ja 272 fr. 1856.»)

On kiinnitettävä huomiota myös seuraavaan kohtaan: »Englantilaiset hopeakolikot on laskettu liikkeeseen hinnalla, joka ylittää niiden sisältämän hopean. Hopeanaulan sisäinen arvo oli 60—62 shillinkiä (keskimäärin 3 puntaa kullassa) ja niistä on lyöty metallirahaa 66 shillinkiä. Rahapaja maksaa

»päivän markkinahinnan 5 sh. — 5 sh. 2 d. unssilta ja laskee rahaa liikkeeseen 5 sh. 6 d. mukaan unssilta. On kaksi syytä, jotka estävät tätä järjestelyä johtamasta mihinkään käytännön hankaluuksiin»

(koskee *hopearahojen* liikkeeseenlaskua, mutta ei niiden sisäistä arvoa):

»ensinnä kolikko voidaan hankkia vain rahapajasta ja asianomaisella hinnalla; näin ollen se ei voi kotimaisessa kierrossa menettää arvoaan eikä sitä voi lähettää ulkomaille, koska se ylittää kotimaisessa kierrossa sisäisen arvonsa; ja toiseksi koska hopeakolikko on laillinen maksuväline vain 40 shillingin summaan asti, se ei milloinkaan joudu törmäämään yhteen kultakolikoiden kanssa eikä vaikuta näiden arvoon.»

Ranskaa neuvotaan myös

»laskemaan liikkeeseen arvonsa alittavia metallikolikoita, alle sisäisen arvonsa ja määräämään ylärajan, jossa niitä on otettava vastaan laillisenä maksuvälineenä.»

Mutta samalla neuvotaan:

»metallirahan laatu on määrättävä siten, että sisäisen arvon ja nimellisarvon välille jää suurempi marginaali kuin meillä Englannissa, sillä hopean kasvava arvo suhteessa kultaan tavoittaa ennen pitkää hyvin todennäköisesti nykyisen rahapajahintamme ja silloin joudumme jälleen muuttamaan sitä. Hopeakolikkomme on nyt vähän yli 5 % alle sisäisen arvonsa, mutta vain vähän aikaa sitten se oli 10 % (»Supplement to the Economist», 24. tammi-kuuta 1857).

[d) »Työraha» ei sovi yhteen tuotteen tavaramuodon kanssa]

Nyt voitaisiin ajatella, että laskemalla liikkeeseen tuntiseteleitä voitaisiin kaikki nämä vaikeudet voittaa. (Tuntisetelin olemassaolo edellyttää jo luonnollisesti sellaisia ehtoja, jotka eivät ole välittömästi annettuja tutkittaessa vaihtoarvon ja rahan suhdetta ja joita ilman molemmat voivat olla olemassa ja ovatkin olemassa: näitä ehtoja ovat »julkinen luotto», pankit jne.; kuitenkin kaikkeen tähän ei tässä ole lähemmin puututtava, koska tuntisetelin kannattajat pitävät sitä luonnollisestikin »sarjan»⁴⁸ viimeisenä tuotteena, joka rahan »puhdasta» käsitettä parhaiten vastatessaan »ilmenee» todellisuudessa kaikkein vähiten.) Ennen muuta on pantava merkille seuraava: jos oletetaan, että ne edellytykset, joiden vallitessa tavaroiden hinta on yhtä kuin niiden vahtoarvo, on täytetty; jos kysyntä ja tarjonta kat-

tavat toisensa; jos tuotanto ja kulutus käyvät yksiin; jos viime kädessä vallitsee *oikeissa suhteissa toteutettu tuotanto* (ns. jakaantumissuhteet ovat itse tuotantosuhteita), silloin rahakysymyksestä tulee täysin sekundaarinen ja etenkin siitä kysymyksestä lasketaanko liikkeeseen sinisiä vai vihreitä, peltisiä vai paperisia merkkejä vai missä muussa muodossa yhteiskunnallista kirjantapoa harjoitetaan. Silloin on mitä typerintä pitää kiinni verukkeesta, että olisi jatkettava todellisten rahasuhteiden tutkimista.

[I—19] Laskekoon pankki (mikä tahansa pankki) liikkeeseen tuntiseteleitä. Tavara a on yhtä kuin vaihtoarvo x , ts. kuin on x työaika ja se vaihtuu rahaan, joka edustaa x työaika. Pankin täytyisi ostaa tavara, ts. vaihtaa sitä vastaan rahallisia edustajiaan, yhtä lailla kuin nyt esim. Englannin pankki joutuu vaihdossa antamaan kullasta pankkiseteleitä. Tavara, vaihtoarvon substantiaalinen ja siitä syystä satunnainen olemassaolo vaihdetaan vaihtoarvon symboliseen olemassaoloon vaihtoarvona. Siten ei ole mitään vaikeutta muuttaa tavara tavaran muodosta rahan muotoon. Tavaraan sisältyvä työaika on vain verifioitava autenttisesti (ohimennen sanottuna tämä ei ole niinkään helppoa, mitä kullan ja hopean hienopitoisuus ja paino todistavat) ja siten se luo heti *vastikkeensa*, olemassaolonsa rahana.

Vaikka kääntelisimme ja vääntelisimme asiaa miten hyvänsä, niin viime kädessä se johtaa seuraavaan: tuntisetelin liikkeeseen laskenut pankki ostaa tavaran tuotantokustannuksistaan, ostaa kaikkia tavaroita eikä niiden ostaminen maksa sille muuta kuin paperisuikaleiden valmistuksen, ja myyjä saa näissä suikaleissa tiettyssä substantiaalisessa muodossa omistamansa vaihtoarvon sijaan tavaran symbolisen vaihtoarvon, toisin sanoen samaa vaihtoarvon määrää vastaavan kaikkiin muihin tavaroihin kohdistetun osoituksen. Vaihtoarvo sellaisenaan voi luonnollisestikin olla olemassa vain symbolisesti, vaikkakin tällä symbolilla on — jotta sitä voitaisiin käyttää esineenä eikä pelkästään mielikuvan muodossa — esineellinen olemassaolo; se ei ole vain ajatuksellinen mielle, vaan se on todella esitettyinä esineellisessä muodossa. (Mittaa voidaan pidellä kädessä; vaihtoarvo mittaa, mutta se toimittaa vaihtoa vain silloin kun tämä mitta siirtyy kädestä toiseen⁴⁹.)

Pankki siis antaa tavarasta rahaa; rahaa, joka on täsmälleen tavaran vaihtoarvoon kohdistettu osoitus, ts. kaikkiin samanarvoisiin tavaroihin kohdistettu osoitus; pankki ostaa. Pankki on yleinen ostaja, ei vain tämän tai tuon tavaran, vaan kaikkien tavaroiden ostaja. Sillä pankin pitää juuri toteuttaa jokaisen tavaran muuttaminen symboliseen olemassaoloonsa vaihtoarvona. Mutta jos pankki on yleinen ostaja, on sen oltava myös yleinen myyjä, ei vain varasto, mihin kaikki tavarat talletetaan, eikä

vain yleinen tavaratalo, vaan tavaroiden haltija samassa merkityksessä kuin jokainen muukin kauppias.

Olen vaihtanut tavarani a :n tuntiseteli b :hen, joka esittää tavaran vaihtoarvoa, mutta vain sitä varten, että voin nyt mieleni mukaan muuttaa tämän b :n taas kaikiksi todellisiksi tavaroiksi c , d , e jne. Voiko kyseinen raha nyt kiertää pankin ulkopuolella, muutoinkin kuin tuntisetelin haltijan ja pankin välillä? Millä tämän tuntisetelin vaihdettavuus on varmistettu? On vain kaksi mahdollisuutta. Joko kaikkien tavaroiden (tuotteiden tai työn) haltijat haluavat myydä tavaransa niiden vaihtoarvosta tai sitten toiset haluavat, toiset eivät. Jos he kaikki haluavat myydä vaihtoarvosta, niin he eivät jää odottamaan sitä sattumanvaraista asiaa ilmaantuuko ostaja vai ei, vaan menevät heti pankkiin, luovuttavat sille tavaransa ja saavat sitä vastaan sen vaihtoarvon merkin, rahan: he lunastavat sen pankin omaa rahaa vastaan. Tässä tapauksessa pankki on samalla yleinen ostaja ja myyjä yhdessä persoonassa.

Tai sitten tapahtuu päinvastoin. Tässä tapauksessa pankkilappu on pelkkä paperinpalanen, se väittää pelkästään olevansa vaihtoarvon yleisesti tunnustettu symboli, mutta on ilman mitään arvoa. Yleisesti tunnustetulla symbolilla on näet se ominaisuus, että se ei vain esitä vaihtoarvoa, vaan on todellisessa vaihdossa vaihtoarvo. Jälkimmäisessä tapauksessa pankkilappu ei olisi rahaa tai se olisi vain pankin ja sen asiakkaiden välistä sopimuksenvaraista rahaa, mutta ei rahaa yleisillä markkinoilla. Se olisi samaa kuin tusina illalliskortteja, jotka saan tilattuani ravintolan isännältä, tai tusina teatterilippuja. Nämä molemmat esittävät rahaa, mutta edelliset esittävät sitä vain tietyssä ruokapöydässä ja jälkimmäiset tietyssä teatterissa. Pankkilappu olisi lakannut vastaamasta rahalle asetettavia vaatimuksia, koska se ei liikkuisi koko yleisön keskuudessa, vaan vain pankin ja sen asiakkaiden välillä. Meidän on siis hylättävä jälkimmäinen olettamus.

Pankki olisi siis yleinen ostaja ja myyjä. Pankkiseteleiden sijasta se voisi laskea liikkeeseen myös shekkejä ja niiden sijasta pitää yksinkertaisia pankkitilejä. Aina sen mukaan mikä on x :n pankille luovuttamien tavaroiden arvojen summa, merkittäisiin pankissa hänen hyväkseen sama arvosumma muissa tavaroissa ilmaistuna. Pankin toisena attribuuttina olisi väistämättä oltava sen, että pankki määrittäisi autenttisesti kaikkien tavaroiden vaihtoarvon, ts. niissä materialisoituneen työajan. Pankin toiminnot eivät voisi kuitenkaan loppua vielä tähän. Pankin olisi määritettävä se työaika, missä tavarat voitaisiin valmistaa teollisuuden keskimääräisillä välineillä, se aika, jonka kuluessa niiden on tultava valmistetuiksi.

Mutta sekään ei vielä riittäisi. Pankin ei olisi vain määritet-

tävä sitä työaika, jossa tietty erä tuotteita olisi valmistettava eikä vain asetettava tuottajia sellaisten ehtojen alaiseksi, että heidän työnsä olisi yhtä tuottavaa (siis myös työvälineiden jakautuminen olisi yhtäläistettävä ja järjestettävä), vaan pankin olisi myös määrättävä ne työajan [I—20] erät, jotka on tarkoitus käyttää eri tuotantohaaroilla. Viimeksi mainittu olisi välttämätöntä, koska vaihtoarvon realisoimiseksi ja pankin rahan tekemiseksi todella vaihdettavissa olevaksi täytyisi yleinen tuotanto varmistaa ja lisäksi sellaisissa olosuhteissa, että vaihtoa harjoittavien tarpeet tulevat tyydytetyiksi. Eikä siinäkään ole vielä kaikki.

Suurinta vaihtoa ei ole tavaroiden vaihto, vaan työn vaihto tavaroita vastaan. (Tästä lähemmin aivan kohta.) Työläiset eivät myisi työtään pankille, vaan saisivat vaihtoarvon työnsä täydestä tuotteesta jne. Kun tätä tapausta tutkitaan tarkemmin, niin osoittautuu, että pankki ei olisi vain yleinen ostaja ja myyjä, vaan myös yleinen tuottaja. Tosiasiassa pankki olisi joko tuotannon despoottinen sääntelijä ja jakautumisen valvoja tai sitten pankki ei todellisuudessa olisi muuta kuin virasto, joka pitäisi kirjaa ja hoitaisi laskennan yhdessä työtä tekevän yhteiskunnan puolesta. Tässä edellytettäisiin tuotantovälineiden yhteisyyttä jne. jne. Saintsimonilaiset tekivät pankistaan tuotannon paavinistuimen.

[3] PORVARILLISEN YHTEISKUNNAN YLEISET TUNNUSPIIRTEET EROTUKSEKSI ESIKAPITALISTISISTA YHTEISKUNTAMUODOSTUMISTA JA TULEVASTA KOMMUNISTISESTA YHTEISKUNNASTA]

Kaikkien tuotteiden ja toimien purkautuminen vaihtoarvoiksi edellyttää sekä kaikkien kiinteiden henkilökohtaisten (historiallisten) riippuvaisuussuhteiden hajoamista tuotannossa että tuottajien kaikinpuolista riippuvaisuutta toisistaan. Kunkin yksittäisen ihmisen tuotanto on riippuvainen kaikkien muiden tuotannosta; samoin hänen tuotteensa muuttuminen elämisen tarvikkeiksi häntä itseään varten on tullut riippuvaiseksi kaikkien muiden kulutuksesta. Hinnat ovat vanha ilmiö, samoin vaihto; mutta sekä hintojen määräytyminen yhä suuremmassa määrin tuotantokustannusten nojalla että vaihdon ulottuminen kaikkiin tuotantosuhteisiin kehittyvät täydellisesti vasta porvarillisessa yhteiskunnassa, vapaan kilpailun yhteiskunnassa ja kehittyvät siinä alati täydellisemmiksi. Se minkä Adam Smith aitoon 1700-luvun tyyliin sijoittaa esihistorialliseen kauteen, se minkä hän antaa edeltää historiaa⁵⁰, on päinvastoin historian tuote.

Tämä tuottajien vastavuoroinen riippuvaisuus toisistaan saa ilmauksensa vaihdon alituisessa välttämättömyydessä ja vaihtoarvossa kaikinpuolisena välittäjänä. Taloustieteilijät ilmaisevat sen näin: jokainen noudattaa omaa yksityistä etuaan ja vain omaa yksityistä etuaan ja palvelee tällä sitä haluamatta ja tietämättä kaikkien yksityisetuja, yleistä etua. Asian ydin ei ole siinä, että jokaisen tavoitellessa omaa yksityisetuaan saavutetaan yksityisetujen kokonaisuus, siis yleinen etu. Tästä abstraktisesta fraasista voitaisiin päinvastoin päätellä, että jokainen on vastavuoroisesti estämässä toisten edun toteutumista ja että tästä *bellum omnium contra omnes*⁵¹ on seurauksena yleisen myöntämisen sijasta pikemminkin yleinen kieltäminen. Ydin on päinvastoin siinä, että yksityinen etu itse on jo yhteiskunnallisesti määrätty etu ja se voidaan saavuttaa vain yhteiskunnan asettamien ehtojen puitteissa ja yhteiskunnan antamalla välineillä, se on siis sidottu näiden ehtojen ja välineiden uusintamiseen. On kyseessä yksityisten etu; mutta sen sisältö samoin kuin sen toteutumisen muoto ja välineet on annettu kaikista yksilöistä riippumattomissa yhteiskunnallisissa ehdoissa.

Toisiaan kohtaan välinpitämättömien yksilöiden keskinäinen ja kaikinpuolinen riippuvaisuus muodostaa heidän yhteiskunnallisen siteensä. Tämä yhteiskunnallinen side on ilmaistu *vaihtoarvossa*, missä yksilön oma toiminta tai hänen tuotteensa vasta tulee kullekin yksilölle toiminnaksi ja tuotteeksi häntä varten; yksilön on tuotettava yleinen tuote — *vaihtoarvo* tai vaihtoarvo itsekseen eristetyssä, yksilöllistetyssä asussa, *raha*. Toiselta puolen se valta, mikä jokaisella yksilöllä on muiden toimintaan ja yhteiskunnallisiin rikkauksiin, on olemassa hänessä *vaihtoarvojen, rahan* omistajana. Yksilö kantaa yhteiskunnallista valtaansa, samoin kuin sidettään yhteiskuntaan mukanaan taskusansa.

Toiminta, onpa sen yksilöllinen ilmenemismuoto mikä tahansa, ja toiminnan tuote, onpa sen erityinen laatu mikä hyvänsä, on *vaihtoarvo*, ts. jotakin yleistä, missä kaikki yksilöllisyys, erikoisuus on tullut kielletyksi ja pyyhityksi pois. Tämä on todellakin hyvin erilainen tila kuin se, missä yksilö tai perheeksi ja heimoksi (myöhemmin yhteisöksi) luonnonsyntyisesti tai historiallisesti laajentunut yksilö uusintaa suoraan luonnosta itsensä tai tuottavan toimintansa ja missä hänen osuutensa tuotannosta on työn ja tuotteen tietyn muodon varassa ja hänen suhteensa muihin on sekin määrätynyt samalla tavoin.

Toiminnan yhteiskunnallinen luonne, samoin kuin tuotteen yhteiskunnallinen muoto ja samoin kuin yksilön osuus tuotannosta ilmenee tässä yksilöihin nähden vieraana, esineellisenä; ne eivät ilmene yksilöiden suhtautumisena toisiinsa, vaan heidän alistumisenaan suhteisiin, jotka muodostuvat heistä riippumatta ja

syntyvät välinpitämättömien yksilöiden törmäämisistä toisiinsa. Toimien ja tuotteiden yleinen vaihto, josta on tullut elinehto kullekin erilliselle yksilölle, heidän keskinäinen yhteytensä, ilmenee heille itselleen vieraana, heistä riippumattomana, esi-
neenä. Vaihtoarvossa on henkilöiden yhteiskunnallinen suhde muuttunut [I—21] esineiden yhteiskunnalliseksi suhteeksi, henkilökohtainen mahti esineelliseksi mahdiksi. Mitä vähemmän yhteiskunnallista voimaa vaihtovälineellä on, mitä läheisempi yhteys sillä on vielä välittömän työn tuotteen ja vaihtajien välittömien tarpeiden luonteeseen, sitä suurempi voima on oltava yhä yhteisöllä, joka sitoo yksilöt toisiinsa — patriarkaalisella suhteella, antiikin yhteisöllä, feodalismilla ja ammattikuntalaitoksella. (Ks. vihkoni XII, 34 b)⁵².

Jokaisella yksilöllä on yhteiskunnallinen mahti esineen muodossa. Jos esineeltä riistetään tämä yhteiskunnallinen mahti, niin se on annettava henkilöille henkilöihin nähden. Henkilökohtaiset riippuvuussuhteet (aluksi aivan luonnonsyntyisesti) ovat ensimmäiset yhteiskuntamuodot, joissa inhimillinen tuottavuus kehittyy vain vähäisessä mitassa ja eristetyissä kohdissa. Henkilökohtainen riippumattomuus, joka perustuu *esineelliselle* riippuvaisuudelle, on toinen suuri muoto, jossa ensimmäistä kertaa muodostuu yleisen yhteiskunnallisen aineenvaihdon, universaalisten suhteiden, kaikinpuolisten tarpeiden ja universaalisten kykyjen järjestelmä. Kolmas vaihe on vapaa yksilöllisyys, joka perustuu yksilöiden universaaliseen kehitykseen ja heidän yhteisöllisen, yhteiskunnallisen tuottavuutensa muuntumiseen heidän yhteiskunnalliseksi omaisuudekseen. Toinen vaihe luo kolmannen vaiheen edellytykset. Näin ollen patriarkaaliset samoin kuin antiikin aikaiset olot (samoin kuin feodaalisetkin) rappeutuvat samassa määrin kaupankäynnin, ylellisyyden, *rahan, vaihtoarvon* kehittyessä kuin moderni yhteiskunta kasvaa näiden kanssa samaan tahtiin esiin.

Vaihto ja työnjako edellyttävät toinen toistaan. Koska jokainen tekee työtä itseään varten eikä hänen tuotteensa ole mitään hänelle itselleen, hänen on silloin luonnollisestikin harjoitettava vaihtoa, eikä vain ottaakseen osaa yleiseen tuotantokykyyn, vaan muuttaakseen oman tuotteensa elämisen tarvikkeeksi itseään varten. (Ks. käsikirjoitustani »Huomautuksia taloustieteestä», s. V (13, 14))⁵³. Vaihto vaihtoarvon ja rahan välittämänä edellyttää kylläkin tuottajien kaikinpuolista riippuvaisuutta toisistaan, mutta samalla se edellyttää, että heidän yksityiset etunsa eristetään täydellisesti ja että tapahtuu työnjako yhteiskunnallisessa työssä, jonka kohdalla erilaisten töiden ykseys ja vastavuoroinen täydentäminen on olemassa ikään kuin luonnonsuhteena yksilöiden ulkopuolella, heistä riippumatta. Yleisen kysynnän ja tarjonnan toisiinsa kohdistama paine välittää toi-

siaan kohtaan välinpitämättömien tavarantuottajien keskinäisen yhteyden.

Itse se välttämättömyys, että yksilöiden tuote tai toiminta on ensin muutettava *vaihtoarvon, rahan* muotoon, ja että ne saavat ja näyttävät toteen vasta tässä *esineellisessä* muodossa yhteiskunnallisen *voimansa*, osoittaa kaksi asiaa: 1) että yksilöt tuottavat enää vain yhteiskuntaa varten ja yhteiskunnassa; 2) että heidän tuotantonsa ei ole *välittömästi* yhteiskunnallinen, ei ole hedelmä yhteenliittymisestä, jossa työ jaetaan yhteenliittyneiden jäsenten kesken. Yksilöt on alistettu yhteiskunnalliselle tuotannolle, joka on olemassa kohtalon tavoin heidän ulkopuolellaan; mutta yhteiskunnallista tuotantoa ei oleteta alistetuksi yksilöille, jotka hoitavat sitä yhteisenä omaisuutenaan. Mikään ei siis voisi olla sen erheellisempää ja latteampaa kuin olettaa *vaihtoarvon, rahan* pohjalla, että yhteenliittyneet yksilöt harjoittavat kokonaistuotantonsa valvontaa, kuten edellä tuntiseteli-pankin tapauksessa oletettiin.

Kaikkien työn tuotteiden, kykyjen ja toimien *yksityinen vaihto* on ristiriidassa sekä yksilöiden (luontaisentyiselle tai poliittiselle) keskinäiselle herruudelle ja alistumiselle perustuvan jaon kanssa (saapa kyseinen herruus ja alistuminen sitten minkä luonteen tahansa: patriarkaalisen, antiikin aikaisen tai feodaalisen) (tällöin varsinainen *vaihto* kulkee pelkästään rinnakkaisena ilmiönä tai kokonaisuutena otettuna koskettaa vähemmän kokonaisten yhteisöjen elämää kuin syntyy pikemminkin eri yhteisöjen välille, eikä ylipäätään suinkaan valtaa kaikkia tuotantoja vaihtosuhteita) että tuotantovälineiden yhteisen haltuunoton ja valvonnan pohjalla yhteenliittyneiden yksilöiden vapaan vaihdon kanssa. (Viimeksi mainittu yhteenliittyminen ei ole mitään mielivaltaista: se edellyttää sellaisten materiaalistien ja henkisten ehtojen kehittymistä, joihin ei kuitenkaan tässä kohdin puututa lähemmin.)

Samoin kuin työnjako synnyttää kasautumista, yhdistymistä, yhteistyötä, yksityisetujen vastakkaisuutta, luokkaetuja, kilpailun, pääomien keskittymistä, monopolin, osakeyhtiöitä — pelkkiä sen ykseyden vastakohtaisia muotoja, joka aiheuttaa itse vastakkaisuuden — samoin yksityinen vaihto synnyttää maailmankaupan, yksityinen riippumattomuus synnyttää täydellisen riippuvaisuuden ns. maailmanmarkkinoista ja vaihdon pirstoutuneet tapahtumat synnyttävät pankki- ja luottojärjestelmän, jonka kirjanpito [I—22] toteaa mitä tarkimmin yksityisen vaihdon tilitapahtumat. Vaikkakin yksityiset edut jakavat kunkin kansakunnan yhtä moniksi kansakunniksi kuin sillä on täysikasvuisia yksilöitä ja samaan kansakuntaan kuuluvien viejien ja tuojien edut ovat tässä vastakkain, saa kansallinen kaupan käynti vekselikurssissa olemassaolon näennäisyyden jne. jne.

Kukaan ei siitä syystä usko, että *pörssireformilla* voitaisiin kumota kotimaisen tai ulkomaisen yksityisen kaupankäynnin *perusta*. Mutta porvarillisen, *vaihtoarvolle* pohjautuvan yhteiskunnan sisälle syntyy sekä sellaisia tavaravaihtosuhteita että sellaisia tuotantosuhteita, joista jokainen on miina tämän yhteiskunnan räjäyttämiseksi. (On kokonainen joukko yhteiskunnallisen yhtenäisyyden vastakohtaisia muotoja, joiden vastakohtainen luonne ei kuitenkaan milloinkaan ole räjäytettävissä hiljaiseen etenevällä metamorfoosilla. Ellemme toisaalta löytäisi yhteiskunnasta sellaisena kuin se on verhottuja luokattoman yhteiskunnan tarvitsemia materiaalisia tuotantoehtoja ja niitä vastavia tavaravaihtosuhteita, olisivat kaikki räjäytysyritykset taistelua tuulimyllyjä vastaan.)

[4) YHTEISKUNNALLISTEN SUHTEIDEN ESINEELLISTYMINEN PORVARILLISEN YHTEISKUNNAN OLOISSA]

Olemme nähneet, että vaikka vaihtoarvo on yhtä kuin se suhteellinen työaika, joka on materialisoitunut tuotteissa ja raha puolestaan on yhtä kuin tavaroiden vaihtoarvo niiden substanssista irrotettuna, niin tähän vaihtoarvoon tai rahasuhteeseen sisältyy ristiriitoja tavaroiden ja niiden vaihtoarvon, vaihtoarvoina otettujen tavaroiden ja rahan välillä. Olemme nähneet, että pankki joka välittömästi loisi työrahassa tavarain vastineen, on utopiaa. Joskin raha siis saa kiittää synnystään vain tavaroiden substanssista irronnutta vaihtoarvoa ja vain tämän vaihtoarvon tendenssiä asettaa itsensä puhtaassa asussa, ei tavaraa voi silti muuttaa välittömästi rahaksi, ts. autenttinen todistus tavarassa realisoidusta työajan erästä ei voi toimia tavarain hintana vaihtoarvojen maailmassa. Mistä tämä johtuu?

{Rahan yhden muodon kohdalla — mikäli raha on vaihdon *väline* (ei vaihtoarvon *mitta*) — on taloustieteilijöille selvää, että rahan olemassaolo edellyttää yhteiskunnallisen siteen esineellistymistä [Versachlichung]; tämä koskee lähemmin sanottuna rahaa sikäli kuin se ilmenee *panttina*, jonka yhden ihmisen on annettava palata toisen käteen saadakseen tältä tavarain. Tässä taloustieteilijät itse sanovat, että ihmiset osoittavat esineelle (rahalle) luottamusta, jota he eivät osoita toisilleen henkilöinä. Mutta miksi he sitten osoittavat esineelle luottamusta? Sitä osoitetaan esineille selvästikin vain henkilöiden välisenä *esineellistyneenä suhteena*, esineellistyneenä vaihtoarvona eikä vaihtoarvo ole mitään muuta kuin henkilöiden tuottavan toiminnan keskinäissuhde. Jokainen toinen pantti saattaa sellaisenaan hyö-

dyttää suoraan pantinhaltijaa; raha hyödyttää haltijaa »yhteiskunnallisena käsipanttina»⁵⁴, mutta raha on tällainen käsipantti vain yhteiskunnallisen (symbolisen) ominaisuutensa vuoksi; rahalla voi olla yhteiskunnallinen ominaisuus vain siksi, että yksilöt ovat vieraantuneet omasta yhteiskunnallisesta suhteestaan, jolloin se on saanut esineen asun.}

Hintaluetteloissa, joissa kaikki arvot on mitattu rahassa, heijastuu yhtäältä esineiden yhteiskunnallisen luonteen riippumattomuus henkilöistä ja toisaalta kaupankäynnin pyrkimys alistaa esineet jälleen yksityisten henkilöiden valtaan tällä vierauden pohjalla, jolla vieraus ilmenee tuotannon ja tavaranvaihdon kokonaissuhteissa yksittäiseen ihmiseen, kaikkiin yksittäisiin ihmisiin nähden. Koska maailmanmarkkinoiden itsenäistyminen, mikäli niin halutaan sanoa, (mukaan luettuna kunkin erillisen henkilön toiminta) kasvaa rahasuhteiden (vaihtoarvon) kehityksen myötä ja vice versa*, niin tuotannossa ja kulutuksessa ilmenevä yleinen side ja kaikinpuolinen riippuvaisuus kasvavat samalla kuluttajien ja tuottajien riippumattomuuden ja välinpitämättömyyden myötä; koska tämä ristiriita johtaa kriiseihin jne., niin tämä vieraantuminen yritetään kumota samanaikaisesti kehittymisensä kanssa sen omalla pohjalla: hintaluetteloilla, valuuttakursseilla, kauppaa harjoittavien kirjeitse, sähköitse jne. pitämällä yhteyksillä (yhteydenpitovälineet lisääntyvät tietysti samanaikaisesti) yrittää jokainen erillinen henkilö hankkia tietoa kaikkien muiden toiminnasta ja sopeuttaa omaansa siihen. {Toisin sanoen vaikka jokaisen ihmisen kysyntä ja tarjonta kulkee kulkuaan kaikista muista riippumatta, niin jokainen yrittää hankkia tietoa yleisen kysynnän ja tarjonnan tilasta, ja tällä tiedolla on sitten vuorostaan käytännön vaikutusta yleiseen kysyntään ja tarjontaan. Vaikkakaan kaikki tämä ei annettulla pohjalla kumoa vieraantuneisuutta, niin se synnyttää kuitenkin suhteita ja yhteyksiä, jotka sisältävät mahdollisuuden vanhan pohjan kumoamiseen.) (Yleisen tilastoinnin mahdollisuus jne.)} (Tätä on muutoin kehiteltävä »*hintojen, kysynnän ja tarjonnan*» kategorioita käsiteltäessä. Tässä on toistaiseksi vain huomautettava, että kokonaiskauppaa ja kokonaistuotantoa koskeva yleisnäkymä — sikäli kuin hintaluettelot sellaisen todellakin tarjoavat — todistaa tosiaan parhaiten, miten erillisten ihmisten oma vaihto ja heidän oma tuotantonsa asettuu heitä vastaan esineellisenä, heistä riippumattomana suhteena. *Maailmanmarkkinoilla on erillisten henkilöiden yhteys* kaikkien kanssa, mutta samalla myös *tämän yhteyden* [I—23] *riippumattomuus itse erillisistä henkilöistä* kehittynyt niin korkealle, että tämän yhteyden muodostumiseen sisältyy samalla jo edellytys siirtymiselle

* — päinvastoin. *Toim.*

siitä pois.) *Yhtäläiseksi asettaminen* esiintyy todellisen yhteisyyden ja yleisyyden tilalla.

{On sanottu ja voidaan vastakin sanoa, että kauneus ja suuruus pohjautuvat juuri tälle spontaanille, yksilöiden tiedosta ja tahdosta riippumattomalle ja nimenomaan heidän keskinäistä riippumattomuuttaan ja toisiaan kohtaan tuntemaansa välinpitämättömyyttä edellyttävälle yhteydelle, materiaaliselle ja henkisellemme aineenvaihdolle. Ja varmasti tätä esineellistä yhteyttä onkin pidettävä parempana kuin yhteyden puutetta heidän välillään tai kuin vain paikallista yhteyttä, joka perustuu läheisimpään verisukulaisuuteen tai herruus- ja orjuus[suhteisiin]. On yhtä varmaa, että yksilöt eivät voi alistua omien yhteiskunnallisten yhteyksiensä alaisuuteen ennen kuin ovat luoneet ne. Mutta on typerää käsittää tämä vain *esineellinen yhteys* luontaissyntyiseksi, yksilöllisyyden luonteesta erottamattomaksi (vastakohtana harkinnanvaraiselle tiedolle ja tahdolle), sille immanenttiseksi. Tämä yhteys on yksilöiden tuote. Se on historiallinen tuote. Se kuuluu tiettyyn yksilöiden kehitysvaiheeseen. Se että tämä yhteys on yhä olemassa vieraana ja itsenäisenä suhteessa yksilöihin, todistaa vain, että yksilöt ovat yhä luomassa yhteiskunnallisen elämänsä ehtoja sen sijaan että olisivat näiden ehtojen pohjalla aloittaneet yhteiskunnallisen elämänsä. Se on yksilöiden spontaani yhteys tiettyjen rajoitettujen tuotantosuhteiden puitteissa.

Universaalisesti kehittyneet yksilöt, joiden yhteiskunnalliset suhteet ovat heidän omina, yhteisöllisinä suhteinaan myös heidän oman yhteisöllisen kontrollinsa alaisia, eivät ole mikään luonnon, vaan historian tuote. Se kykyjen [der Vermögen] kehityksen aste ja universaalisuus, joka tekee tämän yksilöllisyyden mahdolliseksi, edellyttää juuri vaihtoarvojen pohjalla tapahtuvaa tuotantoa, joka sitten vasta synnyttää paitsi yksilön yleisen vieraantumisen [Entfremdung] itsestään ja muista, myös hänen suhteidensa ja kykyjensä yleisyyden ja kaikinpuolisuuden. Kehityksen varhaisemmissa vaiheissa erillinen yksilö ilmenee täydellisempänä nimenomaan siksi, että hän ei ole vielä saanut suhteitaan muodostetuksi täydessä määrässään eikä hän ole vielä asettanut niitä vastaansa hänestä riippumattomina yhteiskunnallisina mah-teina ja suhteina. Yhtä naurettavaa kuin on katsoa taaksepäin tähän alkuperäiseen täyteyteen, yhtä naurettavaa on uskoa, että on pakko pysähtyä nykyiseen täydelliseen tyhjyyteen. Porvarillinen kanta on jäänyt pelkästään tämän romanttisen näkemyksen vastakohdan tasolle ja siitä syystä tuo romanttinen näkemys seuraa oikeutettuna vastakohtana porvarillista kantaa sen autuaaseen loppuun asti.)

(Tässä voidaan ottaa esimerkiksi erillisen henkilön suhde tieteeseen.)

(Rahan vertaaminen vereen — kiertokulku-sana antoi siihen aiheen — on suunnilleen yhtä oikea kuin Menenius Agrippan esittämä patriisien ja mahan vertaus⁵⁵.)

(Rahan vertaaminen kieleen on aivan yhtä väärin. Ideat eivät muutu kieleksi niin että ne menettäisivät omalaatuisuutensa ja niiden yhteiskunnallinen luonne olisi olemassa niiden rinnalla kielessä kuten hinnat tavaroiden rinnalla. Ideat eivät ole olemassa kielestä irrallaan. Ne ideat, jotka on ensin käännettävä äidinkielestään vieraaseen kieleen, jotta ne voisivat kiertää, tarjoavat jo paremman analogian; analogisuus ei kuitenkaan silloin sisälly kieleen, vaan sen vierauteen.)

{Kaikkien tuotteiden, toimien, suhteiden vaihdettavuus johonkin kolmanteen, *esineelliseen*, joka voidaan puolestaan vaihtaa *erotuksetta kaikkeen* — siis vaihtoarvojen (ja rahasuhteiden) kehitys — on identtinen yleisen lahjottavuuden, korruption kanssa. Yleinen prostituutio ilmenee henkilökohtaisten taipumusten, taitojen, kykyjen ja toimien yhteiskunnallisen luonteen kehittymisen välttämättömänä vaiheena. Sama asia kohteliaammin ilmaistuna: yleinen hyödyllisyys- ja käyttökelpoisuussuhde. Shakespeare⁵⁶ käsittää rahan erilaatuisten yhtäläistämiseksi. Rikastumishalu sellaisenaan ilman rahaa on mahdottomuus; kaikki muu kasaaminen ja kasaamishalu ilmenee alkukantaisena, rajoittuneena, yhtäältä tarpeista ja toisaalta tuotteiden rajoittuneesta luonteesta riippuvana (*sacra auri fames**).

(Rahajärjestelmä edellyttää kehittyessään selvästikin jo muiden yleisten suhteiden kehittymistä.)

Tarkasteltaessa sellaisia yhteiskunnallisia suhteita, jotka synnyttävät kehittymättömän vaihdon, vaihtoarvojen ja rahan järjestelmän tai jos mainittuja suhteita vastaa näiden kehittymätön taso, niin on alun alkaen selvää, että vaikka yksilöiden suhteet ilmenevätkin henkilökohtaisempina, he itse asettuvat suhteisiin toistensa kanssa yksilöinä vain tässä tai tuossa [yhteiskunnallisessa] määritteisyydessä, feodaaliherrana ja vasallina, tilanherrana ja maaorjana jne. tai kastin jäsenenä jne. tai johonkin säätyyn kuuluvina jne. Rahasuhteissa, kehittyneessä vaihtojärjestelmässä (ja tämä pettävä ulkonäkö houkuttaa demokratiaa) on henkilökohtaisen riippuvaisuuden siteet, syntyperän, kasvatuksen jne. erot tosiasiassa räjäytetty rikki, pirstottu (ainakin kaikki henkilökohtaiset siteet ilmenevät *henkilökohtaisina* suhteina); ja yksilöt *näyttävät* olevan riippumattomia (tämä riippumattomuus on ylipäättään pelkkä illuusio ja olisi oikeampaa kutsua sitä yhden-tekevyydeksi välinpitämättömyyden merkityksessä), vapaita kohtaamaan toisensa ja vaihtamaan tässä vapaudessa; he näyttävät tällaisilta kuitenkin vain sen silmissä, joka jättää ottamatta

* — »kirottu kullanhimo». *Toim.*

huomioon ne *ehdot, olemassaolon ehdot*, (ja ne ovat jälleen yksilöistä riippumattomia ja vaikka ne ovatkin yhteiskunnan luomia, ne ilmenevät ikään kuin *luonnonehtoina*, ts. yksilöiden kontrolloimattomissa olevina), joiden vallitessa kyseiset yksilöt tulevat kosketuksiin toistensa kanssa.

Se [I — 24] määritteisyys, joka ensimmäisessä tapauksessa ilmenee yksilölle toisen yksilön toimesta aiheutettuna henkilökohtaisena rajoituksena, ilmenee jälkimmäisessä tapauksessa yksilön esineellisenä rajoituksena, joka on muotoutunut hänestä riippumattoman ja itsensä varassa toimivan suhteen pohjalla. (Koska erillinen yksilö ei voi pyyhkiä pois henkilökohtaista määritteisyyttään, mutta kylläkin voittaa ulkoiset olosuhteet ja alistaa ne alaisuuteensa, niin hänen vapautensa näyttää suuremmalta toisessa tapauksessa. Näiden ulkoisten olosuhteiden, näiden ehtojen lähempi tutkiminen kuitenkin osoittaa, että tiettyyn luokkaan kuuluvien yksilöiden jne. on mahdotonta voittaa niitä en masse* kumoamatta niitä. Yksittäinen henkilö voi satunnaisesti selviytyä niistä; niiden hallitsema massa ei voi, sillä massan pelkkä olemassaolo ilmaisee yksilöiden alistumista ja lisäksi väistämätöntä alistumista näihin ehtoihin ja olosuhteisiin.)

Nämä ulkoiset olosuhteet merkitsevät »riippuvuussuhteiden» syrjäyttämistä niin vähäiseltä osalta, että ne ovat pikemminkin näiden suhteiden hajoamista yleiseksi muodoksi, päinvastoin henkilökohtaisten riippuvuussuhteiden yleisen *perustan* muokkaimista esiin. Myös tässä yksilöt tulevat suhteisiin toistensa kanssa vain määrättyinä yksilöinä. Nämä *esineelliset* riippuvuussuhteet vastakohtana *henkilökohtaisille* ilmenevät myös niin (esineellisessä riippuvuussuhteessa ei ole kysymys mistään muusta kuin yhteiskunnallisista suhteista, jotka itsenäisesti asettuvat näennäisen riippumattomia yksilöitä vastaan, ts. ne ovat heidän keskinäisiä tuotantosuhteitaan, jotka ovat itsenäistyneet yksilöihin itseensä nähden), että *abstraktiot* hallitsevat nyt yksilöitä sen sijaan että he olivat aikaisemmin riippuvaisia toisistaan. Abstraktio eli idea ei kuitenkaan ole mitään muuta kuin teoreettinen ilmaus niille materiaalisille suhteille, jotka yksilöitä hallitsevat.

Suhteita voidaan luonnollisestikin ilmaista vain ideoilla ja niinpä filosofit ovat käsittäneet uuden ajan omalaatuisuudeksi sen, että ideat hallitsevat yksilöitä ja identifioineet vapaan yksilöllisyyden luomisen tämän ideavallan kumoamisen kanssa. Virheeseen oli ideologiselta kannalta sitäkin helpompi langeta, kun suhteiden herruus (se esineellinen riippuvuus, joka muuten vuorostaan vaihtuu määrättyiksi, vain kaikista illuusioista riisu-
tuiksi henkilökohtaisiksi riippuvuussuhteiksi) ilmenee itse yksilöiden tajunnassa ideoiden hallitsevuutena ja hallitsevat luokat

* — kokonaisuudessaan. *Toim.*

tietystikin vahvistavat, ruokkivat ja tyrkyttävät kaikin tavoin uskoa näiden ideoiden, toisin sanoen näiden esineellisten riippuvuussuhteiden, ikuisuuteen.

(Feodaaliajan jne. »puhtaasti henkilökohtaisten suhteiden» illuusion kohdalla ei pidä luonnollisesti hetkeksikään unohtaa, että 1) itse nämä suhteet saivat tietyssä vaiheessa oman alueensa puitteissa esineellisen luonteen, kuten esim. maanomistussuhteiden kehitys puhtaasti sotilaallisista alistussuhteista osoittaa; kuitenkin 2) se esineellinen suhde, missä mainitut »puhtaasti henkilökohtaiset suhteet» joutuvat tuhoon, on itse luonteeltaan rajoitettu, luonnon määräämä ja *ilmenee* tästä syystä henkilökohtaisena, kun sitä vastoin modernissa maailmassa henkilökohtaiset suhteet tulevat esiin puhtaana tuotanto- ja vaihtosuhteiden tuloksena.)

[5] VAIHDON KEHITTÄMISEN AIHEUTTAMA ARVON
RAHAMUOTOJEN KEHITYS. MITEN TUOTANNON
YHTEISKUNNALLINEN LUONNE PORVARILLISESSA
YHTEISKUNNASSA JA KOMMUNISMIS
EROAVAT TOISISTAAN]

Tuotteesta tulee tavara. Tavarasta tulee vaihtoarvo. Tavarain vaihtoarvo saa erityisen olemassolon tavarain rinnalla; ts. tavara siinä muodossa, missä se 1) on vaihdettavissa kaikkien muiden tavarain kanssa; missä se 2) tästä syystä on yleinen tavara ja sen luonnollinen erityislaatu on pyyhitty pois; 3) missä sen vaihdettavuuden mitta on asetettu, ts. se tietty suhde, missä tavara asettuu yhtäläiseksi kaikkien muiden tavarain kanssa — tämä tavara on tavara rahana, eikä rahana ylipäätään, vaan *tiettyinä rahasummana*, sillä voidakseen esittää kaikki erilaiset vaihtoarvot rahana on oltava laskettavissa, kvantitatiivisesti jaettavissa.

Rahan, sen yhteisen muodon, joksi kaikki tavarat vaihtoarvoina muuttuvat, yleisen tavarain, on itsensä oltava olemassa *erityisenä* tavarana kaikkien muiden rinnalla, koska muita tavaroita ei vain ajatuksissa mitata rahalla, vaan niitä täytyy todellisessa vaihdossa vaihtaa sitä vastaan ja lunastaa sitä vastaan. Tässä ilmaantuvaa ristiriitaa on kehiteltävä joskus myöhemmin. Raha ei synny sopimuksen nojalla sen enempää kuin valtiokaan. Raha syntyy spontaanisti vaihdosta ja vaihdossa, on sen tuote.

Alun perin rahana toimii — ei vaihdeta tarpeen ja kulutuksen esineenä, vaan jotta se voitaisiin jälleen vaihtaa toisiin tavariin — se tavara, jota vaihdetaan ja joka kiertää tarpeen esineenä, joka siis voi varmimmin jälleen vaihtua muihin erityisiin tavariin; joka siis edustaa annetussa yhteiskuntajärjestyksessä

rikkautta κατ' ἐξσχῆν*, joka on kaikkein yleisimmän kysynnän ja tarjonnan kohteena ja jolla on erityinen käyttöarvo. Tällaisia ovat suola, nahkat, karja, orjat. Tällainen tavara vastaa tosiasiallisesti muita tavaroita paremmin erityisessä tavaramuodossaan omaa itseään vaihtoarvona (on vahinko, että saksan kielessä ei ole sopivia vastineita, jotka ilmaisisivat denréeen ja marchandisen välisen eron**).

Tavaran erityinen hyödyllisyys, onpa tavara sitten erityinen kulutusesine (nahkat) tai välitön tuotantoväline (orja) leimaa tässä tavaran rahaksi. Kehityksen edetessä tapahtuu juuri päinvastoin, ts. se tavara, joka on kaikkein vähäisimmässä määrin välittömästi kulutusesine tai tuotantoväline, edustaa kaikkein parhaiten sitä puolta, että se palvelee vaihtotarvetta, *vaihtoa sellaisenaan*. Edellisessä [I — 25] tapauksessa tavarasta tulee raha erityisen käyttöarvonsa vuoksi; jälkimmäisessä tapauksessa tavara saa erityisen käyttöarvonsa siitä, että se toimii rahana. Kestävyys, muuttumattomuus, jaettavuus ja mahdollisuus liittää jälleen yhteen, suhteellisen helppo kuljetettavuus, sillä ne sisältävät suuren vaihtoarvon pienessä tilassa — kaikki tämä tekee jalometallit erityisen soveliaiksi jälkimmäisessä tapauksessa. Lisäksi jalometallit muodostavat luonnollisen siirtymän rahan ensimmäisestä muodosta. Jonkin verran korkeammalla tuotannon ja vaihdon asteella tuotantoväline alkaa *hallita* tuotteita; mutta ensimmäisiä ja korvaamattomimpia tuotantovälineitä ovat *metallit* (ensiksi kivet). *Kuparissa*, joka näyttää niin suurta osaa antiikin rahana, ovat vielä molemmat yhdessä: erityinen käyttöarvo tuotantovälineenä ja muut ominaisuudet, jotka eivät johdu tavaran käyttöarvosta, vaan vastaavat tavaran määräytymistä vaihtovoksi (siihen sisältyy myös vaihtovälineenä oleminen).

Muista metalleista erottuvat sitten vuorostaan *jalometallit*, koska ne ovat hapettumattomia jne., tasalaatuisia jne. ja sittemmin ne vastaavat paremmin korkeampaa kehitysvaihetta, sillä niiden välitön hyödyllisyys kulutuksessa ja tuotannossa siirtyy taka-alalle, ja jalometallit esittävät jo yksistään harvinaisuutensa nojalla paremmin puhtaasti vaihdolle perustuvaa arvoa. Ne esittävät alun alkaen sitä ylijäämää, sitä muotoa, missä rikkaus alkuperäisesti ilmenee. On myös niin, että metalleja vaihdetaan mieluummin metalleihin kuin muihin tavaroihin.

Rahan ensimmäinen muoto vastaa vaihdon ja vaihtokaupan alhaista astetta, jolloin raha esiintyy yhä enemmän *mitaksi* määritettynä kuin todellisena *vaihtovälineenä*. Tällä asteella mitta voi olla yhä puhtaasti kuvitteellinen (kuitenkin neekerien käyt-

* — sanan varsinaisessa merkityksessä. *Toim.*

** Ranskan kielen sana »denrée» merkitsee tavaraa kulutusesineenä erotuksena sanalle »marchandise», joka merkitsee tavaraa myyntiartikkelina. *Toim.*

tämä tanko* tuo raudan mukaan rahaan). (*Simpukankuoret* yms. vastaavat kylläkin paremmin sitä sarjaa, jonka huipentumana ovat kulta ja hopea.)

Tavaran tulemisesta yleiseksi vaihtoarvoksi seuraa, että vaihtoarvosta tulee erityinen tavara: vaihtoarvo pystyy tähän vain sen nojalla, että erityinen tavara saa kaikkiin muihin tavaroihin nähden etuoikeuden edustaa, symboloida niiden vaihtoarvoa, ts. tulla *rahaksi*. Se että yksi erityinen tavara esiintyy kaikkien tavaroiden rahaominaisuuksien puolesta rahasubjektina, johdetaan itse vaihtoarvon olemuksesta. Kehityksen edetessä voi rahan vaihtoarvo puolestaan saada olemassaolon, joka on irrottautunut rahan materiasta, sen substanssista, kuten paperirahan kohdalla, ilman että tämän erityisen tavaran etuoikeutta kuitenkaan kumotaan, sillä vaihtoarvon eriytyneen olemassaolon on jatkuvasti saatava nimellisarvonsa tältä erityiseltä tavaralta.

Koska tavara on vaihtoarvo, se on vaihdettavissa rahaan, se on asetettu yhtäläiseksi rahan kanssa. Tavaran muuttuminen rahaksi *edellyttää* sitä suhdetta, missä tavara asetetaan yhtäläiseksi rahan kanssa, ts. tavaran vaihtoarvon määritteisyyttä. Se suhde, missä erityinen tavara vaihdetaan rahaan, ts. se rahaerä, joksi tietty tavaraerä on muutettavissa, määräytyy tavarassa esineellistyneen työajan nojalla. *Määrätyn* työajan toteutumana tavara on vaihtoarvo; raha ei vain mittaa tavaran edustamaa osuutta työajasta, vaan tämä osuus sisältyy myös rahan yleiseen, käsitteen mukaiseen, vaihdettavissa olevaan muotoon. Raha on se esineellinen väliaine, johon kastettuna vaihtoarvot saavat erään yleistä määritystään vastaavan asun. Adam Smith sanoo, että työ (työaika) on alkuperäinen raha, jolla kaikki tavarat ostetaan.⁵⁷ Jos tarkastellaan tuotantotapahtumaa, niin tämä pysyy aina totena (samoin suhteellisten arvojen määrittämisen kannalta). Jokaista tavaraa vaihdetaan tuotantoprosessissa lakkaamatta työaikaan.

Työajasta eroavan rahan välttämätön tarve syntyy juuri siitä, että osuutta työajasta ei pidä ilmaista tämän työajan välittömässä ja erityisessä tuotteessa, vaan välillisessä ja yleisessä tuotteessa, sen erityisessä tuotteessa, joka on yhtäläinen ja vaihdettavissa oleva saman työajan kaikkien muiden tuotteiden kanssa; ei pidä ilmaista osuutta työajasta yhdessä tavarassa, vaan samanaikaisesti kaikissa tavaroissa ja siitä syystä yhdessä erityisessä tavarassa, joka edustaa kaikkia muita.

Työaika ei itse voi olla välittömästi rahaa (siinä on vaatimus, joka toisin sanoen käy yhteen sen vaatimuksen kanssa, että jokaisen tavaran olisi oltava välittömästi oma rahansa) nimenomaan siksi, että työaika on (objektina) tosiasiallisesti aina olemassa

* Ks. tämän teoksen I osan s. 90—91. *Toim.*

vain erityisissä tuotteissa: yleisenä objektina työaika voi olla olemassa vain symbolisesti, ja jälleen nimenomaan erityisessä tavarassa, joka asetetaan rahaksi. Työaika ei ole olemassa yleisenä, tavaroiden luonnollisista erityisyyksistä riippumattomana eriytyneenä (irrottautuneena) vaihdon esineenä. Täyttääkseen välittömästi rahan edellytykset työajan täytyisi olla olemassa sellaisena esineenä. Työn yleisen, yhteiskunnallisen luonteen (ja näin ollen myös vaihtoarvoon sisältyvän työajan) esineellistymisen juuri tekee työn tuotteen vaihtoarvoksi, antaa tavaralle rahan ominaisuuden, mikä puolestaan merkitsee jonkin itsenäisesti tavaran ulkopuolella olemassa olevan rahasubjektin olemassaoloa.

Määrätty työaika esineellistyy määrättyssä, erityisessä tavarassa, jolla on erityiset ominaisuudet ja erityiset suhteet tarpeisiin; mutta vaihtoarvona työajan pitää esineellistyä sellaisessa tavarassa, joka ilmaisee vain työajan osuuden tai paljouden, jolle sen luonnolliset ominaisuudet ovat yhdentekeviä ja joka voidaan näin ollen muuntaa, ts. vaihtaa jokaiseksi muuksi tavaraksi, joka esineellistää saman työajan. [Vaihdon] esineen ominaisuudessa tavaralla pitää olla tämän yleinen luonne, [I — 26] joka on ristiriidassa tavaran luonnollisen erityisyyden kanssa. Tämä ristiriita voidaan ratkaista vain siten, että vaihdon esine itse esineellistyy, ts. siten, että tavara asetetaan kaksinkertaisesti: ensin luonnollisessa, välittömässä muodossaan, sitten välillisessä muodossaan, rahana. Jälkimmäinen on mahdollista vain siten, että jokin erityinen tavara tulee ikään kuin vaihtoarvojen yleiseksi substanssiksi eli että tavaroiden vaihtoarvo samastetaan erityisen substanssin, erityisen, kaikista muista tavaroista erotettavan tavaran kanssa, ts. tavara on ensin vaihdettava tähän yleiseen tavarahan, symboliseen yleiseen tuotteeseen eli työajan esineellistymään, jotta se olisi sitten vaihtoarvon ominaisuudessa vaihdettavissa erotuksetta minkä muun tavaran kanssa tahansa, muunnettavissa niiksi. Raha on työaika yleisenä esineenä tai yleisen työajan esineellistymä, työaika *yleisenä tavarana*. Jos näin ollen näyttää aivan yksinkertaisesti siltä, että työaika on, sen vuoksi että se sääntelee vaihtoarvoja, paitsi vaihtoarvojen sisäinen mitta, myös itse niiden substanssi (vaihtoarvoina tavaroilla ei näet ole mitään muuta substanssia, ei mitään luonnollista ominaisuutta) ja voisi toimia myös välittömästi niiden *rahana*, ts. että työaika voisi muodostaa sen elementin, jossa vaihtoarvot realisoituvat sellaisinaan, niin tämä näennäinen yksinkertaisuus pettää. Päinvastoin vaihtoarvojen — ts. keskenään yhtäläisinä ja yhtäläistettävissä olevina työajan esineellistymänä otettujen tavaroiden — suhde sisältää sellaisia ristiriitoja, jotka saavat esineellisen ilmauksensa työajasta *eroavassa rahassa*.

Tämä ristiriita esiintyy Adam Smithillä vielä ilmiöiden rin-

nakkaisuutena. Työläisen on luotava erityisen työntuotteen (työaika erityisenä esineenä) rinnalle vielä jokin paljous yleistä tavaraa (työaikaa yleisenä esineenä). Vaihtoarvon molemmat määritykset ilmenevät Smithille ulkopuolisesti *toistensa rinnalla* olevina.⁵⁸ Koko tavaran sisin ei vielä ilmene ristiriidan valtaamana ja sen läpätunkemana. Tämä vastasi Smithin aikana vallinnutta tuotantovaihetta, jolloin työläinen sai vielä osan olemassaolon tarvikkeistaan suoraan tuotteestaan, jolloin koko hänen toimintansa sen enempää kuin koko hänen tuotteensaakaan ei ollut vielä tullut riippuvaiseksi vaihdosta, jolloin toisin sanoen oli vielä suurelta osalta vallalla toimeentulomaanviljelys [Subsistenzagrikultur] (tai jotakin sen tapaista, kuten Steuart⁵⁹ sitä nimittää) ja samoin patriarkaalinen teollisuus (käsinkudonta, kotona tapahtuva ja maanviljelykseen liittyvä kehrääminen). Kansakunnan mitassa vaihdettiin vielä vain se mikä jäi yli. Vaihtoarvo ja sen määräytyminen työajan nojalla ei ollut vielä täysin kehittynyt kansallisessa mittakaavassa.

(*Välihuomautus*: kullasta ja hopeasta puheen ollen ei pidä yhtä suuressa määrin paikkansa kuin joistakin muista tavaroista, että niiden kulutus voi kasvaa ainoastaan suhteessa niiden alentuneisiin tuotantokustannuksiin. Niiden kulutus kasvaa päinvastoin suhteessa yleisen rikkauden kasvuun, sillä niiden käyttö edustaa spesifisesti rikkautta, runsautta, ylellisyyttä, koska ne itse *edustavat* yleistä rikkautta. Puhumattakaan niiden käytöstä rahana hopeaa ja kultaa kulutetaan enemmän suhteessa yleisen rikkauden kasvuun. Niin ollen jos niiden tarjonta äkillisesti kasvaa, jopa ilman että niiden tuotantokustannukset tai arvo alenisivat samassa suhteessa, niille löytyy nopeasti laajenevat markkinat, mikä viivyttää niiden arvon menetystä. Tämä selittää paljon siitä, mikä on näyttänyt *Australian* ja *Kalifornian* tapauksissa⁶⁰ selittämättömältä niistä taloustieteilijöistä, jotka yleisesti tekevät kullan ja hopean kulutuksen riippuvaiseksi niiden tuotantokustannusten alenemisesta ja joutuvat siten kulkemaan kehää. Tämä liittyy täsmälleen siihen, että kulta ja hopea edustavat rikkautta, siis niiden rahaominaisuuteen.)

(Sama vastakohtaisuus ikuisena tavarana otetun kullan ja hopean ja muiden tavaroiden välillä, jonka löydämme Pettyltyä*, esiintyy jo *Ksenofonin* teoksessa »*Ateenan valtion tuloista*», luku 1. marmorin ja hopean kohdalla:

»Tällä maalla» (Attika) »ei ole vain joka vuosi kukoistavia ja kypsyviä tuotteita, vaan myös kestäviä hyödykkeitä. Siellä esiintyy näet runsaasti kiveä jne.» (nimenomaan marmorina)... »On kuitenkin myös sellaista maata, jonka viljely ei tuota mitään, mutta jonka louhiminen elättää moninkertaisesti sen ihmismäärän mikä olisi mahdollinen jos maa kantaisi viljaa...»⁶¹)

* Ks. tämän teoksen I osan s. 170—171.

{On syytä panna merkille että heimojen ja kansojen välinen vaihto — ja tämä on vaihdon ensimmäinen muoto, eikä suinkaan yksityinen vaihto — alkaa vasta siitä että joltakin kehittymättömältä heimolta ostetaan (petkutetaan) ylijäämä, joka ei ole sen työn tuote, vaan sen hallussaan pitämän maan ja luonnon luontainen tuote.}

{Siitä, että rahan täytyy olla symboloituna määrättyssä tavaramuodossa, on johdettava sitten itse kyseinen tavara (kulta jne.) ja on kehiteltävä tästä syntyvät tavanomaiset taloudelliset riskit. Tämä on n:o II. Sitten, koska kaikki tavarat on vaihdettava rahaan, jotta ne voitaisiin määrittää *hintoina* — onpa kyseinen vaihto todellinen tai vain ajatuksissa tapahtuva — on määrättävä kullaan tai hopeaan paljouden suhde tavaroiden hintoihin. Tämä on n:o III. On selvää, että jos tavaroiden hinnat vain *mitataan* kullassa tai hopeassa, viimeksi mainittujen paljoudella ei ole mitään vaikutusta tavaroiden hintaan; todellinen vaihto johtaa, sikäli kuin raha toimii todella kiertovälineenä, vaikeuteen, [seurauksena] kysynnän ja tarjonnan suhteista jne. Mutta se mikä vaikuttaa kiertovälineenä toimivan rahan arvoon, vaikuttaa rahaan ilmeisesti myös mittana.}

[I — 27] Itse työaika on sellaisenaan olemassa vain subjektiivisesti, vain toiminnan muodossa. Sikäli kuin työaika sellaisenaan on mahdollista vaihtaa (sikäli kuin se itse on tavara), se on määrätty paitsi kvantitatiivisesti, myös kvalitatiivisesti ja se erottautuu paitsi kvantitatiivisesti, myös kvalitatiivisesti, eikä se suinkaan ole yleinen, itsensä kanssa yhtäläinen työaika; subjektin ominaisuudessa työaika vastaa yhtä vähän vaihtoarvot määräävää yleistä työaika kuin erityiset tavarat ja tuotteet vastaavat tätä työaika objektin ominaisuudessa.

Se A. Smithin väittämä, jonka mukaan työläisen täytyy erityisen tavaransa ohella tuottaa yleinen tavara, että hänen toisinaan sanoen täytyy antaa osalle tuotteistaan ja ylipäänsä tavarastaan sikäli kuin tämän ei pidä palvella häntä käyttöarvona, vaan vaihtoarvona⁶², rahan muoto — tämä väittämä merkitsee subjektiivisesti ilmaistuna vain sitä, että hänen erityistä työaikaansa ei voida välittömästi vaihtaa jokaiseen muuhun erityiseen työaikaan, vaan tämä työajan yleinen vaihdettavuus täytyy ensin välittää, että tämän erityisen työajan täytyy ottaa esineellinen, siitä itsestään eroava muoto saavuttaakseen kyseisen yleisen vaihdettavuuden.

Yksittäisen ihmisen työ on, tuotantotapahtumassa tarkasteltuna, se raha, jolla hän ostaa välittömästi erityisen toimintansa tuotteen, objektin; mutta se on *erityinen* raha, jolla voidaan ostaa nimenomaan vain tämä *määrätty* tuote. Voidakseen olla välittömästi *yleistä rahaa* hänen työnsä ei saisi alun alkaenkaan olla *erityistä* työtä, vaan sen täytyisi olla *yleistä* työtä, ts. sen täytyisi

alun alkaen olla asetettuna *yleisen tuotannon* jäseneksi. Mutta tämän edellytyksen vallitessa ei vaihto antaisi ensimmäisenä työlle yleistä luonnetta, vaan työn edellytetty yhteisöllinen luonne määräisi yksilön osallisuuden tuotteisiin. Tuotannon yhteisöllinen luonne tekisi alusta lähtien tuotteen yhteisölliseksi, yleiseksi. Alun perin tuotannossa tapahtuva vaihto — se ei olisi mitään vaihtoarvojen vaihtoa, vaan yhteisten tarpeiden, yhteisten tavoitteiden määräämien toimien vaihtoa — sisältäisi alusta alkaen yksittäisen ihmisen osallistumisen yhteiseen tuotteiden maailmaan. Vaihtoarvojen pohjalla vaihto vasta *asettaa* työn laadultaan yleiseksi työksi. Edellä oletetulla pohjalla työ *asetettaisiin* yleiseksi työksi ennen vaihtoa, ts. tuotteiden vaihto ei ylipäätään olisi se *välioperaatio*, jolla yksittäisen ihmisen osallistuminen yleiseen tuotantoon välitettäisiin. Välityksen täytyy tietenkin tapahtua.

Ensimmäisessä tapauksessa, joka lähtee yksittäisten ihmisten itsenäisestä tuotannosta — riippumatta siitä, kuinka suuresti nämä itsenäiset tuotannot määrittäytyvät ja muuntautuvat *post festum** keskinäisten suhteidensa nojalla — välitys tapahtuu tavaroiden vaihdon, vaihtoarvojen, rahan nojalla, ja kaikki ne ovat yhden ja saman suhteen ilmauksia. Toisessa tapauksessa *on itse edellytys välitetty*; ts. on edellytetty yhteisöllinen tuotanto, yhteisöllisyys tuotannon perustana. Yksittäisen ihmisen työ edellytetään alun alkaen yhteiskunnalliseksi työksi. Onpa tämän ihmisen luoman tai osaltaan luoman tuotteen erityinen materiaallinen muoto näin ollen mikä tahansa, niin hän ei osta työllään määrättyä erityistä tuotetta, vaan määrätyn osuuden yhteisölliseen tuotantoon. Tästä syystä hänellä ei myöskään ole mitään erityistä tuotetta vaihdettavanaan. Hänen tuotteensa *ei ole mikään vaihtoarvo*. Tuotetta ei ole ensin muutettava erityiseen muotoon, jotta se saisi yksittäisen ihmisen kannalta yleisen luonteen. Vaihtoarvojen vaihdosta välttämättä syntyvän työnjaon sijasta tässä esiintyisi sellainen työn organisaatio, joka johtaisi yksittäisen ihmisen osallistumiseen yhteisölliseen kulutukseen.

Ensimmäisessä tapauksessa tuotannon yhteiskunnallinen luonne *saadaan aikaan* [wird gesetzt] vasta *post festum* muuntamalla tuotteet vaihtoarvoiksi ja vaihtamalla näitä vaihtoarvoja. Toisessa tapauksessa on *tuotannon yhteiskunnallinen luonne* edellytetty eikä toisistaan riippumattomien töiden tai työn tuotteiden vaihto välitä osallistumista tuotteiden maailmaan, kulutukseen. Sitä välittävät ne yhteiskunnalliset tuotantoehdot, joiden puitteissa yksilö toimii.

Jos siis yksittäisen ihmisen työ (ts. myös hänen tuotteensa) halutaan tehdä välittömästi *rahaksi, realisoiduksi vaihtoarvoksi*, se

* — jälkeinpäin. Toim.

merkitsee, että tämä työ määritetään *välittömästi* yleiseksi työksi, ts. kielletään juuri ne ehdot, joiden vallitessa työ on muutettava rahaksi ja vaihtoarvoiksi ja jotka tekevät työn riippuvaiseksi yksityisestä vaihdosta. Vaatimus erillisen ihmisen työn tekemisestä välittömästi rahaksi voidaan täyttää ainoastaan sellaisissa olosuhteissa, joissa tätä vaatimusta ei voida enää esittää. Sillä vaihtoarvojen pohjalla tehty työ juuri edellyttää, että sen enempää erillisen ihmisen työ kuin hänen tuotteensaakaan ei ole *välittömästi* yleinen; että tuote saavuttaa tämän muodon vasta *esineellisellä välityksellä*, tuotteesta eroavan rahan kautta.

Jos edellytetään yhteisöllinen tuotanto, ajan määrittäminen säilyttää luonnollisesti oleellisen merkityksensä. Mitä vähemmän aikaa yhteiskunta tarvitsee vehnän, karjan jne. tuottamiseksi, sitä enemmän aikaa se voittaa muuhun tuotantoon, aineelliseen ja henkiseen. Samoin kuin erillisen yksilön, riippuu myös yhteiskunnan kehityksen, kulutuksen ja toiminnan kaikinpuolisuus ajan säästämisestä. Kaikki taloudellisuus palautuu viime kädessä ajan taloudelliseen käyttöön. Yhteiskunnan täytyy jakaa aikansa tarkoituksenmukaisesti päästäkseen kokonaistarpeidensa mukaiseen tuotantoon, aivan kuten yksittäisen ihmisen täytyy jakaa aikansa oikein hankkiakseen tarpeellisia tietoja sopivina annoksina tai tyydyttäkseen erilaisia toimintaansa kohdistuvia vaatimuksia. Ajan säästäminen samoin kuin työajan suunnitelmallinen jakaminen eri tuotannonhaaroille pysyy siis ensimmäisenä taloudellisena lakina yhteisöllisen tuotannon pohjalla. Sen merkitys lakina kohoa jopa vielä paljon korkeammalle. Tämä on kuitenkin oleellisesti [I — 28] muuta kuin vaihtoarvojen (töiden tai työn tuotteiden) mittaaminen työajalla. Samalla työalalla toimivien erillisten ihmisten työt ja työn eri lajit eivät eroa toisistaan vain *kvantitatiivisesti*, vaan myös *kvalitatiivisesti*. Mikä on edellytyksenä sille, että esineet eroavat vain *kvantitatiivisesti*? Niiden *laadun* samanlaisuus. Siis töiden kvantitatiivinen mittaaminen edellyttää niiden *laadun* samanvertaisuutta, samanlaisuutta.

* * *

(Strabon, XI kirja. Sanoo Kaukasuksen albaaneista:

»Väestön kauneus ja suurikokoisuus herättää huomiota, samalla ihmiset ovat yksinkertaisia eivätkä ole taipuvaisia kaupan hierontaan. He eivät tavallisesti käytä edes metallirahaa eivätkä tunne sataa isompia lukuja ja käyvät [vain] vaihtokauppaa tavaroilla.»

Samassa teoksessa sanotaan edelleen:

»He eivät liioin tunne tarkasti määritettyjä mittoja ja painoja.»⁶³⁾

Raha esiintyy *mittana* (esim. Homeroksella on tällaisena mittana härät) aikaisemmin kuin *vaihtovälineenä*, sillä vaihtokaupassa jokainen tavara on yhä itse oma vaihtovälineensä. Tavara ei voi kuitenkaan olla oma mittansa tai oma vertailukohteensa.

[6] JALOMETALLIT RAHASUHTEEN KANTAJANA]

Tähän asti kehitellystä käy ilmi seuraavaa: jonkin erityisen tuotteen (tavaran) (materiaalin) täytyy tulla rahan subjektiksi*, joka on olemassa jokaisen vaihtoarvon ominaisuutena. Ei ole suinkaan yhdentekevää, mikä nimenomainen subjekti tätä symbolia esittää, sillä esitettävälle asetettavat vaatimukset — käsitelmäriitykset, määrätyt suhteet — sisältyvät esitettävän ehtoihin, sen ehtoihin, jota pitää esittää. Tutkimus jalometalleista rahasuhteen subjekteina, sen ruumiillistumina, ei siis suinkaan jää poliittisen taloustieteen alueen ulkopuolelle, niin kuin Proudhon luulee, yhtä vähän kuin värien ja marmorin fyysiset ominaisuudet ovat maalaustaiteen ja kuvanveiston ulkopuolella. Ne ominaisuudet, jotka tavaralla on vaihtoarvona ja joita tavaran luonnolliset ominaisuudet eivät vastaa, ilmaisevat vaatimuksia, joita asetetaan κατ' ἐξοχήν** rahan materiaalin muodostaville tavaroille. Siinä vaiheessa, josta toistaiseksi voimme puhua, realisoituvat nämä vaatimukset täydellisimmin jalometalleissa. Metallit sellaisinaan ovat tuotantovälineinä parempia kuin muut tavarat, ja se metalli, joka ensimmäisenä löydettiin fyysisesti täydellisimpänä ja puhtaimpana, oli kulta; sitten kupari, sitten hopea ja rauta. Jalometallit realisoivat puolestaan muita paremmin *metallin*, kuten Hegel sanoisi.

»Jalometallit ovat fyysisiltä ominaisuuksiltaan yhtäläisiä, joten yhtä suurten määrien pitäisi olla siksi identtiset, että ei ole aihetta pitää yhtä sen parempana kuin toista. Sama ei koske esim. yhtä suuria karjan tai viljan määriä.»⁶⁴

a) Kulta ja hopea suhteessa muihin metalleihin

Epäjalot metallit hapettuvat ilmassa; ilma ei vaikuta jalometalleihin (elohopea, hopea, kulta, platina).

Kulta (Au.). Ominaispaino = 19,5, sulamispiste: 1200° C.

»Kimaltava kulta on loistavin kaikista metalleista ja siitä syystä jo antiikin ihmiset kutsuivat sitä metallien auringoksi tai kuninkaaksi. Sitä tavataan melko laajalla alalla, mutta ei koskaan suurina massoina ja siksi se on kalliimpaa kuin muut metallit. Sitä löydetään säännöllisesti puhtaana,

* — kantajaksi. *Toim.*

** — ennen muuta. *Toim.*

osittain suurehkoina kappaleina, osittain pieninä jyväsina muihin malmeihin hajaantuneena. Näiden rapautuessa syntyy se kultapitoinen hiekka, jota monet joet kuljettavat ja josta kulta voidaan suuren ominaispainonsa ansiosta huuhtoa esiin. Kulta on tavattoman venyvää: yksi graani kulta voidaan venyttää aina 500 jalan pituiseksi langaksi ja vasaroida levyksi, jonka vahvuus on tuskin $\frac{1}{200\ 000}$ [tuumaa]. Kulta kestää kaikkia happoja, vain vapaana oleva kloori liuottaa sitä (*kuningasvesi*, typpi- ja suolahaponseos). Kultaaminen.»⁶⁵

Hopea (Ag). Ominaispaino = 10. Sulamispiste = 1000° C. Vaa-lean kiiltävää; miellyttävin kaikista metalleista; hyvin valkoista ja venyvää; on muovattavissa kauniiksi esineiksi ja vedettävissä ohuiksi langoiksi. Hopeaa tavataan puhtaana; usein sekoittuneena lyijyn kanssa hopeapitoisissa lyijymalmeissa.

Nämä ovat kullan ja hopean *kemiallisia* ominaisuuksia. (Puhtaana kullan ja hopean jaettavuus, mahdollisuus sulattaa ne jälleen yhteen, tasalajisuus jne. ovat tunnettuja.)

Mineralogisia ominaisuuksia:

Kulta. On tosiaan merkillepantavaa, että mitä jalompia metallit ovat, sitä erillisempinä ja tavallisemmin esiintyvistä kappaleista irrallisina ne ilmenevät — korkeampi erillään tavanomaisesta. Niinpä me tapaamme kulta säännöllisesti puhtaana, kiteisenä kuution eri muodoissa tai muodoltaan mitä moninaisimpana: epäsäännöllisinä kappaleina ja jyväsina, hiekkana ja pölynä, jollaisena se on hajaantunut moniin kivilajeihin, esim. graniittiin, ja niiden rapautumisen seurauksena kulta löytyy jokien [I — 29] hiekasta ja lietemaiden kivikoista. Kun tässä tilassa olevan kullan ominaispaino on niin korkea kuin 19,4, saadaan nämä hienoimmatkin kultahiukkaset talteen huuhtelemalla kultapitoista hiekkaa vedellä. Ominaispainoltaan raskas metalli laskeutuu ensimmäiseksi pohjalle ja se siis saadaan huuhtomalla, kuten sanotaan. Useimmiten kullan yhteydessä on vielä hopeaa, ja esiintyy molempien metallien luonnollisia seoksia, joissa on hopeaa 0,16—38,7 prosenttia; tämä johtaa tietystikin värin ja ominaispainon eroihin.

Hopea. Esiintyy melko monissa mineraaleissa, eräs yleisemmistä metalleista, tavataan sekä puhtaana että seoksina muiden metallien kanssa tai arseenin ja rikin kanssa yhdistyneenä. (Hopeakloridi, hopeabromidi, hiilihappopitoinen hopeaoksidi, vismuttihopeamalmi, sternbergiitti, polybasiitti jne.)

Tärkeimmät kemialliset ominaisuudet ovat seuraavat: *kaikille jalometalleille on ominaista*, että ne eivät hapetu ilmassa; kullalle (ja platinalle) on ominaista, että ne eivät liukene happoihin, edellinen liukenee vain klooriin. Se että ne eivät hapetu ilman vaikutuksesta, pitää ne puhtaina, ruosteettomina; ne esiintyvät sinä mitä ne ovat. Hapen hajottavan vaikutuksen kestäminen merkitsee *häviämättömyyttä* (muinaiset kulta- ja hopeaintoilijat ylistivät tätä omaisuutta suuresti).

Fysikaalisia ominaisuuksia: suuri ominaispaino, ts. runsaasti painoa pienessä tilassa; tämä on erityisen tärkeätä kiertovälineelle. Kullalla 19,5, hopealla 10. *Värihohto.* Kullan kiilto, hopean valkeus, loistokkuus, *venytettävyyys*; näistä syistä ne ovat niin soveliaita koruesineiksi ja muiden esineiden koristeluun. Hopean väri on *valkea* (se heijastaa takaisin kaikki valonsäteet niiden alkuperäisessä kokoonpanossa), kullan punakeltainen (se imee itseensä kaikki spektrin valonsäteet ja heijastaa vain punaiset). *Korkea sulamispiste.*

Geologiset ominaisuudet: esiintyvät (etenkin kulta) *puhtaassa* muodossa, erillään muista kappaleista; muista erillistyneinä, yksilöllistyneinä. Esiintyvät yksilöllisinä, elementaariseen nähdessä itsenäisinä.

Molempien muiden jalometallien ominaisuuksia: 1) *platinalla* ei ole väriä: kauttaaltaan harmaata (metallinokea); liian harvinaista; antiikin aikana tuntematon; tuli tunnetuksi vasta Amerikan löytämisen jälkeen; löydettiin 1800-luvulla myös Uralilla; vain kloori vaikuttaa siihen; esiintyy aina puhtaana; ominaispaino = 21; ei sula hyvin korkeissakaan lämpötiloissa; lähinnä tieteellistä arvoa. 2) *Elohopea:* esiintyy sulana; höyrystettävissä; höyryt myrkyllisiä; saatavissa juokseviksi seoksiksi (amalgameiksi). (Ominaispaino = 13,5, kiehumispiste = 360° C.) Siis platina ei sovi rahaksi ja vielä vähemmän elohopea.

Yksi *geologinen* ominaisuus on yhteinen kaikille jalometalleille: *harvinaisuus*. Harvinaisuushan on sikäli (riippumatta kysynnästä ja tarjonnasta) arvon elementti, että itsessään ei-harvinaisella, sillä mikä merkitsee harvinaisuuden kieltämistä, elementaarisella ei ole mitään arvoa, koska se ei ilmene tuotannon tuloksena. Arvon alkuperäisessä määrittämisessä pidetään, mikäli on olemassa kysyntää, kaikkein arvokkaimpana sitä mikä on kaikkein riippumattominta tietoisesta ja harkitusta tuotannosta. Mukulakivillä ei ole — suhteellisesti puhuen — mitään arvoa, koska niitä on löydettävissä *ilman tuotantoa* (vaikka tämän muodostaisi pelkkä etsiminen). Jotta jokin olisi vaihdon kohde, jotta sillä olisi vaihtoarvoa, ei se saa olla jokaisen saatavissa ilman vaihdon välitystä; se ei saa ilmetä sellaisessa elementaarisessa muodossa, että se on kaikkien saatavissa. Sikäli harvinaisuus on vaihtoarvon elementti, ja siitä syystä tämä jalometallien ominaisuus on tärkeä myös kysynnän ja tarjonnan konkreettisesta keskinäisyydestä riippumatta.

Jos tarkastellaan yleisesti metallien paremmuutta tuotantovälineinä, niin kullan ansioihin on luettava, että se on *au fond* se metalli, joka ensimmäiseksi löydettiin metallina*. Tähän oli kaksi syytä. *Ensiksi* se, että kulta esiintyy luonnossa kaikista metalleista

* — itse asiassa. *Toim.*

kaikkein metallisimpana, erillään olevana ja havaittavissa olevana metallina. *Toiseksi* se, että luonto on kullan valmistuksessa tehnyt taitoa vaativan työn, ja ensi vaihe, kullan löytäminen, vaatii vain karkeata työtä, ei tiedettä eikä kehittyneitä tuotantovälineitä.

»On selvää, että kultaa on pidettävä *varhaisimpana ihmisen tuntemana metallina* ja ensimmäiset todistuskappaleet ihmisen kehityskulusta osoittavat kullan olleen ihmisen aseman mittana» [»Lectures on Gold for the instruction of emigrants about to proceed to Australia». Delivered at the Museum of Practical Geology. Lontoo 1852, s. 172]

(koska kulta oli *ylijäämänä*, missä muodossa rikkaus ensimmäiseksi ilmenee. Arvon ensimmäinen muoto on *käyttöarvo*, arkipäiväiset käyttöesineet, jotka ilmaisevat yksilön suhteen luontoon; toinen muoto on *vaihtoarvo* käyttöarvon *r i n n a l l a*, sen valta muilla ihmisillä oleviin käyttöarvoihin, sen yhteiskunnallinen suhde: alun perin tämä vaihtoarvo on itse puolestaan ollut käyttöarvo, mutta juhlakäyttöön tarkoitettuna esineenä, joka ylittää välittömän tarpeen).

[I — 30] *Ihminen on löytänyt kullan hyvin varhain:*

»Kulta eroaa huomattavasti muista metalleista siinä, että se esiintyy luonnossa metallisessa tilassaan, ja tästä on tosiasiaa vain harvoja poikkeuksia. Rauta ja kupari, tina, lyijy ja hopea esiintyvät tavallisesti kemiallisina yhdisteinä hapen, rikin, arsenikin tai hiilen kanssa; ja ne harvat tapaukset, jolloin nämä metallit esiintyvät yhdistymättöminä, tai kuten aikaisemmin sanottiin, neitseellisessä tilassa, on katsottava pikemminkin mineralogiseksi kuriositeeteiksi kuin yleisiksi ilmiöiksi. Kultaa sitä vastoin tavataan aina luonnollisena eli metallisena... Näin ollen tämä metallinen massa ja sen merkillinen keltainen väri kiinnittää puoleensa oppimattomimmankin ihmisen huomion kun taas ne muut kappaleet, joita todennäköisyyden mukaan osuu hänen tielleen, eivät ominaisuuksillaan vetoa hänen tuskin heränneeseen huomiokykyynsä. Edelleen kultaa tavataan vuorien *rapautumisjätteistä*, mikä johtuu siitä, että kulta on muodostunut niissä kivilajeissa, jotka ovat eniten ilman vaikutuksen alaisia. Ilman, lämpötilan vaihteluiden, veden liikkeen ja etenkin jään rapauttavat vaikutukset johtavat siihen, että kallioista lohkeaa jatkuvasti kappaleita. Virrat kuljettavat niitä laaksoihin ja virtaavan veden pysähtymätön liike jauhaa ne soraksi. Tämän soran eli kivenpalasten joukosta löydetään kultaa. Helteiset kesät ovat sitten kuivattaneet vesiä ja tehneet entisistä jokiuomien pohjista ja talvisten tulvien reiteistä polkuja, joita liikkuva ihminen on matkoillaan käyttänyt; voimme kuvitella, miten tällöin on tehty varhaisia kultalöytöjä» [sama, s. 171—172].

»Kulta esiintyy useimmiten puhtaana tai ainakin likimain niin puhtaana, että sen metallinen luonne voidaan heti havaita sekä joissa että kvartsisuonissa» [sama, s. 8].

»Kvartsin ja useimpien muiden painavien ja kiinteiden kivilajien ominaispaino on noin $2\frac{1}{2}$ kun taas kullan ominaispaino on 18 tai 19. Näin ollen kulta on seitsemisen kertaa painavampaa kuin mikä tahansa kivilaji, jonka kanssa se todennäköisyyden mukaan joutuu tekemisiin. Siten vesivirta, joka on kyllin voimakas kuljettaakseen mukanaan kvartsista tai mistä tahansa muusta kivilajista muodostuvaa hiekkaa tai soraa, ei ehkä pystykään liikkuttamaan niiden joukossa olevia kultakappaleita. Niin muodoin virtaava

vesi on ennen tehnyt kultapitoisille kivilajeille juuri samoin kuin kullankaivaja tekee nyt, nimittäin rikkonut kivet kappaleiksi, huuhtonut kevyemmät kappaleet pois ja jättänyt kullan jäljelle» [sama, s. 10].

»Joet ovat todellakin isoja luonnon *kullanhuuhtomoita*, jotka vievät kaikki kevyemmät ja hienotekoisemmat kappaleet nopeasti mukanaan raskaampien kappaleiden joko takertuessa luonnonesteisiin tai jäädessä sellaisiin kohtiin, missä virran voima tai virtauksen nopeus vähenee» [sama, s. 12].

»Perimätiedon ja varhaisen historiankirjoituksen pohjalla näyttää kaiken todennäköisyyden mukaan siltä, että *kullan löytäminen jokien hiekasta ja sorasta* olisi ollut ensimmäinen askel metallien tuntemisessa, ja miltei kaikissa tai ehkä kaikissakin Euroopan, Afrikan ja Aasian maissa on hyvin varhaisina aikoina huuhdottu suurempia tai pienempiä kultamääriä kultaesiintymistä yksinkertaisia apuvälineitä käyttäen... Silloin tällöin kullanhuuhtonta on tuottanut niin suurta menestystä, että se on aiheuttanut yleistä innostusta, joka on pitänyt kokonaista aluetta jonkin aikaa vallasnaan sammuakseen sitten jälleen... Vuonna 760 köyhää väkeä kerääntyi suurin määrin Prahan eteläpuolelle huuhtomaan kultaa jokihiekasta ja kolmen miehen ryhmä pystyi päivässä keräämään neljänneskilon kultaa. Tälle »kaivupaikalle» syntyi niin suuri ryntäys, että seuraavana vuonna maassa syntyi nälänhätä. Samankaltaiset tapahtumat toistuvat useita kertoja seuraavien vuosisatojen aikana, joskin siellä kuten muuallakin pinnalta löytyvien rikkauksien vetovoima on joutunut väistymään säännöllisen ja järjestelmällisen kaivostoiminnan tieltä» [sama, s. 93—95].

»Kultaesiintymiä tavataan kahta lajia: ensiksi *suonia*, jotka leikkaavat kiinteitä kivilajeja enemmän tai vähemmän pystysuorassa suunnassa, ja toiseksi *kultakenttiä* eli »*uomia*», joissa soraan, hiekkaan tai saveen sekoitettu kultaa on kerrostunut veden mekaanisen vaikutuksen voimasta pinnalle suonikivien painuttua tuntemattomaan syvyyteen. Edelliseen lajiin kuuluu erityinen *louhinta*, jälkimmäiseen taas *kaivamisen* yksinkertaiset *toimet*. Kullan louhinta sanan varsinaisessa merkityksessä vaatii muun louhinnan tavoin [I—31] pääoman käyttöä ja vasta vuosien kokemuksen antamaa taitoa. Sivistyneen ihmisen taidoista ei mikään täysin kehittynyt vaadi yhtä monien tietojen ja taitojen soveltamista. Vaikka ne ovatkin clennaisen tärkeitä kullan louhijalle, kullan huuhtoja tuskin tarvitsee välttämättä niistä ainoatakaan, sillä hänen on luotettava pääasiassa vahvoihin käsiinsä tai kaikkeen sopeutuvaan terveyteensä. Hänen on välttämättä käytettävä yksinkertaisia laitteita, jotta niitä voi liikutella paikasta toiseen ja korjata helposti ja jotta ne eivät vaadi mitään sellaista pitkälle menevää käsittelyä, jossa häneltä uppoaa pienten kultamäärien hankkimiseen runsaasti aikaa» [sama, s. 95—97].

»On eroa yhtäältä niiden kultakenttäesiintymien, joista parhaina esimerkkeinä ovat nykyään Siperia, Kalifornia ja Australia, ja toisaalta niiden hienojen hietikoiden välillä, joita joet tuovat mukanaan joka vuosi ja joista osasta löytyy sen verran kultaa, että sen etsiminen kannattaa. Jälkimmäisessä tapauksessa kultaa löytyy kirjaimellisesti pinnalta, edellisessä ehkä 1—70 jalan paksuisen multa-, turve-, hiekka-, sora- ym. kerroksen alta. Työtapojen täytyy periaatteessa olla samanlaiset, näissä kahdessa tapauksessa» [sama, s. 97].

»Luonto on irrottanut kultakenttien käyttöä varten suonien parhaat, komeimmat ja rikkaimmat palaset ja hienontanut ja huuhdellut materiaalin niin, että raskain työ on jo tehty etsijän puolesta. Sitä vastoin louhija, joka ryhtyy seuraamaan köyhempiä, mutta pitemmälle riittäviä ja syvälle johtavia suoniam, joutuu käyttämään apunaan hienoimpien taitojen koko varastoa» [sama, s. 98].

»Kultaa on oikeutetusti pidetty kaikkein jaloimpana metallina ei fyysisten ja kemiallisten ominaisuuksiensa vuoksi. Ilma ei muuta sitä eikä se ruostu.» (Häviämättömyys merkitsee nimenomaan ilmakehän hapen kestä-

mistä.) »Kullalla on yhtenäisenä palasena ollessaan punakeltainen väri ja se on hyvin tiivistä. Se on taottavissa hyvin pitkälle. Vaatii sulaakseen korkean lämpötilan. Ominaispaino [19,3]» [sama, s. 72—73].

Kullan tuotantoa on siis kolme lajia: 1) Sitä esiintyy jokien hiekassa. Sitä yksinkertaisesti löytyy pinnasta. *Huuhtominen*. 2) Sitä on lietemailla. *Kaivaminen*. 3) *Louhinta*. Sen tuottaminen ei siis vaadi mitään huomattavaa tuotantovoimien kehitystä. Luonto tekee tässä suurimman osan työstä.

{Kultaa, hopeaa jne. merkitsevien sanojen *juuret* (ks. *Grimm*⁶⁶); niitä lähelle tulevat pelkästään yleiset *kiiltoa*, *väriä* tarkoittavat käsitteet, jotka voivat helposti siirtyä vastaaviin sanoihin. Hopea — valkoinen, kulta — keltainen; vaski ja kulta, vaski ja rauta vaihtavat nimiä. Saksalaisilla on pronssi tullut varhaisemmin käyttöön kuin rauta. Välittömiä sukulaissanoja ovat aes* ja aurum.**}

Kupari (vaski, *pronssi*: tina ja kupari) ja kulta olivat käytössä ennen hopeaa ja rautaa.

»Kultaa käytettiin kauan ennen hopeaa, koska sitä tavataan puhtaana ja vain jossain määrin hopeaan yhtyneenä; sitä saadaan yksinkertaisesti huuhtomalla. Hopeaa esiintyy yleensä suonissa, jotka kulkevat maankuoren vanhoissa kerroksissa olevien kovimpien kivilajien lävitse; sen louhinta vaatii koneita ja monimutkaista työtä. Etelä-Amerikassa jätetään kulta-suonet käyttämättä ja käytetään vain lietemaiden kultahiekka ja -jyvät. Herodotoksen aikoihin tehtiin samoin. Kreikan, Aasian, pohjoisen Euroopan ja uuden maailman kaikkein vanhimmat muistomerkit todistavat, että kullan käyttö tarve- ja koriste-esineiksi on mahdollista puolittain barbaarisessa tilassa; sitä vastoin hopean käyttö samoihin tarkoituksiin on jo sinänsä osoituksena sangen pitkälle kehittyneestä yhteiskuntatilasta» (Vrt. *Dureau de La Malle*. *Economie politique des Romains*. Tome I. Pariisi 1840, s. 48—49).

Kupari tärkeimpänä välineenä sodassa ja rauhassa (sama, s. 56) (*rahana* Italiassa, sama, s. 57).

b) Eri metallien välisen arvosuhteen heilahtelut

Jos ylipäätään tarkastellaan metallien käyttöä rahakappaleina, niin on tarkasteltava niiden kunkin käyttöä suhteessa toisiinsa, kunkin ilmaantumista aikaisemmin tai myöhemmin ja samalla niiden *suhteellisessa arvossa tapahtuvia heilahteluja*. (Letronne, Böckh, Jacob⁶⁷.) (Sikäli kuin tämä kysymys kuuluu yhteen kierrossa ylipäätään olevan metallin paljouden ja metallin ja hintojen suhteen kanssa sitä on tarkasteltava myöhemmin historiallisena liitteenä siihen lukuun, joka käsittelee rahan suhdetta hintoihin.)

* — kupari. *Toim.*

** — kulta. *Toim.*

»Kullan, hopean ja kuparin keskinäisessä arvosuhteessa eri aikakausina tapahtuneiden perättäisten muutosten on täytynyt olla riippuvaisia ennen muuta siitä, minkä luonteisista paikoista näitä kolmea metallia on löydetty sekä siitä, onko niitä löydetty enemmän vai vähemmän puhtaina. Edelleen arvosuhteet ovat riippuneet poliittisista muutoksista, kuten siitä, että persialaiset ja makedonialaiset valloittivat Aasian ja osan Afrikkaa ja että myöhemmin roomalaiset valloittivat osittain kolme mannerta (orbis Romanus* jne.)» [*Dureau de La Malle. Economie politique des Romains. Tome I. Pariisi 1840, s. 63—64*].

Asia on siis riippuvainen siitä, mikä on löydettyjen metallien suhteellinen puhtaus ja millaisilta paikoilta niitä löydetään.

Eri metallien välinen arvosuhde voidaan määrittää ottamatta huomioon hintoja — sillä yksinkertaisella *kvantitatiivisella* suhteella, jonka mukaisesti metallit vaihtuvat toisiinsa. Voimme yleensä käyttää tätä menettelyä silloin kun vertaamme toisiinsa vain [I — 32] joitakin harvoja tavaroita, joilla on samannimiset mitat; esim. niin ja niin monta quarteria ruista, ohraa, kauraa niin ja niin monesta vehnäquarterista. Tätä menetelmää käytetään vaihtokaupassa, jossa ylipäättään vaihdetaan vielä vain vähän ja kauppaan tulee vain vähän tavaroita eikä rahaa näin ollen vielä tarvita.

»Strabonin kertoman mukaan sabalaisten läheisyydessä asuneilla *arabeilla* oli niin runsaasti puhdasta kultaa, että he antoivat 10 naulaa kultaa 1 naulasta rautaa ja 2 naulaa 1 naulasta hopeaa» [sama, s. 52].

Rikkaita kultamaita olivat Baktريا (Baktra jne., lyhyesti sanottuna Turkestan) ja se osa Aasiaa, joka sijaitsee Paropamiuksen (Hindukušin) ja Immauksen (Mustagh-vuorten) välissä, siis Desertum arenosum auro abundas** (Gobin autiomaa). *Dureau de La Mallen* mukaan

»on näin ollen luultavaa, että XV—VI vuosisadalla ennen Kristusta kullan suhde hopeaan oli 1 : 6 tai 1 : 8, siis sama suhde mikä oli vallalla Kiinassa ja Japanissa XIX vuosisadan alkuun asti; Herodotos määrittää suhteeksi 1 : 13 Dareios Hystaspeksen valtakauden aikana Persiassa» [sama, s. 54].

»Vuosien 1300 ja 600 välillä ennen Kr. laaditun Manun lakikokoelman⁶⁸ mukaan kullan suhde hopeaan oli = 1 : 2¹/₂. Hopeakaivokset täytyy miltei aina perustaa hyvin vanhojen kivilajien, ennen muuta primaaristen kerrostumien alueille ja vain harvoin suonia esiintyy myöhäisemmissä muodostumisissa... Lietemaiden hiekan ja soran sijasta hopeaa tavataan yleensä kaikkein tiiveimmistä ja kestävimmistä mineraaleista kuten kvartsista jne. Tätä metallia on yleisemmin niillä seuduilla, jotka ovat kylmiä joko leveysasteittensa tai korkean sijaintinsa vuoksi kun sitä vastoin kultaa esiintyy useammin lämpimissä maissa. Päinvastoin kuin kultaa, hopeaa tavataan hyvin harvoin puhtaana (useimmiten se on yhtyneenä arseeniin tai rikkiin) (suolahappo, typpihappo). »Mitä tulee molempien metallien määrälliseen levinneisyyteen» (ennen Australian ja Kalifornian löytöjä), »niin Humboldt arvioi vuonna 1811,

* — Rooman valtakunta. *Toim.*

** — kullasta rikas hiekka-aavikko. *Toim.*

että kullan suhde hopeaan oli Amerikassa 1 : 46 ja Euroopassa (Aasianpuoleinen Venäjä mukaan luettuna) 1 : 40. Ranskan tiedeakatemian mineralogit arvioivat sen olevan tällä hetkellä» (1842) »52 : 1. Siitä huolimatta 1 kultanaulan hinta on vain 15 hopeanaulaa, joten siis arvosuhde on 1 : 15» [sama, s. 54—56].

Kupari. Ominaispaino = 8,9. Kaunis purppuranpunainen väri, jokseenkin kovaa, vaatii sulaakseen hyvin korkeita lämpötiloja. Tavataan melko usein puhtaana; usein yhtynyt happeen ja rikkiin.

»Kerrostumia esiintyy ikivanhoissa geologisissa muodostumissa. Kupari esiintyy kuitenkin myös usein, useammin kuin muut mineraalit, maan pinnalla, matalissa pintakerroksissa. Se on kasaantunut puhtaana metallina suuriksi massoiksi, joiden paino on huomattava. Kuparia on käytetty sodassa ja rauhan aikana jo ennen rautaa» [sama, s. 56].

(Historiallisessa kehityskulussa on kullan suhde hopeaan rahamateriaalina sama kuin kuparin suhde rautaan työvälineenä.)

»Kuparia oli suurin määrin kiertokulussa Rooman tasavallan alaisessa Italiassa I—V vuosisadalla. Voi määrittää a priori* millä sivistystasolla jokin kansa on, kunhan tietää vain mistä metallista — kullasta, kuparista, hopeasta vai raudasta — se valmistaa aseensa, työkalunsa tai koriste-esineensä...» *Hesiodos* kirjoittaa maanviljelystä käsittelevässä runoelmassaan⁶⁹: »Pronssia olivat heidän työkalunsa, sillä mustaa rautaa ei heillä ollut.» *Lukretius*: »Pronssia käytettiin ennen rautaa»⁷⁰ [sama, s. 57].

Jacob mainitsee, että Nubiassa ja Siperiassa on ollut ikivanhoja kuparikaivoksia (ks. *Dureau de La Malle. Economie politique des Romains. Tome I, s. 58*).

»Herodotos kirjoittaa, että massageetit tunsivat pronssin, mutta eivät rautaa. Oxfordin marmoriveistoskokoelmasta päätellen rautaa ei ole tunnettu ennen vuotta 1431 eKr. *Homeros* mainitsee raudan vain harvoin; sitä vastoin hyvin yleisesti käytettyä oli pronssi, tämä kuparin, sinkin ja tinan yhdiste, joka oli hyvin pitkään käytössä kreikkalaisessa ja roomalaisessa yhteiskunnassa — jopa kirveiden ja partaveitsien valmistuksessa» [sama, s. 58].

»Italian oma maaperä oli sangen rikas kuparista; tästä syystä kupariraha oli vuoteen 247 eKr. asti joskaan ei ainoana rahana, niin kylläkin tavanomaisena rahana ja rahayksikkönä Keski-Italiassa. Etelä-Italian kreikkalaiset siirtokunnat saivat hopeaa suoraan Kreikasta tai Aasiasta tai sitten Tyroksen ja Karthagon kautta ja käyttivät sitä rahaksi alkaen V ja VI vuosisadalta eKr.» [sama, s. 64].

»Roomalaisilla näyttää olleen hopearahaa ennen kuninkaiden karkottamista, mutta *Plinius* sanoo: 'Sitä esti senaatin vanha päätös, jolla määrättiin säästämään Italiaa'» (ts. sen hopeakaivoksia) »(*Plinius. Historia naturalis, III kirja, 24. luku*). Senaattorit olivat pelänneet helposti saatavan kiertovälineen seurauksia: yllisyyttä, orjien määrän kasvua, kasaantumista, maaomaisuuden keskittymistä» [*Dureau de La Malle. Economie politique des Romains. Tome I, s. 65—66*].

Myös etruskeilla kupariraha oli vanhempi kuin kultaraha. Garnier erehtyy sanoessaan:

»Kasautumista varten aiottua materiaalia etsittiin ja valittiin luonnollisestikin mineraalien maailmasta» (*G. Garnier. Histoire de la Monnaie. Tome I. Pariisi 1819, s. 7*).

* tässä: suoralta kädeltä. *Toim.*

Asia oli päinvastoin niin, että sen jälkeen kun metalliraha oli otettu käyttöön (joko varsinaisen rahan ominaisuudessa tai pelkästään painon perusteella muita paremmaksi katsottuna vaihtovälineenä) alkoi vasta kasaantuminen. Tästä seikasta on puhuttava *kullan osalta erikseen*.

Reitemeier on oikeassa huomauttaessaan:

»Vanhan ajan kansat tekivät kullasta, hopeasta ja kuparista hakkuu- ja lohkaisuvälineitä, vaikka ne ovatkin *suhteellisen pehmeitä*, ja tämä tapahtui ennen raudan käyttöönottoa ja ennen mainittujen metallien käyttöä rahaksi... Työkalut paranivat »sitten kun kuparia opittiin karkaisemaan niin kovaksi, että sillä voitiin murskata kovia kiviä. Hyvin kovaksi karkaistusta kuparista tehtiin ne taltat ja vasarat, joilla kiviä saatiin käsitellyksi... Vihdoin keksittiin raudan käyttö» (*J. F. Reitemeier. Geschichte des Bergbaues und Hüttenwesens bey den alten Völkern. Göttingen 1785, s. 14—16, 32*).

Jacob kirjoittaa:

»Kun patriarkaalisella aikakaudella aseiden valmistukseen käytetyt metallit, kuten 1) pronssi ja 2) rauta, olivat harvinaisia ja tavattoman kalliita verrattuna yleisiin ruokatarvikkeisiin ja silloin käytettyihin vaatteisiin, niin huolimatta siitä että jalometalleista lyötyä rahaa ei vielä tunnettu, kulta ja hopea olivat jo päässeet siihen asemaan, että niitä oli helpompaa ja tarkoituksenmukaisempaa vaihtaa muihin metalleihin kuin viljaa ja karjaa» (*W. Jacob. An historical Inquiry into the Production and Consumption of the Precious Metals. Vol. I. Lontoo 1831, s. 142*).

[I—33] »Lisäksi Hindukušin ja Himalajan vuorijonojen välisiltä valtasilta lietemailta sai puhdasta tai lähes puhdasta kultaa vain yksinkertaisella huuhtontamenetelmällä. Niihin aikoihin näiden Aasian maiden väkiluku oli hyvin runsas ja niin ollen työ oli sangen halpaa. Hopea oli suhteellisesti kalliimpaa, koska sen louhinta oli» (teknisesti) »vaikeata. Aleksanteri Suuren kuoleman jälkeen tilanne alkoi muuttua Aasiassa ja Kreikassa päinvastaiseksi. Kultahietikot olivat tyhjentyneet; orjien ja työvoiman hinta nousi; ja koska mekaniikka ja geometria olivat edistyneet valtavasti Eukleideen ajoista Arkhimedekseen tullessa, kävi Aasian, Traakian ja Espanjan hopeakaivosten rikkaiden suonien hyödyntäminen kannattavaksi. Ja koska hopeaa oli 52 kertaa enemmän kuin kultaa, niiden arvon suhde muuttui pakosta. Kun kultanaula vaihtui Ksenofonin aikoina v. 350 eKr. 10 hopeanaulaan, sai siitä v. 422 jKr. 18 hopeanaulaa» (*Dureau de La Malle. Economie politique des Romains. Tome I, s. 62—63*).

Suhde nousi 1 : 10 siis 1 : 18.

Viidennen vuosisadan lopulla jKr. käteisen rahan määrä pieneni erityisen paljon, kaivostoiminta tyrehtyi. Keskiajalla XV vuosisadan loppuun asti suhteellisen merkittävä osa rahasta oli kultakolikoina (käteisen rahan väheneminen koski erityisesti hopearahaa, joka oli aikaisemmin vallitsevana kiertokulussa). Suhde oli XV vuosisadalla = 1 : 10, XVIII vuosisadalla mannermaalla = 1 : 14, Englannissa = 1 : 15. Myöhemmin vuosisatoina hopea esiintyi Aasiassa pikemminkin kaupattavina tavaroina; niin oli etenkin Kiinassa, missä kupariraha (tehen, jossa oli sekä kuparia, sinkkiä että lyijyä) oli paikallisena rahana; Kiinassa

myytiin kultaa (ja hopeaakin) painon mukaan tavaran ja se oli tasapainottamassa ulkomaista kauppasetta.⁷¹

Roomassa esiintyi kuparin ja hopean arvon suhteessa (metallirahoissa) suuria heilahteluja.

»Servius Tulliuksen hallituskauteen asti metalli oli harkkoina: aes rude*... Kuparin rahayksikkönä oli as = 1 naula kuparia... Serviuksen aikana hopean suhde kupariin oli = 279 : 1; ...puunilaissodan⁷² alkuun asti se oli = 400 : 1; ...ensimmäisen puunilaissodan aikana = 140 : 1; ...toisen puunilaissodan aikana = 112 : 1» [*Dureau de La Malle. Economie politique des Romains. Tome I, s. 66—68, 73, 76, 82*].

»Kulta oli Roomassa aluksi erittäin kallista, ja samoihin aikoihin hopeaa tuli Karthagosta (ja Espanjasta); kultaa käytettiin vuoteen 547 [Rooman perustamisesta] vain harkkoina. Kaupankäynnissä kullan suhde hopeaan oli 13,71 : 1; metallirahoissa 17,14 : 1; Caesarin aikana 12 : 1 (kansalais sodan puhjetessa), sen jälkeen kun Caesar oli ryöstänyt aerariumin** vain 8,9 : 1; Honoriuksen ja Arkadioksen aikana (v. 397 jKr.) määrättiin suhteeksi 14,4 : 1; Honoriuksen ja Theodosius nuoremman aikana (v. 422 jKr.) 18 : 1. Hopean suhde kupariin = 100 : 1; kullan suhde hopeaan 18 : 1» [sama, s. 85—91, 95—96].

»Ensimmäinen hopearaha lyötiin Roomassa v. 485 Rooman perustamisen jälkeen, ensimmäinen kultaraha v. 547... Kun kuparisen asin paino oli toisen puunilaissodan jälkeen alentunut 1 unssiin, asia käytettiin enää vaihtorahana;» (hopeinen) »sestertius oli rahayksikkönä ja kaikki suuret maksut tapahtuivat hopeassa.» (Päivittäisessä kierrossa kupari (myöhemmin rauta) pysyi päämetallina.) »Itä- ja Länsi-Rooman keisarien aikana oli solidus» (aureus***, siis kulta) »säätelevänä rahayksikkönä» [sama, s. 65, 86, 84, 96].

Siten antiikin maailmasta voidaan todeta seuraavaa kun otetaan huomioon keskiarvot:

Ensiksi: hopean arvo oli suhteellisesti korkeampi kuin kullan. Ellei oteta lukuun yksittäisiä tapauksia (arabit), joissa kulta oli halvempaa kuin hopea ja vielä halvempaa kuin rauta, niin Aasiassa XV — VI vuosisadalla eKr. kullan suhde hopeaan oli 6 : 1 tai 8 : 1 (jälkimmäinen suhde oli vallalla Kiinassa ja Japanissa XIX vuosisadan alkuun). Manun lakikokoelman mukaan suhde oli suorastaan = 2¹/₂ : 1. Tämä alhaisempi suhde johtuu niistä samoista syistä, joiden vuoksi kulta löydettiin ennen muita metalleja. Kulta oli tuolloin peräisin etupäässä Aasiasta ja Egyptistä. Italian historiassa tänä kautena toimi vastaavasti kupari rahana, kuten yleensäkin kupari rauhan ja sodan ajan tärkeimpänä välineenä vastaa kultaa hallitsevana jalometallina. Vielä Ksenofonin aikana kullan suhde hopeaan oli 10 : 1.

Toiseksi: Aleksanteri Suuren kuoleman jälkeisestä ajasta lähtien kullan arvossa tapahtui suhteellista nousua verrattuna hopeaan, sillä kultahietikot ehtyivät ja tekniikka ja sivilisaatio

* — leimaamaton kupari. *Toim.*

** — valtion kassa. *Toim.*

*** — kulta, kultakolikko. *Toim.*

edistyivät; ja niin hopeakaivokset otettiin käyttöön; nyt alkoi tuntua sen seikan vaikutus, että hopeaa esiintyy maaperässä enemmän kuin kultaa. Erityisen suuri vaikutus oli kuitenkin sillä, että karthagolaiset ryhtyivät Espanjan hopeakaivosten riistokäyttöön, ja tämä mullisti väistämättä kullan ja hopean suhdetta vastaavalla tavalla kuin hopean löytyminen Amerikasta XV vuosisadan lopulla. Suhde oli ennen Caesarin aikaa = 17 : 1; sittemmin 14 : 1; ja vihdoin vuodesta 422 jKr. = 18 : 1 (Caesarin aikana tapahtunut kullan arvon aleneminen johtui satunnaisista syistä). Hopean arvon alenemista suhteessa kultaan vastaa se, että rauta kohosi tärkeimmäksi tuotantovälineeksi niin sodan kuin rauhankin oloissa.

Kun varhaisemalla aikakaudella tuotiin kultaa idästä, tuotiin sitä vastoin myöhemmällä kaudella hopeaa lännen viileämmän ilmaston maista.

Kolmanneksi, keskiajalla: keskinäinen suhde jälleen sama kuin Ksenofonin aikana — 10 : 1. (Monilla alueilla ehkä 12 : 1?)

Neljänneksi, Amerikan löytämisen jälkeen: suhde on jälleen sama kuin Honoriuksen ja Arkadioksen aikoina (v. 397 jKr.) — 14 tai 15 : 1. Vaikka kullan tuotanto on kasvanut suunnilleen kauden 1815—1844 lopulta lähtien, on kultaa saanut ylikorkeita kursseja (esim. Ranskassa).

Viidenneksi on todennäköistä, että Kalifornian ja Australian kultalöydöt johtavat jälleen Rooman keisariajalla vallinneeseen suhteeseen 18 : 1, ellei sitten korkeampaankin suhteeseen.⁷³

Jalometallien tuotantomenetelmien edistyessä niin vanhalla kuin uudellakin ajalla, niin idässä kuin lännessäkin hopea on tullut suhteellisesti halvemmaksi, elleivät Kalifornia ja Australia nyt käännä tilannetta vastakkaiseen suuntaan. Yksittäisissä tapauksissa on ilmennyt voimakkaita heilahduksia; mutta kun huomio kiinnitetään tärkeimpiin muutoksiin, niin nämä toistuvat silmiinpistäväällä tavalla.

[I — 34] Antiikin aikana kupari oli 3 tai 4 kertaa kalliimpaa kuin nykyään. (Garnier.⁷⁴)

* * *

c) Nyt on tarkasteltava kullan ja hopean lähteitä ja niiden yhteyttä historialliseen kehitykseen.

d) *Raha metalliko ikon muodossa.* Lyhyet historialliset tiedot metallikolikoista. Niiden arvon laskut ja nousut jne.

[B) TAVARA-RAHA-KIERTO]

[1) TAVARANKIERRON JA RAHANKIERRON
RIIPPUVUUS TOISISTAAN]

Rahan kierto tai *kiertoliike* vastaa päinvastaista *tavaroiden kiertoa* tai *kiertoliikettä*. *A* : n tavara siirtyy *B* : n käteen samalla kun *B* : n raha siirtyy *A* : n käteen jne. Rahan kierto samoin kuin tavarankin kierto lähtee loputtoman erilaisista kohdista ja palaa loputtoman erilaisiin kohtiin. Tässä tutkimassamme rahankierron vaiheessa, ts. sen *välittömässä* vaiheessa, raha ei lähde yhdestä keskuksesta periferian eri kohtiin palatakseen periferian kaikista kohdista yhteen keskukseseen, vaan näin tapahtuu vasta pankkilaitoksen *välittämässä* kierrossa. Tosin tämä ensimmäinen luontaisesti syntynyt kierto muodostuu suuresta joukosta kiertoliikkeitä. Mutta varsinainen kiertoliike alkaa vasta siinä missä kulta ja hopea lakkaavat olemasta tavara; jalometalleja vievien ja niitä tuovien maiden välillä ei tässä mielessä tapahdu mitään kiertoa, vaan yksinkertaista vaihtoa, koska kulta ja hopea eivät toimi siinä rahana, vaan tavarana.

Sikäli kuin raha välittää tavaroiden vaihtoa, ts. tässä tapauksessa niiden kiertoa, raha on *kierron väline*, *kierron pyörä*⁷⁵; mutta sikäli kuin raha itse kiertää tässä prosessissa, tekee kiertoliikettä, noudattaa omaa liikettä, on sillä itsellään kierto, *rahan kierto*, *rahan kiertoliike*. Tehtävänä on selvittää, missä määrin erityiset lait määräävät tätä kiertoa. Sen verran on alusta asti selvää, että jos raha on kierron pyörä tavaralle, niin tavara on yhtä lailla kierron pyörä rahalle. Kun raha kierrättää tavaroita, niin tavarat kierrättävät rahaa. Tavaroiden kierto ja rahan kierto edellyttävät siis toisiaan.

Rahan kierrossa on tarkasteltava kolmea seikkaa: 1) itse liikkeen muotoa, sen kuvaamaa linjaa (sen käsitettä); 2) kiertävän rahan määrää; 3) nopeutta jolla raha tekee liikkeensä, jolla se kiertää. Näitä voidaan tarkastella vain yhteydessä tavarankiertoon. Alusta asti on selvää, että tavarankiertoon sisältyy sellaisia momenteja, jotka ovat kokonaan riippumattomia rahankierrosta ja jotka päinvastoin määräävät joko kokonaan sen tai sitten ovat määräämässä sitä niin, että samat seikat, jotka määräävät esim. tavarankierron nopeuden, määräävät myös rahankierron nopeuden. Tuotantotavan yleinen luonne määrää molemmat kierron lajit, mutta suoremmin se määrää tavarankierron.

Vaihtajien joukko (väestömäärä); sen jakautuminen kaupunkien ja maaseudun kesken; tavaroiden, tuotteiden ja tuotannon edustajien absoluuttinen määrä; kiertoon asetettujen tavaroiden suhteellinen määrä; yhteydenpito- ja kuljetusvälineiden kehitys siinä kaksinaisessa merkityksessä, että tämä kehitys määrää sekä

keskenään vaihtoa harjoittavien, toistensa kanssa tekemisiin tulevien piirin, että sen nopeuden, jolla raaka-aine tulee tuottajalle ja tuote kuluttajalle; lopuksi teollisuuden kehitys, joka keskittää eri tuotantohaaroja, esim. kehräämisen, kutomisen, värjäämisen jne. ja tekee näin tarpeettomaksi koko joukon välittäviä vaihtotapahtumia. Tavarankierto on rahankierron alkuperäinen edellytys. Jää nähtäväksi missä määrin rahankierto taas puolestaan määrää tavarankierron.

Ennen muuta on määritettävä *kierron tai kiertoliikkeen yleinen käsite*.

On vielä pantava merkille, että raha kierrättää nimenomaan vaihtoarvoja ja siten *hintoja*. Näin ollen ei tavarankierrossa pidä ottaa tarkasteltavaksi vain tavarajoukkoa, vaan yhtä lailla tavaroiden hinnat. Suuri määrä tavaroita, joiden vaihtoarvo, hinta, on alhainen, vaatii kiertoonsa ilmeisesti vähemmän rahaa kuin vähäinen määrä tavaroita, joiden hinta on kaksinkertainen. Siis hinnan käsite on oikeastaan kehiteltävä *ennen* kierron käsitettä. Kierto on hinnan asettamista, liikettä, jossa tavarat muutetaan hinnoiksi: tavaroiden realisointia hintoina. Rahan kaksi määrittystä: 1) raha sinä *mittana* tai elementtinä, jossa tavara realisoitetaan vaihtoarvona, ja 2) raha *vaihtovälineenä*, kiertovälineenä, vaikuttavat aivan eri suuntiin. Raha kierrättää vain sellaisia tavaroita, jotka ovat jo muuttuneet rahaksi *ajatuksellisesti*, ei vain yksittäisen ihmisen päässä, vaan yhteiskunnan käsityksissä (välittömästi niiden käsityksissä, jotka osallistuvat ostamisen ja myymisen prosessiin). Tätä ajatuksellista rahaksi muuttumista ja toisaalta todellista muuttumista eivät suinkaan määrää samat lait. On tutkittava niiden suhdetta toisiinsa.

[2) RAHAN KOLME PERUSTOIMINTOA TAVARA-RAHA-KIERROSSA JA NIIDEN VÄLILLE SYNTYVÄT RISTIRIITAISUUDET]

a) [Raha arvonmittana]

Kierron olennaisena määrittymisenä on, että siinä pannaan kiertämään vaihtoarvoja ja nimenomaan hinnoiksi määritettyjä vaihtoarvoja. Näin ollen ei voida sanoa, että tavaravaihdon kaikki lajit — esimerkiksi vaihtokauppa, luonnossa tapahtuvat toimitukset, feodaaliset rasitukset jne. — muodostaisivat heti kierron. Kiertoon tarvitaan ennen muuta kaksi seikkaa: *ensiksi* että tavarat (tuotteet tai työt) ovat jo edeltäkäsintä hintoja; *toiseksi* että ei ole olemassa erillisiä vaihtotapahtumia, vaan kokonainen vaihtojen piiri, niiden kokonaisuus jatkuvana virtana, joka liikkuu enemmän tai vähemmän täydellisesti yhteiskunnan

koko pinnalla — että on olemassa vaihtotapahtumien järjestelmä.

[I — 35] Tavara on määritetty vaihtoarvoksi. Vaihtoarvona se on määrättyssä suhteessa (siihen sisältyvän työajan suhteessa) vastine kaikille muille arvoille (tavaroille); kuitenkin tavara ei välittömästi vastaa tätä määritteisyyttään. Vaihtoarvona tavara on jotakin erilaista kuin luonnollisessa olomuodossaan. Tarvitaan välitystä jotta tavara asetettaisiin vaihtoarvoksi. Tämän vuoksi vaihtoarvo asettuu rahassa tavaraa vastaan jonakin tavarasta eroavana. Vain rahaksi määritetty tavara on tavara puhtaana vaihtoarvona; toisin sanoen tavara puhtaana vaihtoarvona on rahaa. Mutta samalla raha on nyt olemassa tavaran ulkopuolella ja sen rinnalla; tavaran vaihtoarvo, kaikkien tavaroiden vaihtoarvo on saavuttanut tavarasta riippumattoman itsenäistyneen olemassaolon jossakin erityisessä materiaalissa, jossakin spesifisessä tavarassa. Tavaran vaihtoarvo ilmaisee niiden määrällisten suhteiden kokonaisuutta, joissa kaikki muut tavarat voidaan vaihtaa kyseiseen tavaraan ja jotka määräytyvät samassa työajassa tuotettavissa olevien tavaroiden erisuurista määrästä. Raha on nyt olemassa kaikkien tavaroiden vaihtoarvona tavaroiden rinnalla ja niiden ulkopuolella.

Raha on ennen muuta yleinen materia, johon tavarat on upotettava, jolla ne on kullattava ja hopeoitava jotta ne saavuttaisivat vapaan olemassaolonsa vaihtoarvoina. Tavarat on käännettävä rahaksi, ilmaistava siinä. Rahasta tulee vaihtoarvojen, vaihtoarvoina olevien tavaroiden, yhteinen nimittäjä. Rahassa ilmaistuu, ts. rahan kanssa yhtäläiseksi asetettu vaihtoarvo on *hinta*. Sen jälkeen kun raha on asetettu vaihtoarvoihin nähden itsenäiseksi, vaihtoarvot ilmaistaan nyt siinä rahan määritteisyydessä, jonka raha saa subjektina ollessaan vastakkain tavaroiden kanssa⁷⁶. Mutta jokainen vaihtoarvo on jokin tietty määrä, kvantitatiivisesti määrätty vaihtoarvo. Tällaisena vaihtoarvo on yhtä kuin tietty määrä rahaa. Tämä määritteisyys on yleisen lain mukaan saatu vaihtoarvossa realisoidusta työajasta. Siis vaihtoarvo, joka on vaikkapa yhden päivän tuote, tulee ilmaistuksi kulta- tai hopeamäärässä, joka on yhtä kuin yksi päivä työaikaa, esitetään yhden työpäivän tuotteena. Vaihtoarvojen yleisestä mitasta tulee nyt mitta jokaisen vaihtoarvon ja sen kanssa *yhtäläiseksi* asetetun rahan välille.

{Kullan ja hopean arvon määräävät ensi sijassa niiden tuotantokustannukset niiden tuotantoa harjoittavissa maissa.

•Kaivostoimintaa harjoittavissa maissa kaikki hinnat riippuvat viime kädessä jalometallien tuotantokustannuksista;.. kaivosmiehen palkka... on se mittapuu, jonka mukaan kaikkien muiden tuottajien palkat laskeetaan... Kulta- ja hopea-arvot kaikissa niissä tavaroissa, jotka eivät ole monopolin alaisia, ovat kaivoksia omistamattomissa maissa riippuvaisia siitä, millainen kulta- ja hopeamäärä voidaan saada viemällä maasta tietyn työmäärän tuote, mikä on vallitseva voiton suhdeluku, mikä on kussakin

tapauksessa maksettujen palkkojen summa ja mistä työajasta ne on maksettu» (N. W. Senior. Three Lectures on the Cost of Obtaining Money etc. Lontoo 1830, s. 15, 13—14).

Toisin sanoen säädetty arvo riippuu siitä, mikä määrä kultaa ja hopeaa saadaan suoraan tai epäsuorasti kaivoksia omistavista maista tietyllä työmäärällä (tietyllä vientiin käytettävissä olevien tuotteiden määrällä). Ennen muuta raha ilmaisee kaikkien vaihtoarvojen yhtäläisyysuhteen: rahassa vaihtoarvot ovat samannimisiä.}

Rahan määritteisyydessä vaihtoarvo on hinta. Hinnassa vaihtoarvo on ilmaistu tietynä rahamääränä. Vasta hinnassa raha ilmenee sinä mikä on kaikille vaihtoarvoille *yhteistä*, sellaisena yhteisenä, jota vaihtoarvot sisältävät tietyn määrän, niin että rahaan verrattaessa tulee vaihtoarvojen kvantitatiivinen määritteisyys, niiden kvantitatiivinen suhde toinen toisiinsa ilmaistuksi. Raha on tässä siis asetettu vaihtoarvojen *mitaksi*, ja hinnat on asetettu rahassa mitatuiksi vaihtoarvoiksi. Se että raha on hintojen mitta, ts. että rahassa vaihtoarvoja verrataan toisiinsa, on itsestään selvä määritys. Sen sijaan teorian kehittelylle on tärkeämpää se, että hinnoissa *vaihtoarvoa verrataan rahaan*. Sen jälkeen kun raha on asetettu tavaroihin nähden itsenäiseksi, erilliseksi vaihtoarvoksi, erillinen tavara, erityinen vaihtoarvo asetetaan nyt jälleen yhtäläiseksi rahan kanssa, ts. se asetetaan *yhtäläiseksi* tietyn rahamäärän kanssa, ilmaistaan rahana, käännetään rahaksi. Sen nojalla, että tavarat on asetettu yhtäläisiksi rahan kanssa, on ne jälleen asetettu suhteeseen toistensa kanssa, aivan samoin kuin ne vaihtoarvoina olivat käsitteensä mukaan suhteessa toisiinsa, ts. siinä mielessä, että ne tietyissä määräsuhteissa kattavat toisensa ja vertautuvat toisiinsa.

Erityinen vaihtoarvo, tavara, ilmaistaan itsenäistyneen vaihtoarvon, rahan, määritteisyydessä, alistetaan sille, asetetaan sen alaiseksi. Edellä on esitetty miten tämä tapahtuu (ts. miten löytyy kvantitatiivisesti määrätyn vaihtoarvon ja tietyn rahamäärän välinen kvantitatiivinen suhde)*. Mutta koska rahalla on itsenäinen olemassaolo tavaroiden ulkopuolella, niin tavaran hinta ilmenee vaihtoarvojen eli tavaroiden *ulkoisena* suhteena rahaan; tavara *ei ole* hinta samalla tavalla kuin se oli yhteiskunnalliselta substanssiltaan vaihtoarvo; määritteisyys ei käy *välittömästi* yhteen tavaran kanssa, vaan sen välittää tavaran asettaminen yhtäläiseksi rahan kanssa; tavara on vaihtoarvo, mutta sillä *on* hinta. Vaihtoarvo oli välittömästi yhtä tavaran kanssa, se oli tavaran välitön määritteisyys, josta tavara yhtä välittömästi erosi, niin että toisella puolella oli tavara ja toisella (rahassa) sen vaihtoarvo; mutta nyt *hinnassa* tavara ensinnäkin suhteutuu

* Ks. tämän teoksen I osan s. 88—94. *Toim.*

rahaan jonakin sen itsensä ulkopuolella olevana ja toiseksi tavara itse on asetettu *ajatuksellisesti* rahaksi, koska rahalla on tavarasta eroava todellisuus. Hinta on tavarain ominaisuus, määrittäminen, jossa tavara *ajatellaan* rahaksi. Se ei ole enää tavarain välitön, vaan reflektoitu määrittäminen. [I — 36] Todellisen rahan rinnalla on nyt olemassa tavara ajatuksellisesti asetettuna rahana.

Tätä lähintä määrittämistä, sekä rahan määrittämistä *mitaksi* että tavarain määrittämistä *hinnaksi*, havainnollistaa yksinkertaisesti *todellisen rahan* ja *laskurahan* välinen ero. Raha toimii mittana ollessaan aina laskurahana ja hintana tavara on aina muuttunut vain ajatuksellisesti rahaksi.

»Myyjän käsitys tavarain arvosta, ostajan esittäminen tarjous, laskelmat, velvoitteet, korot, inventoinnit jne., lyhyesti sanottuna kaikki se mikä johtaa materiaaliseen maksutapahtumaan ja edeltää sitä, on ilmaistava laskurahassa. Todellinen raha tulee mukaan vain laskujen realisoinniseksi ja tilien tasoittamiseksi» (maksujen maksamiseksi)... »Jos minun on maksettava 24 livreä 12 souta, laskuraha edustaa 24 yhden lajin yksikköä ja 12 toisen lajin yksikköä, mutta todellisuudessa maksan kahdella materiaalilla kolikolla: kultarahalla, jonka arvo on 24 livreä ja hopearahalla, jonka arvo on 12 souta... Reaalisen rahan kokonaispaljoudella on välttämättömät rajansa kierron tarpeissa. Laskuraha on ajatuksellinen mitta, jolle ei ole olemassa muita kuin mielikuvituksen asettamat rajat. Sitä käytetään *ilmaisemaan kaikenlaatuista rikkautta silloin kun tätä rikkautta tarkastellaan pelkästään vaihtoarvonsa kannalta*... Niinpä laskuraha ilmaisee kansallista rikkautta, valtion ja yksityisten ihmisten tuloja; ja laskenta-arvoja — ovatpa ne sitten missä muodossa tahansa — joita määrää sama kaava; siten ei kulutuseseineiden joukossa siis ole yhtään esinettä, jota ei muutettaisi useita kertoja ajatuksissa rahaksi, samalla kun käteisen rahan kokonaissumman ja tämän esinejoukon suhde on korkeintaan 1 : 10.» (*Garnier. Histoire de la Monnaie etc. Tome I, Pariisi 1819, s. 72, 73, 77, 78.*)

(Viimeinen suhde on virheellinen. Oikeampaa olisi puhua yhden suhteesta moniin miljooniin. Asia ei kuitenkaan ole lainkaan mittavissa.)

Kun siis raha alun perin ilmaisee vaihtoarvoa, niin nyt tavara ilmaisee hintana, ajatuksellisesti asetettuna, mielessä realisoituna vaihtoarvona jotakin rahasummaa: rahaa tietyssä määräsuhhteessa. Hintoina kaikki tavarat ovat eri muodoissaan rahan edustajia kun sitä vastoin aikaisemmin raha oli itsenäistyneenä vaihtoarvona kaikkien tavaroiden edustaja. Sen jälkeen kun raha on reaalisesti asetettu tavaraksi, tavara asetetaan ajatuksellisesti rahaksi.

Tässä vaiheessa on ennen kaikkea selvää, että kyseisessä tavaroiden ajatuksellisessa muuttamisessa rahaksi tai tavaroiden hinnan määrittämisessä on reaalisesti käytettävissä olevan rahan määrä täysin yhdentekevä kahdessa suhteessa. *Ensiksi*: tavaroiden ajatuksellinen muuttaminen rahaksi on *prima facie** riippumaton

* — ensi näkemältä; tässä: niin kuin nähdään jo ensi silmäyksellä.
Toim.

todellisen rahan paljoudesta eikä ole sen rajoittama. Tähän prosessiin ei tarvita yhtään ainoata kolikkoa, yhtä vähän kuin on tarvetta todella käyttää pituusmittaa (sanokaamme kyynärää) vaikkapa päiväntasaajan ilmaiseiseksi kyynäröinä. Jos esim. Englannin koko kansallisriikkaus arvioidaan rahassa, ts. ilmaistaan hintoina, niin jokainen tietää että maailmassa ei ole riittävästi rahaa tämän hinnan realisoimiseksi. Rahaa tarvitaan tähän tarkoitukseen vain kategoriana, vain ajateltuna suhteena. *Toiseksi*: siitä että raha toimii tavaroiden yhteisenä yksikkönä ja tavara ilmaistaan siis niin että se sisältää tietyn summan rahan yhtäläisiä osia, mitataan rahalla, johtuu että tavaran ja rahan välinen mitta on vaihtoarvojen yleinen mitta — tuotantokustannukset tai työaika. Jos siis $\frac{1}{3}$ unssia kultaa on 1 työpäivän tuote ja tavara x on 3 työpäivän tuote, niin tavara $x = 1$ unssi kultaa eli 3 puntaa 17 shillinkiä 7 pennyä. Mitattaessa rahaa ja tavaraa tulee vaihtoarvojen alkuperäinen mitta jälleen mukaan. Sen sijaan että tavara ilmaistaisiin kolmena työpäivänä, se ilmaistaan sinä kulta- tai hopeamääränä, joka on kolmen työpäivän tuote. Todella olemassa olevan rahan määrällä ei ole selvästikään mitään tekemistä tämän määräsuhteen kanssa.

(*James Millin virhe*: ei huomaa ettei jalometallien paljous, vaan niiden tuotantokustannukset, määräävät niiden arvon sekä metallien arvoina mitattujen tavaroiden hinnat⁷⁷.)

{Vaihdossa tavarat ovat mittana toinen toisilleen... Kuitenkin tällainen menettely vaatisi yhtä monia vertailukohtia kuin kierrossa on tavaroita. Jos jokin tavara vaihdettaisiin vain yhteen tavarahan eikä kahteen, se ei voisi toimia vertailukohteena... Tästä johtuu että on välttämättä saatava yleinen vertailukohde... Tämä vertailukohde voi olla puhtaasti ajatuksellinen... Rahan mittamääritys on sen alkuperäinen määritys; se on tärkeämpi kuin rahan panttimääritys... Venäjän ja Kiinan kaupassa kaikki tavarat arvioidaan hopeassa, mutta siitä huolimatta se on vaihtokauppaa» (*Storch. Cours d'Economie Politique etc. Tome I, Pariisi 1823, s. 81, 83—84, 87, 88*).

»Rahalla mittaamisen operaatio muistuttaa painojen käyttöä materiaalistien paljouksien vertailussa. Molemmilla yksiköillä, jotka oli määrätty kunkin esineen painon ja arvon laskemiseen, oli sama nimitys. *Painomitalla ja arvomitalla on sama nimi... Mallimita*, jonka paino pysyi aina täsmälleen samana, löytyi helposti. Rahan kohdalla oli jälleen kysymys hopeanaulan arvosta, joka on yhtä kuin sen tuotantokustannukset» (*Simonde de Sismondi. Etudes sur l'Economie Politique. Tome II, Bruxelles 1838, s. 264—265, 267, 268*).

Ei ollut kyse vain samoista nimistä. Alun perin kulta ja hopea punnittiin. Niinpä roomalaisten as on yhtä kuin naula kuparia.}

[I—37] »Homeroksella ja Hesiodoksella eivät raha, arvojen mitta ole kulta ja hopea, vaan lampaat ja härät... Troijan taistelukentällä käytiin vaihtokauppaa» (*Jacob. An historical Inquiry into the Production and Consumption of the Precious Metals. Vol. I. Lontoo 1831, s. 109*). (Samoin käytiin keskiajalla kauppaa orjilla. *Mt.*, s. 351.)

Raha voi määrittyä mitaksi ja vaihtoarvojen yleiseksi elementiksi ilman että se realisoituu muissa määrityksissään; siis myös ennen kuin se on ottanut metallirahan muodon. Asia on siten yksinkertaisessa vaihtokaupassa. Siinä tapauksessa on kuitenkin edellytyksenä, että vaihtoa tapahtuu ylipäätään vain vähän, että tavarat eivät ole kehittyneet vaihtoarvoina eivätkä siitä syystä myöskään *hintoina*.

{Yleisen hintatason saavuttaminen minkä tahansa esineen myynnissä edellyttää, että esineen luovuttaminen on usein toistuvaa ja tuttua. Näin ei tapahdu kehittymättömissä yhteiskuntamuodoissa. Teollistumattomissa maissa ovat monet esineet vailla tiettyä hintaa... Ainoastaan myynti voi määrätä hinnat ja vain usein toistuva myynti voi synnyttää tietyn hintatason. Kaikkein välttämättömimpien tarvikkeiden usein toistuva myynti on riippuvainen kaupungin ja maaseudun välisestä suhteesta» jne. (*J. Steuart. An Inquiry into the Principles of Political Economy. Vol. I. Dublin 1770, s. 395, 396.*)}

Kehittynyt hinnanmääritys edellyttää, että yksilö ei suo- raan tuota omia toimeentulotarvikkeitaan, vaan että hänen väli- tön tuotteensa on *vaihtoarvo*, että sen täytyy siis ensin olla yhteis- kunnallisen prosessin välittämä, jotta siitä tulisi hänelle *elämän- tarvike*. Tämän teollisuusyhteiskunnan perustan täyden kehityk- sen ja patriarkaalisen tilan välillä on lukuisia välivaiheita, loput- tomia vivahteita.

Kohdasta a) saadaan tulokseksi: jos jalometallien tuotanto- kustannukset nousevat, niin kaikki tavaroiden hinnat alenevat; jos jalometallien tuotantokustannukset alenevat, niin kaikki ta- varoiden hinnat nousevat. Tämä on yleinen laki, joka muuntelee yksityiskohdissa, kuten saamme nähdä. [I — 37].

* * *

[I—38] (Kohtaan a). »*Mitta*, joka on käytössä rahan ominaisuutena, merkitsee *arvon osoitinta*...» On naurettavaa ajatella että »hintojen täytyy alentua, koska hinnat arvioidaan niin ja niin monen kultaunssin arvoisiksi ja tässä maassa olevan kullan määrä on pienentynyt... Kullan tehokkuuteen arvon osoittimena ei vaikuta onko kullan määrä tietyssä maassa suurempi vai pienempi. Jos pankkioperaatioilla onnistuttaisiin pienentämään maan paperi- ja metallirahan kierto puoleen, niin kullan ja tavaroiden keskinäinen suhde pysyisi samana». Esimerkkejä: kultaa vietiin Perusta 1500-luvulla ja sitä siirrettiin Ranskasta Englantiin 1800-luvulla (*Hubbard. The Currency and the Country. Lontoo 1843, s. 44—46*).

»Afrikan rannikolla ei kulta eikä hopea ole arvon mittana, vaan niiden sijasta käytetään ajatuksellista mittapuuta, kuvitteellista rautatanko» (*Jacob. An historical Inquiry into the Production and Consumption of the Precious Metals. Vol. II. Lontoo 1831, s. 326—327*). [I—38]

b) [Raha kiertovälineenä]

[I — 37] Kun vaihtoarvot muuttuivat hinnoissa *ajatuksellises- ti* rahaksi, niin vaihdossa, ostossa ja myynnissä ne muuttuvat *reaalisesti* rahaksi, vaihtuvat rahaan vaihtuakseen sitten taas

rahana tavaraan. Erityinen vaihtoarvo täytyy ensin vaihtaa *yleiseen* vaihtoarvoon, jotta se vaihtuisi sitten vuorostaan erityiseen vaihtoarvoon. Tavara todellistuu vaihtoarvona vain tällä välittävällä liikkeellä, missä raha esittää välittäjän osaa. Raha kiertää siis vastakkaiseen suuntaan kuin tavarat. Se esiintyy tavaravaihdon välittäjänä, vaihtovälineenä. Se on kierron pyörä, tavaroiden kiertokulun väline; mutta tässä ominaisuudessa rahalla on samalla oma kiertonsa — *rahan kiertokulku, rahankierto*. Tavarain hinta todellistuu vasta vaihdettaessa tavara todelliseen rahaan eli sen todellisessa vaihdossa rahaan.

Edellä esitetystä johtuu nyt seuraavaa. Tavarat vaihtuvat reaalisesti rahaan, muuttuvat todelliseksi rahaksi vasta sen jälkeen kun ne on muutettu ajatuksellisesti rahaksi, ts. sen jälkeen kun ne ovat saaneet *hintamäärityksen*, ne vaihtuvat *hintoina*. Hinnat ovat siis rahankierron *edellytys*, vaikka hintojen realisointi ilmeneekin rahankierron tuloksena. Ne seikat, jotka aiheuttavat tavaroiden vaihtoarvojen ja siitä syystä niiden *hintojen* nousun tai laskun keskimääräisen arvonsa ylä- tai alapuolelle, on otettava käsiteltäviksi vaihtoarvoa koskevassa jaksossa; ne edeltävät sitä prosessia, missä tavaroiden hinnat todella *realisoidaan* rahassa, ja näin ollen ilmenevät ensi alkuun tästä kokonaan riippumattomina. Lukujen suhteet pysyvät luonnollisestikin muuttumattomina, vaikka ilmaisemisinkin luvut desimaaleina. Kysymys on tällöin vain eri *nimityksestä*.

Jotta tavarat todella kiertäisivät, tarvitaan *kuljetusvälineitä*, raha ei kelpaa siihen. Jos olen ostanut 1 000 naulaa rautaa x punnalla, on raudan omistus siirtynyt käsiini. X puntaani ovat tehneet palveluksensa vaihtovälineenä ja ne ovat kiertäneet, samoin kuin omistusoikeuskin. Myyjä on sitä vastoin realisoinut raudan hinnan, raudan vaihtoarvona. Mutta rahasta ei ole raudan tuojaksi häneltä minulle; siihen tarvitaan rattaat, hevonen, tie jne. Raha ei toteuta tavaroiden todellista kiertoa paikassa ja ajassa. Raha realisoi vain tavaroiden *hinnan* ja siirtää siten oikeuden niihin ostajalle, sille, joka on tarjonnut vaihtovälineet. Raha ei kierrätä tavaroita, vaan niiden omistusoikeutta, eikä tässä kierrossa realisoida rahaa vastaan taaskaan tavaroita, vaan niiden hinnat.

Kiertoon tarvittavan rahan paljous määräytyy ensi sijassa siis kiertoon heitettyjen tavaroiden hintojen korkeudesta. Näiden hintojen kokonaissumma määräytyy *ensiksi* erillisten tavaroiden hinnoista; *toiseksi* niiden tavaroiden määrästä, jotka tulevat kiertoon hinnoiltaan määrättyinä. Esimerkiksi vehnäquarterin kierrättämiseksi 60 shillingin hinnalla tarvitaan kaksinkertainen määrä shillinkejä kuin sen kierrättämiseksi 30 shillingin hinnalla. Ja jos näitä 60 shillingin hintaisia quartereita pitäisi panna kiertoon 500, tarvitaan 300 000 shillinkiä, mutta 200 tällaisen

quarterin kiertoon riittää 12 000 shillinkiä. Asia riippuu siis tavaroiden hintojen korkeudesta ja määrähintaisten tavaroiden paljoudesta.

Mutta *kolmanneksi* kiertoon tarvittavan rahan määrä ei riipu vain realisoitavien hintojen kokonaissummasta, vaan myös siitä nopeudesta, jolla raha kiertää, toteuttaa tämän realisoinnin. Jos 1 taalerilla tehdään tunnissa 10 ostoa, joissa kussakin hinta on 1 taaleri, jos siis taaleri vaihtuu 10 kertaa, niin se toteuttaa aivan saman liiketoimen kuin 10 taaleria, jotka toteuttavat vain 1 oston tunnissa. Nopeus on negatiivinen momentti; se korvaa määrän; se moninkertaistaa yhden rahakappaleen.

On tutkittava myöhemmin niitä seikkoja, jotka määräävät yhtäältä realisoitavien tavaranhintojen joukon ja toisaalta rahan kiertokulun nopeuden. Sen verran on jo selvää, että hinnat eivät ole korkeat tai alhaiset siksi että kierrossa on paljon tai vähän rahaa, vaan että kierrossa on paljon tai vähän rahaa siksi että hinnat ovat korkeat tai alhaiset. Ja edelleen: kiertävän rahan nopeus ei riipu rahan määrästä, mutta [I — 38] kiertävän välineen määrä riippuu kylläkin sen nopeudesta (isoissa maksuissa kolkkoita ei lasketa, vaan punnitaan; tämä säästää aikaa).

Mutta kuten edellä on jo mainittu*, rahan kiertokulku ei lähde yhdestä keskuksesta, eikä se palaa kaikista periferian pisteistä takaisin yhteen keskukseseen (kuten tapahtuu *emissiopankkien* ja osittain valtionrahastojen kohdalla); se lähtee loputtoman monista pisteistä ja palaa takaisin loputtoman moniin pisteisiin (itse paluu ja sen viemä aika ovat sattumanvaraisia). Kiertovälineen nopeus voi siis korvata sen määrän vain tiettyyn rajaan asti. (Esimerkiksi tehtailija ja vuokratiljelijät maksavat työläiselle, tämä maksaa kauppiaille jne. ja kauppiailta raha palaa takaisin tehtailijoille ja viljelijöille.) Olkoon kierron nopeus mikä hyvänsä, yhdellä ja samalla rahamäärällä voi maksaa joukon laskuja vain *tietyssä perättäisjärjestyksessä*. Kuitenkin tietty joukko laskuja täytyy maksaa *samanaikaisesti*. Kierto lähtee samanaikaisesti liikkeelle lukuisista pisteistä. Kiertoon tarvitaan siis tietty määrä rahaa, joka on aina kierrossa ja sen määrää sekä se kokonaissumma, joka lähtee samanaikaisesti liikkeelle kierron lähtökohdista, että se nopeus, millä kokonaissumma kulkee tiensä (palaa lähtökohtaansa). Vaikka tämä kiertävän välineen määrä joutuu-kin aina kokemaan vuoksea ja luodetta, on kuitenkin olemassa jokin keskitaso, sillä pysyvät muutokset ovat vain hyvin vähittäisiä, ne tapahtuvat vain pitkinä ajanjaksoina ja kokonainen joukko sivuseikkoja on aina lamaannuttamassa niitä, kuten saamme nähdä.

Mitan määrityksessään raha on välinpitämätön omaa määräänsä kohtaan eli olemassa oleva rahan määrä on yhdentekevä tälle

* Ks. tämän teoksen I osan s. 131. *Toim.*

määritykselle. Vaihtovälineen, kiertovälineen määritteisydessä rahan paljous on määrätty. Myöhemmin on katsottava voivatko nämä molemmat rahan määritykset joutua keskenään ristiriitaan.

{*Pakollisen, ei-vapaaehtoisen kierron* käsite (ks. *Steuart*⁷⁸) ei kuulu vielä tähän.}

Kiertoon kuuluu oleellisesti että vaihto ilmenee prosessina, ostojen ja myyntien liikkeessä olevana kokonaisuutena. Kierron ensimmäisenä edellytyksenä on itse tavaroiden kierto, niiden jatkuvasti monilta tahoilta lähtevä kierto. Tavarankierron ehtona on että tavarat tuotetaan *vaihtoarvoina*, ei *välittöminä käyttöarvoina*, vaan vaihtoarvon välittäminä käyttöarvoina. Perusedellytyksenä on omaksi ottaminen luovuttamisen [Entäußerung] ja myynnin nojalla ja välityksellä. Kiertoon vaihtoarvojen realisointina sisältyy: 1) että tuotteeni on tuote vain sikäli kuin se on olemassa muita varten; siis sikäli kuin se on kumottu yksityinen, ts. yleinen; 2) että se on minulle tuote vain sikäli kuin se on luovutettu, kuin se on tullut tuotteeksi toiselle; 3) että se on tuote toiselle vain sikäli kuin tämä toinen vuorostaan luovuttaa oman tuotteensa; tähän sisältyy 4) että tuotanto ei ilmene minulle itse-tarkoituksena, vaan keinona.

Kierto on sellaista liikettä, missä yleinen luovuttaminen ilmenee yleisenä omaksi ottamisena ja yleinen omaksi ottaminen yleisenä luovuttamisena. Vaikkakin tämän liikkeen kokonaisuus ilmenee yhteiskunnallisena prosessina ja liikkeen yksittäiset momentit lähtevät yksilöiden tietoisesta tahdosta ja erityisistä päämääristä, siitä huolimatta prosessin kokonaisuus ilmenee jonakin objektiivisena yhteytenä, joka syntyy spontaanisti; vaikkakin liike aiheutuu tietoisien yksilöiden keskinäisestä vaikutuksesta, se ei kuitenkaan sisälly heidän tietoisuuteensa eikä ole kokonaisuudessaan alistettu heille. Heidän omat törmäyksensä toinen toisiinsa tuottavat heille yhteiskunnallisen voiman, joka on heidän yläpuolellaan, on vieras heille; heidän keskinäinen vaikutuksensa näyttää heistä riippumattomalta prosessilta ja vallalta. Koska kierto on yhteiskunnallisen prosessin kokonaisuus, se on myös ensimmäinen muoto, missä jonakin yksilöistä riippumattomana ei ilmene vain yhteiskunnallinen suhde — kuten tapahtuu esimerkiksi metallikolikossa tai vaihtoarvossa — vaan itse yhteiskunnallisen liikkeen kokonaisuus. Yksilöiden yhteiskunnallinen suhde toisiinsa yksilöiden yläpuolelle itsenäistyneenä mahdina — käsitetäänpä se sitten luonnonvoimaksi tai sattumaksi tai missä muussa muodossa tahansa — on väistämätön tulos siitä, että lähtökohtana ei tässä ole vapaa yhteiskunnallinen yksilö. Kierto taloudellisten kategorioiden ensimmäisenä totaliteettina soveltuu hyvin tämän havainnollistamiseen.

[I — 39] Kierto näyttää ensi silmäyksellä *järjettömältä päätymättömältä prosessilta*⁷⁹. Tavara vaihdetaan rahaan; raha vaih-

detaan tavaraan ja tämä toistuu loputtomiin. Tällainen saman prosessin jatkuva uusiutuminen muodostaa todellakin kierron olennaisen momentin. Mutta tarkemmin katsoen kierto tarjoaa muitakin ilmiöitä — kehäkierron eli palaamisen lähtökohtaan. Tavara vaihdetaan rahaan; raha vaihdetaan tavaraan. Näin vaihdetaan tavara tavaraan, joskin kyseinen vaihto on välitettyä vaihtoa. Ostajasta tulee taas myyjä ja myyjästä taas ostaja. Kumpikin on näin asetettu kaksinaiseen ja vastakkaiseen määritykseen ja näin syntyy kummankin määrityksen elävä ykseys.

Olisi kuitenkin täysin virheellistä tehdä taloustieteilijöiden tavoin: rahalle ominaisten ristiriitojen tullessa esiin tarttua välittömästi lopputuloksiin ilman sitä prosessia, joka on ne välittänyt, pelkkään ykseyteen ilman eroa, myöntämiseen ilman kieltämistä. Kierrossa tavara vaihdetaan tavaraan; yhtä kuin sitä ei vaihdeta tavaraan — nimittäin siltä osin kuin se vaihdetaan rahaan. Toisin sanoen osto- ja myyntitapahtumat ilmenevät kahdena toisiaan kohtaan yhdentekeväenä, paikallisesti ja ajallisesti erillisenä tapahtumana. Jos sanotaan, että se joka myy, ostaa myös samalla sikäli että hän ostaa rahaa, ja että se joka ostaa, myy myös samalla sikäli että hän myy rahaa, silloin juuri jätetään ottamatta huomioon ero, tavaran ja rahan spesifinen ero.

Kun taloustieteilijät ovat ensin osoittaneet meille kaikkein kauneimmin, että vaihtokauppa missä molemmat tapahtumat lankeavat yhteen ei tyydytä kehittyneempää yhteiskuntamuotoa eikä kehittyneempää tuotantotapaa, he alkavatkin yhtäkkiä tarkastella rahan välittämää vaihtokauppaa välittömänä, eivät ota tämän kaupanteon *spesifistä* luonnetta huomioon. Kun he ovat ensin osoittaneet meille että tarvitaan välttämättä tavarasta eroava raha, he väittävätkin aivan yhtäkkiä että rahan ja tavaran välillä ei olekaan olemassa mitään eroa. Tähän abstrahointiin turvaudutaan siksi että rahan todellisessa kehityksessä ilmaantuu ristiriitoja, jotka ovat kiusallisia porvarillisen common sensen* apologetiikalle ja jotka on siitä syystä peitettävä. Sikäli kuin osto ja myynti, kierron molemmat oleelliset momentit, ovat toisiinsa nähden yhdentekeviä, eroavat toisistaan paikallisesti ja ajallisesti, sikäli niiden ei tarvitse suinkaan sulautua yhteen. Niiden yhdentekevyys toisilleen voi johtaa toisen vahvistumiseen ja näennäiseen itsenäisyyteen toiseen nähden. Mutta sikäli kuin molemmat muodostavat yhden kokonaisuuden olennaisen momentin, tulee väistämättä eteen hetki jolloin itsenäinen muoto murtuu väkivalloin ja väkivaltainen purkaus palauttaa sisäisen yhtenäisyyden ulkoapäin. Näin jo siihen että raha määrittyy välittäjäksi, että vaihto jakautuu kahdeksi tapahtumaksi, sisältyy kriisien siemen, tai ainakin niiden mahdollisuus, joka voi

* — terve järki. *Toim.*

kuitenkin toteutua vain siellä missä klassisesti muodostuneen, käsitettään vastaavan kierron perusedellytykset ovat olemassa.

On edelleen osoittautunut, että raha realisoi kierrossa vain hinnat. Hinta ilmenee ensi sijassa tavaran ajatuksellisena määrityksenä; mutta tavaraan vaihdettu raha on tavaran realisoitu hinta, sen todellinen hinta. Tästä syystä hinta on yhtä suuressa määrin olemassa tavaran *ulkopuolella* ja tavarasta riippumatta sen *rinnalla* kuin ajatuksellisesti tavarassa. Ellei tavaraa voi realisoida rahassa, tavara lakkaa olemasta kiertokelpoinen ja sen hinnasta tulee pelkästään imaginaarinen — aivan samoin kuin alunperin tuote, joka on muuttunut vaihtoarvoksi lakkaa olemasta tuote ellei sitä todella vaihdeta. (Tässä emme puhu hintojen noususta ja laskusta.)

Kohdassa *a*) tarkasteltuna *hinta* ilmeni tavaroissa *olemassa olevana määrityksenä*; mutta kohdassa *b*) tarkasteltuna *raha* ilmenee *tavaran ulkopuolisena hintana*. Ei tarvita vain tavaraan kohdistuvaa kysyntää, vaan *rahana olemassa olevaa* kysyntää. Ellei tavaran hintaa voi realisoida, ellei tavaraa voi muuttaa rahaksi, tavara *menettää arvonsa, kadottaa hintansa*. Silloin kun tämä tavaran spesifinen muuttuminen rahaksi on välttämätön, tavaran hinnassa ilmaistu vaihtoarvo täytyy uhrata. Tästä syystä esimerkiksi Boisguillebert valittaa että raha on kaikkien esineiden pyöveli, Moolok, jolle kaikki on uhrattava, tavaroiden despootti. Nousevan absoluuttisen monarkian ja siihen liittyvän kaikkien verojen rahaveroiksi muuttumisen aikoina raha ilmenee todellakin Moolokina, jolle reaalin rikkaus uhrataan⁸⁰. Sellaisena raha ilmenee myös jokaisessa rahapaniikissa. Boisguillebert sanoo että raha muuttuu kaupankäynnin palvelijasta sen despootiksi. Mutta tosiasiaa jo hinnan määritykseen sinänsä kätkeytyy se mikä rahaan vaihdettaessa tulee ilmi: että raha ei enää edusta tavaraa, vaan tavara edustaa rahaa. Monet kirjoittajat, joiden tuotanto edustaa siirtymävaihetta feodaalikaudesta nykyaikaan, valittavat että rahalla käyty kauppa ei ole laillista kauppaa; samaa esiintyy myöhemmin sosialisteilla.

α) Mitä pitemmälle työnjako kehittyy, sitä suuremmissa määrin tuote lakkaa olemasta vaihtoväline. Syntyy yleisen vaihtovälineen välttämätön tarve riippumatta itse kunkin spesifisestä tuotannosta. Välittömään toimeentuloon suuntautuvassa tuotannossa ei *jokaista* tuotetta voi vaihtaa *jokaiseen*, tietty toiminta voidaan vaihtaa vain [I — 40] *tiettyihin* tuotteisiin. Mitä eriytyneemmiksi, moninaisemmiksi, epäitsenäisemmiksi tuotteet tulevat, sitä välttämättömämmäksi käy yleinen vaihtoväline. Alussa on työn tuote tai työ itse yleinen vaihtoväline. Mutta tuote lakkaa olemasta yleinen vaihtoväline sitä suuremmissa määrin mitä enemmän se eriytyy. Vähänkin kehittynyt työnjako edellyttää, että itse kunkin tarpeet ovat tulleet hyvin monipuolisiksi ja

hänen tuotteensa hyvin yksipuoliseksi. *Vaihdon tarve ja välitön vaihtoväline* kehittyvät käänteisessä suhteessa. Tästä johtuu välttämätön tarve saada *yleinen vaihtoväline*, missä tietyn tuotteen ja tietyn työn täytyy vaihtua itse *vaihtokykyisyyteen*. Esineen vaihtoarvo ei ole mitään muuta kuin määrällisesti spesifioitu ilmaus sen kyvystä toimia *vaihtovälineenä*. Rahassa itse *vaihtoväline* muuttuu esineeksi eli toisin sanoen esineen vaihtoarvo saa itsenäisen olemassaolon esineen ulkopuolella. Koska tavara on rahaan verrattuna vain kyvyltään rajoitettu vaihtoväline, se voi lakata olemasta vaihtoväline rahaan nähden.

β) Vaihdon jakaantuminen ostoksi ja myynniksi antaa minulle mahdollisuuden pelkästään ostaa myymättä (tavaroiden kokoaminen) tai pelkästään myydä ostamatta (rahan kasaaminen). Se mahdollistaa spekuloinnin. Se tekee vaihtamisen erityiseksi liiketoiminnaksi, ts. se luo *kauppiassäädyn*. Tämä vaihdon jakaantuminen on mahdollistanut kokonaisen joukon liiketoimia tavaroiden lopullisen vaihdon välillä ja se antaa kokonaiselle ihmisjoukolle mahdollisuuden käyttää tätä eroa hyväkseen. Se on tehnyt mahdolliseksi koko joukon *näennäisiä liiketoimia*. Vuoroin käy ilmi että se mikä ilmeni oleellisesti erillisenä tapahtumana, onkin oleellisesti yhtenäisen kokonaisuuden osa, vuoroin taas osoitetaan että se mitä luultiin oleellisesti yhtenäiseksi tapahtumaksi, onkin todellisuudessa oleellisesti erillinen. Niinä hetkinä jolloin osto ja myynti pysyvät oleellisesti eri tapahtumina, seuraa kaikkien tavaroiden yleinen arvon aleneminen. Niinä hetkinä jolloin käy ilmi että raha on vain vaihdon väline, tapahtuu rahan arvon aleneminen. Yleinen hintojen lasku tai nousu.

{*Rahan mukana on annettu absoluuttisen työnjaon mahdollisuus, koska työn riippumattomuus sen spesifisestä tuotteesta, sen tuotteen välittömästä käyttöarvosta on annettu.*}

Spekuloinnin aikoina tapahtuvaa yleistä hintojen nousua ei voi panna tavaroiden *vaihtoarvon* tai niiden *tuotantokustannusten* kohoamisen syyksi; jos nimittäin kullaan *vaihtoarvo tai tuotantokustannukset* nousisivat samassa määrin kuin kaikkien muiden tavaroiden, niin tavaroiden rahassa ilmaistut vaihtoarvot, ts. niiden *hinnat*, pysyisivät samoina. Yhtä vähän sitä voidaan panna kullaan tuotantohinnan⁸¹ laskun syyksi. (Luotosta ei tässä vielä puhuta.) Mutta koska raha ei ole vain yleinen tavara, vaan *samalla myös* erityinen tavara, ja erityisenä tavarana kysynnän ja tarjonnan lakien alainen, niin vastakohtana rahalle esiintyvän erityisten tavaroiden yleisen kysynnän täytyy johtaa rahan heikkenemiseen.

Näemme rahan luonteeseen kuuluvan että se ratkaisee sekä välittömän vaihtokaupan että vaihtoarvon ristiriitaisuuksia vain antamalla niille yleisen luonteen. Oli sattumanvaraista vaihtuiko *erityinen vaihtoväline* toiseen erityiseen vaihtovälineeseen vai ei;

mutta nyt tavaran on vaihduttava *yleiseen vaihtovälineeseen*, jonka kanssa tavaran erityisyys on vieläkin suuremmassa ristiriidassa. Jotta tavaran vaihtokykyisyys varmistettaisiin, itse tämä vaihtokykyisyys asetetaan tavaraa vastaan itsenäisenä tavarana. (Välineestä tulee tässä päämäärä.) Välittömässä vaihtokaupassa oli kysymyksenä löytäkö erityinen tavara toisen erityisen tavaran. Mutta raha purkaa itse vaihtotapahtuman kahdeksi toisilleen yhdentekeväksi tapahtumaksi.

(Ennen kuin kysymystä kierrosta, sen voimakkuudesta tai heikkoudesta jne. ja etenkin kiertävän rahan määrää ja hintoja koskevaa kiistanalaista kohtaa tarkastellaan lähemmin, on tarkasteltava rahan kolmatta määritystä.)

Kierron eräänä momenttina on, että tavara vaihtuu rahan avulla toiseen tavarahan. Mutta yhtä lailla on olemassa toinenkin momentti, ts. ei vain se momentti että tavara vaihtuu rahaan ja raha tavarahan, vaan yhtä hyvin raha vaihtuu tavarahan ja tavara rahaan; siis se momentti, että tavara välittää rahaa rahan itsensä kanssa ja ilmenee yhtenäisenä olemuksena, joka kiertokulussaan käy yksiin itsensä kanssa. Siten raha ei ilmenekään enää välineenä, vaan kierron päämääränä (kuten esimerkiksi kauppiassäädystä) (kaupankäynnissä ylipäätään). Jos kiertoa ei tarkastella vain jatkuvana tavaran ja rahan vuorotteluna, vaan niissä kehäkierroissa, joita kierto itsessään kuvaa, niin tämä kehäkierto ilmenee kaksinaisena: tavara — raha — raha — tavara, ja toisaalta: raha — tavara — tavara — raha, ts. jos myyn ostaakseni, voin yhtä hyvin ostaa myydäkseni. Edellisessä tapauksessa raha on vain tavaran saamisen väline ja tavara on päämäärä; jälkimmäisessä tapauksessa tavara on vain rahan saamisen väline ja raha on päämäärä. Tämä saadaan tulokseksi yksinkertaisesti siitä, että kierron momentit otetaan keskinäisessä yhteydessään. Jos kiertoa tarkastellaan pelkkänä kiertona, täytyy siis olla yhden- tekevää mihin kierron kohtaan tartun määrittäkseni sen lähtökohdaksi.

Nyt on kylläkin kierrossa olevan tavaran ja kierrossa olevan rahan välillä olemassa spesifinen ero. Tietyissä kohdassa tavara heitetään pois kierrosta ja se täyttää lopullisen määrityksensä vasta silloin kun se otetaan lopullisesti siitä, kulutetaan joko tuotantotapahtumassa tai [I — 41] varsinaisessa kulutuksessa. Sitä vastoin rahan tarkoituksena on pysyä kierrossa sen pyöränä; aloittaa *perpetuum mobilena** kiertokulkunsa alituisesti alusta.

Siitä huolimatta mainittu liikkeen toinen muoto esiintyy kierrossa yhtä hyvin kuin ensimmäinenkin. Nyt voidaan sanoa: tavaran vaihtamisessa tavarahan on mieltä, sillä vaikka tavarat hintoina ovatkin vastikkeita, ne ovat kuitenkin laadullisesti eri-

* — ikiliikkuja. *Totm.*

laisia ja siten niiden vaihto tyydyttää viime kädessä laadullisesti erilaisia tarpeita. Sitä vastoin rahan vaihtamisessa rahaan ei ole mitään mieltä, olkoonkin että on olemassa määrällinen ero, ts. että pienempi rahasumma vaihdetaan isompaan, myydään kalliimmalla kuin ostetaan — ja voiton kategorian kanssahan meillä ei vielä ole mitään tekemistä. Se päätelmä raha — tavara — tavara — raha, jonka teimme kierron analyysimme pohjalta, ilmeni siten pelkästään mielivaltaisena ja mielettömänä abstraktion, suunnilleen kuin haluttaisiin kuvata elämän kiertokulkua: kuolema — elämä — kuolema, joskin viimeksi mainitussa tapauksessakin olisi myönnettävä, että yksilöllistyneen jatkuva hajoaminen elementaariseksi on yhtä lailla luonnonprosessin momentti kuin elementaarisen jatkuva yksilöllistyminenkin. Samoin on kiertotapahtumassa meneillään tavaroiden jatkuva muuttuminen rahaksi ja rahan jatkuva muuttuminen tavaroiksi. Reaalisessa prosessissa, jossa ostetaan jotta vuorostaan myytäisiin, on syntyvä voitto eittämättä motiivina, ja lopullisena päämääränä on tavaran välityksellä vaihtaa pienempi rahamäärä suurempaan, koska rahan ja rahan välillä ei ole olemassa mitään laadullista eroa (tässä ei puhuta erityisestä metallirahasta eikä liioin erityisistä kolikkolajeista). Ei voi kuitenkaan kieltää että operatio voi epäonnistua ja siten rahan vaihto rahaan todellisuudessaakin tapahtuu usein ilman määrällistä eroa ja niin muodoin tämä tapaus on mahdollinen. Mutta että ylipäätään tehtäisiin mahdolliseksi tämä prosessi, jolle kaupankäynti perustuu ja joka tästä syystä on levinneisyydeltäänkin eräs kierron pääilmiöistä, täytyy kehäkierto raha — tavara — tavara — raha tunnustaa kierron erityiseksi muodoksi. Tämä muoto eroaa spesifisesti siitä muodosta missä raha ilmenee pelkkänä tavaroiden vaihtovälineenä, väliterminä, syllogismin toisena premissinä. Sen kvantitatiivisen määritteisyyden ohella, joka kyseisellä kehäkierrolla on kaupankäynnissä, on erotettava sen puhtaasti kvalitatiivinen muoto, sen spesifinen liike.

Edelleen: kehäkierto raha — tavara — tavara — raha sisältää jo sen että raha ei toimi yksistään mittana eikä vaihtovälineenä eikä liioin vain näinä molempina, vaan sillä on vielä jokin kolmas määritys. Ja raha ilmenee tässä *ensiksi* itsetarkoituksena, jonka toteuttamista tavarakauppa ja vaihto pelkästään palvelevat. *Toiseksi* koska raha saattaa tässä kehäkierron päätökseen, raha astuu *sen ulkopuolelle*, samoin kuin rahan avulla vastikkeeseensa vaihdettu tavara heitetään pois kierrosta. On aivan totta että sikäli kuin raha on määritetty vain kierron edustajaksi, se pysyy jatkuvasti kehäkiertoonsa suljettuna. Tässä kuitenkin osoittautuu että raha on vielä jotain muutakin kuin tällainen kiertoväline, että sillä on myös itsenäinen olemassaolo kierron ulkopuolella ja että se tässä uudessa määrityksessään voidaan ottaa pois kier-

rosta yhtä lailla kuin tavara täytyy lopulta ottaa pois siitä. Meidän on siis tarkasteltava rahaa kolmannessa määrityksessään, jossa se sisällyttää itseensä myös molemmat edelliset määritykset, siis sekä mittana palvelemisen että yleisenä vaihtovälineenä olemisen, ja niin muodoin myös tavaroiden hintojen realisoinnin.

c) Raha rikkauden aineellisena edustajana
(rahan kasaantuminen)

{a) Vaihtoarvon ja hinnan keskinäisestä suhteesta.
Rahan ristiriitainen toiminta arvona
ja kiertovälineenä}

Kehäkierron luonteeseen kuuluu että jokainen piste ilmenee samanaikaisesti lähtö- ja päätepisteenä ja lisäksi niin että piste ilmenee lähtöpisteenä vain mikäli se ilmenee päätepisteenä. Muotomääritys $R - T - T - R$ on siis yhtä oikea kuin toinen, alun perin ilmenevä muoto $T - R - R - T$. Vaikeutena on että toinen tavara on laadullisesti erilainen, mutta toinen raha ei. Rahat voivat erota vain määrällisesti.

Tarkasteltaessa rahaa *mittana* on sen materiaalisella substanssilla oleellinen merkitys, vaikka rahan käsilläolo ja etenkin sen *määrä, yksikkönä* toimivien kulta- tai hopea-annosten lukumäärä, on kokonaan yhdentekevä rahalle tässä määrityksessä ja rahaa käytetään tässä ylipäätään vain ajatuksellisena, olemattomana yksikkönä. Rahan on tässä määrityksessä oltava olemassa yksikkönä eikä lukumääränä. Kun sanon että naula puuvillaa on 8 pennyn arvoinen, niin sanon sillä että naula puuvillaa on yhtä kuin $\frac{1}{116}$ unssia kultaa (unssi kultaa on arvoltaan 3 £ 17 sh. 7 d. eli 931 pennyä). Silloin tämä ilmaisee samalla puuvillanaulan määritteisyyden kaikkien muiden tavaroiden vaihtoarvona, vastikkeena, kultaunssin sisältyessä näihin muihin tavaroihin niin ja niin monta kertaa, koska kaikkia niitäkin verrataan [1 — 42] kultaunssiin. Tämä alkuperäinen puuvillanaulan ja kullan suhde, joka määrää paljonko kultaa sisältyy puuvillanaulaan, riippuu molemmissa realisoidun työajan paljoudesta — vaihtoarvojen todellisesta yhteisestä substanssista. Tämä oletamus on tehtävä siinä luvussa, joka käsittelee vaihtoarvoa sellaisenaan.⁸²

Tämän yhtälön löytäminen ei ole niin vaikeaa miltä näyttää. Jos otetaan esimerkiksi se työ, joka tuottaa välittömästi kultaa, niin tietty kultamäärä ilmenee välittömästi vaikkapa yhden työpäivän tuotteena. Kilpailu asettaa, *modificandis modificatis**, toiset työpäivät yhtäläisiksi tämän työpäivän kanssa — joko suoraan tai epäsuorasti. Sanalla sanoen tietty kultamäärä ilmenee kullan välittömässä tuotannossa välittömästi tietyn työajan

* — muutettavat muuttaen. *Toim.*

tuotteena, ja siksi tämän tietyn työajan arvona, sen vastikkeena. Jotta voi sanoa paljonko kultaa tiettyyn tavarahan sisältyy, on siis vain määritettävä se työaika, joka on realisoitu eri tavaroissa ja asetettava se yhtäläiseksi sen työajan kanssa, jolla tuotetaan välittömästi kultaa.

Kaikkien tavaroiden määrittäminen hinnoiksi — mitatuiksi vaihtoarvoiksi — on vain vähittäisesti etenevä prosessi, se edellyttää usein tapahtuvaa vaihtoa ja siitä syystä tavaroiden usein tapahtuvaa vertaamista vaihtoarvoina; mutta niin pian kuin tavaroiden olemassaolo hintoina on sitten muodostunut edellytykseksi — edellytys on itsessään yhteiskunnallisen prosessin tuote, yhteiskunnallisen tuotantoprosessin tulos — osoittautuu uusien hintojen määrääminen yksinkertaiseksi asiaksi, koska tuotantokustannusten elementit ovat silloin itsekkin jo olemassa hintojen muodossa ja ne on siis vain yksinkertaisesti laskettava yhteen. {Usein tapahtuva luovutus, myynti, usein tapahtuva myynti (Steuerart*). Tarkemmin sanottuna kaiken tämän on oltava luonteeltaan jatkuvaa, jotta hinnat saavat tietyn säännönmukaisuuden.}

Mutta se kohta, johon halusimme tässä tulla, kuuluu: mikäli kulta pitää määrittää mittayksiköksi, niin sen suhde tavaroihin määräytyy vaihdolla, välittömällä vaihtokaupalla, aivan kuin kaikkien muidenkin tavaroiden keskinäinen suhde. Kuitenkin vaihtokaupassa vaihtoarvo on tuote vain *potentiaalisesti* [an sich]; se on vaihtoarvon ensimmäinen ilmenemismuoto; mutta tuotetta ei ole vielä asetettu vaihtoarvoksi. Ensinnäkään tämä [vaihtoarvon] määrittäminen ei ulotu tässä koskemaan koko tuotantoa, vaan koskee vain tuotannon liikamäärää ja on näin ollen itse enemmän tai vähemmän *liikanainen* (kuten itse vaihtokin); se koskee tyydytettävien tarpeiden, nautinnan piirin satunnaista laajenemista (suhdetta uusiin kohteisiin). Tästä syystä vaihtoa tapahtuu vain harvoissa pisteissä (alun perin alkukantaisten yhteisöjen rajoilla, niiden kanssakäymisessä vieraiden kanssa), se rajoittuu pieneen piiriin ja on tuotannon kannalta jotain ohimenevää, toissijaista; se häviää yhtä satunnaisesti kuin syntyykin. Se vaihtokaupassa oman tuotannon liikamäärä vaihdetaan satunnaisesti vieraan tuotannon liikamäärään, on vain tuotteen *ensimmäinen esiintyminen* vaihtoarvona yleensä ja sen määräävät satunnaiset tarpeet, halut jne. Jos vaihtoa sen sijaan jatketaan, jos siitä tulee jatkuva toimi, joka sisällyttää itseensä alituisen uudistumisensa keinot, silloin molemminpuolisen tuotannon sääntely aiheuttaa yhtä ulkopuolisesti ja satunnaisesti molemminpuolisen vaihdon sääntelyn ja näin vaihdon mittapuuksi tulisivat tuotantokustannukset, jotka viime kädessä kaikki palautuvat työajaksi. Tämä osoittaa meille kuinka vaihto ja tavarahan vaihtoarvo syntyvät.

* Ks. tämän teoksen I osan s. 137. *Toim.*

Kuitenkaan ne olosuhteet, joissa jokin suhde tulee ensimmäisen kerran esiin, eivät suinkaan näytä meille suhdetta puhtaudessaan eikä liioin totaalisuudessaan. Vaihtoarvoksi asetettu tuote ei ole olemukseltaan enää yksinkertaiseksi määritetty tuote; se on asetettu laadultaan sellaiseksi että se eroaa luonnollisesta laadustaan; se on asetettu *suhteeksi* ja lisäksi tämä on yleinen suhde, se ei ole suhde yhteen tavararaan, vaan jokaiseen tavararaan, jokaiseen mahdolliseen tuotteeseen. Se ilmaisee siis yleistä suhdetta; kyseessä on sellainen tuote, joka suhtautuu itseensä yleisen työn, yhteiskunnallisen työajan *tietyn paljouden* realisointina ja on tässä mielessä vastike jokaiselle toiselle tuotteelle sen vaihtoarvon ilmaisemassa määräsuhteessa. Vaihtoarvo edellyttää yhteiskunnallista työtä kaikkien tuotteiden substanssina kokonaan riippumatta näiden tuotteiden luonnollisista ominaisuuksista. Mikään ei voi ilmaista mitään suhdetta olematta suhteessa johonkin tiettyyn eikä voi ilmaista yleistä suhdetta olematta suhteessa johonkin yleiseen. Koska työ on liikettä, on aika sen luonnollinen mitta. Vaihtokauppa alkukantaisimmassa muodossaan edellyttää, että työ on tavaroiden substanssi ja työaika niiden mitta, mikä tuleekin sitten ilmi niin pian kuin vaihtokauppa muuttuu säännölliseksi, jatkuvaksi, niin pian kuin sen on sisällytettävä itseensä uudistumisensa kaikinpuoliset ehdot.

Tavara on *vaihtoarvo* vain mikäli se ilmaistaan toisessa tavarassa, siis suhtena. Kappa vehnää olkoon arvoltaan niin ja niin monta kappa ruista; tässä tapauksessa vehnä on vaihtoarvo sikäli kuin se ilmaistaan rukiissa ja ruis on vaihtoarvo sikäli kuin se ilmaistaan vehnässä. Kumpikaan ei ole vaihtoarvo mikäli ne ovat suhteessa vain itseensä. Sitten siinä suhteessa missä raha ilmenee mittana, rahaa itseään ei ole ilmaistu mittana, ei vaihtoarvona, vaan luonnollisena määränä tiettyä materiaa, kullann tai hopean luonnollisena paino-osana. Ylipäätään ei sitä tavaraa missä toisen tavarahan vaihtoarvo ilmaistaan, ilmaista koskaan vaihtoarvona, suhtena, vaan tavara ilmaistaan tiettyinä paljoutena luonnollisessa laadussaan. Jos 1 kappa vehnää on arvoltaan 3 kappa ruista, niin vain vehnä on ilmaistu arvona, mutta ruiskappa ei. Ruiskapan arvokin on kyllä määrätty *potentiaalisesti* [an sich]; 1 kappa ruista on silloin yhtä kuin $\frac{1}{3}$ kappa vehnää; mutta tätä ei ole [1 — 43] *asetettu*, vaan se on vain toinen suhde, joka kylläkin sisältyy välittömästi ensimmäiseen. Kun jokin tavara ilmaistaan toisessa tavarassa, se otetaan suhtena ja toinen puolestaan yksinkertaisena paljoutena tiettyä materiaa. Kolme kappa ruista ei sinänsä ole arvo, vaan se on ruista, joka täyttää tietyn tilan, on mitattu tilavuusmitalla.

Samoin on rahan laita mittana, yksikkönä, jossa toisten tavaroiden vaihtoarvot mitataan. Se on tietty painoyksikkö sitä luonnonainetta, jossa raha ilmaistaan — kultaa, hopeaa jne

Jos 1 vehnäkapan hinta on 77 sh. 7 d., niin se ilmaistaan jonain toisena, jonka kanssa se on yhtäläinen, 1 unssina kultaa, suhteena, vaihtoarvona. Mutta 1 unssi kultaa ei sinänsä ole vaihtoarvo, sitä ei ole ilmaistu vaihtoarvona, vaan tiettyinä määränä itseään, omaa luonnonsubstanssiaan, kultaa. Jos 1 vehnäkapan hinta on 77 sh. 7 d. eli 1 unssi kultaa, niin tämä voi olla suurempi tai pienempi arvo, koska 1 kultaunssin arvo nousee tai laskee suhteessa sen tuottamiseen käytettyyn työmäärään. Se on kuitenkin yhdentekevää vehnäkapan hinnanmääritykselle sellaisenaan, koska sen hinta 77 sh. 7 d. ilmaisee täsmälleen sen suhteen missä kappa on vastine kaikille muille tavaroille, ts. missä se voi ostaa niitä. Hinnanmäärityksen määräisyys jää, onpa kapan hinta sitten 77 tai 1780 shillinkiä, ylipäätään hinnanmäärityksen ulkopuolelle, ts. vehnän hinnaksi asettamisen ulkopuolelle. Vehnällä on hinta, maksaa se sitten 100 tai 1 sh. Hinta ilmaisee vehnän vaihtoarvon vain yksikössä, joka on yhteinen kaikille tavaroille; se siis edellyttää että muut suhteet jo sääntelevät tätä vaihtoarvoa.

Tietenkin se seikka että 1 vehnäquarterin hinta on 1 unssi kultaa — koska kulta ja vehnä eivät luonnonesineinä ole lainkaan suhteessa toisiinsa, eivät *sellaisinaan* ole toistensa mittoja, ovat toisiinsa nähden *yhdentekeviä* — on löydetty siten että itse kultaunssi on puolestaan asetettu suhteeseen sen tuottamiseen tarvittavaan työaikaan ja näin molemmat, vehnä ja kulta, on asetettu suhteeseen kolmannen, työn, kanssa ja asetettu tässä suhteessa yhtäläisiksi; siten molempia on verrattu toisiinsa vaihtoarvoina. Mutta tämä osoittaa meille vain miten vehnän hinta löydetään, ts. sen kultamäärän, jonka kanssa vehnä asetetaan yhtäläiseksi. Itse tässä suhteessa missä raha ilmenee vehnän hintana, itse rahaa ei puolestaan oteta suhteena, vaihtoarvona, vaan tiettyinä määränä jotain luonnonmateriaa.

Vaihtoarvossa tavarat (tuotteet) on asetettu suhteina yhteiskunnalliseen substanssiinsa, työhön; mutta hintoina ne ilmaistaan tiettyinä määrinä muita luontaismuodossaan olevia tuotteita. Voi tietenkin sanoa että myös rahan hinta on ilmaistu 1 quarterina vehnää, 3 quarterina ruista ja kaikkina muina määrinä eri tavaroita, joiden hinta on 1 unssi kultaa. Mutta jotta rahan hinta voitaisiin sitten ilmaista, täytyisi luetella kaikki tavarat, kutakin se määrä, joka on yhtä kuin 1 unssi kultaa. Rahalla olisi siis niin monta hintaa kuin on tavaroita, joiden hinnan raha itse ilmaisee. Hinnan päämääritys, *yhtenäisyys*, katoaisi. Mikään tavara ei ilmaise rahan hintaa, koska yksikään niistä ei ilmaise rahan suhdetta kaikkiin muihin tavaroihin, sen yleistä vaihtoarvoa. Hinnalle on kuitenkin spesifistä, että itse vaihtoarvo pitää ilmaista yleisyydessään ja silti samalla jossain tietyssä tavarassa. Mutta jopa sekin on yhdentekevää. Mikäli raha ilmenee sinä

materiaana missä kaikkien tavaroiden hinta ilmaistaan, mitataan, on raha itse asetettu tietyksi paljoudeksi kultaa, hopeaa jne., lyhyesti sanottuna luonnollista materiaaliaan; yksinkertaisesti tietyksi paljoudeksi tiettyä materiaa, ei vaihtoarvoksi, ei suhteeksi. Näin ei jokainen tavara, jossa toinen tavara ilmaistaan hintana, ole itse *asetettu* vaihtoarvoksi, vaan yksinkertaisesti tietyksi määräksi omaa itseään.

Rahan määrityksessä vaihtoarvojen yksiköksi, niiden mitaksi, niiden yleiseksi vertailukohdaksi on rahan materiaalilla, kullalla, hopealla oleellinen merkitys, koska raha ei tavaran hintana ole vaihtoarvo, ei suhde, vaan tietty painomäärä kultaa, hopeaa, esimerkiksi naula ja sen jako-osat; niinpä raha ilmeneekin alun perin naulana, *as grave*.* Juuri tämä erottaa hinnan vaihtoarvosta, ja olemme nähneet että vaihtoarvo johtaa väistämättä hinnanmääritykseen. Tästä näkyy miten järjettömästi menettelevät ne, jotka haluavat tehdä työajan sellaisenaan rahaksi, ts. tehdä eron hinnan ja vaihtoarvon välille ja samaan aikaan olla tekemättä tätä eroa.

Mittana, hinnan määräämisen elementtinä, vaihtoarvojen mitayksikkönä rahalla on siis kaksi erikoisuutta: 1) niin pian kuin kultaunssin vaihtoarvo on määrätty suhteessa johonkin mielivaltaisesti valittuun tavarahan, rahaa tarvitaan vain kuviteltuna yksikkönä; rahan todellinen käsilläolo on tarpeeton, sitäkin yhdentekevämpää on kuinka paljon rahaa on kullakin hetkellä käsillä; rahalle arvon osoittajana (indikaattorina) on yhdentekevää mikä on rahan kokonaissumma tietyssä maassa; rahaa tarvitaan vain laskurahana; 2) samaan aikaan kun rahan siten on oltava asetettuna vain ajatuksellisesti ja kun raha tavaran hintana tosiasiaassa on asetettu tavaran päälle vain ajatuksellisesti, se toimii samaan aikaan vertailukohtana, yksikkönä, mittana olemalla yksinkertaisesti tietty määrä esittämänsä luonnonsubstanssia, olemalla yksinkertaisesti tietty, mitaksi omaksuttu painoyksiköllinen kultaa, hopeaa tms. Vaihtoarvot (tavarat) ovat muuttuneet ajatuksissa tietyiksi kullaan tai hopean paino-osiksi ja ne on asetettu ajatuksissa yhtä suuriksi tämän kuvitellun kullaan tms. määrän kanssa sitä ilmaisemaan.

[1—44] Jos sitten siirrymme rahan toiseen määritykseen, rahan vaihtovälineenä ja hintojen toteuttajana, niin havaitsemme että rahan on tässä oltava käsillä tietyynä *määränä*; että ollakseen adekvaatti kyseinen määritys vaatii tietyn lukumäärän yksiköksi asetettuja kullaan tai hopean paino-osia. Jos yhtäältä on annettu realisoitavien hintojen summa, joka riippuu tietyn tavaran hinnasta kerrottuna tavaran määrällä, ja toisaalta on annettu

* — sananmukaisesti: painava kupari (rahana käytetty määrätyn painoinen kupariharkko). *Toim.*

rahankierron nopeus, niin tarvitaan tietty määrä kiertovälinettä. Jos sitten tarkastelemme lähemmin sitä alkuperäistä muotoa, sitä välitöntä muotoa missä kierto esiintyy, ts. muotoa $T - R - R - T$, niin raha ilmenee siinä puhtaana vaihtovälineenä. Tavara vaihdetaan tavaraan ja raha ilmenee pelkästään vaihdon välineenä. Ensimmäisen tavaran hinta realisoidaan rahaksi jotta rahalla realisoitaisiin toisen tavaran hinta ja toinen tavara saataisiin näin ensimmäisen sijaan. Sen jälkeen kun ensimmäisen tavaran hinta on realisoitu, ei se, joka on nyt saanut tämän hinnan rahana, tavoittele toisen tavaran hintaa, vaan maksaa sen hinnan saadakseen tavaran. Näin ollen raha on siis auttanut häntä vain vaihtamaan ensimmäisen tavaran toiseen. Pelkkänä kiertovälineenä rahalla ei ole muuta päämäärää. Se joka on myynyt tavaransa rahasta, haluaa ostaa uudelleen tavaran, ja se jolta hän ostaa sen, tarvitsee rahan jälleen ostaakseen tavaran jne.

Tässä rahan määrittämisessä pelkäksi kiertovälineeksi itse rahan erityinen rooli supistuu vain siihen kiertoon, jonka raha toteuttaa sillä että sen paljous, sen lukumäärä on etukäteen määrätty. Kuinka usein itse raha sisältyy yksikkönä tavaroihin, sen ovat tavaroiden hinnat määränneet etukäteen, ja kiertovälineenä raha ilmenee vain tietyinä lukumäärinä tätä etukäteen asetettua yksikköä. Mikäli raha realisoit tavarain hinnan, tavara vaihdetaan reaaliseseen vastikkeeseensa kullassa ja hopeassa; tavaran vaihtoarvo ilmaistaan todella rahassa, joka on toisen tavaran roolissa; mutta mikäli tämä prosessi tapahtuu vain rahan muuttamiseksi jälleen tavaraksi, siis ensimmäisen tavaran vaihtamiseksi toiseen, raha esiintyy vain katoavana ja sen olemuksena [Substanz] on vain että se esiintyy jatkuvasti tällä tavoin katoavana, tänä välityksen kantajana. Kiertokulkuvälineenä raha on *ainoastaan* kiertokulkuväline. Voidakseen palvella tässä toimessa on ainoa rahalle välttämätön oleellinen määrittäisyys se kvantiteetti eli määrä, mikä sitä on kierrossa. (Koska rahan kiertonopeus on osaltaan määräämässä myös rahan lukumäärän, ei nopeudesta tarvitse tässä erikseen puhua.) Mikäli raha realisoit hinnan, sen materiaalisella olemassaololla kultana ja hopeana on oleellinen merkitys; mutta mikäli realisointi on vain katoava ja kumoaa itse itsensä, tämä olemassaolo on *yhdentekevä*. Se on vain *näennäisyttä*, aivan kuin olisi kysymys siitä että tavara on vaihdettava kultaan ja hopeaan erityisinä tavaroina; *näennäisyttä*, joka katoaa kun prosessi päättyy, kun kulta ja hopea vaihdetaan uudelleen tavaraan ja siten tavara siis vaihdetaan tavaraan. Näin ollen kulta ja hopea pelkkänä kiertovälineenä tai kiertoväline kultana ja hopeana suhtautuu yhdentekevästi niihin ominaisuuksiin, joita kullalla ja hopealla on erityisenä luonnollisena tavarana.

Olettakaamme että kierrossa olevien tavaroiden kokonaishin-

ta on yhtä kuin 10 000 taaleria. Niiden mitta on silloin 1 taaleri, ja se on yhtä kuin x painoyksikköä hopeaa. Tarvittakoon nyt 100 taaleria kierrättämään näitä tavaroita 6 tuntia, ts. jokainen taaleri maksaisi 100 taalerin hinnan 6 tunnissa. Tässä on oleellista että on olemassa 100 taaleria, sata sellaista metalliyksikköä, jotka mittaavat tavaroiden hintojen kokonaissummaa; 100 tällaista yksikköä. Itse prosessille on yhdentekevää että nämä yksiköt ovat hopeaa. Tämä käy ilmi jo siitä että 1 taaleri edustaa kiertokulun kehäkierrossa 100 kertaa suurempaa hopeamäärää kuin taaleri reaalisesti sisältää, vaikka se edustaakin kussakin vaihtotapahtumassa vain yhden taalerin hopeapainoa.

Jos kierto otetaan kokonaisuudessaan, 1 taaleri edustaa siis 100 taaleria, 100 kertaa suurempaa hopeapainoa kuin se itse todella sisältää. Se on tosiasiasa vain 100 taalerin sisältämän hopeapainon *merkki*. Taaleri realisoi 100 kertaa suuremman hinnan kuin se realisoi todellisuudessa, jos yhtä taaleria tarkastellaan tietyinä hopeamäärinä.

Oletetaan että punta on esimerkiksi $\frac{1}{3}$ unssia kultaa (todellisuudessa luku ei ole näin korkea). Mikäli tavaran hinta maksetaan 1 punnalla, ts. sen hinta realisoidaan 1 punnalla, tavara vaihdetaan 1 puntaan, sikäli on ratkaisevan tärkeää että punta sisältää todella $\frac{1}{3}$ unssin kultaa. Jos se olisi väärennetty punta, jos se olisi tehty epäjalosta metallista, olisi vain näennäinen punta, ei tavaran hintaa tosiasiasa olisikaan realisoitu; jotta hinta tulisi realisoiduksi, tavarasta täytyisi maksaa sellaisella epäjalon metallin määrällä että se olisi $\frac{1}{3}$ unssia kultaa.

Jos asiaa tarkastellaan vain tämän kierron erillisen momentin kannalta, silloin on siis oleellista että rahayksikkö esittää todella tiettyä kullan ja hopean määrää. Asianlaita on kuitenkin toinen jos tarkastelemme kiertoa kokonaisuudessaan, tarkastelemme sitä sulkeutuvana prosessina $T - R - R - T$. Hinnan realisointi olisi ensimmäisessä tapauksessa vain näennäinen, vain *osa* tavaran hinnasta realisoitaisiin. Tavaramalle ajatuksellisesti asetettua hintaa ei saataisi reaalisesti. Tavaramalle, joka olisi asetettu ajatuksellisesti yhtä suureksi kullan niin ja niin monen paino-osan kanssa, saataisiin kullan paino-osia todellisuudessa lunastetuksi vähemmän. Mutta jos oikea punta olisi korvattu kierrossa väärällä, väärä tekisi koko kierrossa ehdottomasti saman palveluksen kuin aito. Jos 1 punnan hintainen tavara A vaihdetaan 1 väärään puntaan ja tämä väärä punta puolestaan vaihdetaan 1 punnan hintaiseen tavaraan B , niin väärä punta on tehnyt ehdottomasti saman palveluksen kuin [1—45] aito tekisi.

Näin ollen todellinen punta on tässä prosessissa itse asiassa vain *merkki*, mikäli nimittäin ei tarkastella sitä momenttia missä se realisoi hinnat, vaan prosessin kokonaisuutta missä se palvelee pelkkänä kiertovälineenä ja missä hintojen realisointi on vain

näennäisyyttä, häviävää välitystä. Tässä kultapunta palvelee vain tavaran *A* vaihtamisessa samanhintaiseen tavarahan *B*. Tavaran *A* hinnan todellinen realisointi on tässä tavara *B* ja *B*:n hinnan todellinen realisointi on tavara *A* tai *C* tai *D*, mikä merkitsee samaa muodon kannalta suhteessa, jolle tavaran erityinen sisältö on kokonaan yhdentekevä. Samanhintaiset tavarat vaihdetaan. Sen sijaan että tavara *A* vaihdettaisiin suoraan tavarahan *B*, vaihdetaan tavaran *A* hinta tavarahan *B* ja tavaran *B* hinta tavarahan *A*.

Siten raha esittää suhteessa tavarahan vain sen hintaa. Tavarat vaihdetaan toisiinsa hinnastaan. Tavaran hinta ilmaisee tavarassa ajatuksellisesti että tavara on tietty määrä kullaa ja hopean tiettyä luonnollista yksikköä (paino-osia), ts. sitä materiaa missä raha ruumiillistuu. Rahassa tai tavaran realisoidussa hinnassa tavarahan vastaan astuu todellinen määrä kyseistä yksikköä. Mutta mikäli hinnan realisointi ei ole viimeinen tapahtuma eikä asia pääty siihen että tavaran hinta saadaan hintana vaan toisen tavaran hintana, silloin rahan materia, esimerkiksi kulta tai hopea, on yhdentekevä. Rahasta tulee tässä subjekti kiertovälineenä, vaihtovälineenä, kun taas se luonnonaine jossa raha esiintyy, ilmenee jonakin satunnaisena, jonka merkitys häviää itse vaihtotapahtumassa; tämä johtuu siitä että rahaan vaihdettua tavarahan ei ole määrä lopullisesti realisoida tässä materiassa, vaan toisen tavaran materiassa.

Se merkitsee että meillä on paitsi ne momentit, että kierrossa raha 1) realisoii hinnat ja 2) saa omistuskäden kiertämään, ns. myös 3) se momentti että kierron välityksellä tapahtuu se mikä ei voinut tapahtua suoraan, että nimittäin tavaran vaihtoarvo ilmaistaan jokaisessa muussa tavarassa. Jos 1 kynärä liinakangasta maksaa 2 sh. ja 1 naula sokeria 1 sh., niin liinakangaskynärä realisoidaan 2 shillingin välityksellä 2 naulassa sokeria, ja näin ollen sokeri muutetaan liinakankaan vaihtoarvon materiaksi, siksi materiaksi missä liinakangaskynärän vaihtoarvo realisoitetaan.

Raha ei pelkkänä kiertovälineenä roolissaan katkeamatta virtaavassa kiertoprosessissa ole sen enempää hintojen mitta — sillä se on tällaisena mittana jo asetettu itse hintoihin — kuin hintojen realisoinnin välinekään — sillä tällaisena välineenä raha on olemassa kierron yhdessä momentissa, mutta häviää kierron momenttien kokonaisuudessa; raha on tässä hinnan pelkkä *edustaja* suhteessa kaikkiin tavaroihin ja palvelee vain sitä että tavaraita vaihdetaan samoihin hintoihin. Raha vaihdetaan yhteen tiettyyn tavarahan siksi että se on tämän tavaran vaihtoarvon yleinen edustaja ja sellaisena jokaisen muun vaihtoarvoltaan yhtäläisen tavaran *edustaja*, yleinen edustaja, missä ominaisuudessa se onkin itse kierrossa. Raha *esittää* yhden tavaran hintaa suhteessa kaikkiin muihin tavaroihin tai kaikkien tavaroiden hintaa suh-

teessa yhteen tavaraan. Tässä suhteessaan raha on paitsi tavaroiden hintojen *edustaja*, myös oman itsensä *merkki*; se merkitsee että itse kiertotapahtumassa rahan materia, kulta ja hopea, on yhden-tekevä.

Raha on hinta; se on tietty määrä kulta tai hopeaa; mutta mikäli tämä hinnan realiteetti on tässä vain katoava, mikäli se määritetään jotta se alituisesti katoaisi, tulisi kumotuksi, mikäli sitä ei pidetä lopullisena realisointina, vaan jatkuvasti vain välillisenä, välittävänä; mikäli tässä ei ylipäätään ole kyse hinnan realisoinnista, vaan erityisen tavaran vaihtoarvon realisoinnista toisen tavaran materiaalissa — sikäli rahan oma materiaali on yhdentekevä, se on hinnan realisointina katoava, koska itse realisointikin on katoava; näin ollen raha, mikäli se on tässä jatkuvassa liikkeessä, on vain vaihtoarvon edustaja, joka tulee todelliseksi vasta siten että todellinen vaihtoarvo astuu alituisesti edustajansa sijaan, vaihtaa alituisesti paikkaa sen kanssa, vaihtuu alituisesti siihen.

Rahan realiteettina ei tässä prosessissa siis ole se että raha on hinta, vaan se että raha *esittää* hintaa, on sen edustaja; raha on hinnan esineellisesti olemassa oleva edustaja, siis oman itsensä ja sellaisena tavaroiden vaihtoarvon esineellisesti olemassa oleva edustaja. Vaihtovälineenä raha realisoi tavaroiden hinnat vain ilmaistakseen yhden tavaran vaihtoarvon toisessa tavarassa niiden ykseytenä, realisoidakseen yhden tavaran vaihtoarvon toisessa tavarassa, ts. esittääkseen toista tavaraa sen vaihtoarvon materiaalina.

Tällainen esineellinen merkki raha on siis vain kierrossa; jos se otetaan kierrosta, esittää se taas realisoitua hintaa; mutta kuten olemme nähneet, prosessin sisällä on näiden rahayksikön esineellisten merkkien määrä, lukumäärä oleellisesti määrätty. Kierrossa, missä raha esiintyy tavaroita vastassa olemassa olevana, on sen aineellinen substanssi, sen perusta tiettyinä kulta- ja hopeamääränä yhdentekevä, mutta sen paljous on sitä vastoin oleellisesti määrätty, koska raha on tällöin vain tietyn yksikkömäärän merkki. Sen sijaan mitan määrityksessä, missä raha oli vain ajatuksellisesti, materiaallinen perusta oli oleellinen, mutta sen määrä ja olemassaolo ylipäätään oli yhdentekevä. Tästä seuraa, että raha kullan ja hopean asussa, sikäli kuin se on *vain* kiertovälineenä, vaihtovälineenä, voidaan korvata jokaisella toisella *merkillä* [1—46], joka ilmaisee sen yksikön tiettyä määrää, ja että symbolinen raha voi siten korvata reaalisen rahan, koska materiaallinen raha — pelkkänä vaihtovälineenä — on itse symbolinen.

Nämä rahan mittana, hintojen toteutumana ja pelkkänä kiertovälineenä saamat ristiriitaiset määritykset antavat selityksen sille muutoin selittämättömälle ilmiölle, että yhtäältä kun me-

tallirahaa — kultaa, hopeaa — *väärennetään* sekoittamalla siihen alempiarvoista metallia, rahan arvo laskee ja hinnat nousevat, ja toisaalta kun rahan perusta (kulta, hopea) poistetaan kokonaan ja korvataan ja merkitään tietyllä paljoudella reaalista paperirahaa siinä määrin kuin kierto vaatii, nämä paperirahat kiertävät täysin kullan ja hopean arvoisina. Selityksenä on edellisessä tapauksessa että kiertoväline on samalla mittana toimivan rahan materiaali ja se materiaali missä hinta lopullisesti realisoituu, jälkimmäisessä tapauksessa se että raha esiintyy vain kiertovälineen määrityksessään. Edellisessä tapauksessa hintojen mitta ei enää ole yhtä kuin vaikkapa kultaunssin tuotantokustannukset, vaan sekaunssin, jossa on sanokaamme $\frac{2}{3}$ kuparia tms. Jos rahanväärennöksissä on kyse vain siitä että jalometallien vastaavien paino-osien nimet väärennetään ja muutetaan (esimerkiksi $\frac{1}{8}$ unssia nimitetään sovereigniksi), niin tämä jättää mitan ehdottomasti samaksi ja muuttaa vain sen nimen. Jos aikaisemmin sovereigniksi nimitettiin metallirahaa, joka sisälsi $\frac{1}{4}$ unssia kultaa ja jos siksi nyt nimitetään $\frac{1}{8}$ kultaunssin kolikkoa, niin 1 sovereignin hinta ilmaisee enää vain $\frac{1}{8}$ unssia kultaa, ja nyt siis vaaditaan 2 sovereignia (suunnilleen) ilmaisemaan samaa hintaa minkä 1 sovereign ilmaisi aikaisemmin. Toisin sanoen väärennettäessä ainoastaan jalometallin vastaaville osille annetut nimitykset mitta pysyy entisenä, mutta kullan tai hopean vastaava paino-osa ilmaistaan nyt kaksi kertaa suurempana määränä frangeja, sovereigneja jne. kuin aikaisemmin.

Esimerkki rahan ristiriitaisten määritysten kömpelöstä sekoittamisesta:

»Se rahamäärä, joka on olemassa ostamista varten, määrää hinnan täsmälleen. Maailman kaikki hyödykkeet eivät voi koota maksuksi isompaa summaa kuin maailmassa on yhteensä rahaa.» (*Weekly Dispatch*»⁸³, Lontoo, 8. marraskuuta [1857].)

Ensinnäkään hinnanmäärityksellä ei ole mitään tekemistä todellisen myynnin kanssa; raha on hinnan määräämisessä ainoastaan mittana. Toiseksi kaikki tavarat (kierrossa olevat) voivat koota maksuksi 1000 kertaa enemmän rahaa kuin maailmassa on, jos jokainen rahakappale kiertäisi tuhat kertaa.

Koska kierrossa realisoitavina olevien hintojen kokonaissumma vaihtelee tavaroiden hintojen ja kiertämään heitettyjen tavaroiden paljouden myötä; koska toisaalta kiertämässä olevien kiertovälineiden nopeuden määräävät samoin itse kierrosta riippumattomat seikat, on kiertovälineen määrän voitava vaihdella, laajentua ja supistua — *kierron laajeneminen ja supistuminen*.

Rahasta pelkkänä kiertovälineenä voi sanoa, että se lakkaa olemasta tavara (*erityinen tavara*), koska sen materiaali on yhden-

tekevä ja se tyydyttää enää vain itse vaihdon tarpeen, mutta ei mitään muuta välitöntä tarvetta: kulta ja hopea lakkaavat ole-
masta tavara niin pian kuin ne kiertävät rahana. Toisaalta ra-
hasta voi sanoa että se on enää *vain tavara (yleinen tavara)*, tavara
puhtaassa muodossaan, tavara, jolle sen luonnollinen erityisyys
on yhdentekevä ja jolle kaikki välittömät tarpeet ovat näin ollen
yhdentekeviä, tavara, jolla ei ole mitään luonnollista suhdetta
mihinkään tiettyyn tarpeeseen sellaisenaan. Monetaarijärjestel-
män, osaksi jopa protektionismin kannattajat (ks. esim. Ferrier,
s. 2⁸⁴) ovat pitäytyneet edelliselle kannalle, nykyajan taloustie-
teilijät jälkimmäiselle; esimerkiksi Say sanoo että rahaa tarkastel-
laan »erityisenä» tavarana, kaikkien muiden tavaroiden kaltaisena
tavarana...⁸⁵

Vaihtovälineenä raha ilmenee välttämättömänä välittäjänä
tuotannon ja kulutuksen välillä. Kehittyneiden rahasuhteiden
järjestelmässä tuotetaan vain vaihtamista varten tai tuotetaan
vain vaihdettaessa. Jos raha poistettaisiin, silloin jouduttaisiin
alempaan tuotantovaiheeseen (jota vastaa tuotannon sivussa hoi-
dettu vaihtokauppa), tai sitten edettäisiin korkeampaan vai-
heeseen, missä vaihtoarvo ei olisi enää tavaran tärkein määritys,
koska yleinen työ, jonka edustaja vaihtoarvo on, ei ilmenisi enää
yksityisenä työnä, joka saa yhteiskunnallisen luonteen vain vä-
lityksen avulla.

Kysymys siitä onko raha kiertovälineenä tuottava vai tuot-
tamaton ratkeaa yhtä helposti. Adam Smithin mukaan raha on
tuottamaton⁸⁶. Esimerkiksi Ferrier puolestaan sanoo:

»Raha luo arvot, sillä arvoja ei olisi ilman rahaa» [*Ferrier. Du Gouverne-
ment considéré dans ses rapports avec le Commerce, s. 52*]. Ei pidä ottaa
huomioon vain »rahan *arvoa* metallina, vaan myös sen *ominaisuus* rahana»
[sama, s. 18].

A. Smith on oikeassa mikäli raha ei toimi jonkin erityisen
tuotantohaaran välineenä; Ferrier on oikeassa, [1—47] koska ylei-
sen vaihtoarvolle perustuvan tuotannon eräs momentti on että
niin tuote kuin tuotantotekijä asetetaan rahan määrittämiseen ja
tämä määrittäminen taas edellyttää tuotteesta eroavaa rahaa, sillä itse
rahasuhde on tuotantosuhde kun tuotantoa tarkastellaan koko-
naisuudessaan.

Mikäli $T - R - R - T$ puretaan kahdeksi momenttikseen,
vaikka tavaroiden *hinnat* ovatkin edellytetyt (ja tämä on pääasial-
linen ero verrattuna välittömään vaihtokauppaan), kierto hajoaa
välittömän vaihtokaupan kahdeksi tapahtumaksi. $T - R$: tava-
ran vaihtoarvo ilmaistaan toisessa erityisessä tavarassa, rahan ma-
teriaalissa, samoin kuin rahan vaihtoarvo ilmaistaan tavarassa;
samoin käy tapahtumassa $R - T$. Adam Smith on sikäli oikeassa
että sanoo rahan olevan vaihtovälineenä vain (vaihtokaupan)

mutkikkaamman lajin ⁸⁷. Mutta mikäli tarkastellaan prosessin kokonaisuutta, eikä tavaran realisointia rahassa ja rahan realisointia tavarassa kahtena toisilleen yhdentekevänä tapahtumana, niin A. Smithin vastustajat ovat oikeassa sanoessaan rahan luonteen jääneen hänelle tuntemattomaksi ja rahankierron työntäneen vaihtokaupan syrjään, sillä raha palvelee vain työnjaosta syntyvän »aritmeettisen jaon» tasoittamista. Näiden »aritmeettisten lukujen» on yhtä tarpeetonta olla kultaa ja hopeaa kuin pituusmittojen konsanaan (ks. *Solly. The Present Distress, in Relation to the Theory of Money. Lontoo 1830, s. 5—6*).

Tavarat muuttuvat kauppatavaroista (marchandises) kulutus-tavaroiksi (denrées), menevät kulutukseen, rahalle taas kiertovälineenä ei käy niin; raha ei lakkaa missään pisteessä olemasta tavara *niin kauan kuin* se pysyy kiertovälineen määrityksessä.

[β) Raha ylittää yksinkertaisen kierron puitteet toimiessaan aineellisen rikkauten edustajana. Raha itsetarkoituksena. Raha maksuvälineenä. Siirtyminen rahaan pääomana]

Siirrymme nyt rahan kolmanteen määritykseen, joka on ensi sijassa tulos kierron toisesta muodosta $R - T - T - R$. Tässä raha ei ilmene enää vain *välineenä* eikä *mittana*, vaan itsetarkoituksena ja tämän vuoksi se astuu ulos kierrosta samoin kuin se tietty tavara, joka on jo täyttänyt kehäkiertonsa ja muuttunut kauppatavarasta (marchandise) kulutustavaraksi (denrée). On vielä etukäteen huomautettava että kun edellytetään rahan määrittäminen yleisen, vaihtoarvoon perustuvan tuotannon immanenttisenä suhteena, silloin on mahdollista osoittaa myös yksityiskohdissaan että raha palvelee tuotantovälineenä.

»Kullan ja hopean hyödyllisyys perustuu siihen että ne korvaavat työtä» (*Lauderdale. Recherches sur la nature et l'origine de la richesse publique. Pariisi 1808, s. 140*).

»Jos rahaa ei ole, halutun esineen saamiseksi tarvitaan koko joukko vaihtokauppoja. Edelleen olisi jokaisessa erillisessä vaihtotapahtumassa tutkittava tavaroiden suhteellinen arvo. Edellisen hankaluuden raha poistaa vaihtovälineenä (kaupanteon välineenä), jälkimmäisen arvon mittana ja kaikkien tavaroiden edustajana» (sama, s. 142, 140, 144).

Se päinvastainen väite, että raha *ei ole* tuottavaa *, sanoo vain että silloin kun raha ei mittana, kiertovälineenä ja arvojen edustajana ole tuottavaa, vaan on tämän määrittämisyyden ulkopuolella, se on *tuottamatonta*, että tuottavaa on vain se rahamäärä, joka vaaditaan täyttämään sanotut määritykset. Se että rahasta tulee paitsi *tuottamaton*, myös *faux frais de production* ** niin pian kuin sitä käytetään enemmän kuin tämän tuottavan määri-

* Ks. tämän teoksen I osan s. 155—156. *Toim.*

** — turhat tuotantokustannukset. *Toim.*

tyksen täyttäminen vaatii, on totuus, joka pitää paikkansa myös kaikista muista tuotanto- ja vaihtovälineistä, niin koneista kuin kuljetusneuvoistakin. Mutta jos sillä tarkoitetaan että rahalla vaihdetaan vain olemassa olevaa reaalista rikkautta, niin se ei pidä paikkaansa, sillä rahaan vaihdetaan ja sillä ostetaan myös työtä, itse tuottavaa toimintaa, *potentiaalista* rikkautta.

Rahan *kolmas määrittäminen* edellyttää täysin kehittyneenä molempia edellisiä määrittämiä ja muodostaa niiden ykseyden. Tässä rahalla on siis itsenäinen olemassaolo kierron ulkopuolella; se on astunut kierron rajojen ulkopuolelle. Se voidaan *erityisen* tavaran ominaisuudessa muuttaa rahamuodostaan ylellisyysesineiden muotoon, kulta- ja hopeakorueiksi (niin kauan kuin taidekasitys on hyvin yksinkertaista, kuten esimerkiksi Englannin varhaishistoriassa, jolloin hopearahaa muutettiin jatkuvasti astioiksi ja vice versa *. Ks. *Taylor* ⁸⁸); tai rahaa voidaan *kasata* rahana ja muodostaa siten *aarre*. Mikäli oman itsenäisen olemassaolon saavuttanut raha on peräisin kierrosta, se ilmenee tässä olemassa olostaan kierron tuloksena; raha liittyy rahaan kierron kautta. Tähän määrittelyyn sisältyy jo piilevänä rahan *pääoma*-määrittäminen. Raha kielletään tässä vain vaihtovälineenä. Mutta koska raha voi ilmetä historiallisesti mittana ennen kuin se ilmenee vaihtovälineenä ja voi ilmetä vaihtovälineenä ennen kuin se on asetettu mitaksi — viimeksi mainitussa tapauksessa se olisi olemassa vain etuoikeutettuna *tavarana* — niin raha voi ilmetä historiallisesti myös kolmannessa määrittämisessä ennen kuin se ilmenee molemmissa edellisissä. Mutta kultaa ja hopeaa voi *kasata rahana* vain siinä tapauksessa että ne ovat jo olemassa jommankumman edellisen määrittämissä mukaisina ja raha voi kehittyneessä asussa ilmentyä kolmannen määrittämissä mukaisena vain sillä ehdolla että se on jo kehittynyt kummankin edellisen määrittämissä mukaisena. Muussa tapauksessa sen kasaaminen on kullaan ja hopeaan, mutta ei rahan kasaamista.

[1—48] (On käsiteltävä lähemmin erityisen mielenkiintoista esimerkkiä *kuparirahan kasaamisesta* Rooman tasavallan varhaisempina kausina.)

Mikäli raha on *rikkouden universaalisen materiaalisena edustajana* peräisin kierrosta ja on itse tällaisessa edustajan ominaisuudessa *kierron tuote* kierron ollessa samaan aikaan korkeampaan potenssiin korotettua vaihtoa ja vaihdon *erityinen* muoto, sikäli raha on myös tässä kolmannessa määrittämisessä yhteydessä kierto; raha on kiertoa vastassa itsenäisenä, mutta tämä sen itsenäisyys on vain kierron omaa prosessia. Raha astuu ulos kierrosta yhtä lailla kuin se astuu taas takaisin siihen. Jos rahalla ei olisi mitään yhteyttä kierto, se ei olisi rahaa, vaan yksinkertainen

* — päinvastoin. *Toim.*

luonnonesine, kultaa ja hopeaa. Tässä määrittelyksessä raha on yhtä lailla kierron edellytys kuin sen tulos. Itse rahan itsenäisyys ei merkitse että yhteys kiertoon lakkaa, vaan se on *negatiivista* yhteyttä kiertoon. Se piilee itsenäisyydessä, joka on tulosta prosessista $R - T - T - R$.

Rahan ollessa *pääomaa* siinä itsessään ilmenee 1) että raha on yhtä lailla kierron edellytys kuin sen tulos; 2) että näin ollen itse rahan itsenäisyys on vain *negatiivinen* yhteys, mutta aina yhteys kiertoon; 3) että raha on asetettu myös *tuotantovälineeksi*, sillä kierto ei esiinny enää alkuperäisessä yksinkertaisuudessaan, kvantitatiivisena vaihtona, vaan tuotantoprosessina, reaalisena aineenvaihtona. Ja siten raha itse on määritetty tämän tuotantoprosessin erityiseksi momentiksi. Tuotannossa ei ole kysymys vain yksinkertaisesta hinnan määräämisestä, ts. tavaroiden vaihtoarvojen muuntamisesta yhteiseksi yksiköksi, vaan myös vaihtoarvojen luomisesta, siis myös hintojen *määritteisyyden* luomisesta. Ei yksin muodon asettamisesta, vaan myös sisällön asettamisesta. Näin ollen jos yksinkertaisessa kierrossa raha ilmenee ylipäänsä tuottavana sikäli, mikäli itse kierto ylipäänsä on tuotantojärjestelmän momentti, niin tämä määrittely on vielä vain olemassa *meitä varten*, sitä ei ole vielä *asetettu* rahassa. 4) Pääomana raha ilmenee näin ollen myös suhteena itseensä kierron välityksellä — *koron ja pääoman suhteessa*. Tässä emme kuitenkaan ole vielä tekemisissä näiden määrittelysten kanssa, vaan meidän on tarkasteltava rahaa yksinkertaisesti siinä asussa missä se kolmannen määrittelyksensä mukaisesti on astunut *itsenäisenä* ulos kierrosta, itse asiassa ulos molemmista aikaisemmista määrittelyksistään.

{»Rahan määrän kasvu on vain *laskuvälineen* määrän kasvua» (*Simonde de Sismondi. Etudes sur l'Economie Politique. Tome II. Bruxelles 1838, s. 278*).

Tämä pitää paikkansa vain sikäli kuin raha on määritetty pelkäksi vaihtovälineeksi. Rahan toisen ominaisuuden mukaan se on myös *maksuvälineen* määrän kasvua.}

»Kauppa on erottanut varjon ruumiista ja luonut mahdollisuuden omistaa ne erillisinä» (sama, s. 300).

Raha on nyt siis itsenäistynyt vaihtoarvo (tässä ominaisuudessa raha ilmenee *vaihtovälineenä* aina vain ohimennen) yleisessä muodossaan. Sillä on kylläkin erityinen ruumiillisuus eli substanssi kullan ja hopean muodossa, ja raha saa juuri tästä itsenäisyytensä, sillä se mikä on olemassa vain toisessa, jonkin toisen määrittelyksenä tai suhteena, ei ole itsenäinen. Toisaalta raha ei tässä ruumiillisessa itsenäisyydessä kultana ja hopeana edusta vain yhden tavaran vaihtoarvoa suhteessa muihin, vaan vaihtoar-

voa suhteessa kaikkiin tavaroihin, ja samaan aikaan kun rahalla itsellään on substanssi, se samalla erityisessä olemassaolomuodossaan, kultana ja hopeana, ilmenee toisten tavaroiden yleisenä vaihtoarvona. Yhtäältä raha omistetaan tavaroiden vaihtoarvona; toisaalta tavarat ovat vaihtoarvon niin ja niin monina erityisinä substansseina, niin että vaihtoarvo voi yhtä hyvin muuttua vaihdossa jokaiseksi kyseisistä substansseista kuin olla yhdentekevä niiden määritteisyyttä ja erityisyyttä kohtaan, olla tämän määritteisyyden ja erityisyyden yläpuolella. Tästä syystä tavarat ovat vain satunnaisia olemassaolomuotoja. Raha on »*kaikkien esineiden ydin*»⁸⁹, missä niiden erityisluonne häviää, yleinen rikkaus lyhyenä yhteenvetona vastapainoksi tämän rikkauden levineisyydelle ja pirstoutuneisuudelle tavaroiden maailmassa. Samaa aikaan kun rikkaus ilmenee erityisessä tavarassa tavarana momenttina tai kun tämä tavara ilmenee rikkauden momenttina, ilmenee itse yleinen rikkaus kullassa ja hopeassa erityiseksi materiaksi tiivistyneenä.

Jokainen erityinen tavara itse ilmaisee, sikäli kuin se on vaihtoarvo ja sillä on hinta, tiettyä rahamäärää vain epätäydellisessä muodossa, koska tavara on ensin heitettävä kiertoon, jotta se tulisi realisoiduksi, ja tavarana erityisyyden vuoksi jää sattumanvaraiseksi realisoidaanko se vai ei. Jos taas tavaraa ei tarkastella hintana, vaan luonnollisessa määritteisyydessään, tavara on rikkauden momentti vain sen ansiosta, että sillä on yhteys johonkin erityiseen tarpeeseen, jonka se tyydyttää ja tämän yhteyden puitteissa tavara ilmaisee 1) vain käytön rikkautta, 2) vain aivan erityistä tämän rikkauden puolta. Sitä vastoin raha, mikäli sen erityinen käyttökelpoisuus arvokkaana tavarana jätetään huomioon ottamatta, on 1) realisoitu hinta; 2) tyydyttää jokaisen tarpeen mikäli se voidaan vaihtaa jokaisen tarpeen kohteeseen, jolloin kaikki erityisyys on aivan yhdentekevää. Tavaralla on tämä ominaisuus vain rahan välityksellä. Rahalla on se suoraan suhteessa kaikkiin tavaroihin ja näin ollen myös suhteessa koko rikkauden maailmaan, rikkauteen sellaisenaan. Rahassa yleinen rikkaus ei ole ainoastaan muoto, vaan samalla myös itse sisältö. Rikkauden käsite on niin sanoaksemme realisoitunut yhdessä erityisessä esineessä, *yksilöllistynyt*. Rikkaus ilmenee erityisessä tavarassa [II — 1], sikäli kuin tämä on hinta, vain ajatuksellisena muotona, jota ei ole vielä realisoitu; mikäli tavaralla on jokin käyttöarvo, tavara esittää vain yhtä aivan erillistä rikkauden puolta. Rahassa sitä vastoin hinta on realisoitu ja sen substanssi on rikkaus itse sekä abstrahoituneisuudessaan erityisistä olemuodoistaan että totaalisuudessaan. Vaihtoarvo muodostaa rahan substanssin ja vaihtoarvo on rikkaus. Näin ollen raha on toisaalta myös rikkauden ruumiillistunut muoto vastakohtana kaikille niille erityisille substansseille, joista rikkaus koostuu. Kun näin

ollen yhtäältä rahassa, sikäli kuin sitä tarkastellaan sinänsä, rikkauden muoto ja sisältö ovat identtiset, niin toisaalta raha on vastakohtana kaikille muille tavaroille rikkauden yleinen muoto suhteessa tavaroihin, samaan aikaan kun näiden erityisyyksien kokonaisuus muodostaa rikkauden substanssin. Kun raha on ensimmäisen määrittelyn mukaan itse rikkaus, niin toisen määrittelyn mukaan se on *rikkauten yleinen materiaallinen edustaja*. Itse rahassa tämä totaalisuus on olemassa tavaroiden kuviteltuna kokonaisuutena. Siis rikkaus (vaihtoarvo totaalisuutena sekä abstraktiona) on olemassa, kun kaikki muut tavarat suljetaan pois, sellaisenaan yksilöllistyneenä, vain kullassa ja hopeassa, erillisenä käsinkosketeltavana esineenä. Näin ollen raha on jumala tavaroiden joukossa.

Erillisenä esineenä rahaa voi näin ollen satunnaisesti etsiä, löytää, varastaa ja sen voi keksiä, ja yleisen rikkauden voi saattaa käsinkosketeltavalla tavalla erillisen yksilön hallintaan. Raha muuttuu orjanhahmostaan, missä se esiintyy pelkkänä kiertovälineenä, äkkiä tavaroiden maailman hallitsijaksi ja jumalaksi. Se esittää tavaroiden taivaallista olemassaoloa kun tavarat puolestaan esittävät rahan maallista olemassaoloa. Luonnollisen rikkauden jokainen muoto edellyttää ennen vaihtoarvolla korvautumistaan yksilön oleellista suhdetta esineeseen, niin että yksilö itse esineellistyy yhdeltä puoleltaan esineessä ja että hänen esineen hallintansa ilmenee samalla hänen yksilöllisyytensä määrättyinä kehityksenä; esimerkiksi rikkaus lampaiden muodossa merkitsee yksilön kehitystä paimenena, rikkaus viljan muodossa hänen kehitystään maanviljelijänä jne. Sitä vastoin *raha* ei edellytä yleisen rikkauden *yksilöitymänä*, itse kierrosta peräisin olevana ja vain yleistä edustavana, *vain yhteiskunnallisena tuloksena*, suinkaan mitään yksilöllistä suhdetta haltijaansa; rahan hallinta ei ole haltijan yksilöllisyyden minkään oleellisen puolen kehitystä; päinvastoin se on vailla yksilöllisyyttä olevan hallintaa, koska tämä yhteiskunnallinen suhde on samalla olemassa aistimellisena, ulkoisena esineenä, joka voidaan saada mekaanisesti haltuun ja joka voidaan yhtä hyvin menettää.

Rahan suhde yksilöön ilmenee siis puhtaasti satunnaisena, samaan aikaan kun tämä suhde esineeseen, joka ei ole yhteydessä haltijan yksilöllisyyteen, antaa hänelle kyseisen esineen luonteen avulla yleistä valtaa yhteiskuntaan, koko nautintojen, työn jne. maailmaan. Tämä on samaa kuin jos saisikin esimerkiksi kaikki tieteet hallintaani löytämällä kiven, joka olisi kokonaan riippumaton yksilöllisyydestäni. Rahan hallinta asettaa minut suhteessa rikkauteen (yhteiskunnalliseen) juuri samaan asemaan mihin viisasten kivi asettaisi suhteessa tieteisiin.

Näin ollen raha ei ole ainoastaan *yksi* rikastumishimon kohteista, vaan sen *varsinainen* kohde. Tämä himo on oleellisesti auri

sacra fames. * Rikastumishimo sellaisenaan, vietin erityisenä muotona, ts. erotukseksi erityisen rikkauden tavoittelusta, siis esimerkiksi vaatteiden, aseiden, korujen, naisten, viinin jne. tavoittelusta, on mahdollinen vain silloin kun yleinen rikkaus, rikkaus sellaisenaan on yksilöllistynyt jossakin erityisessä esi-neessä, ts. niin pian kuin raha on asetettu kolmanteen määrityk-seensä. Raha ei ole siis ainoastaan rikastumishimon kohde, vaan samalla sen lähde. Omistamishalu on mahdollinen ilman rahaa-kin; rikastumishimo on itse tietyn yhteiskunnallisen kehityksen tuote eikä se ole *luontoperäinen* vastakohtana *historialliselle*. Tästä johtuvat antiikin ihmisten valitukset että raha on kaiken pahan lähde. Nautinnonhimo yleisessä muodossaan ja ahneus ovat rahan-himon kaksi erityistä muotoa. Abstraktinen nautinnonhimo edel-lyttää sellaista esinettä, joka sisältää kaikkien nautintojen mah-dollisuuden. Raha toteuttaa abstraktisen nautinnonhimon siinä määrityksessä, missä raha on *rikkauden materiaallinen edustaja*; se toteuttaa ahneuden mikäli tämä on vain rikkauden yleinen muoto vastakohtana tavaroille rikkauden erityisinä substansseina. Jotta raha säilytettäisiin tällaisena himona, on uhrattava kaikki suhteet erityisten tarpeiden kohteisiin, niistä on luovuttava jotta tyydytettäisiin rahanhimon tarve sellaisenaan. Rahanhimo eli rikastumishimo merkitsee välttämättä vanhojen yhteiskuntamuodostumien häviötä. Tästä johtuu vastarinta rahaa kohtaan. Raha itse on *yhteiskunnallinen yhteys* [*das Gemeinwesen*] eikä siedä ylä-puolellaan mitään muuta yhteiskunnallista yhteyttä. Tämä edel-lyttää kuitenkin vaihtoarvojen täydellistä kehitystä, siis vastaa-va yhteiskunnallisen organisaation kehitystä.

Antiikissa vaihtoarvo ei ollut *nexus rerum*⁹⁰; se esiintyy tässä osassa vain kauppakansoilla, mutta nämä puolestaan eivät itse tuottaneet, vaan harjoittivat vain välityskauppaa. Tuotanto oli sivuasias ainakin foinikialaisille, karthagolaisille jne. Nämä pystyi-vät elämään vanhan maailman huokosissa, kuten juutalaiset Puolassa tai keskiajalla. Tarkemmin sanoen itse tämä maailma oli tällaisten kauppakansojen edellytys. Ne joutuvatkin joka kerta häviöön heti tultuaan vakavaan konfliktiin antiikin yhteiskuntien kanssa.

Raha esiintyy roomalaisilla, kreikkalaisilla jne. aluksi välit-tömästi kahden ensimmäisen määrityksensä mukaisena, mittana ja kiertovälineenä, eikä kummassakaan määrityksessä erityisen kehittyneenä. Mutta heti kun niiden kauppa yms. on kehittynyt tai, kuten tapahtui roomalaisten kohdalla, heti kun ne ovat saa-neet valloituksissa suuria määriä [II—2] rahaa — sanalla sanoen yhtäkkiä niiden taloudellisen kehityksen tietyssä vaiheessa —

* — kirottua kullanhimoa (*Vergilius*. »Aeneis», kolmas kirja, 57. runo).
Toim.

raha ilmenee välttämättä kolmannen määrityksensä mukaisena, ja mitä pitemmälle se kehittyy tässä määrityksessä, sitä suuremmassa määrin raha ilmenee tämän yhteiskunnan häviötä merkitsevästä tekijänä. Toimiakseen tuottavasti rahan on kolmannessa määrityksessään oltava, kuten olemme jo nähneet, paitsi kierron edellytys, yhtä lailla myös sen tulos, ja ollessaan sen tulos rahan itsensä on oltava kierron asettama kierron momentti. Asia ei ollut näin esimerkiksi roomalaisilla, jotka keräsivät rahaa varastamalla koko maailmasta.

Rahan yksinkertaiseen määritykseen sisältyy jo että rahaa voi tuotannon kehittyneenä momenttina olla olemassa vain siellä missä on *palkkatyötä*; raha ei siis tässä tapauksessa ole suinkaan hajottamassa yhteiskuntamuotoa, vaan on päinvastoin sen kehityksen ehto ja kaikkien tuotantovoimien, sekä aineellisten että henkisten, käyttövoima. Erillinen yksilö voi saada nykyäänkin rahaa satunnaisesti haltuunsa ja sen hallinta voi vaikuttaa häneen yhtä rappeuttavasti kuin raha vaikutti antiikin yhteiskuntaan [die Gemeinwesen]. Kuitenkin tämän yksilön rappeutuminen merkitsee vain yhteiskunnan tuottavan osan rikastumista. Rahan haltija antiikin ymmärtämässä mielessä joutuu teollisen prosessin hajottamaksi ja vastoin tietoaan ja tahtoaan hän palvelee tätä prosessia. Hajottaminen koskee vain hänen persoonaansa. Rahan täytyy *yleisen rikkauden materiaalisena edustajana, yksilöllistyneenä vaihtoarvona olla välittömästi yleisen työn, kaikkien yksilöiden työn esine, päämäärä ja tuote*. Työn täytyy tuottaa välittömästi vaihtoarvoa, ts. rahaa. Tästä syystä työn täytyy olla *palkkatyötä*.

Rikastumishimo kehittyi kaikkien viettinä; sikäli kuin jokainen ihminen tahtoo tuottaa rahaa hän luo yleistä rikkautta. Vain tällä tavoin voi yleisestä rikastumishimosta tulla yleisen, itseään aina uudelleen synnyttävän rikkauden lähde. Silloin kun työ on palkkatyötä, kun sen päämääränä on välittömästi raha, silloin yleinen rikkaus on asetettu työn päämääräksi ja kohteeksi (tässä yhteydessä on puhuttava antiikin armeijan rakenteesta siinä vaiheessa kun siitä tuli palkka-armeija). Raha päämääränä tulee tässä yleisen työteliäisyyden välineeksi. Yleistä rikkautta tuotetaan jotta sen edustajia saataisiin hallintaan. Siten avataan rikkauden todelliset lähteet.

Silloin kun työn päämääränä ei ole erityinen tuote, joka on erityisessä suhteessa yksilön erityisiin tarpeisiin, vaan raha, rikkaus yleisessä muodossaan, niin ensinnäkään yksilön työteliäisyydellä ei ole mitään rajoja; työteliäisyydelle on sen oma erityisyys yhdentekevä ja se omaksuu jokaisen päämäärään johtavan muodon; se on kekseliäs luodessaan uusia yhteiskunnallista tarvetta tyydyttäviä esineitä jne. On siis selvää että palkkatyön ollessa perustana raha ei vaikuta hajottavasti, vaan tuottavasti, kun

taas antiikin yhteiskunta on jo itsessään ristiriidassa yleisenä perustana olevan palkkatyön kanssa. Yleinen teollisuustuotanto on mahdollinen vain siellä missä jokainen työ tuottaa yleistä rikkautta eikä sen jotakin muotoa; missä näin ollen myös yksilön palkka on rahaa. Muussa tapauksessa ovat vain jotkin taideteollisuuden muodot mahdollisia. Vaihtoarvo työn välittömänä tuotteena merkitsee että raha on työn välitön tuote. Näin ollen se välitön työ, joka tuottaa vaihtoarvon sellaisenaan, on palkkatyö. Siellä missä raha ei ole yhteiskunnallinen yhteys [das Gemeinwesen], se väistämättä hajottaa olemassa olevan yhteiskunnallisen yhteyden.

Antiikin maailma saattoi ostaa välittömästi työtä, orjan; mutta orja ei voinut ostaa työllään rahaa. Rahan lisääntyminen saattoi tehdä orjat kalliimmiksi, mutta ei heidän työtään tuottavammaksi. *Neekeriorjuus* — puhtaasti teollinen orjuus, joka väistämättä häviää porvarillisen yhteiskunnan kehittyessä ja on yhteensovittamaton sen kanssa — *edellyttää* porvarillista yhteiskuntaa, ja ellei orjanomistajavaltioiden rinnalla olisi toisia vapaita valtioita, joissa tehdään palkkatyötä, jos orjanomistajavaltiot olisivat eristettyinä, niin näiden valtioiden kaikki yhteiskunnalliset olot muuttuisivat heti sivistystä edeltäneisiin muotoihin.

Alkemia on etsinyt rahaa yksilöllistyneenä vaihtoarvona ja siis ruumiillistuneena rikkautena; raha esiintyy tässä samassa määrityksessä monetaarijärjestelmässä (merkantilismissä). Yleinen rahanhimo, sekä yksilöiden että valtioiden, avaa nykyaikaisen teollisuusyhteiskunnan kehitystä välittömästi edeltävän kauden. Rikkauden lähteiden todellinen kehitys tapahtuu ikään kuin rahanhimon valtaamien yksilöiden ja valtioiden selän takana esiintyen keinona, jolla saa rikkauden edustajia hallintaansa. Siellä missä raha ei ole peräisin kierrosta, vaan se on ruumiillisessa muodossaan, kuten Espanjassa, kansakunta köyhtyy samaan aikaan kun ne kansakunnat, joiden on tehtävä työtä ottaakseen rahaa espanjalaisilta, kehittävät rikkauden lähteitä ja todella rikkastuvat. Kullan löytymisellä uusista maanosista ja maista on suuri merkitys vallankumouksen historialle siksi että siinä kolonisaatio kehittyi nopeasti aivan kuin kasvihuoneessa.⁹¹

Kun kultaa etsitään kaikissa maissa se johtaa uusiin löytöihin, uusien valtioiden perustamiseen, ensi sijassa siihen että kiertoon tulevien ja uusiin tarpeisiin johtavien ja kaukaisia maailmankolkkia vaihtoprosessiin ja aineenvaihtoon vetävien tavaroiden piiri laajenee. Tältä kannalta raha rikkauden yleisenä edustajana, yksilöllistyneenä vaihtoarvona olikin niin muodoin kaksinainen keino: laajentaa rikkaus universaaliseksi ja levittää vaihdon puitteet yli koko maapallon; toisin sanoen tässä luotiin ensimmäisen kerran vaihtoarvon todellinen *yleisyys* — sekä vaihdettavan materiaalin yleisyys että vaihdolle vallatun tilan yleisyys. Mutta

tässä tarkasteltavaan rahan määrittämiseen sisältyy että määrittäminen saa yksilöiden selän takana tämän todella maagisen merkityksen, koska on vallalla illuusioita rahan luonteesta, ts. pidetään kiinni rahan yhdestä määrittämisestä sen abstraktisuudessa ja suljetaan silmät määrittämisestä sisältämistä ristiriidoilta. Itse asiassa tämä itsensä kanssa ristiriitainen ja niin ollen illusorinen määrittäminen, tämä rahan abstraktio tekee rahasta niin mahtavan [II — 3] * yhteiskunnallisten tuotantovoimien todellisen kehityksen välineen.

Porvarillisen yhteiskunnan alkeellinen edellytys on että työ tuottaa välittömästi vaihtoarvoa, siis rahaa, ja että raha ostaa sitten yhtä välittömästi työtä, ts. ostaa työläisen vain sikäli kuin tämä itse luovuttaa vaihdossa toimintansa. Yhtäältä *palkkatyö* ja toisaalta *pääoma* ovat siis vain kehittyneen vaihtoarvon ja sen ruumiillistumana olevan rahan toisia muotoja. Raha on samaan aikaan välittömästi sekä *reaalinen yhteiskunnallinen side* [*Gemeinwesen*] sikäli että se on kaiken olemassaolevan yleinen substanssi, että samaan aikaan kaiken yhteinen tuote. Mutta rahassa on yhteiskunnallinen side, kuten olemme nähneet, samalla pelkkä abstraktio, vain pelkkä ulkoinen, satunnainen esine yksilölle ja samalla pelkkä väline hänen tyydyttämislleen eristettyinä yksilönä. Antiikin yhteiskunta edellyttää itsessään aivan toista yksilön suhdetta. Siksi rahan kolmannen määrittämisensä mukainen kehitys murtaakin tämän yhteiskunnan. Kaikki tuotanto on yksilön esineellistymistä. Mutta rahassa (vaihtoarvossa) tapahtuva yksilön esineellistymisen ei ole hänen esineellistymistään luonnollisessa määrittämisyydessään, vaan hänen esineellistymistään sellaisessa yhteiskunnallisessa määrittämisessä (suhteessa), joka samaan aikaan on hänelle ulkopuolinen.

Kiertovälineen muotoon *asetettu* raha on *metalliraha*. Se on metallirahana menettänyt käyttöarvonsa sellaisenaan; sen käyttöarvo käy yhteen sen kiertovälinemäärittämisensä kanssa. Se on esimerkiksi ensin sulatettava jotta se voi palvella rahana sellaisenaan. Se on tässä tarkoituksessa demonetoitava. Tästä syystä raha onkin metallirahan asussa vain *merkki* ja sen materiaali on sille yhdentekevä. Mutta metallirahan ominaisuudessa raha menettää myös universaalisen luonteensa ja saa kansallisen, paikallisen luonteen. Raha pirstoutuu erilaatuiseksi metallirahoiksi sen materiaalin mukaan mistä se on tehty: kulta, kupari, hopea jne. Raha saa poliittisen nimityksen ja puhuu niin sanoaksemme eri maissa eri kieltä. Vihdoin se saa yhdessä ja samassa maassa eri nimellisarvoja jne. Näin ollen kun raha kolmannen määrittämisensä mukaan, rahana, astuu ulos kierrosta *itsenäisenä* ja asettuu sitä vastaan, se

* Marx on kirjoittanut tämän sivun oikeaan yläreunaan: »*Vaihtokauppa, ostos ja myynti, kaupankäynti* — vaihdon kolme vaihetta (*Steuart*)». *Toim.*

näin ollen myös kieltää metallirahaluonteensa. Se ilmenee jälleen kultana ja hopeana onpa se sitten sulatettu niiksi tai sen arvo lasketaan vain sen sisältämien kullan ja hopean paino-osien mukaan. Raha menettää jälleen myös kansallisen luonteensa ja palvelee vaihtovälineenä kansojen välillä, universaalisenä vaihtovälineenä, mutta ei enää *merkkinä*, vaan tiettyinä kulta- ja hopeamäärinä. Näin ollen kulta ja hopea ilmenevät kehittyneimmässä kansainvälisessä vaihtojärjestelmässä taas siinä samassa muodossa, missä ne esittivät tiettyä osaa jo alkuperäisessä vaihtokaupassa. Kuten on jo huomautettu, kulta ja hopea samoin kuin itse vaihto eivät esiinny alun perin jonkin yhteisön sisällä, vaan siellä missä yhteisö päättyy, sen rajoilla, niissä harvalukuisissa kohdissa missä se on kanssakäymisissä vieraiden yhteisöjen kanssa. Raha ilmenee siis asetettuna *tavaraksi* sellaisenaan, universaaliseksi tavaraksi, joka saa kaikkialla tavaran luonteensa. Tämän muotomäärityksen mukaisena raha pätee joka paikassa yhtäläisenä. Vain siinä asussa raha on *yleisen* rikkauden materiaalin edustaja. Tästä syystä kulta ja hopeaa pidetään merkantiilijärjestelmässä eri yhteisöjen mahdin mittana.

»Niin pian kuin jalometalleista tulee kauppatavaroita, universaalinen vastike kaikelle, niistä tulee myös eri kansojen mahdin mitta.» Tästä on merkantiilijärjestelmä syntynyt (*Steuart. An Inquiry into the Principles of Political Oeconomy. Vol. I. Dublin 1770, s. 327*).

Vaivaavatpa nykyajan taloustieteilijät päätään kuinka paljon tahansa merkantiilijärjestelmällä, niin kulta ja hopea esiintyvät yleisen kriisin kausina juuri tässä määrityksessä — yhtä hyvin vuonna 1857⁹² kuin vuonna 1600. Kulta ja hopea näyttelevät tässä ominaisuudessa tärkeää osaa maailmanmarkkinoiden luomisessa. Siitä on esimerkkinä amerikkalaisen hopean kiertokulku lännestä itään; metallirahan luoma yhteys uuden ajan alusta lähtien yhtäältä Amerikan ja Euroopan välillä ja toisaalta Aasian kanssa. Alkukantaisissa yhteisöissä tämä kulta- ja hopeakauppa näyttelee vain sivuosaa, se ulottuu koko vaihdon tavoin koskemaan vain ylijäämää. Mutta kehittyneessä kaupassa se on momentti, joka liittyy oleellisesti koko tuotantoon jne. Raha ei esiinny enää ylijäämän vaihtoa varten, vaan liikamäärän tasoittamiseksi kansainvälisen tavaranvaihdon kokonaisprosessissa. Raha on nyt metallirahaa enää vain *maailmanmetallirahana*. Mutta maailmanmetallirahana rahalle on oleellisesti yhdentekevä sen muotomääritys, missä se esiintyy kiertovälineenä kun taas rahan materiaali on nyt kaikki kaikessa. Muotona kulta ja hopea pysyvät tässä määrityksessä kaikkialla käypänä tavarana, *tavarana* sellaisenaan.

(Tässä ensimmäisessä jaksossa⁹³, missä tarkastellaan vaihtoarvoja, rahaa, hintoja, tavarat ilmenevät aina olemassa olevina. Muotomääritys on yksinkertainen. Me tiedämme että muodot il-

maisevat yhteiskunnallisen tuotannon määrityksiä, mutta itse tämä tuotanto on pelkkä edellytys. Niitä *ei ole* kuitenkaan *asetettu* tässä määrityksessä. Niinpä alkuperäinen vaihto ilmenee tosiasiasa vain ylijäämän vaihtona, joka ei kosketa eikä määrää tuotantoa kokonaisuudessaan. Se on *olemassa olevaa* ylijäämää vaihtoarvojen maailman ulkopuolelle jäävästä kokonaistuotannosta. Vielä kehittyneessäkin yhteiskunnassa tämä tulee esiin pinnalla välittömästi olemassa olevana tavaramaailmana. Mutta tavaramaailma ylittää omalla olemassaolollaan rajansa, jotka *tuotantosuhteiksi* asetetut taloudelliset olosuhteet ovat viitoittaneet. Näin ollen tuotannon sisäinen rakenne muodostaa toisen jakson. [Porvarillisen yhteiskunnan] tiivistyminen valtioksi muodostaa kolmannen jakson, [tuotannon] kansainväliset suhteet muodostavat neljännen ja maailmanmarkkinat loppujakson, missä tuotanto ja samoin sen kaikki momentit on asetettu kokonaisuudeksi, mutta missä samalla kaikki ristiriidat kehkeytyvät esiin. Maailmanmarkkinat ovat jälleen sekä kokonaisuuden edellytyksenä että sen kantajana. Kriisit ovat silloin yleinen viittaus näiden edellytysten puitteiden yli ja osoittavat painetta uuden historiallisen muodon omaksumiseen.)

{»Tavaroiden ja rahan määrät voivat pysyä muuttumattomina, mutta hinnat voivat siitä huolimatta nousta tai laskea» (nimittäin jos esimerkiksi rahakapitalistit, maanomistajat, valtion virkamiehet jne. kuluttavat entistä enemmän). *Malthus*. X, 43⁹⁴.}

[II — 4] Kuten olemme nähneet, silloin kun raha itsenäisenä astuu ulos kierrosta ja asettuu sitä vastaan, se merkitsee sen kiertoväline- ja mittamääritysten kieltämistä (niiden negatiivista ykseyttä). *

Olemme jo selvittäneet seuraavat seikat:

* Sikäli kuin raha on kiertoväline »ei kierrossa olevaa rahamäärää voi milloinkaan käyttää yksilölliseen kulutukseen; sen on oltava aina kierrossa» (*Storch*, *H. Cours d'Economie Politique*. Tome II. Pariisi 1823, s. 113—114). Yksilö voi käyttää rahaa vain luovuttamalla sen, asettamalla sen *olemiseksi toista varten*, sen yhteiskunnallisessa määrityksessä. Tämä on, kuten *Storch* oikein huomauttaa, eräs syy siihen miksi rahan materia »ei saa olla ehdottoman välttämätön ihmisen olemassaololle», kuten ovat esim. vuodat, suola jne., joita eräät kansat käyttävät rahana. Kierrossa oleva rahan määrä on näet pois kulutuksesta. Tästä syystä ovat ensinnäkin metallit edullisempia rahana kuin muut tavarat ja toiseksi jalometallit ovat edullisempia kuin tuotantovälineinä käytetyt metallit. *Storch* ilmaisee asian taloustieteilijöille luonteenomaiseen tapaan: rahan materiaalilla täytyy »olla välitön arvo, mutta sen on perustuttava *keinotekoiseen tarpeeseen*» [sama, s. 114]. Taloustieteilijä nimittää keinotekoisiksi ensinnäkin niitä tarpeita, jotka johtuvat yksilön yhteiskunnallisesta olemassaolosta; toiseksi niitä, jotka eivät ole seurausta yksilön alastomasta olemassaolosta luonnonobjektina. Tämä paljastaa sen epätoivoisen sisäisen köyhyyden, joka muodostaa porvarillisen rikkauten ja sen tieteen perustan.

Ensiksi. Raha on sellaisenaan otetun kiertovälineen, *metallirahan*, kieltämistä. Mutta samalla raha sisältää metallirahan määrityksenään: negatiivisesti sikäli että raha voidaan alituisesti vaihtaa metallirahaksi, positiivisesti *maailmanmetallirahana*; mutta viimeksi mainitun ominaisuudessa muotomääritys on rahalle yhdentekevä ja raha on oleellisesti *tavara* sellaisenaan, kaikkialla läsnäoleva tavara, joka ei ole riippuvainen olinpaikasta. Tämä yhdentekevyys tulee ilmi kahdella tavalla: *ensinnä* siinä että raha on nyt rahaa vain kultana ja hopeana, ei *merkkinä*, ei metallirahan muotoisena. Näin ollen arvoa ei ole sillä *asulla*, minkä valtio rahalle metallirahassa antaa, vaan vain metallisisällöllä. Jopa kotimaankaupassa metallirahalla on vain väliaikainen, paikallinen arvo,

»koska se ei ole hyödyllisempi haltijalleen kuin sille, jonka hallinnassa ovat ne tavarat, jotka tällä metallirahalla pitäisi ostaa» [*Storch*, sama, s. 175].

Mitä riippuvaisemmaksi kotimaankauppa tulee kaikin puolin ulkomaankaupasta, sitä enemmän myös tämä *asu* menettää arvoaan: sitä ei ole olemassa yksityisessä kierrossa, vaan se ilmenee vain verona. *Edelleen*: kullalle ja hopealle ei tällaisena *yleisenä tavarana*, maailmanmetallirahana, ole paluu lähtökohtaan eikä ylipäätään kierto sellaisenaan välttämätön. *Esimerkki*: Aasia ja Eurooppa. Tästä johtuvat monetaarijärjestelmän kannattajien valitukset, että raha katoaa pakanoiden luo virtaamatta takaisin (ks. *Misselden* ⁹⁵, n. 1600). Mitä enemmän ulkomainen kierto on riippuvainen kotimaisesta ja sen piiriin kuuluva, sitä suuremmissa määrin maailmanmetalliraha sellaisenaan joutuu kiertokulkuun (kehäkiertoon). Tämä korkeampi vaihe ei vielä lainkaan koske meitä tässä eikä se sisälly vielä siihen yksinkertaiseen suhteeseen, jota me tässä tarkastelemme.

Toiseksi. Raha on sen itsensä kieltämistä pelkkänä tavaroiden hintojen realisointina, missä erityinen tavara pysyy aina oleellisen tärkeänä. Rahasta tulee päinvastoin siinä itsessään realisoitu hinta ja sellaisena *rikkauden materiaallinen edustaja* samoin kuin *rikkauden yleinen muoto* kaikkiin muihin tavaroihin, sen pelkkiin erityisiin substansseihin nähden; mutta *kolmanneksi*, raha kielletään myös siinä määrityksessä, missä se on vain vaihtoarvojen *mitta*. Rikkauden yleisenä muotona ja sen materiaalisena edustajana raha ei ole enää jonkin muun, vaihtoarvojen ajatuksellinen mitta. Sillä raha itse on vaihtoarvon adekvaattia todellisuutta ja se on tätä metallisessa olemassaolossaan. Mittamääritys on asetettava tässä itse rahaan. Rahan arvon mitta, mitta, joka osoittaa sen määrää rikkautena, vaihtoarvona, on sen oma määrä, sen yksikkönä toimivien kvantiteettien lukumäärä. Rahalle mittana oli sen määrä yhdentekevä; rahalle kiertovälineenä oli sen materiaalisuus, yksikön materia yhdentekevä; ra-

halle tässä kolmannessa määrityksessä on sen määrä oleellinen tiettyinä materiaalisena paljoutena. Jos rahan edellytetään laadun olevan yleistä rikkautta, ei rahassa ole enää mitään muuta eroa kuin määrällinen. Raha esittää suurempaa tai pienempää yleisen rikkauden määrää sen mukaan kuinka suuria lukumääriä sen yksiköjä omistetaan.

Kun raha on yleistä rikkautta, silloin ihminen on sitä rikkaampi mitä enemmän hänellä on rahaa hallussaan, ja ainoa tärkeä prosessi sekä erilliselle yksilölle että kansoille on rahan *kasaaminen*. Määrityksen mukaan raha esiintyi tässä rahana, joka astuu ulos kierrosta. Nyt rahan poistaminen kierrosta ja sen *kasaaminen* ilmenevät rikastumisvietin olennaisena kohteena ja rikastumisen olennaisena prosessina. Minulla on kullassa ja hopeassa hallussani yleinen rikkaus puhtaassa muodossaan ja mitä enemmän kasaan niitä, sitä enemmän otan haltuuni yleistä rikkautta. Kun kulta ja hopea edustavat yleistä rikkautta, niin tiettyinä määrinä ne edustavat sitä vain tietyssä asteessa, jota on mahdollista laajentaa määräämättömässä mitassa. Tämä kullan ja hopean kasaaminen, joka esiintyy niiden toistuvana poistamisena kierrosta, on samalla yleisen rikkauden suojaamista kierrolta, missä se alituisesti menetetään vaihdettaessa sitä erityiseen rikkauteen, joka katoaa loppujen lopuksi kulutukseen.

Kullan ja hopean kasaaminen ilmenee kaikilla vanhan ajan kansoilla alun perin pappien ja kuninkaiden etuoikeutena, koska tavaroiden jumala ja kuningas sopivat vain jumalille ja kuninkaille. Vain heidän katsotaan ansainneen sen että pitävät hallussaan rikkautta sellaisenaan. Tämä kasaaminen on yhtäältä vain liikamäärän asettamista näytteille, ts. rikkautta harvinaisena juhlaesineenä; sitä käytetään tempeleille ja niiden jumalille annettaviin lahjoihin; julkisiin taide-esineisiin; vihdoin *varmuusvarana* satunnaista ahdinkoa silmällä pitäen, aseostoihin jne. Myöhemmin vanhalla ajalla kasaamisesta tuli politiikkaa. *Valtion aarrekkamio*, joka toimi vararahastona, ja temppeli ovat alkupe- räiset pankit, missä tätä kaikkein pyhintä säilytettiin. Nykyajan pankeissa kasaaminen ja kokoaminen saavuttaa kehityksensä hui- pun; mutta niissä [II — 5] se saa huomattavasti pitemmälle kehity- tyneen määrityksen. Toisaalta kasaaminen merkitsee yksityisille ihmisille puhtaassa muodossaan olevan rikkauden suojaamista ul- koisen maailman vaihteluilta; tässä muodossa rikkaus voidaan *kätkeä* jne., lyhyesti sanottuna se saa tässä *täysin salaisen suhteen* yksilöön. Tätä tapahtuu vielä nykyäänkin Aasiassa laajassa his- toriallisessa mittakaavassa. Sama toistuu porvarillisessa yhteis- kunnassa kaikkien paniikkitulojen, sotien jne. kohdalla, jolloin yhteiskunta taantuu barbaariseen tilaan. Myös puolibarbaareilla esiintyy samaa kullan jne. kasaamista korujen ja ylellisyysesi- neiden muodossa. Mutta kehittyneimmässä porvarillisessa yhteis-

kunnassa huomattava ja yhä kasvava osa kullasta vedetään pois kierrosta ylellisyyksesineinä (ks. *Jacob* ⁹⁶ ym.).

Koska kulta on yleisen rikkauden edustaja, kullan säilyttäminen itsellä, jolloin sitä ei päästetä kiertoon eikä kuluteta erityisiin tarpeisiin, todistaa nimenomaan yksilöiden rikkautta, ja samassa määrin kuin raha kehittyy eri määrityksissään, ts. siinä määrin kuin rikkaudesta sellaisenaan tulee yksilön arvon yleinen mittapuu, kehittyy halu näytellä sitä, siis näytellä kultaa ja hopeaa rikkauden edustajina; juuri näin on herra von Rothschild tietääkseni ripustanut kaksi kehystettyä 100 000 punnan pankkiseteliä seinälle arvoisekseen vaakunaksi. Barbaarien harrastama kullan yms. näyttelemineen on vain tämän modernin tavan naiivimpi muoto, koska sillä on vähemmän tekemistä kullan kanssa rahana. Yhtäällä [barbaareilla] merkityksellinen on vielä yksinkertaisesti kullan *kiilto*. Toisaalla [Rothschildilla] ratkaisee harkittu vaikutus. Vaikutus perustuu siihen että kultaa *ei* käytetä rahana; tärkeä on tässä kierrolle vastakkainen muoto.

Ihmiset ovat kasanneet kultaa ja hopeaa aikaisemmin kuin kaikkia muita tavaroita:

1) viimeksi mainittujen katoavaisuuden vuoksi. Metallit olennoivat kestävyyttä verrattuna muihin tavaroihin, ja niitä kasattiin mielellään myös jo siksi että ne ovat muita harvinaisempia ja niillä on poikkeuksellinen luonne — ne ovat tuotantovälineitä par excellence.* Kun ilman hapettava vaikutus jne. ei tehoa jalometalleihin, ne ovat puolestaan kestävämpiä kuin epäjalot metallit. Muissa tavaroissa on katoavaa juuri niiden muoto; kuitenkin ne saavat vaihtoarvonsa myös tästä muodosta, kun taas niiden käyttöarvo muodostuu tämän muodon kumoamisesta, kulu-duksesta. Rahassa sitä vastoin sen substanssi, sen materiaalisuus on itse se muoto, missä raha edustaa rikkautta. Kun raha ilmenee yleisenä tavarana kaikkialla, tilamäärityksen mukaan, niin nyt se ilmenee yleisenä tavarana myös aikamäärityksen mukaan. Raha säilyy rikkautena kaikkina aikoina. Sillä on spesifinen kestävyys. Tätä aarretta ei koi syö eikä ruoste raiskaa.⁹⁷ Kaikki tavarat ovat vain katoavaa rahaa; raha on katoamaton tavara. Raha on kaikkialla läsnä oleva tavara; tavara on vain paikallinen raha. Kasaaminen on kuitenkin oleellisesti ajassa etenevä prosessi. Petty kirjoittaa tästä:

»Kaupankäynnin suuri ja lopullinen tulos ei ole rikkaus sinänsä, vaan pikemminkin hopean, kullan ja korujen runsaus. Ne *eivät ole katoavia* eivätkä yhtä *muuttuvia* kuin muut tavarat, vaan ovat rikkautta kaikkina aikoina ja kaikkialla. Viinin, viljan, riistan, lihan jne. runsaus on rikkautta, mutta *hic et nunc***... Siitä syystä on edullisempaa tuottaa näitä tavaroita ja käydä kauppaa, jolla maahan saadaan kultaa ja hopeaa» [*Petty. Several Essays in*

* — sanan varsinaisessa merkityksessä. *Toim.*

** — tässä ja nyt. *Toim.*

Political Arithmetick. Lontoo 1699, s. 178—179]. »Jos verot vievät rahaa ihmiseltä, joka käyttäisi sen syömiseen ja juomiseen ja antavat sen toiselle, joka käyttää rahan maanparannukseen, kalastukseen, kaivoksiin, manufaktuuriin tai edes vaatteisiin, niin yhteiskunta hyötyy siitä aina, sillä vaatteetkaan eivät ole niin katoavia kuin ateriat; jos rahaa käytetään talojen kalustamiseen, hyöty on vielä suurempi; talojen rakentamisessa se on sitäkin suurempi; maan muokkauksessa, kaivostoiminnassa ja kalastuksessa entistä suurempi; hyöty on suurimmillaan jos rahalla hankitaan maahan kultaa ja hopeaa, sillä vain ne ovat *katoamattomia* ja niitä arvostetaan kaikkina aikoina ja kaikkialla rikkautena» [sama, s. 195—196].

Näin siis 1600-luvun kirjoittaja. Näemme miten todellinen yllyke kasata kultaa ja hopeaa herää kun ne käsitetään rikkauden aineellisiksi edustajiksi ja yleiseksi muodoksi. Rahan palvonassa on oma asketisminsa, omat kieltäymyksensä, oma uhrautumisenensa — säästäväisyys ja nuukailu, maallisten, ajallisten ja katoavien nautintojen halveksunta, *ikuisen* aarteiden tavoittelu. Siitä johtuu englantilaisen puritaanisuuden tai myös hollantilaisen protestanttisuuden yhteys rahan tekemiseen. Eräs 1600-luvun alun kirjoittaja (*Misselden*) ilmaisee asian hyvin avomielisesti:

»Kaupankäynnin luonnollinen materia on tavara, keinotekoinen taas raha... Vaikka raha tulee luonnostaan ja ajallisesti tavaran jälkeen, on siitä tullut nykyisen käytännön mukaan pääasia.» *Misselden* vertaa tavaraa ja rahaa vanhan Jaakobin kahteen poikaan — nuoremman päälle hän laski oikean ja vanhemman päälle vasemman kätensä⁹⁸ ([*Misselden.*] Free Trade, Lontoo 1622, s. 7).

»Me kulutamme aivan liian ylenpalttisesti espanjalaisia, ranskalaisia, reiniläisiä, levanttilaisia viinejä, espanjalaisia rusinoita, levanttilaisia korintteja, hainautilaista* ja alankomaalaista batistia, italialaista silkki-kangasta, länsi-intialaista sokeria ja tupakkaa, itä-intialaisia mausteita; tämä kaikki ei ole ehdottoman tarpeellista meille ja kuitenkin se ostetaan kovalla metallirahalla... Jos kauppaa käytäisiin vähemmän ulkomaisilla ja enemmän kotimaisilla tuotteilla, niin ylijäämän täytyisi virrata meille kullan ja hopean muodossa, aarteena» (sama, s. 12, 13).

Nykyajan taloustieteilijät tekevät poliittisen taloustieteensä yleisessä osassa tietysti pilaa tämänkaltaisista kannanotoista. Mutta jos kiinnitämme huomiota siihen levottomuuteen, joka tulee ilmi erityisesti rahaopissa ja siihen kuumeiseen pelkoon, jolla käytännössä seurataan kullan ja hopean virtaamista maahan ja pois maasta kriisiaikoina, niin osoittautuu että raha on yhä täysin säilyttänyt oikeutuksensa siinä määrityksessään, missä monetaari- ja merkantiilijärjestelmän kannattajat sen naiivisti käsittivät, eikä vain mielikuvina, vaan reaalisena taloudellisena kategoriana.

[II — 6] *Boisguillebert* esittää osuvimmin sen vastakkaisen kannan, joka ilmaisee tuotannon todellisia tarpeita vastapainona

* Hainaut on yksi entisten »Espanjan Alankomaiden» (nykyisen Belgian) provinseista. *Toim.*

tälle rahan ylivallalle (ks. hämmästyttäviä lainauksia vihkossani⁹⁹).

2) Muiden tavaroiden kasaaminen eroaa niiden katoavasta luonteesta riippumatta kahdelta kannalta oleellisesti kasatusta kullasta ja hopeasta, jotka ovat tässä identtiset rahan kanssa. Ensinnäkään kasattaessa muita tavaroita ei kasata rikkautta ylipäätään, vaan erityistä rikkautta, ja siitä syystä itse tämä kasaaminen merkitsee sitä tai tätä erityistä tuotantotapahtumaa, jolloin se ei supistu yksinkertaiseksi kasaamiseksi. Viljan kasaaminen vaatii erityisvarusteita jne. Lampaita kasaamalla ei tulla paimeneksi; orjien ja maan kasaaminen vaatii herruus- ja orjuussuhteita jne. Kaikki tämä siis vaatii erilaisia toimia ja tiettyjä suhteita, jotka eroavat yksinkertaisesta kasaamisesta, rikkauten lisäämisestä sellaisenaan. Toisaalta voidakseni sitten realisoida kasaamani tavaran yleisenä rikkautena, ottaa haltuuni rikkauten kaikissa erityisissä muodoissaan minun on käytävä kauppaa kasaamalla erityisellä tavaralla, oltava viljakauppias, karjakauppias jne. Tästä minut vapauttaa raha rikkauten *yleisenä* edustajana.

Kullan ja hopean, rahan, kasaaminen on pääoman kokoamisen ensimmäinen historiallinen ilmiö ja sen ensimmäinen merkittävä keino; se ei kuitenkaan sellaisenaan ole vielä pääoman kasaamista. Se vaatisi että kasatun paluu itse kiertoon olisi kasaamisen momentti ja keino.

Raha ilmenee nyt viimeisessä, loppuun viedyssä määrityksessään kaikilta kannoilta sellaisena ristiriitana, joka purkaa itse itsensä, johtaa omaan purkautumiseensa. Rahaa vastassa *rikkauten yleisenä muotona* on todellisten rikkauksien koko maailma. Raha on viimeksi mainitun puhdas abstraktio; jos rahasta näin ollen pidetään kiinni tässä muodossa, se on pelkkää kuvittelua. Siinä missä rikkaus näyttää olevan olemassa täysin materiaalisessa, käsin kosketeltavassa muodossa, se onkin olemassa pelkästään päässäni, on puhdas aivokummitus. Midas¹⁰⁰. Toisaalta raha realisoidaan *yleisen rikkauten materiaalisena edustajana* siten että se heitetään jälleen kiertoon ja se häviää vaihdettaessa rikkauten yksittäisiin erillisiin lajeihin. Raha pysyy kiertoprosessissa kiertovälineen ominaisuudessa; mutta kasaamista harjoittavan yksilön kannalta raha on joutunut hukkaan ja tämä katoaminen on ainoa mahdollinen tapa varmistaa raha rikkautena. Kasatun hajoaminen erillisiin nautintoihin on sen toteutumista. Muut yksilöt voivat nyt vuorostaan kasata rahaa, mutta silloin sama prosessi alkaa uudelleen. Voin todella asettaa rahan olemisen itseäni varten vain siten että annan rahan pois pelkkänä olemisena muita varten. Jos haluan säilyttää rahan itselläni, se haihtuu huomaamatta käsistäni pelkäksi todellisen rikkauten haamuksi.

Edelleen: rahan lisääminen sitä kasaamalla, se seikka että rahan oma määrä on sen arvon mitta, osoittautuu sekin harhaanjohtavaksi. Ellei muita rikkauksia kasata, niin itse raha menettää arvoaan samassa määrin kuin sitä kasataan. Se mikä näyttää rahan lisääntymiseltä, on tosiasiasa sen vähenemistä. Rahan itsenäisyys on vain näennäisyyttä; rahan riippumattomuus kierrosta on vain sitä että kierto otetaan huomioon, on olemassa vain riippuvuutena siitä.

Raha sanoo olevansa yleinen tavara, mutta luonnollisen erityisyytensä vuoksi se on jälleen erityinen tavara, jonka arvo sekä riippuu kysynnästä ja tarjonnasta että vaihtelee sen spesifisten tuotantokustannusten mukaan. Ja koska raha itse ruumiillistuu kullassa ja hopeassa, se tulee jokaisessa todellisessa muodossa luonteeltaan yksipuoliseksi, niin että kun toinen näistä metalleista esiintyy rahana, toinen esiintyy erityisenä tavarana ja vice versa * ja siten kummatkin niistä esiintyvät molemmissa määrityksissä.

Raha on ehdottoman varmana, minun yksilöllisyydestäni kokonaan riippumattomana rikkautena samalla jotakin minulle kokonaan ulkopuolista, ehdottoman epävarmaa, jotakin sellaista minkä jokainen sattuma voi erottaa minusta. Samoin ovat ne määritykset, jotka rahalla ovat mittana, kiertovälineenä ja rahana sellaisenaan, toisilleen täysin vastakkaiset. Vihdoin raha on viimeisessä määrityksessä vielä ristiriidassa itsensä kanssa siksi, että sen pitäisi edustaa arvoa sellaisenaan, mutta tosiasiasa se edustaa vain jotakin arvoltaan muuttuvaa [kullan tai hopean] identtistä määrää. Näin ollen raha kumoaa itsensä *täydellistyneenä* vaihtoarvona.

Raha on pelkkänä mittana joutunut itsessään jo kielletyksi kiertovälineen ominaisuudessa; kiertovälineenä ja mittana se on joutunut itsessään kielletyksi rahan ominaisuudessa. Siten tässä viimeisessä rahan määrityksessä tapahtuva kieltäminen merkitsee samalla molemmissa aikaisemmissa määrityksissä tapahtuvaa kieltämistä. Kun raha tulee kielletyksi pelkästään *rikkauden yleisenä muotona*, sen täytyy siis toteutua todellisen rikkauden erityisissä substansseissa; mutta säilyttäessään näin todella merkityksensä rikkauden kokonaisuuden *materiaalisena edustajana*, rahan on samalla säilytettävä itsensä yleisenä muotona. Itse rahan kiertoon astumisen on oltava sen itsenään pysymisen momentti ja sen itsenään pysymisen on oltava kiertoon astumista. Se merkitsee että realisoituna vaihtoarvona rahan täytyy olla samalla asetettu sellaiseksi prosessiksi, missä vaihtoarvo realisoituu. Samalla raha on oman itsensä kieltämistä puhtaana esi-neellisenä muotona, sellaisena rikkauden muotona, joka on suh-

* — päinvastoin. *Toim.*

teessa yksilöön ulkopuolinen ja satunnainen. Rahan on päinvastoin ilmentävä rikkauden tuotantona ja rikkauden on ilmentävä tuloksena yksilöiden keskinäissuhteista tuotantoprosessissa.

Nyt siis vaihtoarvoa ei ole enää määritetty yksinkertaiseksi olioksi, jolle kierto on vain ulkoista liikettä tai joka on yksinkertaisena esineenä olemassa jossakin erityisessä materiassa, vaan se on määritetty prosessiksi, suhteeksi omaan itseensä kiertoprosessin välityksellä. Toisaalta itse kiertokaan ei ole enää pelkkä yksinkertainen prosessi, missä tavaroita vaihdetaan rahaan ja rahaa tavaroihin, se ei ole enää pelkästään välittävä liike, joka on olemassa eri tavaroiden hintojen realisoimiseksi, tavaroiden rinnastamiseksi toisiinsa vaihtoarvoina, liike, missä sekä tavara että raha ilmenevät kierron ulkopuolella olevina: 1) vaihtoarvon edellytetty kierto, tavaran lopullinen vetäminen kulutukseen, siis vaihtoarvon tuhoaminen, sekä 2) rahan vetäminen kierrosta, vaihtoarvon itsenäistyminen suhteessa substanssiinsa, mikä on taas vain vaihtoarvon tuhoamisen toinen muoto.

Edellytyksenä itse vaihtoarvon, joka ei nyt kuitenkaan ole enää [II — 7] vaihtoarvo yleensä, vaan tarkkaan määrätty vaihtoarvo, on ilmentävä kierron asettamana, ja kierron asettamana sen on ilmentävä kierron edellyttämänä. Kiertoprosessin on ilmentävä yhtä lailla vaihtoarvojen tuotantoprosessina. Se on siis yhtäältä vaihtoarvon palaamista takaisin työksi ja toisaalta rahan palaamista takaisin vaihtoarvoksi; mutta vaihtoarvo on asetettu nyt syvennetyssä määrityksessä. Kierrossa edellytetään *tietty* hinta, ja rahana kierto asettaa tämän hinnan vain muodollisesti. Itse vaihtoarvon *määritteisyyden* eli hinnan mitan on nyt vuorostaan ilmentävä kierron tapahtumana. Tällä tavalla asetettuna vaihtoarvo on *pääoma*, kun taas kierto on samalla asetettu tuotannon tapahtumaksi.

Edellä olevaan on lisättävä:

Rahankiertona ilmenevässä kierrossa edellytetään aina vaihdon molempien napojen samanaikaisuus. Mutta vaihdettavien tavaroiden olemassaolossa voi syntyä aikaero. Vastavuoroisten suoritusten luonteeseen voi kuulua, että suoritus tapahtuu nyt, mutta vastasuoritus sen sijaan vasta vuoden kuluttua jne. Senior sanoo:

►Useimmissa sopimustapauksissa vain toisella sopijapuolella on esine käytettävissään ja hän lainaa sen; ja jos on määrä tehdä vaihto, toinen osapuoli joutuu luovuttamaan esineen välittömästi sillä ehdolla että saa vastikkeen haltuunsa vasta myöhempänä ajankohtana. Koska nyt kaikkien esineiden arvo vaihtelee tietyn aikarajan puitteissa, otetaan maksuvälineeksi esine, jonka arvo vaihtelee vähiten, joka säilyttää pisimpään tietyn keskimääräisen kyvyn ostaa esineitä. Näin rahasta tulee arvon *ilmaus eli edustaja* (Senior. Principes fondamentaux de l'économie politique, tirés de leçons édites et inédites. Pariisi 1836, s. 116, 117).

Tämän kannan mukaan rahan viimeinen määrittäminen ei olisi lainkaan yhteydessä sen edellisen määrityksen kanssa. Näkökanta on kuitenkin väärä. Vasta sitten kun rahasta on tullut arvon itsenäisen edustaja, tehtäviä sopimuksia ei lasketa enää esimerkiksi tiettyjen viljamäärien tai myöhemmin tehtävien palvelusten arvoiseksi. (Viimeksi mainittu on yleinen ilmiö esimerkiksi läänityslaitoksessa.) Kun herra Senior sanoo että rahalla on »pitkähkö keskimääräinen kyky» säilyttää arvonsa, niin se on pelkästään hänen mielteensä. Tosiasia on että raha toimii sopimusten yleisenä materiaalina (Bailey¹⁰¹ puhuu sopimusten *yleisestä tavarasta*) juuri *yleisen tavarana, yleisen rikkauten edustajana* (kuten Storch¹⁰² sanoo). *itsenäistyneenä vaihtoarvona*. Rahan täytyy olla jo hyvin kehittynyt kahdessa ensimmäisessä määrityksessään voidakseen esiintyä tässä roolissa yleisesti kolmannessa määrityksessä. Nyt osoittautuukin todella että vaikka rahan määrä voi pysyä aivan muuttumattomana, sen arvo voi vaihdella; että raha on ylipääntään tiettyinä määrinä kaikkien arvojen yleisen muuttuvuuden alainen. Tässä tulee esille rahan luonne erityisenä tavarana vastapainona rahan yleiselle määritykselle. Mitan ominaisuudessa olevalle rahalle tämä arvonmuutos on yhdentekevä, sillä

»kaksi eri suhdetta yhteen ja samaan mittapuuhun voidaan ilmaista yhtä hyvin muuttuvalla kuin muuttamattomallakin mittapuulla»¹⁰³.

Kiertovälineenä olevalle rahalle tämä arvonmuutos on myös yhdentekevä, koska rahan määrä kiertovälineenä on mitan asettama. Mutta rahalle *rahana*, sellaisena kuin se ilmenee sopimuksissa, on sen arvon muutos merkitykseltään oleellinen, niin kuin tässä määrityksessä tulevat rahalle ominaiset ristiriidat ylipääntään ilmi.

Eri jaksoihin on lisättävä:

1) *Raha metallirahana*. Aivan lyhyesti metallirahajärjestelmästä. 2) Historialliset tiedot niistä lähteistä, joista kultaa ja hopeaa on saatu. Niiden löytäminen jne. Niiden tuotantohistoria. 3) Jalometallien ja niin ollen metallirahan arvonmuutosten syyt; näiden muutosten vaikutus teollisuuteen ja eri luokkiin. 4) *Ennen muuta*: kiertovälineen määrä hintojen nousun ja laskun yhteydessä (XVI vuosisata, XIX vuosisata). Mutta tällöin on katsottava myös mikä vaikutus kiertovälineen määrän kasvulla on rahaan kuin mittaan. 5) Kierrosta: nopeus, tarvittava määrä, kierron vaikutus; enemmän tai vähemmän kehittynyt kierto jne. 6) Rahan hajottava vaikutus.

(*Tämä on lisättävä edellä olevaan.*) (Tähän on sijoitettava spesifiset taloustieteelliset tutkimukset.)

(Kullan ja hopean ominaispaino, se että ne sisältävät runsaasti painoa suhteellisen pienessä tilavuudessa muihin metalleihin verrattuna toistuu arvojen maailmassa siten, että ne sisältä-

vät suuren arvon (työajan) suhteellisen pienessä tilavuudessa. Kullassa tai hopeassa realisoitu työaika, vaihtoarvo, on tavaran ominaispaino. Sen ansiosta jalometallit ovat erityisen soveliaita kierron palvelukseen (koska taskussaan voi kantaa huomattavan arvomäärän) sekä kasaamiseen, koska suuren arvon saa pienessä tilassa turvaan ja kasatuksi. Tällöin kulta ei muutu laadultaan kasaamisen aikana, kuten rauta, lyijy jne. Se pysyy sinä mitä se on.)

»Ellei Espanja olisi omistanut Meksikon ja Perun kaivoksia, se ei olisi koskaan tarvinnut Puolan viljaa» (*Ravenstone P. Thoughts on the Funding System, and its Effects.* Lontoo 1824, s. 20).

»Näillä on yksi ja sama mieli, ja he antavat voimansa ja valtansa pedolle... Ettei kukaan muu voisi ostaa eikä myydä kuin se, jossa on merkki: pedon nimi tai sen nimen luku» (*Apokalypsi.* Vulgata = Uusi testamentti. Johanneksen ilmestys, XVII, 13, XIII, 17¹⁰⁴).

»Tavaroiden hinnan muodostavat ne vertailukelpoiset tavaramäärät, jotka ovat ostettavissa toinen toisellaan» (*Storch H. Cours d'économie politique.* Tome I. Pariisi 1823, s. 72).

»Hinta on vaihtoarvon määrätty aste» (sama, s. 73).

Kuten olemme nähneet yksilöiden keskinäinen toiminta on yksinkertaisessa kierrossa sellaisenaan (vaihtoarvossa, jota tarkastellaan liikkeessään) sisällöltään vain kunkin yksilön etujen huomioon ottamista tyydytettäessä heidän tarpeitaan, kun se taas muodoltaan on vaihtamista, yhtäläiseksi asettamista (vastikkeiden määräämistä); näin ollen on omaisuuskin asetettu tässä yhä vasta työn tuotteen omaksi ottamiseksi työllä ja vieraan työn tuotteen omaksi ottamiseksi omalla työllä sikäli kuin oman työn tuotteen ostaa vieras työ. Oman työn vastike välittää vieraan työn omistuksen. Tämä omistuksen muoto — aivan samoin kuin vapaus ja tasa-arvoisuus — on asetettu tässä yksinkertaisessa suhteessa. Tämä muuttuu kehiteltäessä vaihtoarvoa eteenpäin ja lopulta osoitetaan että oman työn tuotteen yksityisomistus on identtinen työn ja omistuksen erottamisen kanssa, niin että työ luo vieraan omistuksen ja omistus pitää vierasta työtä komentovallassaan.

[III.] LUKU PÄÄOMASTA ¹⁰⁵

[Ensimmäinen jaks o]

PÄÄOMAN TUOTANTOPROSESSI

[A)] RAHAN MUUTTUMINEN PÄÄOMAKSI

[1) YKSINKERTAINEN TAVARANKIERTO PORVARILLISEN YHTEISKUNNAN TUOTANTOSUHTEIDEN JÄRJESTELMÄSSÄ. PORVARILLINEN TASA-ARVOISUUS JA PORVARILLINEN VAPAUS]

[II — 8] Rahan ymmärtämisen täydessä määritteisyydessään rahana tekee erityisen vaikeaksi — poliittinen taloustiede yrittää väistää näitä vaikeuksia unohtamalla rahan yhden määrityksen tarkastellessaan toista ja vetoamalla toiseen määritykseen kun se joutuu kohtaamaan yhden määrityksen — että tässä tietty yhteiskunnallinen suhde, yksilöiden tietty keskinäissuhde ilmenee metallina, kivenä, yksilöiden ulkopuolisena puhtaasti ruumiillisena esineenä, jota löytyy sellaisenaan luonnossa ja johon ei jää enää edes muotomääritystä erottamaan sen luonnollisesta olemassaolosta. Kulta ja hopea eivät ole itsessään ja sinänsä rahaa. Luonto ei tuota rahaa sen enempää kuin valuuttakurssia tai pankkiireita. ¹⁰⁶ Kulta ja hopea eivät toimineet Perussa ja Meksikossa rahana, vaikka ne esiintyivät siellä koruina ja vaikka siellä oli olemassa kehittynyt tuotantojärjestelmä. Rahana olemisen ei ole mikään kullan ja hopean luonnollinen ominaisuus ja niin ollen se on sellaisenaan täysin tuntematon fyysikoille, kemisteille jne. Mutta raha on välittömästi kultaa ja hopeaa. Kun rahaa tarkastellaan mittana, on muotomääritys vielä vallitseva; kun sitä tarkastellaan metallirahana, on muotomääritys vieläkin vallitsevampi, mikä ilmenee ulkoisestikin sen leimassa. Sen sijaan rahan kolmannessa määrityksessä, ts. täydellistyneessä rahassa, jossa mittana ja metallirahana olemisen ilmenee vain rahan toimintona, rahan muotomääritys on kokonaan kadonnut eli lankeaa välittömästi yhteen rahan metallina olemisen kanssa. Kullasta ja hopeasta ei käy lainkaan ilmi että niiden rahana olemisen määrittäminen on pelkästään yhteiskunnallisen prosessin tulos; kulta (tai hopea) on rahaa.

Kultaa ja hopeaa on sitäkin vaikeampi käsittää rahaksi, koska niiden välitön käyttöarvo elävälle yksilölle ei ole missään yhteydessä niiden raharooliin ja niistä, puhtaan vaihtoarvon ruumiillistumista, on ylipäätään hävinnyt kaikki mikä muistuttaisi käyttöarvosta erotukseksi vaihtoarvosta. Näin ollen tässä tulee esiin koko puhtaudessaan se perusristiriita, joka sisältyy vaihtoarvoon ja sitä vastaavaan yhteiskunnalliseen tuotantotapaan. Edellä * on jo arvosteltu yrityksiä kumota ristiriita ottamalla rahalta sen metallimuoto ja vahvistamalla raha myös ulkoisesti joksikin yhteiskunnan asettamaksi *edellytykseksi*, yhteiskunnallisen suhteen ilmaukseksi; näiden yritysten toteutusten viimeinen muoto olisi työrahan muoto. Nyt on täytynyt käydä aivan selväksi että niin kauan kuin vaihtoarvon perusta säilyy, kaikki tällaiset yritykset ovat hölmöyttä ja että harhaluulo, jonka mukaan metalliraha väärentää muka vaihdon, johtuu siitä että rahan luonne on jäänyt täysin tuntemattomaksi. Toisaalta on yhtä selvää että samassa määrin kuin vastustus hallitsevia tuotantosuhteita kohtaan kasvaa ja tuotantosuhteet itse puolestaan alkavat raivata tarmokkaammin tietään luodakseen nahkansa, polemiikki suuntautuu metallirahaa vastaan tai ylipäätään rahaa vastaan silmänpistävämpänä, ristiriitaisimpana ja ankarimpana ilmiönä, jossa järjestelmä on käsinkosketeltava. Kaikenlaisten rahalla tehtävien temppeujen pitäisi sitten kumota ne ristiriidat, joiden pelkkä silminnähtävä ilmentymä raha on. Yhtä selvää on että näiden uudistajien mielestä rahalla voidaan tehdä monia kumouksellisia toimenpiteitä, sikäli kuin hyökkäys rahaa vastaan näyttäisi jättävän kaiken muun entiselleen ja vain oikaisevan vääristymät. Silloin isketään säkkiä vaikka isku tarkoitetaan aasille. Ellei aasi tunne säkkiin osuvia iskuja, osutaan todella vain säkkiin eikä aasiin. Niin kauan kuin toimenpiteet suunnataan rahaa vastaan sell isenaan, hyökätään vain seurauksia vastaan syiden jäädessä entiselleen; se merkitsisi tuotantoprosessin häiriötä, mutta prosessin vankka perusta on kyllin voimakas pakottaakseen nämä häiriöt enemmän tai vähemmän väkivaltaisen reaktion kautta pelkiksi ohimeneviksi *häiriöiksi* ja siten hallitakseen ne.

Toisaalta rahasuhteen määrittäminen, sikäli kuin sitä on tähän asti tarkasteltu puhtaassa muodossaan ja ilman yhteyttä pitemmälle kehittyneisiin tuotantosuhteisiin, sisältää että yksinkertaisessa asussaan käsitetyissä rahasuhteissa kaikki porvarillisen yhteiskunnan immanentit ristiriidat näyttävät hävinneen; tästä syystä porvarillinen demokratia turvautuu vielä suuremmassa määrin kuin porvarilliset taloustieteilijät (nämä ovat sentään niin johdonmukaisia että palaavat vielä yksinkertaisempaan

* Ks. tämän teoksen I osan s. 75—88. *Toim.*

vaihtoarvon ja vaihdon määritykseen) yhä uudelleen rahasuhteeseen puolustellakseen olemassaolevia taloudellisia oloja.

Itse asiassa niin kauan kuin tavara tai työ on määritetty vielä vain vaihtoarvoksi, ja se suhde missä eri tavarat tulevat suhteeseen keskenään, on määritetty näiden vaihtoarvojen vaihtamiseksi toisiinsa, niiden asettamiseksi keskenään yhtäläiseksi, määritetään yksilöt, subjektit, joiden kesken tämä prosessi tapahtuu, yksinkertaisesti vain vaihtaviksi. Sikäli kuin huomio kohdistetaan vain muotomääritykseen — ja sehän on talouden määritys, se määritys missä yksilöt ovat toisiinsa kanssakäymissuhteessa, heidän yhteiskunnallisen toimintonsa tai yhteiskunnallisen keskinäis-suhteensa osoitin — sikäli yksilöiden välillä ei ehdottomasti ole olemassa mitään eroa. Jokainen subjekteista on vaihtava, ts. jokaisella on sama yhteiskunnallinen suhde toiseen kuin toisella on häneen. Näin ollen heidän suhteenaan vaihdon subjekteina on *yhtäläisyyden* suhde. Heidän keskenä on mahdotonta havaita mitään eroa saati vastakohtaisuutta eikä heidän välillä ole edes erilaisuutta. Edelleen heidän vaihtamansa tavarat ovat vaihtoarvoina vastikkeita tai niitä ainakin pidetään sellaisina (vain se olisi mahdollista että kummankin tekemässä arvioinnissa tapahtuisi subjektiivinen erehdys, ja mikäli toinen yksilö esimerkiksi vetäisi toista nenästä, tämä ei olisi seurausta siitä *millainen luonne on sillä yhteiskunnallisella toiminnolla, missä he ovat toisiaan vastassa, sillä molemmat ovat* tässä toiminnossa *samaa*; he ovat siinä yhtäläiset; se johtuisi vain luonnollisesta viekkaudesta, suostuttelutaidosta jne. lyhyesti sanottuna toisen yksilön puhtaasti henkilökohtaisesta etevämmyydestä toiseen nähden. Tällainen ero oli puhtaasti luonnollinen eikä sillä olisi mitään tekemistä suhteen luonteen kanssa sellaisenaan, ja kuten myöhemmissä tutkimuksissa todetaan, kilpailu yms. jopa heikentäisi tätä luonnollista eroa entisestään ja veisi sen alkuperäisen merkityksen.)

Mikäli asiaa tarkastellaan suhteen puhtaan muodon, taloudellisen puolen kannalta — tämän muodon ulkopuolella oleva sisältö jää tässä oikeastaan vielä kokonaan poliittisen taloustieteen ulkopuolelle tai se esiintyy taloudellisesta eroavana, luonnollisena sisältönä, josta voidaan sanoa, että se eroaa vielä kokonaan taloudellisesta suhteesta, koska se käy vielä välittömästi yksiin sen kanssa ¹⁰⁷ — niin esiin nousee vain kolme muodollisesti erilaisista momenttia: suhteen subjektit, *vaihtavat*, jotka esiintyvät yhden ja saman määrityksen mukaisina; heidän vaihtonsa esineet, vaihtoarvot, *vastikkeet* [II — 9], jotka eivät ole vain yhtäläisiä, vaan joiden on nimenomaisesti oltava yhtäläisiä ja jotka on asetettu yhtäläisiksi; vihdoin itse vaihtotapahtuma, välitys, jonka nojalla subjektit esiintyvät juuri vaihtavina, yhtäläisinä, ja heidän objektinsa esiintyvät vastikkeina, yhtäläisinä. Vastikkeet ovat yhden subjektin esineellistymistä muita varten; ts. ne ovat

itse arvoltaan yhtä suuret ja osoittautuvat vaihtotapahtumassa yhtä arvokkaiksi ja samalla yhdentekeviksi suhteessa toisiinsa. Subjektit esiintyvät vaihdossa toisilleen samanarvoisina vain vastikkeiden avulla ja osoittautuvat sellaisiksi vain vaihtamalla sitä esineellisyyttä, missä toinen on olemassa toista varten. Koska he ovat toisilleen arvoltaan yhtäläiset vain tällä tavoin, vain vastikkeiden haltijoina ja ihmisinä, jotka osoittavat tämän vastikkeisuuden vaihdossa, niin arvoltaan yhtäläisinä he ovat samalla yhdentekeviä toisilleen; heidän muut yksilölliset eroavuutensa eivät koske heitä lainkaan; he ovat välinpitämättömiä kaikkia muita yksilöllisiä ominaisuuksiaan kohtaan.

Mitä sitten tulee [vaihtoprosessin] sisältöön vaihtotapahtuman ulkopuolella — tämä tapahtuma on sekä vaihtoarvojen että vaihtavien subjektien asettamista ja vahvistamista — voi tämä taloudellisen muotomäärityksen ulkopuolelle jäävä sisältö olla vain: 1) vaihdettavan tavaran luonnollista erityisyyttä; 2) vaihtavien erityinen luonnollinen tarve, tai jos tämä kohta liitetään yhteen edellisen kohdan kanssa, vaihdettavien tavaroiden erilainen käyttöarvo. Tämä vaihdon sisällön muodostama käyttöarvo, joka on kokonaan vaihdon taloudellisen määrityksen ulkopuolella, ei näin ollen suinkaan uhkaa vahingoittaa yksilöiden yhteiskunnallista yhtäläisyyttä; se tekee päinvastoin heidän luonnollisen erilaisuutensa heidän yhteiskunnallisen yhtäläisyytensä perustaksi. Jos yksilöllä *A* olisi sama tarve kuin yksilöllä *B* ja hän olisi realisoanut työnsä samassa esineessä kuin yksilö *B*, ei heidän välillään olisi mitään suhdetta; tuotantonsa kannalta katsottuna he eivät olisi lainkaan eri yksilöitä. Molemmilla on tarve hengittää; ilma on olemassa molemmille ilmakehänä; kaikki tämä ei luo heidän välilleen mitään yhteiskunnallista kosketusta; hengittävinä yksilöinä he ovat suhteessa toisiinsa vain luontokappaleina, eivät henkilöinä. Vain heidän tarpeensa ja tuotantonsa erilaisuus antaa aiheen vaihtoon ja heidän yhteiskunnalliselle yhtäläistymiselleen vaihdossa; näin ollen tämä luonnollinen erilaisuus on edellytys heidän yhteiskunnalliselle yhtäläistymiselleen vaihtotapahtumassa sekä edellytys ylipäätään sille suhteelle, mihin he tuottavina yksilöinä keskenään asettuvat. Tämän luonnollisen erilaisuuden kannalta katsottuna yksilö *A* on *B*:lle jonkin käyttöarvon haltija ja yksilö *B* on *A*:lle jonkin käyttöarvon haltija. Tältä kannalta luonnollinen erilaisuus asettaa heidät jälleen molemmin puolin yhtäläisyyssuhteeseen. Tämän nojalla he eivät ole yhdentekeviä toinen toiselleen, vaan täydentävät toisiaan, tarvitsevat toisiaan, niin että tavarassa objektivoituva yksilö *B* on tarve yksilölle *A* ja vice versa *; niin että he eivät ole

* — päinvastoin. *Toim.*

keskenään ainoastaan yhtäläisyysuhteessa, vaan myös yhteiskunnallisessa suhteessa.

Mutta tässä ei ole vielä kaikki. Se että toisen tuote voi tyydyttää toisen tarpeen ja vice versa ja että toinen kykenee tuottamaan toisen tarpeen esineen ja että kumpikin on toista vastassa toisen tarpeen esineen haltijana, osoittaa että kumpikin ylittää *ihmisenä* oman erityisen tarpeensa rajat jne. ja että he suhtautuvat toisiinsa ihmisinä; että kaikki tuntevat heille yhteisen sukuolemuksen. Ei muutoin tapahdu että norsut tuottaisivat tiikereille, yleensä eläimet toisille eläimille. Esimerkiksi mehiläisparvi muodostaa au fond * vain yhden mehiläisen ja kaikki mehiläiset tuottavat samaa.

Edelleen: Mikäli tämä yksilöiden ja heidän tavaroidensa luonnollinen erilaisuus ** on motiivina näiden yksilöiden yhdentymiselle, heidän yhteiskunnalliselle suhteelleen vaihtavina, suhteelle missä heidän *edellytetään* olevan yhdenvertaisia ja missä he *osoittautuvat* yhdenvertaisiksi, silloin liittyy yhdenvertaisuuden määrittelyyn vielä *vapauden* määrittely. Vaikka yksilö A tuntee tarvetta yksilö B:n tavaraa kohtaan, hän ei anasta sitä väkivalloin eikä vice versa, vaan he tunnustavat toinen toisensa omistajiksi, persooniksi, joiden tahto läpäisee heidän tavaransa. Tästä syystä tähän liittyy ensi sijassa henkilön juridinen käsite sekä vapauden momentti, mikäli jälkimmäinen sisältyy käsitteeseen. Kumpikaan ei anasta toisen omaisuutta väkivalloin. Kumpikin luovuttaa sen vapaaehtoisesti.

Mutta siinäkin ei ole vielä kaikki: yksilö A tyydyttää yksilön B tarpeen tavaralla vain sikäli kuin ja siksi että yksilö B tyydyttää yksilön A tarpeen tavaralla *b* ja vice versa. Kumpikin palvelee toista palvelukseensa itseään; kumpikin käyttää vastavuoroisesti toista välineenään. Molemmat asiat ilmentyvät kummankin yksilön tajunnassa siten että 1) kumpikin saavuttaa päämääränsä vain mikäli välineenä palvelee toista; 2) kummastakin tulee väline toiselle (oleminen toista varten) vain olemalla itselleen itsetarkoitus (oleminen itseään varten); 3) keskinäinen riippuvuus-suhde, joka muodostuu siitä että kumpikin on yhtä aikaa sekä väline että päämäärä ja lisäksi saavuttaa oman päämääränsä vain

* — itse asiassa. *Toim.*

** Työn tuotteet ja työ jne. eivät tässä vielä lainkaan eroa toisistaan¹⁰⁸, vaan ne ovat olemassa vain tavaroiden muodossa, tai kuten herra Bastiat haluaa Saytä seuraten sanoa, palvelusten muodossa. Bastiat kuvittelee ottavansa pitkän edistysaskelen verrattuna klassisen englantilaisen koulukunnan taloustieteilijöihin kun hän palauttaa vaihtoarvon taloudellisen määrittelyksen sen luonnolliseen sisältöön, tavarahan [käyttöarvona] tai palvelukseen, ts. kun hän ei kykene määrittämään vaihtoarvon taloudellista suhdetta sellaisenaan. Ja kuitenkin englantilaisen klassisen koulukunnan taloustieteilijät pystyivät määrittämään tuotantosuhdet sellaisinaan, niiden määrittelyssä, niiden puhtaassa muodossa.¹⁰⁹

mikäli tulee välineeksi ja tulee välineeksi vain mikäli asettaa itsensä itsetarkoitukseksi, että siis tekee itsestään olemisen toista varten olemalla olemista itseään varten, ja toinen tekee itsestään olemisen häntä varten olemalla olemista itseään varten — tämä keskinäinen riippuvuussuhde on välttämätön tosiasia, joka edellytetään vaihdon luonnollisena ehtona, mutta on sellaisenaan vaihdon kummallekin subjektille yhdentekevä ja sillä on mielenkiintoa kummallekin vain sikäli kuin riippuvuussuhde tyydyttää subjektin oman edun sulkemalla pois toisen edun, ottamatta huomioon vierasta etua.

Toisin sanoen yhteinen etu, joka ilmenee kokonaistapahtuman motiivina, on kyllä kummankin osapuolen tosiasiaksi tunnustama, mutta ei ole sellaisenaan motiivi, vaan toteutuu niin sanoakseni vain itsessään heijastuvien¹¹⁰ erityisetujen selän takana, siis erillisen, toisen etuun nähden vastakkaisen edun takana. Tältä viimeisimmältä kannalta yksilöllä voi olla korkeintaan lohdullinen tietoisuus siitä että hänen vastakkaisen erillisen etunsa tyydyttäminen juuri onkin kumotun vastakkaisuuden [II — 10] toteutumista, yhteiskunnallisen yleisen edun tyydyttämistä. Vaihtotapahtumasta yksilö, jokainen yksilö heijastuu itsessään vaihdon yksinomaisena ja hallitsevana (määräävänä) subjektina. Tällä on siis annettu täysi yksilönvapaus: vapaaehtoinen kauppa-toimi; molemminpuolinen väkivallattomuus: itsensä asettaminen välineeksi, tai palvelemaan, vain välineeksi jotta tekisi itsensä itsetarkoitukseksi, hallitsevaksi ja vallitsevaksi tekijäksi; vihdoin itsekäs etu, joka ei toteuta mitään yläpuolelleen asettuvaa etua; toinenkin tunnustetaan ja tiedetään yhtä lailla itsekästä etuaan toteuttavaksi yksilöksi, joten molemmat tietävät yhteisen edun sisältyvän nimenomaan vain eri osapuolten kaksinaisuuteen, monipuolisuuteen ja itsenäisyyteen, itsekkäiden etujen vaihtoon. Yleinen etu on juuri itsekkäiden etujen yleisyyttä.

Jos siis taloudellinen muoto, vaihto, asettaa subjektien kaikenpuolisen yhtäläisyyden, niin sisältö, sekä yksilöllinen että esineellinen vaihtoon kannustava substanssi, asettaa *vapauden*. Yhtäläisyyttä ja vapautta ei siis kunnioiteta ainoastaan vaihtoarvoille perustuvassa vaihdossa, vaan vaihtoarvojen vaihto on kaiken *yhtäläisyyden* ja *vapauden* tuottava, reaalin perusta. Puhtaina ideoina yhtäläisyys (tasa-arvoisuus) ja vapaus ovat pelkkiä vaihtoarvojen vaihdon idealisoituja ilmauksia; kehittyttyään juridisissa, poliittisissa ja yhteiskunnallisissa suhteissa ne ovat yhä tämä sama perusta, mutta toisenasteisena. Tämä on saanut myös historiallisen vahvistuksen. Näin laajasti käsitetty yhtäläisyys ja vapaus ovat suora vastakohta antiikin vapaudelle ja yhtäläisyydelle, joiden perustana nimenomaan ei ollut kehittynyt vaihtoarvo — päinvastoin ne tuhoutuivat vaihtoarvon kehittyessä. Yhtäläisyys ja vapaus nykyaikaisessa merkityksessä edellyt-

tävät tuotantosuhteita, joita ei antiikin maailmassa ollut vielä olemassa; niitä ei liioin ollut keskiajallakaan. Antiikin maailman perusta on suora pakkotyö; yhteisö lepää tässä pakkotyön varassa ja tämä on sen olemassaoleva pohja. Keskiajan perustana on työ, joka itse on privilegio, työ, jolla on merkityksensä vielä sen erityisyydessä eikä yleisenä, vaihtoarvoja tuottavana työnä. [Kapitalistisessa yhteiskunnassa] työ ei ole pakkotyötä eikä sitä tehdä kuten keskiajalla pitämällä silmällä jotakin yhteistä korkeampana (ammattikunnat).

On kyllä totta, että vaihtavien suhde myös perustuu vaihdon motiivien kannalta, ts. luonnollisten, taloudellisen prosessin ulkopuolelle jäävien motiivien kannalta tietylle pakolle, mutta yhtäältä tämä on vain toisen ihmisen välinpitämättömyyttä minun tarveeni kohtaan sellaisenaan, minun luonnollista yksilöllisyyttäni kohtaan, ts. osoittaa toisen yhtäläisyyttä minun kanssani sekä hänen vapauttaan, joka on kuitenkin yhtä suuressa määrin edellytys omalle vapaudelleni. Jos toisaalta minua määräävät ja pakottavat omat tarpeeni, minuun ei kohdistu väkivaltaa mikään vieras, vaan vain minun oma luontoni, joka on tarpeiden ja viettien kokonaisuus (toisin sanoen minun *etuni*, joka ilmenee yleisessä, reflektoidussa muodossa). Mutta juuri täältä kannaltahan minä kohdistan pakotusta toiseen, vedän hänet vaihtojärjestelmään.

Näin ollen *servus** on määritetty oikein roomalaisessa oikeudessa ihmiseksi, joka ei voi saada mitään itselleen vaihdolla (ks. »Institutiones»¹¹¹). Niinpä on yhtä selvää, että vaikka tämä *oikeus* vastaakin yhteiskuntatilaa, jossa vaihto ei ollut lainkaan kehittynyt, se saattoi kuitenkin kehittää — sikäli kuin vaihto oli kehittynyt tietyssä piirissä — *oikeushenkilön*, *nimenomaan vaihtavan yksilön määritykset*, ja ennakoii siten (peruslinjoiltaan) teollisen yhteiskunnan oikeutta. Tämä oikeus oli kuitenkin saatettava voimaan ennen muuta nousevan porvariston oikeutena vastakohtana keskiajalle. Kuitenkin itse roomalaisen oikeuden kehitys käy täysin yksiin roomalaisen yhteiskuntalaitoksen hajoamisen kanssa.

Koska vain raha on vaihtoarvon realisointia ja koska vaihtoarvojen järjestelmä on realisoitunut vasta rahajärjestelmän ollessa kehittynyt ja päinvastoin, niin rahajärjestelmä voi tosiasiassa olla vain tämän vapauden ja yhtäläisyyden järjestelmän realisointia. Mittana raha antaa vastikkeelle vasta tietyn ilmauksen, tekee sen vastikkeeksi myös muodoltaan. Kierrossa tulee kyläkin esiin vielä eräs muodon erilaisuus: molemmat vaihtavat ilmenevät eri määrityksissä ostajana ja myyjänä; vaihtoarvo esiintyy milloin yleisenä rahan muodossa, milloin erityisenä nyt hin-

* — orja. *Toim.*

nan saaneen tavaran luonnollisessa muodossa. Mutta ensiksi nämä määritykset vaihtuvat toisikseen; toiseksi itse kierto ei saa aikaan epäyhtäläistämistä, vaan vain yhtäläistämisen, ainoastaan näennäisen eron kumoamisen. Epäyhtäläisyys on tässä pelkästään muodollista. Vihdoin tämä yhtäläisyys ilmenee sitten myös esi-neellisesti rahassa silloin kun raha itse kiertää, kun se ilmaantuu milloin yhden, milloin toisen käteen ja suhtautuu välinpitämättömästi tähän ilmaantumiseensa. Mikäli tarkastellaan vaihtoprosessia, kumpikin esiintyy suhteessa toiseen rahan haltijana, itse rahana. Tästä syystä välinpitämättömyys ja yhtäläisyys esiintyvät niin selvästi esineen muodossa. Tavaraan sisältynyt erityinen luonnollinen erilaisuus on hävinnyt ja häviää jatkuvasti kierrossa. Työläinen, joka ostaa tavaran 3 shillingillä, esiintyy myyjälle samassa toiminnossa, samassa yhtäläisyyden muodossa — 3 shillingin muodossa — kuin kuningas, joka ostaa tavaran samalla summalla. Kaikki erot on pyyhitty heidän väliltään pois. Myyjä sellaisenaan ilmenee vain 3 shillingin hintaisen tavaran haltijana, niin että molemmat ovat täysin yhtäläiset; eroa on tässä tapauksessa vain siinä, että 3 shillinkiä on välillä olemassa hopeassa, välillä sokerissa jne.

Voisi näyttää siltä että rahan kolmannessa muodossa ilmaantuisi prosessin subjektien välille määritysero. Mutta mikäli raha ilmenee tässä sopimusten materiaalina, sopimusten yleisenä tavaranä, sikäli ovat päinvastoin kaikki erot sopimuspuolten välillä hävinneet. Jos rahasta tulee kasaamisen kohde, näyttää subjekti tässä [II — 11] ottavan kierrosta rahaa, rikkauden yleistä muotoa vain siksi että hän ei ota siitä yhtä suurella summalla tavaroita. Jos toinen yksilö kasaa, mutta toinen ei, niin kumpikaan ei tee sitä toisen kustannuksella. Toinen nauttii reaalista rikkautta, toinen hankkiutuu rikkauden yleisen muodon haltijaksi. Jos toinen köyhtyy ja toinen rikastuu, se on heidän vapaa tahdonsa eikä se johdu suinkaan itse taloudellisista suhteista, siitä taloudellisesta yhteydestä, johon he keskenään asettuvat. Edes periminen ja sen kaltaiset oikeudelliset suhteet, jotka ikuistavat näin syntyvän eriarvoisuuden, eivät loukkaa mitenkään tätä luonnollista vapautta ja yhtäläisyyttä. Ellei yksilön *A* alkuperäinen asema ole ristiriidassa tämän järjestelmän kanssa, ei ristiriitaa voi varmasti synnyttää sillä että yksilön *A* sijaan astuu alkuperäisen aseman ikuistava yksilö *B*. Päinvastoin yhteiskunnallinen määritys tulee tässä voimaan yksilön elämän luonnollisten rajojen ulkopuolellakin: tämä yhteiskunnallinen määritys vahvistuu vastapainona luonnon satunnaiselle vaikutukselle, jonka seuraukset sellaisinaan olisivat päinvastoin yksilön vapauden kumoutumista. Lisäksi siitä syystä, että yksilö on tarkastellussa suhteessa vain rahan yksilöllistymä, hän on tällaisena yhtä kuolematon kuin raha ja se että perijät edustavat häntä, merkitsee päin-

vastoin tämän yhteiskunnallisen määrittelyn toteutumista.

Ellei tällaista käsityskantaa tuoda esiin historiallisessa merkityksessään, vaan sillä yritetään poleemisesti kumota kehittyneemmät taloudelliset olot, joissa yksilöt eivät esiinny enää pelkästään vaihtavina tai ostajina ja myyjinä, vaan henkilöinä, jotka ovat tietyissä suhteissa toisiinsa eivätkä esiinny enää erotuksettomasti samassa määrittelyssä, — niin tämä on sama kuin haluttaisiin väittää että fysikaalisten esineiden välillä ei ole olemassa mitään eroa ja vielä vähemmän vastakohtaisuutta tai ristiriitaa, koska ne esimerkiksi painavuusmäärittelyn kannalta tarkasteltuina ovat kaikki painollisia ja ovat siten yhtäläisiä; tai ovat yhtäläisiä siksi että ne kaikki ovat kolmiulotteisia. Samoin tässä pidetään kiinni itse vaihtoarvosta sen yksinkertaisessa määrittelyssä ja torjutaan sen kehittyneemmät ristiriitaiset muodot. Tieteen kehityksessä tarkasteltuina juuri nämä abstraktiset määrittelyt ilmenevät ensimmäisinä ja niukimpina, niin kuin ne ovat osaksi esiintyneet myös historiassa; kehittyneempi esiintyy myöhäisempänä. Olemassa olevan porvarillisen yhteiskunnan kokonaisuudessa tavaroiden määrittely hinnoiksi, niiden kierto jne. ilmenevät pinnallisena prosessina, jonka alla syvällä kuitenkin tapahtuu aivan muita prosesseja, joissa tämä yksilöiden näennäinen yhtäläisyys ja vapaus häviävät.

Yhtäältä unohdetaan, että vaihtoarvon *edellyttäminen* tuotantojärjestelmän kokonaisuuden objektiiviseksi perustaksi sulkee jo alun alkaen sisäänsä yksilöön kohdistuvan pakon; että hänen välitön tuotteensa ei ole tuote häntä varten, vaan *tulee* siksi vasta yhteiskunnallisessa prosessissa ja että sen *täytyy* omaksua tämä yleinen ja kuitenkin ulkoinen muoto; että yksilö on nyt olemassa vain vaihtoarvon tuottajana (siihen sisältyy siis jo koko hänen luonnollisen olemassaolonsa kieltäminen: yksilö on siis kokonaan yhteiskunnan määrittämä); että tämä edellytys puolestaan edellyttää työnjakoa jne., missä yksilö on jo asetettu muihin kuin pelkästään *vaihtavien* suhteisiin jne. Unohdetaan siis, että vaihtoarvon edellytys ei suinkaan synny tahdosta eikä liioin yksilön välittömästä luonnosta, vaan on *historiallinen* edellytys ja asettaa yksilön jo yhteiskunnan *määräämäksi* yksilöksi.

Toiseksi unohdetaan, että ne korkeammat muodot, joissa vaihto nyt ilmenee tai ne tuotantosuhteet, jotka vaihdossa realisoituvat, eivät suinkaan pysähdy tähän yksinkertaiseen määrittelysyyteen, missä korkein ero mihin asia voi edetä, on muodollinen ja siitä syystä yhdentekevä.

Vihdoin ei havaita, että jo vaihtoarvon ja rahan yksinkertainen määrittely sisältää piilevänä työpalkan ja pääoman vastakohtaisuuden jne. Koko tämä [porvarillisten puolesta puhujien] viisaus supistuu siis siihen, että pysähdytään yksinkertaisimpiin taloudellisiin suhteisiin, jotka ovat itsenäisiksi käsitettyinä puhtaita

abstraktioita, mutta ovat todellisuudessa päinvastoin kaikkein syvimpien ristiriitojen välittämiä ja heijastavat vain todellisuuden sitä puolta, mistä näiden ristiriitojen ilmaus on pyyhitty pois.

Samalla tässä tulee ilmi myös niiden sosialistien typeryys (etenkin ranskalaisten, jotka tahtovat todistaa sosialismin Ranskan vallankumouksen esittämien *porvarillisen* yhteiskunnan aatteiden toteutukseksi), jotka yrittävät osoittaa, että vaihto, vaihto-arvo jne. merkitsee *alun perin* (ajallisesti) tai *käsitteensä mukaan* (adekvaatissa muodossaan) kaikkien vapauden ja yhtäläisyyden järjestelmää, jonka raha, pääoma jne. ovat sitten vääristäneet. Tai sitten he väittävät että historia on toistaiseksi vain epäonnistunut yrityksissään toteuttaa vapautta ja yhtäläisyyttä niiden todellista luonnetta vastaavalla tavalla, ja että he — esimerkiksi Proudhon — ovat nyt keksineet mistä narusta pitää nykäistä jotta näiden suhteiden oikea historia pääsee niiden väärän historian tilalle. Heille on vastattava tässä asiassa, että vaihto-arvo tai kysymystä lähemmin tarkasteltaessa rahajärjestelmä on todellakin yhtäläisyyden ja vapauden järjestelmä, ja se mikä tämän järjestelmän myöhemmässä kehityksessä asettuu yhtäläisyyden ja vapauden tielle ja aiheuttaa niille häiriötä, on järjestelmään immanenttisesti kuuluvaa häiriötä: siinä toteutuvat juuri *yhtäläisyys ja vapaus*, jotka osoittautuvat epäyhtäläisyydeksi ja vapaudettomuudeksi. On yhtä hurskasta kuin typerää toivoa että vaihto-arvo ei kehittyisi pääomaksi tai vaihto-arvoa tuottava työ palkkatyöksi. Mainitut herrat erottaa porvarillisista puolestapuhujista yhtäältä tunne järjestelmään sisältyvistä ristiriidoista, toisaalta utopistisuus, se että he eivät käsitä porvarillisen yhteiskunnan reaalisena ja ideaalisena rakenteen välttämätöntä eroa ja haluavat tästä syystä ryhtyä turhaan toimeen: toteuttaa ideaalisen ilmauksen, joka on vain tämän todellisuuden varjokuva.

[II — 12] Rappautuneen uusimman taloustieteen* näitä sosialisteja vastaan suuntaamat väitteet, *joilla todistellaan*, että todelliset suhteet ilmaisevat kaikkialla *samoja* yksinkertaisia määrittämiä ja näin ollen kaikkialla yksinkertaisesti määritetyn vaihto-arvojen vaihdon yhtäläisyyttä ja vapautta, hupenevat puhtaasti lapselliseksi abstraktioksi. Esimerkiksi pääoman ja koron suhde redusoidaan vaihto-arvojen vaihdoksi. Kun siis jokapäiväisestä kokemusmaailmasta on ensin saatu se väittämä, että vaihto-arvo ei ole olemassa ainoastaan tässä yksinkertaisessa määrittämisessä, vaan myös oleellisesti erilaisessa pääoman määrittämisessä,

* Tämän rappautuneen uusimman taloustieteen ja sen typeryyden, teeskennellyn dialektiikan, kunnianarvoisan koppavuuden, naurettavan itsetyytyväisen latteuden ja historian prosessien täydellisen ymmärtämättömyyden klassisena edustajana voidaan pitää *Frederick Bastiatia*, sillä amerikkalainen *Carey* korostaa sentään tiettyjen amerikkalaisten olojen eroa eurooppalaisista.

mainittu taloustiede palauttaa pääoman puolestaan taas vaihtoarvon yksinkertaiseksi käsitteeksi, ja korko, joka jo ilmaisee pääoman — sellaisenaan — tietyn suhteen, irrotetaan samoin tästä määritteisyydestä ja asetetaan yhtäläiseksi vaihtoarvon kanssa; mainittu taloustiede abstrahoituu koko kapitalistisen suhteen spesifisestä määritteisyydestä ja palaa takaisin tavaran tavaraan vaihtamisen kehittymättömään suhteeseen. Jos abstrahoin kaikesta siitä mikä erottaa konkreettisen sen abstraktiosta, konkreettinen muuttuu tietysti abstraktiseksi eikä eroa siitä mitenkään. *Tällöin kaikki taloudelliset kategoriat ovat vain eri nimiä samalle suhteelle ja tämän karkean kyvyttömyyden käsittää reaalisia eroja pitäisi sitten olla puhdasta common senseä.* Herra Bastiatin »taloudelliset harmoniat»¹¹² kutistuvat sitten au fond** siihen, että on olemassa yksi ainoa taloudellinen suhde, joka saa eri nimiä tai että eroa on vain nimissä.* Tämä reduktio ei ole tieteellinen edes muodollisesti, jolloin kaikki palautettaisiin todelliseen taloudelliseen suhteeseen hylkäämällä se ero, josta kehitys muodostuu; tässä hylätään milloin toinen, milloin toinen puoli jotta saataisiin aikaan identtisyys milloin toiselta, milloin toiselta kannalta.

Bastiatille esimerkiksi työpalkka on maksu palveluksista, jotka yksilö on tehnyt toiselle. (Kuten jo edellä huomautettiin, taloudellinen muoto sellaisenaan hylätään tässä.) Myös voitto on maksu palveluksista, jotka yksilö on tehnyt toiselle. Siispä työpalkka ja voitto ovat identtiset ja on oikeastaan kielellistä sekaannusta nimittää yhtä maksua työpalkaksi ja toista voitoksi. Mutta tutkikaamme nyt voittoa ja korkoa. Bastiatilla on voitossa palveluksesta saatava maksu satunnaisten muutosten alainen; korossa se on kiinteä. Koska siis suhteellisesti ottaen maksu palveluksesta on työpalkassa kiinteä samalla kun se on voitossa, vastakohtana työlle, satunnaisten muutosten alainen, niin koron ja voiton suhde on sama kuin työpalkan ja voiton suhde, ja kuten olemme nähneet se on vastikkeiden vaihtoa. Nyt tämän typeryyden (se syntyy kun palataan taloudellisista suhteista, joissa vastakohta on ilmaistuna, sellaisiin suhteisiin, joissa vastakohta on vasta vain piilevänä ja kätkeytyneenä) vastustajat¹¹³ ottavat sen sananmukaisesti ja todistavat, että esimerkiksi pääoma ja korko eivät ole pelkkää vaihtoa, koska pääomaa ei korvata vastikkeella, vaan sen jälkeen kun pääoman haltija on syönyt vastikkeen 20 kertaa korkojen muodossa, hänellä on se yhä jäljellä pääoman muodossa ja hän voi vaihtaa sen 20 uuteen vastikkeeseen. Tästä on syntynyt ikävystyttävä keskustelu, jossa yksi väittää, että kehittyneen ja kehittymättömän vaihtoarvon välillä ei ole mitään eroa, ja toiset väittävät vastaan, että ero on valitettavasti olemassa, mutta oikeuden ja kohtuuden nimissä näin ei pitäisi olla.

* — terve järki. *Toim.*

** — itse asiassa. *Toim.*

[2) PÄÄOMA PORVARILLISEN YHTEISKUNNAN HALLITSEVANA SUHTEENA]

Raha pääomana on rahan määrittäminen, joka ylittää sen yksinkertaisen määrityksen rahana. Pääomana olevaa rahaa voidaan tarkastella rahan korkeampana realisaationa samalla tavoin kuin voidaan sanoa että apina kehittyy ihmiseksi. Siinä tapauksessa kuitenkin alempi muoto esiintyy korkeampaa muotoa hallitsevana subjektina. Oli miten oli, *raha pääomana* eroaa *rahasta rahana*. Tämä uusi määrittäminen on kehitettävä. Toisaalta *pääoma rahana* näyttää olevan pääoman paluuta alempaan muotoon. Kuitenkin se on vain pääoman asettamista sellaiseen erityisyyteen, joka on ei-pääomana olemassa jo ennen sitä ja muodostaa pääoman erään edellytyksen. Raha tulee jälleen esiin kaikissa myöhemmissä suhteissa, mutta silloin se ei toimi enää pelkkänä rahana. Jos on ennen muuta kyse siitä — kuten tässä tapauksessa — että rahan kehitystä seurataan kunnes se saavuttaa totaliteettinsa rahamarkkinoina, silloin muiden suhteiden kehitys on tässä edellytetty ja se on aina välillä otettava mukaan tutkimukseen. Ennen kuin siirrymme pääoman erityisyyteen rahana on esillä olevassa tapauksessa tarkasteltava pääoman yleistä määrittämistä.

Jos sanon esimerkiksi Sayn tavoin¹⁴ että pääoma on *arvojen summa*, sanon sillä vain että *pääoma = vaihtoarvo*. Jokainen arvojen summa on vaihtoarvo ja jokainen vaihtoarvo on arvojen summa. En voi päästä vaihtoarvosta pääomaan yksinkertaisella yhteenlaskulla. Kuten olemme nähneet, pelkässä rahan kasamisessa ei kapitalisoinnin suhdetta ole vielä asetettu.

Niin sanotussa vähittäiskaupassa, porvarillisen elämän päivittäisessä kaupankäynnissä sellaisena kuin se tapahtuu suoraan tuottajien ja kuluttajien välillä, vähittäiskaupassa, missä tavoitteena on yhtäältä vaihtaa tavara rahaan ja toisaalta vaihtaa raha tavaraan yksilöllisten tarpeiden tyydyttämiseksi — vain tässä porvarillisen maailman pinnalla tapahtuvassa liikkeessä tapahtuu vaihtoarvojen liike, niiden kierto puhtaana. Työläinen ja miljonääri, jotka kumpikin ostavat leivän, ilmenevät tässä tapahtumassa vain yksinkertaisina ostajina, samoin kuin pikkukauppias ilmenee suhteessa heihin vain myyjänä. Kaikki muut määritykset ovat tässä hävinneet. Heidän ostojensa *sisältö* samoin kuin niiden *laajuus* ilmenevät [II — 13] tämän muotomäärityksen kannalta täysin yhdentekevinä.

Kun teoriassa arvon käsite edeltää pääoman käsitettä, mutta toisaalta edellyttää puhtaasti kehittyäkseen vuorostaan pääomaan perustuvaa tuotantotapaa, niin samoin tapahtuu käytännössäkin. Tästä syystä taloustieteilijät yhtäältä pitävätkin väistämättä pääomaa arvojen luojana, niiden lähteenä, mutta toisaalta

he taas edellyttävät arvot selittääkseen pääomanmuodostuksen ja esittävät itse pääoman tiettyssä toiminnossa olevien arvojen summa. Arvon olemassaolo puhtaudessaan ja yleisyydessään edellyttää tuotantotapaa, missä yksittäinen tuote on jo lakannut olemasta yksittäinen tuote tuottajille yleensä ja vieläkin enemmän yksittäiselle työläiselle, missä yksittäinen tuote ei ole mitään ilman kiertokulussa tapahtuvaa realisointia. Sille joka luo äärettömän pienen osan karttuunikyynästä, ei se seikka, että kyynäri on arvo, vaihtoarvo, ole mikään muodollinen määrittäminen. Ellei hän olisi luonut vaihtoarvoa, rahaa, hän ei olisi luonut ylipäätään mitään. Siis itse tällä arvonmäärittämisellä on edellytyksenään yhteiskunnallisen tuotantotavan tietty historiallinen vaihe ja se itse on suhde, joka on annettu tämän vaiheen mukana, ts. historiallinen suhde.

Toisaalta arvonmäärittäminen yksittäisiä momenteja kehittyi yhteiskunnan historiallisen tuotantoprosessin varhaisemmissa vaiheissa ja ne ilmenevät tämän prosessin tuotteina.

Näin ollen porvarillisen yhteiskunnan järjestelmässä arvoa seuraa välittömästi pääoma. *Tätä järjestelmää edeltää historiassa muita järjestelmiä*, jotka muodostavat arvon epätäydellisemmän kehityksen materiaalisesta perustasta. Koska vaihtoarvo esittää tässä vain sivuosaa verrattuna käyttöarvoon, niin tämän yhteiskunnan reaalisen perustan ei esiinny pääoma, vaan maanomistussuhde. Sitä vastoin nykyaikaista maanomistusta ei voi lainkaan ymmärtää — sitä ei näet voisi muutoin olla olemassakaan — ilman että sillä on edellytyksenään pääoma, ja historiallisesti se ilmenee todellakin muotona, jonka pääoma on muokannut maanomistuksen aikaisemmista historiallisista hahmoista, muuttanut itseään vastaavaksi. Näin ollen pääoman vähittäistä voittoa ja muodostumista voidaan tutkia juuri maanomistuksen kehityksessä; tästä syystä Ricardo, nykyajan taloustieteilijä, on tutkinut suurta historian tajua osoittaen pääoman, palkkatyön ja maankoron suhteita maanomistuksen rajojen puitteissa otettuaan tehtäväkseen määrittää ne spesifisessä muodossaan. Teollisuuskapitalistin suhde maanomistajaan ilmenee maanomistuksen ulkopuolella olevana suhteena. Mutta nykyaikaisen maanviljelijän suhteena maankoron saajaan tämä sama suhde ilmenee itse maanomistuksen immamenttisena suhteena ja maanomistussuhde ilmenee enää vain suhteessaan pääomaan olemassa olevana. Maanomistuksen historia, joka osoittaisi miten feodaalinen maanomistaja muuttui vähitellen maankoron saajaksi, perinnöllinen puoliksi veroa maksava ja usein epävapaa maaorja-vuokraviljelijä nykyaikaiseksi maanviljelijäksi ja turpeeseen sidottu maaorja ja veropäivätyötä tekevä viljelijä päivätyöläisrengiksi, olisi tosiasiaa nykyaikaisen pääoman muodostumisen historia. Siihen sisältyisi suhde kaupunkipääomaan, kauppaan jne. Käsittelemme kuitenkin tutki-

muksessamme jo muodostunutta, omalla perustallaan liikkuvaa porvarillista yhteiskuntaa.

Pääoma tulee ensin kierrosta, ja tarkemmin sanoen raha on sen lähtökohta. Olemme nähneet* että kierto on menevä ja samalla kierrosta itseensä palaava raha on viimeinen muoto, missä raha kumoaa itsensä. Se on samalla pääoman ensimmäinen käsite ja sen ensimmäinen ilmenemismuoto. Raha on kieltänyt itsensä rahana, joka pelkää kiertoa; kuitenkin se on kieltänyt itsensä myös rahana, joka on itsenäisenä kiertoa vastassa. Kun otetaan tämän kieltämisen kokonaisuus, positiivisilta määrityksiltään, se sisältää pääoman ensimmäiset elementit. Raha on ensimmäinen muoto missä pääoma sellaisenaan ilmenee. Kaava $R - T - T - R$ merkitsee että raha vaihdetaan tavaraan ja tavara rahaan; tämä liike, joka ilmaisee ostamista myymistarkoituksessa ja muodostaa kaupankäynnin muotomäärityksen ja kuvaa pääoman kauppapääomana, tulee esiin taloudellisen kehityksen varhaisimmissa vaiheissa; se on ensimmäinen liike, missä vaihtoarvo sellaisenaan muodostaa sisällön, ei ole vain muoto, vaan oma sisältönsä. Liike voi esiintyä sellaisten kansojen sisällä ja kesken, joiden tuotannon ehdoksi vaihtoarvo ei ole vielä mitenkään tullut. Tämä liike koskettaa ainoastaan heidän välittömään käyttöönsä lasketusta tuotannostaan jäävää ylijäämää ja liike esiintyy vain tällaisten yhteisöjen ja kansojen rajoilla. Kuten juutalaiset vanhan puolalaisen tai ylipäänsä keskiaikaisen yhteiskunnan sisällä, siten kokonaiset kaupakansat — kuten antiikin aikana ja myöhemmin lombardit — voivat ottaa tämän aseman sellaisten kansojen välissä, joiden tuotantotavan perusedellytyksenä ei vielä ole vaihtoarvo.

Kauppapääoma on pelkäämistä kiertävää pääomaa, ja kiertävä pääoma on pääoman ensimmäinen muoto, jossa pääoma *ei ole vielä missään määrin tullut tuotannon perustaksi*. Pitemmälle kehittynyt muoto on *rahapääoma ja rahankorko*, koronkiskonta, jonka itsenäinen esiintyminen kuuluu samoin varhaiseen vaiheeseen. Mitä tulee vihdoin kaavaan $T - R - R - T$, missä raha ja ylipääntään kierto ilmenevät pelkkänä välineenä *kiertävälle tavaralle*, joka puolestaan astuu jälleen ulos kierrosta ja tyydyttää välittömästi tietyn tarpeen, niin itse tämä kaava on edellytys tuolle kauppapääoman alkuperäiselle ilmenemiselle. Jakaantuvatpa nämä edellytykset sitten eri kansojen osalle tai yhden yhteiskunnan sisälle, niin kauppapääoma sellaisenaan on ainoastaan riippuvainen tästä puhtaasti kulutukseen suuntautuneesta kierrosta. Toisaalta *kierrossa oleva tavara*, joka realisoituu vain siten että se ottaa toisen, kierrosta ulos astuvan tavaran muodon ja tyydyttää

* Ks. tämän teoksen I osan s. 173. *Toim.*

välittömiä [II — 14] tarpeita, on niin ikään pääoman ensimmäinen muoto, pääoman, joka on oleellisesti *tavarapääomaa*.

Toisaalta on yhtä selvää, että vaihtoarvojen yksinkertainen liike, sellaisena kuin se tapahtuu puhtaassa kierrossa, ei voi koskaan realisoida pääomaa. Se voi johtaa rahan ottamiseen kierrosta ja sen kasaamiseen, mutta niin pian kuin raha astuu jälleen kiertoon, se liukenee joukoksi vaihtoprosesseja, joissa se vaihtuu kulutetuksi tuleviin tavaroihin, ja näin raha häviää niin pian kuin sen ostovoima on käytetty loppuun. Aivan samalla tavalla tavara, joka on vaihdettu rahan avulla toiseen tavaraan, astuu ulos kierrosta tullakseen kulutetuksi, hävitetyksi. Jos sen sijaan tavara rahan muodossa itsenäistyy suhteessa kiertoön, niin se esittää enää vain vailla substanssia olevaa rikkauden yleistä muotoa. Silloin kun vastikkeita vaihdetaan toisiinsa, silloin rahaksi kietytynyt rikkauden muoto katoaa heti kun raha vaihdetaan tavaraan ja tavarassa olemassa oleva käyttöarvo katoaa heti kun tämä käyttöarvo vaihdetaan rahaan. Yksinkertaisen vaihtotapahtuman nojalla kumpikin vaihdettava — tavara ja raha — voi menettää määrityksensä toisen hyväksi vain realisoituessaan tässä toisessa. Kumpikaan ei voi toiseksi muuttuessaan säilyttää entistä määritystään. Näin ollen kun porvarilliset taloustieteilijät tahtovat kaunistella pääomaa yrittämällä palauttaa sen puhtaaksi vaihdoksi, on tätä heidän sofistiikkaansa vastaan esitetty vastakkainen, yhtä sofistinen, joskin heihin verrattuna oikeutettu vaatimus: pääoma on *todella* palautettava puhtaaksi vaihdoksi, jolloin pääoma [yhteiskunnallisen] mahtina katoaisi, hävitettäisiin — onpa se sitten tavarain tai rahan muodossa.*

Prosessin toistuminen kummastakaan kohdasta, rahasta tai tavarasta, lähtien ei ole itse vaihdon ehtojen asettama. Tapahtuma voidaan toistaa vain siihen asti kunnes se saatetaan loppuun, ts. kunnes vaihtoarvon koko määrä on vaihdettu. Se ei voi itsestään viritä uudelleen. *Näin ollen kierto ei sisällä oman uusiutumisenänsä prinssiippiä. Kierron momentit ovat kierron edellyttämiä, eivät sen itsensä asettamia.* Tavaraita täytyy alati heittää ulkoapäin kiertoon aivan kuin polttoainetta tuleen. Muutoin kierto sammuu reaktion puutteeseen. Kierto sammuisi rahaan, joka olisi sille prosessin yhdentekevä tulos; mikäli raha ei olisi yhteydessä tavaroihin, hintoihin, kiertoön, se lakkaisi olemasta raha, ilmaismasta tuotantosuhdetta; rahasta olisi jäänyt jäljelle enää vain sen metallinen olemassaolo kun taas sen taloudellinen olemassaolo olisi tuhottu. Siten kierto, joka ilmenee porvarillisen yhteiskunnan pinnalla välittömästi annettuna, on siis olemassa vain mikäli sitä välitetään alituisesti. Jos tarkastellaan kiertoa itsessään,

* Samoin kuin vaihtoarvo (ts. kaikki tavaroiden suhteet vaihtoarvoina) ilmenee rahassa esineenä, myös vaihtoarvoja luovan toiminnan, *työn* määritykset ilmenevät *pääomassa* esineellisessä muodossa.

se näyttäytyy ennalta annettujen toisilleen vastakkaisten momenttien välityksenä. Mutta se ei itse luo näitä momenteja. Kiertoa ei pidä siis välittää vain kussakin momentissaan, vaan myös kokonaisuudessaan, totaalisenä välitysprosessina. Näin ol-
 len kierron välitön oleminen on puhdasta näennäisyyttä. *Kierto on sen itsensä takana tapahtuvan prosessin ulkoista ilmenemistä.*

Kierto on nyt kielletty kaikilta momenteiltaan: tavarana, rahana ja näiden keskinäisenä suhteena, kummankin yksinkertaisena vaihtona ja kiertona. Kun yhteiskunnallisen tuotannon tapahtuma ilmeni alun perin vaihtoarvoja luovana prosessina ja tämä puolestaan ilmeni pitemmälle kehityttyään kiertona — täysin kehittyneenä vaihtoarvojen keskinäisenä liikkeenä — niin nyt kierto itse palaa takaisin vaihtoarvoa luovaan tai tuottavaan toimintaan. Kierto palaa tähän toimintaan, joka on sen oma perusta. Kierron edellytyksinä ovat tavarat (joko erityisessä muodossaan tai rahan yleisessä muodossa), jotka ovat tietyn pituisen työajan toteutumista ja sellaisena arvoja; kierron edellytyksenä on siis sekä tavaroiden tuottaminen työllä että niiden tuottaminen vaihtoarvoina. Tämä on kierron lähtökohta ja oman liikkeensä kautta kierto palaa takaisin omaan tulokseensa, vaihtoarvoja luovaan tuotantoon.

Olemme siis tulleet taas lähtökohtaan, vaihtoarvoja asettavaan, luovaan *tuotantoon*, mutta tällä kerralla niin että tuotanto *edellyttää kiertoa kehittyneenä momenttina* ja ilmenee jatkuvana prosessina, joka asettaa kierron ja palaa siitä alati takaisin itseensä asettaakseen kierron taas uudelleen. Vaihtoarvoa asettava liike ilmenee tässä nyt siis paljon monimutkaisempana, koska se ei ole enää vain edeltäkäsien edellytettyjen vaihtoarvojen liikettä tai liikettä, joka asettaisi ne muodollisesti hinnoiksi, vaan on samalla myös liikettä, joka luo, synnyttää vaihtoarvot edellytyksinä. Itse tuotanto ei ole tässä enää vain olemassa ennen tuloksiaan, ts. se ei vain edeltäkäsien edellyttä tuloksiaan, vaan se ilmenee sellaisena tuotantona, joka samaan aikaan synnyttää tuloksensa; se ei kuitenkaan tuota tuloksiaan siten kuin ensimmäisessä vaiheessa, ei enää tuotantona, joka vain johtaa kiertoon, vaan tuotantona, joka edellyttää samalla kiertoa, edellyttää kehittyntä kiertoa jo omassa prosessissaan. (Kierto muodostuu au fond* vain siitä muodollisesta prosessista, että se asettaa vaihtoarvon milloin tavarana, milloin rahan määrityksessä.)

Tämä muodoltaan erilainen liike ilmenee sekä historiallisessa kehityksessä liikkeenä, joka johtaa arvoja tuottavaan työhön, *että* toisaalta itse porvarillisen järjestelmän, ts. vaihtoarvoa luovan tuotannon sisällä tapahtuvana liikkeenä. Ensin tulevat puollittain tai kokonaan barbaaristen kansojen välissä kauppaa käyvät

* — itse asiassa. *Toim.*

kansat, tai syntyy kanssakäymistä sellaisten heimojen kesken, joiden tuotanto on luonnostaan erilaista ja ne vaihtavat ylijäämänsä. Edellinen tapaus on klassisempi muoto, joten rajoittukaamme siihen. Ylijäämän vaihto on vaihto- ja käyttöarvoa luovaa kaupantekoa. Se ulottuu kuitenkin vain ylijäämän vaihtoon ja tapahtuu itse tuotannon [II — 15] rinnalla. Jos sitten vaihtoon pyrkivien kauppiaiden (lombardit, normannit yms. esittävät tätä osaa miltei kaikkien Euroopan kansojen suhteen) ilmaantuminen toistuu, ja syntyy jatkuva kaupankäynti, missä tuotantoa harjoittava kansa käy vasta vain ns. *passiivista* kauppaa ja sysäysvaihtoarvoa luovaan toimintaan tulee ulkopuolelta eikä tämän kansan tuotannon sisäisestä rakenteesta, niin tuotannon ylijäämä ei saa olla vain satunnainen, tilapäisesti olemassa oleva, vaan sen on toistuttava alituisesti, ja näin itse kotimainen tuotanto saa kiertoa, vaihtoarvojen luomiseen suuntautuvan tendenssin.

Ensiksi tuotantoon suuntautuva vaikutus koskettaa enemmän aineellista puolta. Tarpeiden piiri laajenee; tavoitteena on uusien tarpeiden tyydyttäminen ja siitä syystä tuotannon suurempi säännöllisyys ja lisääminen. Itse kotimaisen tuotannon organisaatio jo muuttuu kierron ja vaihtoarvon vaikutuksesta; kuitenkin nämä eivät vielä ulota vaikutustaan tuotannon koko pintaan eivätkä koko syvyyteen. Tätä kutsutaan ulkomaankaupan *sivilisoivaksi vaikutukseksi*. Missä määrin vaihtoarvoa luova liike ulottuu koskemaan tuotannon kokonaisuutta, riippuu osittain tämän ulkoa tulevan vaikutuksen intensiteetistä, osittain siitä kuinka pitkälle kotimaisen tuotannon elementit — työnjako jne. — ovat jo kehittyneet. Esimerkiksi alankomaalaisten tavaroiden tuonti Englantiin 1500-luvulla ja 1600-luvun alussa johti siihen, että Englannilta vaihtoon liikenevä villa sai ratkaisevan merkityksen. Jotta villaa voitaisiin tuottaa enemmän, peltomaata muutettiin lammaslaitumeksi, pienvuokraviljelyn järjestelmä murskattiin jne., tapahtui clearing of estates* jne.

Maanviljely menetti siis käyttöarvoa tavoittelevan työn luonteen ja sen ylijäämän vaihto menetti sen jossain määrin yhdenentevän luonteen, mikä sillä oli ollut maanviljelyyn nähden tämän sisäisen rakenteen kannalta. Jossain kohdin kierto määräsi kokonaan itse maanviljelyn ja muutti sen vaihtoarvoa luovaksi tuotannoksi. Siten tuotantotapaa ei vain muutettu, vaan kaikki sitä vastaavat vanhat väestö- ja tuotantosuhteet, taloudelliset suhteet, hajosivat. Siten kierron edellytyksenä oli tässä tuotanto, joka loi vaihtoarvoja vain ylijäämän muodossa; mutta tämä palasi tuotantoon, joka saattoi olla olemassa vain yhteydessä kiertoa, tuotantoon, jonka sisältönä oli yksinomaan vaihtoarvojen luominen.

* — maatilojen pakkomyynti. *Toim.*

Samalla nykyaikaisessa tuotannossa, missä vaihtoarvo ja kehittyneet kierto ovat edellytetyt, yhtäältä hinnat määräävät tuotannon ja toisaalta tuotanto määrää hinnat.

Kun sanotaan että pääoma on »kasattua (realisoitua) työtä» (oikeammin sanottuna *esineellistynyttä* työtä), »joka palvelee uuden työn (tuotannon) välineenä»,¹¹⁵ silloin tarkastellaan pääoman yksinkertaista materiaa ottamatta huomioon muotomäärittystä, jota ilman pääoma ei ole pääomaa. Tällöin sanotaan vain että pääoma on tuotantoväline, sillä sanan laajimmassa merkityksessä täytyy jokainen esine, myös suoraan luonnosta saatu esine, kuten esimerkiksi kivet, ottaa ensin haltuun jollakin toiminnalla ennen kuin se voi toimia instrumenttina, tuotantovälineenä. Siis pääomaa olisi ollut kaikissa yhteiskuntamuodoissa ja se olisi jotain täysin epähistoriallista. Siis jokainen ihmisruumiin jäsen olisi pääomaa, koska voidakseen toimia orgaanina jokaista ruumiinjäsentä olisi paitsi kehitettävä, myös ravittava ja uusintettava toiminnalla, työllä. Tässä mielessä etenkin käsivarsi ja koura ovat pääomaa. Pääoma olisi tässä tapauksessa vain uusi nimi asialle, joka on yhtä vanha kuin ihmiskunta, koska kaikki työn lajit, myös kehittymättömimmätkin, kuten metsästyksen kalastus jne. edellyttävät että menneen työn tuotetta käytetään välineenä välittömässä, elollisessa työssä.

Yllä mainittuun määritelmään sisältyvä lisämäärittely merkitsee, että tuotteiden materiaallinen aines jätetään kokonaan huomiotta ja itse mennyt työtä tarkastellaan tuotteiden ainoana sisältönä (aineksena); samoin jätetään huomioon ottamatta se tietty erityinen päämäärä, jonka aikaansaamisessa tämän tuotteen pitää nyt puolestaan palvella välineenä ja päämääräksi asetetaan päinvastoin jokin tuotanto yleensä. Kaikkeen tähän päästäisiin näköjään pelkällä abstrahoinnilla, joka pitäisi muka yhtä hyvin paikkansa kaikissa yhteiskuntatiloissa ja edistäisi vain analyysiä ja antaisi sille abstraktisemman (yleisemmän) muotoilun kuin muutoin yleensä tapahtuisi.

Jos pääoman tietty muoto tällä tavoin abstrahoidaan, jätetään huomioon ottamatta ja korostetaan vain *sisältöä*, missä *ominaisuudessa pääoma on kaiken työn välttämätön momentti, on luonnollisestikin äärettömän helppoa todistaa pääoma kaiken inhimillisen tuotannon välttämättömäksi momentiksi*. Todistaminen tapahtuu juuri abstrahoidamalla, jättämällä huomioon ottamatta ne spesifiset määritykset, jotka tekevät pääoman inhimillisen tuotannon erityisen kehittyneen historiallisen vaiheen momentiksi. Asian ytimenä on, että kun kaikki pääoma on esineellistynyttä työtä, joka toimii uuden tuotannon välineenä, niin kaikki esineellistynyt työ, joka toimii uuden tuotannon välineenä, ei olekaan pääomaa. Pääoma ymmärretään tässä esineeksi, ei suhteeksi.

Kun toisaalta sanotaan että pääoma on jokin määrä arvoja,

joita käytetään arvojen tuottamiseen, niin se merkitsee: pääoma on itseään uusintava vaihtoarvo. Mutta muodollisesti vaihtoarvo uusintaa itsensä myös yksinkertaisessa kierrossa. Tässä määrittelyssä pidetään tosin kiinni muodosta, jonka nojalla vaihtoarvo on pääoman lähtökohta, mutta siinä sivuutetaan yhteys sisältöön (*eikä* tämä yhteys *ole* pääomassa *yhdentekevä*, kuten se on yksinkertaisessa vaihtoarvossa).

Kun sanotaan että pääoma on vaihtoarvo, joka tuottaa voittoa tai jota ainakin käytetään voiton tuottamisen tarkoituksessa, silloin pääoma edellytetään jo sen itsensä selittämistä varten, sillä voitto on pääoman tietty suhde omaan itseensä. Pääoma ei ole mikään yksinkertainen suhde, vaan *prosessi*, jonka eri momenteissa pääoma pysyy aina pääomana. Tätä prosessia on näin ollen eriteltävä.

Jo *kasatun* työnkin käsitteeseen on pujahtanut salaviihkaa jotakin, koska [II — 16] käsitelmäarityksen mukaan pääoman piti olla vain *esineellistynyttä* työtä, jossa on tosin kasattu tietty määrä työtä. Mutta kasatun työn käsite sulkee jo sisäänsä tietyn määrän sellaisia esineitä, joissa työ on realisoitunut.

»Ensi alkuun kaikki tyytyivät vaihtamaan vain sellaisia esineitä, jotka olivat kunkin vaihtajan kannalta vailla arvoa; tällaista vaihtoa ei pidetty kovin tärkeänä ja jokainen oli tyytyväinen saadessaan vaihdetuksi hyödyttömän esineen hyödylliseen. Mutta sen jälkeen kun työjako oli tehnyt... jokaisen kauppiaksi ja yhteiskunnan kauppiaiden yhteiskunnaksi, jokainen halusi luovuttaa tuotteensa vain sen vastiketta vastaan; ja tämän vastikkeen määräämiseksi oli tiedettävä sekä annettavan että saatavan *arvo*» (*Ganilh. Des Systèmes d'économie politique. Tome second. Pariisi 1809, s. 11—12*).

Toisin sanoen tämä osoittaa, että vaihto ei pysähtynyt vaihtoarvojen muodolliseen asettamiseen, vaan eteni väistämättä itse tuotannon alistamiseen vaihtoarvolle.

[3) SIIRTYMINEN YKSINKERTAISESTA TAVARANVAIHDOSTA KAPITALISTISEEN TUOTANTOON]

[a)] Kierto ja kierrosta johtuva vaihtoarvo pääoman edellytyksinä

Pääoman käsitteen kehittämisestä ei pidä lähteä työstä, vaan arvosta ja nimenomaan jo kiertoliikkeessä kehittyneestä vaihtoarvosta. On yhtä mahdotonta siirtyä suoraan työstä pääomaan kuin siirtyä eri ihmisroduista suoraan pankkiiriin tai luonnosta höyrykoneeseen. Olemme nähneet että rahassa sellaisenaan vaihtoarvo sai jo muodon, joka on itsenäinen kiertoön nähden,

mutta on vain negatiivinen, katoava tai illusorinen muoto jos se vakiintuu. Raha on olemassa vain kierron yhteydessä ja mahdollisuutena päästä sisään kiertoon; mutta heti kun raha realisoituu, se menettää tämän määrityksen ja palaa takaisin kahteen aikaisempaan määritykseensä: vaihtoarvojen mitaksi ja vaihtovälineeksi. Kun raha esiintyy sellaisena vaihtoarvona, joka ei vain itsenäisty kiertoon nähden, vaan säilyttää itsensä kierrossa, se ei ole enää rahaa — raha sellaisenaan ei näet ylitä negatiivisen määrityksen rajoja — vaan *pääomaa*.

Se seikka että raha on ensimmäinen muoto, missä vaihtoarvo etenee pääoman määritykseen ja että tästä syystä pääoman ensimmäinen *ilmenemismuoto* sekoitetaan itse pääomaan tai sitä pidetään pääoman ainoana adekvaattina muotona — tämä seikka on historiallinen tosiasia, joka ei ole suinkaan ristiriidassa kehittelymme kanssa, vaan päinvastoin vahvistaa sen. Pääoman ensimmäinen määritelmä on siis seuraava: kierrosta johtuva ja näin ollen kiertoa edellyttävä vaihtoarvo säilyttää itsensä kierrossa ja kierron avulla; astuessaan kiertoon vaihtoarvo ei häviä; kierto ei ilmene tässä vaihtoarvon häviämisen liikkeenä, vaan liikkeenä missä vaihtoarvo todella asettaa itsensä vaihtoarvona, missä se realisoituu vaihtoarvona.

Ei voi sanoa, että yksinkertaisessa kierrossa vaihtoarvo realisoidaan sellaisenaan. Se realisoidaan aina vain häviämisenä hetkellä. Jos tavara vaihdetaan rahan avulla toiseen tavaraan, sen arvomääritys katoaa sillä hetkellä kun tavara realisoituu; tavara astuu ulos arvosuhteesta, muuttuu välinpitämättömäksi siihen nähden ja tulee pelkäksi tarpeen suoraksi kohteeksi, objektiksi. Jos rahaa vaihdetaan tavaraan, on ennalta annettu jo sekin että vaihdon muoto häviää pelkkänä muodollisena välityksenä, joka tähtää tavaran luonnollisen materiaalin haltuunsaantiin. Jos tavara vaihdetaan rahaan, niin vaihtoarvon muoto, vaihtoarvoksi asetettu vaihtoarvo, raha, säilyy vain sen aikaa kuin se pysyttelee vaihdon ulkopuolella, vetäytyy pois vaihdosta; siis siinä muodossa, missä vaihtoarvon itsenäisyys on käsin kosketeltavaa, raha onkin puhtaasti illusorista toteutumaa, pelkästään ideaalista. Jos vihdoin raha vaihdetaan rahaan [tavaran avulla] — se on neljäs muoto missä kiertoa voi analysoida, joskin se on vain vaihdon muodossa ilmaistu kolmas muoto — silloin ei eri momenttien välillä ole enää edes muodollista eroa; se on *distinction without a difference**; siinä ei häviä vain vaihtoarvo, vaan sen häviämisen muodollinen liikekin. Au fond ovat nämä yksinkertaisen kierron neljä muotomääritystä supistettavissa kahdeksi ja nekin lisäksi *an sich*** lankeavat yhteen; erona on se kumpaa kahdesta

* — erottelua ilman eroa. *Toim.*

** — sinänsä. *Toim.*

momentista korostetaan, painotetaan, kumpi kahdesta momentista — raha vai tavara — muodostaa lähtökohdan. On nimittäin niin että kun raha vaihdetaan tavarahan, häviää tavaran vaihtoarvoa sen materiaaliseksi sisällöksi (substanssiksi), tai kun tavara vaihdetaan rahaan, se merkitsee että tavaran sisältö (substanssi) häviää sen vaihtoarvona saamaksi muodoksi. Edellisessä tapauksessa vaihtoarvon muoto pyyhkiytyy pois, jälkimmäisessä sen substanssi; molemmissa tapauksissa siis vaihtoarvon realisointi on ohimenevää.

Vasta *pääomassa* vaihtoarvo on asetettu vaihtoarvoksi, sen nojalla että se pysyy kierrossa, ts. sillä tavoin, että se ei yhtäältä tule substanssittomaksi, vaan toteutuu yhä uusissa substansseissa, niiden totaalisuudessa; toisaalta vaihtoarvo ei menetä muotomääritystään, vaan säilyttää jokaisessa eri substanssissaan identtisyden itsensä kanssa. Se pysyy siis koko ajan rahana ja koko ajan tavarana. Se on joka hetki kumpikin näistä kahdesta momentista, jotka häviävät kierrossa toinen toiseensa. Mutta vaihtoarvo on tätä vain siksi että se itse esittää alituisesti uusiutuvaa vaihtotapahtumien kehäkiertoa. Myös tässä suhteessa vaihtoarvon kierto eroaa yksinkertaisten vaihtoarvojen kierrosta sellaisenaan. Yksinkertainen kierto on tosiasiallisesti kiertoa vain tarkkailijan näkökulmasta eli kiertoa *an sich*, mutta sitä ei ole asetettu kierroksi. Yksi ja sama vaihtoarvo ei tule — juuri siitä syystä että sen substanssi on tietty tavara — ensin rahaksi ja sitten taas tavaraksi, vaan aina uudet vaihtoarvot, aina uudet tavarat asettuvat rahaa vastaan. Kierto, kehäkierto, muodostuu siinä pelkästään tavaran ja rahan määritysten [II — 17] yksinkertaisesta toistumisesta tai vuorottelusta, eikä siitä, että todellinen lähtökohta on myös paluukohta. Tästä syystä tarkasteltaessa yksinkertaista kiertoa sellaisenaan, jolloin vain raha on säilyvä momentti, on sitä kuvattu pelkäksi *rahankierroksi*, pelkästään *rahan kiertokulksi*.

»Pääoma-arvot ikuistavat itsensä» (*J. B. Say. Traité d'Economie politique. Troisième édition. Tome second. Pariisi 1817, s. 185*).

»Pääoma on itsensä pysyvästi säilyttävä» (»itsensä moninkertaistava» ei kuulu vielä tähän) »arvo eikä se enää katoa; tämä arvo irrottautuu sen luoneesta tavarasta; se pysyy jonkin metafyyssisen, substanssittoman laadun tavoin saman *maanviljelijän*» (käsite on tässä yhdentekevä: sanokaamme *haltijan*) »hallussa, jolle se esiintyi eri muodoissa» (*Sismondi. Nouveaux Principes d'Economie politique. Seconde édition. Tome I. Pariisi 1827, s. 89*).

Raha tavoitteli katoamattomuutta ja pitkäikäisyyttä asennoitumalla negatiivisesti kiertoon, vetäytymällä siitä pois, mutta pääoma saavuttaa ne juuri antautumalla kiertoon. Pääoma kierroksen edellyttämänä tai kiertoa edellyttävänä ja itsensä kierrossa

säilyttävänä vaihtoarvona ei ole ainoastaan idealiter* olemassa kummassakin kahdesta yksinkertaiseen kiertoon sisältyvästä momentista, vaan se omaksuu vuoroin toisen, vuoroin toisen muodon; se ei kuitenkaan tee tätä enää siten kuin yksinkertaisessa kierrossa, ts. se ei vain siirry muodosta toiseen, vaan kummassakin näistä määrittämisistä se on samalla suhteessa vastakkaiseen määrittämiseen, ts. sisältää tämän ideaalisesti.

Pääomasta tulee vuorotellen tavara ja raha; mutta 1) *pääoma itse on näiden molempien määrittäysten vaihtelu*; 2) pääomasta tulee tavara, ei kuitenkaan mikään yksittäinen tavara, vaan *tavaroiden kokonaisuus*. Pääomalle ei ole yhdentekevää substanssi, vaan tietty muoto; tältä kannalta pääoma ilmenee tämän substanssin alituisena metamorfoosina; mikäli pääoma on siis asetettu vaihtoarvon erityiseksi sisällöksi, itse tämä erityisyys on erityisyyden totaliteetti; näin ollen pääomalle ei ole yhdentekevää erityisyys sellaisenaan, vaan erillinen tai erillistynyt, erityisyys. Se identtisyys, se yleisyyden muoto, jonka pääoma saa, on vaihtoarvona olemista ja vaihtoarvona ollessaan rahana olemista. Tästä syystä pääoma asetetaan vielä rahaksi, se vaihtuu tosiasiallisesti — tavarana — rahaksi. Mutta jos pääoma on annettu rahana, ts. annettu tänä tavaralle vastakkaisena yleisyyden muotona, niin pääomassa on samalla myös asetettu että sen ei pidä menettää yleisyyttä, kuten yksinkertaisessa kierrossa, vaan vastakkaisuudelle perustuva määrittämisensä, tai että se saa tämän vastakkaisuudelle perustuvan määrittämisensä vain ohimenevästi, ts. vaihtuu jälleen tavaranaan, mutta sellaiseen tavaranaan, joka ilmaisee erityisyydessäänkin vaihtoarvon yleisyyttä ja vaihtaa tästä syystä määrättyä muotoaan alituisesti.

Kun puhumme tässä pääomasta, se on tässä vielä vain pelkkä nimitys. Ainoa määrittäisyys, jonka mukaisena pääoma tässä asetetaan, annetaan erotukseksi välittömälle vaihtoarvolle ja rahalle, *on kierrossa ja kierron avulla säilyvän ja ikuistuvan vaihtoarvon määrittäisyys*. Toistaiseksi olemme tarkastelleet vain yhtä puolta — miten vaihtoarvo säilyttää itsensä kierrossa ja sen avulla. Toinen yhtä tärkeä puoli on että vaihtoarvoa ei enää *edellytetä* yksinkertaisena vaihtoarvona, sellaisena kuin se on olemassa pelkästään ideaalisena, ajateltuna määrittämisensä tavarassa ennen kuin tämä astuu kiertoon tai pikemminkin vain tarkoitettuna määrittämisensä, koska tavarasta tulee vaihtoarvo vasta silloin kun se häviää kierrossa; liioin ei vaihtoarvoa enää edellytetä siinä asussa — rahana — missä se on olemassa kierron momenttina; vaihtoarvo on tässä olemassa rahana, esineellistyneenä vaihtoarvona, mutta siten että siinä on asetettu juuri kuvattu suhde.

Toisen määrittämisensä erottaa ensimmäisestä se että tässä vaih-

* — ideaalisesti, ajatuksellisesti. *Toim*

toarvo 1) on olemassa esineellisyyden muodossa, 2) johtuu kierrosta, siis edellyttää kiertoa, mutta lähtee samalla omasta itsestään kierron edellytyksenä.

Yksinkertaisen kierron tulos voidaan ilmaista kahdelta puolelta:

Yksinkertaisesti negatiivinen puoli: kiertoon heitetyt tavarat ovat saavuttaneet päämääränsä; ne ovat vaihtuneet toisiinsa; jokainen tulee tarpeen kohteeksi ja kulutetaan. Siihen kierto siis päättyy. Jäljelle ei jää mitään muuta kuin raha yksinkertaisena sakkautumana. Tällaisena sakkautumana se on kuitenkin lakannut olemasta rahaa, menettänyt muotomäärityksensä. Raha hajoaa, laskeutuu materiaansa, joka jää jäljelle koko prosessin epäorgaanisena tuhkana.

Myönteis-kielteinen puoli: rahaa ei ole kielletty esineellistyneenä, itseään varten olevana — erotukseksi pelkästään kiertoon häviävälle — vaihtoarvona; sen sijaan on kielletty se *vastakoh-taisuudelle perustuva* itsenäisyys, pelkästään abstraktinen yleisyys. johon raha on kiinnittynyt; mutta

kolmanneksi: niin kuin vaihtoarvon kierron edellytyksenä ja samalla sen tuloksena edellytetään tulleen ulos kierrosta, niin sen myös täytyy jälleen tulla siitä ulos. Jos tämä tapahtuisi vain muodollisella tavalla, vaihtoarvosta tulisi taas yksinkertaisesti rahaa; jos se astuu ulos kierrosta todellisena tavarana kuten yksinkertaisessa kierrossa, siitä tulisi yksinkertainen tarpeen kohde, ja sellaisena se kulutettaisiin ja se menettäisi samalla muotomäärityksensä. Jotta tulo ulos kierrosta olisi todellinen, vaihtoarvon on tultava samalla tarpeen kohteeksi ja kulutetuksi tällaisena kohteena, mutta työn on se kulutettava ja siten se uusintaa itsensä.

Ilmaiskaamme asia toisin. Vaihtoarvo oli alun perin sisältönsä tietty esineellistynyt määrä työtä tai työaikaa; kulkieksaan tällaisena kierron läpi vaihtoarvo eteni objektivoitumisessaan olemassaoloonsa rahana, käsin kosketeltavana rahana. Vaihtoarvon on nyt itse puolestaan taas asetettava se kierron lähtökohta, joka oli kierron ulkopuolella, sen edellytyksenä ja jolle itse kierto ilmeni siihen ulkoapäin tarttuvana ja sitä sisällään muuttavana liikkeenä — ja tarkemmin sanoen tämä lähtökohta on työ; mutta nyt vaihtoarvo ei enää esiinny työn yksinkertaisena vastikkeena tai sen yksinkertaisena esineellistymänä, vaan sellaisena esineellistyneenä ja itsenäistyneenä vaihtoarvona, joka antautuu työlle, tulee sen materiaaliksi vain uudistaakseen itsensä ja aloittaakseen kierron uudelleen omasta itsestään. Näin tämä ei myöskään ole enää vaihtoarvon identiteetin yksinkertaista yhtäläiseksi asettamista, säilyttämistä, kuten oli kierrossa, vaan sen *moninkertaistamista*. Vaihtoarvo asettaa itsensä vaihtoarvoksi ainoastaan silloin kun se realisoituu [sich verwertet], ts. lisää

arvoaan. *Raha* (kierrosta takaisin itseensä palanneena) on *pääomana menettänyt jäähmytensä, ja muuttunut käsin kosketeltavasta esineestä prosessiksi*. Toisaalta työ on muuttanut suhteensa omaan esineellisyyteensä: sekin on palannut takaisin itseensä. Paluu on kuitenkin sellainen että vaihtoarvossa esineellistyvä työ asettaa elollisen työn uusintamisensa välineeksi, kun taas alun perin vaihtoarvo ilmeni vain työn tuotteena.

**[b)] Kierrosta johtuva vaihtoarvo kiertoa edellyttävänä,
kierrossa työn avulla itsensä säilyttävänä
ja moninkertaistuvana**

[II — 18] {I. 1) Pääoman yleinen käsite. 2) Pääoman erityisyys: liikkuva pääoma. Kiinteä pääoma. (Pääoma elämisen tarvikkeena, raaka-aineena, työvälineenä.) 3) Pääoma rahana. II. 1) *Pääoman määrä. Kasaantuminen.* 2) *Suhteessa itseensä mitattu pääoma. Voitto. Korke.* *Pääoman arvo*; ts. pääoma erotukseksi omasta itsestään korkona ja voittona. 3) *'Pääomien kierto.* α) Vaihto pääomien välillä. Pääoman vaihto pääomaan. Pääoman vaihto tuloon. Pääoma ja *hinnat.* β) *Pääomien kilpailu.* γ) Pääomien keskittyminen. III. Pääoma luottona. IV. Pääoma osakepääomana. V. *Pääoma rahamarkkinoina.* VI. Pääoma rikkauden lähteenä. Kapitalisti. Pääoman jälkeen olisi käsiteltävä maanomistusta. Sen jälkeen palkkatyötä. Kun nämä kolme momenttia on edellytetty, *hintojen liike* kiertonä, joka on nyt määritetty sisäisessä kokonaisuudessaan. Toisaalta: kolme luokkaa, jotka tuotantona on asetettu kolmessa perusmuodossa ja kierron edellytyksessä. Sen jälkeen *valtiota.* (Valtio ja porvarillinen yhteiskunta. — Verot eli tuottamattomien luokkien olemassaolo. — Valtionvelka. — Väestö. — Valtio ulkoisesti: siirtomaat. Ulkomaankauppa. Vaihtokurssi. Raha kansainvälisenä metallirahana. — Vihdoin maailmanmarkkinat. Porvarillisen yhteiskunnan yliote valtiosta. Kriisit. Vaihtoarvoon perustuvan tuotantotavan ja yhteiskuntamuodon hajoaminen. Yksilöllisen työn reaalin muuttuminen yhteiskunnalliseksi ja vice versa*.)}

* * *

(Mikään ei ole sen virheellisempää kuin tarkastella yhteiskuntaa taloudellisten olojensa kannalta siten kuin sekä taloustieteilijät että sosialistit tekevät. Esimerkiksi Proudhon sanoo väittellessään Bastiatia vastaan («*Gratuité du Crédit.*» Discussion entre M. Fr. Bastiat et. M. Proudhon. Pariisi 1850, s. 250):

* — päinvastoin. *Toim.*

»Yhteiskunnalle ei pääoman ja tuotteen välistä eroa ole olemassa. Ero on täysin subjektiivinen ja on olemassa vain yksilöille.»

Juuri yhteiskunnallista Proudhon sanoo siis subjektiiviseksi, ja subjektiivista abstraktiota hän nimittää yhteiskunnaksi. Tuotteen ja pääoman välisenä erona on juuri se, että pääomana tuote ilmaisee tiettyä suhdetta, joka kuuluu johonkin historialliseen yhteiskuntamuotoon. Niin sanottu tarkastelu yhteiskunnan kannalta merkitsee vain, että ne *erot* sivuutetaan, jotka juuri ilmaisevat *yhteiskunnallista suhdetta* (porvarillisen yhteiskunnan suhdetta). Yhteiskunta ei muodostu yksilöistä, vaan ilmaisee niiden yhteyksien ja suhteiden summaa, joissa nämä yksilöt ovat toisiinsa. [Jos järkeiltäisiin Proudhonin tavoin] voitaisiin yhtä hyvin sanoa: yhteiskunnan kannalta ei ole olemassa orjia eikä kansalaisia; molemmat ovat ihmisiä. Mutta he ovat ihmisiä yhteiskunnan ulkopuolella. Niin orjana kuin kansalaisena oleminen on yhteiskunnallinen määrittäminen, ihminen A:n ja ihminen B:n välinen suhde. Ihminen A sellaisenaan ei ole orja. Hän on orja yhteiskunnassa ja yhteiskunnan kautta. Se mitä herra Proudhon sanoo tässä pääomasta ja tuotteesta, merkitsee hänen sanomanaan että yhteiskunnan kannalta ei ole olemassa mitään eroa kapitalistien ja työläisten välillä, vaikka tämä ero juuri on olemassa vain yhteiskunnan kannalta.)

(Bastiatin vastaisessa kiistakirjoituksessaan »*Gratuité du Crédit*» Proudhon ei yllä sen pitemmälle kuin että haluaa palauttaa pääoman ja työn välisen vaihdon yksinkertaiseksi tavaroiden vaihtamiseksi vaihtoarvoina, yksinkertaisen kierron momenteiksi, ts. hän haluaa abstrahoida, jättää huomioon ottamatta juuri sen spesifisen eron, josta koko asia riippuu. Proudhon kirjoittaa:

»Tietyissä kohdassa jokainen tuote on pääomaa, koska kaikki mikä kulutetaan, kulutetaan tietyissä kohdassa tuottavasti» (»*Gratuité de Crédit*», Pariisi 1850, s. 177).

Tämä on perin virheellisesti sanottu, mutta älkäämme puutuko siihen.

»Mikä muuttaa tuotteen käsitteen äkkiä pääoman käsitteeksi? *Arvon idea*. Se merkitsee että tullakseen pääomaksi tuotteen on täytynyt käydä läpi aito arviointi, sen on täytynyt tulla ostetuksi tai myydyksi, sen hinnasta on täytynyt keskustella ja se on täytynyt määrittää eräänlaisen laillisen sopimuksen nojalla. Esimerkiksi teurastamosta tuleva vuota on teurastajan tuote. Mitä tapahtuu jos nahkuri ostaa vuodan? Silloin hän liittämättä vuodan tai sen arvon tuotantorahastoonsa. Tästä pääomasta tulee nahkurin työllä jälleen tuote» jne. [sama, s. 178—180].

Kaikki pääoma on Proudhonille »*vakiintunut arvo*». Raha on »*kaikkein täydellisin arvo*», vakiintunut arvo korkeimmassa potenssissa. Se merkitsee siis seuraavaa: 1) Tuote tulee pääomaksi tulella arvoksi. Toisin sanoen pääoma ei ole mitään muuta kuin

yksinkertainen arvo. Niiden välillä ei ole mitään eroa. Tästä syystä Proudhon puhuu vuoroin tavarasta (tuotteena ilmenevän tavaran luonnollisesta puolesta), vuoroin arvosta, tai sitten pikemminkin hinnasta silloin kun hän olettaa osto- ja myyntitapahtuman. 2) Koska raha on arvon loppuun kehittynyt muoto sellaisena kuin se, arvo, on olemassa yksinkertaisessa kierrossa, on rahakin Proudhonille tosi »vakiintunut arvo».)

* * *

Siirtyminen yksinkertaisesta vaihtoarvosta ja sen kierrosta pääomaan voidaan ilmaista myös näin: vaihtoarvo ilmenee kierrossa kaksinkertaisesti, kerran tavarana, toisen kerran rahana. Silloin kun se on toisessa määrittäyksessä, se ei ole toisessa. Tämä koskee jokaista erityistä tavaraa. Mutta kierron kokonaisuus sellaisenaan tarkasteltuna on siinä että yksi ja sama vaihtoarvo, vaihtoarvo subjektina asettaa itsensä kerran tavaraksi, toisen kerran taas rahaksi, ja on juuri tämä liike, missä se asettaa itsensä näihin kahteen määrittäykseen ja säilyttää itsensä kummassakin niistä kummankin vastakohtana — tavarassa rahana ja rahassa tavarana. Vaikkakin näin an sich* tapahtuu yksinkertaisessa kierrossa, sitä ei ole kuitenkaan siinä asetettu. Tavarana ja rahan ykseydeksi asetettu vaihtoarvo on *pääomaa* ja itse tämä asettaminen ilmenee pääoman kiertona. (Kierto on kuitenkin spiraaliviiva, laajeneva käyrä eikä yksinkertainen ympyränkehä.)

Analysoikaamme seuraavaksi niitä yksinkertaisia määrittäyksiä, jotka sisältyvät pääoman ja työn suhteeseen, löytääksemme siten sekä näiden määrittäysten sisäisen yhteyden että niiden kehittyneempien muotojen sisäisen yhteyden aikaisempaan.

[II — 19] Ensimmäinen edellytys on että toisella puolella pääoma ja toisella työ ovat toisiaan vastassa itsenäisinä ja siis myös toisilleen vieraina hahmoina. Pääomaa vastassa oleva työ on *vierasta* työtä ja työtä vastassa oleva pääoma on *vierasta* pääomaa. Tässä toisiaan vastassa olevat ääripäät eroavat *spesifisesti* toisistaan. Yksinkertaisen vaihtoarvon ensimmäisessä asettamisessa työ oli määritetty siten, että tuote ei ollut välitön käyttöarvo työntekijälle, ei ollut hänelle välitön toimeentuloväline. Se oli vaihtoarvon ja yleensä vaihdon luomisen yleinen ehto. Muutoin työntekijä olisi saanut aikaan, valmistanut vain tuotteen — välittömän käyttöarvon itseään varten — mutta ei vaihtoarvoa. Tämä vaihtoarvo materialisoitui kuitenkin tuotteessa, jolla oli sellaisenaan käyttöarvoa toisille, ja joka oli sellaisenaan heidän tarpeidensa kohde. Mutta se käyttöarvo, joka työntekijällä on pääomalle tarjottavanaan, joka hänellä siis on ylipäätään tar-

* — »sinänsä», mahdollisesti, piilevästi, potentiaalisesti. *Toim.*

jottavana toisille, ei materialisoidu tuotteessa, ei ylipäätään ole olemassa työntekijän ulkopuolella, ei ole siis olemassa todellisenä, vaan vain mahdollisuuden mukaan, työntekijän kykynä. Tästä käyttöarvosta tulee todellisuutta vasta silloin kun pääoma elävöittää sen, panee sen liikkeeseen, sillä toiminta ilman kohdetta ei ole mitään tai se on korkeintaan ajatuksellista toimintaa, ajatustoimintaa, josta tässä ei ole kuitenkaan kysymys. Niin pian kuin tämä käyttöarvo saa liikkeen pääomalta, siitä tulee työntekijän tiettyä tuottavaa toimintaa; se on itse hänen elintoimintaansa, joka suuntautuu tiettyyn päämäärään ja ilmentää siitä syystä itsensä tiettyssä muodossa.

Pääoman ja työn välisessä suhteessa on vaihtoarvo ja käyttöarvo asetettu sellaiseen keskinäiseen suhteeseen, että toinen puoli (pääoma) on toista puolta vastassa ennen muuta *vaihtoarvona**,

* Eikö arvo pitäisi käsittää käyttöarvon ja vaihtoarvon ykseytenä? Eikö itsessään ja sinänsä arvo sellaisenaan ole jotakin yleistä suhteessa käyttöarvoon ja vaihtoarvoon sen *erityisinä* muotoina? Onko tällä merkitystä taloustieteessä? Käyttöarvo edellytetään myös yksinkertaisessa vaihdossa eli puhtaassa vaihdossa. Mutta kun tässä tapauksessa vaihto tapahtuu juuri vain molempien puolien taholta tulevan tavaran käytön tähden, ei käyttöarvoa, ts. sisältöä, tavaran luonnollista erityisyyttä sellaisenaan ole olemassa taloudellisena muotomäärityksenä. Tavaran muotomäärityksenä on päinvastoin vaihtoarvo. Tämän muodon ulkopuolelle jäävä sisältö on yhdentekevä; se ei ole tämän suhteen sisältö sikäli kuin suhde on yhteiskunnallinen suhde. Mutta eikö tämä sisältö sellaisenaan kehity tarpeiden ja tuotannon järjestelmässä? Eikö käyttöarvo sellaisenaan tunkeudu itse muotoon tekijänä, joka määrää itse taloudellisen muodon, esimerkiksi pääoman ja työn suhteessa, työn eri muodoissa? Maanviljelyssä, teollisuudessa jne., maan- korossa? Entä vuodenaikojen vaikutus raaka-aineiden hintoihin jne.? Jos poliittisessa taloustieteessä olisi *vain* vaihtoarvolla sellaisenaan osa näyteltävänä, kuinka voisi myöhemmin tulla mukaan sellaisia elementtejä, jotka koskevat yksinomaan käyttöarvoa — esimerkiksi siinä tapauksessa, että pääoma on raaka-ainetta. Mistä maaperän fyysinen laatu ilmaantuu yhtäkkiä Ricardolle kuin salama kirkaalta taivaalta? jne. Sana »tavara» (saksan kielessä ehkä Güter, hyödykkeet, erotukseksi sanasta Ware, tavara, kuten ranskan kielessä erotetaan denrée ja marchandise?) sisältää suhteen. Hinta ilmenee tavaran puhtaasti muodollisena määrityksenä. Tämän kanssa ei ole lainkaan ristiriidassa että vaihtoarvo on vallitseva määrittäjä. Mutta käyttö ei tietenkään lopu siitä että se on *vain* vaihdon määrittäjä; vaikkakin se saa luonnollisesti suuntansa tästä. Tätä on joka tapauksessa tutkittava tarkoin arvoa koskevassa tutkimuksessa, eikä sitä pidä suoraan abstrahoida, kuten Ricardo tekee, eikä pidä menetellä kuten typerä Say, joka tärkeille edellyttämällä sanaa »hyödyllisyys». Missä määrin käyttöarvo jää ennalta edellytettynä aineksena, materiaalina poliittisen taloustieteen ja taloustieteellisten muotomääritysten ulkopuolelle ja missä määrin se sisältyy taloustieteeseen — se selviää ja sen on selvittävä ennen muuta muokattaessa, kehiteltäessä eri jaksoja. Proudhonin hölmöilyistä katso »Filosofian kurjuus»¹¹⁶. Eräs asia on joka tapauksessa selvä: vaihdossa (kierrossa) meillä on tavara — käyttöarvo — hintana; on itsestään selvää että tavara on hintansa ulkopuolella tavara, käyttöesine. Molemmat määritykset eivät joudu lainkaan keskinäissuhteeseen paitsi sikäli että erityinen käyttöarvo ilmenee tavaran luonnollisena rajana ja niin ollen asettaa — joskin vain

kun taas toinen puoli (työ) on pääomaa vastassa käyttöarvona. Yksinkertaisessa kierrossa voidaan kumpaakin tavaraa tarkastella vuoronperään kummassakin määrityksessä. Kummassakin tapauksessa, jos tavarat otetaan sellaisinaan tavaroina, ne astuvat ulos kierrosta tarpeen esineinä ja joutuvat kokonaan taloudellisen suhteen ulkopuolelle. Jos taas tavara määrätään vaihtoarvoksi — rahaksi —, se pyrkii samaan muodottomuuteen, mutta tässä muodottomuus pysyy taloudellisen suhteen puitteissa. Joka tapauksessa tavaroilla on mielenkiintoa vaihtosuhteessa (yksinkertaisessa kierrossa) vain sikäli kuin niillä on vaihtoarvot; toisaalta tavaroiden vaihtoarvolla on vain ohimenevää mielenkiintoa, koska se poistaa ainoastaan yksipuolisuuden — käyttökelpoisuuden, käyttöarvon, joka yhdistyy vain tiettyyn yksilöön ja on tästä syystä *välittömästi* olemassa häntä varten — mutta ei poista itse tätä käyttöarvoa, vaan päinvastoin asettaa ja välittää sen käyttöarvona muita varten jne. Mutta sikäli kuin vaihtoarvo määräytyy sellaisenaan rahaksi, käyttöarvo on sitä vastassa vielä vain abstraktisena kaaoksena; ja juuri jouduttuaan eroon omasta substanssistaan se romahtaa ja pyrkii pois yksinkertaisen vaihtoarvon alueelta, jonka vaihtoarvon korkein liike on yksinkertainen kierto ja korkein toteutuma raha. Itse yksinkertaisen vaihtoarvon alueen sisällä [tavaran ja rahan välinen] ero on tosiasiallisesti olemassa vain pinnallisena erilaisuutena, puhtaasti muodollisena eroavuutena. Itse raha korkeimmassa määräytyneisyydessään on jälleen tavara ja sellaisena se erottuu muista tavaroista vain siinä, että se ilmaisee vaihtoarvoa *täydellisemmin*, mutta menettää metallirahana juuri tästä syystä *vaihtoarvon* immanenttisena [II — 20] määrityksensä ja muuttuu pelkäksi käyttöarvoksi, joskin käyttöarvoksi tavaroiden hinnan määräämistä yms. varten. Tässä molemmat määritykset käyvät yhä välittömästi yksiin ja eroavat yhtä välittömästi toisistaan. Siellä missä ne eriytyvät, saavat itsenäisen aseman toisiinsa nähden, on tuloksena seuraavaa: jos eriytymisen luonne on *myönteinen*, kuten tavarassa, josta tulee kulutuksen esine, vastaava määrittäminen lakkaa olemasta taloudellisen prosessin momentti; jos taas eriytyminen on luonteeltaan kielteistä, kuten rahassa, vastaava määrittäminen muuttuu *järjettömyydeksi* — mutta sellaiseksi järjettömyydeksi, joka on kylläkin poliittisen taloustieteen momentti, ja kansojen elämää käytännössä määräävä tekijä.

Niin kuin edellä näimme, ei voi sanoa että vaihtoarvo realisoituu yksinkertaisessa kierrossa. Mutta näin tapahtuu siksi että käyttöarvo ei ole sellaisenaan vaihtoarvoa vastassa, ei vaihtoarvon itsensä käyttöarvoksi määräämänä; käyttöarvo sellaisenaan

muodollisesti — rahan, ts. tavaran vaihtoarvon, joksikin itse tavaran ulkopuolella samalla rahassa olevaksi. Raha itse on tavara, sillä on substanssinaan jokin käyttöarvo.

ei ole suhteessa vaihtoarvoon, vaan siitä tulee tietty vaihtoarvo vain sen nojalla että käyttöarvojen yhteinen ominaisuus — työaikana oleminen — määrätään niiden ulkoiseksi mittapuuksi. Niiden ykseys hajoaa vielä välittömästi ja niiden eroavuus, erilaisuus lankeaa vielä välittömästi yhteen. Nyt on asetettava se että käyttöarvosta tulee käyttöarvo vaihtoarvon kautta ja että vaihtoarvo välittää itsensä käyttöarvon kautta. Rahankierrossa meillä oli vain kaksi erilaista vaihtoarvon muotoa (tavaran hinta — raha) tai vain erilaisia käyttöarvoja ($T - T$), joille raha, vaihtoarvo, oli pelkkä katoava välitys. Vaihtoarvon ja käyttöarvon todellista suhdetta ei esiintynyt. Tästä syystä tavara sellaisenaan — sen erityisyys — onkin yhdenmukainen, vain satunnainen ja yleisesti kuviteltu sisältö, joka jää taloudellisen muotosuhteen ulkopuolelle; tai taloudellinen muotosuhde on vain pinnallinen muoto, muodollinen määrittäminen, jonka alue ei ulotu todelliseen substanssiin ja joka ei ole missään suhteessa substanssiin sellaisenaan; jos näin ollen rahassa on määrä pitää kiinni tästä muotomäärittämisestä sellaisenaan, niin raha muuttuu vähitellen yhdenmukaiseksi luonnontuotteeksi, metalliksi, josta katoaa viimeinkin yhteys sekä yksilöön että yksilöiden väliseen kanssakäymiseen. Metallilla sellaisenaan ei ilmaise tietenkään mitään yhteiskunnallisia suhteita; siitä katoaa myös metallirahan muoto, sen yhteiskunnallisen merkityksen viimeinen elonmerkki.

Se vaihtoarvo, joka on itse käyttöarvoa vastassa suhteen yhtenä puolena, on sitä vastassa rahana, mutta sitä tällä tavalla vastassa oleva raha ei ole enää rahaa rahan määrittämisessä, sellaisenaan, vaan *pääomana*. Pääomaa tai asetettua *vaihtoarvoa* vastaan asettava *käyttöarvo* tai tavara ei ole enää tavara sellaisena kuin se ilmeni ollessaan rahaa vastassa, jolloin sen muotomäärittäminen oli yhtä yhdenmukainen kuin sen sisältökin ja jolloin se ilmeni vain jonakin substanssina yleensä.

Ensiksi [tavara ilmenee nyt] käyttöarvona pääomaa varten, ts. siis sellaisena esineenä, johon vaihdettaessa pääoma ei menetä arvomäärittämistään niin kuin esimerkiksi raha menettää kun se vaihdetaan tiettyyn tavarahan. Ainoa hyöty mitä jostakin esineestä yleensä voi pääomalle olla, on esineen kyky säilyttää tai lisätä pääomaa. Rahaa tarkastellessamme näimme jo että ollessaan itsenäisenä sellaisenaan arvo — tai rikkauden yleinen muoto — ei kykene mihinkään muuhun kuin määrälliseen liikkeeseen, lisäämään itseään. Käsitteensä mukaan arvo on kaikkien käyttöarvojen kokonaisuus; mutta kun arvo on aina vain tietty määrä rahaa (tässä tapauksessa pääomaa), on sen määrällinen raja ristiriidassa sen laadun kanssa. Tästä syystä arvon luonteeseen kuuluu pyrkiä alituisesti ylittämään omat rajansa. (Kun arvo näin ollen saa nautintoja suovan rikkauden muodon, kuten esimerkiksi Rooman keisariaikana, se ilmenee rajattomana tuhlauksena,

jolla nautintokin yritetään kohottaa kuviteltuun rajattomuuteen asti — hotkitaan helmisalaattia jne.) Jo tästä syystä sellaisessa arvossa, joka pitää itsestään kiinni arvona, käy lisääminen yhteen itsensä säilyttämisen kanssa ja se säilyttää itsensä juuri vain pyrkimällä alituisesti ylittämään määrälliset rajansa, jotka ovat ristiriidassa sen muotomäärityksen, sen sisäisen yleisyyden kanssa.

Rikastuminen osoittautuu näin itsetarkoitukseksi. Pääoman tavoitehakuisena toimintana voi olla vain rikastuminen, ts. itse pääoman kasvattaminen, sen lisääminen. Tietty rahasumma (ja raha on olemassa haltijalleen aina vain tiettyinä määränä, raha on käsillä aina tiettyinä rahasummana; tätä on kehiteltävä jo rahaa käsittelevässä luvussa) voi olla täysin riittävä tiettyyn kulutukseen, ja siinä raha lakkaa myös olemasta rahaa. Mutta silloin kun raha on yleisen rikkauden edustaja, näin ei voi tapahtua. Kvantitatiivisesti määrättyä summana, rajoitettuna summana raha on myös vain yleisen rikkauden rajoitettu edustaja tai se edustaa rajoitettua rikkautta, jonka rajat ulottuvat juuri sen vaihtoarvoon asti eikä yhtään pitemmälle ja tulevat mitatuiksi täsmälleen tällä vaihtoarvolla. Rahalla ei siis ole suinkaan sitä kykyä, mikä sillä yleisen käsitteensä mukaan pitäisi olla, kykyä ostaa kaikki nautinnot, kaikki tavarat, materiaalien rikkauden substanssien totaliteetin; raha ei ole »*précis de toutes les choses*»¹¹⁷ jne. Ollessaan rikkaudeksi määrättyä, rikkauden yleisenä muotona, arvona, joka käy arvosta, raha on siis alituista pyrkimystä ylittää omat määrälliset rajansa: päättymätöntä prosessia. Yksinomaan tästä muodostuu rahan oma elämä; raha *säilyttää* itsensä käyttöarvosta eroavana itsessään pätevänä vaihtoarvona ainoastaan *moninkertaistamalla alituisesti itsensä*.

(Herroille taloustieteilijöille käy kirotun vaikeaksi edetä teoriassaan arvon säilymisestä pääomassa sen moninkertaistumiseen; ja moninkertaistumiseen nimenomaan sen perusmäärityksenä, eikä vain satunnaisena ominaisuutena tai pelkkänä tuloksena. Katso esimerkiksi miten *Storch* ujuttaa tämän perusmäärityksen mukaan käyttämällä adverbia »*eigentlich*».¹¹⁸ Taloustieteilijät yrittävät kylläkin tuoda tämän momentin olennaisena, oleellisena pääomasuhteeseen, mutta elleivät he tee tätä siinä karkeassa muodossa että määrittävät pääoman siksi mikä tuottaa voittoa, jolloin itse pääoman lisääminen jo oletetaan voitossa olevaksi erityiseksi *taloudelliseksi muodoksi*, niin sitten he [II — 21] tekevät sen vain varkain ja hyvin kehnosti, kuten jäljempänä osoitamme lyhyessä katsauksessa kaikkeen siihen mitä taloustieteilijät ovat pääoman käsitteenmäärityksestä esittäneet. Kun jaaritellaan että kukaan ei käyttäisi pääomaansa ellei saisi siitä voittoa, päädytään joko siihen typeryyteen että kelpo kapitalistit pysyisivät kapitalisteina myös siinä tapauksessa että *eivät* käyttäisi pääomaansa, tai

siihen että ilmaistaan hyvin arkipäiväisessä muodossa että voittoa tuottava käyttö sisältyy jo itse pääoman käsitteeseen. No hyvä. Mutta sitten juuri se olisikin todistettava.)

Raha rahasummana mitataan määrällään. Tämä mitatuksi tuleminen on ristiriidassa sen rahan määrityksen kanssa, jonka on suuntauduttava välttämättä mittaamattomuuteen. Kaikki mitä tässä sanotaan rahasta, pitää paikkansa vielä suuremmassa määrin pääomasta, missä raha varsinaisesti vasta kehittyy loppuun viedyssä määrityksessään. Pääomaa vastassa voi käyttöarvona, ts. jonakin hyödyllisenä olla vain jokin sellainen mikä lisää, moninkertaistaa ja näin ollen säilyttää pääomaa.

Toiseksi.* Pääoma on käsitteensä mukaan rahaa, mutta selaista rahaa, joka ei ole enää olemassa yksinkertaisessa kullan ja hopean muodossa, eikä liioin enää rahana vastakohtana kierrolle, vaan se on olemassa kaikkien substanssien muodossa — tavaroiden muodossa. Sikäli raha ei pääomana niin ollen ole vastakohtana käyttöarvolle; päinvastoin rahan ulkopuolella pääoma on nimenomaan olemassa vain käyttöarvoissa. Tällä tavoin itse nämä pääoman substanssit osoittautuvat nyt ohimeneviksi substansseiksi, joilla ei olisi edes vaihtoarvoa ellei niillä olisi käyttöarvoa; jotka kuitenkin käyttöarvoina menettävät arvonsa, hajoavat yksinkertaisessa luonnon kanssa tapahtuvassa aineenvaihdossa, ellei niitä käytetä todella; ja jotka katoavat sitä suuremmassa määrin, mitä enemmän niitä todella käytetään. Tältä kannalta pääoman vastakohta ei itse voi puolestaan olla taas jokin erityinen tavara; sillä erityinen tavara ei sellaisenaan muodosta mitään vastakohtaa pääomalle, koska pääoman substanssi itse on käyttöarvo; pääoma ei ole se tai tämä tavara, vaan jokainen tavara. Kaikkien tavaroiden yhteinen substanssi, ts. niiden substanssi, jota ei taaskaan oteta niiden materiaalisena aineksena, siis fyysisenä määrityksenä, vaan niille kaikille *tavaroina* ja siitä syystä *vaihtoarvoina* yhteisenä substanssina, on, että tavarat ovat *esineellistynyttä työtä*.

{Kuitenkin tästä käyttöarvojen taloudellisesta (yhteiskunnallisesta) substanssista, ts. niiden taloudellisesta määrityksestä sisältönä erotukseksi niiden muodosta (tänä muotona on *arvo*, sillä se on tietty määrä *työtä*, joka on esineellistynyt näissä käyttöarvoissa) voidaan puhua vain silloin kun etsitään vastakohtaa tälle sisällölle. Mitä tulee käyttöarvojen luonnollisiin eroihin, niin yksikään niistä ei estä pääomaa saamasta sijaa niissä, tekemästä niitä omaksi ruumiikseen koska ne eivät sulje pois vaihtarvon ja tavaran määritystä.}

Ainoa mikä eroaa *esineellistyneestä* työstä, on *esineellistymätön*, mutta esineellistymisensä prosessissa oleva *työ*, työ sub-

* Vrt. s. 205. *Toim.*

jektiviteettina. Toisin sanoen *esineellistynyt työ*, so. *tilallisesti käsillä oleva työ* voidaan asettaa *ajallisesti käsillä olevaa työtä* vastaan myös *menneenä työnä*. Sikäli kuin työn pitää olla käsillä, läsnä ajallisena, elollisena työnä, se voi olla käsillä, läsnä ainoastaan *elollisena subjektina*, jossa se on olemassa kykynä, mahdollisuutena; näin ollen työ voi olla käsillä, läsnä siis ainoastaan *työntekijänä*. Tästä syystä ainoa *käyttöarvo*, joka voi muodostaa vastakohdan pääomalle, on *työ, tarkemmin sanottuna arvoa luova työ, ts. tuottava työ*.

{Tämä sivuhuomautus tuli tässä esitetyksi ennakolta; se on ensin kehiteltävä, vähä vähältä. Työllä pelkkänä palveluksena, jolla tyydytetään välittömiä tarpeita, ei ole mitään tekemistä pääoman kanssa, koska pääoma ei etsi sitä. Jos kapitalisti antaa jonkun hakata halkoja saadakseen lampaanlihansa paistetuksi, niin ei ainoastaan kapitalistin suhde halonhakkaajaan, vaan myös halonhakkaajan suhde kapitalistiin palautuu, supistuu yksinkertaisen vaihdon suhteeksi. Halonhakkaaja antaa kapitalistille palveluksensa, käyttöarvon, joka ei lisää pääomaa, vaan pääoma päinvastoin kulutetaan palveluksena, ja kapitalisti antaa halonhakkaajalle korvaukseksi toisen tavaran rahan muodossa. Näin on laita kaikissa palveluksissa, joita työntekijät vaihtavat suoraan toisten henkilöiden rahaan ja jotka tulevat näiden toisten kuluttamiksi, joita nämä toiset kuluttavat. Tämä ei ole pääoman, vaan tulon kulutusta, ja tulon vaihto kuuluu sellaisenaan aina yksinkertaiseen kiertoon. Koska toinen sopimuspuolista ei ole toista vastassa kapitalistina, ei palveluksen tekijän työpanos voi kuulua tuottavan työn kategoriaan. Tällaista irtonaista väkeä on koko joukko aina huorasta paaviin asti. Mutta tähän kuuluu myös kunniallinen ja »työtä tekevä» ryysyköyhälistö; esimerkiksi suuri joukko aputyötä tekeviä kantajia yms. satamakaupungeissa jne. Rahaa edustava henkilö vaatii vain kantajan palvelusta sen käyttöarvon tähden, ja tämä käyttöarvo häviää heti hänelle; kantaja vaatii rahaa ja koska rahan antajaa kiinnostaa tavara ja tavaran kuljettajaa taas kiinnostaa raha, molemmat edustavat keskinäisessä suhteessaan vain yksinkertaisen kierron kahta puolta; on joka tapauksessa selvää että rahaa, ts. välittömästi rikkauten yleistä muotoa tarvitseva kantaja yrittää rikastua satunnaisen ystävänsä kustannuksella, kun taas toista, joka on tarkka laskelmoitsija, loukkaa sitäkin syvemmin, että hänen nyt tarvitsemansa palvelus aiheutuu hänen yleisinhimillisestä heikkoudestaan eikä hän suinkaan vaadi sitä *kapitalistina*.

A. Smithin oppi¹¹⁹ tuottavasta ja tuottamattomasta työstä on *oleellisilta osiltaan oikea* — porvarillisen poliittisen taloustieteen kannalta. Se mitä muut taloustieteilijät ovat esittäneet tätä Smithin oppia vastaan, on ollut joko pelkkää hölynpölyä (esimerkiksi Storch, mutta vielä saivarteleavammin Senior jne.¹²⁰),

nimenomaan silloin kun he esittävät, että jokainen toimi saa myös jotakin aikaan, että tässä siis sekoitetaan tuotteen luonnollinen ja taloudellinen merkitys; siinä tapauksessa huijarikin on tuottava työntekijä, sillä hän [II — 22] on välillisesti tuottamassa rikosoikeudellisia teoksia (tällainen järkeily on ainakin yhtä paikkansapitävä kuin sanoa tuomaria tuottavaksi työntekijäksi sillä perusteella, että hän suojaa varkautta *vastaan*). Tai sitten nykyajan taloustieteilijät ovat ryhtyneet sellaisiksi porvarin liehakoitsijoiksi että haluavat uskotella tälle että tuottavaa työtä on sekin jos joku etsii täitä tämän päästä tai imarteleo tätä, koska esimerkiksi jälkimmäinenkin toiminta luo hilpeämpää mieltä porvarin paksuun päähän — pahkapäähän — seuraavan päivän konttorityötä, toimistotyötä varten. Näin ollen onkin aivan oikein — mutta samalla myös luonteenomaista — että johdonmukaisten taloustieteilijöiden mielestä esimerkiksi ylellisyystavaraliikkeiden työntekijät ovat tuottavia työntekijöitä, vaikkakin niitä tyyppejä, jotka sellaisia esineitä kuluttavat, moititaan nimenomaan tuottamattomiksi tuhlareiksi. Tosiasia on, että nämä työntekijät ovat todellakin tuottavia sikäli kuin he lisäävät herransa pääomaa; sen sijaan he ovat tuottamattomia kun ajatellaan heidän työnsä materiaalista tulosta. Tämä »tuottava» työntekijä on todellakin yhtä kiinnostunut siitä roskasta, jota hän joutuu tekemään, kuin itse työntekijää käyttävä kapitalistikin, joka ei myöskään välitä vähääkään koko roinasta. Mutta kun asiaa sitten katsotaan tarkemmin, käykin selville, että tuottavan työläisen todellinen määritelmä on tällainen ihminen, joka tarvitsee ja vaatii täsmälleen vain sen, minkä hän tarvitsee voidakseen synnyttää kapitalistilleen mahdollisimman suuren edun. Kaikki tällainen on roskapuhetta. Poikkeamista asiasta. Mutta tähän on palattava ja on tarkasteltava lähemmin kysymystä tuottavasta ja tuottamattomasta työstä¹²¹.}

[4] PÄÄOMAN JA TYÖN VÄLISEN VAIHDON KAKSI ERILLISTÄ PROSESSIA

[a) Alustavia huomautuksia]

Käyttöarvo, joka on pääomaa vastassa asetettuna¹²² vaihtoarvona, on *työ*. Pääoma vaihtuu *ei-pääomaan*, tai pääoma on tässä määritteisytydessään vain suhteessa *ei-pääomaan*, pääoman negaatioon, suhteessa, jossa se vain onkin pääomaan; todellinen ei-pääoma on *työ*.

Kun tarkastelemme pääoman ja työn välistä vaihtoa, niin havaitsemme sen jakaantuvan kahdeksi prosessiksi, jotka eivät

eroa toisistaan vain muodollisesti, vaan myös laadullisesti ja ovat keskenään jopa vastakkaisia

1) työläinen vaihtaa tavaransa, työn, käyttöarvon, jolla tavarana on myös *hint*a niin kuin kaikilla tavaroilla, tiettyyn summaan vaihtoarvoja, tiettyyn summaan rahaa, jonka pääoma hänelle luovuttaa.

2) Kapitalisti saa vaihdossa itse työn, työn arvoa luovana toimintana, tuottavana työnä; ts. hän saa vaihdossa sellaisen tuotantovoiman, joka säilyttää pääoman ja moninkertaistaa sen ja muuttuu siten pääoman tuotantovoimaksi, pääomaa uusintavaksi voimaksi, itse pääomaan kuuluvaksi voimaksi.

Näiden kahden prosessin ero on niin ilmeinen, että ne voivat tapahtua eri aikaan eikä niiden ole mitenkään pakko langeta yhteen. Edellinen prosessi voi olla päätöksessään — ja useimmiten se tiettyssä määrin onkin päätöksessään — ennen kuin jälkimmäinen edes alkaakaan. Jälkimmäisen tapahtuman saaminen päätöksensä edellyttää että tuota on saatettu päätöksensä. Työpalkan maksaminen ei voi odottaa kunnes tuote on valmis. Saamme jatkossa havaita, että suhteen [työläisen ja kapitalistin välisen suhteen] suorastaan oleellinen määrittäminen on, että työpalkan maksamisessa ei odoteta tuotteen valmistumista.

Yksinkertaisessa vaihdossa, kierrossa, ei tätä kaksinkertaista prosessia ole. Kun tavara *a* vaihdetaan rahaan *b* ja tämä sitten kulutukseen määrättyyn tavarahan *c* — *a*:n vaihtamisen alkuperäiseen kohteeseen — niin tavaran *c* käyttö, sen kulutus, jää kokonaan kierron rajojen ulkopuolelle; se ei koske lainkaan [taloudellisen] suhteen muotoa; se jää itse kierron tuolle puolen ja edustaa puhtaasti aineellista etua, joka ilmaisee enää vain yksilö *A*:n luonnonolion suhdetta hänen yksittäisen tarpeensa kohteeseen. Kysymys siitä miten tämä yksilö menettelee tavaran *c* kanssa jää taloudellisen suhteen ulkopuolelle.

Tässä [pääoman ja työn välisessä vaihdossa] ilmenee päinvastoin *rahaan vaihdetun [tavaran] käyttöarvo erityisenä taloudellisenä suhteena, ja rahaan vaihdetun [tavaran] tietty käyttö muodostaa molempien prosessien lopullisen päämäärän. Tämä erottaa siis jo muodollisesti pääoman ja työn välisen vaihdon yksinkertaisesta vaihdosta — tässä on kaksi erillistä prosessia.*

Jos nyt edelleen katsomme kuinka pääoman ja työn välinen vaihto eroaa sisällöltään yksinkertaisesta vaihdosta (kierrosta), niin havaitsemme että tätä eroa ei saada esiin näiden kahden vaihtomuodon ulkoisella rinnastuksella tai vertailulla, vaan pääoman ja työn välisen vaihdon kokonaisprosessissa jälkimmäinen muoto erottautuu edellisestä, että itse vertailu sisältyy tähän prosessiin. Toisen tapahtuman ero ensimmäisestä, — ja pääoman toteuttama työn omaksioton erityinen prosessi on nimittäin tämä toinen tapahtuma — on täsmälleen pääoman ja työn välisen vaih-

don ero sellaisesta vaihdosta, jossa raha välittää tavaroiden vaihdon. *Pääoman ja työn välisessä vaihdossa ensimmäinen tapahtuma on vaihtoa, joka kuuluu kokonaan tavalliseen kiertoon; toinen tapahtuma on vaihdosta laadullisesti eroava prosessi, ja sitä voitaisiin ylipäätään nimittää jonkinlaiseksi vaihdoksi vain käyttämällä sanoja väärin.* Tämä prosessi on suoraan vastakkainen vaihdolle; se on oleellisesti toinen kategoria.

[b) Pääomatutkimuksen jäsentely. Pääoma ja nykyaikainen maanomistus. Siirtyminen maanomistuksesta palkkatyöhön. Markkinat]

{Pääoma.

I. *Yleisyys*: 1) a) Pääoman muodostuminen rahasta. b) Pääoma ja työ (välitys *vieraan* työn kautta). c) Pääoman elementit jaoteltuna sen mukaan mikä on niiden suhde työhön (tuote, raaka-aineet, työvälineet). 2) *Pääoman eriytyminen*: a) Liikkuva pääoma, kiinteä pääoma. Pääoman kierto. 3) *Pääoman yksittäisyys*: Pääoma ja voitto. Pääoma ja korko. Pääoma arvona erotukseksi pääomasta korkona ja voittona.

II. *Erityisyys*: 1) Pääomien kasaantuminen. 2) Pääomien kilpailu. 3) Pääomien keskittyminen (pääoman määrällinen ero samaan aikaan laadullisena erona, pääoman suuruuden ja vaikutuksen mittana).

[II — 23] III. *Yksittäisyys*: 1) Pääoma luottona. 2) Pääoma osakepääomana. 3) Pääoma rahamarkkinoina.

Rahamarkkinoilla pääoma on asetettu kokonaisuudessaan; niillä pääoma määrää hinnat, antaa työtä, sääntelee tuotantoa, on sanalla sanoen *tuotannon lähde*; mutta koska pääoma ei vain tuota itseään (se tuottaa itseään materiaalisesti teollisuuden jne. kautta; asettaa hinnat, kehittää tuotantovoimia), vaan on samalla arvojen luoja, sen on asetettava pääomasta spesifisesti eroava arvo eli rikkauten muoto. Tämä on *maankorko*. Se on pääoman ainoa arvoluomus, joka eroaa pääomasta itsestään, pääoman omasta tuottamisesta. Pääoma on sekä luontonsa mukaisesti että historiallisesti nykyaikaisen maanomistuksen, maankoron luoja; tästä syystä pääoman vaikutus ilmeneekin myös maanomistuksen vanhan muodon hajoamisena. Uusi muoto syntyy pääoman vaikuttaessa vanhaan muotoon. Kun asiaa tarkastellaan tietyltä kannalta, voidaan sanoa, että pääoma luo nykyaikaisen maanomistuksen luodessaan nykyaikaisen maanviljelyn. Nykyaikainen maanomistus ilmenee prosessina »maankorko — pääoma — palkkatyö» (tämä syllogismi voidaan esittää myös toisessa muodossa »palkkatyö — pääoma — maankorko», mutta pääoman on esiinnyttävä aina

sylogismin toimivana väliterminä) ja tästä syystä siihen liittyvät taloudelliset suhteet ilmaisevat nykyaikaisen yhteiskunnan sisäistä rakennetta eli pääomaa suhteidensa kokonaisuudessa.

Nyt herää kysymys: miten siirrytään, päästään siirtymään maanomistuksesta palkkatyöhön? (Siirtyminen palkkatyöstä pääomaan on itsestään selvä, sillä pääoma palaa siinä aktiiviseen perustaansa.) Historiallisesti siirtyminen maanomistuksesta palkkatyöhön on kiistaton. Se sisältyy jo siihen, että [nykyaikainen] maanomistus on pääoman tuote. Havaitsemme että kaikkialla missä pääoman vaikutus maanomistuksen vanhempiin muotoihin muuttaa tätä omistusta rahankoroksi (samoin tapahtuu, joskin toisella tavoin siellä missä luodaan nykyaikainen viljelijä) ja missä maanviljelys muuttuu pääoman vaikutuksesta samaan aikaan teolliseksi agronomiaksi, maanviljelystieteeksi, kaikkialla siellä cottiereista*, maaorjista, veropäivätyötä tekevista viljelijöistä, perinnöllisistä vuokraviljelijöistä, tilattomasta maa-laisväestä jne. tulee väistämättä päiväpalkkalaisia, palkkatyöläisiä. Siis *palkkatyö* kokonaisuudessaan syntyy ensin pääoman vaikuttaessa maanomistukseen ja sitten kun maanomistus on muokattu muotona valmiiksi, luo myös itse maanomistaja palkkatyötä. Sitten itse maanomistaja puhdistaa, kuten Steuart¹²³ sanoo, maan ylimääräisistä, liioista suista, nostaa maan lapset pois heitä ruokkineilta rinnoilta ja muuttaa näin itse maatyön, joka on luonnoltaan välitön toimeentulon lähde, välilliseksi ja kokonaan yhteiskunnallisista suhteista riippuvaiseksi toimeentulon lähteeksi. (Moleminpuolinen riippuvuus on ensin kehiteltävä puhtaana esiin ennen kuin voidaan ajatella todellista yhteiskunnallista yhteisyyttä [Gemeinschaftlichkeit]. Kaikki suhteet ilmenevät yhteiskunnan asettamina, aikaansaamina, eivät luonnon määrääminä.) Vain täten tulee vasta mahdolliseksi käyttää, soveltaa tiedettä ensi kertaa ja kehittää tuotantovoimia täydelleen.

Ei siis voi olla mitään epäilyä siitä, että *palkkatyö klassisessa* muodossaan, missä se tunkee läpi yhteiskunnan koko sen leveydeltä ja tekee itsensä maan sijasta siksi alustaksi, jolla yhteiskunta seisoo, on vasta nykyaikaisen maanomistuksen luoma, ts. maanomistus itse pääoman luomana arvona on sen luonut. Näin ollen maanomistus johtaa takaisin palkkatyöhön. Tietyltä kannalta tämä ei ole mitään muuta kuin palkkatyön siirtymistä kaupungeista maaseudulle, siis palkkatyön leviämistä yhteiskunnan koko pinnalle. Vanha maanomistaja ei tarvitse — mikäli hän on rikas — kapitalistia muuttuakseen nykyaikaiseksi maanomistajaksi. Hänen tarvitsee vain muuttaa työntekijänsä palkkatyöläisiksi ja tuottaa saadakseen tulon

* — varaton vuokraviljelijä, verrattavissa torppariin. *Toim.*

sijasta voittoa. Silloin hänen persoonassaan yhdistyvät nykyaikainen vuokratiljelijä ja nykyaikainen maanomistaja. Kun se muoto missä maanomistaja saa tulonsa tai se muoto missä työntekijälle, työläiselle maksetaan, muuttuu, ero ei ole vain muodollinen, vaan se edellyttää itse *tuotantotavan täydellistä uudistamista* (maanviljelyssä); näin ollen nykyaikaisen maanomistuksen luomisella on edellytykset, jotka riippuvat teollisuuden, kaupan ja tieteen, lyhyesti sanottuna tuotantovoimien, tietystä kehityksestä.

Samoin pääomaan ja palkkatyöhön perustuva tuotanto ei ylipäätään eroa vain muodollisesti muista tuotantotavoista, vaan edellyttää yhtä lailla täydellistä vallankumousta ja kehitystä materiaalisessa tuotannossa. Vaikka pääoma voikin kaupapääomana kehittyä täydellisesti (joskaan ei yhtä laajassa mitassa) ilman tätä maanomistuksen uudistumista, muutosta, se ei voi tehdä niin teollisuuspääoman ominaisuudessa. Jopa manufaktuurin kehityskin edellyttää vanhojen taloudellisten maanomistussuhteiden alkavaa hajoamista. Toisaalta tästä eri kohdissa, pisteissä tapahtuvasta hajoamisesta syntyy maanomistuksen uusi muoto kokonaisuudessaan ja laajuudessaan vasta silloin kun nykyaikainen teollisuus on saavuttanut korkean kehitystasteen, ja tämä kehitys vuorostaan etenee aina sitä nopeammin mitä pitemmälle nykyaikainen maanviljelys, sitä vastaava omistusmuoto, sitä vastaavat taloudelliset suhteet ovat kehittyneet. Englanti on näin ollen tässä suhteessa esikuva muille maille manner-Euroopassa.

Samalla tavoin: Kun teollisuuden ensimmäinen muoto, suuri manufaktuuri jo edellyttää maanomistuksen hajoamista, niin tämä hajoaminen on puolestaan riippuvainen pääoman melko alistetusta kehityksestä, joka tapahtuu kaupungeissa pääoman yhä kehittymättömissä (keskiaikaisissa) muodoissa, ja samalla siitä vaikutuksesta mikä muissa maissa yhdessä kaupankäynnin kanssa kukoistavalla manufaktuurilla on (sitte Hollanti vaikuttaa Englantiin 1500-luvulla ja 1600-luvun alkupuoliskolla). Itse nämä maat olivat jo käyneet läpi vanhan maanomistuksen hajoamisprosessin ja maanviljelys oli uhrattu karjankasvatuksen hyväksi ja viljaa hankittiin tuomalla sitä jälkeenjääneistä maisista kuten Puolasta jne. (Hollanti käy jälleen esimerkistä).

On pidettävä mielessä, että uudet tuotantovoimat ja tuotantosuhteet eivät kehity *tyhjästä*, eivät ilmasta eivätkä itsensä asettavan idean helmasta; ne kehittyvät tuotannon olemassa olevan kehityksen sisällä ja taistelussa sitä sekä säilyneitä, perinnäisiä omistussuhteita vastaan. Kun täysin kehittyneessä porvarillisessa järjestelmässä jokainen taloudellinen suhde edellyttää toista suhdetta porvarillis-taloudellisessa muodossa ja siten jokainen asetettu on samalla edellytys, niin samoin on laita

[II—24] jokaisessa orgaanisessa järjestelmässä. Itse tällä orgaanisella järjestelmällä totaliteettina on omat edellytyksensä ja sen kehitys totaliteetiksi muodostuu juuri siitä että se alistaa kaikki yhteiskunnan elementit tai luo yhteiskunnasta ne elementit, jotka siitä vielä puuttuvat. Siten järjestelmä muuttuu historiallisessa kehityskulussa totaliteetiksi. Järjestelmän tuleminen tällaiseksi totaliteetiksi muodostaa järjestelmän prosessin, sen kehityksen momentin.

Toisaalta kun yhteiskunnan sisällä ovat kehittyneet nykyaikaiset tuotantosuhteet, ts. kun pääoma on kehittynyt totaliteettiinsa, ja tällä yhteiskunnalla on nyt hallinnassaan uusia alueita, kuten esimerkiksi siirtomaissa, niin järjestelmä, tarkemmin sanoen sitä edustava kapitalisti, havaitsee että ilman palkkatyötä hänen pääomansa lakkaa olemasta pääomaa ja että yksi edellytys tämän estämiseksi ei ole vain maanomistus yleensä, vaan nykyaikainen maanomistus; sellainen maanomistus, josta on kapitaloituna maankorkona maksettava kalliisti ja joka tästä syystä sulkee pois yksilöiden harjoittaman maan välittömän hyväksikäytön. Tästä on saanut alkunsa *Wakefieldin* siirtomaateoria¹²⁴, jota Englannin hallitus soveltaa käytäntöön Australiassa. Maaomaisuus tehdään siinä keinotekoisesti kalliimmaksi jotta työläiset saataisiin muutetuiksi palkkatyöläisiksi, pääoma saataisiin toimimaan pääomana ja uusi siirtomaa saataisiin siten *tuottavaksi*; uudessa siirtomaassa kehitetään rikkautta sen sijaan että sinne hankittaisiin lyhyeksi ajaksi palkkatyöläisiä, kuten tehdään Amerikassa. *Wakefieldin* teoria on äärettömän tärkeä nykyaikaisen maanomistuksen oikealle ymmärtämiselle.

Pääoma palaa siis maankorkoa luodessaan takaisin palkkatyön tuottamiseen yleisenä luovana perustanaan. Pääoma saa alkunsa kierrosta ja asettaa työn palkkatyönä; siten pääoma muotoutuu ja kehityttyään kokonaisuutena se asettaa maanomistuksen sekä omana ehtonaan että omana vastakohtanaan. Tulee kuitenkin ilmi että pääoma on tällä luonut vain palkkatyön yleisenä edellytyksenään. Nyt on siis tarkasteltava palkkatyötä sinänsä. Toisaalta itse nykyaikainen maanomistus ilmenee mahdollimmillaan *clearing of estates* -prosessissa, maatilojen pakkomyyntiprosessissa ja maatyöläisen muuttumisessa palkkatyöläiseksi.

Tapahtuu siis kaksinainen siirtyminen palkkatyöhön. Tämä tarkoittaa positiivista, myönteistä puolta. Jos asiaa tarkastellaan negatiiviselta, kielteiseltä puolelta, se on seuraavanlainen. Sen jälkeen kun pääoma on asettanut maanomistuksen ja saavuttanut sillä kaksinaisen tavoitteensa: 1) teollisen maanviljelyn ja siten maan tuotantovoiman kehittämisen; 2) palkkatyön luomisen, siis pääoman herruuden kaikkialla maaseudulla, pääoma alkaa tarkastella itse maanomistuksen olemassaoloa pelkästään

ohimenevänä kehityksenä, kehityskulkuna, joka on tarpeen pääoman vaikutuksena vanhoihin maanomistussuhteisiin ja on niiden *hajoamisen tuote*, mutta joka sellaisenaan — tämän päämäärän kerran saavutettuaan — on pelkkä rajoitus voitolle eikä mikään välttämättömyys tuotannolle. Tästä syystä pääoma pyrkii hävittämään maanomistuksen yksityisomistuksena ja siirtämään sen valtiolle. Tämä on negatiivinen, kielteinen puoli: näin pyritään koko maan sisäinen yhteisö muuttamaan kapitalisteiksi ja palkkatyöläisiksi.

Kun pääoma on päässyt näin pitkälle, palkkatyökin on päässyt niin pitkälle että se pyrkii yhtäältä samassa muodossa kuin porvaristo suhteiden yksinkertaistamisen, verojen alentamisen jne. vuoksi syrjäyttämään maanomistajan loiskasvannaisena; toisaalta palkkatyöläiset vaativat suurmaanomistuksen murskaamista päästäkseen eroon palkkatyöstä ja muuttuakseen itsenäisiksi tuottajiksi, jotka työskentelevät välitöntä kulutusta varten. Näin maanomistus kielletään kahdelta kannalta; pääoman taholta tuleva kieltäminen on vain [yksityisomistuksen] muodon muuttamista, jolla tavoitellaan pääoman yksinvaltaa. (Tavoitellaan maankoron saamista yleiseksi valtiolliseksi koroksi (valtioneuroksi), mikä merkitsisi että porvarillinen yhteiskunta uusintaisi toisella tavalla keskiaikaisen järjestelmän, mutta vain sen täydellisenä negaationa.) Palkkatyön taholta tuleva maanomistuksen kieltäminen on vain peitettyä pääoman kieltämistä, siis myös sen itsensä, palkkatyön, kieltämistä. Siis palkkatyötä on nyt tarkasteltava itsenäisenä pääomaa vastassa olevana.

Siirtyminen on tässä siis kaksinaista: 1) *positiivista siirtymistä* nykyaikaisesta maanomistuksesta tai pääoman siirtymistä — nykyaikaisen maanomistuksen välityksellä — yleiseen palkkatyöhön; 2) *negatiivista, kielteistä siirtymistä*: pääoma kieltää maanomistuksen, ts. siis pääoma kieltää itsenäisen arvon, ts. juuri pääoma kieltää itsensä. Mutta maanomistuksen ja pääoman negaatio on *palkkatyö*. Edelleen on tarkasteltava miten palkkatyö kieltää maanomistuksen ja sen välityksellä pääoman. Ts. tässä on kysymys sellaisesta palkkatyöstä, joka pyrkii asettamaan itsensä itsenäiseksi.}

{*Markkinat*, jotka ilmenevät poliittisen taloustieteen alussa abstraktisena määrityksenä, saavat totaalisen hahmon. Ensinnä *rahamarkkinat*. Ne käsittävät vekselimarkkinat; ylipäätään lainamarkkinat; ts. rahakaupan, kultaharkkomarkkinat. Rahamarkkinat ilmenevät *rahanlainausmarkkinoina* myös pankeissa, esimerkkinä diskonttokorko, jolla pankit diskonttaavat: lainamarkkinat, vekselimeklarit jne. Mutta rahamarkkinat esiintyvät lisäksi myös kaikkien korkoa *tuottavien arvopapereiden* markkinoina: valtion arvopapereiden markkinoina ja osakemark-

kinoina. Osakkeet jakaantuvat suurehkoiksi ryhmiksi. Ensinnäkin itse *rahalaitosten osakkeet*: pankkiosakkeet, osakepankkien osakkeet; liikenne- ja yhteydenpitovälineiden *osakkeet* (tärkeimpinä *rautatiosakkeet*; *kanavien osakkeet*, höyrylaivaliikenteen osakkeet, lennätinosakkeet, omnibussiyhtiöiden osakkeet); *yleisteollisten yritysten osakkeet* (tärkeimpinä *kaivososakkeet*). Sitten yleisten luonnonvarojen hankinta (*kaasulaitosten osakkeet*, vesijohtojen osakkeet). *Sekalaisten yritysten osakkeet*, joita on tuhansia erilaisia. *Tavaroita varastoivat* yritykset (satamavarastojen jne. osakkeet). On loputon määrä *erilaisia osakkeita* — esimerkiksi teollisuus- ja kauppayhtiöiden yritykset, jotka pohjautuvat osakkeille. Vihdoin varmistuksena kaikelle mitä erilaisimmat *vakuutusosakkeet*.

Samoin kuin markkinat jakaantuvat kokonaisuutena kotimarkkinoihin ja ulkomaanmarkkinoihin, samoin kotimaiset markkinat jakaantuvat vuorostaan kotimaisten osakkeiden, kotimaisten valtion arvopapereiden jne. markkinoihin ja ulkomaisien valtion arvopapereiden, ulkomaisien [II—25] osakkeiden jne. markkinoihin. Mutta varsinaisesti kaikki tämä kuuluu maailmanmarkkinoihin, jotka eivät muodostu vain kotimarkkinoista suhteessa kaikkiin niiden ulkopuolella oleviin ulkomaisiin markkinoihin, vaan samalla niistä kotimarkkinoista, jotka ovat olemassa kaikkia ulkomaisia markkinoita varten, jotka taas vuorostaan ovat kotimarkkinoiden rakenneosina.

Rahamarkkinat keskittyvät maan sisällä yhteen pääpaikkaan kun taas muut markkinat jakaantuvat enemmän työnjaon mukaan; tosin myös jälkimmäisen kohdalla tapahtuu voimakasta keskittymistä pääkaupunkiin jos se on samalla vientisatama.

Rahamarkkinoista eroavat markkinat ovat ennen muuta yhtä erilaiset kuin tuotteet ja tuotannonhaaratkin. Näiden eri tuotteiden päämarkkinat muodostuvat keskuksiin, jotka ovat keskuksia joko tuonnin ja viennin pohjalla tai siksi että ne itse toimivat jonkin tietyn tuotannon keskuksina tai ovat tällaisten tuotantokeskusten välittömiä hankinta-alueita. Mutta nämä markkinat etenevät pelkästä erilaisuudesta vielä enemmän tai vähemmän elimelliseen eriytymiseen suuriksi ryhmiksi, jotka jakaantuvat välttämättä itse pääoman peruselementtien mukaan tuotemarkkinoiksi ja raaka-ainemarkkinoiksi. Tuotantoväline sellaisenaan ei muodosta mitään erityisiä markkinoita; se esiintyy sellaisenaan markkinoilla pääasiassa ensinnäkin itse raaka-aineissa, jotka myydään tuotantovälineinä; edelleen se esiintyy erityisesti metalleissa, sillä metallit sulkevat pois ajatuksenkin välittömästä kulutuksesta ja sitten sellaisissa tuotteissa, kuten hiilessä, öljyssä, kemiallisissa aineissa, joiden on määrä hävitä tuotannon apuaineina. Samoin värit, puu, lääkeaineet jne.

Edellä sanotun mukaan saamme:

I. *Tuotteet.* 1) *Viljamarkkinat* eri alaosastoineen. Esimerkiksi siemenmarkkinat: riisi, saago, perunat jne. Nämä markkinat ovat taloudellisesti hyvin tärkeitä; samalla nämä markkinat ovat olemassa tuotantoa ja välitöntä kulutusta varten. 2) *Siirtomaatuotteiden markkinat.* Kahvi, tee, kaakao, sokeri, tupakka; mausteet (pippuri, maustepippuri, sinappi, kaneli, neilikka, inkivääri, muskottikukka, muskottipähkinä jne.). 3) *Hedelmät.* Mantelit, korintit, viikunat, luumut, kuivatut luumut, rusinat, appelsiinit, sitruunat jne. *Melassi* (tuotantoa varten jne.). 4) *Ruokatarvikkeet.* Voi; juusto; pekoni; kinkku; silava; sianliha; naudanliha (savustettu); kalat jne. 5) *Väkijuomat.* Viini, rommi, olut jne.

II. *Raaka-aineet.* 1) *Mekaanisen teollisuuden raaka-aineet.* Pellava; hamppu; puuvilla; silkki; villa; vuodat; nahka; gutta-perkka jne. 2) *Kemiallisen teollisuuden raaka-aineet.* Potaska; salpietari; tärpähti; soodanitraatti jne.

III. *Raaka-aineet, jotka ovat samalla tuotantovälineitä.* *Metallit* (kupari, rauta, tina, sinkki, lyijy, teräs jne.). *Puutavara.* Halot. Sahatavara. Väripuut. Laivanrakennuspuutavara jne. *Aputuotantovälineet ja apuraaka-aineet.* Kemialliset ja väriaineet (kokenilli, indigo jne.); terva; talkki; öljy; hiili jne.

Jokaisen tuotteen on tietysti päästävä markkinoille; mutta todella suuria markkinoita erotukseksi vähittäiskaupasta muodostavat vain massakulutustavarat (taloudellisesti tärkeitä ovat vain viljamarkkinat ja teen, sokerin ja kahvin markkinat; jossain määrin viinimarkkinat ja ylipäättään väkijuomamarkkinat) tai ne tuotteet, jotka ovat teollisuuden raaka-aineina (villa-, silkki-, puu- ja metallimarkkinat jne.). Myöhemmin selviää missä kohden markkinoiden abstraktinen kategoria on otettava käyttöön. }

[c] Pääoman ja työvoiman välinen vaihto ¹²⁵

Työläisen kapitalistin kanssa harjoittama vaihto on yksinkertaista vaihtoa; kumpikin saa vastikkeen: toinen rahaa, toinen tavarat, jonka *hinta* on täsmälleen yhtä suuri kuin siitä maksettu raha. Kapitalisti saa tässä yksinkertaisessa vaihdossa käyttöarvon: määräysvallan vieraaseen työhön. Työläisen puolelta — ja tässä vaihdossa työläinen on myyjänä — on ilmeistä että hänen kannaltaan yhtä vähän kuin minkä tahansa muun tavarat, minkä tahansa muun käyttöarvon myyjän kannalta se käyttö, jonka ostaja antaa häneltä ostamalleen tavaralle, ei koske suhteen muotomääritystä. Työläinen myy määräysvallan työhönsä, joka on tiettyä työtä, tiettyä taitavuutta jne.

On aivan samantekevää mitä kapitalisti tekee työläisen työllä, joskin hän voi tietysti käyttää sitä vain tämän työn määrä-

tyn luonteen mukaisesti, ja hänen määräysvaltansa työläisen työhön rajoittuu vain *määrättyyn* työhön ja *ajallisesti määrättyyn* mahdollisuuteen käyttää sitä (niin ja niin pitkään työaikaan). Kappaletyön mukainen maksujärjestelmä synnyttää tosin sen näennäisyyden että työläinen saisi muka tietyn osuuden tuotteesta. Se on kuitenkin vain toinen muoto mitata aikaa (sen sijaan että sanottaisiin: teet työtä 12 tuntia, sanotaankin saat niin ja niin paljon kappaleelta; ts. me mittaamme tekemäsi työajan tuotteiden lukumäärällä); kun tarkastelemme tässä yleistä suhdetta, tämä kysymys ei kuulu siihen.

Vaihto toteutuisi täydellisesti silloinkin jos kapitalisti tyytyisi pelkkään mahdollisuuteen määrätä työstä antamatta työläiselle todellista työtilaisuutta, esimerkiksi pitääkseen työläisen työn varalla reservissä tai viedäkseen kilpailijaltaan mahdollisuuden saada se määräysvaltaansa (niinpä esimerkiksi teatterinjohtajat saattavat palkata laulajattaria yhdeksi kaudeksi — eivät kylläkään antaakseen heidän laulaa, vaan estääkseen heitä laulamasta kilpailevassa teatterissa). Työläinen saa kylläkin rahassa vaihtoarvon, rikkauden yleisen muodon tiettyinä määrinä, ja hänen saamansa suurempi tai pienempi vaihtoarvon määrä takaa hänelle suuremman tai pienemmän osuuden yleisestä rikkaudesta. Mutta se miten tämä suurempi tai pienempi paljous määrätään, miten työläisen saama rahamäärä mitataan, se kaikki koskee yleistä suhdetta niin vähän että asiaa ei voi johtaa suhteesta sellaisenaan. Yleisesti ottaen hänen tavaransa vaihtoarvoa ei voi määrätä sillä miten ostaja *käyttää* hänen tavaraansa, vaan ainoastaan itse tavarassa olemassa olevan esineellistyneen työn paljoudella; tässä tapauksessa siis sillä työmäärällä, jonka itse työläisen tuottaminen maksaa. Sillä työläisen tarjoama [II—26] käyttöarvo on olemassa ainoastaan hänen organisminsa taitona, kykynä; sitä ei ole olemassa organismin ulkopuolella. Se esineellistynyt työ, joka tarvitaan välttämättä sekä säilyttämään fyysisesti se yleinen substanssi, jossa työläisen työkyky on olemassa, siis säilyttämään fyysisesti itse työläinen, että modifioimaan tätä yleistä substanssia työläisen spesifisen kyvyn kehittämiseksi, on tässä substanssissa esineellistynyttä työtä. Tällä työllä mitataan yleisesti yleensä se arvon määrä, arvomäärä, se rahasumma, jonka työläinen vaihdossa saa. Tähän ei kuulu vielä jatkokehittely siitä kuinka työpalkka mitataan kaikkien muiden tavaroiden tavoin sillä työajalla, joka on välttämätön työläisen tuottamiseksi sellaisenaan.

Kun kierrossa vaihdan tavaran rahaan, ostan sillä tavaran ja tyydytän tarpeeni, on tapahtuma päättynyt. Näin on myös työläisen laita. Mutta työläisellä on mahdollisuus aloittaa tapahtuma uudelleen alusta, sillä hänen elintoimintansa on se lähde, josta hänen oma käyttöarvonsa kumpuaa yhä uudelleen — aina

tiettyyn aikaan asti, jolloin se on käytetty loppuun — ja pysyy jatkuvasti pääomaa vastassa aloittaakseen saman vaihdon uudelleen. Kuten jokainen kierrossa subjektina oleva yksilö, työläinen on jonkin käyttöarvon haltija; hän vaihtaa sen rahaan, rikkauden yleiseen muotoon, mutta vain vaihtaakseen rahan jälleen tavaroihin, jotka ovat hänen välittömän kulutuksensa esineitä, hänen tarpeidensa tyydytyksen välineitä. Kun työläinen vaihtaa käyttöarvonsa rikkauden yleiseen muotoon, hän tulee osalliseksi yleisestä rikkaudesta saamansa vastikkeen asettamaan rajaan asti — ja se on määrällinen raja, joka tosin muuttuu laadulliseksi, kuten jokaisessa vaihdossa. Mutta työläinen ei ole sidottu erityisiin esineisiin, eikä erityiseen tarpeen tyydyttämisen tapaan. Hänen tarpeidensa piiri ei ole rajattu laadullisesti, vain määrällisesti. Tämä erottaa hänet orjasta, maaorjasta jne.

Kulutus vaikuttaa epäilemättä takaisin itse tuotantoon; mutta tämä takaisin suuntautuva vaikutus koskettaa työläistä hänen vaihdossaan yhtä vähän kuin jokaista toista, joka myy jonkin tavaran; päinvastoin yksinkertaisen kierron kannalta — emmekä me ole vielä tekemisissä kehittyneemmän suhteen kanssa — kulutus jää taloudellisen suhteen ulkopuolelle. Sen verran voidaan kuitenkin jo nyt ohimennen sanoa, että työläisten tarpeiden piirin suhteellinen, vain määrällinen eikä laadullinen ja vain määrän asettama laadullinen rajoitus antaa heille myös kuluttajina huomattavasti tärkeämmän merkityksen tuotannon tekijöinä kuin välittömillä työntekijöillä on ollut antiikin aikana tai keskiajalla tai on Aasiassa (pääomaa koskevissa jatkotutkimuksissa on ylipäätään tarkasteltava lähemmin kulutuksen ja tuotannon suhdetta). Mutta kuten sanottu, asia ei kuulu vielä tähän.

Samoin seurauksena siitä että työläinen saa vastikkeen rahan muodossa, yleisen rikkauden muodossa, hän on tässä vaihdossa kapitalistia vastassa yhtäläisenä kuten jokainen muukin vaihtaja; ainakin *näennäisesti*. Tosiasiallisesti yhtäläisyyden kumoaa jo se että tämä näennäisesti yksinkertainen vaihto edellyttää hänen suhdettaan työläisenä kapitalistiin, käyttöarvon spesifisesti vaihtoarvosta eroavassa muodossa, vastakohtana arvolle, joka on asetettu arvoksi; se edellyttää siis, että työläinen on jo toisella tavalla taloudellisesti määrättyssä suhteessa — vaihtosuhteen lisäksi, jossa käyttöarvon luonne, tavaran erityinen käyttöarvo sellaisenaan on yhdentekevä.

Kuitenkin tämä näennäisyys on tosiasiallisesti olemassa harhakuvitelmana työläisen puolella ja tietyssä määrin myös vastapuolella, ja tästä syystä se myös modifioi oleellisesti työläisen suhdetta, erotukseksi työläisten suhteesta muissa yhteiskunnallisissa tuotantotavoissa. Mutta erityisen oleellista on että vaihdon päämääränä työläiselle on hänen tarpeensa tyydyttäminen. Hä-

nen vaihtonsa esineenä on tarpeen välitön esine, ei vaihtoarvo sellaisenaan. Hän saa kylläkin rahaa, mutta vain sen metallirahan määrityksessä; ts. vain itsensä kumoavana ja häviävänä välityksenä. Näin ollen työläinen ei saakaan vaihdossa vaihtoarvoa, ei rikkautta, vaan elämisen tarvikkeita, elintoimintojensa säilyttämisen välineitä, ylipäätään tarpeidensa, fyysisten, yhteiskunnallisten jne. tyydyttämisen välineitä. Tässä on tietty vastike elämisen tarvikkeiden, esineellistyneen työn muodossa mitattuna työläisen työn tuotantokustannuksilla.

Se mitä työläinen luovuttaa, on määräysvalta hänen työhönsä. Toiselta puolen sekin on totta että metalliraha kehitty jopa yksinkertaisen kierron puitteissa rahaksi ja että mikäli työläinen saa vaihdossa metallirahaa, hän voi muuttaa sen rahaksi kasaamalla sitä jne., vetämällä sitä pois kierrosta, pysyttämällä sen rikkauden yleisenä muotona sen sijaan että se olisi häviävä vaihtoväline. Tältä kannalta voitaisiin siis sanoa, että työläisen ja pääoman välisessä vaihdossa eivät työläisen kohteena eikä siis myöskään hänen vaihtonsa tuotteena ole elämisen tarvikkeet, vaan rikkaus, ei erityinen käyttöarvo, vaan vaihtoarvo sellaisenaan. Tämän näkökannan mukaan työläinen voisi tehdä vaihtoarvon omaksi *tuotteekseen* vain sillä tavoin kuin ylipäätäänkin rikkaus voi *ilmetä* ainoastaan vastikkeiden vaihtoon perustuvan *yksinkertaisen vaihdon tuotteena* — nimittäin vain sillä tavoin että hän uhraa runsaan tyydyttämisen rikkauden *muodolle*, siis vetää *itsekieltämyksen*, säästämisen, kulutuksensa supistamisen avulla pois kierrosta vähemmän *hyödykkeitä* kuin hän siihen antaa. Tämä on ainoa mahdollinen itse kierron asettama rikastumisen muoto.

Itsekieltämys voisi edelleen ilmeta myös aktiivisemmassa muodossa, jota ei ole asetettu yksinkertaisessa kierrossa: työläinen voi kieltäytyä entistä suuremmassa määrin levosta, ylipäätään olemisestaan muuna kuin työläisenä, ja olla mahdollisimman paljon vain työläinen, ts. hän voi uusia vaihdon useammin tai laajentaa sitä määrällisesti, toisin sanoen *ahkeruudella*. Siitä syystä myös nykyisessä yhteiskunnassa vaatimusta ahkeruudesta ja erityisesti myös *säästämisestä, itsekieltämyksestä* ei esitetä kapitalisteille, vaan työläisille ja sen esittävät nimenomaan [II—27] kapitalistit. Nykyinen yhteiskunta esittää juuri sen paradoksaalisen vaatimuksen, että sellaisen henkilön on harjoitettava itsekieltäymystä, jolle vaihdon esineinä ovat elämisen tarvikkeet, eikä sellaisen, jolle vaihdon kohteena on rikastuminen. Kaikki järkevät nykyajan taloustieteilijät ovat hylänneet sen illuusion, että kapitalistit todella harrastaisivat »itsekieltäymystä» ja tulisivat sen avulla kapitalisteiksi — ja tässä vaatimuksessa ja kuvitelmasa olisikin mieltä vain kapitalismia edeltäneellä kaudella, jolloin kapitalismi muodostui feodaalisista jne. olosuhteista. Työläisen pitää säästää ja paljon melua onkin pidetty säästökassoista jne.

{Jopa taloustieteilijätkin myöntävät säästökassoista puhuttaessa, että niiden todellisena tavoitteena ei ole rikkaus, vaan pelkkä työläisen menojen tarkoituksenmukaisempi jakaantuminen, jotta hän ei vanhuuden, sairauksien, kriisien jne. kohdatessa jää köyhäntalojen, valtion, almunantajien (sanalla sanoen itse työväenluokan eikä etenkään kapitalistien rasitukseksi eikä ellemään näiden kukkaron varassa); siis säästökassojen tehtävänä on säästää kapitalisteja varten, pienentää kapitalisteille koituvia työläisten tuotantokustannuksia.}

Mutta yksikään taloustieteilijä ei kiellä sitä että mikäli työläiset yleisesti, siis työläisinä (se mitä yksittäinen työläinen erotukseksi genuksestaan* tekee tai voi tehdä, voi olla vain *poikkeus* eikä *sääntö*, koska se ei sisälly itse suhteen määritykseen), säännönmukaisesti täyttäisivät nämä säästämisvaatimukset niin (ottamatta vielä lainkaan lukuun sitä vahinkoa, jonka työläiset aiheuttaisivat yleiselle kulutukselle — kulutuksen supistuminen olisi valtava — ja siis myös tuotannolle, siis myös niiden vaihtotapahtumien lukumäärälle ja laajuudelle, joita työläiset voisivat pääoman kanssa tehdä, ja vahinkoa, jonka he aiheuttaisivat siis myös itselleen työläisinä) he käyttäisivät siinä ehdottomasti sellaista keinoa, joka kumoaisi itse päämäärän ja polkisi heidät väistämättä irlantilaisten tasolle, päiväpalkkalaisten tasolle, jolloin tarpeiden, elämisen tarvikkeiden kaikkein eläimellisin minimi on pääoman kanssa tapahtuvan vaihdon ainoa kohde ja tavoite.

Jos työläisen päämääränä olisi rikkaus käyttöarvon sijasta, ei vain rikkaus jäisi häneltä saavuttamatta, vaan lisäksi hän menettäisi kaupassa käyttöarvonkin. Sillä säännönmukaisesti ahkeruuden, työn maksimi ja kulutuksen minimi — ja tämä on hänen itsekieltämyksensä ja rahan ansaitsemisensa maksimi — voisi johtaa vain siihen että hän saisi maksimaalisesta työstä minimaalisen palkan. Hän olisi ponnistuksella vain alentanut oman työnsä tuotantokustannusten yleistä *tasoa* ja siten sen yleistä hintaa. Vain poikkeuksena työläinen voi muuttaa metallirahansa rahaksi tahdonvoimalla, ruumiinvoimilla ja sitkeydellä, ahneudella jne., poikkeuksena omasta luokastaan ja oman olemassaolonsa yleisistä ehdoista.

Jos kaikki työläiset tai enemmistö heistä ovat ylen ahkeria (mikäli nykyaikainen teollisuus nyt ylipäänsä jättää ahkeruutta työläisten oman harkinnan varaan, eikä asia olekaan niin tärkeimmillä ja kehittyneimmillä tuotantohaaroilla), he eivät lisää tarvaransa arvoa, vaan vain sen määrää; ts. he lisäävät niitä vaatimuksia, joita heille voidaan asettaa käyttöarvona. Jos kaikki työläiset ryhtyisivät säästämään, yleinen palkkojen aleneminen

* — laji. *Toim.*

panisi heidät kyllä nopeasti taas aisoihin, sillä työläisten yleinen säästäminen osoittaisi kapitalistille että heidän palkkansa ovat yleisesti liian korkeat, että he saavat enemmän kuin vastikkeen tavarastaan, työnsä käyttömahdollisuudesta. Onhan yksinkertaisen vaihdon — ja tämä on työläisten suhde kapitalistiin — olemus juuri se että kukaan ei heitä kiertoa enempää kuin hän ottaa siitä; ja että toisaalta hän ei myöskään voi ottaa siitä enempää kuin on siihen heittänyt.

Yksittäinen työläinen voi ylittää *ahkeruudessa* keskitason, olla ahkerampi kuin vaaditaan elääkseen työläisenä, vain siksi että toinen on keskitason alapuolella, keskitasoa laiskempi; työläinen voi säästää vain siksi että toinen tuhlaa ja vain siinä tapauksessa että toinen tuhlaa. Työläinen voi päästä säästäväisyydellään korkeintaan siihen, että hän pystyy paremmin kestämään hintojen tasapainottavaa heilahtelua — korkeita ja alhaisia hintoja, hintojen kehäkiertoa — ts. että hän pystyy jakamaan tarpeentyydytyksensä tarkoituksenmukaisemmin, mutta rikkautta hän ei pysty saavuttamaan. Ja se on myös kapitalistien varsinainen vaatimus. Kapitalistien mielestä työläisten pitää säästää hyvien suhdanteiden aikana niin paljon että he pystyvät jotenkuten elämään huonojen aikana, selviytymään lyhennetystä työviikosta tai palkkojen alentamisesta jne. (Palkat laskisivat sitten vielä alhaisemmiksi.) Heiltä siis vaaditaan, että heidän on aina pitäydyttävä minimiin elämisen tarvikkeiden käytössä ja tehtävä kriisit jne. helpommiksi kapitalisteille. Heidän olisi tehtävä itsestään suoranaisia työkoneita ja jos mahdollista itse maksettava oma kulumisensa. Emme puutu tässä puhtaaseen eläimellistymiseen mihin tämä johtaisi, ja itse tällainen eläimellistyminen tekisikin mahdottomaksi edes tavoitella rikkautta yleisessä muodossa, rahana, kasattuna rahana.

(Työläisen osallistuminen korkeampiin, myös henkisiin tarpeisiin, — agitaatioon hänen omien etujensa puolesta, lehtien tilaamiseen, esitelmien kuuntelemiseen, lasten kasvatukseen, maun kehittämiseen jne., — hänen ainoa osuutensa sivistyksestä, joka erottaa hänet orjista, käy taloudellisesti mahdolliseksi vain siten että hän laajentaa tarpeidensa piiriä hyvien suhdanteiden aikana, siis sellaisina aikoina jolloin säästäminen on tietysti määrin mahdollista.)

[Vaikka emme puuttuisikaan kaikkeen tähän, voimme silti todeta:] jos työläinen säästäisi hyvin askeettisesti ja kasaisi siten ryysyköyhälistölle, huijareille jne. palkintoja, jotka kasvaisivat kysynnän kasvun myötä; jos edelleen hänen säästönsä ylittäisivät säästökirstujen puitteet virallisissa säästökassoissa, jotka maksavat hänelle minimikoron jotta kapitalistit saavat säästöilleen suurta korkoa tai jos valtio nielee hänen säästönsä, jolloin työläinen vain kasvattaisi vastustajansa mahtia ja omaa

riippuvuuttaan — niin näemme tästä että hän voi säilyttää säästönsä ja panna ne kasvamaan sijoittamalla ne pankkiin jne.; mutta siinä tapauksessa hän menettää säästönsä myöhemmin kriisien tullessa kun taas kukoistuskautena hän kieltäytyi kaikista elämisen nautinnoista lisätäkseen pääoman mahtia; työläinen on siis kaikissa tapauksissa säästänyt pääomaa *varten*, ei [II—28] itseään varten.

Muutoin jokainen kapitalisti vaatii kyllä — ellei kyseessä sitten ole pelkkä teeskentelevä fraasi, porvarillinen »filantropia», joka merkitsee ylipäänsä työläisen ruokkimista »hurskailla toiveilla» — että hänen työläistensä pitää säästää, mutta vaatii vain *omia* työläisiään tekemään niin, sillä he ovat häntä vastassa työläisinä; mutta muun *työläismassan* ei pidä mistään hinnasta tehdä niin, sillä he ovat häntä vastassa kuluttajina. Näin ollen kapitalisti etsii kaikista »hurskaista» puheenparsista huolimatta kaikkia keinoja kannustaakseen työläisiä kuluttamaan, antaakseen tavaroilleen uutta vetovoimaa, tyrkyttääkseen työläisille uusia tarpeita jne. Juuri tämä pääoman ja työn välisen suhteen puoli on oleellinen sivistyksen momentti ja sille perustuu pääoman historiallinen oikeutus, mutta myös sen tämänhetkinen mahti. (Tätä tuotannon ja kulutuksen keskinäistä suhdetta on kehiteltävä vasta jäljempänä jaksossa »Pääoma ja voitto» jne. tai sitten »Kasaantumista ja pääomien kilpailua» käsittelevässä jaksossa.)

Nämä kaikki ovat kuitenkin yleistajuisia tarkasteluja, pohdintoja, ja ne ovat paikallaan vain mikäli ne todistavat teeskentelevän porvarillisen filantropian vaatimusten kumoavan itse itsensä ja vahvistavan siis juuri sen mikä niiden piti todistaa vääräksi: että työläisen ja pääoman välisessä vaihdossa työläinen on yksinkertaisen vaihdon suhteessa eikä siis saa rikkautta, vaan ainoastaan vain elämisen tarvikkeita, käyttöarvoja välittömään kulutukseen. Se että säästämislle esitetty vaatimus on ristiriidassa itse pääoman ja työn välisen suhteen kanssa, käy ilmi yksinkertaisesta pohdinnasta*: ellei työläisen säästöjen ole tarkoitus jäädä pelkäksi kierron tuotteeksi, säästetyksi rahaksi, joka voidaan realisoida vain vaihtamalla se ennemmin tai myöhemmin rikkauten ravitsevaksi sisällöksi, kulutusesineik-

* *Työpalkka*-jaksossa on käsiteltävä sitä usein viime aikoina omahyväisesti esitettyä vaatimusta, että työläisille on annettava tietty osuus voitosta; siinä on kyse *joko* erityispalkkiosta, joka voi täyttää tavoitteensa vain poikkeuksena säännöstä ja joka maininnan arvoisen käytännön tasolla tosiasiasa rajoittuukin siihen että työnantajan edun nimessä ostetaan yksittäisiä valvoja, vahteja, apulaisia jne., jotka toimivat oman luokkansa etua vastaan; lyhyesti sanoen osuutta voitosta ei enää anneta *tavallisille työläisille* eikä se niin ollen koske enää yleistä suhdetta; tai sitten se on erityinen tapa vetää työläisiä nenästä ja *pidättää osa heidän työpalkastaan* yrityksen tilasta riippuvaisen voiton epävarmemmassa muodossa.

si, niin silloin itse kasatun rahan olisi tultava pääomaksi, ts. ostettava työtä, suhtauduttava työhön käyttöarvona. Siten nämä säästöt edellyttävät jälleen työtä, joka ei ole pääomaa, ja edellyttävät työn muuttuneen vastakohtakseen — ei-työksi. Tulakseen pääomaksi itse työläisen säästöt edellyttävät työn olevan ei-pääomana pääomaa vastassa; siis edellytetään, että se vastakohta, jonka pitäisi tämän käsityskannan mukaan tulla yhdessä kohdassa kumotuksi, synnytetäänkin uudelleen toisessa kohdassa.

Jos siis työläisen harjoittaman vaihdon kohde ja *tuote* — eikä se yksinkertaisen vaihdon tuotteena voi olla mikään muu tuote — ei olisi itse alkuperäisessä suhteessa käyttöarvo, ei elämisen tarvike, ei välittömän tarpeen tyydytys eikä kiertoon pannun esineen vastikkeen vetämisestä pois kierrosta sen tuhoamiseksi kuluttamalla, niin työ ei olisi pääomaa vastassa työnä, ei ei-pääomana, vaan pääomana. Mutta pääomakaan ei voi olla pääomaa vastassa, ellei pääomaa vastassa ole työ, koska pääoma on pääomaa vain ei-työnä, vain tässä ristiriitaisessa suhteessa. Itse pääoman käsite ja suhde häviäisivät.

Kukaan ei tietenkään kiellä, että on tilanteita, joissa itse työtä tekevät omistajat vaihtavat keskenään. Sellaiset tilanteet eivät kuitenkaan ole sen yhteiskunnan tilanteita, jossa pääoma sellaisenaan on kehittyneenä olemassa; tästä syystä pääoman kehitys myös hävittää kaikkialla nämä tilanteet. Pääoma voi asettaa itsensä pääomana vain asettaessaan työn ei-pääomana, puhtaana käyttöarvona.

(Orjana ollessaan työläisellä on *vaihtoarvo*, *arvo*; vapaana työläisenä ollessaan hänellä *ei ole arvoa*; arvoa on vain vallalla määrätä hänen työstään, ja se saadaan vaihdolla. Työläinen ei ole kapitalistia vastassa vaihtoarvona, vaan kapitalisti häntä vastassa. Työläisen *arvottomuus* ja *arvon menetyks* on pääoman edellytys ja ylipäätään *vapaan* työn ehto. Linguet pitää tätä taka-askelena¹²⁶; hän unohtaa että näin työläinen asetetaan muodollisesti persoonaksi, joka yhä on jotain itseään varten *työnsä ulkopuolella* ja joka luovuttaa elämänilmauksensa elintoimintansa ilmauksen pelkkänä oman elämänsä välineenä. Niin kauan kuin työläisellä sellaisenaan on *vaihtoarvo*, ei *teollisuuspääomaa* sellaisenaan voi olla olemassa, eikä siis ylipäätään kehittyneitä pääomaa. Työn on oltava pääomaa vastassa *puhtaana käyttöarvona*, jonka sen haltija itse tarjoaa tavarana vaihdettavaksi pääomaan, vaihdettavaksi tämän tavaran *vaihtoarvoon*, vaihdettavaksi metallirahaan, joka tosin muuttuu työläisen kädessä todelliseksi vain yleisen vaihtoarvon määrityksessään; tai muutoin häviää.) Siinäpä se.

Työläinen on siis vain yksinkertaisen kierron, yksinkertaisen vaihdon suhteessa ja saa korvaukseksi käyttöarvostaan vain

metallirahaa; hän saa elämisen tarvikkeita, mutta välitetysti. Kuten olemme nähneet tämä välityksen muoto on suhteelle oleellinen ja luonteenomainen.* Se että työläinen voi edetä metallirahan muuttamiseen rahaksi, säästämiseen asti, todistaa vain hänen suhteensa yksinkertaisen vaihdon suhteeksi; hän voi säästää enemmän tai vähemmän; mutta yksinkertaisen kierroksen rajojen yli hän ei pääse; hän voi realisoida säästönsä vain laajentamalla hetkellisesti tarpeidensa piiriä. On tärkeää — ja se vaikuttaa oleellisesti itse suhteen määritykseen — että rahan ollessa työläisen vaihdon tuote, yleinen rikkaus alkaa hallitsevana harhakuvitelmana kannustaa häntä ja tekee hänet yritteliääksi. Samalla tämä luo tilaa — eikä vain muodollisesti — mielivallalle toteutettaessa [II—29]

[.]**

... [III—8]¹²⁷ saman subjektin prosessien; niinpä esimerkiksi sanotaan että silmän substanssi olisi näön pääoma jne. Tällaiset kaunokirjalliset fraasit, joissa

»Työläinen saa tässä vaihdossa rahan tosiasiasa vain metallirahana, ts. saa rahalla vaihtamiensa elämisen tarvikkeiden pelkästään häviävän ohimenevän muodon. Elämisen tarvikkeet, ei rikkaus, ovat työläiselle vaihdon päämäärä, tavoite.— Työvoimaa on sanottu työläisen pääomaksi siinä mielessä, että se on varanto, jota hän ei kuluta loppuun yhdellä yksittäisellä vaihdolla, vaan hän voi toistaa tämän vaihdon aina uudelleen koko työläiselämänsä ajan. Tämän mukaan kaikki se olisi pääomaa, mikä vain on saman subjektin toistuvien prosessien varanto...» jonkin analogian mukaisesti mitä tahansa sijoitetaan minkä tahansa nimikkeen alle, saattavat ensi kertaa esitettäessä vaikuttaa jopa henkeviltä — ja sitä henkevämmiltä, mitä vertailukelvottomampia asioita niissä samastetaan toisiinsa. Mutta jos niitä toistellaan, ja lisäksi vielä omahyväisesti, muka tieteellisesti arvokkaina lausumina, silloin ne ovat yksinkertaisesti typeriä. Ne kelpaavat vain kaunokirjallisille kaunistelijoille ja suunpieksijöille, jotka suttaavat kaiken tieteen lakritsimakealla hölynpölyllään.

* Ks. tämän teoksen I osan s. 217—220. *Toim.*

** Toisen vihkon viimeinen, 29. sivu ei ole säilynyt. Sen sisältö on pääteltävissä seuraavasta katkelmasta, jonka Marx on kirjoittanut kesällä 1861 vuosien 1857—1858 käsikirjoitusvihkoja koskeviin viittauksiinsa (»Referaten zu meinen eigenen Heften»): »Pääoma on työläistä vastassa vain esineellisenä valtana. Sillä ei ole henkilökohtaista luonnetta. Se eroaa palveluksen tekemisestä. Työläisen tavoitteena pääoman kanssa käymässä vaihdossa on kulutus. Työläisen on aloitettava aina uudelleen alusta. *Työ työläisen pääomanä*». Miten kadonneen sivun teksti päättyy, siitä ks. huomautus 127. *Toim.*

Itse käsitelmärytyksestä johtuu, että työ on jatkuvasti uusi vaihdon lähde — ei kylläkään vaihdon yleensä, vaan pääoman kanssa käytävän vaihdon — työläiselle niin kauan kuin hän on työkykyinen; käsitelmärytyksen mukaan näet työläinen myy vain ajallisesti rajoitetun määräysvallan työkykyynsä [Arbeitsfähigkeit] ja voi siis aloittaa vaihdon aina uudelleen alusta niin pian kuin hän on käyttänyt tarpeellisen määrän ravintoaineita voidakseen jälleen uusintaa elintoimintansa. Sen sijaan että porvarillisen taloustieteen kaunistelevat imartelijat ilmaisevat ihmetyksensä siitä että työläinen ylipäättään elää, voi siis päivittäin toistaa tiettyjä elämän prosesseja niin pian kuin hän on nukkunut riittävästi ja syönyt kyllikseen; sen sijaan että imartelijat katsovat tämän pääoman suureksi palvelukseksi, josta työläinen on sille velkaa, heidän pitäisi kiinnittää päinvas-toin huomionsa siihen että työläinen joutuu aina uudelleen toistetun työn jälkeen tarjoamaan vaihdossa *vain* itse omaa elollista, välitöntä työtään. Itse [prosessin] toistokin on tosiasiasa näennäistä. *Se mitä työläinen vaihtaa pääoman kanssa on koko hänen työkykynsä, jonka hän kuluttaa loppuun sanokaamme 20 vuodessa.* Sen sijaan että pääoma maksaisi työläiselle tämän työkyvystä kerralla, se maksaa hänelle erinä sen mukaan kuin työläinen antaa pääomalle määräysvallan, sanokaamme viikoittain. Tämä ei siis ehdottomasti muuta asian olemusta ja kaikkein vähiten se antaa oikeutta johtopäätökseen, että työ on — koska työläisen täytyy nukkua 10—12 tuntia ennen kuin hän pystyy toistamaan työnsä ja vaihtonsa pääoman kanssa — *työläisen pääoma*. Itse asiassa se mikä tässä käsitetään pääomaksi, merkitsee vain työläisen työn rajaa, keskeytystä hänen työssään, merkitsee vain sitä että työläinen ei ole perpetuum mobile*. Taistelu kymmentuntisesta työpäivästä¹²⁸ yms. todistaa, että kapitalisti ei toivo mitään niin hartaasti kuin että työläinen *tuhlaisi elinvoimansa annokset mahdollisimman pitkälle ilman keskeytystä*.

Tulemme nyt toiseen prosessiin, joka muodostaa työn ja pääoman suhteen tämän vaihdon *jälkeen*. Lisäämme tässä vielä sen, että itse taloustieteilijät ilmaisevat yllä esitetyn väittämän näin: *palkka ei ole tuottava*. Tuottavuus merkitsee heillä tietenkin tuottavuutta rikkauten luomisen merkityksessä. Koska nyt palkka on työläisen ja pääoman välisen vaihdon tuote — ja lisäksi ainoa tuote, joka on annettu itse tämän tapahtuman puitteissa — poliittiset taloustieteilijät myöntävät, että työläinen *ei* tuota tässä vaihdossa mitään *rikkautta* sen enempää kapitalistille kuin työläisellekään: työläinen ei tuota rikkautta kapitalistille, sillä tälle palkan maksaminen käyttöarvosta — ja tämä *maksaminen* on tämän suhteen piirissä pääoman ainoa funktio — on

* — ikiliikkuja. *Toim.*

rikkauten menetystä, ei sen luomista, minkä vuoksi kapitalisti pyrkii maksamaan mahdollisimman vähän; työläinen ei tuota rikkautta myöskään itselleen, sillä työpalkka luo hänelle vain elämisen tarvikkeita, suuremman tai pienemmän yksilöllisten tarpeiden tyydytyksen, mutta *ei milloinkaan* rikkauten yleistä muotoa, rikkautta.

Työläinen ei voi tuottaa rikkautta vaihdossa pääoman kanssa siitäkään syystä, että hänen myymänsä tavaran sisältö ei aseta tätä tavaraa millään tavoin kierron yleisten lakien yläpuolelle: työläinen saa kiertoon heittämällään arvolla metallirahan välityksellä pelkän vastikkeen toisena käyttöarvona, jonka hän kuluttaa. Tällainen operaatio ei voi tietenkään milloinkaan rikastuttaa, vaan sen täytyy saattaa toteuttajansa prosessin päättyessään täsmälleen samaan pisteeseen, missä hän oli sen alkaessa. Kuten olemme nähneet* tämä ei sulje pois, vaan päinvastoin edellyttää, että työläisen välittömästi tyydyttyvien tarpeiden piiri pystyy tietyssä määrin supistumaan tai laajenemaan. Toisaalta jos kapitalisti — häntä ei ole asetettu tässä vaihdossa vielä lainkaan kapitalistina, vaan vain *rahana* — toistaisi tämän tapahtuman yhä uudelleen, työläinen olisi pian syönyt hänen rahansa ja [III—9] ja olisi tuhlanut sen erinäisiin muihin tarpeisiin, — housujen paikkaamiseen, saappaiden siistimiseen — lyhyesti sanottuna saamiinsa palveluihin. Joka tapauksessa kapitalistin kukkaron paksuus olisi operaation toistumisen täsmällinen mitta. Sen toistaminen ei rikastuttaisi kapitalistia sen enempää kuin jos hän tuhlaisi rahaa hankkiakseen kaikkia muita käyttöarvoja rakasta minäänsä varten, mikä kaikki tunnetusti ei toisi kapitalistille tuloja, vaan aiheuttaisi pelkkiä menoja.

Saattaa näyttää oudolta, että vaikka työn ja pääoman välisessä suhteessa ja myös tässä niiden välisen vaihdon ensimmäisessä prosessissa työläinen ostaa vaihtoarvon ja kapitalisti käyttöarvon, jolloin lisäksi työ ei ole pääomaa vastassa *yhtenä* käyttöarvona *monista*, vaan *varsinaisena* käyttöarvona ylipäätään, silti kapitalistin pitää saada rikkautta, mutta työläisen vain käyttöarvo, joka häviää kulutuksessa. {Tätä on kehiteltävä kapitalistia koskevilta osiltaan vasta vaihdon toisen prosessin yhteydessä.} Tässä näyttäisi olevan sellaista dialektiikkaa, joka muuttuu juuri päinvastaiseksi kuin mitä sopisi odottaa. Mutta jos asiaa tarkastellaan lähemmin, osoittautuukin, että tavaransa vaihtava työläinen käy vaihtoprosessissa läpi kaavan $T - R - R - T$. Kun kierrossa lähdetään tavarasta, käyttöarvosta vaihdon periaatteena, päädytään väistämättä takaisin tavarahan, koska raha ilmenee vain metallirahana, ja on vaihtovälineenä vain häviävä välitys; sen sijaan tavara sellaisenaan, sen jälkeen

* Ks. tämän teoksen I osan s. 217—220, 222 *Toim.*

kun se on tehnyt kehäkiertonsa, kulutetaan välittömänä tarpeen kohteena. Toisaalta pääoma edustaa päinvastaista momenttia: $R - T - T - R$.

Tämän pääoman ja työn välisen vaihdon välttämättömänä lakina esiintyy *omistuksen eroaminen työstä*. Työ, joka on asetettu sellaisenaan *ei-pääomana*, on:

1) *ei-esineellistynyttä [ei-aineellistunutta] työtä negatiivisesti tarkasteltuna* (se itse on vielä esineellistä; itse esineettömyys on objektiivisessa muodossa). Tällä tavoin tarkasteltuna työ on ei-raaka-ainetta, ei-työväline, ei-puolivalmiste: työtä, joka on erotettu kaikista työvälineistä ja työn esineistä, koko objektiivisuudestaan. Elollista työtä (samoin kuin ei-arvoa), joka on olemassa näiden reaalisen todellisuutensa momenttien *abstraktiona*; tätä kaiken välttämättömän täydellistä puuttumista, kaiken objektiivisuuden puutetta, työn puhtaasti subjektiivista olemassaoloa. Työ *absoluuttisena köyhyytenä*: ei köyhyyttä köyhyytenä puutteen merkityksessä, vaan esineellisen rikkauden täydellisen poissulkemisen merkityksessä. Tai työ voidaan ilmaista myös reaalisesti olemassa olevana *ei-arvona*, ja näin ollen puhtaasti esineellinen käyttöarvona, joka on olemassa ilman välitystä, tämä esineellisyys voi olla vain esineellisyyttä, joka ei ole irrallaan henkilöstä, voi olla vain sellaista esineellisyyttä, joka käy yhteen henkilön välittömän ruumiillisuuden kanssa. Koska tämä esineellisyys on puhtaasti välitön, se on yhtä välittömästi ei-esineellisyyttä. Toisin sanoen se ei ole sellaista esineellisyyttä, joka olisi olemassa itse yksilön välittömän olemassaolon ulkopuolella, joka ei lankeaisi yhteen sen kanssa.

2) *Ei-esineelliseksi [ei-aineelliseksi] työksi, ei-arvoksi, positiivisesti* käsitettynä, eli itse itseensä suhtautuvana negatiivisuutena työ on *ei-esineellistynyttä*, siis epäesineellistä, ts. itse työn subjektiivista olemassaoloa. Työ ei esineenä, vaan toimintana; ei sinä mikä itse on *arvoa*, vaan arvon *elävänä lähteenä*. Vastakohtana pääomalle, jossa yleinen rikkaus on olemassa esineellisesti, todellisuutena, työ on yleistä rikkautta rikkauden *yleisenä mahdollisuutena*, joka sellaisenaan realisoi itsensä toiminnassa. Näin ollen ei ole millään tavoin ristiriitaista tai pikemminkin on kaikin tavoin ristiriitaista väittää, että yhtäältä työ *esineenä* on *absoluuttista köyhyyttä* ja että toisaalta työ on rikkauden *yleinen mahdollisuus* subjektina ja toimintana: nämä molemmat väitteet edellyttävät toisiaan ja johtuvat sen työn olemuksesta, jota pääoma *edellyttää* vastakohtanaan, pääomalle vastakkaisena olemassaolona, ja joka toisaalta vuorostaan edellyttää pääomaa.

Kun tarkastelemme miten työ on pääomaa vastassa on viimeiseksi kiinnitettävä vielä huomiota siihen, että pääomaksi asetettua rahaa vastassa olevana käyttöarvona työ ei ole mitään määrättyä työtä, vaan *työtä ylipäättään*, abstraktista työtä, työtä,

joka on absoluuttisen välinpitämätön omaa erityistä *määritteisyyttä*nsä kohtaan, mutta joka kykenee jokaiseen määritteisyyteen. Sitä erityistä substanssia, josta jokin tietty pääoma muodostuu, täytyy tietenkin vastata erityisen työn; mutta koska pääoma *sellaisenaan* on välinpitämätön substanssinsa kaikkea erityisyyttä kohtaan ja on sekä kaikkien näiden erityisyyksien kokonaisuus että abstraktio niistä, niin sitä vastassa oleva työkin sisältää subjektiivisesti samanlaisen [työn kaikkien erityisten lajien] kokonaisuuden ja samanlaisen abstraktion [kaikkien niiden erityisyydestä]. Esimerkiksi ammattikuntalaitoksen oloissa tehdys- sä, käsityömaisessä työssä, jossa pääomalla on yhä rajoitettu muoto, jossa se on yhä kokonaan uppoutunut määrättyyn substanssiin eikä siis ole vielä *pääomaa sellaisenaan*, ilmenee työkin vielä erityiseen määritteisyyteensä uppoutuneena: se ei ilmene sinä kokonaisuutena ja abstraktiona, sinä tiettyinä *työnä*, jona se ilmenee ollessaan pääomaa vastassa. Tämä merkitsee että työ on kylläkin jokaisessa yksittäisessä tapauksessa määrättyä työtä; mutta pääoma voi asettua *jokaista määrättyä* työtä vastaan; *δυνάμει* * pääomaa vastassa on kaikkien töiden *totaliteetti*, ja on sattuma mikä nimenomainen työ on kullakin hetkellä sitä vastassa.

Toisaalta itse työläiselle on hänen työnsä määritteisyys absoluuttisen yhdentekevä; työllä sellaisenaan ei ole mielenkiintoa hänelle, vaan se kiinnostaa häntä vain sikäli kuin se on *työtä* ylipäättään ja sellaisena — käyttöarvo pääomalle. [III—10] Näin ollen työläisen taloudellisen luonteen muodostaa se, että hän on työn kantaja, työn sellaisenaan, ts. työn, joka on *käyttöarvo* pääomalle; hän on *työläinen* vastakohtana kapitalistille. Käsitöläisen, ammattikunnan jäsenen jne. työn taloudellinen luonne ei sen sijaan ole tällainen; heidän työnsä luonne sisältyy juuri työn *määritteisyyteen*, heidän suhteeseensa *tiettyyn mestariin* jne.

Tämä taloudellinen suhde — se luonne, joka kapitalistilla ja työläisellä on tuotantosuhteen äärijäsenenä — kehittyy näin ollen sitä puhtaammin ja adekvaatimmin, mitä pitemmälle työ menettää kaiken taiteellisen luonteen. Erityinen työtaito muuttuu yhä enemmän joksikin abstraktiseksi, yhdentekeväksi ja työstä tulee yhä enemmän *puhtaasti abstraktista toimintaa*, puhtaasti mekaanista toimintaa, joka niin ollen on yhdentekevää, erityistä muotoaan kohtaan välinpitämätöntä; siitä tulee pelkästään *muodollista* toimintaa, tai mikä merkitsee samaa, puhtaasti *aineellista* toimintaa, toimintaa ylipäänsä, muotoon nähden yhdentekevää. Tässä tulee jälleen ilmi, miten tuotantosuhteen, kategorian — tässä tapauksessa pääoman ja työn — erityinen määritteisyys tulee todeksi vasta erityisen *materiaalisen tuotanto-*

* — potentiaalisesti. *Toim.*

tavan kehittymisen ja teollisten *tuotantovoimien* erityisen kehitysasteen myötä. (Tätä kohtaa on yleisesti otettuna kehiteltävä erikseen jäljempänä työn ja pääoman suhteen kannalta, sillä tässä se on jo *annettu* itse suhteessa, kun taas vaihtoarvon, kierron, rahan abstraktisia määrityksiä tarkasteltaessa se kuuluu enemmänkin vielä subjektiivisen pohdintamme piiriin.)

[d)] Työprosessi pääomaan sisällytettynä

Tulemme nyt pääoman ja työn välisen vaihtoprosessin toiseen puoleen. Pääoman (tai kapitalistin) ja *työläisen* välinen vaihto on nyt valmis, sikäli kuin on yleensä kyse *vaihdon* prosessista. Vaihdoista siirrytään nyt siihen suhteeseen, joka pääomalla on työhön työn ollessa pääoman käyttöarvona. Työ ei ole vain pääomaa vastassa oleva *käyttöarvo*, vaan se on itse pääoman *käyttöarvo*. Ollessaan arvojen ei-olemista esineellistyneinä arvoina työ on niiden olemista ei-esineellistyneinä arvoina, niiden ideaalista olemista; se on arvojen mahdollisuus ja toimintana arvon luomista. Suhteessa pääomaan työ on pelkkä abstraktinen muoto, pelkkä arvoa luovan toiminnan mahdollisuus, toiminnan, joka on olemassa ainoastaan taipumuksena, kykynä työläisen organismissa. Mutta kun kosketus pääoman kanssa saattaa kyvyn todelliseen toimintaan — tämä kyky ei voi itse saattaa itseään toimintaan, koska siltä puuttuu toiminnan kohde — siitä tulee todellista, arvoa luovaa tuottavaa toimintaa. Tämä toiminta voi suhteessa pääomaan ylipäätään muodostua vain itse pääoman uusintamisesta — pääoman säilyttämisestä ja lisäämisestä *todellisena* ja *vaikuttavana* arvona, ei vain ajateltuna, kuten on laita rahassa sellaisenaan. Työläisen kanssa toteuttamallaan vaihdolla pääoma on ottanut haltuunsa itse työn; työstä on tullut yksi pääoman momenteista, joka vaikuttaa nyt hedelmöittäväenä elintoimintana pääoman ainoastaan olemassa olevaan ja siitä syystä kuolleen esineellisyyteen.

Pääoma on rahaa (itseään varten asetettu vaihtoarvo), mutta ei enää rahaa, joka on olemassa erityisessä substanssissa vaihtoarvojen muiden substanssien rinnalla ja joka on tästä syystä suljettu näiden kaikkien muiden substanssien ulkopuolelle; sen sijaan pääoma on rahaa, joka säilyttää ideaalisen ajatuksellisen määrityksensä kaikissa substansseissa, esineellistyneen työn kaikenmuotoisissa ja olemassaolotavaltaan kaikenlaisissa vaihtoarvoissa. Mikäli pääoma aloittaa esineellistyneen työn kaikissa erityisissä muodoissa olemassa olevana rahana nyt prosessin sen työn kanssa, joka ei ole esineellistynyttä vaan elollista ja on olemassa prosessina ja tapahtumana, muodostuu pääoma ensi sijassa tästä laadullisesta eroista, joka erottaa yhtäältä sen sub-

stanssin missä pääoma on olemassa, siitä muodosta missä pääoma on nyt *myös* olemassa työnä. Juuri tämän eron syntymisen ja sen kumoutumisen prosessi tekee itse pääomasta prosessin.

Työ on se käyteaine, joka pääomaan heitettyinä saattaa sen käymistilaan. Yhtäältä täytyy sen esineellisyyden, jossa pääoma on olemassa, tulla muokatuksi, ts. työn kuluttamaksi, toisaalta työn pelkän subjektiivisuuden täytyy tulla kumotuksi pelkkänä muotona ja työn täytyy esineellistyä [aineellistua] pääoman materiaaliksi. Pääoman (sisältönsä kannalta tarkasteltuna) suhde työhön, ts. esineellistyneen työn suhde elolliseen työhön — pääoma ilmenee tässä suhteessa työhön jonakin passiivisena, ja nimenomaan sen passiivinen oleminen erityisenä substanssina on vastakkain työn kanssa muovaavana toimintana — se suhde voi ylipäätään olla vain työn suhdetta esineellisyyteensä, materiaaliinsa (kaikki tämä on selvitettävä jo ensimmäisessä luvussa, jonka on tultava vaihtoarvoa käsittelevän luvun edelle ja käsiteltävä tuotantoa yleensä); ja materiaalilla, esineellistyneellä työllä voi olla työhön toimintana vain kaksi suhdetta: *raaka-aineen* suhde, ts. muodottoman aineksen, aineen, pelkän materiaalin suhde työn muotoa luovaan, määrätietoiseen tavoitteelliseen toimintaan, ja *työvälineen* suhde, ts. sellaisen välineen, joka itse on esineellinen ja jonka välityksellä subjektiivinen toiminta työntää toisen esineen johtimenaan itsensä ja kohteensa väliin.¹²⁹

[Elollista työtä vastassa olevan aineellistuneen työn] määrittäminen *tuotteeksi*, mikä taloustieteilijät tuovat tässä mukaan määrityksenä, joka *eroaa* raaka-aineesta ja työvälineestä, ei kuulu vielä lainkaan tähän. Tuote ilmenee *tuloksena*, ei *edellytyksenä* prosessille, jonka osina ovat pääoman passiivinen sisältö ja työ toimintana. *Edellytyksenä* tuote ei merkitse sellaista esineen suhdetta työhön, joka eroaisi raaka-aineesta ja työvälineestä, koska raaka-aine ja työväline ovat arvojen substansseina itse jo *esineellistynyttä työtä, tuotteita*. Arvon substanssi ei ylipäätään ole erityinen luonnollinen substanssi, vaan esineellistynyt työ. Itse esineellistynyt työ [III—11] puolestaan ilmenee suhteessaan *elolliseen työhön* raaka-aineena ja työvälineenä. Jos tarkastellaan pelkkää tuotantotapahtumaa sinänsä, voivat työväline ja raaka-aine ilmetä itse luonnossa esiintyvinä, niin että ne tarvitsee vain *ottaa haltuun*, ts. tehdä työn esineiksi ja välineiksi, mikä ei sinänsä vielä ole työprosessi. Suhteessa tällaiseen raaka-aineeseen ja tällaiseen työvälineeseen *tuote* ilmenee siis jonakin laadullisesti toisena eikä se ole tuote ainoastaan tuloksena siitä vaikutuksesta, jota työ kohdistaa välineen kautta materiaaliin, vaan myös ensimmäisenä *työn esineellistymänä* näiden ohella. Mutta pääoman rakenneosina itse raaka-aine ja työväline ovat jo esineellistynyttä työtä, siis *tuotetta*.

Tällä ei [pääoman ja työn välinen] suhde ole vielä kuitenkaan

esitetty tyhjentävästi. Sillä työn tuote voi esimerkiksi tulla uuden työn välineeksi ja esineeksi myös sellaisessa tuotannossa, missä ei ole mitään vaihtoarvoja eikä siis mitään pääomaa.

Näin on esimerkiksi maanviljelyksessä, joka tuottaa puhtaasti käyttöarvon vuoksi. Metsästäjän jousipyssy, kalastajan verkko, sanalla sanoen yksinkertaisimmatkin olosuhteet edellyttävät jossain sellaista tuotetta, jota lakataan pitämästä tuotteena ja josta tulee *raaka-ainetta* ja etenkin *tuotantoväline*, sillä tämä on varsinaisesti ensimmäinen spesifinen muoto, jossa tuote ilmenee uusin-tamisen välineenä. Tämä suhde ei siis suinkaan tyhjennä sitä suhdetta, jossa *raaka-aine* ja *työväline* esiintyvät itse pääoman momentteina.

Lisäksi taloustieteilijät ottavat *tuotteen* käyttöön vielä aivan toisessa yhteydessä, pääoman substanssin kolmantena elementtinä. Kyseessä on tuote, sikäli kuin sen määrityksenä on astua ulos sekä tuotantoprosessista että kierrosta ja olla yksilöllisen kulutuksen välitön kohde, approvisionnement (elintarvikevarasto), kuten Cherbuliez¹³⁰ sitä kutsuu. Tarkemmin sanoen kyseessä ovat ne tuotteet, joiden on oltava olemassa jotta työläinen eläisi työläisenä ja kykenisi elämään tuotannon aikana ennen kuin uusi tuote on luotu. Se että kapitalistilla on kyky turvata työläiselle tällainen elämä, johtuu jo siitä, että pääoman jokainen elementti on rahaa ja voidaan tällaisenaan muuttaa sen omasta itsestään rikkauden yleisenä muotona rikkauden aineeksi, kulutusesineeksi. Taloustieteilijöiden käyttämä »*elintarvikevaraston*» käsite koskee siis vain työläisiä; ts. tämä varasto on rahaa, joka on ilmaistu kulutusesineiden, käyttöarvon muodossa, rahaa, jonka työläiset saavat vaihtotapahtumassa kapitalistilta. Tämä kuuluu kuitenkin [pääoman ja työn välisen vaihdon] ensimmäiseen tapahtumaan. Tässä ei ole vielä kysymys siitä missä määrin tämä ensimmäinen tapahtuma kuuluu toisen tapahtuman yhteyteen. Ainoa itse tuotantoprosessin asettama erottelu [esineellistyneen työn ja toimintana ilmenevän työn välillä] on alkuperäinen erottelu, jonka on puolestaan aiheuttanut ero itse esineellisen työn ja elollisen työn välillä, ts. erottelu *raaka-aineen* ja *työvälineen* välillä. Se että taloustieteilijät sekoittavat nämä kaksi määrittystä, on juuri paikallaan, koska he eivät voi olla sekoittamatta pääoman ja työn välisen suhteen kahta momenttia eivätkä voi pitää kiinni niiden spesifisestä erosta.

Siis: raaka-aine kulutetaan muuttamalla, muovaamalla sitä työllä ja työväline kulutetaan käyttämällä, kuluttamalla se loppuun tässä prosessissa. Toisaalta työkin kulutetaan yhtä lailla, kun sitä käytetään, kun se pannaan liikkeeseen ja näin tietty määrä työläisen lihasvoimaa jne. kulutetaan loppuun jolloin työläinen uupuu. Työtä ei kuitenkaan vain kuluteta, vaan samalla se myös vakiinnutetaan, materialisoidaan toiminnan muo-

dosta esineen muotoon, lepotilan muotoon; muuttaessaan esinettä työ muuttaa omaa hahmoaan ja muuttuu toiminnasta olemissiksi. Prosessin päätös on *tuote*, jossa raaka-aine ilmenee työhön yhtyneenä ja jossa työväline on samoin muuttunut pelkästä mahdollisuudesta todellisuudeksi tulemalla työn todelliseksi johtimeksi; mutta samaan aikaan työväline itse on kulutettu lepäävässä lepotilassa olevassa muodossaan sen mekaanisen tai kemiallisen suhteen nojalla mikä sillä on työn materiaaliin.

Prosessin kaikki kolme momenttia, materiaali, työväline, työ, sulautuvat yhteen neutraaliksi lopputulokseksi — *tuotteeksi*. Tuotteessa on samalla uusinnettu ne tuotantoprosessin momentit, jotka prosessissa kulutettiin. Näin ollen koko prosessi ilmenee *tuottavana kulutuksena*, ts. sellaisena kulutuksena, joka ei pääty *tyhjyyteen* eikä pelkkään esineellisen subjektivointiin, vaan joka on vuorostaan taas asetettu *esineenä*. Tämä kulutus ei ole yksinkertaista aineellisen kuluttamista, vaan itse kuluttamisen kuluttamista; aineellisen kumoamiseen sisältyy tässä tämän kumoamisen kumoaminen, ja näin ollen tästä syystä aineellisen *asettaminen*. *Muotoa luova* toiminta kuluttaa esineen ja kuluttaa itsensä, mutta se kuluttaa vain esineen annetun muodon asettaakseen sen uudessa esineellisessä muodossa ja se kuluttaa itsensä vain subjektiivisessa muodossaan toimintana. Se kuluttaa esineen esineellisyyden — yhdentekevyyden suhteessa muotoon — ja toiminnassa se kuluttaa subjektiivisen; esineelle se antaa muodon ja itsensä se materialisoi. Mutta *tuotteena tuotantoprosessin* tulos on käyttöarvo.

[III—12] Jos nyt tutkimme tähän mennessä saamiamme tuloksia, niin ne ovat seuraavat:

Ensiksi. Kun pääoma ottaa työn haltuunsa, liittää sen itseensä — raha, ts. tapahtuma, jossa ostetaan oikeus pitää työläistä määräysvallassa, ilmenee tässä vain keinona saada aikaan tämä prosessi, ei itse prosessin momenttina — pääoma joutuu käymistilaan ja muuttuu prosessiksi, *tuotantoprosessiksi*, jossa se, totaliteettina tarkasteltuna, ei elollisen työn ominaisuudessa suhtaudu itseensä ainoastaan esineellistyneenä työnä, vaan siksi että se on esineellistynyttä [aineellistunutta] työtä, se suhtautuu itseensä pelkkänä työn *esineenä*.

Toiseksi. Yksinkertaisessa kierrossa — niin kauan kuin tavara ja raha pysyivät kierron momentteina — itse tavaran ja rahan substanssit olivat yhdentekeviä muotomääritykselle. Mitä tavaran substanssiin tuli, tavara jäi kulutuksen (tarpeen) esineenä taloudellisen suhteen ulkopuolelle; silloin kun rahan muoto itsenäistyi, raha säilytti yhä suhteensa kiertoon, mutta vain negatiivisessa merkityksessä ja oli vain tätä kielteistä suhdetta. Kun raha määritettiin omaksi itsekseen, se sammui samoin kuolleeseen materiaalisuuteen, lakkasi olemasta rahaa. Sekä tavara

että raha olivat vaihtoarvon ilmauksia ja erosivat toisistaan vain yleisenä ja erityisenä vaihtoarvona. Itse tämä eroavuus oli vuorostaan puhtaasti ajatuksellinen, koska todellisessa kierrossa molemmat määritykset sekoittuivat keskenään, ja jos kumpaakin tarkastellaan erikseen oli itse raha erityinen tavara ja tavara itse oli hintana yleinen raha. Ero oli vain muodollinen. Niin tavara kuin rahakin oli asetettu toisessa määrityksessä vain siksi että ja sikäli kuin se ei ollut asetettu toisessa. Mutta nyt, tuotantoprosessissa, itse pääoma eroaa muotona omasta itsestään substanssina. Sillä on yhtä aikaa molemmat määritykset ja samalla molemmat määritykset ovat suhteessa toisiinsa. Mutta:

Kolmanneksi. Pääoma ilmeni tänä suhtena vasta vain *itsessään*. Tätä suhdetta ei ole vielä *asetettu* tai se itse on asetettu vain toisen momentin määrityksen alaiseksi, ja nimenomaan *aineellisen* momentin, joka itsessään jakaantuu materiaan (raaka-aine ja työväline) ja muotoon (työ) ja on molempien suhde, itse todellisena tapahtumana se on vuorostaan vain aineellinen suhde — niiden kummankin aineellisen elementin suhde, jotka muodostavat pääoman sisällön erotukseksi sen muotosuhteesta pääomana.

Jos tutkimme pääomaa siltä puoleltaan, jolta se ilmenee alun perin työstä eroavana, niin tuotantoprosessissa se on vain passiivista, vain esineellistä olemista, josta sammuu kokonaan se muotomääritys, minkä mukaan se on pääomaa, ts. itseään varten oleva¹³¹ yhteiskunnallinen suhde. Pääoma astuu tuotantoprosessiin vain sisältönsä kannalta, ts. se tulee prosessiin esineellistyneenä työnä ylipäättäen; mutta se että pääoma on esineellistynyttä työtä, on täysin yhdentekevää sille työlle, jonka suhde pääomaan muodostaa tuotantoprosessin; pääoma astuu tuotantoprosessiin ja sitä muokataan siinä pikemminkin vain esineenä, kohteena, ei *esineellistyneenä* [*aineellistuneena*] työnä. Puuvilla, josta tulee puuvillalankaa, tai puuvillalanka, josta tulee kangasta, tai kangas, josta tulee painamis- tai värjäämismateriaali, on olemassa työlle vain käsillä olevana puuvillana, puuvillalankana, kankaana. Sikäli kuin ne itse ovat työn tuotteita, esineellistynyttä työtä, ne eivät astu mihinkään prosessiin, vaan ne astuvat prosessiin vain materiaalisina eksistensseinä, joilla on määrätty luonnolliset ominaisuudet. Elollisen työn suhdetta niihin ei lainkaan koske se *millä tavoin* nämä luonnolliset ominaisuudet on niihin asetettu; ne ovat olemassa elolliselle työlle vain sikäli kuin ne ovat olemassa tästä työstä eroavana, ts. mikäli ne ovat olemassa työn materiaalina.

Kaikki tämä tapahtuu mikäli lähdetään pääomasta sen esineellisessä muodossa, joka on edellytetty ennen työtä. Toisaalta mikäli pääoman ja työläisen välinen vaihto on tehnyt itse työtä pääoman erään esineellisen elementin, on työn eroavuus pää-

oman esineellisistä elementeistä itse vain esineellinen ero; pääoman esineelliset elementit ovat levon muodossa, työ toiminnan muodossa. Tämä suhde on pääoman yhden elementin aineellinen suhde toiseen elementtiin, mutta ei *pääoman oma* suhde niihin molempiin.

Tällä tavoin tarkasteltuna pääoma siis ilmenee yhtäältä vain *passiivisena esineenä*, jossa kaikki muotosuhteet ovat kuolleet; toisaalta se ilmenee vain yksinkertaisena *tuotantoprosessina*, johon pääoma ei mene sellaisenaan, substanssistaan eroavana. Pääoma ei ilmene tässä edes omassa substanssissaan, joka on ominainen sille itselleen — esineellistyneenä työnä, sillä se on vaihtoarvon substanssi — vaan se ilmenee vain tämän substanssin luonnollisessa olomuodossa, josta suhde vaihtoarvoon esineellistyneeseen työhön, itse työhön pääoman käyttöarvona on kokonaan hävinnyt, ja siitä syystä myös jokainen suhde itse pääomaan on hävinnyt.

Tältä kannalta tarkasteltuna [III—13] kapitalistisen tuotannon prosessi lankeaa yhteen yksinkertaisen tuotantoprosessin kanssa sellaisenaan; jälkimmäisessä on pääoman määrittäminen pääomaksi aivan yhtä lailla hävinnyt prosessin muodossa kuin rahan määrittäminen rahaksi oli hävinnyt arvon muodossa. Tuotantoprosessin tähänastisen tarkastelun puitteissa ei itseään-varten-oleva pääoma, ts. kapitalisti, ole vielä lainkaan astunut sisään prosessiin. Työ ei kuluta raaka-aineena ja työvälineenä kapitalistia. Liioin ei kapitalisti kuluta [näitä esineitä], vaan työ. Siten pääoman tuotantoprosessi ei ilmene pääoman tuotantoprosessina, vaan ylipäätään tuotantoprosessina, ja pääoma ilmenee *erotukseksi työstä vain raaka-aineen ja työvälineen aineellisessa määritteisyydessä*. Esittääkseen pääoman jokaisen tuotantoprosessin välttämättömänä elementtinä taloustieteilijät tarttuvat kiinni juuri tähän puoleen — joka ei ole pelkkä mielivaltainen abstraktio, vaan abstraktio, joka tapahtuu itse tuotantoprosessissa. He voivat tietenkin tehdä näin vain unohtaessaan tarkkailla pääoman käyttäytymistä pääomana tämän prosessin aikana.

Tässä on paikallaan kiinnittää huomiota momenttiin, joka ei tule nyt ensi kertaa esiin vain havainnoitsijan kannalta, vaan on itse taloudellisen suhteen asettama. Ensimmäisessä tapahtumassa, pääoman ja työn välisessä vaihdossa, työ sellaisenaan, *itseään varten olemassa oleva* työ ilmeni välttämättä *työläisenä*. Samoin on tässä toisessakin prosessissa: pääoma yleisesti otettuna on itseään-varten-olevana — niin sanoaksemme *itsekkäänä* — arvona asetettu (rahassa se tuli ilmaistuksi vain pyrkimyksenä). Mutta itseään-varten-oleva pääoma on *kapitalisti*. Sosialistit kylläkin sanovat että me tarvitsemme pääomaa, mutta emme kapitalistia.¹³² Niin puhuttaessa pääoma ilmenee pelkkänä esineenä, ei tuotantosuhteena, joka itseensä reflektoituna juuri onkin ka-

pitalisti. Voin tietenkin erottaa pääoman tästä yksittäisestä kapitalistista ja pääoma voi siirtyä toiselle kapitalistille. Mutta samalla kun kapitalisti menettää pääoman, hän menettää kapitalistina olemisen ominaisuuden. Näin ollen pääoma on kyllä erotettavissa yksittäisestä kapitalistista, mutta ei *kapitalistista yleensä*, joka sellaisenaan saa vastaansa *työläisen yleensä*. Niin myös yksittäinen työläinen voi lakata olemasta työn itseään-varten-olemista; hän voi periä rahaa, varastaa sitä jne. Mutta silloin hän lakkaa olemasta *työläinen*. Työläisenä hän on ainoastaan itseään-varten-oleva työ. (Tätä on kehiteltävä eteenpäin jäljempänä.)

[B] TYÖPROSESSI JA ARVONLISÄYSPROSESSI

[1] TYÖN MUUTTUMINEN PÄÄOMAKSI

Prosessin päättyessä ei voi ilmaantua mitään sellaista mikä ei ilmennyt jo prosessin alussa sen edellytyksenä ja ehtona. Mutta toisaalta on myös kaiken sen tultava prosessista. Kun pääoma oli tuotantoprosessin alkaessa sen edellytys ja kun pääoma näyttää prosessin päättyessä muotosuhteena kadonneen, se on mahdollista vain siksi että ei havaita niitä näkymättömiä lankoja, jotka kietovat pääomaa kautta koko prosessin. Tarkastelkaamme siis tuotantoprosessin tätä puolta.

Ensimmäinen johtopäätös kuuluu:

α) Kun työ liitetään pääomaan, pääomasta tulee tuotantoprosessi; mutta siitä tulee ennen muuta *materiaalinen* tuotantoprosessi; tuotantoprosessi ylipäätään niin että pääoman tuotantoprosessi ei eroa materiaalisesta tuotantoprosessista ylipäätään. Sen muotomääritys on kokonaan hävinnyt. Sen perusteella että pääoma on vaihtanut osan esineellisestä [aineellisesta] olemisestaan työhön, itse sen esineellinen [aineellinen] oleminen on jakautunut itsessään esineeksi ja työksi; niiden molempien suhde muodostaa tuotantoprosessin tai vielä tarkemmin *työprosessin*. Sen myötä *työprosessi*, joka on asetettu jo ennen arvoa *lähtökohtana* ja joka on abstraktisuutensa, puhtaan aineellisuutensa vuoksi yhtä lailla ominainen kaikille tuotantomuodoille, tulee *jälleen* esiin *pääoman sisällä* sellaisena prosessina, joka tapahtuu pääoman aineksessa, ja muodostaa sen sisällön.

(Myöhemmin osoittautuu, että myös itse tuotantoprosessin sisällä tapahtuva *muotomäärityksen häviäminen* on vain näennäistä.)

Niin pian kuin pääoma on arvoa, mutta ilmenee prosessina ensi sijassa yksinkertaisen tuotantoprosessin muodossa, ts. tuotantoprosessin, jota ei ole asetettu mihinkään erityiseen *taloudelliseen* määritteisyyteen, vaan tuotantoprosessiksi ylipäätään, voidaan sanoa — aina sen mukaan mihin yksinkertaisen tuotan-

toprosessin erityiseen puoleen huomio kiinnitetään (kuten olemme nähneet, yksinkertainen tuotantoprosessi sellaisenaan ei suinkaan edellytä pääomaa, vaan on ominainen kaikille tuotantotavoille) — että pääoma muuttuu tuotteeksi tai että se on työväline tai työn raaka-ainetta. Jos taas pääomalla ymmärretään yhtä niistä puolista, jotka ovat työtä vastassa aineksena tai pelkkänä välineenä, silloin sanotaan täysin oikeutetusti että pääoma ei ole tuottavaa¹³³, koska sitä silloin tarkastellaan vain työtä vastassa olevana esineenä, materiana, jonakin pelkästään passiivisena. On kuitenkin oikein sanoa, että pääoma ei ilmene yhtenä tuotantoprosessin puolena eikä spesifisenä erona yhdessä puolesa itsessään eikä liioin pelkkänä tuotantoprosessin tuloksena (tuotteena), vaan itse yksinkertaisena tuotantoprosessina; että viimeksi mainittu ilmenee nyt itseään liikuttavana pääoman sisältönä.

* * *

[III — 14] {Kysymys siitä mikä on *tuottavaa työtä* ja mikä *ei*, mistä on paljon kiistelty sen jälkeen kun *Adam Smith* teki tämän erottelun¹³⁴, on ratkaistava analysoimalla itse pääoman eri puolia. *Tuottavaa työtä* on pelkästään se työ, joka tuottaa *pääomaa*. Eikö ole järjetöntä, kysyy hra Senior (ainakin hän esittää tämän suuntaisen kysymyksen), että pianorakentajaa olisi pidettävä *tuottavana työläisenä*, mutta *pianistia* ei, vaikka piano on ilman pianistia järjettömyyttä?¹³⁵ Kuitenkin asia on täsmälleen näin. Pianorakentaja uusintaa *pääomaa*; pianisti vaihtaa työnsä vain tuloon.¹³⁶ Mutta eikö pianisti tuota musiikkia ja tyydytä sävelaistiamme, eikö hän tavallaan tuota sitä? Hän tekee todellakin niin: hänen työnsä tuottaa jotakin; tämä ei kuitenkaan tee siitä *tuottavaa työtä taloudellisessa* mielessä; se on yhtä vähän tuottavaa kuin hourekuvia tuottava mielipuolen työ. *Työ on tuottavaa vain siinä tapauksessa että se tuottaa oman vastakohtansa*. Tästä syystä eräät taloustieteilijät tekevät ns. tuottamattomasta työläisestä epäsuorasti tuottavan. Esimerkiksi pianisti kannustaa tuotantoa: osittain sillä että hän virittää yksilöllisyytemme toimintakykyisemmäksi, vireämmäksi, osittain siinä tavanomaisemmassa mielessä että hän herättää uuden tarpeen, jonka tyydyttämiseksi käytetään välittömässä materiaalisessa tuotannossa suurempaa ahkeruutta. Tässä myönnetään jo, että vain työ joka tuottaa pääomaa, on tuottavaa; että siis se työ ei ole tuottavaa, vaan tuottamatonta, joka ei tätä tee, olkoonpa se miten *hyödyllistä* tahansa — ja aivan yhtä hyvin se saattaa olla vahingollista — pääomanmuodostuksen kannalta.

Eräät toiset taloustieteilijät sanovat, että tuottavan ja tuottamattoman työn eroa ei pidä yhdistää tuotantoon, vaan kulutukseen. Asia on juuri päinvastoin. Tupakan tuottaja on tuottava,

vaikka tupakan kulutus onkin tuottamatonta. Tuotanto tuottamatonta kulutusta varten on juuri yhtä tuottavaa kuin tuottavaa kulutusta varten tapahtuva tuotanto, edellyttäen aina että molemmat tuotannot tuottavat tai uusintavat pääomaa. Näin ollen *Malthus* (X, 40)¹³⁷ sanoo aivan oikein:

»*Tuottava työntekijä on se joka suoraan lisää herransa rikkautta.*»

Tämä on oikein ainakin yhdeltä kannalta. Ilmaisuuksien liian abstraktinen, koska se pätee tässä muodossaan myös orjaan. »Herran rikkaus» tarkasteltuna suhteessa työntekijään on itse rikkauden muoto suhteessa työhön, on pääoma. Tuottava työläinen on se joka suoraan lisää pääomaa.} [III — 14]

* * *

[III — 14] β) Nyt on tarkasteltava pääoman muotomäärittämisestä siltä kannalta miten se säilyy ja muuntuu tuotantoprosessissa.

Käyttöarvona työ on olemassa ainoastaan *pääomaa varten* ja on nimenomaan itse pääoman käyttöarvo, ts. se välittävä toiminta, jolla pääoma *lisää arvoaan*. Pääoma arvoaan uusintavana ja lisäävänä on itsenäinen vaihtoarvo (raha), joka esiintyy prosessina, *arvonlisäysprosessina*. Näin ollen työ ei ole käyttöarvo työläistä varten; työ ei ole näin ollen häntä *varten* rikkauden *tuotantovoima*, rikastumisväline tai rikastumistoimintaa. Työläinen tuo työnsä käyttöarvona pääoman kanssa toteutettavaan vaihtoon, jolloin pääoma ei ole häntä vastassa pääomana, vaan *rahana*. Pääomasta tulee suhteessa työläiseen pääomaa sellaiseen vasta siinä työn kulutuksessa, joka jää ensi alkuun tämän vaihdon ulkopuolelle ja on riippumaton siitä. Ollessaan *käyttöarvo* pääomaa varten työ on *pelkkä vaihtoarvo* työläistä varten, hänen käytettävissään oleva *vaihtoarvo*. Vaihtoarvona työ asettaa itsensä vaihtotapahtumassa pääoman kanssa, tullessaan myydyksi rahasta.

Jonkin esineen käyttöarvo ei koske lainkaan sen myyjää sellaisenaan, vaan vain sen ostajaa. Se salpietarin ominaisuus että sitä voi käyttää ruutiin ei määrää salpietarin hintaa, vaan hinnan määräävät itse salpietarin tuotantokustannukset, siinä esi-neellistyneen työn määrä. Kierrossa, mihin käyttöarvot astuvat hintoina, ei niiden arvo ole tulosta tästä kierrosta, vaikka arvo realisoituukin vain kierrossa; arvo on kierron *edellyttämä* ja toteutuu ainoastaan vaihdettaessa rahaan.

Näin se työ, jonka työläinen myy pääomalle *käyttöarvona*, on työläiselle hänen *vaihtoarvonsa*, jonka hän haluaa realisoida, mutta joka on jo *määrätty* ennen tätä vaihtotapahtumaa, on edellytetty häneltä ehtona, on jokaisen toisen tavaran tavoin kysynnän ja tarjonnan määräämä, tai yleisesti ottaen — ja tämä yksin kos-

kee meitä tässä — on tuotantokustannusten määräämä, sen esineellistyneen työmäärän, joka tarvitaan tuottamaan työläisen työkyky [Arbeitsfähigkeit] ja jonka työläinen saa näin olleen vastikkeena.

Näin ollen [III — 15] se työn vaihtoarvo, jonka realisointi tapahtuu vaihtoprosessissa kapitalistin kanssa, on *edellytetty*, etukäteen määrätty, ja kokee vain sen muodollisen muutoksen, jonka realisointi panee jokaisen vain ajatuksellisesti asetetun hinnan käymään läpi. Työn käyttöarvo ei ole määrännyt sen vaihtoarvoa. Työllä on käyttöarvoa itse työläiselle vain sikäli mikäli se *on vaihtoarvo*, mutta ei siksi että se tuottaa vaihtoarvoja. Pääomalle työllä on vaihtoarvo vain mikäli se on käyttöarvo. Työ ei ole vaihtoarvostaan eroava käyttöarvo itse työläiselle, vaan ainoastaan pääomalle. Työläinen vaihtaa siis työn yksinkertaisena, etukäteen määrättynä, menneen prosessin määräämänä vaihtoarvona — hän vaihtaa itse työn *esineellistyneenä työnä*; hän vaihtaa sen vain mikäli tähän työhön on jo esineellistynyt tietty määrä työtä ja sen vastike on jo mitattu, annettu.

Pääoma saa vaihdossa tämän työn elollisena työnä, yleisenä rikkautta tuottavana voimana, rikkautta lisäävänä kasvattavana toimintana. On siis selvää, että työläinen ei voi *rikastua* tällä vaihdolla, sillä samoin kuin Eesau antoi esikoisuutensa hernekeitosta, samoin työläinen antaa pois *luovan voimansa* työkyvystään [arvosta], joka on käsillä tiettyinä suurena. Kuten jäljempänä näemme, hänen täytyy päinvastoin köyhtyä, koska hänen työnsä luova voima on nyt häntä vastassa pääoman voimana, *vieraana mahtina*. Työläinen *luovuttaa* pois itseltään [entäussert] työn rikkautta tuottavana voimana; pääoma anastaa työn itselleen tällaisena tuottavana voimana. Näin ollen työn eroaminen työn tuotteen omistuksesta, työn eroaminen rikkaudesta on jo asetettu itse tässä vaihtotapahtumassa. Se mikä näyttää paradoksaaliselta *tulokselta*, sisältyy jo itse edellytykseen. Taloustieteilijät ovat ilmaisseet tämän enemmän tai vähemmän empiirisesti.

Siten työläisen työn tuottavuudesta *tulee* suhteessa työläiseen *vieras mahti*, kuten myös ylipäättään hänen työstään, sikäli kuin se ei ole *kykyä*, vaan liikettä, *todellista* työtä; pääoma sitä vastoin lisää omaa arvoaan *anastamalla vierasta työtä*. (Sillä on ainakin luotu mahdollisuus arvon lisäämiseen; se on luotu työn ja pääoman välisen vaihdon tuloksena. Tämä suhde realisoidaan vasta itse tuotantotapahtumassa, jolloin pääoma todella kuluttaa vieraan työn.)

Samoin kuin työläisen kohdalla työ *edellytettynä* vaihtoarvona vaihtuu rahavastikkeeseen, vaihtuu raha vuorostaan *tavara-* vastikkeeseen, jonka työläinen kuluttaa. Tässä vaihtoprosessissa ei työ ole tuottavaa; siitä tulee tuottavaa vain pääomalle; työ voi ottaa kierrosta vain sen mitä se on siihen heittänyt, ts. jonkin

etukätehen määrätyn tavarapaljouden, joka on sen oma tuote yhtä vähän kuin sen oma arvo.

Sismondi sanoo että työläiset vaihtavat työnsä viljaan ja kuluttavat sen samalla kun heidän työnsä »on tullut pääomaksi heidän herroilleen» (*Simonde de Sismondi J. C. L. Nouveaux Principes d'Economie politique. Seconde édition. Tome I. Pariisi 1827, s. 90*).

»Työtään vaihtaessaan työläiset *muuttavat* sen pääomaksi» (sama, s. 105).

»Myydessään työnsä kapitalistille työläinen saa oikeuden vain *työn hintaan*, mutta hänellä ei ole oikeutta *tämän työn tuotteeseen* eikä siihen arvoon, jonka *hän on tuotteeseen liittännyt*» (*Cherbuliez A. Richesse ou pauvreté. Pariisi 1841, s. 55—56*).

»*Työn myyminen merkitsee luopumista kaikista työn hedelmistä*» (sama, s. 64).

Näin ollen kaikki sivistyksen edistysaskelet tai toisin ilmaistuna kaikki *yhteiskunnallisten tuotantovoimien* tai jos niin halutaan *itse työn tuotantovoimien* lisääntyminen — sellaisena kuin se on tulosta tieteestä, keksinnöistä, työnjaosta ja työn yhdistämisestä, parantuneista liikenne- ja yhteydenpitovälineistä, maailmanmarkkinoiden luomisesta, koneista jne. — ei rikastuta työläistä, vaan *pääomaa*; kaikki ne siis lisäävät vain entisestään työtä hallitsevaa mahtia; lisäävät vain pääoman tuotantovoimaa. Koska pääoma on työläisen vastakohta, sivistyksen edistysaskelet lisäävät vain pääoman *objektiivista valtaa* työhön.

Työn muuttuminen (elollisena tavoitteellisena toimintana) *pääomaksi* on *an sich** pääoman ja työn välisen vaihdon tulos sikäli että vaihto antaa kapitalistille omistusoikeuden työn tuotteeseen (ja määräysvallan siihen). *Tämä muutos tapahtuu* vasta itse *tuotantoprosessissa*. Kysymys pääoman tuottavuudesta tai tuottamattomuudesta on siis järjetön. Siellä missä pääoma muodostaa tuotannon perustan ja kapitalisti siis on tuotannon komentaja, on itse työ *tuottavaa vain silloin* kun se on liitetty pääomaan. Työn tuottavuudesta tulee pääoman tuotantovoima yhtä lailla kuin tavaroiden yleinen vaihtoarvo määräytyy rahaksi. Työ siinä asussa kuin se on olemassa *itseään varten* työläisessä vastakohtana pääomalle, siis työ *välittömässä olemisessaan*, erillään pääomasta, *ei ole tuottavaa*. Työläisen toimintana työstä ei koskaan tulekaan *tuottavaa* niin kauan kuin se sisältyy vain yksinkertaiseen kiertoprosessiin, joka aiheuttaa pelkästään muodollisia muutoksia. Näin ollen ne, jotka todistelevat, että kaikki [III — 16] pääomalle kuuluvana pidetty tuotantovoima on työn *tuotantovoiman siirtämistä, sen paikan vaihtoa*, unohtavat juuri, että itse pääoma on oleellisesti tätä *siirtämistä, paikan vaihtoa* ja että palkkatyö sellaisenaan edellyttää pääomaa, ja jos asiaa tarkastellaan työn kannalta, sekin on tätä *transsubstantiaatiota***;

* — »itsessään», mahdollisuutena, piilevästi, potentiaalisesti. *Toim.*

** — yhden substanssin muuttuminen toiseksi. *Toim.*

työ on välttämätön prosessi, joka muuttaa työn omat voimat työläiselle *vieraiksi* voimiksi. Tästä syystä [pikkuporvarillisten sosialistien] vaatimus säilyttää samaan aikaan palkkatyö ja kumota pääoma on itsessään ristiriitainen ja itsensä kumoava.

Eräät toiset kirjoittajat, jotka itse ovat taloustieteilijöitä, esimerkiksi Ricardo, Sismondi jne., sanovat että *vain työ* on tuottavaa, ei pääoma¹³⁸. Tällöin he eivät kuitenkaan ota pääomaa sen *spesifisessä muotomäärityksessä*, itsessään reflektoitavana *tuotantosuhteena*, vaan ajattelevat vain sen aineellista substanssia, raaka-ainetta jne. Nämä aineelliset elementit eivät kuitenkaan tee pääomaa pääomaksi. Toisaalta heidän mieleensä juolahtaa sitten taas, että pääoma on samaan aikaan *arvo*, siis jotakin *immateriaalista*, jotakin, jolle oma aineellinen kokoonpano on yhdentekevä. Niinpä Say sanoo:

»Pääoma on aina immateriaalinen olio, sillä materia ei muodosta pääomaa, vaan tämän materian *arvo*, eikä siinä arvossa ole mitään ruumiillista» (Say J. B. *Traité d'économie politique*. Troisième édition. Tome second. Pariisi 1817, s. 429).

Ja Sismondi:

»Pääoma on kaupallinen *idea*» (Simonde de Sismondi J. C. L. *Etudes sur l'économie politique*. Tome II. Bruxelles 1838, s. 273).

Mutta sitten heidän päähänsä pälkähtää, että pääoma on toki myös jokin muu taloudellinen määrittäminen kuin *arvo*, koska muutoin ei voisi ylipäätään puhua pääomasta *erotukseksi arvosta* ja jos kaikki pääomat ovatkin arvoja, niin arvot sellaisinaan eivät ole vielä pääomaa. Sitten he pakenevat jälleen siihen aineelliseen hahmoon, mikä pääomalla on tuotantoprosessin sisällä. Niinpä esimerkiksi Ricardo selittää pääoman kasatuksi työksi, jota käytetään uuden työn tuottamisessa, ts. hän määrittää pääoman pelkäksi *työvälineeksi* tai *työn materiaaliksi*¹³⁹. Say puhuu tässä mielessä jopa »*pääoman tuottavasta palveluksesta*»¹⁴⁰, johon pääoman saaman korvauksen pitäisi perustua, aivan kuin työväline sellaisenaan voisi vaatia työläiseltä kiitollisuutta ja aivan kuin vasta työläinen ei muuttaisi pääomaa todelliseksi työvälineeksi, joksikin *tuottavaksi*. Työvälineen itsenäisyys, ts. sen *yhteiskunnallinen* määrittäminen, ts. sen määrittäminen pääomaksi edellytetään tässä pääoman vaatimusten perustelemiseksi. *Proudhonin* väittäminen: »*pääomalla on arvo, työ taas tuottaa*»¹⁴¹ ei todellakaan merkitse muuta kuin: pääoma on arvo, ja koska tässä ei sanota pääomasta mitään enempää kuin että se on arvo, se merkitsee että arvo on arvo (tämän arvostelman subjekti on pelkästään toinen nimitys predikaatille); kun työn sanotaan tuottavan, olevan tuottavaa toimintaa, se merkitsee että työ on työtä, koska työ ei »*tuottamisen*» lisäksi ole mitään muuta.

On toki päivänselvää että näissä tautologisissa arvostelmissa ei ole mitään syvää viisautta ja että ne eivät voi etenkään ilmaista mitään arvon ja työn suhdetta, missä ne ovat suhteessa toisiinsa ja eroavat toisistaan, eivätkä ole toinen toista kohtaan välinpitämättömiä ja yhdentekeviä. Jo sen että *työ* ilmenee suhteessa pääomaan subjektina, ts. että työläinen esiintyy vain *työn* määrittämissä eikä tämä työ ole *itse työläinen*, jo sen täytyisi avata silmät. Jo tähän sisältyy, pääomaan edes puuttumatta, sellainen työläisen yhteys, suhde omaan toimintaansa, joka ei suinkaan ole »luonnollinen», vaan sisältää jo itse spesifisen *taloudellisen* määrittämissä.

Sikäli kuin tarkastelemme pääomaa tässä sellaisena suhteena, joka eroaa arvosta ja rahasta, silloin pääoma on *pääomaa yleensä*, ts. niiden määrittämissä kokonaisuus, jotka erottavat arvon pääomana arvosta pelkkänä arvona tai rahana. Arvo, raha, kierto jne., hinnat jne. edellytetään annetuiksi, samoin työ jne. Emme ole kuitenkaan tässä vielä tekemisissä pääoman *erityisen* muodon kanssa, emme liioin *yksittäisen pääoman* kanssa, joka eroaa muista yksittäisistä pääomista jne. Me seuraamme sen syntyprosessia. Tämä pääoman dialektinen syntyprosessi on vain ajatuksellinen ilmaus pääoman synnyttävälle todelliselle liikkeelle. Myöhempiä suhteita tulee tarkastella tästä alkiosta kasvaneena kehityskulkuna. On kuitenkin tarpeen todeta se tietty muoto, jossa pääoma asetetaan jossakin *konkreettisesti* kohdassa. Muutoin syntyy sekaannusta.

[2) ARVON ITSELISÄYS KAPITALISTISEN TUOTANNON VÄLTTÄMÄTTÖMÄNÄ EHTONA]

[III — 17] Pääomaa on tähän asti tutkittu aineelliselta materiaaliselta puoleltaan *yksinkertaisena tuotantoprosessina*. Mutta muotomäärittämissä kannalta tämä prosessi on *arvon itselisyprosessi*. Arvon itselisy sulkee sisäänsä sekä ennestään olemassa olevan arvon säilymisen että sen moninkertaistamisen.

Arvo tulee esiin subjektina. Työ on tarkoituksenmukaista toimintaa ja siten on aineelliselta kannalta edellytetty ennakolta, että työvälinettä on tuotantoprosessissa todella käytetty jonkin päämäärän saavuttamisen välineenä ja että tuotteeksi muuttunut raaka-aine on saanut aikaisempaa korkeamman käyttöarvon tuloksena joko kemiallisesta aineenvaihdosta tai mekaanisesta muutoksesta. Kuitenkin käyttöarvoa koskiessaan itse tämä puoli kuuluu vielä yksinkertaiseen tuotantoprosessiin. Tässä ei ole kysymys siitä — asia on pikemminkin oletettu, edellytetty — että luotaisiin korkeampi käyttöarvo (tämä on suhteellista; kun vilja muutetaan viinaksi, on korkeampi käyttöarvo jo asetettu suh-

teessa kiertoon); tässä ei ole myöskään luotu korkeampaa käyttöarvoa yksilölle, tuottajalle (se on ainakin satunnaista eikä koske lainkaan suhdetta sellaisenaan), vaan korkeampi käyttöarvo on luotu *muille*. Asian ydin on siinä, että [kapitalistisessa tuotantoprosessissa] saadaan aikaan *korkeampi vaihtoarvo*.

Yksinkertaisessa kierrossa prosessi päättyi yksittäisen tavaran osalta siihen, että tavara meni kaupaksi ja kulutettiin. Siten tavara joutui pois kierrosta, menetti vaihtoarvonsa, ylipäättään taloudellisen muotomäärityksensä. Pääoma on kuluttanut materiaalinsa työllä ja työn materiaalillaan; pääoma on kuluttanut itsensä käyttöarvona, mutta vain *käyttöarvona sitä itseään varten*, pääomana. Pääoman kuluttaminen käyttöarvona kuuluu tässä siis kierron piiriin, tai pikemminkin pääoma itse asettaa tässä *kierron alun* tai lopun, miten vain. Käyttöarvon kulutus kuuluu tässä taloudellisen prosessin piiriin, koska käyttöarvo on tässä vaihtoarvon määräämä. Tuotantoprosessissa ei pääoma lakkaa missään vaiheessa olemasta pääomaa eikä arvo lakkaa olemasta arvoa ja sellaisena *vaihtoarvoa*. Mikään ei ole sen typerämpää kuin sanoa herra Proudhonin¹⁴² tavoin, että vaihtotapahtuma, ts. se että pääoma astuu jälleen yksinkertaiseen vaihtoon, muuttaa pääoman tuotteesta vaihtoarvoksi. Se heittäisi meidät jälleen takaisin alkuun, jopa välittömään vaihtokauppaan asti, missä tarkastellaan vaihtoarvon syntyä tuotteesta.

Se että pääoma tuotantoprosessin päätyttyä, sen jälkeen kun se on kulutettu käyttöarvona, astuu ja voi astua jälleen tavarana kiertoon, sisältyy jo siihen että pääoma edellytettiin etukäteen itsensä säilyttäväksi vaihtoarvoksi. Mutta mikäli pääomasta tulee nyt uudelleen tavara vain tuotteena ja vaihtoarvo vain tavarana, mikäli pääoma saa hinnan ja sellaisenaan realisoituu rahaksi, se on yksinkertainen tavara, vaihtoarvo yleensä; ja siksi sen kohtalona voi kierrossa olla sekä se että pääoma realisoituu rahaksi, että se että pääoma ei realisoituu rahaksi; tämä merkitsee että pääoman vaihtoarvo voi muuttua tai voi olla muuttumatta rahaksi. Näin ollen pääoman vaihtoarvo, joka tähän asti oli asetettu ajatuksellisesti, on pikemmin tullut problemaattiseksi kuin *syntynyt*. Mitä sitten tulee siihen että pääoma asetetaan kierrossa *reaalisesti* korkeammaksi vaihtoarvoksi, se ei suinkaan voi johtua itse kierrosta, jossa yksinkertaisen määrityksensä mukaan vaihdetaan vain vastikkeita. Jos pääoma tulee ulos kierrosta korkeampana vaihtoarvona, on sen täytynyt mennäkin kiertoon sellaisena.

Muodoltaan pääoma ei koostu työn esineistä ja työstä, vaan *arvoista* ja vielä määrätymmin *hinnoista*. Se että pääoman arvoelementit ovat tuotantoprosessin aikana olemassa eri substansseina ei koske niiden määrittystä arvoina; se ei muuta niitä. Kun ne prosessin päättyessä kerääntyvät levottoman liikkeen, prosessin muodosta jälleen tuotteessa yhteen levolliseksi, objektiiviseksi

muodoksi, on tämä yhtä lailla taas pelkkää aineenvaihtoa suhteessa arvoon, jota se ei muuta. Substanssit on tosin sellaisinaan hävitetty, mutta niitä ei ole hävitetty olemattomiin, vaan muutettu toisella tavalla muotoilluksi substanssiksi. Aikaisemmin ne esiintyivät tuotteen elementaarisina, yhdentekevinä ehtoina. Nyt niistä on tullut tuotteita. Tuotteen arvo voi siis olla vain yhtä kuin niiden arvojen summa, jotka materialisoituivat prosessin tietyissä aineellisissa elementeissä, raaka-aineessa, työvälineessä (tähän kuuluvat myös pelkästään apuaineina toimivat tavarat) sekä itse työssä. Raaka-aine on kulutettu kokonaan, työ on kulutettu kokonaan, työväline on kulutettu vain osittain ja sillä on siis edelleen hallussaan osa pääoman arvosta siinä määrättyssä olemassaolomuodossa, joka oli sille ominainen jo ennen prosessia. Tähän pääoman arvon osaan ei siis kiinnitetä tässä lainkaan huomiota, koska se ei ole kokenut mitään muutosta. Arvojen erilaiset olemassaolotavat olivat puhdasta näennäisyyttä, arvo itse muodosti sen olemuksen, joka pysyi samana olemassaolotapojen hävitessä. Tältä kannalta tuote, jota tarkastellaan arvona, ei ole *tuote*, vaan se on pikemminkin pysynyt identtisenä, muuttumattomana arvona ja sillä on vain toinen olemassaolomuoto, joka sekin on kuitenkin arvolle yhdentekevä ja voidaan vaihtaa rahaan.

Tuotteen arvo on yhtä kuin raaka-aineen arvo plus työvälineiden hävitetyn osan arvo (ts. työvälineiden sen osan, joka meni tuotteeseen ja hävitettiin alkuperäisessä muodossaan) plus työn arvo. Toisin sanoen tuotteen hinta on yhtä kuin sen tuotantokustannukset, ts. yhtä kuin tuotantoprosessissa kulutettujen tavaroiden hintojen summa. Tämä merkitsee toisin sanoen vain sitä että tuotantoprosessi oli aineelliselta kannalta yhdentekevä [III—18] arvolle; että arvo tästä syystä on pysynyt identtisenä itsensä kanssa ja on vain omaksunut toisen aineellisen olemassaolotavan, on materialisoitunut toisessa substanssissa ja toisessa muodossa. (Substanssin muodolla ei ole mitään yhteistä taloudellisen *muodon* kanssa, arvon kanssa sellaisenaan.)

Jos pääoma oli alun perin yhtä kuin 100 taaleria, se on pysynyt entiseen tapaan yhtä kuin 100 taalerina huolimatta siitä että nämä 100 taaleria olivat tuotantoprosessissa olemassa 50 taalerina puuvillaa, 40 taalerina työpalkkaa ja 10 taalerina kehuukoneita ja ovat nyt olemassa 100 taalerin hintaisena puuvillalankana. Tämä 100 taalerin uusintaminen on pelkästään niiden säilyttämistä identtisinä itsensä kanssa, vain sillä erotuksella, että säilyttämisen välittää tässä materiaallinen tuotantoprosessi. Tämän prosessin on tästä syystä jatkuttava tuotteeksi asti, sillä muutoin puuvilla menettää arvonsa, työvälinettä käytetään turhaan ja työpalkka maksetaan turhaan. Ainoa ehto arvon säilymiselle omana itsenään on, että tuotantoprosessi on todellinen täydellinen prosessi, jatkuu siis tuotteeksi asti. Tuotantoprosessin kokonai-

suus, ts. se että se etenee tuotteeseen asti, on tässä tosiasiasa ehto arvon itsesäilytykselle, sen pysymiselle identtisenä itsensä kanssa; tämä sisältyy kuitenkin jo siihen alkuperäiseen ehtoon, että pääomasta tulee todella käyttöarvo, tulee todellinen tuotantoprosessi; se on siis tässä kohdassa *ennakolta edellytetty*.

Toisaalta tuotantoprosessi on tuotantoprosessi pääomalle *vain* sikäli kuin pääoma säilyttää itsensä arvona tässä prosessissa, siis myös tuotteessa. Tästä syystä väittämä että välttämätön hinta on yhtä kuin tuotantokustannusten hintojen summa, on puhtaasti analyttinen¹⁴³. Tämä on itse pääoman tuottamisen edellytys. Pääoma on aluksi annettu 100 taalerina, yksinkertaisena arvona; sitten se esiintyy tässä prosessissa itse pääoman määrättyjen — itse tuotantoprosessin määräämien — arvoelementtien hintojen summana. Pääoman hinta, sen rahassa ilmaistu arvo on yhtä kuin sen tuotteen hinta. Se merkitsee että tuotantoprosessin tuloksena saatu pääoman arvo on se sama mikä pääomalla oli tämän prosessin edellytyksenä ollessaan.

Pääoman arvo ei kuitenkaan säilytä tuotantoprosessin aikana sitä yksinkertaisuutta, joka sillä oli prosessin alkaessa, ei liioin sitä yksinkertaisuutta, jonka se taas saa tuotantoprosessin päättyessä, sen tuloksena; se jakaantuu päinvastoin sellaisiksi ensinäkemältä täysin yhdenentekeviksi määrällisiksi rakenneosiksi kuin työn arvoksi (työpalkka), työvälineen arvoksi ja raaka-aineen arvoksi. Tässä on annettu toistaiseksi vasta se suhde, että yksinkertainen arvo hajoaa tuotantoprosessissa lukumääräisesti joksikin arvojen joukoksi, joka yhtyy tuotteessa jälleen tasalaatuiseksi yksinkertaisuudeksi, mutta on siinä nyt *summa*. Tämä summa on kuitenkin yhtä kuin alkuperäinen yhtäläinen kokonaisuus. Jos tarkastellaan pelkästään arvoa, ei tähän sisälly vielä määrällistä jakoa lukuun ottamatta mitään muuta eroa eri arvomäärien keskinäisissä suhteissa. Alkuperäinen pääoma oli 100 taaleria; 100 taaleria on tuote, mutta nämä 100 taaleria esiintyvät nyt summana: $50 + 40 + 10$ taaleria. Olisin voinut alun perinkin tarkastella näitä 100 taaleria $50 + 40 + 10$ taalerin summana, mutta yhtä perustellusti ne voisi katsoa $60 + 30 + 10$ taalerin summaksi jne. Kun 100 taaleria esiintyvät nyt tiettyjen määrien summana, se johtuu siitä että jokainen niistä aineellisista elementeistä, joiksi pääoma tuotantoprosessissa jakaantui, esitti yhtä pääoman arvon osaa, mutta täysin määrättyä osaa.

Myöhemmin käy ilmi että itse niillä määrillä, joiksi alkuperäinen yhtenäinen kokonaisuus jakaantuu, on tietty keskinäinen suhde, mutta tässä se ei koske meitä vielä lainkaan. Siinä määrin kuin tuotantoprosessin aikana tapahtuu itse arvojen liikettä, se on puhtaasti muodollista ja muodostuu seuraavasta yksinkertaisesta tapahtumasta. [Ensiksi] arvo on olemassa yksikkönä, ts. tiettyinä määrinä yksiköitä, joita itseään tarkastellaan yksikkönä,

kokonaisuutena: 100 taalerin pääoma; toiseksi tuotantoprosessin aikana tämä kokonaisuus jakaantuu 50 taaleriksi, 40 taaleriksi ja 10 taaleriksi, — tällä jaolla on oleellinen merkitys mikäli työn materiaalia, työvälineitä ja työtä käytetään tiettyinä määrinä, mutta tässä suhteessa itse 100 taaleriin se on vain niiden yhden-tekevää jakamista yhden ja saman yksikön eri määriksi; vihdoin [kolmanneksi] tuotteessa nämä 100 taaleria ilmaantuvat taas uudelleen summana. Arvon kannalta ainoa prosessi on se, että arvo esiintyy aluksi kokonaisuutena, ykseytenä, sitten tämän ykseyden jakaantumisenä tietyiksi osiksi, ja lopuksi summana. Ne 100 taaleria, jotka esiintyvät lopussa summana, ovat aivan täsmälleen se sama summa, joka esiintyi alussa yhtenäisenä kokonaisuutena. Summan määräytymiseen, tiettyyn yhteenlaskuun tultiin vain tuotantotapahtumassa esiintyneen jakaantumisen nojalla; tätä määräytymistä ei ole olemassa itse tuotteessa sellaisenaan. Väittäminen että tuotteen hinta on yhtä kuin tuotantokustannusten hinta tai että pääoman arvo on yhtä kuin tuotteen arvo, merkitsee siis vain, että pääoman arvo on säilynyt tuotantotapahtumassa ja ilmenee nyt summana.

Jos tarkastelisimme vain tätä pääoman identtisyyttä tai sen arvon uusintamista läpi koko tuotantoprosessin, emme olisi päässeet vielä askeltakaan alkua pitemmälle. Se mikä oli alussa olemassa edellytyksenä, on nyt olemassa [III—19] tuloksena ja lisäksi muuttumattomassa muodossa. On selvää että taloustieteilijät eivät tosiasiallisesti tarkoita tätä puhuessaan tuotantokustannuksista hinnan määrääjänä. Muutoin ei voitaisi koskaan luoda suurempaa arvoa kuin alun perin oli olemassa; ei voitaisi luoda suurempaa vaihtoarvoa, vaikka syntyisikin suurempi käyttöarvo, josta ei tässä ole lainkaan puhe. On kysymys *pääoman käyttöarvosta* sellaisenaan, ei tavaran käyttöarvosta.

Kun sanotaan, että tavaran tuotantokustannukset eli sen pakollinen hinta on yhtä kuin 110, niin se lasketaan näin: alkuperäinen pääoma on yhtä kuin 100 (siis esimerkiksi raaka-aineet yhtä kuin 50, työ yhtä kuin 40, työvälineet yhtä kuin 10) + + 5 % (korko) + 5 % (voitto). Tuotantokustannukset ovat siis yhtä kuin 110, ei 100; näin siis tuotantokustannukset [Produktionskosten]¹⁴⁴ ovat korkeammat kuin tuotannon omakustannukset [Kosten der Produktion].

Asiaa ei auta lainkaan jos pakenemme tavaran vaihtoarvosta sen käyttöarvoon, kuten eräät taloustieteilijät mielellään tekevät. Jos jälkimmäinen, käyttöarvo, on käyttöarvona korkeampi tai alhaisempi, se ei sellaisenaan määrää vaihtoarvoa. Tavaroiden hinnat laskevat usein niiden tuotantohintojen alapuolelle¹⁴⁵, vaikka nämä tavarat ovat kiistattomasti saaneet korkeamman käyttöarvon kuin niillä oli tuotannon *alkamista edeltäneenä* kautena.

On yhtä turhaa paeta kiertoon. Tuotan sadan arvosta, mutta myyn sadankymmenen arvosta.

»Voittoa ei luoda vaihtamalla. Ellei sitä ollut olemassa ennen tätä kaupantekoa, ei sitä voi olla olemassa sen jälkeenkään» (*Ramsay G. An Essay on the Distribution of Wealth. Edinburgh 1836, s. 184.*)

Se merkitsee, että arvon lisääntyminen yritetään johtaa yksinkertaisesta kierrosta, vaikka arvo esiintyy yksinkertaisessa kierrossa *nimenomaisesti* vain vastikkeena. Myös empiirisesti on selvää, että jos kaikki myyvät 10 % liian kalliilla, se merkitsisi samaa kuin jos kaikki myisivät tuotantokustannuksista. Lisäarvo¹⁴⁶ olisi silloin puhtaasti nimellinen, keinotekoinen, ehdollinen, olisi pelkkä fraasi. Ja koska raha itsekin on tavara, tuote, sekin myytäisiin 10 % liian kalliilla, ts. myyjä, joka saisi 110 taalera, saisiikin tosiasiallisesti vain 100 taalera.

(Katso myös mitä *Ricardo* esittää ulkomaankaupasta. Hän tarkastelee sitä yksinkertaisena kiertona ja sanoo sen vuoksi:

»Ulkomaankauppa ei voi milloinkaan lisätä maan vaihtoarvoja.»¹⁴⁷

Ne perusteet, jotka *Ricardo* esittää väitteensä tueksi, ovat ehdottomasti niitä samoja, jotka »todistavat» että vaihto sellaisenaan, yksinkertainen kierto, siis kauppa ylipäänsä, sikäli kuin sitä tarkastellaan yksinkertaisena kiertona, ei voi milloinkaan korottaa *vaihtoarvoja*, ei voi milloinkaan luoda *vaihtoarvoa*.)

Päinvastaisessa tapauksessa täytyisi väittää että hinta on yhtä kuin tuotantokustannukset, kuulua: tavaran hinta on aina korkeampi kuin sen tuotantokustannukset.

Yksinkertaisen numeerisen jaon ja yhteenlaskun lisäksi arvoon liittyy tuotantoprosessissa vielä se formaalinen elementti, että arvon osat ilmenevät nyt *tuotantokustannuksina*, ts. että itse tuotantoprosessin elementtejä ei säilytetä niiden aineellisessa materiaalisessa määritteisyydessään, vaan *arvoina*, jotka kulutetaan tuotantoprosessissa siinä asussa, joka niillä oli *ennen* tuotantoprosessia.

Toisaalta on selvää, että jos tuotantotapahtuma supistuisi vain pääoman arvon uusintamiseen, niin pääoma kokisi vain aineellisia, ei taloudellisia muutoksia, ja tällainen sen arvon yksinkertainen säilyttäminen olisi vastoin pääoman käsitettä. Pääoma ei kylläkään jäisi itsenäisesti olemassa olevan rahan tavoin kierron ulkopuolelle, vaan se ottaisi eri tavaroiden asun, mutta tekisi sen turhaan; se olisi tarkoitukseton prosessi, koska pääoma edustaisi sen päättyessä vain samaa rahasummaa ja olisi vain kokenut tuotantotapahtumassa vahingon vaaran — tuotantotapahtumahan voi epäonnistua ja raha menettää katoamattoman muotonsa.

No niin, tuotantoprosessi on nyt päättynyt, tuote on realisoitu

rahassa ja on ottanut jälleen alkuperäisen 100 taalerin muodon. Mutta onhan kapitalistin myös syötävä ja juotava; hän ei voi elää tästä rahan muodonmuutoksesta. Niinpä osaa 100 taalerista ei voisi vaihtaa pääomana, vaan ne täytyisi vaihtaa metallirahana tavaroihin, jotka otetaan käyttöarvoina ja kulutetaan tässä muodossa. 100 taaleria olisi muuttunut 90 taaleriksi, ja koska kapitalisti aina viime kädessä uusintaa pääoman rahan muodossa ja lisäksi sen rahamäärän muodossa, jolla hän aloitti tuotannon, niin loppujen lopuksi ne 100 taaleria olisi tuhlatu ja pääoma olisi kadonnut. Mutta voitaisiin sanoa, että kapitalistille pitää maksaa palkkaa siitä *työstä*, että hän heittää 100 taaleria pääomana tuotantoprosessiin sen sijaan että söisi ne. Mutta mistä hänen palkkansa sitten otettaisiin? Entä eikö hänen työnsä osoittautuisi täysin hyödyttömäksi, koska pääomaan sisältyy työpalkka, ja niin ollen työläiset voisivat elää tuotantokustannusten yksinkertaisesta uusintamisesta, mitä taas kapitalisti ei voi tehdä? Kapitalisti joutuisi siis otsikon *faux frais de production** alle. Tekisipä kapitalisti sitten millaisen palveluksen tahansa, uusintaminen olisi mahdollista ilman häntä, koska työläiset vaativat tuotantoprosessissa itselleen vain sen arvon, jonka he siihen tuovat, eivätkä he tarvitse koko pääomasuhdetta aloittaakseen tuotantoprosessin yhä uudelleen alusta; eikä sitä paitsi olisi olemassa mitään rahavarastoa, josta kapitalistin palvelukset voitaisiin maksaa, koska tavaran hinta olisi yhtä kuin tuotantokustannukset. Jos taas kapitalistin työtä tarkasteltaisiin erityisenä työnä työläisten työn rinnalla ja sen ulkopuolella, vaikkapa työn valvontana jne., kapitalisti saisi silloin työläisten tavoin tiettyä työpalkkaa, joutuisi siis samaan kategoriaan näiden kanssa eikä hänen suhteensa työhön olisi lainkaan kapitalistin suhde; kapitalisti ei myöskään rikastuisi, vaan hän saisi vain sellaista vaihtoarvoa, joka hänen olisi kulutettava kierron avulla.

Pääoman olemassaolo työtä vastassa vaatii, että itseään-var-ten-oleva pääoma — kapitalisti — voi olla olemassa, voi elää *ei-työläisenä*. Toisaalta on yhtä selvää — se johtuu jo [III—20] tavallisista taloudellisista määrityksistä — että sellainen pääoma, joka pystyisi säilyttämään vain oman *arvonsa*, ei säilyttäisikään sitä. *Tuotannon riskit on korvattava*. Pääoman on säilyttävä hintojen heilahteluissa. Tuotantovoiman kohoamisesta johtuva pääoman jatkuva arvonmenetyks on korvattava jne. Tästä syystä taloustieteilijät toteavatkin latteasti, että ellei hyötyä, voittoa saataisi, jokainen tuhlaisi rahansa sen sijaan että heittäisi sen tuotantoon, käyttäisi sen pääomana. Lyhyesti sanottuna jos edellytetään tällainen *arvon lisääntymättömyys*, ts. että pääoman arvo ei moninkertaistu, silloin edellytetään että pääoma ei ole

* — tuottamattomat tuotantokustannukset. *Toim.*

tuotannon todellinen lenkki, ei ole *erityinen tuotantosuhde*; se merkitsee että edellytetään tilanne, jossa tuotantokustannuksilla ei ole pääoman muotoa eikä pääoma esiinny tuotannon ehtona.

On helppo käsittää kuinka työ voi lisätä käyttöarvoa; vaikeus on siinä kuinka työ voi luoda korkeamman vaihtoarvon kuin jo oli olemassa tuotannon edellytyksenä.

Olettakaamme että pääoman työläiselle maksama vaihtoarvo on täsmällinen vastine sille arvolle, jonka työ luo tuotantoprosessissa. Siinä tapauksessa tuotteen vaihtoarvon olisi mahdotonta lisääntyä. Työläiselle maksettaisiin siitä mitä työ sellaisenaan olisi tuonut tuotantoprosessiin yli raaka-aineen ja työvälineen edellytetyn arvon. Itse tuotteen arvo, mikäli se muodostaa ylijäämän yli raaka-aineen ja työvälineen arvon, tulisi työläiselle; kapitalisti vain maksaa hänelle tämän arvon työpalkkana ja työläinen antaa sen takaisin kapitalistille tuotteena.

* * *

{Lainapääomalle maksettava korko osoittaa kouriintuntuvasti, että *tuotantokustannuksilla* ei ymmärretä tuotantoon menevien arvojen summaa — sen ymmärtävät nekin taloustieteilijät, jotka sellaista väittävät. Korko kuuluu teollisuuskapitalistin tapauksessa suoraan hänen menoihinsa, hänen *todellisiin* tuotantokustannuksiinsa. Mutta korko itse jo edellyttää, että pääoma tulee ulos tuotannosta lisäarvona, koska itse korko on vain tämän lisäarvon *muoto*. Koska korko siis lainanottajan kannalta jo sisältyy hänen välittömiin tuotantokustannuksiinsa, se osoittaa että tuotantokustannuksiin sisältyy pääoma sellaisenaan, mutta pääoma sellaisenaan ei ole arvon rakenneosiansa pelkkä summa.

Korossa itse pääoma ilmenee jälleen *tavaran* määrityksessä, mutta sellaisen tavaran, joka eroaa *spesifisesti* kaikista muista tavaroista; *pääoma sellaisenaan* — ei pelkkänä vaihtoarvojen summana — astuu kiertoön ja tulee *tavaraksi*. Tässä itse tavaran luonne osoittautuu *taloudelliseksi*, *spesifiseksi* määritykseksi; se ei ole yhdentekevä kuten yksinkertaisessa kierrossa eikä se suhteudu suoraan työhön, joka on pääoman vastakohtana, sen [pääoman] käyttöarvona, kuten tapahtuu teollisuuspääomassa — pääomassa sellaisena kuin se lähimpien määritystensä mukaan on astuessaan ulos tuotannosta ja kierrosta. Näin ollen tavaraa pääomana tai pääomaa *tavarana* ei vaihdeta kierrossa vastikkeeseen; kiertoön tullessaan se siis *säilyttää itseään-varten-olemisensa*; se siis säilyttää alkuperäisen suhteensa omistajaansa, silloinkin kun se joutuu vieraan haltijan käsiin. Tästä syystä tavarana esiintyvä pääoma vain *lainataan*. Tämän pääoman käyttöarvo sellaisenaan on omistajalleen sen *arvonlisäys*, raha rahana, ei kiertovälineenä; sen *käyttöarvo pääomana*.

Herra Proudhonin esittämä vaatimus, että pääomaa ei pidä antaa lainaksi eikä sen pidä tuottaa korkoa, vaan se pitäisi myydä tavarana vastikkeestaan niin kuin muutkin tavarat, on ylipäätään vain sen vaatimista, että vaihtoarvon ei pidä koskaan tulla pääomaksi, vaan sen on pysyttävä yksinkertaisena vaihtoarvona; että *pääoman ei pidä olla olemassa pääomana*¹⁴⁸. Tämä yhdessä sen vaatimuksen kanssa, että palkkatyön on pysyttävä tuotannon yleisenä perustana, osoittaa miten huvittavalla tavalla yksinkertaisimmat taloudelliset käsitteet voidaan sekoittaa. Tästä johtuu se surkea rooli, jota Proudhon esittää polemiikissaan Bastiatia vastaan; käsittelemme sitä jäljempänä. Proudhonin jaarittelu oikeudenmukaisuuden ja oikeuden ottamisesta huomioon palautuu vain siihen, että hän haluaa käyttää yksinkertaista vaihtoa vastaavia omistus- ja oikeussuhteita mittapuuna korkeammantasoisien vaihtoarvon omistus- ja oikeussuhteille. Tästä johtuu, että Bastiat puolestaan korostaa — tosin tiedottomasti — niitä yksinkertaisen kierron momenteja, jotka pyrkivät kohti pääomaa.

Pääoma, joka itse esiintyy tavarana, on *rahaa pääomana* tai *pääomaa rahana.*}

* * *

{Kolmantena käsiteltävänä momenttina pääomakäsitteen muovautumisprosessissa on *alkuperäinen kasaantuminen* vastakohtana työlle, siis vielä vailla esinettä oleva työ vastakohtana kasaantumiselle.

Ensimmäinen momentti lähti arvosta sellaisena kuin se astuu ulos kierrosta ja edellyttää kiertoa. Se oli pääoman *yksinkertainen käsite*: raha sellaisena kuin se välittömästi määräytyy edelleen pääomaksi. *Toinen momentti* lähti pääomasta tuotannon edellytyksenä ja sen tuloksena. *Kolmas momentti* asettaa pääoman kierron ja tuotannon *tietyksi ykseydeksi*. (Itse pääoman ja työn, kapitalistin ja työläisen välinen suhde on tuotantoprosessin tulos.)

On erotettava alkuperäinen kasaantuminen pääomien [III—21] kasaantumisesta; jälkimmäinen edellyttää pääomia; se edellyttää pääomasuhdetta *olemassa olevana* ja edellyttää myös pääoman suhdetta työhön, hintoihin (niiden tavaroiden, joista kiinteä ja liikkuva pääoma muodostuvat), korkoon ja voittoon. Mutta syntyäkseen pääoma edellyttää jo tiettyä kasaantumista, joka sisältyy jo esineellistyneen ja elollisen työn välillä itsenäisesti olemassa olevaan vastakohtaan, sisältyy tämän vastakohtaisuuden itsenäiseen olemassaoloon. Tämä kasaantuminen on erotettava — se on välttämätön pääoman synnylle ja se sisältyy siis jo edellytyksenä, eräänä momenttina pääoman käsitteeseen — olemukseltaan pääomaksi jo tulleen pääoman kasaantumisesta, jossa on jo oltava olemassa *pääomia.*}

* * *

{Olemme jo nähneet* pääoman edellyttävän 1) tuotantoprosessia yleensä, sellaisena kuin se on ominainen kaikille yhteiskuntatiloille, ts. tuotantoprosessia historiallisen luonteensa ulkopuolella, tai jos niin halutaan, *yleisinhimillistä* prosessia; 2) *kiertoa*, joka on jo jokaisessa momentissaankin ja vielä enemmän omassa kokonaisuudessaan *historiallinen* tuote; 3) *pääomaa* molempien määrättynä ykseytenä.

Missä määrin sitten yleinen tuotantoprosessi muuntuu historiallisesti heti kun se vain alkaa jo esiintyä pääoman elementtinä, sen on tultava ilmi analysoitaessa prosessia, samoin kuin ylipäänsä pääoman historiallisten edellytysten on käytävä ilmi pääoman spesifisten erojen yksinkertaisesta tarkastelusta.}

* * *

{Kaikki muu on tyhjän vatvomista. Vasta koko tutkimuksen lopussa ja tuloksena voi selvitä, mitkä määritykset on otettava mukaan ensimmäiseen jaksoon »*Tuotannosta yleensä*» ja mitkä toisen jakson ensimmäiseen alajaksoon, joka käsittelee *vaihtoarvoa yleensä*. Olemme esimerkiksi jo nähneet**, että käyttöarvon ja vaihtoarvon erottaminen toisistaan kuuluu itse poliittiseen taloustieteeseen eikä Ricardon tavoin käyttöarvoa pidä yksinkertaisena edellytyksenä jättää kuolleeksi kirjaimeksi. Tuotantoa koskeva luku päättyy objektiivisesti tuotteeseen tuotannon tuloksena; kiertoa käsittelevä luku alkaa *tavarasta*, joka itse puolestaan on *käyttöarvo* ja *vaihtoarvo* (siis myös niistä molemmista eroava *arvo*); kierto on käyttöarvon ja vaihtoarvon ykseys, mutta vain muodollinen ykseys, joka tästä syystä hajoaa muuntuen tavarassa pelkäksi kulutusesineeksi (joksikin taloustieteelle ulkopuoliseksi) ja vaihtoarvoksi, joka eriytyy rahana joksikin täysin itsenäiseksi.}

[3] LISÄTYÖ LISÄARVON LÄHTEENÄ. PÄÄOMAN HISTORIALLINEN TARKOITUS]

Lisäarvo, joka *pääomalla on tuotantoprosessin lopussa* — *lisäarvo*, joka tuotteen korkeampana hintana realisoidaan vasta kierrossa, samoin kuin kaikki hinnat realisoituvat kierrossa vain siten, että ne on jo *edellytetty* ennen kiertoa, määrätty jo ennen kuin ne astuvat kiertoon — tämä *lisäarvo* merkitsee vaihtoarvon yleisen käsitteen mukaan ilmaistuna, että tuotteessa esineellis-

* Ks. tämän teoksen I osan s. 174, 192, 195—200. *Toim.*

** Ks. tämän teoksen I osan s. 203—204. *Toim.*

tyvä työaika eli työmäärä (lepotilassa työn määrä ilmenee tilassa, mutta liikkeessä se on mitattavissa vain ajalla) on suurempi kuin se työaika, joka sisältyy pääoman alkuperäisiin rakenneosiin. Tämä on kuitenkin mahdollista vain sillä ehdolla, että työn hinnassa esineellistyvä työ on pienempi kuin se elollinen työaika, joka ostetaan tällä esineellistyneellä työllä.

Kuten olemme nähneet, pääomassa esineellistynyt työaika ilmenee kolmesta osasta koostuvana summana: a) raaka-aineessa esineellistynyt työaika; b) työvälineessä esineellistynyt työaika; c) työn hinnassa esineellistynyt työaika. Osat *a* ja *b* pysyvät pääoman rakenneosina muuttumattomina; vaikka ne muuttavatkin prosessissa asuaan, materiaalista olemassaolotapaansa, niin arvoina ne pysyvät muuttumattomina. Vain osassa *c* pääoma vaihtuu laadullisesti joksikin toiseksi: tietty määrä esineellistynyttä työtä vaihtuu johonkin määrään elollista työtä. Jos elollinen työaika vain uusintaisi työn hinnoissa esineellistynyttä työaikaa, olisi tämäkin vaihto vain muodollista, ja arvon kannalta tässä olisi ylipäätään tapahtunut vain vaihto elolliseen työhön sen saman arvon toisena olemassaolomuotona, aivan kuten työn materiaalin ja välineen arvon suhteen on tapahtunut vain niiden aineellisen olemassaolotavan muutos. Jos kapitalisti on maksanut työläiselle hinnan, joka on yhtä kuin yksi työpäivä, ja työläisen työpäivä lisää raaka-aineeseen ja työvälineeseen vain yhden työpäivän, se merkitsisi, että kapitalisti on yksinkertaisesti vaihtanut yhdessä muodossa olevan vaihtoarvon toisessa muodossa olevaan. Hän ei olisi toiminut pääomana. Toisaalta työläinen ei olisi jäänyt yksinkertaisen vaihdon puitteisiin: tosiasiaa hän olisi saanut maksuksi oman työnsä tuotteen, mutta niin että kapitalisti olisi tehnyt hänelle sen palveluksen että olisi maksanut hänelle tuotteen hinnan jo ennen sen realisointia. Kapitalisti olisi antanut hänelle luottoa ja lisäksi ilmaiseksi, pour le roi de Prusse*. Voila tout**.

Se pääoman ja työn välinen vaihto, jonka tulosta työn hinta on, täytyy olla kapitalistin kannalta ei-vaihtoa vaikka se työläisen kannalta onkin yksinkertaista vaihtoa. Kapitalistin on saatava enemmän arvoa kuin hän on antanut. Vaihdon on pääoman kannalta oltava *näennäistä* vaihtoa, ts. sen on kuuluttava toiseen taloudelliseen muotomääritykseen, ei vaihdon määritykseen; muutoin pääoma pääomana ja työ työnä pääoman vastakohtana olisivat mahdottomia. Pääoma ja työ vaihtuisivat toisiinsa vain yhtäläisinä vaihtoarvoina, jotka aineellisesti ovat erilaisissa olemassaolomuodoissa.

* — sananomukaisesti: »Preussin kuninkaan puolesta», ts. turhan päiten. *Toim.*

** — Siinä kaikki. *Toim.*

Siksi taloustieteilijät, jotka tahtovat osoittaa pääoman oikeutetuksi, puolustella sitä, turvautuvat tämän yksinkertaisen prosessin [III—22] apuun ja selittävät pääoman juuri sellaisella prosessilla, joka tekee sen olemassaolon mahdolltomaksi. Todistaakseen pääoman he todistavat sen olemattomiin. Sinä [kapitalisti] maksat minulle [työläiselle] työni, vaihdat työni sen omaan tuotteeseen ja vähennät minulta minulle toimittamasi raaka-aineen ja materiaalin arvon. Se merkitsee että me olemme *liikekumppaneita*, tuomme tuotantoprosessiin erilaisia elementtejä ja vaihdamme niitä keskenämme niiden arvon mukaan. Tuote muutetaan siis rahaksi ja raha jaetaan niin että sinä, kapitalisti, saat raaka-aineesi ja työvälineesi hinnan ja minä, työläinen, saan sen hinnan, jonka työ on niihin lisännyt. Sinä saat sen hyödyn että raaka-aine ja työväline ovat sinulla nyt kulutuskelpoisessa muodossa, minä puolestani saan sen hyödyn että työni on saanut arvon. Pian sinä joutuisit tosin siihen tilanteeseen, että olisit syönyt pääomasi rahan muodossa, kun taas minulla työläisenä olisi hallussani molemmat [sekä raaka-aine että työväline].

Se mitä työläinen vaihtaa pääomaa vastaan on itse hänen työnsä (oikeus määrätä hänen työstään); hän *luovuttaa* työnsä. Se mitä työläinen saa hintana, on hänen luovuttamansa *arvo*. Työläinen vaihtaa arvoa luovan toiminnan ennalta määrättyyn arvoon, johon toiminnan tulos ei lainkaan vaikuta.

* * *

{Herra Bastiat osoittaa valtavaa viisautta esittäessään, että *palkkatyöjärjestelmä* on epäoleellinen, pelkästään formaalinen muoto, jolla *sellaisenaan* ei ole mitään tekemistä työn ja pääoman taloudellisen suhteen kanssa.* Hän sanoo, että jos työläiset olisivat kyllin rikkaita voidakseen odottaa tuotteen valmistumista ja myyntiä, ei palkkatyöjärjestelmä estäisi heitä tekemästä kapitalistin kanssa yhtä edullista sopimusta kuin kapitalistit tekevät keskenään. Paha ei siis piile palkkatyön muodossa, vaan siitä riippumattomissa ehdoissa. Bastiatin päähän ei tietenkään juolahda, että nämä samat ehdot ovat *palkkatyöjärjestelmän ehtoja*. Jos työläiset olisivat samalla kapitalisteja, he eivät todellakaan suhtentuisi työtä tekemättömään pääomaan työtä tekevinä työläisinä, vaan työtä tekevinä kapitalisteina — ts. ei palkkatyöläisten muodossa. Näin ollen herra Bastiatille onkin työpalkka *oleellisesti* sama kuin *voitto* ja *voitto* sama kuin *korko*. Tätä hän kutsuu *taloudellisten suhteiden harmoniaksi* ja se sisältyy siihen että taloudelliset suhteet ovat olemassa vain *näennäisesti*, todellisuudessa, itse asiassa on olemassa vain yksi suhde, yksinkertaisen

* Ks. tämän teoksen I osan s. 29—33, 186—187. *Toim.*

vaihdon suhde. Näin ollen *oleelliset* muodot ilmenevät hra Bastia-tille sinänsä *sisällyksettöminä*, ts. epätodellisina muotoina.}

* * *

Miten sitten työläisen luovuttaman tavaran arvo määräytyy? Se määräytyy hänen tavaraansa sisältyvästä esineellistyneestä työstä. Tämä tavara on olemassa työläisen elävässä henkilössä. Jotta työläinen (tässä ei ole vielä puhe työväenluokasta eikä siitä voimien kulumisen korvaamisesta, jonka työväenluokka tarvitsee voidakseen säilyttää itsensä luokkana, sillä työläinen on tässä pääomaa vastassa yhä *työläisenä* ja niin ollen etukäteen annettuna, pitkäikäisenä subjektina, ei vielä työläislajin kuolevaisena yksilönä) säilyttäisi elintomintansa päivästä toiseen, hänen on kulutettava tietty määrä elämisen tarvikkeita, korvattava käytetyksi tullut veri jne. Työläinen saa vain vastikkeen. Siis toteutettuaan vaihdon — ja päätettyään vaihdon muodollisesti työläinen todellisuudessa vasta toteuttaa sen tuotantoprosessissa — hänen työkykynsä on seuraavana päivänä olemassa samanlaisena kuin ennen vaihtoa: työläinen on saanut tarkan vastikkeen, sillä hänen saamansa hinta jättää hänen hallintaansa sen saman vaihtoarvon, joka hänellä oli aikaisemmin. Pääoma on maksanut hänelle siitä esineellistyneen työn määrästä, joka sisältyi hänen elintoimintaansa. Työläinen kulutti tämän esineellistyneen työn määrän ja koska se ei ollut olemassa esineenä, vaan elävän ihmisen kykynä, niin työläinen voi tavaransa *spesifisen* luonteen — elämänprosessin spesifisen luonteen — vuoksi ryhtyä uudelleen vaihtoon. Koska tässä ei ole kyse laadultaan *erityisestä* työstä, vaan työstä yleensä, yksinkertaisesta työstä, meitä ei koske vielä se, että työläisen elintoiminnassa esineellistyneen työajan lisäksi — ts. sen työajan, joka tarvittiin niiden tuotteiden maksamiseen, jotka olivat tarpeen työläisen elintoiminnan säilyttämiseksi — on työläisen välittömässä olemisessa esineellistynyt vielä toinenkin työ, nimittäin ne arvot, jotka työläinen on kuluttanut saavuttaakseen tietyn määrätyn *työkyvyn*, erityisen *taitavuuden* — ja tämän kyvyn, tämän erityisen taitavuuden arvo näkyy siinä millä tuotantokustannuksilla sellainen työtaito voidaan luoda.

Jos yhden työläisen pitämiseksi elossa yhden työpäivän ajan tarvittaisiin yksi kokonainen työpäivä, niin pääomaa ei olisi olemassa, koska työpäivä vaihtuisi omaan tuotteeseensa, eikä pääoma voisi siis lisätä arvoaan eikä niin ollen voisi myöskään säilyä pääomana. Pääoman itsensäilytys on sen arvon itselisyystä. Jos pääoman täytyisi elääkseen myös tehdä työtä, se ei säilyttäisi itseään pääomana, vaan työnä. Raaka-aineiden ja työvälineiden omistus olisi vain *nimellinen*; taloudelliselta kannalta [III—23]

kuuluisivat työläiselle juuri samassa määrin kuin ne kuuluisivat kapitalistille, koska ne loisivat kapitalistille *arvoa* vain sikäli kuin kapitalisti itse olisi työläinen. Tästä syystä kapitalisti ei suhteutuisi niihin kuten pääomaan, vaan kuten yksinkertaiseen työn ainekseen ja välineeseen samoin kuin itse työläinen tekee tuotantoprosessissa.

Jos sitä vastoin tarvitaan vain puoli työpäivää pitämään työläisen elossa kokonaisen työpäivän, silloin tuotteen lisäarvo saadaan itsestään, koska kapitalisti on maksanut [työn] hinnassa vain puoli työpäivää ja saa tuotteessa esineellistyneenä kokonaisen työpäivän; työpäivän toisesta puolikkaasta hän ei ole siis antanut vaihdossa *mitään*. Kapitalistiksi häntä ei voi tehdä vaihto, vaan yksinomaan sellainen prosessi, jossa hän saa vaihtamatta *esineellistynyttä työaika*, ts. *arvoa*. Työpäivän puolikas ei maksa pääomalle *mitään*; pääoma saa siis arvon, josta se ei ole antanut *mitään* vastiketta. Arvot voivat taas lisääntyä vain siten että saadaan ja siis *luodaan* arvo, joka ylittää vastikkeen.

Lisäarvo on ylipäättäen arvo, joka ylittää vastikkeen. Määrittäksensä mukaan vastike on vain arvon identtisyyttä itsensä kanssa. Näin ollen lisäarvo ei voi milloinkaan syntyä vastikkeesta; se merkitsee että lisäarvo ei voi alun perin syntyä myöskään kierrosta; sen on saatava alkunsa itse pääoman tuotantoprosessista. Asia voidaan ilmaista myös näin: jos työläinen tarvitsee vain puoli työpäivää elääkseen kokonaisen päivän, niin pitääkseen yllä olemassaolonsa työläisenä hänen tarvitsee tehdä työtä vain puoli päivää. Työpäivän toinen puolikas on pakkotyötä, lisätyötä [surplus-Arbeit]. Se mikä ilmenee pääoman puolella lisäarvona, juuri se sama ilmenee työläisen puolella lisätyönä, työnä, joka ylittää hänen tarpeensa työläisenä, ts. ylittää ne hänen tarpeensa, jonka tyydyttämisestä hänen elintoimintansa säilyttäminen välittömästi riippuu.

Pääoman suurena historiallisena puolena on, että se *luo* tämän *lisätyön*, pelkän käyttöarvon, työläisen pelkän toimeentulon kannalta liiallisen työn, ja pääoman historiallinen tehtävä tulee täytetyksi silloin kun yhtäältä tarpeet ovat kehittyneet niin pitkälle, että itse lisätyö, työ, joka ylittää elämiselle ehdottoman välttämättömän rajan, on tullut ihmisten yksilöllisistä tarpeista johtuvaksi yleiseksi tarpeeksi, ja kun toisaalta yleinen työteliäisyys on kehittynyt toisiaan seuraavien sukupolvien kokeman pääoman ankaran kurin avulla uuden polven yleiseksi omaisuudeksi, — ja vihdoin silloin kun tämä yleinen työteliäisyys on pääoman rajattomassa rikastumishimossaan ajaman, ainoan toteutumismahdollisuuden antavissa oloissa tapahtuneen työn tuotantovoimien kehityksen avulla edennyt niin pitkälle, että yhtäältä yleisen rikkauden hallussapito ja säilyttäminen vaatii koko yhteiskunnalta vain suhteellisen merkityksettömän työajan ja

että toisaalta työtätekevä yhteiskunta suhtautuu tieteellisesti kehittyvän uusintamisensa prosessiin, uusintamiseensa yhä kasvavassa runsaudessa; — siis silloin kun ihminen on lakannut tekemästä sellaista työtä, jota hän voi saada esineet tekemään puolestaan.

Siten pääoma ja työ suhtautuvat tässä toisiinsa kuten raha ja tavara: jos pääoma on rikkauden yleinen muoto, niin työ on sellainen substanssi, joka asettaa päämääräkseen vain välittömän kulutuksen. Mutta rikkauden yleisen muodon herkeämättömässä tavoittelussa pääoma ajaa työn yli niiden rajojen, jotka luonto on työläisen tarpeille asettanut ja luo samalla materiaaliset elementit rikkaan yksilöllisyyden kehittymiselle; tämä yksilöllisyys on yhtä monipuolinen sekä tuotannossaan että kulutuksessaan eikä sen työ niin ollen myöskään ilmene enää työnä, vaan itse toiminnan täytenä kehityksenä, ja luonnonvälttämättömyys on tässä toiminnassa hävinnyt välittömässä muodossaan, sillä luonnon asettamien tarpeiden sijaan ovat tulleet historiallisesti aikaansaadut tarpeet. Näin ollen *pääoma on tuottava*, ts. tästä syystä se on *yhteiskunnallisten tuotantovoimien kehitykselle oleellinen suhde*. Pääoma lakkaa olemasta tätä vasta silloin kun näiden tuotantovoimien kehitys kohtaa rajan itse pääomassa.

»The Times» julkaisi marraskuussa 1857 länsi-intialaisen plantaasinomistajan mitä hykerryttävimmän raivonpurkauksen¹⁴⁹. Tämä neekerijouduksen palauttamisen puoltaja puhkuu suurta moraalista närkästystä esittäessään, miten *quasheet* (Jamaikan vapaat neekerit) tyytyvät tuottamaan kaikkein välttämättömmän omaan kulutukseensa ja pitävät tämän »käyttöarvon» rinnalla varsinaisena ylellisyysartikkelina laiskottelua (nautintoja ja joutilaisuutta); miten he viis veisaavat sokerista ja plantaaseihin sijoitetusta kiinteästä pääomasta, virnuilevat vain pilkallisesti ja vahingoniloisesti puille paljaille joutuvalle omistajalle ja käyttävät oppimaansa kristillisyyttäkin vain kaunistellakseen tällaista vahingoniloista tunnelmaa ja velttoutta.

He ovat lakanneet olemasta orjia, mutta eivät tullakseen palkkatyöläisiksi, vaan itsensä elättäviksi, oman niukan kulutuksensa hyväksi työtä tekeviksi viljelijöiksi. Pääoma ei ole suhteessa heihin pääomaa, koska itsenäiseksi voimaksi eriytynyt rikkaus voi ylipäätään olla olemassa *vain* pakkotyön nojalla: joko *välittömän* pakkotyön, orjuuden, tai *välitetyn* pakkotyön, *palkkatyön* nojalla. Rikkaus ei ole välitöntä pakkotyötä vastassa pääomana, vaan herruussuhteena; tästä syystä välittömän pakkotyön pohjalla uusinnetaankin vain *herruussuhde*, jolle itse rikkauksella on arvoa vain nautintona, ei rikkautena sinänsä, eikä [III—24] herruussuhde näin ollen koskaan voikaan luoda *yleistä teollisuutta*. (Palaamme vielä tähän orjuuden ja palkkatyön suhteeseen.)

[4] LISÄARVON SYNNYN ONGELMA PORVARILLISEN
POLIITTISEN TALOUSTIETEEN HISTORIASSA.
PORVARILLINEN RIKKAUS VÄLITTÄJÄNÄ VAIHTOARVON
JA KÄYTTÖARVON VÄLILLÄ]

Vaikeus ymmärtää [lisä]arvon synty tulee ilmi ensinnäkin nykyajan englantilaisten taloustieteilijöiden käsityksissä. Nämä syyttävät Ricardoa siitä että tämä ei olisi ymmärtänyt ylijäämää [arvon ylijäämää, joka ylittää tavaran tuotantokustannukset], ei olisi ymmärtänyt *lisäarvoa*¹⁵⁰ (ks. *Malthusin* teosta »On value»¹⁵¹, jossa tekijä ainakin yrittää olla tieteellinen), vaikka kaikista taloustieteilijöistä vain Ricardo on ymmärtänyt asian. Sen todistaa Ricardon polemiikki A. Smithiä vastaan tämän sekoittaessa arvon määräytymisen työpalkan nojalla ja sen määräytymisen tavarassa esineellistyvän työajan nojalla¹⁵².

Uusimmat taloustieteilijät ovat pelkkiä latteita hölmöjä. Tosin Ricardo itsekin sekoaa usein, sillä vaikka hän ymmärtääkin kyllä lisäarvon synnyn pääoman edellytykseksi, hän erehtyy kuitenkin tällä pohjalla* käsittämään usein arvojen lisääntymisen toisella tavalla, ei siis tuloksena siitä että samaan tuotteeseen sijoitetaan nyt *enemmän esineellistynyttä työaikaa*, toisin sanoen tuloksena siitä että tuotteen tuotanto tulee *vaikeammaksi*¹⁵³. Tästä syystä Ricardolla esiintyy ehdoton vastakohtaisuus *arvon ja rikkauden* välillä. Tästä johtuu hänen maankorkoteoriansa yksipuolisuus, hänen väärä teoriansa kansainvälisestä kaupasta, jonka pitäisi muka tuottaa vain käyttöarvoa (Ricardo kutsuu sitä rikkaudeksi), ei vaihtoarvoa¹⁵⁴. Ricardon ainoaksi keinoksi päästä arvojen lisääntymiseen sellaisenaan jää *tuotannon lisääntyvän vaikeuden* (korkoteoria) lisäksi vain *väestön* kasvu (työläisten lukumäärän luonnollinen lisääntyminen pääoman kasvun avulla), vaikkakaan hän itse ei ole missään ilmaissut tätä keskinäissuhdetta yksinkertaisen yhteenvedon muodossa. Ricardon perusvirheenä on, että hän ei ole koskaan tutkinut mistä sitten oikeastaan johtuu palkkaan perustuvan ja esineellistyneeseen työhön perustuvan arvonmäärityksen välinen ero. Tästä syystä itse vaihto (kierto) ilmenee hänen poliittisessa taloustieteessään vain puhtaasti muodollisena elementtinä, ja vaikka hänen mielestään poliittisessa taloustieteessä on kysymys *vain* vaihtoarvosta, voitto jne. ilmenee hänellä *ainoastaan* määräosuutena tuotteesta, ja se esiintyy hänellä myös orjuuden pohjalla. Välityksen muotoa hän ei ole tutkinut missään.

Toiseksi *fysiokraatit*. Tässä tulee vaikeus ymmärtää pääoma, arvon itselisyys ja näin ollen pääoman tuotantotapahtumassa

* — työarvoteorian pohjalla. *Toim.*

luoma lisäarvo kouriintuntuvana esiin, eikä se voinut olla tulematta esiin modernin nykyaikaisen poliittisen taloustieteen isien kohdalla, samoin kuin se ei voinut olla tulematta esiin Ricardon päättäessä poliittisen taloustieteen viimeisen klassisen vaiheen ja [käsittäessä] lisäarvon luomisen maankoron muodossa.*

Au fond** tämä kysymys koskee pääoman ja palkkatyön käsitettä, ja siitä syystä se on peruskysymys, joka nousee esiin nykyaikaisen yhteiskuntajärjestelmän kynnyksellä. Monetaarijärjestelmä oli käsittänyt arvon itsenäisyyden vain siinä asussa, missä arvo astuu ulos yksinkertaisesta kierrosta — *rahan* asussa; tästä syystä se teki tämän rikkauden *abstraktisen muodon* niiden kansojen yksinomaiseksi tavoitteeksi, jotka olivat juuri astumassa siihen kauteen missä *rikastuminen sellaisenaan* ilmeni itse yhteiskunnan päämääränä.

Sitten syntyi *merkantiilijärjestelmä*, ja se kuuluu siihen kauteen, jolloin teollisuuspääoma ja niin ollen myös palkkatyö ilmaantuivat manufaktuuriin ja kehittyivät ei-teollisen rikkauten, feodaalisen maaomaisuuden vastakohtana ja sen kustannuksella. Raha väikkyi merkantilistien silmissä jo pääomana, mutta oikeastaan se esiintyy taas vain rahan muodossa, *kauppapääoman* kierron muodossa, *rahaksi muuttuvan* pääoman muodossa. Teollisuuspääomalla on merkantilisteille arvoa ja lisäksi mitä suurinta arvoa — välineenä, ei itse rikkautena tuotantoprosessissaan — siksi että se luo kauppapääomaa ja tämä muuttuu kierrossa rahaksi. Manufaktuurityö, ts. au fond teollisuustyö [— oli sitä mikä merkantilistien mielestä tuotti maalle rahaa]***. Sitä vastoin maanviljelystyö oli heille pääasiassa käyttöarvoa tuottavaa työtä. Raaka-aineiden jalostaminen oli heille sitäkin arvokkaampaa, koska se tuotti enemmän rahaa selkeässä muodossa, siis kiertoon, kaupankäyntiin paremmin soveltuvassa kaupallisuudessa muodossa (tässä heijastuu historiallinen näkemys maata viljelemättömien kansojen, etenkin Hollannin, rikkaudesta vastakohtana maata viljelevien, feodaalisten kansojen rikkaudelle; maanviljelys ei silloin ylipäätään ilmennyt teollisuudessa, vaan feodaalisessa muodossa, se siis ilmeni feodaalisen, ei porvarillisen rikkauden lähteenä). Yksi palkkatyön muoto, teollinen palkkatyö, ja yksi pääoman muoto, teollisuuspääoma, tunnustettiin siis rikkauden lähteeksi, mutta vain siinä määrin kuin ne loivat rahaa. Näin ollen itse vaihtoarvoa ei käsitetty vielä pääoman muodossa.

Palatkaamme nyt *fysiokraatteihin*. He erottavat pääoman rahasta ja ottavat sen yleisessä muodossaan itsenäistyneenä vaih-

* — Lausetta »die Schöpfung des Mehrwerts, die er in der Form der Rente» ei ole kirjoitettu käsikirjoituksessa loppuun asti. *Toim.*

** — itse asiassa. *Toim.*

*** — Lauseen loppu puuttuu käsikirjoituksesta. *Toim.*

toarvona, joka säilyttää itsensä tuotantoprosessissa ja lisää itseen sillä. Näin ollen he tarkastelevat myös [palkkatyön ja pääoman välistä] suhdetta sinänsä; he eivät tarkastele sitä sellaisena kuin se itse esiintyy yksinkertaisen kierron momenttina, vaan päinvastoin yksinkertaisen kierron edellytyksenä, joka syntyy yhä uudelleen itse kierrosta sen edellytyksenä. He ovat siis nykyaikaisen poliittisen taloustieteen isiä¹⁵⁵.

Fysiokraatit ymmärtävät myös, että palkkatyön luoma lisäarvo on pääoman itselisäystä, ts. pääoman realisointia. Mutta miten pääoma — ts. olemassa olevat arvot — luo työllä lisäarvoa? Tässä fysiokraatit hylkäävät kokonaan muodon ja tutkivat vain yksinkertaista tuotantoprosessia. Heidän käsityksensä mukaan voi näin ollen tuottavaa olla vain sellaisella alueella tehty työ, missä työväliseen luonnonvoima antaa kouriintuntuvasti työläiselle mahdollisuuden tuottaa enemmän arvoja kuin hän kuluttaa. Siten lisäarvo ei heillä synnykään työstä sellaisenaan, vaan työn hyödyntämisestä ja ohjaamasta luonnonvoimasta [III—25] — maanviljelyksestä. Tästä syystä maanviljelys on fysiokraateille ainoa *tuottava työ*: heidän ovat päässeet [pääoman analyysissään] niin pitkälle, että pitävät vain *lisäarvoa luovaa työtä tuottavana*; kuitenkin tämä lisäarvo muuntuu heillä vaivihkaa tuotannosta tulevan käyttöarvon ylijäämäksi yli sen mitä tuotannossa on käyttöarvoa kulutettu.

(Vielä A. Smithillä esiintyy karkean alkeellinen käsitys, että lisäarvon on tultava välttämättä ilmaistuksi jossakin materiaalisessa tuotteessa¹⁵⁶. Näyttelijät ovat tuottavia työntekijöitä, eivät kuitenkaan siksi että he tuottavat näytelmän, vaan siksi että he lisäävät työnantajansa rikkautta. Mutta mikä työn laji on kyseessä, siis missä muodossa työ materialisoituu, se on täysin yhdentekevää tässä *tarkasteltavalle suhteelle*. Mutta myöhemmin esille tulevien näkökohtien kannalta se ei puolestaan olekaan yhdentekevää.)

Mainittu käyttöarvojen moninkertaistuminen, ts. tuotteen ylijäämä yli sen rakenneosansa, jonka on palveltava uutta tuotantoa — osa tästä ylijäämästä voidaan siis kuluttaa tuottamattomasti — ilmenee kouraantuntuvana vain luonnossa esiintyvien siemenien ja niiden tuotteen suhteessa. Sadosta on annettava vain osa siemeninä suoraan takaisin maahan; sellaisissa tuotteissa, joita on olemassa itsestään luonnossakin, ja sellaisten elementtien kuin ilman, veden, maan, valon sekä lannan ja muiden lisättyjen aineiden avulla siemenet uusiintuvat moninkertaisina viljan jne. määrinä. Lyhyesti sanottuna ihmistyöllä on vain ohjattava kemiallista aineenvaihtoa, osittain edistettävä sitä myös mekaanisin keinoin (maanviljelyksessä) tai ihmistyö on suunnattava itse elämän uusintamiseen (karjankasvatuksessa) jotta saataisiin lisätuote, ts. jotta samat luonnonaineet muutettaisiin käytön

kannalta hyödyttömästä muodosta hyödylliseen. Näin ollen [fysiokraattien mielestä] yleisen rikkauden todellinen muoto on maan antamien tuotteiden (vilja, karja, raaka-aineet) ylijäämä. Taloustieteellisesti ilmaistuna se merkitsee, että vain *maankorko* edustaa rikkauden muotoa. Näin tulemme siihen että pääoman ensimmäiset profeetat käsittävät *porvarillisen* rikkauden edustajaksi vain ei-kapitalistin, *feodaalisen maanomistajan*. Mutta heidän tästä tekemänsä johtopäätös, koko verotuksen kohdistaminen maankorkoon, meneekin sitten täysin porvarillisen pääoman eduksi. Periaatteessa feodalismia ylistetään porvarillisesti — ja se on narrannut monia feodaaliherroja kuten Mirabeau vanhemman — ja sitten käytännössä feodalismi nitistetään.

Kaikki muut arvot [kuin maataloudessa luodut] edustavat [fysiokraattien käsityksen mukaan] vain raaka-ainetta ja työtä; itse työ edustaa viljaa tai muita työläisen kuluttamia maan tuotteita. Näin ollen tehdastyöläinen yms. ei lisää raaka-aineisiin sen enempää kuin hän kuluttaa muita raaka-aineita. Siis työläisen työ sen enempää kuin hänen työnantajansakaan eivät lisää rikkautta mitään — rikkaus on se ylijäämä, joka ylittää tuotannossa kulutetut tavarat — vaan antavat vain olemassa olevalle rikkautelle miellyttäviä ja hyödyllisiä kulutusmuotoja.

Fysiokraattien aikana ei luonnonvoimien soveltaminen teollisuuteen ollut vielä kehittynyt, ei liioin työnjako yms., mikä lisää itse työn luonnonvoimaa. Mutta A. Smithin aikana tämä kaikki oli jo tapahtunut. Siksi työ ylipäättään on Smithillä arvojen lähde, samoin rikkauden, mutta oikeastaan työ luo myös hänellä lisäarvoa vain mikäli ylijäämä ilmenee työnjaossa luonnon yhteiskunnalle antamana antimena, yhteiskunnalle annetun luonnonvoiman tuloksena samassa määrin kuin tämä ylijäämä esiintyy fysiokraateilla maan antimena. Tästä johtuu A. Smithin työnjaolle panema paino.

Toisaalta *pääoma* ei Smithillä alun perin sisällä vastakohtanaan palkkatyön momenttia*, vaan esiintyy siinä asussa missä se tulee ulos kierrosta, rahana, ja näin ollen se syntyy kierrosta *säästämisen* avulla. Siten pääoma ei [Smithillä] alusta alkaen kasvata itseään, koska vieraan työn anastaminen ei nimenomaan sisälly itse sen käsitteeseen. Pääoma ilmaantuu vasta *jälkikäteen*, sen jälkeen kun se on jo edellytetty *pääomana* — *mauvais cercle*** — *määräysvaltana vieraaseen työhön*. Näin ollen A. Smithin mukaan työn pitäisi oikeastaan saada palkaksi oma tuotteensa,

* Tämä johtuu siitä, että vaikkakin Smith käsittää työn arvoa luovaksi, hän käsittää kuitenkin itse työn käyttöarvoksi, itseään-varten-olevaksi tuottavuudeksi, *inhimilliseksi* luonnonvoimaksi yleensä (se erottaa hänet fysiokraateista), mutta ei käsitä sitä palkkatyöksi, ei sen *spesifisessä* muotomäärityksessä pääoman vastakohtana.

** — noidankehä. *Toim.*

työpalkan pitäisi olla yhtä kuin tuote, siis työn ei pitäisikään olla palkkatyötä eikä pääoman pääomaa. Saadakseen voiton ja maankoron mukaan tuotantokustannusten alkuperäisinä elementteinä, ts. antaakseen lisäarvon syntyä pääoman tuotantoprosessista Smith edellyttää etukäteen voiton ja maankoron olemassaolon mitä karkeimmassa muodossa. Kapitalistihan ei anna käyttää pääomaansa tuotantoon ilman korvausta eikä maanomistaja maataan. He vaativat jotain hyvitykseksi. Näin ollen Smith on ottanut heidät vaatimuksineen mukaan historiallisesti muodostuneina tosiasioina antamatta heille mitään selitystä. Oikeastaan Smith päätyy siihen, että palkkatyö on tuotantokustannusten *ainoa taloudellisesti* oikeutettu rakenneosana, koska vain se on taloudellisesti välttämätön. Voitto ja maankorko ovat pelkkiä *vähennyksiä* työpalkasta, pääoma ja maanomistus ovat saaneet ne mielivaltaa ja pakotusta käyttämällä historiallisen prosessin mittaan ja ne ovat oikeutettuja vain *juridisesti*, ei taloudellisesti.

Kun Smith kuitenkin toiselta puolen asettaa työtä vastaan tuotantovälineet ja -materiaalit itsenäisinä elementteinä maanomaisuuden ja pääoman muodossa, niin hän itse asiassa ottaa työn palkkatyönä. Tällä tavoin Smith joutuu ristiriitoihin. Siitä johtuu hänen horjuntansa arvonmäärityksessä; hänen yrityksensä asettaa voitto ja maankorko samalle askelmalle; virheelliset [II—26] käsitykset työpalkan vaikutuksesta hintoihin jne.

Sitten *Ricardoon* (ks. ensimmäinen kohta*). Myöskään hän ei käsitä palkkatyötä ja pääomaa historiallisesti määrätyksi yhteiskunnalliseksi muodoksi, vaan luonnon antamaksi muodoksi, jolla tuotetaan rikkautta käyttöarvona. Se merkitsee, että palkkatyön ja pääoman muoto sellaisenaan — juuri siitä syystä että luonnon käsitetään antaneen sen — ilmenee *yhdentekevänä* eikä sitä oteta *määrätyssä* yhteydessään rikkauden muotoon, sillä tavoin kuin itse rikkaus vaihtoarvon muodossaan ilmenee Ricardolla aineellisen olemassaolonsa pelkästään muodollisena välityksenä. Tästä syystä Ricardo ei ole käsittänyt porvarillisen rikkauden määrättyä luonnetta — juuri siksi että tämä luonne ilmenee hänellä ylipääntään otetun rikkauden adekvaattina muotona. Tästä syystä myöskään *taloudellisella* tasolla — huolimatta siitä että Ricardo kyllä lähtee *vaihtoarvosta* — *vaihdon määrättyt taloudelliset muodot* eivät itsessään näyttele mitään osaa hänen poliittisessa taloustieteessään, vaan siinä puhutaan aina vain työn ja maan kokonaistuotteen jakaantumisesta kolmen luokan kesken, aivan kuin *vaihtoarvolle* perustuvassa rikkaudessa olisi kysymys vain *käyttöarvosta* ja vaihtoarvo olisi pelkkä seremoniamuoto, joka häviää Ricardolla aivan samoin kuin raha häviää vaihdossa kiertovälineenä. Osoittaakseen poliittisen taloustieteen todellisten lakien merki-

* Ks. tämän teoksen I osan s. 257—258. *Toim.*

tyksen Ricardo vetoaa siksi mielellään myös tähän rahan suhteeseen jonakin pelkästään muodollisena. Tämä selittää myös hänen heikkoutensa itse rahaa koskevassa teoriassa.

* * *

On välttämätöntä kehitellä pääoman käsite täsmällisesti, koska se on nykyaikaisen poliittisen taloustieteen peruskäsite aivan samoin kuin itse pääoma, jonka abstraktisena kuvana sen käsite toimii, on porvarillisen yhteiskunnan perusta. Selkeän käsityksen [kapitalistisen]suhteen perusedellytyksistä on paljastettava porvarillisen tuotannon kaikki ristiriidat, samoin se raja, jonka tultua saavutetuiksi tämä suhde pyrkii ylittämään omat puitteensa.

* * *

{On tärkeää panna merkille, että rikkaus sellaisenaan, ts. porvarillinen rikkaus, ilmaistaan korkeimmassa potenssissaan vaihtoarvona, missä se on asetettu *välittäjäksi*, äärijäsenten, vaihtoarvon ja käyttöarvon, välitykseksi. Tämä välittävä keskijäsen ilmenee aina täydellisenä *taloudellisena* suhteena, koska se sulkee sisäänsä molemmat vastakohtat ja ilmenee loppujen lopuksi aina itse äärijäseniin verrattuna yksipuolisesti korkeampana asteena, koska se liike tai suhde, joka *alun perin* ilmenee välittävänä kummankin äärijäsenen kesken, johtaa dialektisesti väistämättä siihen, että se osoittautuu oman itsensä välittäjäksi, subjektiksi, joka ottaa pelkkinä momentteina ne äärijäsenet, joiden itsenäisen edellytyksen subjekti kumoaa asettaakseen oman itsensä niiden kumoamisella ainoaksi itsenäiseksi. Niinpä uskonnon alueella Kristus, välittäjä jumalan ja ihmisten välillä — pelkkä kiertoväline näiden kesken — tulee näiden ykseydeksi, jumalihmiseksi, ja sellaisena jumalaa tärkeämmäksi; pyhimykset ovat tärkeämpiä kuin Kristus; papit ovat tärkeämpiä kuin pyhimykset.

Taloudellinen kokonaisilmaus, joka itse on yksipuolinen sisältämiään äärijäseniä kohtaan, on aina — siellä missä se esiintyy keskijäsenenä — vaihtoarvo; esimerkiksi raha yksinkertaisessa kierrossa; pääoma, silloin kun se itse esiintyy välittäjänä tuotannon ja kierron kesken. Itse pääoman sisällä yksi sen muodoista ottaa jälleen käyttöarvon aseman suhteessa toiseen muotoon, joka on vaihtoarvona. Näin esimerkiksi teollisuuspääoma ilmenee tuottajana suhteessa kauppiaseen, joka ilmenee kiertonä. Siten edellinen esittää aineellista puolta, jälkimmäinen taas muodon puolta, rikkautta rikkautena. Samalla itse kauppapääoma on puolestaan välittäjä tuotannon (teollisuuspääoman) ja kierron (kuluttavan yleisön) välillä eli vaihtoarvon ja käyttöarvon välillä, jolloin molemmat puolet asetetaan vuorotellen:

välillä tuotanto asetetaan rahaksi, kierto taas käyttöarvoksi (kulttava yleisö), välillä edellinen asetetaan käyttöarvoksi (tuote) ja jälkimmäinen vaihtoarvoksi (raha).

Samoin tapahtuu itse kaupan sisällä: tukkukauppias on välittäjä tehtailijan ja vähittäiskauppiiaan välillä tai tehtailijan ja maanviljelijän välillä tai eri tehtailijoiden välillä, ja hän on sama välittävä keskijäsen korkeammalla tasolla. Samoin on myös tavarameklarin laita suhteessa tukkukauppiaseen. Edelleen tällainen on pankkiiri suhteessa teollisuudenharjoittajiin ja kauppiaisiin; osakeyhtiö suhteessa yksinkertaiseen tuotantoon; finanssimies välittäjänä valtion ja porvarillisen yhteiskunnan välillä korkeimmalla asteella.

Rikkaus sellaisenaan esiintyy sitä selkeämpänä ja laajempänä mitä pitemmällä se on välittömästä tuotannosta ja mitä enemmän rikkaus taas puolestaan välittää sellaisten puolten kesken, joista kukin itsessään tarkasteltuna on jo asetettu taloudelliseksi muotosuhteeksi. [Tämä liittyy siihen]* että rahasta tulee välineen sijasta päämäärä ja että välityksen korkeampi muoto asettaa pääoman ominaisuudessa kaikkialla alemman muodon — tämä ilmenee jälleen työnä — pelkäksi lisäarvon lähteeksi. Esimerkkinä vekselimeklari, pankkiiri jne. suhteessa tehtailijaan ja maanviljelijään, jotka on asetettu suhteessa edellisiin relatiivisesti työn (käyttöarvon) määritykseen, samaan aikaan kun edelliset asettuvat suhteessa jälkimmäisiin pääomaksi, lisäarvon luomiseksi; mielettömimmässä muodossa tämä esiintyy finanssimiehen kohdalla.}

Pääoma on tuotteen ja rahan tai pikemminkin tuotannon ja kierron *välitön ykseys*. Siten itse pääoma on jälleen jotakin *välitöntä*, ja sen kehitys muodostuu siitä että se asettaa ja kumoaa itsensä tänä ykseytenä — ykseytenä, joka on asetettu määrättyinä ja siitä syystä yksinkertaisena suhteena. Tämä ykseys ilmenee pääomassa aluksi jonakin *yksinkertaisena*.

* * *

[III—27] {Ricardon ajatuskulku on yksinkertaisesti sanottuna tällainen:

Tuotteet vaihtuvat toisiinsa — ja siis pääoma pääomaan — sisältämänsä esineellistyneen työn määrän mukaan. Työpäivä vaihtuu aina työpäivään. Tämä on edellytys. Itse vaihto voidaan siis jättää kokonaan syrjään. Tuote — tuotteeksi asetettu pääoma — on *an sich*** vaihtoarvo; vaihto lisää siihen vain muodon, Ricardolla formaalisen muodon.

* Virke alkaa käsikirjoituksessa suoraan »dass»-sanalla. *Toim.*

** — »itsessään», mahdollisuutena, piilevästi, potentiaalisesti. *Toim.*

Kysymys on nyt vain siitä missä *määräsuhteissa* tämä tuote jakaantuu. Nämä *määräsuhteet* ovat samat, pidetäänpä niitä siten edellytyksenä olemassa olevan vaihtoarvon määrättynä paljoutena tai sen sisällön, materiaalsen rikkauden, määrättynä paljoutena. Kun vaihto sellaisenaan on pelkkää kiertoa — rahaa kiertona — on itse asiassa parempi jättää vaihto kokonaan huomioon ottamatta, abstrahoida se ja tarkastella pelkästään niitä materiaalsen rikkauden paljouksia, jotka jaetaan tuotantoprosessin sisällä tai sen tuloksena prosessin eri edustajille. *Vaihdon* muodossa on jokainen arvo jne. pelkästään *nimellinen*; reaalisena se esiintyy *määräsuhteen* muodossa. Koko vaihto on, niin pian kuin se ei luo suurempaa *materiaalista* erilaisuutta, *nimellinen*. Koska kokonainen työpäivä vaihtuu aina kokonaiseen työpäivään, pysyy *arvojen* summa samana: tuotantovoimien kasvu vaikuttaa vain rikkauden sisältöön, ei sen muotoon. Näin ollen arvojen lisääntyminen voi syntyä vain tuotannon kasvavasta vaikeudesta — ja se taas voi tapahtua vain siellä missä kuluttamalla ihmistyön yhtä suuria määriä luonnonvoima ei pääse enää aikaisempiin tuloksiin, ts. siellä missä luonnonelementtien hedelmällisyys vähenee — maanviljelyksessä. Siksi Ricardo katsoo, että maankorko aiheuttaa voittojen laskun.

Ricardo lähtee ensinnäkin siitä virheellisestä edellytyksestä, että kaikissa yhteiskuntatiloissa tehdään aina *kokonainen työpäivä*; jne. jne. (ks. edellä*.)

[5] TYÖN TUOTANTOVOIMAN KASVUN VAIKUTUS LISÄARVON SUURUUTEEN. SUHTEELLISEN LISÄARVON KASVUN VÄHENEMINEN TYÖN TUOTANTOVOIMAN LISÄÄNTYMISEN MYÖTÄ]

Olemme edellä nähneet seuraavaa** : työläisen tarvitsee tehdä työtä esimerkiksi puoli päivää elääkseen koko päivän ja niin ollen pystyäkseen seuraavana päivänä alkamaan jälleen saman prosessin. Työläisen työkyvyssä — sikäli kuin se on olemassa työläisessä *elollisena* olentona tai hänessä *elollisena* työvälineenä — on esineellistynyt vain puoli työpäivää. Työläisen koko elollinen päivä (elinpäivä) on puolen päivätyön lepotilassa oleva tulos, esineellistymä. Kapitalisti anastaa itselleen kokonaisen työpäivän vaihtamalla työläisessä esineellistyvään työhön — ts.

* Ks. tämän teoksen I osan s. 257—258. *Toim.*

** Sama, s. 255. *Toim.*

puolen päivän työhön — ja kuluttaa sen sitten tuotantoprosessissa siihen materiaaliin, josta hänen pääomansa koostuu, ja luonain pääomansa lisäarvon — tutkitussa tapauksessa puolen päivän esineellistyneen työn.

Olettakaamme nyt, että työn tuotantovoimat kaksinkertaistuvat, ts. että sama työ tuottaa samassa ajassa kaksinkertaisen käyttöarvon. (Nyt tutkimassamme suhteessa on käyttöarvoksi määritelty toistaiseksi vain se mitä työläinen kuluttaa pitääkseen itsensä hengissä työläisenä; se elämisen tarvikkeiden määrä, johon hän rahan välityksellä vaihtaa elollisessa työkyvyssään esineellistyneen työn.) Työn tuotantovoiman kaksinkertaistuttua työläisen tarvitsisi tehdä työtä enää vain $\frac{1}{4}$ päivää elääkseen kokonaisen päivän. Kapitalistin tarvitsee silloin antaa vaihdossa työläiselle enää vain $\frac{1}{4}$ päivää esineellistynyttä työtä voidakseen lisätä tuotantoprosessilla lisäarvonsa puolesta kolmeen neljännekseen; siten hän saisi $\frac{1}{2}$ päivän esineellistyneen työn sijasta $\frac{3}{4}$ päivän esineellistyneen työn. Pääoman arvo sillä hetkellä kun pääoma tulee ulos tuotantoprosessista, olisi kohonnut $\frac{2}{4}$ sijasta $\frac{3}{4}$ *. Toisin sanoen lisätäkseen pääomaan entisen lisäarvon, $\frac{1}{2}$ eli $\frac{2}{4}$ päivän esineellistyneen työn, kapitalistin tarvitsisi teettää työtä enää vain $\frac{3}{4}$ päivää.

Mutta koska pääoma edustaa rikkauden yleistä muotoa — rahaa — sen rajattomana ja mittaamattomana pyrkimyksenä on ylittää omat puitteensa. Jokainen raja on sille rajoitus ja täytyy olla sitä. Muutoin se lakkaisi olemasta pääomaa, itseään uusintavaa rahaa. Niin pian kuin pääoma ei enää tuntisi tiettyä rajaa rajoitukseksi, vaan rajaksi, jonka puitteissa se voisi hyvin, pääoma olisi vajonnut vaihtoarvosta käyttöarvoksi, rikkauden yleisestä muodosta joksikin tietyn rikkauden substantiaaliseksi olemassaoloksi. Pääoma sellaisenaan luo tietyn lisäarvon, koska se ei voi heti luoda loputonta lisäarvoa; mutta sen jatkuvana pyrkimyksenä on luoda enemmän lisäarvoa. Lisäarvon määrällinen raja ilmenee sille vain luonnon asettamana rajoituksena, välttämättömyytenä, jonka pääoma pyrkii alituisesti voittamaan ja jonka yli se yrittää jatkuvasti päästä.

{Pääoma pitää rajoitusta sattumana, joka on voitettava. Se tulee ilmi pinnallisimmassakin havainnoinnissa. Jos pääoma kasvaa 100:sta 1000:een, on 1000 nyt lähtökohta, josta kasvun on tapahduttava. Kymmenkertaistuminen, 1000 prosentin kasvu ei merkitse mitään: voitto ja korko muuttuvat itse jälleen pääomaksi. *Se mikä ilmenee lisäarvona, ilmenee nyt yksinkertaisena edellytyksenä jne.*, sinä mikä itse sisältyy pääoman yksinkertaiseen olemassaoloon. }

* Marx jättää tässä pysyvän pääoman arvon huomioon ottamatta. *Toim.*

Kapitalisti ei siis teetä (jätämme tässä kokonaan huomiotta myöhemmin esille tulevat määritykset: kilpailun, hinnat jne.) työläisellä vain $\frac{3}{4}$ päivää, sillä nämä $\frac{3}{4}$ päivää antaisivat kapitalistille *sen saman lisäarvon* kuin aikaisemmin kokonainen päivä, vaan hän teettää kokonaisen päivän. Ja se tuotantovoiman lisäys, joka antaa työläiselle mahdollisuuden elää $\frac{1}{4}$ työpäivällä kokonaisen päivän, saa nyt ilmauksensa yksinkertaisesti siinä, että työläisen täytyy nyt [III--28] tehdä työtä pääoman hyväksi $\frac{3}{4}$ päivää kun hän aikaisemmin teki pääoman hyväksi työtä vain $\frac{2}{4}$ päivää. Kun työläisen työn kasvanut tuotantovoima lyhentää sitä aikaa, joka on välttämätön hänessä esineellistyneen työn korvaamiseen (käyttöarvon, toimeentulon välineiden luomiseen), niin tämä työläisen työn tuotantovoiman lisääntyminen ilmenee pääoman arvonlisäykseen (vaihtoarvon luomiseen) käytetyn työläisen työajan pitenemisenä.

Kun asiaa katsotaan työläisen kannalta, hänen täytyy nyt päivän elääkseen tuottaa lisätyötä $\frac{3}{4}$ päivää kun taas aikaisemmin hänen oli tuotettava lisätyötä vain $\frac{2}{4}$ päivää. Tuotantovoiman lisääntymisellä, sen kaksinkertaistumisella on työläisen lisätyö kasvanut $\frac{1}{4}$ päivällä. Tässä on pantava merkille seuraavaa: tuotantovoima on kaksinkertaistunut, työläisen lisätyö ei ole kaksinkertaistunut, vaan se on lisääntynyt vain $\frac{1}{4}$ päivällä; yhtä vähän on pääoman lisäarvo kaksinkertaistunut ja sekin on kasvanut vain $\frac{1}{4}$ päivällä [ts. puolitoistakertaiseksi]. Nähdään siis, että lisätyö (työläisen kannalta) tai lisäarvo (kapitalistin kannalta) eivät kasva samassa määrällisessä suhteessa kuin tuotantovoima. Mistä se johtuu?

Tuotantovoiman kaksinkertaistuminen merkitsee välttämättömän työn [der notwendigen Arbeit] supistumista (työläisen osalta) $\frac{1}{4}$ päivällä, siis myös lisäarvon tuotannon [lisääntymistä] $\frac{1}{4}$ päivällä, koska [työn hinnassa esineellistyneen työn ja työpäivän tuotteessa esineellistyneen työn] alkuperäinen suhde oli määritelty $\frac{1}{2}$. Jos työläisen olisi pitänyt alun perin tehdä työtä $\frac{2}{3}$ päivää elääkseen yhden päivän, lisäarvo samoin kuin lisätyö olisi ollut yhtä kuin $\frac{1}{3}$ päivää. Siinä tapauksessa siis työn tuotantovoiman kaksinkertaistuminen olisi tehnyt työläiselle mahdolliseksi rajoittaa välttämätön työ puoleen $\frac{2}{3}$:sta, eli $\frac{2}{3 \times 2}$, ts. $\frac{2}{6}$ eli $\frac{1}{3}$ päivään ja kapitalisti olisi puolestaan voittanut $\frac{1}{3}$ päivää vastaavan arvon. Kokonaislisätyö olisi nyt $\frac{2}{3}$ päivää. Tuotantovoiman kaksinkertaistuminen, joka johti ensimmäisessä esimerkissä $\frac{1}{4}$ päivän lisäarvoon ja lisätyöhön, johtaa nyt $\frac{1}{3}$ päivän lisäarvoon ja lisätyöhön. Tuotantovoiman kerroin — luku, jolla se kerrotaan — ei siis [yleisen käytännön mukaan] ole lisätyön eikä lisäarvon kerroin: jos työn hinnassa esineellistyneen työn alkuperäinen suhde oli $\frac{1}{2}$ yhdessä työpäivässä esineellis-

tyneestä työstä, joka ilmenee aina rajana*, niin tuotantovoiman kaksinkertaistuminen merkitsee alkuperäisen suhteen — $\frac{1}{2}$:n — jakamista kahdella, mistä saadaan $\frac{1}{4}$; jos alkuperäinen suhde oli $\frac{2}{3}$, niin tämä kaksinkertaistuminen merkitsee samaa kuin kaksi kolmasosaa jaetaan kahdella, mistä saadaan $\frac{2}{6}$ eli $\frac{1}{3}$ [saadaan siis lisäarvon (lisätyön) kaksinkertaistuminen].

Tuotantovoiman kertoja ei ole siis vielääkään alkuperäisen suhteen kertoja, vaan sen jakaja, ei sen osoittajan, vaan nimitäjän kertoja. Jos se olisi osoittajan kertoja, silloin tuotantovoiman kertominen vastaisi lisäarvon kertomista. Mutta lisäarvon kasvu on aina samaa kuin alkuperäisen suhteen jakaminen tuotantovoiman kertojalla. Jos alkuperäinen suhde oli $\frac{8}{9}$, ts. jos työläiseltä vaadittiin $\frac{8}{9}$ työpäivää jotta hän eläisi ja siis pääoma voittaa vaihdossa elolliseen työhön, elollista työtä vastaan ainoastaan $\frac{1}{9}$, ts. lisätyö on yhtä kuin $\frac{1}{9}$, niin nyt työläinen voi elää puolella $\frac{8}{9}$ työpäivästä, ts. $\frac{8}{18}$ eli $\frac{4}{9}$ työpäivällä (on samantekevää jaammeko osoittajan vai kerrommeko nimitäjän), ja kapitalisti, joka nytkin teettää työläisellä kokonaisen työpäivän, saisi peräti $\frac{5}{9}$ työpäivän suuruisen lisäarvon; kun siitä vähennetään alkuperäinen lisäarvo $\frac{1}{9}$, saadaan $\frac{4}{9}$. Tuotantovoiman kaksinkertaistuminen merkitsee tässä siis lisäarvon tai lisäajan kasvua $\frac{4}{9}$ työpäivällä.

Tämä johtuu yksinkertaisesti siitä, että lisäarvo on aina riippuvainen koko työpäivän suhteesta siihen työpäivän osaan, joka on välttämätön työläisen pitämiseksi hengissä. Se yksikkö, jolla lisäarvo lasketaan, on aina murtoluku, ts. se määrätty päivän osa, joka edustaa täsmälleen työn hintaa. Jos tämä yksikkö on yhtä kuin $\frac{1}{2}$, niin tuotantovoiman [III—29] kasvaminen kaksinkertaiseksi vastaa välttämättömän työn supistumista $\frac{1}{4}$ työpäivästä; jos se on yhtä kuin $\frac{1}{3}$, se merkitsee välttämättömän työn vähenemistä $\frac{1}{6}$ työpäivästä. Ensimmäisessä tapauksessa siis kokonaislisäarvo on yhtä kuin $\frac{3}{4}$, toisessa taas $\frac{5}{6}$ työpäivästä. Suhteellinen lisäarvo, ts. kasvanut lisäarvo verrattuna siihen asti olemassa olleeseen lisäarvoon on ensimmäisessä tapauksessa yhtä kuin $\frac{1}{4}$ ja toisessa $\frac{1}{6}$ työpäivää.

Pääoman arvo ei siis kasva samassa määräsuhteessa, jossa tuotantovoima lisääntyy, vaan siinä määräsuhteessa, jossa tuotantovoiman lisääntyminen, tuotantovoiman kertojan kasvu jakaa työläiselle kuuluvaa osuutta ilmaisevan murto-osan työpäivästä. Missä määrin [kasvava] työn tuotantovoima lisää pääoman arvoa, riippuu näin ollen siitä alkuperäisestä suhteesta, jossa työläisessä esineellistyvä työ on hänen elolliseen työhönsä. Tämä osuus saa

* Herrat tehtailijat ovat muutoin jatkaneet työpäivää myös yöllä; laki kymmentuntisesta työpäivästä; ks. Leonhard Hornerin selonteko. Itse työpäivä ei rajoitu luonnolliseen päivään, vaan sitä voidaan jatkaa pitkälle yöhön; tämä kuuluu työpalkkaa käsittelevään lukuun.¹⁵⁷

aina ilmauksensa kokonaisen työpäivän murto-osassa: $\frac{1}{3}$, $\frac{2}{3}$ jne. Tuotantovoiman lisääntyminen, ts. sen kertominen jollakin luvulla merkitsee samaa kuin tämän murtoluvun osoittajan jakaminen tai nimittäjän kertominen samalla luvulla. Kuinka suuri tai pieni pääoman arvon lisäys on, se ei siis riipu ainoastaan siitä luvusta, joka ilmaisee tuotantovoiman moninkertaistumista, vaan myös siitä etukäteen annetusta suhteesta, joka määrää työn hintaa vastaavan työpäivän osan. Jos tämä suhde on yhtä kuin $\frac{1}{3}$, merkitsee työpäivän tuotantovoiman kaksinkertaistuminen mainitun osuuden supistumista yhteen kuudesosaan; jos suhde on yhtä kuin $\frac{2}{3}$, työpäivän tuotantovoiman kaksinkertaistuminen merkitsee osuuden supistumista kahteen kuudesosaan.

Työn hintaan sisältyvä esineellistynyt työ on aina kokonaisen työpäivän jako-osa; aritmeettisesti ilmaistuna se on aina murtoluku; se on aina lukusuhte, mutta ei milloinkaan kokonaisluku. Jos tuotantovoima kaksinkertaistuu, kerrotaan kahdella, työläisen tarvitsee työskennellä enää vain puolet siihenastisesta ajasta saadakseen työn hinnan kokoon; mutta kuinka paljon työaikaa hän nyt tarvitsee tähän tarkoitukseen, se riippuu alun perin annetusta suhteesta, ts. siitä kuinka paljon työaikaa hän tarvitsi siihen ennen tuotantovoiman lisääntymistä. Tuotantovoiman kertoja on tälle alkuperäiselle murtoluvulle jakaja. Näin ollen lisäarvo tai lisätyö ei kasva samassa määrällisessä suhteessa kuin tuotantovoima. Jos alkuperäinen suhde on $\frac{1}{2}$ ja tuotantovoima kaksinkertaistuu, niin (työläiselle) *välttämätön* työaika supistuu yhteen neljännekseen työpäivästä [ts. kaksinkertaisesti], mutta lisäarvo kasvaa vain yhdellä neljänneksellä [ts. puolitoistakertaisesti]. Jos tuotantovoima nelinkertaistuu, niin alkuperäisestä suhteesta tulee yhtä kuin $\frac{1}{8}$ [välttämätön työaika supistuu nelinkertaisesti], mutta lisäarvo kasvaa vain työpäivän kolmella kahdeksasosalla [ts. vähemmän kuin kaksinkertaisesti].

Lisäarvo ei voi milloinkaan olla koko työpäivän suuruinen; se merkitsee, että jokin määrätty työpäivän osa täytyy aina vaihtaa työläisessä esineellistyvään työhön. Lisäarvo määritellään ylipäätään vain elollisen työn suhteeksi työläisessä esineellistyvään työhön; *siitä syystä tämän suhteen yhden osan* [nimenomaan työläisessä esineellistyvän työn] *täytyy aina jäädä jäljelle*. Jo sillä, että suhde pysyy jatkuvasti suhteena, vaikka sen tekijät muuttuvatkin, on annettu tietty keskinäinen suhde tuotantovoiman lisääntymisen ja lisäarvon lisääntymisen välille. Siten me yhtäältä näemme, että suhteellinen lisäarvo on täsmälleen yhtä kuin suhteellinen lisätyö: jos [välttämätön] työpäivä on $\frac{1}{2}$ työpäivästä ja tuotantovoima kaksinkertaistuu, niin työläiselle kuuluva osuus, *välttämätön työ*, supistuu yhteen neljäsosaan työpäivästä ja lisäarvon lisäys on myös täsmälleen yhtä kuin $\frac{1}{4}$ työpäivää; kokonaislisäarvo on nyt yhtä kuin $\frac{3}{4}$ työpäivää. Samaan

aikaan kuin lisäarvo kasvoi $\frac{1}{4}$ työpäivällä, ts. lisäarvon kasvu suhteessa työpäivään on $1 : 4$, on kokonaislisäarvo yhtä kuin $\frac{3}{4}$ työpäivää, ts. se suhtautuu työpäivään kuin $3 : 4$.

Olettakaamme nyt, että *välttämätön* työpäivä oli alun perin $\frac{1}{4}$ työpäivää ja että tuotantovoima kaksinkertaistui; silloin välttämätön työ supistuu $\frac{1}{8}$ työpäivään ja lisätyön tai lisäarvon kasvuksi tulee täsmälleen $\frac{1}{8}$ työpäivää, ts. se suhtautuu työpäivään kuten $1 : 8$. Sitä vastoin kokonaislisäarvo suhtautuu työpäivään kuten $7 : 8$. Ensimmäisessä esimerkissä alkuperäinen kokonaislisäarvo oli olemassa määräsuhteessa $1 : 2$ (ts. se oli yhtä kuin $\frac{1}{2}$ työpäivästä) ja nyt se kasvoi suhteeseen $3 : 4$; toisessa esimerkissä alkuperäinen kokonaislisäarvo oli yhtä kuin $\frac{3}{4}$ työpäivää ja se kasvoi nyt suhteeksi $7 : 8$ (ts. yhtä kuin $\frac{7}{8}$ työpäivää). Ensimmäisessä tapauksessa se kasvoi puolesta eli kahdesta neljäsosasta $\frac{3}{4}$ työpäivään, toisessa kolmesta neljäsosasta eli kuudesta kahdeksasosasta $\frac{7}{8}$ työpäivään. Ensimmäisessä tapauksessa se kasvoi $\frac{1}{4}$ ja toisessa $\frac{1}{8}$ työpäivällä, ts. ensimmäisessä tapauksessa lisäarvon kasvu on kaksi kertaa suurempi kuin toisessa. [III—30] Mutta kokonaislisäarvo on ensimmäisessä tapauksessa [työn tuotantovoiman kaksinkertaistumisen jälkeen] vain $\frac{3}{4}$ eli $\frac{6}{8}$ työpäivää, kun se taas toisessa tapauksessa on $\frac{7}{8}$ työpäivää, ts. $\frac{1}{8}$:lla työpäivää suurempi.

Oletetaan että *välttämätön* työ on $\frac{1}{16}$ työpäivää. Tässä tapauksessa kokonaislisäarvo on yhtä kuin $\frac{15}{16}$ työpäivää, kun se edellisessä suhteessa oli $\frac{6}{8}$ eli $\frac{12}{16}$ työpäivää; siis kokonaislisäarvo on uuden olettamuksemme mukaan $\frac{3}{16}$ työpäivää suurempi kuin edellisessä tapauksessa. Olettakaamme nyt tuotantovoiman kaksinkertaistuvan; silloin välttämätön työ on yhtä kuin $\frac{1}{32}$ kun se aikaisemmin oli yhtä kuin $\frac{2}{32}$ ($\frac{1}{16}$) työpäivää. Näin ollen lisäaika ja siis myös lisäarvo on kasvanut $\frac{1}{32}$ työpäivällä. Jos tarkastelemme kokonaislisäarvoa, joka oli yhtä kuin $\frac{15}{16}$ eli $\frac{30}{32}$ työpäivää, on se nyt yhtä kuin $\frac{31}{32}$ työpäivää. Verrattuna aikaisemmin oletettuun suhteeseen (jossa *välttämätön* työ oli yhtä kuin $\frac{1}{4}$ eli $\frac{8}{32}$ työpäivää) on kokonaislisäarvo nyt $\frac{31}{32}$ työpäivää, kun se edellisessä esimerkissä oli vain $\frac{28}{32}$ työpäivää, ts. se on nyt kasvanut $\frac{3}{32}$ työpäivää. Mutta jos tarkastellaan lisäarvon suhteellista lisääntymistä, se kasvoi ensimmäisessä tapauksessa tuotannon kaksinkertaistumisen ansiosta $\frac{1}{8}$ eli $\frac{4}{32}$ työpäivää, kun se nyt puolestaan on kasvanut vain $\frac{1}{32}$, ts. lisäarvon kasvu on toisessa esimerkissä $\frac{3}{32}$ työpäivää pienempi kuin sen kasvu ensimmäisessä esimerkissä.

Jos *välttämätön* työ olisi supistunut jo 0,001 työpäivään, silloin kokonaislisäarvo olisi yhtä kuin 0,999 työpäivää. Jos nyt tuotantovoima tuhatkertaistuisi, silloin *välttämätön* työ alenisi 0,000 001 työpäivään ja kokonaislisäarvo olisi 0,999 999 työpäivää kun se tuotantovoiman lisääntymiseen asti oli vain

0,999 työpäivää. Se olisi siis kasvanut 0,000 999 työpäivää; toisin sanoen tuotantovoiman tuhatkertaistuesssa kokonaislisäarvo ei olisi lisääntynyt edes 0,001 työpäivää, kun se lisääntyi edellisessä tapauksessa pelkällä tuotantovoiman kaksinkertaistumisella $\frac{1}{32}$ työpäivää. Jos välttämätön työ supistuu 0,01 :stä 0,000 001 :een, niin se supistuu täsmälleen 0,000 999 työpäivällä, ts. lisäarvon kasvun suuruuden verran.

Kun teemme yhteenvedon kaikesta tästä, niin havaitsemme:

Ensiksi. Elollisen työn tuotantovoiman lisääntyminen ei lisää pääoman arvoa (tai vähennä työläisen arvoa) sen nojalla, että se lisää samalla työllä luotujen tuotteiden eli käyttöarvojen määrää — työn tuotantovoima on sen luonnonvoima — vaan sen nojalla, että se supistaa *välttämätöntä* työtä, siis samassa määräsuhteessa, jossa se supistaa *välttämätöntä* työtä, se luo *lisätyötä* eli, mikä on samaa, lisäarvoa. Se lisäarvo, jonka pääoma tuotantoprosessissa hankkii, muodostuu näet ylipäättään vain siitä lisätyön ylimäärästä, joka ylittää *välttämättömän työn*. Tuotantovoiman lisääntyminen voi kasvattaa lisätyötä — ts. pääomassa tuotteena esineellistyvän työn ylimäärä yli työpäivän vaihtoarvossa esineellistyneen työn — vain mikäli se pienentää *välttämättömän työn* suhdetta *lisätyöhön* ja vain siinä määräsuhteessa, jossa se pienentää tätä suhdetta. Lisäarvo on täsmälleen yhtä kuin lisätyö; sen lisääntyminen mitataan täsmälleen *välttämättömän työn* supistumisella.

Toiseksi. Pääoman lisäarvo ei kasva samassa määräsuhteessa kuin tuotantovoiman kertoja, ts. sitä ei kerrota samalla luvulla kuin tuotantovoima (joka otetaan lähtöyksikkönä, kerrottavana), vaan se kasvaa siten että se vastaa elollisen työpäivän alun perin välttämätöntä työtä esittävän jako-osan ylimäärää yli sen saman jako-osan, joka on jaettu tuotantovoiman kertojalla. Jos siis *välttämätön työ* on yhtä kuin $\frac{1}{4}$ elollista työpäivää ja tuotantovoima kaksinkertaistuu, ei pääoman arvo [lisäarvo] kasva kaksinkertaiseksi, vaan [III—31] $\frac{1}{8}$ työpäivällä. Tämä on yhtä kuin erotus $\frac{1}{4}$ eli $\frac{2}{8}$ (välttämätöntä työtä esittävän työpäivän alkuperäisen jako-osan) ja 2:lla jaetun $\frac{1}{4}$:n välillä, ts. erotus $\frac{2}{8} - \frac{1}{8} = \frac{1}{8}$. (Jos jokin suure kaksinkertaistuu, se voidaan ilmaista myös niin, että se kasvaa $\frac{1}{2}$ eli $\frac{12}{6}$ kertaiseksi. Jos siis yllä esitettyssä esimerkissä¹⁵⁸ tuotantovoima olisi kasvanut $\frac{12}{6}$ kertaiseksi [ts. $\frac{6}{6}$ alkuperäisestä suuruudestaan], olisi voitto kasvanut vain $\frac{1}{8}$ työpäivällä [ts. $\frac{1}{6}$ alkuperäisestä suuruudestaan]. Voiton kasvu suhteutuisi tuotantovoiman kasvuun kuten 1:6. (That is it!*) Jos välttämätöntä työtä esittävä työpäivän alkuperäinen jako-osa oli yhtä kuin 0,001 ja tuotantovoima tuhatkertaistuu, ei pääoman arvo [lisäarvo] kasva 1000 kertaa eikä edes 0,001

* Siinäpä se! *Toim.*

työpäivällä; se kasvaa 0,001—0,000 001, ts. 0,000 999 työpäivällä.)

Siis se *absoluuttinen summa*, jolla pääoma lisää arvoaan lisäämällä tuotantovoimaa, riippuu siitä työpäivän *annetusta jako-osasta*, työpäivän vastaavasta osasta, joka esittää *välttämätöntä* työtä ja ilmaisee siis välttämättömän työn alkuperäistä suhdetta elolliseen työpäivään. Tästä syystä tuotantovoiman lisääntyminen tietystä määräsuhteesta voi esimerkiksi lisätä pääoman arvoa eri lailla *eri maissa*. Samassa määräsuhteesta tapahtuva tuotantovoiman lisääntyminen voi lisätä pääoman arvoa eri lailla eri teollisuudenhaaroilla; pääoman arvon lisääntyminen tulee riippumaan näillä eri haaroilla vallitsevasta erilaisesta *välttämättömän työn* suhteesta elolliseen työpäivään. Tämä suhde olisi vapaan kilpailun järjestelmässä tietenkin yhtäläinen kaikilla liiketoiminnan haaroilla, jos työ olisi kaikkialla yksinkertaista työtä, jos siis *välttämätön työ* olisi sama (jos se esittäisi samaa esi-neellistyneen työn määrää).

Kolmanneksi. Mitä suurempi pääoman lisäarvo on *ennen tuotantovoiman lisäystä*, mitä suurempi on sen lisätyön tai pääoman lisäarvon määrä, joka on olemassa jo ennen tätä lisäystä, tai mitä pienempi on jo se työpäivän jako-osa, joka muodostaa työläisen vastikkeen, ilmaisee välttämätöntä työtä, sitä pienempi on pääoman tuotantovoiman lisäyksestä saama lisäarvon kasvu. Pääoman lisäarvo kylläkin kasvaa, mutta yhä pienemmässä määräsuhteessa tuotantovoiman kehitykseen nähden. Siis mitä kehittyneempi pääoma jo on, mitä enemmän se on luonut lisätyötä, sitä hedelmällisemmäksi sen on kehitettävä tuotantovoima lisätäkseen arvoaan, vaikka vain vähäisessäkin määräsuhteessa, ts. liittääkseen itseensä lisäarvon — sillä pääoman rajana pysyy aina *välttämätöntä työtä* ilmaisevan päivän jako-osan ja koko työpäivän välinen suhde. Pääoma voi liikkua ainoastaan näissä rajoissa. Mitä pienempi *välttämättömään* työhön menevä jako-osa jo on, mitä suurempi *lisätyö* on, sitä vähemmän voi jokin tuotantovoiman lisäys havaittavasti supistaa välttämätöntä työtä, koska [välttämättömän työn suhdetta koko työpäivään ilmaisevan murtoluvun] nimittäjä on kasvanut valtavasti. Pääoman arvonlisäys tulee sitä vaikeammaksi mitä enemmän pääoma on jo onnistunut kasvamaan. Tuotantovoimien lisäys tulisi pääomalle yhdentekeväksi, kuten itse arvonlisäyskin, sillä tämän kasvun mittasuhteet olisivat tulleet minimaalisen pieniksi ja pääoma olisi lakannut olemasta pääomaa.

Jos välttämätön työ olisi yhtä kuin $\frac{1}{1000}$ työpäivää ja tuotantovoima kolminkertaistuisi, niin välttämätön työ vähenisi vain $\frac{1}{3000}$ työpäivään eli lisätyö olisi kasvanut vain $\frac{2}{3000}$ työpäivää. Näin ei kuitenkaan tapahtuisi siksi että työpalkka on kasvanut eli siis työn osuus tuotteesta, vaan siksi että tämä osuus

on *jo* vajonnut alhaiseksi, jos sitä nimittäin tarkastellaan suhteessa työn tuotteeseen tai elolliseen työpäivään.

{Työläisessä esineellistynyt työ paljastuu itse tässä *työläisen oman elollisen työpäivän* jako-osaksi; se on näet sama kuin se suhde, jossa työläisen pääomalta työpalkan muodossa saama esineellistynyt työ on koko työpäivään.}

(Kaikki edellä muotoillut väittämät pitävät tässä abstraktiossa paikkansa vain tutkimuksemme tähänastisessa vaiheessa. Jatkossa tulee esiin uusia suhteita, jotka muuntavat niitä merkittävästi. Tämä asiakokonaisuus — mikäli se ei esiinny aivan yleisessä muodossa — *kuuluu ylipäätään jo voittoa käsittelevään oppiin.*)

Toistaiseksi rajoitumme seuraaviin yleisiin toteamuksiin. Työn tuotantovoiman kehitys — ensi sijassa lisätyön asettaminen — on välttämätön ehto pääoman arvon kasvulle eli arvonlisäykselle. Näin ollen pääoma, joka on rajatonta rikastumisen tavoittelua, pyrkii lisäämään loputtomasti työn tuotantovoimia, ja synnyttää niitä. Mutta toisaalta jokainen työn tuotantovoiman lisääntyminen on — puuttumatta tässä vielä siihen, että se lisää käyttöarvoja kapitalistia varten — pääoman tuotantovoiman lisääntymistä ja on tutkimuksemme tähänastisen vaiheen kannalta [vom jetzigen Standpunkt aus] työn tuotantovoimaa vain sikäli kuin se on pääoman tuotantovoimaa.

[C] ABSOLUUTTINEN JA SUHTEELLINEN LISÄARVO

[1] PÄÄOMAN ARVON KASVUSTA.

[RICARDON VIRHEITÄ JA EPÄSELVYYKSIÄ]

[III—32] Seuraava seikka on *jo* tullut selväksi tai siitä voi ainakin huomauttaa etukäteen: tuotantovoiman lisääntyminen ei itsessään eikä sinänsä nosta hintoja. Ottakaamme esimerkiksi busheli vehnää. Jos puoli työpäivää esineellistyy yhdessä bushelissa vehnää ja se on työläisen hinta, niin lisätyö voi tuottaa vain 1 bushelin vehnää. Siten 2 bushelia vehnää olisi yhden työpäivän arvo ja jos tämän arvon rahallinen ilmaus on yhtä kuin 26 shillinkiä, vastaa 2 bushelia vehnää 26 shillinkiä. Yksi busheli on siis yhtä kuin 13 shillinkiä.

Jos nyt tuotantovoima kaksinkertaistuu, niin busheli vehnää on enää yhtä kuin $\frac{1}{4}$ työpäivää, ts. 6 $\frac{1}{2}$ shillinkiä. Tuotantovoiman kasvu on alentanut tämän tavarayksikön hintaa. [Yhden päivän tuotteen] kokonaishinta on kuitenkin pysynyt entisenä; sen sijaan lisätyö on nyt $\frac{3}{4}$ työpäivää. Kukin työpäivän neljännes on yhtä kuin 1 busheli vehnää eli 6 $\frac{1}{2}$ shillinkiä. Kokonaistuote on siis yhtä kuin 26 shillinkiä eli 4 bushelia. Koko tuotteen hinta on aivan sama kuin aikaisemmin. Pääomanarvo kasvaa 13 shillin-

gin sijasta $19\frac{1}{2}$ shillinkiä; työn arvo vähenee 13 shillingistä $6\frac{1}{2}$ shillinkiin. Aineellinen tuotanto on noussut 2 bushelista 4 busheliin. [Näin siis pääoman lisäarvo] on nyt yhtä kuin $19\frac{1}{2}$ shillinkiä.

Jos tuotantovoima kaksinkertaistuu myös kullan tuotannossa, ts. jos 13 sh. oli aikaisemmin puolen työpäivän tuote ja puoli työpäivää muodosti myös *välttämättömän työn*, niin nyt nämä 13 shillinkiä ovat $\frac{1}{4}$ työpäivän tuote ja työläinen tuottaa 52 sh., ts. [kapitalisti saa] 52—13 eli 39 sh. lisäarvoa. Yksi busheli vehnää on nyt 13 sh.; sekä ennen tuotantovoiman muuttumista että sen jälkeen tavarayksiköllä on sama hinta; mutta [yhden päivän työn] kokonaistuote on 52 sh., kun se aikaisemmin oli vain 26 sh. Toisaalta näillä 52 shillingillä voi nyt ostaa 4 bushelia kun 26 shillingillä voi aikaisemmin ostaa vain 2 bushelia.

Well *. Ensiksi on selvää, että jos pääoma on laajentanut lisätyön niin että tuotantoprosessissa kulutetaan jo koko elollinen työpäivä (otamme tässä työpäivän sinä työajan luonnollisena määränä, jonka työläinen kykenee asettamaan [kapitalistin] määräysvaltaan; työläinen asettaa työkykynsä kapitalistin määräysvaltaan aina vain *määräajaksi*, ts. *tietyksi työajaksi*), niin tuotantovoiman lisääntyminen ei voi lisätä työaikaa, ei voi siis myöskään lisätä esineellistynyttä työaikaa. Tuotteessa esineellistyy työpäivä riippumatta siitä edustaako *välttämättömä työaika* 6 vai 3 tuntia, $\frac{1}{2}$ vai $\frac{1}{4}$ työpäivää. Pääoman lisäarvo on kasvanut, ts. sen arvo on kasvanut suhteessa työläiseen; kun se oli näet aikaisemmin yhtä kuin $\frac{2}{4}$ niin se on nyt yhtä kuin $\frac{3}{4}$ esineellistyneestä työajasta. Pääoman arvo ei ole kuitenkaan kasvanut siksi että se olisi kasvanut *absoluuttisesti*, vaan siksi että *suhteellinen työmäärä* on kasvanut; ts. työn kokonaismäärä ei ole kasvanut. Niin ennen kuin jälkeen tuotantovoiman kaksinkertaistumisen työläinen tekee työtä yhden päivän; tässä ei siis ole lisäajan (lisätyöajan) absoluuttista kasvua, vaan *välttämättömän työn määrä on pienentynyt* ja sen vaikutuksesta on suhteellinen lisätyö lisääntynyt.

Itse asiassa työläinen teki aikaisemmin työtä koko päivän, mutta lisäaikaa oli vain $\frac{1}{2}$ työpäivää; nyt kuten ennenkin työläinen tekee työtä koko päivän, mutta lisätyöaikaa on $\frac{3}{4}$ työpäivää. Sikäli siis tuotantovoiman kaksinkertaistuminen ei ole lisännyt pääoman hintaa (kullan ja hopean arvo oletetaan muuttumattomaksi) tai sen vaihtoarvoa. Tämä kaksinkertaistuminen vaikuttaa siis *voiton suhdeluukuun*, ei tuotteen hintaan eikä pääoman arvoon, joka on muuttunut tuotteessa takaisin tavaraksi. Mutta tosiasiallisesti myös absoluuttiset arvot lisääntyvät tässä tapauksessa, koska se rikkouden osa, joka on asetettu pääomaksi, itse-

* — No niin. *Toim.*

ään lisääväksi arvoksi, lisääntyy. (*Pääomien kasaantuminen.*)

Ottakaamme aiempi esimerkkimme*. Olkoon *pääoma* yhtä kuin 100 taaleria ja jakaantukoon se tuotantoprosessissa seuraaviin osiin: 50 taaleria puuvillaa, 40 taaleria työpalkkaa, 10 taaleria työvälineitä. Olettakaamme samalla laskelman yksinkertaistamiseksi, että koko työväline kulutetaan kokonaisuudessaan yhden tuotantotapahtuman aikana (se on tässä vielä aivan samantekevää), niin että sen arvo kokonaan ilmaantuu uudelleen tuotteen muodossa. Olettakaamme että tässä tapauksessa työ vaihdettaessa se 40 taaleriin — ne ilmaisevat työläisen elollisessa työkyvyssä esineellistynyttä työaika, sanokaamme 4 tuntia — antaa pääomalle 8 tuntia. Jos työvälineet ja raaka-aineet otetaan mukaan, niin siinä tapauksessa että työläinen tekee työtä vain 4 tuntia, ts. jos raaka-aineet ja työvälineet kuuluisivat työläiselle ja hän tekisi työtä vain 4 tuntia, olisi kokonaistuote 100 taaleria. Työläinen lisäisi raaka-aineisiin ja työvälineisiin kuluttamiinsa 60 taaleriin 40 taaleria, ja hän voisi kuluttaa nämä 100 taaleria korvaamalla ensiksi 60 taaleria — tuotannon vaatimat raaka-aineet ja työvälineet — ja [toiseksi] niihin liittämänsä 40 taalerin ylimääräisen arvon [Mehrwert] oman elollisen työkykynsä tai hänessä esineellistyneen ajan uusintamisena. Työläinen voisi aloittaa työnsä yhä uudelleen alusta, koska hän olisi uusintanut tuotantoprosessissa [III—33] sekä raaka-aineiden ja työvälineiden arvon että työkyvyn arvon, ja olisi lisäksi uusintanut viimeksi mainitun lisäämällä ensiksi mainittujen arvoon 4 tuntia esineellistynyttä työtä. Nyt työläinen sen sijaan saa 40 taalerin työpalkan vain siinä tapauksessa, että hän tekee työtä 8 tuntia, ts. jos hän lisää häntä vastassa nyt pääomana oleviin raaka-aineisiin ja työvälineisiin 80 taalerin ylimääräisen arvon samaan aikaan kun hänen niihin aikaisemmin lisäämänsä 40 taalerin ylimääräinen arvo vastaa vain täsmälleen hänen työnsä arvoa. Siten työläisen pitäisi lisätä [raaka-aineisiin, työvälineisiin ja omaan työvoimaansal] vielä lisäarvo, joka on täsmälleen yhtä kuin lisätyö tai lisäaika.

{Tutkimuksemme tässä vaiheessa ei ole vielä lainkaan tarpeen kiinnittää huomiota siihen, että myös raaka-aineiden ja työvälineiden määrän on lisäänyttävä lisätyön tai lisäajan mukana. Miten itse lisätyö lisää raaka-ainetta ks. *Babbagen* esitystä esimerkiksi kultafiligraanitöistä jne.¹⁵⁹}

Näin siis pääoman arvo olisi lisääntynyt 100 taalerista 140 taaleriin.

{Olettakaamme vielä että raaka-aineen määrä kaksinkertaistuisi ja samoin (laskelman yksinkertaistamiseksi) työvälineidenkin määrä kaksinkertaistuisi. Siinä tapauksessa pääoman kulut oli-

* Ks. tämän teoksen I osan s. 244—249. *Toim.*

sivat nyt 100 taaleria puuvillaan, 20 taaleria työvälineisiin, siis yhteensä 120 taaleria, ja työhön kulutettaisiin entiseen tapaan 40 taaleria; kaikkiaan siis 160 taaleria. Jos 4 tunnin lisätyö kasvattaa 100 taaleria 40 %:lla, niin se lisää 160 taaleria 64 taalerilla. Kokonaistuotteeksi tulee siten 224 taaleria. Tässä edellytetään lisäksi, että pääoman kasvaessa pääoman suhdeluku pysyy entisenä eikä raaka-aineita ja työvälineitä itseään tarkastella vielä lisätyön esineellistymänä, lisäajan kapitalointina; kuten olemme nähneet*, mitä suurempi jo realisoitu lisäaika on, ts. mitä suurempi pääoma sellaisenaan on, sitä suuremmassa määrin edellytetään, että *työajan absoluuttinen lisääntyminen* on mahdoton ja että tuotantovoiman kasvun aiheuttama työajan suhteellinen lisääntyminen hidastuu geometrisessa sarjassa.}

Pääoma olisi nyt yksinkertaisena vaihtoarvona tarkasteltuna kasvanut absoluuttisesti, se olisi 140 taaleria 100 sijasta; mutta tosiasiaassa olisi vain luotu uusi arvo, ts. arvo, joka ylittäisi sen mikä tarvitaan pelkästään korvaamaan raaka-aineisiin ja työvälineisiin kulutetut 60 taaleria sekä työhön kulutetut 40 taaleria. olisi luotu 40 taalerin uusi arvo. Kierrossa olevat arvot olisivat lisääntyneet 40 taalerilla; esineellistynyt työaika olisi 40 taaleria suurempi.

Teemme saman oletuksen kuin yllä olleessa esimerkissä. Pääomaa on 100 taaleria, tarkemmin sanottuna: 50 puuvillaan, 40 työhön, 10 tuotantovälineisiin; lisätyöaika pysyy samana kuin edellisessä tapauksessa, nimittäin 4 tuntina ja kokonaistyöaika on 8 tuntia. Siten tuote on kaikissa tapauksissa vain yhtä kuin 8 tuntia [uutena lisättyä] työaikaa, [kokonaisuudessaan] yhtä kuin 140 taaleria. Olettakaamme nyt, että työn tuotantovoima kaksinkertaistuu; ts. että työläiselle riittää kaksi tuntia jotta hän voi lisätä raaka-aineiden ja työvälineiden arvoa siinä määrin kuin hänen työvoimansa säilyttäminen vaatii. Jos 40 taaleria esitti hopeassa esineellistynyttä 4 tunnin työaikaa, niin 20 taaleria esittää 2 tunnin esineellistynyttä työaikaa. Nämä 20 taaleria ilmaisevat nyt sitä samaa käyttöarvoa, jota 40 taaleria ilmaisivat aikaisemmin. Työvoiman vaihtoarvo on vähentynyt puoleen, koska puolet alkuperäisestä työajasta luo saman käyttöarvon, mutta käyttöarvon vaihtoarvo mitataan vain siinä esineellistyneellä työajalla.

Kuitenkin kapitalisti teettää työläisellä entiseen tapaan työtä 8 tuntia ja työläisen tuote edustaa siis entiseen tapaan 8 tunnin työaikaa, edustaa 80 taalerin työaikaa, kun taas raaka-aineiden ja työvälineiden arvo on pysynyt samana, nimittäin 60 taalerina; kuten ennenkin kaikkiaan 140 taaleria.

(Jotta itse työläinen eläisi, hänen tarvitsisi lisätä 60 taalerin

* Ks. tämän teoksen I osan s. 271. *Toim.*

raaka-aineisiin ja työväliseisiin vain 20 taalerin arvo, ja hän olisi siis luonut vain 80 taalerin arvon. Tuotantovoiman kaksinkertaistuminen olisi siis alentanut hänen tuotteensa kokonaisarvoa 20 taalerilla, 100 taalerista 80 taaleriin, ts. viidenneksen sadasta, 20 %).

Mutta lisäaika eli pääoman lisäarvo on nyt 6 tuntia 4 sijasta, eli 60 taaleria 40 sijasta. Lisäarvon kasvu on 2 tuntia eli 20 taaleria. Laskelma on nyt tehtävä seuraavasti: raaka-aineisiin 50 taaleria, työhön 20, työväliseisiin 10; kustannukset tekevät 80 taaleria. Voitto on yhtä kuin 60 taaleria. Kapitalisti myisi tuotteen entiseen tapaan 140 taalerilla, mutta saisi 60 taalerin voiton 40 sijasta. Yhtäältä kapitalisti heittää siis kiertoon sen saman vaihtoarvon kuin ennenkin, 140 taaleria, ei sen enempää. Mutta hänen pääomansa lisäarvo on kasvanut 20 taaleria. Sen mukaan olisi kasvanut vain se osuus, joka kuuluu hänelle 140 taalerista, vain hänen voittonsa suhdeluku olisi kasvanut. Työläinen on tosiasiaassa tehnyt kapitalistin hyväksi ilmaiseksi 2 tuntia enemmän, nimittäin 6 tuntia 4 sijasta, mikä merkitsee työläiselle samaa kuin jos hän olisi aikaisemmissa olosuhteissa tehnyt 10 tuntia 8 sijasta, kuin jos hänen *absoluuttinen työaikansa* olisi lisääntynyt.

Mutta todellisuudessa tässä on syntynyt myös *uusi arvo*; nimittäin 20 ylimääräistä taaleria esiintyvät *itsenäisenä* arvona, sellaisena esineellistyneenä työnä, joka on nyt vapautunut, päässyt irti siitä pakosta, että se palvelisi vaihtoa vain jo aikaisemmin toiminnassa olleeseen työvoimaan [Arbeitskraft]. Se voi tapahtua kahdella tavalla. Joko näillä 20 ylimääräisellä taalerilla pannaan liikkeeseen aikaisempaa suurempi määrä työtä, suurempi samassa mittakaavassa kuin nämä 20 taaleria muuttuvat *pääomaksi* ja luovat kasvaneen vaihtoarvon, ts. tekevät uuden tuotantoprosessin lähtökohdaksi suuremman esineellistyneen työn määrän; tai kapitalisti vaihtaa nämä 20 taaleria rahana tavaroihin, jotka siis tulevat niiden tavaroiden lisäksi, jotka hän tarvitsee tuotantoprosessissaan teollisena [III—34] pääomana. Tässä tapauksessa siis kaikki tavarat työtä ja itse rahaa lukuun ottamatta vaihtuvat näihin 20 ylimääräiseen taaleriin, vaihtuvat 2 ylimääräiseen tuntiin esineellistynyttä työaikaa. Niiden *vaihtoarvo* on siis noussut juuri tämän *vapautuneen summan* verran.

140 taaleria on todellakin 140 taaleria, kuten fysiokraattien hyvin »teräväjärkinen» ranskalainen kustantaja¹⁶⁰ huomauttaa *Boisguillebertia* vastaan väitellessään. Mutta on väärin sanoa, että nämä 140 taaleria edustaisivat vain suurempaa käyttöarvoa; ne edustavat *itsenäisen vaihtoarvon, rahan, potentiaalisen pääoman* kasvanutta osaa, ts. ne edustavat suurempaa *rikkaudeksi* asetettua rikkautta. Sen myöntävät itse taloustieteilijätkin kun he

myöhemmin pääomien kasaantumista tarkastellessaan sallivat paitsi käyttöarvojen, myös *vaihtoarvojen* paljouden kasaantumisen; asettaahan itse Ricardon mukaan¹⁶¹ suhteellinen lisätyö pääomien kasaantumisen elementin aivan yhtä täydellisesti kuin absoluuttinen lisätyökin — eikä se voi olla muulla tavoin.

Toisaalta juuri Ricardon parhaiten kehittelemistä näkemyksistä¹⁶² seuraa, että nämä ylimääräiset 20 taaleria, jotka on luotu pelkästään tuotantovoiman lisääntymisellä, voivat tulla uudelleen pääomaksi. Aiemmin saattoi kapitalistin saamista 140 taalerista (jätämme toistaiseksi huomiotta kapitalistin oman kulutuksen) vain 40 muuttua uudeksi pääomaksi; 100 taalerista ei tullut pääomaa, vaan ne pysyivät pääomana; nyt voi puolestaan 60 taaleria tulla pääomaksi; nyt on siis olemassa pääoma, jonka vaihtoarvo on 20 taaleria suurempi. Siis vaihtoarvot, *rikkaus sellaisenaan* on lisääntynyt, vaikka rikkauden kokonaissumma ei ennen eikä jälkeen kasvakaan välittömästi. Miksi rikkaus on lisääntynyt? Siksi että kasvu on tapahtunut siinä kokonaissumman osassa, joka ei ole pelkkä kiertoväline, vaan rahaa, eli ei ole pelkkä vastike, vaan *itsenäinen vaihtoarvo*.

Vapautuneet 20 taaleria kasattiin joko rahana, ts. ne liitettiin olemassa oleviin vaihtoarvoihin vaihtoarvon yleisessä (abstraktisessa) muodossa; tai kaikki nämä taalerit ovat kierrossa ja sitten niillä ostettujen tavaroiden hinnat nousevat; jälkimmäisessä tapauksessa kaikki nämä kiertävät vaihtoarvot edustavat kullan ylimääräistä paljoutta, ja koska kullan tuotantokustannukset eivät ole alentuneet (ne ovat päinvastoin nousseet verrattuna niiden tavaroiden tuotantokustannuksiin, jotka on tuotettu tuottavammaksi tulleella pääomalla), niin ne edustavat myös esineellistyneen työn ylimääräistä paljoutta (tämä johtaa siihen, että se ylijäämä, joka aluksi esiintyi yhden tuottavan pääoman puolella, esiintyy nyt toisten, kallistuneita tavaroita tuottavien pääomien puolella). Tai alun perin kiertävä pääoma itse käyttää nämä 20 taaleria suoraan pääomana. Tässä tapauksessa on luotu 20 taalerin uusi pääoma, itsensä säilyttävän ja arvoaan lisäävän rikkauden summa. Pääoma on lisääntynyt vaihtoarvoltaan 20 taaleria.

(Kierto ei varsinaisesti vielä koske meitä, koska käsittelemme tässä pääomaa yleensä, ja kierto voi olla vain välittäjä pääoman rahamuodon ja pääomamuodon välillä; pääoma rahamuodossa voi realisoida rahan sellaisenaan, ts. vaihtaa rahaa sellaisiin tavaroihin, joita pääoma käyttää enemmän kuin aikaisemmin; mutta nämä rahat muuttuvat niiden tavaroiden tuottajien kädessä pääomaksi. Siten rahasta tulee pääomaa joko suoraan edellisen pääoman käsissä tai kiertotietä jälkimmäisen pääoman käsissä. Mutta jälkimmäinen pääoma puolestaan on aina pääomaa sellaisenaan, ja me käsittelemme tässä *pääomaa sellaisenaan*, niin sanoaksemme

koko yhteiskunnan pääomaa. Pääomien erilaisuus yms. ei vielä koske meitä.)

Vapautuneet 20 taaleria voivat ylipäänsä esiintyä vain kahdessa muodossa. Ensiksi rahana niin että itse pääoma on jälleen olemassa vielä pääomaksi tulemattoman rahan määrityksessä, lähtökohtansa määrityksessä, on jälleen olemassa vaihtoarvon tai yleisen rikkauden abstraktis-itsenäisessä muodossa. Tai itse nämä vapautuneet 20 taaleria ovat jälleen olemassa pääomana, esineellistyneen työn uutena herruutena elolliseen työhön nähden. Toisin sanoen tarkastellut 20 taaleria esiintyvät joko yleisenä rikkautena, joka on materialisoitunut rahan muodossa (sen olion muodossa, jossa rikkaus on olemassa vain abstraktisesti) tai *uutena* elollisena työnä.

{Tarkastelemassamme esimerkissä tuotantovoima kaksinkertaistui, kasvoi 100 % ja pääoman arvo [lisäarvo] kasvoi 50 %.}

(Käytetyn pääoman lisäys voi lisätä *tuotantovoimaa* paitsi aritmeettisessa myös geometrisessa sarjassa; samaan aikaan voi pääoma tuotantovoiman lisääjänä lisätä voittoa vain huomattavasti pienemmässä määräsuhteessa. Siten pääoman lisääntymisen vaikutus tuotantovoiman kasvuun on verrattomasti suurempi kuin tuotantovoiman lisääntymisen vaikutus pääoman kasvuun.)

Olettakaamme että kapitalisti kuluttaa 140 taalerista 20 taaleria käyttöarvoina itseään varten kiertovälineenä toimivan rahan välityksellä. Siten kapitalisti voi ensimmäisessä oletetussa tapauksessa aloittaa pääoman arvon itselisäysprosessin vaihtoarvolla, joka on kasvanut 100 taalerista vain 120 taaleriin. Tuotantovoiman kaksinkertaistumisen jälkeen kapitalisti voi kulutustaan supistamatta aloittaa arvon itselisäysprosessin 40 taalerin [pääomaksi muutetulla] lisäarvolla. Aikaisempaa suurempi osa vaihtoarvoista vakiintuu vaihtoarvoksi sen sijaan että ne katoaisivat käyttöarvoina (on samantekevää tapahtuuko tämä vakiintuminen välittömästi vai tuotantoprosessin välityksellä). Suuremman pääoman luominen merkitsee suuremman vaihtoarvon luomista; ja vaikka vaihtoarvo ei lisääntyisikään *välittömässä* muodossaan yksinkertaisena vaihtoarvona tuottavuuden kasvun johdosta, se lisääntyy kuitenkin seurauksena tästä kasvusta potensoidussa *pääoman* muodossaan.

140 taalerin* suurempi pääoma edustaa ehdottomasti suurempaa esineellistyneen työn määrää kuin 120 taalerin pääoma aikaisemmin [ennen tuotantovoiman kaksinkertaistumista]. [III—35] Näin ollen se panee liikkeeseen suuremman — ainakin suhteellisesti ottaen suuremman — määrän elollista työtä ja

* Ks. tämän teoksen I osan s. 274—275. *Toim.*

uusintaa siitä syystä viime kädessä myös enemmän yksinkertaista vaihtoarvoa. 120 taalerin pääoma tuottaisi [voiton suhdeluvun ollessa] 40 % 60 taalerin tuotteen tai yksinkertaisen vaihtoarvon. 140 taalerin pääoma tuottaisi 64 taalerin yksinkertaisen vaihtoarvon. Vaihtoarvon lisääntyminen pääoman muodossa esiintyy tässä myös välittömästi vaihtoarvon lisääntymisenä yksinkertaisessa muodossaan.

On erittäin tärkeää pitää kiinni kaikesta tästä. Ei riitä jos sanoo Ricardon tavoin,¹⁶³ että vaihtoarvo ei lisääny [tuloksena tuotantovoiman kasvusta]; ts. että vaihtoarvo rikkauden abstraktisena muotona ei lisääny, vaan ainoastaan pääomana oleva vaihtoarvo lisääntyy. Ricardo pitää tällöin silmällä vain alkupeleistä tuotantoprosessia. Mutta jos suhteellinen lisätyö lisääntyy ja tuloksena tästä on pääoman absoluuttinen lisääntyminen, niin välttämättä lisääntyy silloin myös *suhteellinen vaihtoarvo*, joka on olemassa kierrossa *vaihtoarvona*, rahan määrä sellaisenaan ja tästä syystä *absoluuttinen vaihtoarvo* lisääntyy tuotantoprosessin välityksellä. Toisin sanoen samasta vaihtoarvon määrästä, tai rahan määrästä, — ja arvonlisäysprosessin tuote esiintyy juuri tässä yksinkertaisessa muodossa (lisäarvo on tuote vain suhteessa pääomaan, arvoon siinä muodossaan missä se oli olemassa ennen tuotantoprosessia; sinänsä tarkasteltuna, itsenäisenä olemassaolona tarkasteltuna lisäarvo on pelkkä *kvantitatiivisesti määrätty vaihtoarvo*) — on vapautunut osa, joka ei ole olemassa vastikkeena käsillä oleville vaihtoarvoille tai jo käytössä olevalle työajalle. Jos vapautunut vaihtoarvo vaihtuu jo käsillä oleviin vaihtoarvoihin, niin se ei muodosta niille vastiketta, vaan ylittää tämän vastikkeen ja siten eriyttää osan vaihtoarvosta niiden puolella vapaaseen muotoon. Lepotilassa tämä vapautunut vaihtoarvo, jonka verran yhteiskunta on rikastunut, voi olla vain rahaa, ja silloin voi vain rikkauden abstraktinen muoto lisääntyä; liikkeessä ollessaan se puolestaan voi realisoitua vain *uudessa* elollisessa työssä {tapahtuupa tämä sitten niin että aikaisemmin toimeettomana ollut työtä pannaan liikkeeseen tai niin että luodaan *uusialaisia* (väestönkasvun nopeuttaminen) tai niin että laajennetaan vaihtoarvojen piiriä uusilla, kierrossa olevilla vaihtoarvoilla (tämä voi tapahtua tuotannon puolella siten että vapautunut vaihtoarvo avaa *uuden tuotantohaaran*, ts. synnyttää uuden vaihtokohteen, esineellistyneen työn uuden käyttöarvon muodossa ts. ilmaantuu uusi vaihdon kohde, esineellistynyt työ uuden käyttöarvon muodossa), tai vihdoin niin että kierrossa olevien vaihtoarvojen piiriä päästään laajentamaan laajentamalla kaupankäyntiä mikä tuo kierron piiriin esineellistyneitä työtä jostakin uudesta maasta.} Tuotantovoiman lisääntymisen johdosta on siis herätettävä henkiin uutta elollista työtä.

Se muoto, jossa Ricardo yrittää selvittää asiaa itselleen (ja

hän on tässä hyvin sekava), merkitsee au fond* vain että hän ottaa äkkiä käyttöön tietyn suhteen, sen sijaan että sanoisi yksinkertaisesti, että samasta yksinkertaisten vaihtoarvojen summasta esiintyy aikaisempaa pienempi osa yksinkertaisen vaihtoarvon muodossa (vastikkeen muodossa) ja aikaisempaa suurempi osa rahan muodossa (siinä rahan alkuperäisessä, aataminaikaisessa muodossa, josta pääoma yhä uudelleen syntyy; rahan eikä metallirahan tms. määrityksessä); että näin ollen lisääntyvä osa on se, joka esiintyy sinänsä otetun vaihtoarvon ominaisuudessa, ts. esiintyy arvon ominaisuudessa; että rikkaus lisääntyy rikkauden muodossaan.** (Samaan aikaan Ricardo tulee juuri siihen väärään johtopäätökseen että rikkaus lisääntyy vain materiaalisen, aineellisen rikkauden muodossa, siinä rikkauden muodossa, missä se on käyttöarvona.) Näin ollen Ricardolle on täysin käsittämätöntä rikkauden syntyminen sellaisenaan, mikäli se ei johdu maankorosta — ts. ei ole sellaista rikkautta, joka ei Ricardon mukaan synny tuotantovoiman lisääntymisestä, vaan syntyy päinvastoin sen pienenemisestä — ja hän sekaantuu mitä järjettömimpiin ristiriitoihin.

Yrittäkäämme ottaa asia siinä muodossa kuin Ricardo sen ottaa. Pankoon 1000:n pääoma liikkeeseen 50 työläistä eli 50 elollista työpäivää; tuotantovoiman kaksinkertaistuessa se voisi panna liikkeeseen 100 työpäivää. Ricardo ei kuitenkaan ota viimeksi mainittuja edellytyksiksi, vaan tuo ne mukaan mielivaltaisesti, koska hän ei muutoin — ellei kasvata todellisten työpäivien määrää — ymmärtäisi vaihtoarvon lisääntymistä kasvaneen tuottavuuden seurauksena. Toisaalta hän ei tutki missään väestönkasvua vaihtoarvojen lisääntymisen elementtinä; hän ei edes puhu missään asiasta selkeästi ja määrätysti.

Olkoon annetun edellytyksen mukaan pääoma 1000 ja työläisten määrä 50. Oikea johtopäätös on — ja sen Ricardo tekeekin (ks. vihko)¹⁶⁴ — että pääoman ollessa 500 ja työläisten määrän ollessa 25 voidaan [seurauksena tuotantovoiman kaksinkertaisumisesta] tuottaa sama käyttöarvo kuin aikaisemminkin; jäljelle jäävällä 500:n pääomalla muut 25 työläistä aloittavat uuden liiketoimen ja tuottavat myös 500:n vaihtoarvon. Voitto pysyy samana, koska se ei ole tulos 500:n vaihtamisesta 500:aan, vaan siitä määräsuhteesta, missä 500 jakautui alun perin voitoksi ja työpalkaksi; vaihto on sitä vastoin vastikkeiden vaihtoa ja se voi yhtä vähän lisätä arvoa kuin *ulkomaankauppa*, jonka osalta Ricardo on nimenomaisesti todennut tämän.¹⁶⁵ Eihän vastikkeiden vaihto merkitse mitään muuta kuin että arvo, joka oli A:n kädessä ennen B:n kanssa tapahtunutta vaihtoa, on hänen

* — oikeastaan. *Toim.*

** [III—36] (Tarkasteltaessa rahaa sinänsä sitä ei pidä luonnehtia käyttöarvoksi eikä vaihtoarvoksi, vaan arvoksi.) [III—36]

kädessään vielä *B*:n kanssa tapahtuneen vaihdon jälkeenkin.

Kokonaisarvo eli kokonaisriikkaus on pysynyt [tuotantovoiman kaksinkertaistumisen jälkeen] samana. Mutta käyttöarvo eli *rikkauten aines* on kaksinkertaistunut. Sikäli kuin tarkastellaan *tuotantovoimien lisääntymistä*, ei ehdottomasti ole olemassa mitään perustetta sille että *rikkauten* pitäisi kasvaa *rikkautena*, *vaihtoarvon* pitäisi kasvaa *sellaisenaan*. Jos tuotantovoimat kaksinkertaistuvat uudelleen molemmilla [III—36] haaroilla, voivat sekä pääoma *A* että pääoma *B* jakaantua jälleen kahdeksi pääomaksi: 250 yksikköä pääomaa ja 12 1/2 työpäivää kummasakin. Nyt on olemassa 4 pääomaa, joilla on sama vaihtoarvo 1000 puntaa ja ne kuluttavat entiseen tapaan 50 elollista työpäivää {olisi *au fond väärin sanoa*, että elollinen työ kuluttaa pääomaa: tosiasiasa pääoma (esineellistynyt työ) kuluttaa tuotantoprosessissa elollista työtä} ja tuottavat nelinkertaisen käyttöarvon — arvon, joka on pysynyt samana kuin se oli ennen kaksi kertaa tapahtunutta käyttöarvon määrän kaksinkertaistumisesta.

Ricardo on liian klassinen tehdäkseen samoja tyhmyyksiä kuin ne, jotka yrittävät parannella hänen teoriaansa ja johtavat tuotantovoimien lisääntymisestä syntyneen suuremman arvon siitä, että yksi vaihtajista myy kierrossa kalliimmalla. Sen sijaan että hän vaihtaisi 500:n pääoman kun se on tullut tavaraksi, yksinkertaiseksi vaihtoarvoksi, 500:een, hän vaihtaa sen 550:een (lisäystä 10 %); mutta silloin toinen saa selvästikin vaihtoarvon muodossa vain 450 eikä 500, ja kokonaissummana säilyy entiseen tapaan 1000. Niin kyllä tapahtuu usein kaupan käynnissä, mutta siinä selitetään vain yhden pääoman voitto toisen tappiolla, ei siis *pääoman voittoa yleensä*, eikä ilman tätä edellytystä ole olemassa sen enempää toisen kuin toisenkaan osapuolen voittoa.

Ricardon esittämä [käyttöarvojen määrän kasvun] prosessi voi siis jatkua rajattomiin, sille ei ole muuta rajaa kuin se *tuotantovoiman lisääntyminen* (ja se on jälleen luonteeltaan aineellinen ja jää — ainakin välittömästi — itse *taloudellisen suhteen* ulkopuolelle), joka on mahdollinen pääoman ollessa 1000 ja työläisten määrän ollessa 50. Ks. seuraavaa kohtaa Ricardon teoksessa:

»Pääoma on maan rikkauten se osa, jota käytetään pitäen silmällä tulevaa tuotantoa ja jota voidaan lisätä samalla tavalla kuin rikkautta.» [Ricardo *D. On the Principles of Political Economy, and Taxation*. 3rd edition. Lontoo 1821, s. 327].

(Tarkemmin sanottuna *riikkaus* merkitsee Ricardolla käyttöarvojen liikamäärää ja yksinkertaisen vaihdon kannalta katsottuna sama esineellistynyt työ voidaan ilmaista rajattomassa määrässä.

käyttöarvoja, mutta niin kauan kuin se pysyy samana esineellistyneen työn määränä, se pysyy *aina samana vaihtoarvona*, sillä sen *vastiketta* ei mitata sillä käyttöarvojen määrällä, jossa se on olemassa, vaan sen omalla määrällä.)

»*Lisäpääomasta* tulee yhtä tehokas tulevan rikkauden muodostamisessa riippumatta siitä, onko tämä pääoma saatu kokoon ammattitaidossa ja koneissa tapahtuneilla parannuksilla vai käyttämällä enemmän tuloja tuotannollisesti. Sillä rikkaus» (käyttöarvo) »riippuu aina tuotettujen hyödykkeiden *määrästä*» (hieman se näyttää riippuvan myös niiden erilaisuudesta) »ottamatta huomioon kuinka helposti on tuotettu käytetyt tuotantovälineet» (ts. ottamatta huomioon niissä esineellistynyttä työaikaa). »Tietty vaatteiden ja ruokatarvikkeiden määrä pitää yllä ja antaa työtä samalle ihmismäärälle.; mutta näiden vaatteiden ja ruokatarvikkeiden arvo» (*vaihtoarvo*) »on kaksinkertainen jos niiden tuotanto työllistää 200 ihmistä [100 sijasta]» [(sama, s. 327—328)].

Jos seurauksena tuotantovoiman lisääntymisestä 100 työläistä tuottaa yhtä paljon käyttöarvoja kuin aikaisemmin 200, käy seuraavasti:

»Jos 200 työläisestä on vähennetty puolet, niin jäljelle jääneet 100 tuottavat yhtä paljon kuin aikaisemmin 200. Se merkitsee että puolet pääomasta voidaan ottaa kyseiseltä liiketoiminnan haaralta; tässä on vapautunut yhtä paljon pääomaa kuin työtäkin. Ja koska puolet pääomasta tekee nyt aivan saman palveluksen kuin koko pääoma teki aikaisemmin, on nyt muodostunut kaksi pääomaa jne.»¹⁶⁶ (vrt. *sama*, s. 39, 40 — ulkomaankaupasta¹⁶⁷, johon meidän on palattava jäljempänä).!

Ricardo ei puhu tässä työpäivästä (jos kapitalisti vaihtoi aikaisemmin puolet esineellistyneestä työpäivästä työläisen kokonaiseen elolliseen työpäivään, niin hän voitti au fond vain puolet elollisesta työpäivästä, sillä hän antaa työläiselle esineellistyneessä muodossa toisen puolen työpäivästä ja saa sen työläiseltä takaisin työläisen elollisen työn muodossa, ts. maksaa työläiselle puolet työpäivästä), vaan samanaikaisista työpäivistä, ts. eri työläisten työpäivistä. Mutta tämä ei muuta lainkaan itse asiaa, vaan vain sen ilmausta. [Tuotantovoiman lisääntymisen seurauksena] jokainen näistä työpäivistä antaa vastaavasti enemmän lisääaikaa. Kun aikaisemmin [työpäivän mukaan laskettuna] kapitalistin rajana oli *yksi* työpäivä sellaisenaan, niin nyt hänen määräysvallassaan on 50 työpäivää jne. Kuten edellä on jo sanottu, pääomien lisääntyminen tuottavuuden kasvun seurauksena ei siinä muodossa, missä Ricardo tätä lisääntymistä tarkastelee, edellytä vaihtoarvojen lisääntymistä, ja tästä syystä väestö voi Ricardon mukaan pienentyä vaikka 10 000 000:sta 10 000:een ilman että vaihtoarvo tai käyttöarvojen määrä pienenesi (ks. hänen teoksensa loppua¹⁶⁸).

Olen kaikkein viimeisin kieltämään, että *pääomaan* sisältyy ristiriitoja. Tavoitteenani on päinvastoin paljastaa ne täydellisesti. Ricardo sen sijaan *ei paljasta niitä*, vaan työntää ne yksin-

kertaisesti syrjään katsoessaan, että vaihtoarvo on yhdentekevä rikkauden muodostumiselle. Toisin sanoen hän on sitä mieltä, että yhteiskunnassa, joka perustuu vaihtoarvoon ja tästä arvosta johtuvaan rikkauteen, ei ole olemassa niitä ristiriitoja, joihin tämä rikkauden muoto joutuu tuotantovoimien jne. kehittyessä ja että arvon lisääntyminen ei ole tällaisessa yhteiskunnassa rikkauden lisääntymisen välttämätön ehto, [III—37] että näin ollen arvo rikkauden muotona ei vaikuta lainkaan itse rikkauteen ja sen kehittymiseen. Toisin sanoen Ricardo tarkastelee vaihtoarvoa jonakin pelkästään *muodollisena*.

Mutta sitten hänen mieleensä juolahtaa uudelleen 1) että kapitalisteja kiinnostaa arvo, 2) että historiallisesti yhdessä tuotantovoimien kasvun kanssa (hänen *olisi pitänyt* muistaa myös kansainvälisen kaupan kehitys) kasvaa *rikkaus sellaisenaan*, ts. arvojen summa. Miten kaikki tämä olisi nyt selitettävä? Ricardo selittää asiat sillä että pääomat kasaantuvat nopeammin kuin väestö kasvaa; se johtaa palkkojen kohoamiseen; seurauksena siitä väestö kasvaa; se johtaa viljan hintojen nousuun; seurauksena siitä tuotanto tulee entistä vaikeammaksi ja sen tähden *vaihtoarvot* kasvavat. Ricardo pääsee siis kiertotietä vihdoin viimein vaihtoarvoihin.

Jätämme tässä toistaiseksi kokonaan syrjään maankorkoon liittyvän momentin, koska tässä ei ole kysymys tuotannon vaikeusasteen lisääntymisestä, vaan päinvastoin tuotantovoimien kasvusta. Ricardo sanoo, että pääomien kasaantuminen johtaa palkkojen nousuun ellei väestö samaan aikaan kasva; työläinen menee naimisiin, saa kannustimen tuottaa [lapsia] tai hänen lapsensa elävät paremmissa oloissa, eivät kuole ennen aikojaan jne. Lyhyesti sanottuna väestö kasvaa. Mutta väestön kasvu aiheuttaa kilpailua työläisten kesken ja pakottaa näin työläisen taas myymään työvoimansa kapitalistille *arvostaan* tai tilapäisesti vielä sen allekin. Kasaantuneella pääomalla, jonka kasvu on tällä välin hidastunut, on nyt käytössään tietty määrätty ylijäämä; aikaisemmin se kulutti tätä ylijäämää työpalkan muodossa, ts. metallirahana, ostaakseen työn käyttöarvon, mutta nyt se kuluttaa sitä jälleen rahana käyttäen näitä rahoja hyväkseen pääomana ja vaihtaen niitä [uuteen] elolliseen työhön, ja koska pääomalla on nyt myös käytössään entistä suurempi määrä työpäiviä, niin sen *vaihtoarvo* kasvaa jälleen.

(Edes tätä Ricardo ei kehittele oikein, vaan esittää asian sekaisin maankorkoteorian kanssa; väestön kasvu näet riistää pääomalta nyt maankoron muodossa sen ylijäämän, jonka pääoma menetti aikaisemmin työpalkan muodossa.) Mutta edes väestön kasvua ei ole käsitetty oikein Ricardon teoriassa. Ricardo ei ole missään osoittanut, että pääomassa esineellistyneen työn kokonaisuuden ja elollisen työpäivän välillä vallitsee *immanenttinen*

suhde (suhteelle on samantekevää esitetäänkö tämä työpäivä 50×12 tunnin työpäivänä vai 50 työläisen 12-tuntisena työnä) ja että tämä immanenttinen suhde on juuri *elollisen työpäivän jakosan* eli työläiselle työpalkkana esineellistyneestä työstä annettavan vastikkeen *suhde* elolliseen työpäivään; kokonaisuutena on tässä itse päivä ja immanenttisena suhteena muuttuva suhde (itse päivä on vakiosuure) [työpäivän] *välttämättömien työtuntien osuuden ja lisätyötuntien osuuden* välillä. Juuri siksi että Ricardo ei ole selvittänyt tätä suhdetta, hän ei ole myöskään selvittänyt sitä (asia ei ole tähän asti lainkaan koskenut meitä, koska olemme puhuneet *pääomasta sellaisenaan* ja tuotantovoimien kehitystä on tarkasteltu suhteen ulkopuolelta otettuna), että joskin tuotantovoiman kehitys edellyttääkin sekä pääoman että samanaikaisten työpäivien lisääntymistä, niin kuitenkin pannaan tietyn pääoman rajoissa liikkeeseen yhden työpäivän (vaikka se olisikin 50×12 tunnin, ts. 600 tunnin työpäivä), se itse osoittautuu pääoman tuotantovoiman kehityksen rajaksi.

Työpalkka ei sisällä vain työläisen pitämistä elossa, vaan myös hänen uusintamisensa; niin että kun yksi työväenluokan edustaja kuolee, toinen korvaa hänet; kun 50 työläistä kuolee, on 50 uutta paikalla valmiina korvaamaan heidät. Itse 50 työläisessä — elollisena työvoimana — eivät ole edustettuina vain heidän oman tuotantonsa kustannukset, vaan myös ne kustannukset, jotka heidän vanhempiansa oli maksettava yli vanhempien yksilöinä saamien työpalkkojen, jotta työläiset voisivat 50 uutena yksilönä tulla tilalle. Väestö siis kasvaa myös ilman työpalkkojen nousuakin. Entä miksi väestö ei kasva kyllin nopeasti ja miksi sen on saatava kasvulleen erityinen ylläke? Vain siksi että pääoma ei tyydy vain saamaan lisää »rikkautta» Ricardon käsittämässä merkityksessä, vaan se haluaa saada määräsvaltaansa lisää *arvoa*, lisää esineellistynyttä työtä. Mutta Ricardon mukaan pääoma voi saada entistä suuremman määrän esineellistynyttä työtä määräsvaltaansa vain siinä tapauksessa että työpalkka alenee; ts. saman pääoman toimintaa varten vaihdetaan esineellistynyttä työtä entistä suurempaan elollisten työpäivien määrään, ja näin ollen luodaan suurempi arvo. Saadakseen työpalkan alenemaan Ricardo edellyttää väestön kasvavan. Ja todistaakseen väestönkasvun hän edellyttää, että työpäivien kysyntä lisääntyy, toisin sanoen että pääoma voi ostaa enemmän *esineellistynyttä työtä* (se on esineellistynyt työvoimaan), että siis pääoman *arvo* on kasvanut. Mutta alun perin Ricardo lähti täsmälleen vastakkaisesta edellytyksestä ja käytti kiertotietä vain siksi että lähti siitä edellytyksestä. Jos 1000 punnalla voi ostaa 500 työpäivää ja tuotantovoima kasvaa, niin pääoma voi joko edelleen käyttää nämä 500 työpäivää samalla työalalla, tai se voi jakaantua ja käyttää yhdellä työalalla

250 ja toisella 250 työpäivää, jolloin myös 1000 punnan pääoma jakaantuu kahdeksi 500 punnan pääomaksi. Mutta koko tämä pääoma ei voi milloinkaan pitää määräysvallassaan enempää kuin 500 työpäivää, koska Ricardon mukaan päinvastaisessa tapauksessa ei vain tuotettujen käyttöarvojen pitäisi kasvaa, vaan myös niiden *vaihtoarvon*, sen *esineellistyneen työajan*, jota pääoma pitää määräysvallassaan. Jos näin ollen lähdetään Ricardon asettamasta edellytyksestä, silloin ei voi tapahtua työn kysynnän lisääntymistä. Jos niin kuitenkin [III—38] tapahtuu, silloin pääoman *vaihtoarvo* on kasvanut. Vrt. *Malthusin »On value»*, jossa tekijä kylläkin *reagoi* ristiriitoihin *tunteiden tasolla*, mutta joutuu pulaan yrittäessään kehitellä niitä itsenäisesti.¹⁶⁹

[2)] PYSYVÄ JA VAIHTELEVA PÄÄOMA

[a) Pysyvän pääoman arvon säilyminen tuotantoprosessissa]

Olemme koko ajan puhuneet vain kahdesta pääoman elementistä, elollisen työpäivän kahdesta osasta, joista toinen on työpalkka ja toinen voitto, joista toinen edustaa välttämätöntä työtä ja toinen lisätyötä. Mihin siinä tapauksessa jäävät pääoman kaksi muuta osaa, jotka ruumiillistuvat työn materiaalissa ja työvälineissä? Mitä tulee yksinkertaiseen työprosessiin, niin työ edellyttää, että on olemassa työtä helpottava työväline ja materiaalia, jossa työ esittää itsensä ja jolle se antaa muodon. Tämä muoto antaa materiaalille käyttöarvon. Tästä käyttöarvosta tulee vaihdossa vaihtoarvo siinä määrin kuin se sisältää esineellistynyttä työtä. Mutta ovatko työn materiaali ja työväline pääoman rakenneosina niitä arvoja, jotka työn täytyy korvata?

Edellä esitettyssä esimerkissä*, jossa 100 taalerin pääoma jakaantui 50 taaleriksi puuvillaan, 40 taaleriksi työpalkkaan, 10 taaleriksi työvälineisiin, ja kun 40 taalerin työpalkka oli yhtä kuin 4 tunnin esineellistynyt työ, mutta pääoma teettää työläisellä 8 tuntia — tässä esimerkissä saattaa näyttää siltä että työläisen olisi uusinnettava näissä olosuhteissa 40 taalerin työpalkka, 40 taalerin lisäaika (voitto), 10 taalerin työvälineet ja 50 taalerin puuvilla — siis 140 taaleria, vaikka hän uusintaa vain 80 taaleria (ja hyvin monet ovat esittäneet Ricardolle vastaväitteitä: hän tarkastelee vain voittoa ja työpalkkaa tuotantokustannusten rakenneosina laskematta mukaan konetta ja työn materiaalia). [Työpalkan] 40 taaleria ovat puolen työpäivän tuote, ja toiset 40 taaleria ovat toisen, lisäpuolikkaan tuote.

* Ks. tämän teoksen I osan s. 274—276. *Toim.*

60 taaleria ovat pääoman kummankin muun rakenneosan arvo. Koska työläisen todellinen tuote on yhtä kuin 80 taaleria, niin työläinen voi uusintaa vain 80 taaleria, ei 140. Hän olisi jopa aivan kuin alentanut näiden [työvälineisiin ja materiaaliin kulutetun] 60 taalerin arvoa, koska hänen uusintamistaan 80 taalerista 40 korvaa hänen työpalkkansa ja loput 40 taaleria — lisätyön tulos — ovat 20 taaleria alle 60 taalerin. 40 taalerin voiton sijasta kapitalisti olisi saanut 20 taalerin tappion sille pääomansa alkuperäiselle osalle, joka muodostuu työvälineistä ja materiaalista.

Miten työläisen pitäisi luoda 80 taalerin lisäksi vielä 60 taalerin arvo, kun puolet hänen työpäivästään luo, kuten hänen 40 taalerin työpalkkansa osoittaa, työvälineillä ja materiaaleilla vain 40 taaleria, ja toinen puoli luo sekin vain 40 taaleria; ja työläisellähän on käytettävissään vain yksi työpäivä eikä hän voi yhden päivän kuluessa tehdä työtä kahta päivää.

Olettakaamme että materiaalien 50 taaleria vastaavat *x* naulaa puuvillalankaa ja työvälineiden 10 taaleria yhtä väärttinää. Mitä tulee ennen muuta *käyttöarvoon*, niin on selvää, että ellei puuvillalla jo ole langan ja puulla ja raudalla väärttinän muotoa, ei työläinen voisi tuottaa mitään *kangasta*, mitään korkeampaa käyttöarvoa. Itse työläiselle nämä 50 ja 10 taaleria edustavat tuotantoprosessissa *vain lankaa ja väärttinää, mutta eivät vaihtoarvoja*. Hänen työnsä on muuttanut ne korkeammaksi käyttöarvoksi ja lisännyt niihin tietyn määrän esineellistynyttä työtä — 80 taaleria, tarkemmin sanoen 40 taaleria, joilla hän uusintaa työpalkkansa sekä 40 taaleria lisäaikaa. Käyttöarvoon — kankaaseen — sisältyy yksi työpäivä enemmän, mutta puolet tästä työpäivästä korvaa vain pääoman sen osan, jolla ostettiin oikeus määrätä työvoimasta. Työläinen ei ole luonut sitä esineellistynyttä työaikaa, joka sisältyy lankaan ja väärttinään ja muodostaa osan tuotteen arvosta; hänelle ne olivat ja ovat yhä materiaalia, jolle hän antoi toisen muodon ja johon hän liitti uutta työtä. Ainoana ehtona on että hän ei ole tuhlanut niitä, eikä hän ole tehnyt niin mikäli hänen tuotteellaan on käyttöarvo ja lisäksi entistä korkeampi käyttöarvo. Tuotteeseen sisältyy nyt kaksi esineellistyneen työn osaa: tietyn työläisen työpäivä ja se työ, joka sisältyy jo työn materiaaliin — lankaan — ja väärttinään riippumatta tietystä työläisestä ja ennen hänen työnsä alkamista.

Aikaisemmin esineellistynyt työ oli *hänen* [nykyisen] työnsä ehto; vain tämä aikaisemmin esineellistynyt työ tekee hänen [nykyisen] työnsä työksi, mutta se ei maksa työläiselle mitään työtä. Olettakaamme että lankaa ja väärttinää ei ole edellytetty pääoman rakenneosiksi, *arvoiksi*, eivätkä ne ole tulleet maksamaan mitään *pääomalle*. Silloin tuotteen arvo olisi yhtä kuin 80 taaleria, jos työläinen tekee työtä koko päivän ja 40 taaleria, jos

hän tekee työtä puoli päivää. Tämä arvo olisi juuri yhtä kuin yksi esineellistynyt työpäivä. Lanka ja värttinä eivät todellakaan maksa tuotantoprosessissa mitään työläiselle; mutta niissä esineellistynyt työaika ei häviä, se säilyy ja saa vain toisen muodon. Jos työläisen olisi pitänyt tuottaa yhden ja saman työpäivän kuluessa kankaan lisäksi vielä lanka ja värttinäkin, niin [tuotanto]prosessi olisi todellisuudessa ollut mahdoton. Juuri se että lanka ja värttinä eivät vaadi sen enempää käyttöarvoina alkuperäisessä muodossaan kuin vaihtoarvoinakaan tietyn työläisen työtä, vaan *ovat jo käytettävissä*, johtaa siihen, että tietyn työläisen työ luo yhden työpäivän aikana tuotteen, jonka arvo on korkeampi kuin yhdessä työpäivässä luotu arvo. Kuitenkin työläinen luo tällaisen tuotteen vain siksi että hänen itsensä ei tarvitse tuottaa tätä työpäivän ylittävää arvon ylijäämää, vaan hän löytää *sen materiaalina*, edellytyksenä.

Työläisen voi siis sanoa uusintavan nämä arvot vain siinä mielessä että ne menisivät pilalle, olisivat hyödyttömiä *ilman* hänen työtään; mutta yhtä hyödyttömiä olisi hänen *työnsäkin ilman niitä*. Jos työläinen tässä mielessä uusintaa nämä arvot, niin se ei tapahdu siksi että hän antaisi materiaalille ja työvälineille suuremman vaihtoarvon tai aloittaisi jonkin prosessin niiden vaihtoarvolla, vaan siksi, että hän ylipäätään alistaa ne yksinkertaiseen tuotantoprosessiin, että hän ylipäätään *tekee työtä*. [III—39] Se ei kuitenkaan maksa työläiselle pitempää työaika sen ajan *lisäksi*, jonka niiden jalostaminen ja niiden arvon lisääminen häneltä vaatii. Tämä on se ehto, jonka pääoma on asettanut työläiselle jotta hän tekisi työtä. Työläinen uusintaa materiaalin ja työvälineen arvon vain siten että antaa niille suuremman arvon ja tämän suuremman arvon antaminen on täsmälleen yhtä kuin hänen työpäivänsä. Kaiken muun osalta hän jättää nämä arvot sellaisiksi mitä ne ovat. Materiaalin ja työvälineen arvo säilytetään siten että niihin liitetään uusi arvo, ei siten että itse vanha arvo *uusinnettaisiin*, luotaisiin. Koska materiaali ja työväline ovat aikaisemman työn tuotetta, niin tämä aikaisemman työn tuote, tämän aikaisemmin esineellistyneen työn summa pysyy kyseisen työläisen *tuotteen* elementtinä, ja tuote sisältää uuden arvonsa lisäksi myös vanhan arvon.

Työläinen tuottaa siis todellisuudessa tässä tuotteessa vain arvon, joka on yhtä kuin se työpäivä, jonka hän on lisännyt tuotteeseen, eikä vanha arvon säilyttäminen tule maksamaan hänelle ehdottomasti mitään yli sen mitä uuden lisääminen hänelle maksaa. Vanha arvo on työläiselle pelkkää materiaalia ja se pysyy hänelle pelkkänä materiaalina muuttaapa tämä materiaali sitten muotoaan miten tahansa; se siis pysyy jonakin mikä on jo käytettävissä kyseisen työläisen työstä *riippumatta*. Se että tämä materiaali [ja työväline], jotka säilyvät, koska ne saavat vain

toisen muodon, sisältävät itse jo työaika, se koskee pääomaa, mutta ei työläistä; myös tämä työaika on *riippumaton* tietyn työläisen työstä ja se jatkaa olemassaoloaan tämän työn *jälkeen* samalla tavalla kuin se oli olemassa ennen sen alkuakin. Tämä niin sanottu uusintaminen ei maksa työläiselle yhtään työaika, mutta se on hänen työaikansa ehto, koska se ei ole mitään muuta kuin käytettävissä olevan aineksen hyödyntämistä työläisen työn materiaalina [ja työvälineenä] ja suhtautumista siihen kuin materiaaliin [ja työvälineeseen].

Työläinen siis korvaa vanhan työajan itse työn *tapahtumalla*, ei lisäämällä tässä tarkoituksessa erityistä työaika. Hän korvaa sen lisäämällä yksinkertaisesti *uutta* työaika, minkä ansiosta vanha työaika säilyy tuotteessa ja tulee uuden tuotteen elementiksi. Työläinen ei siis korvaa työpäivällä raaka-aineen ja työvälineen arvoa. *Kapitalisti siis saavuttaa tämän vanhan arvon säilyttämisen yhtä lailla ilmaiseksi kuin lisätyönkin*. Kapitalisti [ei] kuitenkaan saavuta sitä ilmaiseksi siksi että se ei maksa mitään työläiselle; sen sijaan tämä on tulosta siitä, että materiaali ja työväline ovat jo *olettamuksen* mukaan kapitalistin kädessä eikä työläinen näin ollen voi *tehdä työtä* muuttamatta jo pääoman käsissä olevaa työtä esineelliseen muotoon, oman työnsä materiaaliksi [ja työvälineeksi] ja samalla säilyttämättä tässä materiaalissa [ja työvälineessä] esineellistynyttä työtä. Kapitalisti ei siis maksa työläiselle mitään siitä, että lanka ja varttinä — niiden arvo — ilmaantuvat uudelleen kankaan arvossa, ovat siis säilyneet. Tämä säilyminen tapahtuu yksinkertaisesti lisäämällä *uutta työtä*, joka antaa [langalle ja varttinälle] suuremman arvon.

Pääoman ja työn välisestä alkuperäisestä suhteesta käy siis ilmi, että se sama palvelus, jonka elollinen työ tekee esineellistyneelle työlle sen yhteyden nojalla, joka sillä tähän on elollisena työnä, ei maksa pääomalle mitään kuten se ei maksa työläisellekään, vaan ilmaisee vain sitä suhdetta, että materiaali ja työväline ovat työläiselle pääomaa, työläisestä *riippumattomia* edellytyksiä. Vanhan arvon säilyttäminen ei ole mikään uuden arvon lisäämisestä eroava tapahtuma, vaan se syntyy itsestään, ilmenee uuden arvon lisäämisen luonnollisena tuloksena. Se että tämä säilyttäminen ei maksa mitään pääomalle eikä liioin työläiselle, on asetettu jo *pääoman ja työn* suhteessa, joka sinänsä jo merkitsee voittoa yhdelle ja työpalkkaa toiselle.

Yksittäinen kapitalisti voi kuvitella (se ei vaikuta hänen laskelmiinsa) että jos hänellä on 100 taalerin pääoma, josta 50 taaleria kuluu puuvillaan, 40 taaleria elämisen tarvikkeisiin työn ylläpitämiseksi, 10 taaleria työvälineisiin ja jos hän laskee tuotantokustannuksiaan kohti 10 % voiton, niin työn on korvattava hänelle 50 taaleria puuvillasta, 40 taaleria elämisen tarvikkeista, 10 taaleria työvälineistä ja myös 10 % 50, 40 ja

10 taalerille; niin että kapitalistin kuvitelman mukaan työ luo hänelle raaka-aineita 55 taalerilla, elämisen tarvikkeita 44 taalerilla ja työvälineitä 11 taalerilla, yhteensä 110 taaleria. Mutta tämä on taloustieteilijöille omituinen kuvitelma, ja siitä huolimatta se on esitetty Ricardoa vastaan erittäin omahyväisesti jonakin kokonaan uutena asiana.

Jos työläisen työpäivä on yhtä kuin 10 tuntia, ja hän pystyy luomaan 8 tunnissa 40 taaleria, ts. luomaan työpalkkansa, tai, mikä on samaa, säilyttämään ja korvaamaan työkykynsä, niin hän tarvitsee $\frac{4}{5}$ työpäivää korvatakseen pääomalle työpalkan, ja $\frac{1}{5}$ työpäivästä eli 10 taaleria hän antaa pääomalle lisätyönä. Pääoma saa siis vaihdossa 40 taalerin työpalkasta, 8 tunnin esineellistyneestä työstä 10 tuntia elollista työtä ja tämä ylijäämä muodostaa pääoman koko voiton. Työläisen luoma koko esineellistynyt työ on siis 50 taaleria ja ovatpa työvälineen ja raaka-aineen kustannukset mitkä hyvänsä, työläinen ei voi lisätä niihin yhtään enempää, koska hänen työpäivänsä ei voi objektiivitua suuremmassa esineellistyneen työn määrässä. Mitä sitten tulee siihen että työläinen lisää nämä 50 taaleria eli 10 tuntia työtä (mistä 8 tuntia on pelkästään korvausta työpalkasta) 60 taaleriin, jotka ovat kuluneet raaka-aineeseen ja työvälineeseen, niin samalla työläinen säilyttää materiaalin ja työvälineen ja säilyttää ne nimenomaan saattamalla ne jälleen kontaktiin elollisen työn kanssa ja käyttämällä niitä työvälineenä ja materiaalina; se ei maksa työläiselle yhtään työtä (eikä hänellä olisi ylimääräistä aikaakaan ylimääräiseen työhön) eikä kapitalisti liioin maksa hänelle siitä. Tämä työn elävöittävä luonnonvoima, joka on siinä, että materiaalia ja työvälineitä käyttävä työ myös säilyttää ne jossain muodossa, säilyttää siis myös niissä esineellistyneen työn, sen vaihtoarvon — tulee *pääoman*, ei työn, *voimaksi*, niin kuin käy työn jokaiselle luonnonvoimalle tai yhteiskunnalliselle voimalle, joka ei ole aikaisemman työn tuote eikä sellaisen aikaisemman työn tuote, joka täytyy toistaa (esimerkiksi työläisen historiallinen kehitys jne.). Siksi pääoma ei myöskään maksa siitä. Yhtä vähän kuin työläiselle maksetaan siitä että hän osaa ajatella jne.

[III—40] Olemme nähneet*, että alun perin sinä edellytyksenä, josta syntyy *pääoma*, on *arvo*, joka on eriytynyt joksikin itsenäisesti kiertoa *vastassa olevaksi*, ts. sellainen tavara, jolle vaihtoarvon määrittäminen ei ole pelkästään muodollinen, ohimenevä määrittäminen, jota tarvittaisiin vain jotta se voitaisiin vaihtaa toiseen käyttöarvoon ja joka lopulta katoaisi kulutusobjektina — *raha rahana*, raha, joka vedetään pois kierrosta ja säilyttää itsensä *negatiivisesti* suhteessa kiertoon. Toisaalta pääoman tuotteella —

* Ks. tämän teoksen I osan s. 188—209. *Toim.*

sikäli kuin se ei ole itse pääoman pelkkää *uusintamista* (tämä uusintaminen on lisäksi vain muodollista, koska pääoman arvon kolmesta osasta todellisuudessa kulutetaan ja siis uusinnetaan vain yksi, se joka korvaa työpalkan; voitto puolestaan ei ole uusintamista, vaan lisäystä arvoon, lisäarvoa), — on tuloksenaan jälleen sellainen arvo, joka ei enää mene vastikkeena kiertoon, mutta jota toisaalta ei koroteta vielä pääomaksi — ts. arvo, joka on eriytynyt joksikin itsenäiseksi ja *negatiivisesti* kiertoa vastassa olevaksi — *raha* (kolmannessa, adekvaatissa muodossaan*). Kun raha alussa esiintyi pääoman edellytyksenä, sen syynä, se esiintyy nyt sen seurauksena. Ensimmäisessä liikkeessä raha johtui yksinkertaisesta kierrosta; toisessa liikkeessä se johtuu pääoman tuotantoprosessista. Ensimmäisessä liikkeessä *raha siirtyy* pääomaksi; toisessa se ilmenee pääoman itsensä asettamana pääoman edellytyksenä ja niin ollen jo *itsessään* pääomaksi asetettuna, sisällyttäen jo itseensä ajatuksellisen suhteen pääomaan. Se ei enää siirry yksinkertaisesti pääomaksi, vaan siinä, rahana, on jo asetettu että se voi muuttua pääomaksi.

[b) Pysyvän pääoman käyttöarvon säilyttäminen uuden elollisen työn välityksellä]

Arvojen lisääntyminen on siis pääoman itselisyksen tulos, ja lisäksi tämä pääoman itselisyys voi olla joko *absoluuttisen* tai *suhteellisen lisääjän* tulos: absoluuttisen työajan todellista lisääntymistä tai suhteellisen lisääjän lisääntymistä, ts. työpäivän sen jako-osan pienenemistä, joka on määritetty työvoiman säilyttämiseksi *välttämättömäksi* työajaksi, määritetty välttämättömäksi työkse yleensä.

Elollinen työaika uusintaa vain esineellistyneen työajan (pääoman) sen osan, joka esiintyy vastikkeena oikeudelle pitää työläisen elollista työvoimaa määräysvallassa ja jonka tästä syystä on vastikkeen ominaisuudessa korvattava tässä työvoimassa esineellistyvä työaika, ts. korvattava elollisen työvoiman tuotantokustannukset — toisin sanoen säilytettävä työläinen hengissä työläisenä. Se mitä elollinen työ tuottaa yli tämän, ei ole uusintamista, vaan uuden luomista, tarkemmin sanoen luotua uutta arvoa, koska se on uuden työajan esineellistymistä käyttöarvossa. Se että raaka-aineeseen ja työvälineeseen sisältyvä työaika säilyy samalla, *ei* ole tulosta *työn määrästä*, vaan sen *laadusta* työnä ylipäättään; eikä siitä työn yleisestä laadusta, joka ei ole sen erityistä pätevyyttä, ei spesifisesti määrättyä työtä, vaan sisältyy siihen että *työ työnä on työtä* — tästä työn

* Ks. tämän teoksen I osan s. 158. *Toim.*

laadusta ei makseta erikseen, koska pääoma on vaihdossaan työläisen kanssa ostanut *tämän laadun*.

Tämän laadun (työn spesifisen käyttöarvon) vastike puolestaan mitataan yksinkertaisesti sillä työajan *määrällä*, jonka tämä työn spesifinen käyttöarvo on tuottanut. Käyttäessään työvälinettä työvälineenä ja muuttaessaan raaka-aineen muotoa työläinen lisää ensi sijassa raaka-aineen ja työvälineen arvoon sellaisen uuden työn määrän, joka on yhtä kuin hänen omaan työpalkkaansa sisältyvä työaika; kaikki se mitä työläinen ylis lisää, on lisätyöaika, lisäarvoa. Mutta sen yksinkertaisen suhteen nojalla, jossa työvälinettä käytetään työvälineenä ja raaka-aineesta tulee työn raaka-aine, sen yksinkertaisen prosessin nojalla, jossa raaka-aine ja työväline tulevat kosketuksiin työn kanssa, tulevat työn välineeksi ja kohteeksi ja siten elollisen työn esineellistyminä itse työn momenteiksi, — niiden nojalla raaka-aine ja työväline eivät säily muodoltaan, vaan substanssiltaan; taloustieteellisesti tarkasteltuna niiden substanssina on esineellistynyt työaika. [Raaka-aineessa ja työvälineessä] esineellistynyt työaika lakkaa olemasta yksipuolisessa esineellisessä muodossa ja siitä syystä se lakkaa olemasta pelkkänä esineenä kemiallisten jne. prosessien aiheuttaman hajoamisen alainen; se lakkaa siksi, että tämä esineellistynyt työaika ilmenee nyt elollisen työn materiaalisena olemassaolotapana — välineenä ja objektina.

Pelkästään esineellistyneestä työajasta, jonka esineellisessä olemisessa työ säilyy enää vain kadonneena, säilyy enää vain tämän esineellistyneen työajan luonnollisen substanssin *ulkopuolisena ulkoisena muotona*, ulkoisena suhteessa itse substanssiin (esimerkiksi pöydän muoto suhteessa puuhun tai telan muoto suhteessa rautaan), työnä, joka on pelkästään olemassa aineellisen ulkoisessa ulkopuolisessa muodossa, — tällaisesta esineellistyneestä työajasta kehittyä aineksen yhdentekevyys muotoa kohtaan. Esineellistynyt työaika ei säilytä tätä muotoaan minäkään uusintamisen elollisen immanenttisen lain nojalla, siten kuin esimerkiksi puu säilyttää muotonsa puuna (puuaine säilyy puuna tietyssä muodossa siksi, että tämä muoto on puuaineen muoto, samaan aikaan kun pöydän muoto on puuainekselle sattunainen, ei ole sen substanssin immanenttinen muoto); muoto on tässä olemassa vain aineelliselle sisällölle ulkoisena muotona eli muoto itse on olemassa vain aineellisesti. Näin ollen hajoaminen, joka kohtaa tämän muodon ainesta, hajottaa muodonkin. Mutta silloin kun raaka-aine ja työväline esiintyvät elollisen työn ehtoina, ne itse elävöittyvät uudelleen. Esineellistynyt työ lakkaa olemasta ulkoisena, yhdentekevänä, kuolleena muotona aineessa, koska se itse ilmaantuu uudelleen elollisen työn momentiksi, elollisen työn suhteeksi omaan itseensä esineellisessä

materiaalissa, elollisen työn *esineellisyydeksi*, sen välineeksi ja objektiksi (elollisen työn *esineellisiksi* [*aineellisiksi*] ehdoiksi).

Sen seurauksena, että elollinen työ muuttaa materiaalissa toteutuessaan samalla itse tätä materiaalia, — muutoksen määrää työn tarkoitus ja sen tarkoituksenmukainen toiminta (eikä muutos rajoitu, kuten kuollessa esineessä, muodon, ulkoisen aineksen luomiseen, olemassa olevan esineen pelkän katoavan näennäisyyden luomiseen) — seurauksena tästä materiaali säilyy tiettyssä muodossa ja aineksen muodonmuutos tulee alistetuksi työn tarkoitukselle. Työ on elollinen, muotoa luova tuli; se on esineiden katoavuutta, niiden ajallisuutta, joka esiintyy [III—41] elollisen ajan esineille antamana muotoiluna. Yksinkertaisessa tuotantoprosessissa — arvonlisäysprosessi jätetään tässä sivuun — käytetään esineiden muodon katoavuutta hyväksi jotta niistä saataisiin käyttöön kelpaavia.

Kun puuvillasta tulee lankaa, langasta kangasta, kankaasta painettua tai värjättyä tms., ja tästä vaikkapa puku, on 1) puuvillan substanssi säilynyt kaikissa näissä muodoissa. (Kemiallisessa prosessissa, työn säätämässä aineenvaihdossa on kaikkialla tapahtunut vastikkeiden (luonnollisten) vaihto jne.) 2) Kaikissa näissä myöhemmissä prosesseissa on aine saanut entistä hyödyllisemmän muodon, koska se on saanut paremmin kulutukseen soveltuvan muodon; kunnes se vihdoin saa sellaisen muodon, jossa se voi välittömästi tulla kulutuksen kohteeksi, jossa aineen kuluttaminen ja sen muodon hävittäminen siis tulee ihmisen toteuttamaksi kulutukseksi, ja itse aineen muuttuminen ilmenee sen välittömänä käyttönä. Puuvilla-aines säilyy kaikissa näissä prosesseissa; se häviää käyttöarvon yhdessä muodossa *tehdäkseen tilaa korkeammalle muodolle kunnes saadaan sellainen esine, joka on välittömän kulutuksen kohde.*

Mutta muutettaessa puuvilla langaksi se asetetaan tiettyyn suhteeseen työn myöhempään lajeihin. Ellei tätä myöhempää työtä ilmaannukaan, ei ainoastaan puuvillalle annettu muoto ole hyödytön, toisin sanoen uusi työ ei ole vain vahvistamatta aikaisempaa työtä, vaan myös materiaali pilataan, koska puuvilla saa langan muodossa käyttöarvon vain mikäli se tulee uudelleen muokattavaksi: se on käyttöarvoa vain suhteessa siihen käyttöön, jota myöhempi työ sille antaa. Langaksi muokattu puuvilla on käyttöarvo vain sikäli kuin sen muoto — langan muoto — häviää sen ottaessa kankaan muodon samaan aikaan kun puuvillalla voi puuvillan olomuodossaan olla loputtoman paljon hyödyllistä käyttöä.

Siten puuvillan ja langan, materiaalin ja sen muodon käyttöarvo menisi hukkaan ilman myöhempää työtä; tämä käyttöarvo tuhottaisiin sen sijaan että se tuotettaisiin. Sekä materiaali että sen muoto, sekä aines että sen muoto säilytetään myöhem-

mällä työllä — säilytetään käyttöarvoina — kunnes ne saavuttavat sellaisen käyttöarvon asun, jonka käyttö on sen kulutusta. Yksinkertaiseen tuotantoprosessiin siis sisältyy, että aikaisempi tuotantovaihe säilytetään myöhemmän vaiheen avulla ja että korkeampaa astetta edustavan käyttöarvon luomisella säilytetään vanha käyttöarvo tai sitä muutetaan vain sen verran kuin sitä korotetaan käyttöarvona. Juuri elollinen työ säilyttää keskeneräisen työn tuotteen käyttöarvon tekemällä tämän tuotteen myöhemmän työn materiaaliksi. Kuitenkin elollinen työ säilyttää keskeneräisen työn vain siten, ts. suojaa sen käyttökelvottomuudelta ja tuhlaantumiselta vain siten että se muokkaa keskeneräistä työtä oman tarkoituksensa mukaisesti, tekee sen ylipäätään uuden elollisen työn kohteeksi.

Tämä *vanhan käyttöarvon säilyttäminen* ei ole sellainen prosessi, joka tapahtuisi uuden työn avulla vanhan käyttöarvon muokkaamisen (tai sen loppuun saattamisen) ohessa, vaan vanhan käyttöarvon säilyttämisen toteuttaa itse uusi työ, joka luo korkeamman käyttöarvon. Muuttamalla langan kankaaksi, ts. käsittelemällä lankaa kutomisen raaka-aineena, elollisen työn erityisen lajin raaka-aineena (ja langalla on käyttöarvoa vain sikäli kuin sillä kudotaan) — kutomistyö säilyttää sen käyttöarvon, joka puuvillalla sellaisenaan oli ja jonka se säilytti spesifisessä muodossa langassa. Kutomistyö säilyttää [aikaisemman] työn tuotteen tekemällä sen uuden työn raaka-aineeksi; ensiksi se ei kuitenkaan liitä mukaan mitään uutta työtä ja toiseksi se säilyttää raaka-aineen käyttöarvon siinä samalla, toisen työn avulla. *Kutomistyö säilyttää puuvillan hyödyllisyyden lankana muuttamalla langan kankaaksi.* {Kaikki tämä kuuluu jo *tuotantoa yleensä* käsittelevään ensimmäiseen lukuun.} Se säilyttää *puuvillan kutomisella*. Tämä työn säilyttäminen tuotteena eli työn tuotteen käyttöarvon säilyttäminen siten että tästä tuotteesta tulee uuden työn raaka-aine, että se ilmaantuu uudelleen tarkoituksenmukaisen elollisen työn materiaalisena esineellisyytenä — se on yksinkertaisessa tuotantoprosessissa annettu. Työllä on suhteessa käyttöarvoon se ominaisuus, että se säilyttää olemassa olevan käyttöarvon, korottaa sitä, ja että työ korottaa sitä tekemällä sen uuden, lopullisen tarkoituksen määräämän työn kohteeksi, — ts. siirtämällä käyttöarvon jälleen yhden tekevän olemassaolon muodosta työn esineellisen materiaalin, työn ruumiin muotoon.

(*Sama koskee myös työvälinettä.* Värttinä säilyy käyttöarvona vain siten että sitä käytetään kehräämiseen. Muussa tapauksessa sillä määrättyllä muodolla, jonka rauta ja puu tässä saavat, pilattaisiin käytön kannalta sekä se työ, joka antoi niille sanotun muodon että se materiaali, jolle muoto annettiin. Vain sen seurauksena, että värttinä esiintyy elollisen työn välineenä, tämän työn elämäntoiminnan esineellisenä momenttina, säilyy tässä puun

ja raudan käyttöarvo aivan samoin kuin niiden muotokin. Värttinän tarkoituksena on tulla käytetyksi työvälineenä, mutta käytetyksi nimenomaan kehräämisprosessissa. Suurempi tuottavuus, jonka värttinä antaa työlle, luo enemmän käyttöarvoja ja korvaa siten työvälineen käyttöprosessissa loppuun kulutetun käyttöarvon. Tämä ilmenee kaikkein selvimmin maanviljelyksessä, koska [tuote] esiintyy siellä kaikkein helpoimmin — nimittäin varhaisemmin kuin missään muualla — välittömästi elämisen tarvikkeena ja käyttöarvona, esiintyy käyttöarvona erotukseksi vaihtoarvosta. Jos maanviljelijä saa kuokalla viljaa kaksi kertaa enemmän kuin ilman sitä, silloin hänen tarvitsee käyttää vähemmän aikaa itse kuokan tuottamiseen; hänellä on riittävästi ruokatarvikkeita jotta hän voi tehdä uuden kuokan.)

Pääoman arvon rakenneosat — yksi niistä on olemassa materiaalin, toinen työvälineen muodossa — eivät ilmene arvonlisäysprosessissa suhteessa työläiseen, ts. suhteessa elolliseen työhön (työläinen on näet tässä prosessissa olemassa vain elollisena työnä), arvoina, vaan tuotantoprosessin yksinkertaisina momentteina, ne ilmenevät käyttöarvoina työtä varten, työn tehokkuuden esineellisinä ehtoina eli sen esineellisinä momentteina. Itse työn luonteeseen kuuluu, että hyödyntäessään työvälinettä työvälineenä [III—42] ja antaessaan raaka-aineelle korkeamman käyttöarvon muodon elollinen työ säilyttää ne samalla. Mutta näin säilytetyt työn käyttöarvot ovat pääoman rakenneosina vaihtoarvoja, ja sellaisina ne ovat sisältämiensä tuotantokustannusten, niissä esineellistyneen työn paljouden määräämiä. (Käyttöarvoa koskee vain jo esineellistyneen työn *laatu*.) *Esineellistyneen työn määrä säilyy siten, että kontakti elolliseen työhön säilyttää työn laadun käyttöarvona myöhempää työtä varten.*

Puuvillan käyttöarvo, samoin kuin sen käyttöarvo lankana säilyy siten että puuvilla muokataan lankana kankaaksi; siten että puuvilla [langan asussa] on kutomisessa olemassa sen esineellisenä momenttina (konerukin ohella). *Siten säilyy siis myös se työajan määrä, joka sisältyi puuvillaan ja puuvillalankaan. Se mikä ilmenee yksinkertaisessa tuotantoprosessissa menneen työn laadun säilyttämisenä, ja siksi myös sen materiaalin säilyttämisenä, johon tämä mennyt työ sisältyy, se ilmenee arvonlisäysprosessissa jo esineellistyneen työn määrän säilyttämisenä. Pääomalle tämä on esineellistyneen työn määrän säilyttämistä tuotantoprosessin nojalla; itse elolliselle työlle se on vain jo olemassa olevan, työtä varten olemassa olevan käyttöarvon säilyttämistä.*

Elollinen työ lisää *uuden työmäärän*; se ei kuitenkaan säilytä jo esineellistynyttä työmäärää tällä *määrällisellä lisäämisellä*, vaan *elollisen työn laadullaan* eli sillä, että se suhtautuu työnä niihin käyttöarvoihin, jotka sisältävät menneen työn. Kuitenkaan elolliselle työlle ei makseta tästä laatuominaisuudesta, joka sillä

on elollisena työnä — ellei se olisi elollista työtä, sitä ei ostettaisi ollenkaan — vaan sen itsensä sisältämän työn *määrästä*. Maksetuksi tulee, kuten kaikissa muissakin tavaroissa, vain sen käyttöarvon *hint*a. Elolliselle työlle ei makseta siitä spesifisestä laatuominaisuudesta, että se lisää jo esineellistyneeseen työmäärään uuden työmäärän säilyttäen samalla tämän esineellistyneen työn laadussaan, eikä se myöskään maksa työläiselle mitään, koska se on hänen työvoimansa luonnonominaisuus.

Tuotantoprosessissa *kumoutuu* työn eroaminen esineellisistä olemassaolon momenteistaan: työvälisestä ja materiaalista. *Pääoman ja palkkatyön olemassaolo perustuu tähän eroon. Eron kumoutumisesta, joka todella tapahtuu tuotantoprosessissa — muutoin ei näet voitaisi lainkaan tehdä työtä — pääoma ei maksa.* (Kumoutuminen ei liioin synny työläisen kanssa harjoitettavasta vaihdosta, vaan *itse työstä tuotantoprosessissa*. Mutta tällaisena *tiettyinä aikana tehtävänä työnä* tämä työ on jo liitetty pääomaan, on sen momentti. Tämä työn säilyttävä voima ilmenee siis pääoman *itsesäilytysvoimana*. Työläinen lisäsi vain uuden työn; menneellä työllä on — niin pian kuin pääoma on olemassa — ikuinen olemassaolo arvona, ja tämä olemassaolo on riippumaton menneen työn aineellisesta olomuodosta. Tällaisena asia ilmenee sekä pääomalle että työläiselle.) Jos pääoman olisi myös maksettava tästä kumoutumisesta, se lakkaisi heti olemasta pääomaa. Tämä kuuluu kokonaan siihen aineelliseen rooliin, jota työ luonnostaan esittää tuotantoprosessissa; se kuuluu työn käyttöarvoon.

Mutta käyttöarvona työ kuuluu kapitalistille; pelkkänä vaihtoarvona taas työläiselle. Työläistä ei lainkaan koske työn elollinen laatuominaisuus, sen kyky säilyttää itse tuotantoprosessissa esineellistynyt työaika muuttamalla se elollisen työn esineelliseksi olemassaolotavaksi. *Tämä omaksi ottaminen, jolla elollinen työ tekee itse tuotantoprosessissa työväliseen ja materiaalin* oman sielunsa ruumiiksi ja herättää ne samalla kuolleista, on tosiasiasa ristiriidassa sen kanssa, että työ on vailla kohdetta, ts. on olemassa työläisessä jonakin todellisena vain työläisen välittömässä elämäntoiminnassa — kun taas työn materiaali ja työväline ovat olemassa pääomassa joinakin itseään-varten-olevina. (Tähän on palattava myöhemmin.)

Pääoman arvonlisäysprosessi toteutuu yksinkertaisen tuotantoprosessin nojalla ja tässä yksinkertaisessa tuotantoprosessissa siten, että elollinen työ tulee luonnonmukaiseen suhteeseen olemassaolonsa materiaaliin momentteihin. Mutta niin pian kuin elollinen työ asettuu tähän suhteeseen, suhde ei ole enää olemassa itse työtä, vaan pääomaa varten; itse elollinen työ on jo pääoman momentti.

Näemme siis, että kapitalisti — sen nojalla että hän todellakin maksaa työläiselle vastikkeen työläisen työvoiman sisältämistä

tuotantokustannuksista, ts. antaa työläiselle varat työvoimansa säilyttämiseksi, mutta anastaa itselleen elollisen työn — saa työläisen kanssa käymässä vaihdossa ilmaiseksi kaksi asiaa: ensiksi lisätyön, joka lisää hänen pääomansa arvoa, ja toiseksi samalla sen elollisen työn laadun, jonka avulla hän säilyttää pääoman rakenneosissa materialisoituneen menneen työn ja siten jo olemassa olevan pääoman arvon. Tämä säilyttäminen ei kuitenkaan toteudu sillä, että elollinen työ *suurentaa esineellistyneen työn määrää*, luo arvoa, vaan yksinkertaisesti sillä että lisätessään uutta työmäärää elollinen työ on olemassa *elollisena* työnä, on tuotantoprosessin asettamassa immanenttisessä suhteessa materiaaliin ja työvälineeseen; näin ollen elollinen työ säilyttää jo olemassa olevan pääoman arvon elollisen työn *laatusa* ansiosta. Mutta tässä laadussaan itse elollinen työ on yksinkertaisen tuotantoprosessin momentti ja kapitalistin tarvitsee maksaa tästä sen laadusta yhtä vähän kuin hänen tarvitsee lankaa ja värttinää ostaessaan maksaa näiden hinnan lisäksi vielä siitä että nekin ovat samoin tuotantoprosessin momenteja.

Kun esimerkiksi kauppakriisien yms. aikana tehtaita pysäytetään, käy todellakin ilmi, että kone ruostuu ja lanka on hyödytön ja lisäksi pilalle menevä rasite, niin pian kuin niiden yhteys elolliseen työhön katkeaa. Kun kapitalisti teettää työläisellä [III—43] työtä pelkästään luodakseen lisäarvoa — luodakseen arvoa, jota ei ole vielä käytettävissä olemassa — niin heti kun hän lakkaa teettämästä työtä osoittautuu, että myös hänen jo olemassa oleva pääomansa menettää arvoaan; käy siis ilmi, että elollinen työ ei ainoastaan lisää uutta arvoa, vaan juuri lisäämällä uuden arvon vanhaan elollinen työ säilyttää, ikuistaa vanhan arvon.

(Näin tulee aivan selvästi ilmi, miten typerää on syyttää Ricardoa siitä, että hän käsittää *vain* voiton ja työpalkan tuotantokustannusten välttämättömiksi rakenneosiksi eikä laske mukaan raaka-aineesta ja työvälineestä muodostuvaa pääoman osaa. Koska raaka-aineeseen ja työvälineeseen sisältyvä arvo vain säilytetään, se ei vaadi mitään uusia tuotantokustannuksia. Mitä sitten tulee näihin jo olemassa oleviin arvoihin, ne kaikki puolestaan palautuvat esineellistyneeksi työksi — välttämättömäksi työksi ja lisätyöksi — työpalkaksi ja voitoksi. Pelkällä luonnonmateriaalilla — mikäli siinä *ei* esineellisty yhtään ihmistyötä, mikäli se näin ollen on pelkkää materiaa, on olemassa ihmistyöstä riippumatta — ei ole mitään *arvoa*, koska arvo on vain esineellistynyttä työtä; siinä on yhtä vähän arvoa kuin siinä ylipäätään on yleisiä elementtejä.)

Näin ollen olemassa olevan pääoman säilyttäminen sen arvoa lisäävällä työllä ei maksa pääomalle mitään eikä siitä syystä kuulu tuotantokustannuksiin. Vaikka olemassa olevat arvot säi-

lyvät tuotteessa ja niistä siis tarvitsee vaihdossa saada vastikkeita, ei *näiden arvojen säilyttäminen* tuotteessa kuitenkaan maksa pääomalle mitään eikä se näin ollen voi myöskään sisällyttää niitä tuotantokustannuksiin. Näitä arvoja ei myöskään korvata työllä, koska niitä ei kuluteta lukuun ottamatta sitä, että ne kulutetaan työn kannalta yhdentekevässä, työn ulkopuolelle jäävässä olemassaolomuodossaan, ts. työllä *kulutetaan* (kumotaan) juuri se, mikä niissä on *katoavaa*. Reaalisesti kulutetaan vain työpalkka.

[3) PYSYVÄN JA VAIHTELEVAN PÄÄOMAN SUHDE]

[a) Pysyvän ja vaihtelevan pääoman erilainen rooli voiton suhdeluvun muodostumisessa]

Palatkaamme vielä kerran esimerkkiimme.* Olkoon 100 taalerin pääoma, nimittäin 50 taaleria raaka-ainetta, 40 taaleria työtä ja 10 taaleria tuotantovälineitä. Työläinen tarvitkoon 4 tuntia luodakseen 40 taaleria, elämälleen välttämättömät tarvikkeet eli tuotannon sen osan, joka on välttämätön hänen säilymiselleen; hänen työpäivänsä olkoon 8 tuntia. Kapitalisti saa siis ilmaiseksi 4 tunnin ylimäärän; hänen lisäarvonsa on yhtä kuin 4 esineellistynyttä tuntia, 40 taaleria. Hänen tuotteensa on siis yhtä kuin $50 + 10$ (säilytettyjä, ei uusinnettuja arvoja; arvoina ne ovat säilyneet *pysyvinä, muuttumattomina*) + 40 taaleria (työpalkka, joka on uusinnettu, koska se on kulutettu työpalkan muodossa) + 40 taaleria lisäarvoa. *Summa* on 140 taaleria.

Näistä 140 taalerista siis 40 on ylimäärää. Kapitalistin on elettävä tuotantoprosessin aikana ja jo ennen kuin hän alkoi tuottaa; siihen kuluu vaikkapa 20 taaleria. Ne hänellä on oltava 100 taalerin pääoman lisäksi; niille on siis kierrossa oltava vastikkeet. (Meitä ei tässä koske lainkaan miten nämä vastikkeet ovat syntyneet.) Pääoma edellyttää kiertoa pysyvänä suureena. Nämä vastikkeet ovat käytettävissä yhä uudelleen ja uudelleen. Kapitalisti kuluttaa siis 20 taaleria voitostaan. Ne menevät yksinkertaiseen kiertoon. Myös 100 taaleria menee yksinkertaiseen kiertoon, mutta muuttuakseen taas uuden tuotannon edellytyksiksi: 50 taaleria raaka-aineisiin, 40 taaleria työläisen elämisen tarvikkeisiin ja 10 taaleria työvälineisiin. Tästä jää vielä lisäarvo; lisättäväksi sellaisenaan, 20 taalerin uusi, vasta luotu arvo. Tämä lisäarvo on *rahaa*, se on arvo, joka esiintyy negatiivisesti itsenäisenä suhteessa kiertoon. Tämä raha ei voi astua kiertoon pelkkänä vastikkeena, vaihdettavaksi pelkkiin kulu-

* Ks. tämän teoksen I osan s. 274—276, 285. *Toim.*

tusesineisiin, koska kierto on edellytetty muuttumattomaksi. Mutta rahan itsenäinen, illusorinen olemassaolo on jo kumottu; raha on enää olemassa lisätäkseen arvoaan; ts. tullakseen pääomaksi.

Mutta tullakseen pääomaksi raha pitäisi vaihtaa uudelleen tuotantoprosessin momentteihin, työläistä varten tuleviin elämisen tarvikkeisiin, raaka-aineeseen ja työvälineeseen; kaikki nämä esineet palautuvat esineellistyneeseen työhön, ne voidaan luoda vain elollisella työllä. Niin ollen raha, niin pian kuin se *an sich** on nyt jo olemassa pääomana, on yksinkertaisesti *maksuosoitus tulevaan (uuteen) työhön*. Esineellisesti se on olemassa vain *rahana*. Lisäarvo, *esineellistyneen työn* lisäys on, niin pian kuin se on olemassa jonakin itsenäisenä, *rahaa*; mutta raha on *an sich* jo pääomaa; sellaisena se on *maksuosoitus uuteen työhön*. Pääoma ei ole tässä suhteessa enää vain olemassa olevaan työhön, vaan myös tulevaan työhön. Pääoma ei myöskään esiinny tässä enää yksinkertaisesti elementeikseen tuotantoprosessissa hajonneena vaan rahaksi muuntuneena mutta kyseessä ei ole enää raha pelkkänä yleisen rikkauden abstraktisena muotona, vaan raha maksuosoituksena yleisen rikkauden reaaliseen mahdollisuuteen — työkykyyn, ja lisäksi sellaiseen *työkykyyn*, joka on *vasta tulossa*. Rahalle, joka esiintyy tällaisena maksuosoituksena, on sen materiaalinen olemassaolo rahana yhdenentekevä ja sen tilalle voidaan ottaa mikä tahansa omistustodistus. Aivan kuin valtion arvopaperien haltijalla, on jokaisella kapitalistilla vasta saamassaan arvossa maksuosoitus tulevaan työhön, ja ottamalla haltuun käsillä olevana ajankohtana tehtävän työn hän samalla ottaa haltuun jo tulevan työn. (Tätä pääoman puolta on tarkasteltava myöhemmin. Tässä tulee jo ilmi se pääoman ominaisuus, että se on arvona olemassa erillään substanssistaan. Tässä on jo laskettu luoton perusta.) Näin ollen pääoman kasaantumisen rahan muodossa ei suinkaan ole työn materiaalisten olosuhteiden materiaalista kasaantumista, vaan työhön kohdistuvien omistustodistusten kasaantumista, tulevan työn asettamista *palkkatyöksi*, pääoman käyttöarvoksi. Uudelle luodulle arvolle ei ole olemassa valmista *vastiketta*; mahdollisuus tähän on vain uudessa [III—44] työssä.

Meidän esimerkissämme on siis absoluuttisella lisätyöajalla — sillä että työläinen tekee työtä 8 tuntia 4 tunnin sijasta — luotu 40 taalerin lisäarvo, luotu rahaa, lisäksi sellaista rahaa, joka on muotonsa puolesta jo pääomaa (pääoman *ennakolta annettuna mahdollisuutena*, ei niin kuin aikaisemmin, jolloin tämä mahdollisuus syntyi siitä, että raha lakkasi olemasta rahaa sellaisenaan);

* — »itsessään», mahdollisuutena, piilevästi, potentiaalisesti. *Toim.*

on luotu uusi arvo, joka lisätään vanhaan arvoon, olemassa olevaan rikkauden maailmaan.

Jos tuotantovoima nyt kaksinkertaistuu, niin että työläisen on 4 tunnin *välttämättömän työn* sijasta tehtävä työtä vain 2 tuntia, ja kapitalisti teettää hänellä siis entiseen tapaan työtä 8 tuntia, silloin saadaan seuraava laskelma: 50 taaleria materiaaliin, 20 työpalkkaan, 10 työvälineseen, 60 lisäarvoa (6 tuntia, aikaisemmin 4). Absoluuttisen lisäarvon kasvu on 2 tuntia eli 20 taaleria. *Summa* on yhtä kuin 140 taaleria (tuotteessa).

Summa on entiseen tapaan 140 taaleria; mutta tästä summasta 60 taaleria on lisäarvoa ja siitä on entiseen tapaan 40 taaleria lisäajan absoluuttista kasvua [yli välttämättömän työajan rajojen] ja 20 taaleria sen suhteellista kasvua. Mutta yksinkertaiseen vaihtoarvoon sisältyy entiseen tapaan vain 140 taaleria. Onko nyt [tuotantovoimien kaksinkertaistuessa] vain käyttöarvojen määrä lisääntynyt vai onko luotu uusi arvo? Aikaisemmin pääoman täytyi aloittaa uudelleen 100 taalerilla kasvaakseen uudelleen 40 %. Miten käy 20 taalerin [suhteelliselle] lisäarvolle? Aikaisemmin pääoma söi 20 taaleria; sille jäi 20 taalerin arvo. Nyt se syö 20; sille jää 40 taaleria. Toisaalta tuotantoon menevä pääoma oli aikaisemmin 100 ja on nyt 80. Se mikä yhtäältä on voitettu arvossa sen yhdessä määrityksessä, on toisaalta menetetty arvossa sen toisessa määrityksessä.

Ensimmäinen pääoma menee uudelleen tuotantoprosessiin; se tuottaa uudelleen 20 taalerin lisäarvon (tästä on vähennetty kapitalistin kuluttama määrä). Tämän toisen operaation päättyessä on olemassa uusi luotu arvo, jolla ei ole mitään valmista vastiketta ja joka on suuruudeltaan 20 taaleria, ja yhdessä ensimmäisten 20 taalerin kanssa se tekee 40 taaleria.

Ottakaamme nyt toinen pääoma [jonka tuotantovoima on kaksinkertainen edelliseen verrattuna]. 50 taaleria materiaaliin, 20 taaleria työpalkkaan (yhtä kuin 2 tuntia), 10 taaleria työväliseisiin. Mutta näillä kahdella tunnilla [jotka kuluvat työpalkkaan] pääoma tuottaa 8 tuntia vastaavan arvon, tarkemmin sanoen 80 taaleria, joista 20 taaleria korvaa [työpalkkaan kuluu] tuotantokustannukset. Jäljelle jää 60 taaleria, koska 20 taaleria uusintaa työpalkan (ne siis katoavat työpalkkana). [Jos toinen pääoma astuu uudelleen tuotantoprosessiin, niin tämän toisen operaation päättyessä se tuottaa yhdessä ensimmäisen 60 taalerin lisäarvon kanssa] $60 + 60$, ts. 120 taaleria. Tämän toisen operaation päättyessä on 20 taaleria mennyt kapitalistin kuluutukseen ja on jäänyt 40 taaleria lisäarvoa; yhdessä ensimmäisten 40 taalerin kanssa se tekee 80 taaleria.

Kun ensimmäisellä [pääomalla] tehdään kolmas operaatio, kasaantuu kaikkiaan 60 taaleria [lisäarvoa], toisella — 120; kun ensimmäisellä [pääomalla] tehdään neljäs [operaatio], niin ka-

saantuu 80, toisella 160 taaleria. Sen verran kuin tuottavan pääoman vaihtoarvo pienenee siirryttäessä ensimmäisestä pääomasta toiseen, saman verran on pääoma kasvanut *arvona*.

Oletetaan että molempia pääomia voitaisiin yhdessä lisäarvonsa kanssa käyttää pääomana, ts. että niiden lisäarvo voidaan vaihtaa uuteen elolliseen työhön. Saamme silloin seuraavan laskelman (jätämme [kapitalistin] kulutuksen syrjään); *ensimmäinen pääoma* tuottaa [voiton suhdeluvun ollessa] 40 %; *toinen* 75 %; 40 % 140:stä on 56; 75 % 140:stä (tarkemmin sanoen 80 on pääomaa, 60 on lisäarvoa) on 105. Ensimmäisessä tapauksessa [lisäarvon tuottavan kulutuksen seurauksena] kokonaistuote on yhtä kuin $140 + 56$, ts. 196 taaleria; toisessa tapauksessa kokonaistuote on yhtä kuin $140 + 105$, ts. 245 taaleria. Siten [tuotteen] absoluuttinen vaihtoarvo on toisessa tapauksessa 49 taaleria suurempi.

Ensimmäisellä pääomalla on 40 taaleria uuden työajan ostamiseen; työtunnin muodostama arvo edellytettiin 10 taaleriksi; niin ollen ensimmäinen pääoma ostaa näillä 40 taalerilla 4 uutta työtuntia, jotka tuottavat sille 80 taaleria (niistä 40 on korvausta työpalkasta), ts. ne antavat 8 työtuntia¹⁷⁰. Ensimmäinen pääoma on [tuotantoprosessin] päättyessä yhtä kuin $140 + 80$ {tarkemmin sanoen meillä on tässä ensin 100 yksikön pääoman uusintaminen; lisäarvo on 40; toisin sanoen pääoma on uusinnettaessa 140. [Sijoitetun pääoman] ensimmäiset 100 taaleria uusintuvat 140:nä, toiset 40 taaleria (koska ne kulutetaan vain uuden työn ostoon, ts. eivät tässä tuota yksinkertaista korvausta millekään arvolle — mikä muutoin on mahdoton edellytys) tuottavat 80}. Siis tuotantoprosessin päättyessä ensimmäinen pääoma on yhtä kuin $140 + 80 = 220$.

Toinen pääoma on [ensimmäisen tuotantokierroksen päättymisen jälkeen] yhtä kuin 140 taaleria; 80 taaleria tuottaa 60 taalerin lisäarvon; ts. 80 taaleria uusiutuu 140:nä; siihen liittyvät 60 taaleria [kapitaloitu lisäarvo] uusiutuvat sen sijaan (koska ne kulutetaan *kokonaan työn* ostamiseen eivätkä siis mene minäkään arvon yksinkertaiseen korvaamiseen, vaan uusintavat itsensä ja luovat lisäarvon) 240:nä; siis tuotantoprosessin päättyessä toinen pääoma on yhtä kuin $140 + 240 = 380$. (Se tuottaa 160 taaleria enemmän kuin ensimmäinen pääoma, sen lisäaika on yhtä kuin 24 tuntia kun ensimmäisen pääoman lisäaika oli yhtä kuin 8 tuntia.) Tuloksena on siis että toinen pääoma tuottaa suuremman vaihtoarvon, koska siinä esineellistyy enemmän työtä; sen lisätyö on 16 tunnin verran suurempi kuin ensimmäisen pääoman lisätyö.

[III—45] Tässä on huomautettava toisestakin seikasta: 140 taaleria 40 prosentilla tuottaa 56 taaleria; pääoma ja korot¹⁷¹ tekevät yhteensä $140 + 56 = 196$; me saimme kuitenkin [ensimmäiselle pääomalle] 220 taalerin summan; sen mukaan laskettuna

140 taalerin korko ei ole 56, vaan 80 taaleria, mikä merkitsisi $57\frac{1}{7}\%$ 140:lle ($140 : 80 = 100 : x; x = \frac{8000}{140} = 57\frac{1}{7}$). Toisessa tapauksessa on aivan samoin 140 taaleria tuottaa 75 prosentilla 105 taaleria; pääoma yhdessä korkojen kanssa tekee $140 + 105 = 245$; me saimme kuitenkin [toiselle pääomalle] 380 taalerin summan; sen mukaan laskettuna 140 taalerin korko ei ole 105, vaan 240 taaleria (sillä $140 + 240 = 380$ taaleria); ts. [$171\frac{3}{7}\%$] ($140 : 240 = 100 : x; x = \frac{24000}{140} [=171\frac{3}{7}]$).

Mistä tämä sitten johtuu? (Miksi ensimmäisessä tapauksessa saatiin $57\frac{1}{7}\%$ eikä 40% ja toisessa $171\frac{3}{7}\%$ eikä 75% ?) Kun ensimmäisessä tapauksessa saatiin $57\frac{1}{7}\%$, on siinä siis liikaa $17\frac{1}{7}\%$; toisessa tapauksessa saatiin $171\frac{3}{7}\%$ eikä 75% , siis liikaa $96\frac{3}{7}\%$. Mistä siis johtuu ensinnäkin kummankin tapauksen erojen epäyhtenäisyys ja toiseksi eroavuudet kummassakin tapauksessa?

Ensimmäisessä tapauksessa alkuperäinen 100 taalerin pääoma muodostuu 60 taalerista (materiaaliin ja työvälineisiin) ja työhön kulutetuista 40 taalerista; $\frac{3}{5}$ pääomasta on käytetty materiaaliin [ja työvälineisiin], $\frac{2}{5}$ työhön. Ensimmäiset $\frac{3}{5}$ pääomasta eivät tuota lainkaan korkoa; jälkimmäiset $\frac{2}{5}$ tuottavat 100% . Mutta jos laskussa lähdetään koko pääomasta, se on kasvanut vain 40% ; $\frac{2}{5}$ [40%] 100:sta on yhtä kuin 40. 100% tälle 40:lle merkitsee vain 40% koko 100:sta; ts. kokonaisuus kasvaa $\frac{2}{5}$. Jos nyt vasta lisäystä 40 taalerin pääomasta samoin vain $\frac{2}{5}$ olisi kasvanut 100% , se merkitsisi kokonaisuuden kasvua 16 taalerilla. $40 + 16 = 56$ taaleria. Se tekee yhdessä 140 kanssa 196 taaleria, mikä todellakin on 40% lisäys 140 taalerille, jos pääoma ja korot otetaan yhdessä.

Kun 40 taaleria [uutta lisättyä pääomaa] kasvaa 100% , ts. kaksinkertaistuu, saadaan 80 taaleria. (Jos 100% kasvu tulisi [vain] $\frac{2}{5}$:lle 40 stä, se tekisi 16 taaleria [voittoa].) 40 taaleria 80:stä korvaa [työpalkkaan käytetyn] pääoman, 40 taaleria muodostaa voiton.

[Ensimmäisestä tapauksesta] saadaan siis seuraava laskelma:

$$100 C^* + 40 Z^{**} + 40 C + 40 Z = 220;$$

ts. meillä on tässä 140 taalerin pääoma ja sille laskettu kokonaiskorko on 80 taaleria. Mutta jos laskemme toisin, saamme:

$$100 C + 40 Z + 40 C + 16 Z = 196;$$

* C (saksan kielen Capital-sanan alkukirjain; tässä noudatetaan 1800-luvun alkupuolen oikeinkirjoitusta) merkitsee tässä sijoitettua pääomaa. *Toim.*

** Z (alkukirjain saksan kielen sanasta Zins, korko) on tässä korkoa sijoitetulle pääomalle saadun kokonaisvoiton merkityksessä. *Toim.*

ts. saisimme 140 taalerin pääoman, jolle laskettu kokonais korko on 56 taaleria.

Saimme [ensimmäisessä laskelmassa] liikaa korkoa; 40 taalerin pääomalle laskettu liian suuri korko on 24 taaleria. Mutta 24 taaleria on $\frac{3}{5}$ kun lasketaan 40 ($3 \times 8 = 24$); ts. [100 taalerin] pääoman ohella vain $\frac{2}{5}$ [uudesta lisätystä 40 taalerin] pääomasta on kasvanut 100 %; koko [uusi lisätty] pääoma on siis kasvanut vain $\frac{2}{5}$, ts. 16 taaleria.

40 taalerin pääomalle laskettu korko kasvoi liikaa 24 taaleria (se merkitsee 100 % kasvua 40 taalerin pääoman $\frac{3}{5}$:lle); 24 24:lle on 100 % 3×8 :lle (ts. $\frac{3}{5}$:lle 40:stä). Mutta 40 taalerin kokonaissummalle tulee tässä laskelmassa 60 % [liiallinen voittoa] [alkuperäisen] 40 % sijasta; ts. laskimme 40 taalerille liikaa 24 taaleria ($\frac{3}{5}$), kun taas 24:n kasvu 40:lle on 60 %. Laskimme siis 40 taalerin pääomalle liikaa 60 % (60 % on $\frac{3}{5}$ 100:sta). Laskimme sitten 140 taalerin pääomalle liikaa 24 taaleria (ja se merkitsee 220:n ja 196:n eroa), siis liikaa on kaikkiaan $17\frac{1}{7}$ %. Emme siis ole laskeneet 140 taalerin kokonaispääomalle liikaa 60 %; kuten 40 taalerin pääomalle, vaan vain $17\frac{1}{7}$ %; se merkitsee $42\frac{6}{7}$ % eroa, mikä vastaa sitä että 140 taalerin pääomasta 40 taalerille on laskettu liikaa 24 taaleria.

Tilanne on analoginen myös toisessa tapauksessa.¹⁷³

Toisessa tapauksessa sijoitetusta 80 taalerin pääomasta, jolla tuotetaan 140 taaleria, korvataan yksinkertaisesti 50 + 10 taaleria [jotka käytettiin raaka-aineeseen ja työvälineeseen]; 20 taaleria [jotka käytettiin työpalkkaan] tuottavat uusinnettuna neljä kertaa isomman suureen: 80 taaleria (joista 20 taaleria on uusinnettu [työvoiman arvo] ja 60 taaleria lisäarvo). Kun 20 taaleria [jotka on käytetty työpalkkaan] tuottavat kolme kertaa suuremman lisäarvon, 60 taaleria, niin 60 taaleria [uudelleen kulutettua pääomaa] tuottaa 180 taalerin lisäarvon.

[b] Voiton suhdeluku ja lisäarvon suhdeluku]

[IV—1] Ei ole syytä viipyä enää pitempään näissä hyvin ikävyyttäväissä laskelmissa. Asian ydin on yksinkertaisesti seuraava. Jos ensimmäisen esimerkkinne tavoin $\frac{3}{5}$ [sijoitetusta pääomasta] (60 taaleria 100:sta) on materiaalia ja työvälineitä ja $\frac{2}{5}$ (40 taaleria) työpalkkaa ja jos pääoma tuottaa 40 % voiton, niin [tuotantoprosessin] lopussa pääoma on yhtä kuin 140 taaleria (tämä 40 % voitto on samaa kuin se että välttämättömän työn ollessa 6 tuntia kapitalisti teettää [työläisellä] työtä 12 tuntia, ts. saa 100 prosentin voiton välttämättömälle työajalle). Jos voitettut 40 taaleria toimivat taas pääomana samojen edellytysten vallitessa — eivätkä nämä edellytykset ole vielä tässä vai-

heessa muuttuneet — niin 40 taalerista täytyy jälleen käyttää $\frac{3}{5}$, ts. 24 taaleria, materiaaliin ja työvälineisiin ja $\frac{2}{5}$ työhön; niin että nyt [uuden tuotantoprosessin tuloksenal] enää vain työpalkka kaksinkertaistuu: se oli 16 taaleria ja muuttuu 32 taaleriksi. Siten 16 taaleria on uusinnettua työpalkkaa ja 16 taaleria lisätyötä. Meillä on siis tuotantoprosessin päättyessä $40 + 16 = 56$ taalerin voitto, mikä merkitsee 40 % [voiton suhdelukua]. 140 taalerin kokonaispääoma olisi näin ollen tuottanut samoissa oloissa 196 taaleria. Tästä ei pidä päätellä, kuten useimmissa poliittis-taloustieteellisissä teoksissa, että mainitut 40 taaleria käytettäisiin kokonaisuudessaan työpalkkaan, elollisen työn ostamiseen, ja että ne siksi tuottaisivat tuotantoprosessin päättyessä 80 taaleria.

Jos sanotaan että 100 taalerin pääoma tuottaa jonakin ajanjaksona 10 % ja toisena 5 %, niin mikään ei ole sen virheellisempää kuin päätellä tästä Careyn¹⁷⁴ ja kumppanien tavoin, että ensimmäisessä tapauksessa pääoman osuus tuotannosta on $\frac{1}{10}$ ja siis työn osuus vain $\frac{9}{10}$, ja että toisessa tapauksessa pääoman osuus on vain $\frac{1}{20}$, ja työn osuus siis $\frac{19}{20}$; ts. tehdään se johtopäätös, että jos voiton osuus laskee, niin työn osuus nousee. Pääoma ei suinkaan tajua arvonlisäysprosessinsa luonnetta ja vain *kriisien* aikoina sillä on kiinnostusta tämän luonteen käsittämiseen, ja pääoma katsoo omalta kannaltaan 100 taalerin pääomalle tulevaa 10 % voittoa luonnollisesti siten, että tämän pääoman arvon rakenneosat — materiaali, työväline ja työpalkka ovat muka kasvaneet yhdenmukaisesti 10 %, että siis pääoma on muka 100 taalerin arvojen summana, määrättyjen arvoyksiköiden tietynä määränä kasvanut 10 %.

Todellisuudessa nousevat tässä esiin seuraavat kysymykset: 1) missä keskinäisessä suhteessa pääoman rakenneosat olivat ja 2) kuinka paljon lisätyötä pääoma on ostanut työpalkassa esineellistyneillä työtunneilla. Jos tunnen pääoman kokonaissumman, sen arvon rakenneosien keskinäisen suhteen (käytännössä minun täytyisi myös tietää mikä osa tuotantovälineistä on kulutettu tuotantoprosessin aikana loppuun, ts. mikä osa menee todella tähän prosessiin) ja saadun voiton, niin silloin tiedän kuinka paljon lisätyötä on luotu.

Jos [työväline ja] materiaali muodostavat (yksinkertaisuuden vuoksi oletetaan, että materiaali [samoin kuin työvälinekin] tulee kokonaan tuotannon materiaaliksi, kulutetaan kokonaan tuotavasti) $\frac{3}{5}$ pääomasta, ovat siis 60 taaleria ja jos työpalkka on 40 taaleria ja jos 100 taalerin voitto on 10, se merkitsee että 40 taalerin esineellistyneellä työajalla ostettu työ on luonut tuotantoprosessissa 50 taalerin esineellistyneen työn; siis tehty lisäaika tai luotu lisäarvo on 25 %, ts. $\frac{1}{4}$ välttämättömästä työajasta. Jos siis työläinen tekee työtä kaksitoistatuntisen päivän, hän

on tehnyt $2\frac{2}{5}$ tuntia lisäaikaa ja hänen välttämätön työaikansa, joka tarvitaan pitämään hänet hengissä yhden päivän, on $9\frac{3}{5}$ työtuntia.

Vaikka tuotantoprosessissa luotu uusi arvo on vain 10 taaleria, niin todellisen suhdeluvun mukaan nämä 10 taaleria on laskettava 40 eikä 100 taalerille. 60 taalerin arvo ei ole luonut mitään uutta arvoa, vaan sen on luonut työpäivä. Siten työläinen on lisännyt työvoimaan vaihdettua pääomaa 25 % eikä 10 %. Kokonaispääoma on saanut 10 % lisäyksen. 10 taalerin voitto on 25 % 40 taalerista ja vain 10 % 100 taalerista. Näin ollen pääoman voiton suhdeluku ei suinkaan ilmaise sitä suhdelukua, jonka mukaan elollinen työ lisää esineellistynyttä työtä; sillä tämä lisäys on pelkästään yhtä kuin se ylimäärä, jolla työläinen uusintaa työpalkkansa, ts. se on yhtä kuin se aika, jonka työläinen tekee työtä yli sen mikä hänen on tehtävä uusintaakseen työpalkkansa.

Jos työläinen ei olisi yllä olevassa esimerkissä kapitalistin [palkkaama] työläinen eikä suhtautuisi 100 taalerin sisältämiin käyttöarvoihin kuin pääomaan, vaan yksinkertaisesti kuin työnsä esineellisiin ehtoihin, niin ennen kuin hän aloittaa tuotantoprosessin uudelleen hänellä pitäisi olla 40 taalerin edestä elämisen tarvikkeita, jotka hän kuluttaa työpäivän aikana ja 60 taalerin edestä työvälineitä ja materiaalia. Työläinen tekisi työtä vain $\frac{4}{5}$ työpäivää, ts. $9\frac{3}{5}$ tuntia ja työpäivän päättyessä hänen tuotteensa ei olisi 110, vaan 100 taaleria, jotka hän vaihtaisi uudelleen [työnsä esineellisten olosuhteiden mukaan] edellä mainituissa määräsuhteissa ja hän aloittaisi joka kerta tämän prosessin samalla tavoin uudelleen. Mutta työläinen tekisi myös työtä $2\frac{2}{5}$ tuntia vähemmän, ts. vaihtaessaan työaikaansa 40 taalerin edestä elämisen välineitä työläinen säästäisi 25 % lisätyötä, 25 % lisäarvoa; jos työläinen tekisi joskus työtä $2\frac{2}{5}$ tuntia enemmän kun hänellä olisi käytettävissään välttämätöntä materiaalia ja välttämättömiä työvälineitä, hänelle ei tulisi mieleenkään sanoa luoneensa 10 % uuden tulon: hän sanoisi luoneensa 25 % uuden tulon, koska hän pystyisi ostamaan $\frac{1}{4}$ enemmän elämisen tarvikkeita, 50 taalerilla 40 sijasta; olisihan ainoastaan elämisen tarvikkeilla arvoa työläiselle, koska häntä kiinnostaisivat käyttöarvot.

Pahamaineisen tri Pricen *korkojen yhteenlasku*, joka johti jalosyntyisen Pittin typerään [valtiovelkojen]¹⁷⁵ *kuoletusrahastoon*, perustuu siihen illuusioon, että uutta tuloa [IV—2] ei luoda vaihtamalla 40 taalerissa esineellistyneet $9\frac{3}{5}$ työtuntia 12 elolliseen tuntiin, jolloin tälle pääoman osalle luotaisiin 25 % lisäarvo, vaan että kokonaispääoma lisääntyy yhtäläisesti 10 %: 10 % 60 taalerin [pysyvälle pääomalle] on 6 taaleria, mutta 10 % 40 taalerin [vaihtelevalle pääomalle] on 4 taaleria. Lisätulon [Mehrge-winn] identtisyys sekä absoluuttisen että suhteellisen lisätyö-

ajan kanssa asettaa laadullisen rajan pääoman kasaamiselle: *työpäivän* (se aika 24 tunnin puitteissa jona työläisen työvoima voi toimia), tuotantovoiman kehitysaste ja samanaikaisten työpäivien paljouden määräävän väestönkehityksen aste. Jos lisätulo sitä vastoin käsitetään pelkäksi koroksi, ts. sellaisena suhteena, jossa pääoma lisääntyy jollakin imaginaarisella silmäkääntötempulla [sleight-of-hand] — siinä tapauksessa [pääoman kasaamisen] raja on pelkästään määrällinen ja silloin on täysin käsittämätöntä miksi pääoma ei liitä joka aamu korkoja pääomana itseensä ja luo näin korkoa korolle päättymättömässä geometrisessa sarjassa.¹⁷⁶ Taloustieteilijät ovat käytännössä nähneet, että Pricen esittämä korkojen kasvu on *mahdottomuus*, mutta silti he eivät ole löytäneet siinä piilevää karkeaa virhettä.

Tuotantoprosessin päättyessä saaduista 110 taalerista on 60 taaleria (materiaali ja työvälineet) pysynyt — sikäli kuin ne ovat arvoja — ehdottoman muuttumattomina. Työläinen ei ole ottanut niistä mitään eikä lisännyt niihin mitään. Lisäksi se että työläinen säilyttää esineellistyneen työn ilmaiseksi pääomaa varten — nimenomaan sillä että hänen työnsä on elollista työtä — näyttää pääoman kannalta siltä että työläisen pitäisi maksaakin vielä kapitalistille siitä, että tämä antaa työläisen työn edustajana päästä adekvaattiin yhteyteen [työn] esineellistyneiden momenttien, sen esineellisten ehtojen kanssa. Mitä sitten tulee muihin 50 taaleriin, niin 40 taaleria niistä ei edusta pelkkää säilyttämistä, vaan *todellista uusintamista*, koska pääoma on luovuttanut ne itseltään työpalkan muodossa ja työläinen on kuluttanut ne; 10 taaleria edustaa sitä, mikä on tuotettu yli uusintamisen, tarkemmin sanottuna $\frac{1}{4}$ välttämättömästä työstä vastaavan lisätyön tuotetta ($\frac{2}{5}$ tunnin tuotetta).

Vain nämä 50 taaleria ovat kyseisen tuotantoprosessin tuote. Jos työläinen näin ollen jakaisi [uuden lisätyn työn] tuotteen kapitalistin kanssa niin että saisi [voiton suhdeluvun ollessa 10 %] $\frac{9}{10}$ tuotteesta, silloin työläisen ei pitäisi saada 40 taaleria (ja hän olisi saanut ne etukäteen ja olisi siten uusintanut ne; tosiasiassa työläinen olisi siis maksanut ne kokonaisuudessaan takaisin pääomalle ja olisi kaupanpäälliseksi säilyttänyt jo olemassa olevan arvon ilmaiseksi pääomaa varten), mikä olisi vain $\frac{8}{10}$ [uuden lisätyn työn] tuotteesta, vaan 45 taaleria, jolloin pääomalle jäisi vain 5 taaleria. Kapitalistille jäisi siis hänen 100 taalerilla aloittamansa tuotantoprosessin tuotteena lopulta käteen vain 65 taaleria.

Todellisuudessa työläinen ei saa uusintetuista 40 taalerista mitään, kuten ei myöskään 10 taalerin lisäarvosta. Jos sen sijaan työläisen uusintamat 40 taaleria käsitetään siten että ne on etukäteen määrätty toimimaan uudelleen työpalkkana, ts. palvelemaan uudelleen pääomaa elollisen työn ostamisessa ja jos puhutaan

tässä esiintyvistä suhteista, niin voidaan vain sanoa, että $9\frac{3}{5}$ tunnin esineellistynyt työ (40 taaleria) ostaa 12 tunnin elollisen työn (50 taaleria) ja tuottaa näin 25 % lisäarvon todella tuotetulle arvonlisäysprosessin tuotteelle (joka on osittain uusinnettu palkkarahastona, osittain tuotettu uudelleen lisäarvona).

Alkuperäinen 100 taalerin pääomahan oli kokoonpantu näin:

[Materiaali]	[Työväline]	[Työpalkka]
50	10	40

Tuotettu lisätulo oli 10 taaleria (lisäaika oli yhtä kuin 25 % välttämättömästä työajasta). *Yhteensä* 110 taaleria.

Olettakaamme nyt että alkuperäinen 100 taalerin pääoma olisi kokoonpantu näin:

[Materiaali]	[Työväline]	[Työpalkka]
60	20	20

Olkoon [tuotantoprosessin] tulos 110 taaleria. Tavallinen taloustieteilijä ja vielä tavallisempi kapitalisti sanoo, että 10 % [voitto] on tuotettu yhtäläisesti pääoman kaikista osista. Mutta 80 taalerin pääoma olisi nytkin vain säilynyt; sen arvo ei olisi kokenut mitään muutoksia. 20 taaleria olisi vain vaihdettu 30 taaleriin; lisätyö olisi siis kasvanut 50 %:iin [välttämättömästä työajasta] eikä olisi enää 25 %.

Tarkastelkaamme kolmatta tapausta, jossa 100 taalerin alkuperäinen pääoma on kokoonpantu näin:

[Materiaali]	[Työväline]	[Työpalkka]
70	20	10

[Tuotantoprosessin] tulos on 110 taaleria. Muuttumaton arvo on siten 90 taaleria. Uusi tuote on yhtä kuin 20 taaleria; lisäarvo tai lisäaika on siis 100 % [välttämättömästä työajasta].

Meillä on tässä kolme tapausta, joissa kokonaispääoman voitto on aina ilman muutosta 10 taaleria, mutta uusi luotu [lisä]arvo on ensimmäisessä tapauksessa 25 % siitä esineellistyneestä työstä, joka on kulutettu elollisen työn ostamiseen, toisessa tapauksessa se on 50 % ja kolmannessa 100 %.

Piru vieköön nämä kiroitut laskuvirheet!* Mutta mitäpä siitä, aloittakaamme alusta.

Ensimmäisessä tapauksessa meillä oli:

Muuttumaton arvo	Palkkatyö	Lisäarvo	Summa
60	40	10	110

Oletamme jatkuvasti, että työpäivä on yhtä kuin 12 tuntia. (Voisimme myös olettaa, että työpäivä pitenee, että se oli aikai-

* Virheet on tässä laitoksessa korjattu. *Toim.*

semmin esimerkiksi vain x tuntia, mutta on nyt $x + b$ tuntia, mutta tuotantovoima on pysynyt muuttumattomana; tai että molemmat tekijät ovat muuttuvia.)

[IV—3] Jos työläinen

tuottaa 12	tunnissa 50	taaleria	
niin 1	»	$4\frac{1}{6}$	»
$\frac{9^3}{5}$	»	40	} 12 tunnissa 50 taaleria.
$\frac{2^2}{5}$	»	10	

Työläisen välttämätön työ on siis $9\frac{3}{5}$ tuntia (40 taaleria); lisätyö on näin ollen $2\frac{2}{5}$ tuntia ([ja luo] 10 taalerin arvon). $2\frac{2}{5}$ tuntia on $\frac{1}{5}$ työpäivästä. Työläisen lisätyö on $\frac{1}{5}$ työpäivästä; hän luo siis 10 taalerin arvon. Jos tarkastelemme nyt näitä $2\frac{2}{5}$ tuntia korkona, jotka pääoma sai vaihtaessaan $9\frac{3}{5}$ tuntia esineellistynyttä työaika elolliseen työhön niin $2\frac{2}{5} : 9\frac{3}{5} = \frac{12}{5} : \frac{48}{5}$, ts. $12 : 48 = 1 : 4$. Siis $2\frac{2}{5}$ tuntia on yhtä kuin $\frac{1}{4}$ [työpalkkaan sijoitetusta] pääomasta, siis 25 % tästä pääomasta. Samoin 10 taaleria : 40 taaleria = $1 : 4 = 25$ %.

Teemme nyt yhteenvedon koko tuloksesta:

N:o I)

Alkuperäinen pääoma	Muuttumaton arvo	Työpalkkaa korvaamaan uusinnettu arvo	Tuotteen lisäarvo
100 taaleria	60 taaleria	40 taaleria ($9\frac{3}{5}$ työtuntia)	10 taaleria
Kokonaissumma	Lisäaika ja lisäarvo	% vaihdetusta esineellistyneestä työstä	
110 taaleria	$2\frac{2}{5}$ työtuntia 10 taaleria	25 %	

(Voitaisiin sanoa, että *työväline*, sen arvo pitää paitsi korvata myös uusintaa, koska työväline käytetään tuotantoprosessissa loppuun, kulutetaan siinä. Tätä on käsiteltävä *kiinteää pääomaa* koskevassa jaksossa. Tosiasiassa työvälineen arvo siirtyy materiaalin arvoon; sikäli kuin se on esineellistynyttä työtä, se muuttaa vain muotoaan. Kun edellä esitetyssä esimerkissä materiaalin arvo oli 50 taaleria ja työvälineen arvo 10 taaleria, niin nyt kun työvälinettä on kulutettu 5 taalerilla on materiaalin arvo [yhdessä työvälineen kulutetun osan arvon kanssa] 55 taaleria ja työvälineen arvo on 5 taaleria; jos työväline kulutetaan loppuun, materiaalin arvo [yhdessä kulutetun työvälineen arvon kanssa] nousee 60 taaleriin. Se on yksinkertaisen tuotantoprosessin elementti. Työvälinettä ei ole kulutettu *tuotantoprosessin ulkopuolella*, kuten on työpalkan laita.)

Tulemme nyt toiseen olettamaamme tapaukseen:

Alkuperäinen pääoma	Muuttumaton arvo	Työpalkkaa korvaamaan uusinnettu arvo	Tuotteen lisäarvo	Kokonaissumma
100	80	20	10 taaleria	110 taaleria

Jos työläinen tuottaa 12 tunnissa 30 taaleria, niin 1 tunnissa hän tuottaa $2\frac{1}{2}$ taaleria, 8 tunnissa 20 taaleria ja 4 tunnissa 10 taaleria. 10 taaleria on 50 % 20 taalerista, samoin 4 tuntia 8 tunnista; lisäarvo on yhtä kuin 4 tuntia, $\frac{1}{3}$ työpäivää eli 10 taaleria.

Siis:
N:o II)

Alkuperäinen pääoma	Muuttumaton arvo	Työpalkkaa korvaamaan uusinnettu arvo	Tuotteen lisäarvo
100	80	20 taaleria (8 työtuntia)	10 taaleria
Kokonaissumma	110	Lisäaika ja lisäarvo 4 työtuntia 10 taaleria	% [vaihtelevasta pääomasta] 50 %

Kuten ensimmäisessä, niin myös toisessa tapauksessa on 100 taalerin kokonaispääoman voitto 10 %, mutta ensimmäisessä tapauksessa on pääoman tuotantoprosessissa saama todellinen lisäarvo 25 % ja toisessa 50 % välttämättömästä työajasta.

Esimerkki n:o II:n edellytykset ovat sinänsä yhtä mahdolliset kuin esimerkki I:n edellytykset. Mutta jos niitä verrataan toisiinsa, niin esimerkki II:n edellytykset näyttävät latteilta. Materiaali ja työväline ovat nousseet 60 taalerista 80 taaleriin, työn tuottavuus on alentunut $4\frac{1}{6}$ taalerista [uutta luotua arvoa] tunnissa $2\frac{1}{2}$ taaleriin ja lisäarvo [lisäarvon suhdeluku] on kasvanut 100 %. (Jos kuitenkin oletetaan, että ensimmäisessä tapauksessa työpalkkaan menevä suurempi pääoma ilmaisee suurempaa työpäivien määrää ja toisessa tapauksessa pienempää, silloin esimerkki II:n edellytys on oikea.)

Jos välttämätön työpalkka, ts. työn arvo, joka on ilmaistu taalereissa, olisi alentunut, se olisi sinänsä yhdentekevää. Ilmaistaanpa 1 työtunnin arvo sitten 2 tai 4 taalerissa, niin 12 työtunnin tuote vaihtuu (kierrossa) sekä ensimmäisessä että toisessa tapauksessa 12 työtuntiin ja molemmissa tapauksissa lisätyö ilmenee lisäarvona. Edellytyksen n:o II latteus johtuu siitä, että 1) olemme ottaneet työajan maksimiksi 12 tuntia emmekä siis voi ottaa mukaan laskelmaan suurempaa tai pienempää työpäivien määrää; 2) kun kasvatamme enemmän pääomaa yhtäällä [muuttumattoman arvon puolella], silloin emme ainoastaan vähennä enemmän *välttämätöntä* työtä, vaan meidän on myös vähennettävä

vä sen *arvoa*, samaan aikaan kun [sekä sijoitetun pääoman että kokonaistuotteen] arvo pysyy samana. Toisessa tapauksessa [kokonaistuotteen] hinnan pitäisi päinvastoin nousta. Sen että työläinen voisi elää pienemmällä työmäärällä, ts. että hän tuottaa enemmän samalla tuntimäärällä, ei pitäisi tulla ilmi [IV—4] yhteen välttämättömän työn tuntiin menevän taalerimäärän pienemisessä, vaan välttämättömien työtuntien määrän vähentämisessä.

Jos työläinen esimerkiksi saa, niin kuin ensimmäisessä tapauksessa, $4\frac{1}{6} \times 9\frac{3}{5}$ taaleria, mutta tämän arvon käyttöarvo — sen on oltava *muuttumaton* ilmaistakseen *arvoa* (ei hintaa) — on kasvanut siinä määrin että työläinen ei tarvitse elollisen työvoimansa tuottamiseen enää $9\frac{3}{5}$ tuntia, kuten ensimmäisessä tapauksessa, vaan vain 8 tuntia, sen olisi saatava ilmauksensa arvon lisääntymisenä. Mutta meidän esimerkissämme »muuttumaton arvo» on asettamiemme ehtojen mukaisesti vaihteleva suure ja muuttumattomia ovat ne 10 %, jotka esiintyvät tässä muuttumattomana lisäyksenä uusintavaan työhön, vaikka ne ilmaisevat joka kerta eri prosentiosuuksia tästä uusintavasta työstä.

Ensimmäisessä tapauksessamme muuttumaton arvo on pienempi kuin toisessa tapauksessa, mutta [uuden lisätyn] työn kokonaistuote on suurempi. Koska 100 taalerin [sijoitetun pääoman] toisen rakenneosan on kasvettava jos toinen pienenee; koska absoluuttisen työajan määrätty kesto pysyy muuttumattomana; koska edelleen [uuden lisätyn] työn kokonaistuote pienenee vastaavassa suhteessa kuin »muuttumaton arvo» suurenee ja suurenee vastaavasti kuin tämä pienenee, niin [uuden lisätyn] työajan käytön ollessa sama saamme tässä sitä vähemmän [uuden lisätyn] työn (absoluuttista) tuotetta, mitä enemmän [pysyvää] pääomaa käytetään. Se pitäisi täysin paikkansa sillä perusteella, että jos tietystä summasta, esimerkiksi 100 taalerista, kulutetaan enemmän »muuttumattomaan arvoon», niin [uuteen lisättävään] työaikaan voidaan kuluttaa vähemmän, ja siksi voidaan ylipäätään luoda *suhteellisesti* vähemmän uutta arvoa kulutettuun pääomaan verrattuna. Mutta siinä tapauksessa — jotta pääomalle saatava voitto olisi mahdollinen — ei *työaika* saa olla kiinteä, kuten esimerkissämme, tai jos se on kiinteä, niin »muuttumattoman arvon» kasvaessa ja *lisäarvon* [suhdeluvun] *kasvaessa* samaan aikaan ei *työtunnissa luotu arvo* saa pienentyä, kuten tässä tapahtuu, koska se on mahdotonta, vaan työtuntien *lukumäärän* täytyisi vähentyä. Meidän esimerkissämme edellytetäänkin juuri tätä työtunnissa luodun arvon pienenemistä. Edellytämme ensimmäisessä tapauksessa, että 12 tunnin työllä tuotetaan 50 taaleria [uutta luotua arvoa], mutta toisessa tapauksessa vain 30 taaleria. Ensimmäisessä tapauksessa annamme työläisen tehdä työtä [työpalkkansa vastikkeen uusintamiseksi] $9\frac{3}{5}$ tuntia, mutta toisessa vain 8

tuntia, vaikka hän tuottaakin toisessa tapauksessa edellytyksemme mukaan tunnissa vähemmän. Tämä on jarjetöntä.

Mutta eikö näissä luvuissa ole sentään jotain paikkansa pitävää, jos ne otetaan toiselta kannalta? Kun materiaali ja työväline vievät työhön verrattuna suhteellisesti suuremman osuuden pääoman rakenneosista, eikö silloin absoluuttinen uusi arvo pienee, vaikka se suhteellisesti ottaen kasvaakin? Tässä tapauksessa käytetään vähemmän elollista työtä suhteessa tiettyyn pääomamäärään; vaikka siis tämän elollisen työn [tuotteen] ylimäärä yli työn kulujen tuleekin suuremmaksi ja vaikka näin ollen sen prosenttinen suhde työpalkkaan, ts. sen prosenttinen suhde todella kulutettuun [vaihtelevaan] pääomaan kasvaakin, niin eikö tämän pääoman tapauksessa absoluuttinen uusi arvo ole välttämättä suhteellisesti pienempi kuin sen pääoman tapauksessa, joka käyttää vähemmän työn materiaalia ja työvälineitä (juuri tämä onkin päämomentti muuttumattoman arvon muuttumisessa, ts. sen arvon, joka ei arvona muutu tuotantoprosessissa) ja enemmän elollista työtä, — ja juuri sen nojalla, että jälkimmäinen pääoma käyttää suhteellisesti enemmän elollista työtä?

Siinä tapauksessa työvälineiden lisääntyminen vastaa tuotantovoiman lisääntymistä, koska pääoman [n:o II] luoma lisäarvo ei ole tässä sen enempää kuin aikaisemmassakaan tuotantotavassa [pääoma n:o I] suorassa suhteessa pääoman käyttöarvoon, sen tuotantovoimaan, ja jo yksistään tuotantovoiman lisääntyminen luo lisäarvoa, vaikka ei suinkaan samassa määräsuhteessa.

Tuotantovoiman lisääntyminen, jonka on pakko saada ilmaisansa työvälineiden arvon lisääntymisessä, siinä kasvavassa ominaispainossa, jonka työvälineet saavat pääoman kuluissa, tuo välttämättä mukanaan materiaalin lisääntymisen, koska suuremman tuotemäärän tuottamiseksi on muokattava enemmän materiaalia. (Mutta tuotantovoiman lisääntyminen on myös suhteessa tuotteen laatuun; jos tietty tuote on määrätyn laatuinen, lisääntyminen vaikuttaa vain tuotteen määrään; ja jos tuotteen tietty määrä on annettu, se vaikuttaa vain tuotteen laatuun; tuotantovoiman lisääntyminen voi olla suhteessa kumpaankin.)

Vaikka [materiaalin ja työvälineen saadessa sijoitetussa pääomassa entistä suuremman ominaispainon] (välttämättömän) työn määrä on pienempi suhteessa lisätyöhön, tai kun ylipäätään elollisen työn määrä suhteessa pääomaan on pienempi, niin eikö pääoman tuottama lisäarvo voi yhtä kaikki kasvaa siitä huolimatta, että se pienee suhteessa koko pääomaan, ts. siitä huolimatta että niin sanottu voiton suhdeluku laskee?

Ottakaamme esimerkiksi 100 taalerin pääoma. Olkoon alkuperäinen materiaali 30 ja työväline 30 (muuttumattomaan arvoon menee kaikkiaan 60). Työpalkka on 40 (4 työpäivää). Voitto on 10. Voitto merkitsee tässä 25 % uutta arvoa, jos voitto lasketaan

suhteessa työpalkassa esineellistyneeseen työhön, ja 10 %, jos se lasketaan suhteessa pääomaan.

Tulkoon sitten materiaaliksi 40 ja työvälineeksi 40. Tuotantovoima kaksinkertaistukoon niin että [työpalkkaan] tarvitaan enää kaksi työpäivää, ts. 20 taaleria. Olettakaamme nyt, että absoluuttiseksi voitoksi, ts. koko pääomaa kohti lasketuksi voitoksi tulee alle 10 taaleria. Eikö siinä tapauksessa voitto voisi olla suhteessa käytettyyn työhön suurempi kuin 25 %, ts. olettamissamme olosuhteissa suurempi kuin neljäs osa 20:stä? Tosiasiasahan kolmasosa 20:stä on $6\frac{2}{3}$; se on siis alle 10, [IV—5] mutta kuitenkin $33\frac{1}{3}$ % käytetystä työstä, kun sen suuruus edellisessä tapauksessa oli vain 25 %. Kaiken kaikkiaan meille kertyisi tässä vain $106\frac{2}{3}$, kun taas aikaisemmin saatiin yhteensä 110. Ja silti [sijoitetun pääoman] ollessa saman suuruinen (100), olisi lisätulo suhteessa käytettyyn työhön suurempi kuin ensimmäisessä tapauksessa. Mutta kun toisessa tapauksessa käytetyn työn absoluuttinen paljous on 50 % pienempi kuin ensimmäisessä kun taas käytettyä työtä kohti laskettu voitto on vain $8\frac{1}{3}$ % [$33\frac{1}{3}$ % — 25 %] suurempi kuin ensimmäisessä, täytyy absoluuttisen tuloksen olla toisessa tapauksessa pienempi, siis myös koko [sijoitettua] pääomaa kohti saadun voiton täytyy olla pienempi; sillä $20 \times 33\frac{1}{3}$ % [= $6\frac{2}{3}$] on vähemmän kuin 40×25 % [= 10].

Mainittu tapaus on epätodennäköinen eikä se voi käydä poliittisessa taloustieteessä yleisestä esimerkistä; siinähan edellytetään työvälineisiin kuluvan pääoman kasvavan, muokatun materiaalin lisääntyvän, vaikka samaan aikaan paitsi työläisten suhteellinen, myös heidän absoluuttinen lukumääränsä on pienentynyt (onhan tietenkin niin että jos kahden tekijän summa on yhtä kuin kolmas tekijä, niin toisen kasvaessa toisen on pienentävä). Mutta työvälineen ja työn materiaalin ominaispainon kasvu pääoman arvossa samaan aikaan kun käytetty työ vähenee suhteellisesti, edellyttää työnjaon [kasvua] kokonaisuuden puitteissa [yhteiskunnan puitteissa],— edellyttää siis ainakin työläisten määrän absoluuttista lisääntymistä, joskaan ei samassa suhteessa kuin käytetty pääoma kasvaa.

Mutta otamme esimerkiksi kivipainokoneen, jota jokainen voi itse käyttää kivipainotöiden vedostamiseen. Olettakaamme että koneen arvo oli heti sen keksimisen jälkeen suurempi kuin niiden koneiden, joita ennen näppärien kivipainolaitteiden keksimistä hoiti neljä työntekijää; kivipaino vaatii enää 2 työntekijää (kivipainokoneen, kuten monien muidenkin instrumenttimaisten koneiden, yhteydessä ei voi enää puhua mistään entistä pitemmälle menevästä työnjaosta; laatuun perustuva työnjako päinvastoin häviää). Olkoon työvälineiden aikaisempi arvo vain 30 taaleria, mutta välttämätön työ (ts. se työ, joka on välttämätön kapitalistille voiton hankkimiseksi) olkoon 4 työpäivää.

(On olemassa koneita, esimerkiksi ilmalämmitysputkia, joiden käyttöön ei yhtä kohtaa lukuun ottamatta tarvita lainkaan työtä sellaisenaan. Putket avataan yhdestä kohdasta; lämmön siirtämiseksi toisiin kohtiin ei tarvita yhtään työntekijää. Näin on asia yleensä voiman [energian] siirtolaitteissa (ks. Babbage¹⁷⁷). Kun aikaisemmin voima [energia] siirrettiin materiaalisessa muodossa paikasta toiseen käyttämällä niin ja niin monta työläistä — aikaisemmin lämmittäjää — on tästä voiman [energian] siirrosta yhdestä tilasta toiseen, joka siis ilmeni tietyn työntekijämäärän työnä, tullut nyt fyysinen prosessi.)

Jos kapitalisti käyttää mainittua kivipainokonetta voiton lähteenä, pääomana, eikä käyttöarvona, niin materiaalin määrä lisääntyy väistämättä, koska kapitalisti voi teettää samassa ajassa enemmän kivipainovedoksia ja juuri siitä syntyy hänen voittonsa. Tämä kivipainaja käyttäköön näin ollen työvälineisiin 40 taaleria ja materiaaliin 40 taaleria ja teettäköön työtä 2 työpäivää (20 taaleria), jotka tuottavat hänelle $33\frac{1}{3}$ %, ts. $6\frac{2}{3}$ taaleria 20 taalerin esineellistynyttä työaikaa kohti. Jos hänen kuten toisenkin kapitalistin [joka käyttää työvälineisiin 30 taaleria, materiaaliin 30 taaleria ja työpalkkaan 40 taaleria] pääoma on yhtä kuin 100 taaleria, se tuottaa hänelle näissä olosuhteissa vain $6\frac{2}{3}$ % voiton, mutta tämä kapitalisti saa käyttämäänsä työtä kohti $33\frac{1}{3}$ voiton; toinen kapitalisti saa 10 % voiton pääomaa kohti ja vain 25 % käytettyä työtä kohti.

Käytettyä työtä kohti saatu arvo voi olla pienempi, mutta koko pääoman voitot ovat suuremmat, jos pääoman muut rakennneosat ovat vastaavasti pienemmät. Silti voi se liiketoimi, joka tuottaisi $6\frac{2}{3}$ % koko pääomaa ja $33\frac{1}{3}$ % käytettyä työtä osoittautua tuottavammaksi kuin se, joka pohjautui alun perin 25 % voitolle työtä kohti ja 10 % voitolle koko pääomaa kohti.

{Olettakaamme että esimerkiksi vilja ja muut tuotteet kallistuvat niin että työläisen elämisen tarvikkeiden arvo kohoaa 25 %. Nyt 4 työpäivää maksaisi ensimmäiselle kivipainajalle 40 taalerin sijasta 50. Hänen työvälineensä ja materiaalinsa pysyisivät samoina: 60 taalerina. Hänen olisi siis sijoitettava 110 taalerin pääoma. Pääoman ollessa 110 hänen voittonsa olisi $12\frac{1}{2}$ taaleria, ts. 25 % 50 taalerista, jotka kuluivat 4 työpäivään; se merkitsee $12\frac{1}{2}$ taaleria 110 kohti (ts. $11\frac{4}{11}$ % 110 taalerin koko pääomaa kohti).

Toinen kivipainaja kuluttaa koneeseen 40 taaleria ja materiaaliin 40 taaleria; mutta 2 työpäivää eivät maksakaan hänelle 20 taaleria, vaan 25 % enemmän, ts. 25 taaleria. Hänen on siis sijoitettava 105 taaleria; hänen lisäarvonsa työtä kohti on $33\frac{1}{3}$ %, ts. $\frac{1}{3}$, ts. $8\frac{1}{3}$ taaleria. Hän saisi siten 105 taalerin pääomalle $8\frac{1}{3}$ taaleria (ts. $7\frac{59}{63}$ %).¹⁷⁸

Olettakaamme siis että 10 vuoden jaksossa on 5 hyvää ja 5

huonoa satoa edellä mainittujen keskimääräisten suhteiden mukaisesti. Silloin ensimmäinen kivipainaja saisi viitenä satoisana vuotena 50 taalerin koron [voiton]; viitenä sadoltaan huonona vuotena hän saisi $62\frac{1}{2}$ taaleria; yhteensä $112\frac{1}{2}$ taaleria; 10 vuoden keskimääräinen korko [keskimääräinen voitto] olisi $11\frac{1}{4}$ taaleria. Toinen kapitalisti saisi viitenä satoisana vuotena $33\frac{1}{3}$ taaleria ja viitenä sadoltaan huonona vuotena $41\frac{2}{3}$ taaleria, yhteensä 75 taaleria; hän saisi 10 vuodessa keskimäärin $7\frac{1}{2}$ taaleria.}

Koska pääoma n:o II muokkaa enemmän materiaalia samalla hinnalla, se tuottaa [tuotteen] halvemmalla. Tähän voitaisiin väittää vastaan, että koska tämä pääoma kuluttaa enemmän työvälineeseen, se tuottaa [tuotensa] kalliimmalla; etenkin siksi että samassa määräsuhteessa kuin tämän pääoman tarvitseman koneen arvo lisääntyy, lisääntyvät myös sen materiaaliin käyttämät kulut. Kuitenkaan käytännössä [IV—6] ei pidä paikkaansa, että koneiden kuluminen lisääntyisi samassa määrin — ts. että niiden kelpoisuusaika lyhenisi samassa määrin kuin niiden muokkaaman materiaalin määrä lisääntyy. Kaikki tämä ei kuitenkaan kuulu tähän. Molemmissa tapauksissa on oletettu, että koneen ja materiaalin arvon suhde on muuttumaton.

Esimerkkimme saa merkitystä vain siinä tapauksessa, että oletamme yhtäältä pienemmän pääoman, joka käyttää enemmän työtä ja vähemmän materiaalia ja koneita, mutta tuottaa korkeamman korkokannan kokonaispääomaa kohti, ja oletamme toisaalta suuremman pääoman, joka käyttää enemmän koneita ja materiaalia ja suhteellisesti vähemmän, mutta absoluuttisesti yhtä paljon työpäiviä ja tuottaa kokonaispääomaa kohti alhaisemman korkokannan, koska työn ollessa tuottavampaa käytetään vähemmän työnjakoa jne. Meidän edellyttämiimme olosuhteisiin on tässä lisättävä välttämättä se edellytys (näin ei tehty edellä), että koneen käyttöarvo on huomattavasti suurempi kuin sen arvo, ts. että koneen arvo ei sitä tuotannossa käytettäessä alene samassa suhteessa kuin kone lisää tuotannon määrää.

Ottakaamme siis entiseen tapaan esimerkiksemme painokone (aluksi se on käsiikäyttöinen, sitten itsetoimiva painokone).

Olkoon *pääoma I* 100 taaleria ja käyttäköön se materiaaliin 30 taaleria, käsinpainimeen 30 taaleria ja työhön (4 työpäivää) 40 taaleria; voitto on 10 %; voitto on siis 25 % suhteessa elolliseen työhön (lisäaika on $\frac{1}{4}$ [välttämättömästä ajasta]).

Pääoma II on 200 taaleria ja käyttää materiaaliin 100 taaleria, *painokoneeseen* 60 taaleria ja työhön 4 työpäivää (40 taaleria); olkoon näinä 4 työpäivänä hankittu voitto $13\frac{1}{3}$ taaleria, ts. $1\frac{1}{3}$ työpäivää kun se oli ensimmäisessä tapauksessa vain 1 työpäivän suuruinen; kokonaissumma on nyt $213\frac{1}{3}$ taaleria, ts. [voiton suhdeluku] on $6\frac{2}{3}$ % kun se oli ensimmäisessä tapauksessa 10 %. Silti tässä toisessa tapauksessa käytettyä työtä kohti han-

kittu lisäarvo on $13\frac{1}{3}$ taaleria kun se oli ensimmäisessä tapauksessa vain 10 taaleria. Ensimmäisessä tapauksessa 4 työpäivää luo 1 lisäpäivän, toisessa taas 4 työpäivää luo $1\frac{1}{3}$ lisäpäivää. Mutta toisessa tapauksessa on koko pääomalle saatu voiton suhdeluku $\frac{1}{3}$ eli $33\frac{1}{3}$ % alhaisempi kuin ensimmäisessä; voiton kokonaissumma on $\frac{1}{3}$ suurempi.

Olettakaamme nyt, että 30 ja 100 taaleria [jotka on vastaavasti ensimmäisessä ja toisessa tapauksessa käytetty] materiaaliin, merkitsevät painoarkkeja ja että [molemmissa tapauksissa] painokone kuuluu samassa ajassa, 10 vuodessa, eli $\frac{1}{10}$ vuosittain. Siten pääoman n:o I on korvattava $\frac{1}{10}$ painokoneen arvosta (30 taaleria), ts. 3 taaleria, pääoman n:o II on korvattava $\frac{1}{10}$ 60 taalerista, ts. 6 taaleria. Koneen arvo ei kummassakaan tapauksessa tule yli näiden osuuksien mukaan vuotuisen tuotantoon sellaisena kuin sitä tässä tarkastellaan (4 työpäivän voi katsoa myös vastaavan 3 kuukauden päiviä).

Pääoma I myy tuotannostaan 30 painoarkkia 30 taalerilla (materiaali) + 3 taalerilla (työväline) + 50 taalerilla, jotka edustavat esineellistynyttä [uutta lisättyä] työaika [tuotantoaika], ts. 83 taalerilla.

Pääoma II myy tuotannostaan 100 painoarkkia 100 taalerilla (materiaali) + 6 taalerilla (työväline) + $53\frac{1}{3}$ taalerilla [esineellistynyt uusi lisätty työaika], ts. $159\frac{1}{3}$ taalerilla.

Pääoma I myy 30 painoarkkia 83 taalerilla; se myy 1 painoarkin $\frac{83}{30}$ taalerilla, ts. 2 taalerilla 23 hopeagroschenilla.*

Pääoma II myy 100 painoarkkia 159 taalerilla 10 hopeagroschenilla; se myy 1 painoarkin hintaan (159 taaleria 10 hopeagroschenia): $100 = 1$ taalerilla 17 hopeagroschenilla 8 pfennigillä.

Näin ollen on selvää, että pääoma I ei selviä pinteestä, koska se myy aivan liian kalliilla. Ja vaikka voitto koko pääomaa kohti oli ensimmäisessä tapauksessa 10 % ja on toisessa vain $6\frac{2}{3}$ %, niin ensimmäinen pääoma sai [maksettua] työaika kohti vain 25 % kun taas toinen sai $33\frac{1}{3}$ %. Pääomassa I on välttämättömän työn suhde käytettyyn kokonaispääomaan suurempi ja siitä syystä lisätyö ilmenee — vaikka se onkin absoluuttisesti pienempi kuin pääomassa II — suurempana voiton suhdelukuna pienempää kokonaispääomaa kohti. 4 työpäivää [ensimmäisen pääoman työvälineeseen ja materiaaliin käyttämiä] 60 taaleria kohti on enemmän kuin 4 työpäivää [toisen pääoman työvälineeseen ja materiaaliin käyttämiä] 160 taaleria kohti. Ensimmäisessä tapauksessa yksi työpäivä tulee olemassa olevaa 15 taalerin [pysyvää] pääomaa kohti; toisessa yksi työpäivä tulee 40 taaleria

* Taaleri oli (Preussissa) 30 hopeagroschenia ja hopeagroschen 12 pfennigiä. *Toim.*

kohti. Mutta työ on toisen pääoman kohdalla tuottavampaa (sen asettaa sekä *suurempi* konekanta ja niin ollen myös suurempi tila, jonka koneet saavat pääoman arvojen joukossa että se määrältään suurempi materiaali, jossa [IV—7] enemmän lisätyöaikaa sisältävä ja siitä syystä samassa ajassa enemmän materiaalia käyttävä työpäivä saa ilmauksensa). Toisessa tapauksessa luodaan enemmän lisäaikaa (suhteellista lisäaikaa, ts. sellaista lisäaikaa, joka riippuu tuotantovoiman kehityksestä). Ensimmäisessä tapauksessa lisäaika on $\frac{1}{4}$ [välttämättömästä ajasta], toisessa $\frac{1}{3}$. Näin ollen lisäaika luo toisessa tapauksessa saman ajanjakson kuluessa sekä enemmän käyttöarvoja että enemmän vaihtoarvoa; se ei kuitenkaan luo jälkimmäistä samassa suhteessa kuin edellistä, sillä niin kuin olemme nähneet, vaihtoarvo ei lisääny samassa numeerisessa suhteessa kuin työn tuottavuus. Siitä syystä tuotteen yksikköhinta on alhaisempi kuin tuotannon kokonaishinta, ts. valmistetulla tuotemäärällä kerrottu tuotteen yksikköhinta on suurempi [kuin aikaisemmin, huolimatta tuoteyksikön halpenemisesta].

Jos nyt oletamme, että työpäivien kokonaissumma on toisessa tapauksessa *absoluuttisesti suurempi*, vaikka se onkin suhteellisesti pienempi kuin I pääoman kohdalla, niin tulos on vieläkin yllättävämpi. Suuremman, enemmän koneita käyttävän pääoman voitto ilmenee pienempänä kuin pienemmän, suhteellisesti tai absoluuttisesti enemmän elollista työtä käyttävän pääoman voitto; tämä johtuu nimenomaan siitä, että *elollisella työllä tuotettava suurempi voitto*, jonka on jakaannuttava sellaiselle kokonaispääomalle, joka käyttää vähemmän elollista työtä pääoman kokonaissuuruuteen nähden, ilmenee pienempänä kuin *elollisella työllä saatava pienempi voitto*, jolla on korkeampi prosenttisuhde pienempään kokonaispääomaan. Se että [materiaaliin ja koneisiin ja toisaalta elolliseen työhön käytettyjen arvojen keskinäinen] suhde on pääomassa II sellainen, että materiaalia voidaan muokata enemmän ja merkittävämpi osa arvosta voidaan sijoittaa työvälineeseen, ilmaisee vain työn [kasvavaa] tuottavuutta.

Tässä tulemme onnettoman Bastiatin väittämän ytimeen. Hän oli saanut lujasti päähänsä — eikä hra Proudhon pystynyt asiassa hänelle vastaamaan¹⁷⁹ — että kun voiton suhdeluku ilmenee suuremmassa ja tuottavammassa kokonaispääomassa pienempänä, se osoittaa työläisen osuuden kasvaneen, kun asia on juuri *päinvastoin*: työläisen lisätyö on kasvanut.

Ricardokaan ei näytä ymmärtäneen asiaa, sillä muussa tapauksessa hän ei olisi selittänyt voiton jaksoittaista alenemista pelkästään viljan hintojen nousun (ja siten maankorkojen kasvun) aiheuttamalla palkkojen nousulla. Mutta eihän lisäarvoa — sikäli kuin se tosin on voiton perusta, mutta kuitenkin myös eroaa

siitä mitä yleisesti kutsutaan voitoksi — *ole au fond** vielä milloinkaan selvitetty.

Onneton Bastiat olisi sanonut tässä tapauksessa, että kun ensimmäisen pääoman voitto on 10 % (ts. $\frac{1}{10}$) ja toisen pääoman vain $6\frac{2}{3}$ % (ts. $\frac{1}{15}$), niin työläinen saa ensimmäisessä tapauksessa $\frac{9}{10}$ [eli $\frac{27}{30}$], mutta toisessa $\frac{14}{15}$ [eli $\frac{28}{30}$]. Se ei pidä paikkaansa kummassakaan tapauksessa [voiton ja työpalkan välisen] suhteen kannalta, ei liioin näiden kahden tapauksen keskinäisen suhteen kannalta.

Mitä sitten tulee pääoman uuden arvon suhteeseen pääomaan *yhdentekevänä kokonaisarvona* (sellaisena pääoma yleisesti ottaen ilmeni meille ennen kuin siirryimme tarkastelemaan tuotantoprosessia ja tuotantoprosessin päättyessä sen on jälleen ilmettävä meille samassa asussa), niin sitä on tarkasteltava osaksi *voitto*-otsikon alla, jolloin uusi arvo saa uuden määrittymisen, osaksi taas *kasautumisen* otsikon alla. Tässä meidän on ennen muuta selvitettävä vain lisäarvon luonnetta vastikkeena välttämättömän työajan ylittävälle, suhteelliselle tai absoluuttiselle työajalle, jonka pääoma panee liikkeelle.

Tuotantoprosessissa tapahtuva [pääoman] arvon työvälineestä muodostuvan osan kulutus ei lainkaan voi olla — kun tässä on vasta selitettävä pelkkä lisäarvon luominen, arvon itselisyys — sinä tunnusmerkkinä, joka erottaa tuotantovälineen materiaalista. Se johtuu yksinkertaisesti siitä, että tämä kulutus kuuluu itse yksinkertaiseen tuotantoprosessiin ja että siis jo yksinkertaisessa kulutusprosessissa täytyy — jotta prosessi voisi uudelleen lähteä alkuun omasta itsestään käsin — kulutetun työvälineen arvon (joko itse *yksinkertaisen käyttöarvon* tai vaihtoarvon, jos tuotanto on jo edennyt työnjakoon asti ja ainakin ylijäämä vaihdetaan) olla uudelleen olemassa tuotteen arvossa (vaihtoarvossa tai käyttöarvossa). Työväline menettää omaa käyttöarvoaan samassa määrin kuin se auttaa lisäämään raaka-aineen vaihtoarvoa ja palvelee työn välineenä. Tätä kohtaa on todella tutkittava, koska on oleellisen tärkeää erottaa toisistaan muuttumaton arvo yksinkertaisesti säilyvänä pääoman osana, pääoman toinen, uusinnettava osa (se *uusinnetaan* pääoman kannalta katsottuna, kun taas todellisen, työllä esineellistyvän tuotannon kannalta se *tuotetaan*) ja se pääoman osa, joka tuotetaan uudelleen.

[c) Työn tuottavuuden kasvua ilmaiseva pääoman pysyvän osan kasvu suhteessa sen vaihtelevaan osaan]

On tullut aika lakata tarkastelemasta arvoa tuotantovoimien kasvun tuloksena. Olemme nähneet että tässä tapauksessa — kuten myös siinä tapauksessa, että lisätyö kasvaa absoluuttisesti—

* — tosiasiaissa. *Toim.*

luodaan *lisäarvo* (eikä vain suurempaa käyttöarvoa).* Jos [välttämätön ja lisätyö] on rajoitettu tietyllä tavalla, jos esimerkiksi oletetaan, että työläisen tarvitsee tehdä työtä vain puoli työpäivää tuottaakseen itselleen elämisen tarvikkeet *koko päiväksi* ja että on saavutettu se luonnollinen raja, jonka puitteissa työläinen tietyllä työmäärällä tuottaa lisätyötä, niin silloin absoluuttinen työaika voi pidentyä vain siinä tapauksessa, että *samaan aikaan* käytetään entistä useampia työläisiä, että todellinen työpäivä samanaikaisesti moninkertaistuu sen sijaan että se pelkästään pitenisi (olettamuksen mukaan yksittäinen työläinen voi tehdä työtä vain 12 tuntia; jos on saatava 24 työtunnin sisältämä lisäaika, tarvitaan 2 työläistä). Siinä tapauksessa pääoman on ennen arvon itselisyprosessiin menoaan ostettava työläisen kanssa käymässään vaihdossa 6 työtuntia enemmän, ts. luovutettava entistä suurempi osa itsestään; toisaalta sen on keskimäärin kulutettava enemmän muokattavaan materiaaliin (puhumatta siitä, että ylimääräisen työläisen on oltava *käytettävissä*, ts. että työläisväestön on kasvettava). Mahdollisuus arvonlisäysprosessin [IV—8] jatkumiselle riippuu tässä siis edeltävästä pääoman kasautumisesta (sen aineelliselta puolelta tarkasteltuna).

Jos sitä vastoin tuotantovoima ja niin ollen myös suhteellinen lisäaika kasvavat, niin tässä tapauksessa — siinä määrin kuin pääomaa voi tutkimuksen tässä vaiheessa yhä vielä tarkastella elämisen tarvikkeita, raaka-aineita jne. välittömästi tuottavana — tarvitaan aikaisempaa pienemmät sijoitukset työpalkkaan ja itse arvonlisäysprosessi tekee mahdolliseksi materiaalin lisäyksen. Kuitenkin tämä kysymys kuuluu pikemminkin pääomien *kasaantumiseen*.

Tulemme nyt siihen kohtaan, mihin esityksemme viimeksi katkesi**. Tuottavuuden kasvu johtaa *lisäarvon* kasvuun, vaikka se ei lisääkään vaihtoarvojen absoluuttista summaa. Se lisää arvoja luomalla uuden *arvon arvona*, ts. luomalla sellaisen arvon, jota ei pidä vain vaihtaa vastikkeena, vaan jonka on vakiinnutettava itsensä arvona; sanalla sanoen tuottavuuden kasvu luo enemmän rahaa. Kysymys kuuluu nyt: lisääkö tuottavuuden kasvu viime kädessä myös vaihtoarvojen summaa? Se on *au fond**** jo myönnettykin: Ricardohan myöntää että yhdessä pääomien kasaantumisen kanssa säästöt kasvavat ja näin ollen myös tuotettavat vaihtoarvot lisääntyvät. Säästöjen kasvu ei merkitse mitään muuta kuin itsenäisten arvojen — rahan — kasvua. Mutta Ricardon esittämä havaintoesimerkki on ristiriidassa tämän hänen oman väittäjänsä kanssa.

* Ks. tämän teoksen I osan s. 272—276. *Toim.*

** Ks. tämän teoksen I osan s. 278—285. *Toim.*

*** — itse asiassa. *Toim.*

Otamme vanhan esimerkkimme*. Olkoon 100 taalerin pääoma, siitä 60 taaleria muuttumatonta arvoa ja 40 taaleria työpalkkaa ja tuottakoon se 80 taaleria; tuote on siis yhtä kuin 140 taaleria.

{Tässä tulee jälleen ilmi, että kokonaispääoman lisäarvo on yhtä kuin puolet uudesta luodusta arvosta, koska viimeksi mainitun toinen puolikas on yhtä kuin välttämätön työ. Missä suhteessa tämä lisäarvo on (lisäarvo on aina yhtä kuin lisäaika, siis yhtä kuin työläisen kokonaistuote miinus tämän tuotteen se osa, joka muodostaa työläisen työpalkan) [koko käytettyyn pääomaan], se riippuu 1) siitä suhteesta, jossa pääoman muuttumaton osa on sen tuottavaan osaan; 2) siitä suhteesta, jossa välttämätön työaika on lisäaikaan (edellä otetussa esimerkissä lisäajan suhde välttämättömään työaikaan on 100 % ja lisäajan suhde koko 100 taalerin pääomaan on 40 %); 3) se ei siis riipu ainoastaan kohdassa kaksi mainitusta suhteesta, vaan myös välttämättömän työajan absoluuttisesta suuruudesta.

Jos pääoman ollessa 100 taaleria muuttumaton osa on 80, niin välttämättömään työhön vaihdettu osa olisi yhtä kuin 20 taaleria, ja jos tällä välttämättömällä työllä luodaan 100 %:n lisäaika, niin pääomalle saatu voitto olisi 20 %.

Jos sitä vastoin pääoma olisi yhtä kuin 200 taaleria pysyvän ja vaihtelevan osan suhteen ollessa sama kuin vanhassa esimerkissämme (nimittäin $\frac{3}{5}$ suhde $\frac{2}{5}$), niin tuotteen arvo olisi yhtä kuin 280, mikä tekee 40 [taalerin voiton käytetyn pääoman kummallekin] 100 taalerille. Tässä tapauksessa voiton absoluuttinen suuruus kasvaisi 40:stä 80:een, mutta [voiton] suhde [käytettyyn pääomaan] pysyisi 40 prosenttina.

Jos taas 200 taalerin käytetyn pääoman pysyvä rakenneosaa on entiseen tapaan 120 taaleria ja välttämättömän työn määrä yhtä kuin 80 taaleria, mutta välttämätön työ lisääntyy näissä oloissa vain 10 %, ts. 8 taalerilla, silloin kokonaistuotteen arvo olisi 208 taaleria ja voitto siis 4 %. Jos välttämätön työ kasvaisi vain 5 taalerilla, tuotteen arvo olisi yhtä kuin 205 taaleria; voitto olisi siis $2\frac{1}{2}$ %}.

Edustakoon esimerkkimme 40 taalerin lisäarvo absoluuttista työaikaa.

Olettakaamme nyt tuotantovoiman kaksinkertaistuvan: jos siis 40 taalerin [työpalkka] antaa 4 tuntia välttämätöntä työtä, niin nyt [tuotantovoiman kaksinkertaistuttua] työläinen voi tuottaa kokonaisen elollisen työpäivän 2 tunnissa. Silloin lisäaika kasvaisi puolella [omalla suuruudellaan eli työpäivän neljänneksellä]: koko päivän tuottamiseksi tarvittiin aikaisemmin $\frac{1}{2}$ päivää, nyt $\frac{1}{4}$ päivää. Lisäarvo olisi $\frac{3}{4}$ työpäivän tuotteesta ja

* Ks. tämän teoksen I osan s. 274—276, 285, 297—302. *Toim.*

jos välttämätön työtunti on yhtä kuin 10 taaleria ($10 \times 4 = 40$), niin työläinen tarvitsisi nyt enää $10 \times 2 = 20$ taaleria. Pääoma saisi siis lisätuloa 20 taaleria, tarkemmin sanoen 60 taaleria 40 sijasta. Tuotteen arvo on yhteensä 140 taaleria, mistä 60 taaleria on pysyvää arvoa, 20 työpalkkaa ja 60 lisätuloa; kaikkiaan 140 taaleria. Kapitalisti voi nyt aloittaa tuotannon uudelleen 80 taalerin pääomalla.

Kapitalisti *A* käyttäköön 140 taalerin pääomansa vanhalla tuotantotasolla uuteen tuotantoon. Jos noudatamme [pääoman pysyvän ja vaihtelevan osan] alkuperäistä suhdetta, pääoman muuttumattomaan osaan kapitalisti tarvitsee $\frac{3}{5}$, ts. $3 \times \frac{140}{5} = 3 \times 28 = 84$ taaleria; välttämättömään työhön jää 56 taaleria. Aikaisemmin hän käytti työhön 40 taaleria ja nyt 56, siis $\frac{2}{5}$ enemmän. Siis [tuotantoprosessin] lopussa hänen pääomansa on $84 + 56 + 56 = 196$ taaleria.

Kapitalisti *B* käyttäköön myös 140 taaleria uuteen tuotantoon, mutta korkeammalla tuotantotasolla. Jos hän jatkaa tuotantoa 80 taalerin pääomalla, niin häneltä kuluu 60 taaleria muuttumattomaan arvoon ja vain 20 taaleria työhön; siksi hän tarvitsee nyt 60 lisätaalerista 45 taaleria muuttumattomaan arvoon ja 15 työhön. Tuotteen arvo olisi siis kapitalisti *B*:n alkuperäisellä pääomalla yhtä kuin $60 + 20 + 60 = 140$, kun se taas lisäpääoman kanssa olisi: $45 + 15 + 45 = 105$. Kokonaissumma on siten kapitalisti *B*:llä 245 taaleria kun se puolestaan kapitalisti *A*:lla on 196 taaleria.

Työn tuottavuuden lisääntyminen merkitsee vain sitä että sama pääoma luo saman arvon kuluttamalla vähemmän työtä tai että pienempi työmäärä luo saman tuotteen kuluttamalla enemmän pääomaa. Pienemmällä välttämättömän työn määrällä tuotetaan enemmän lisätyötä. [IV—9] Kun välttämättömän työn suhde pääomaan pienenee, se merkitsee pääoman arvonlisäysprosessille ilmeisesti samaa kuin jos pääoman suhde sen liikkeessä pitämään välttämättömään työhön suurensi; sillä sama pääoma saattaa liikkeeseen enemmän lisätyötä ja siis vähemmän välttämätöntä työtä.

{Jos edellytetään kuten meidän esimerkissämme, että pääoma pysyy samana, ts. että molemmat kapitalistit aloittavat [tuotantoprosessin] uudelleen 140 taalerilla, silloin tuottavammasta pääomasta on suuremman osan mentävä pääomaan (nimenomaan pääoman muuttumattomaan osaan), kun taas tuottamattomammasta pääomasta on suuremman osan mentävä työhön. Tästä syystä edellinen 140 taalerin pääoma panee liikkeeseen 56 taalerin välttämättömän työn, ja tämä välttämätön työ edellyttää prosessiaan varten 84 taalerin muuttumattoman pääomanosan. Jälkimmäinen pääoma panee liikkeeseen työtä $20 + 15 = 35$ taalerin edestä ja muuttumaton pääoma on tässä $60 + 45 = 105$

(ja edellä esitetystä seuraa myös, että tuotantovoiman kasvu ei lisää arvoa samassa määrin kuin itse tuotantovoima kasvaa).}

{Kuten edellä on jo osoitettu, absoluuttinen uusi arvo [lisäarvo] on ensimmäisessä tapauksessa suurempi kuin toisessa tapauksessa, koska käytetyn työn massa on ensimmäisessä tapauksessa suurempi suhteessa muuttumattomaan arvoon [ja työ on vähemmän tuottavaa], kun taas toisessa tapauksessa tämä käytetyn työn massa on pienempi juuri siitä syystä, että työ on tuottavampaa. Kuitenkin ennen muuta [on huomautettava]: se ero että uusi arvo [lisäarvo] on ensimmäisessä tapauksessa vain 40 taaleria ja toisessa 60, sulkee [alkuperäispääomien ollessa yhtäläiset] pois sen mahdollisuuden, että ensimmäinen kapitalisti voisi alkaa tuotannon uudelleen samalla pääomalla kuin toinen kapitalisti; täytyyhän [sitä paitsi] kummankin kapitalistin uuden arvon jonkin osan mennä kiertoon vastikkeena, jotta kapitalisti voisi elää ja lisäksi pääomasta. Jos kumpikin kapitalisti kuluttaa 20 taaleria, niin [ensimmäisen tuotantokierroksen jälkeen] sekä ensimmäinen että toinen aloittaa uuden toiminnan 120 taalerin pääomalla [mikä on seurausta siitä, että ensimmäisen tuotantokierroksen alkaessa ensimmäisellä kapitalistilla on 100 taalerin pääoma ja toisella vain 80 taalerin pääoma] jne. Katso tästä edeltä.* Koko tähän asiaan on palattava vielä kertaalleen; mutta kysymys siitä kuinka lisääntyneellä tuotantovoimalla luotu uusi arvo suhteutuu absoluuttisesti lisääntyneellä työllä luotuun uuteen arvoon, kuuluu *kasaantumista ja voittoa* käsittelevään lukuun.}

Tästä syystä koneista sanotaankin [niiden avulla tapahtuvaa välttämättömän työn vähenemistä ja lisätyön lisääntymistä ajatellen] että ne *säästävät työtä*. Kuitenkaan *pelkkä* työn säästäminen ei ole luonteenomaista koneiden käytölle, niin kuin *Lauderdale* oikein huomauttaa, sillä koneiden avulla ihmistyö valmistaa ja luo sellaisia esineitä, joita se ei ehdottomasti voisi luoda ilman koneita.¹⁸⁰ Jälkimmäinen koskee koneiden käyttöarvoa. Luonteenomaista koneiden käytölle on välttämättömän työn *säästäminen* ja *lisätyön* luominen. Työn kasvanut tuottavuus tulee ilmi siinä, että pääoma joutuu ostamaan välttämättömää työtä vähemmän luodakseen saman arvon ja suuremman määrän käyttöarvoja, ts. siinä että pienempi määrä välttämättömää työtä luo saman vaihtoarvon ja käyttämällä enemmän materiaalia luo suuremman massan käyttöarvoja.

Jos siten *pääoman kokonaisarvo pysyy samana*, niin tuotantovoiman kasvu edellyttää, että pääoman pysyvä osa (sen muodostavat materiaali ja koneet) kasvaa suhteessa sen vaihtelevaan osaan, ts. suhteessa pääoman siihen osaan, joka vaihdetaan elolliseen

* Ks. tämän teoksen I osan s. 299—300. *Toim.*

työhön, muodostaa työpalkkojen varannon. Samalla tuotantovoiman kasvu ilmenee siinä että pienempi työmäärä saattaa liikkeeseen suuremman pääomamäärän. Jos tuotantoprosessiin menevän *pääoman kokonaisarvo* kasvaa, niin työvarannon (tämän pääoman vaihtelevan osan) täytyy *suhteellisesti* supistua verrattuna siihen [pysyvän ja vaihtelevan pääoman väliseen] suhteeseen, joka vallitsisi siinä tapauksessa että työn tuottavuus eli siis välttämättömän työn suhde lisätyöhön olisi pysynyt samana.

Olettaakamme että edellä tarkastellussa tapauksessa 100 taalerin pääoma olisi maanviljelypääomaa. 40 taaleria kulutettaisiin siemeniin, lantaan jne., 20 taaleria työvälineeseen ja 40 taaleria työpalkkaan tuotannon tason pysyessä entisenä (olettaakamme että nämä 40 taaleria vastaavat 4 välttämättömää työpäivää). Nämä 100 taaleria luovat entisellä tuotantotasolla 140 taalerin summan. Hedelmällisyys kasvukoon kaksinkertaiseksi, joko työvälineen parantumisen tai paremman lannan jne. ansiosta. Tässä tapauksessa tuotteen on [entiseen tapaan] oltava yhtä kuin 140 taaleria (edellyttäen että työväline kulutetaan kokonaan). Hedelmällisyys kaksinkertaistukoon niin että välttämättömän työpäivän hinta alenee puoleen; toisin sanoen 8 työpäivän tuottamiseksi tarvitaan vain 4 välttämättömän työpäivän puolikasta (so. 2 kokonaista työpäivää). Jos 8 työpäivän tuottamiseen tarvitaan 2 työpäivää, se osoittaa, että jokaisesta [kaksitoistatuntisesta] työpäivästä $\frac{1}{4}$ (3 tuntia) menee välttämättömään työhön. Viljelijä joutuu nyt kuluttamaan työhön 40 taalerin sijasta enää vain 20 taaleria.

Siten pääoman rakenneosat ovat [tuotanto]prosessin päättyessä muuttuneet: pääoma muodostuu nyt entiseen tapaan siemeniin jne. menevistä 400 taalerista, jotka edustavat nyt kaksinkertaistunutta vaihtoarvojen määrää, ja työhön käytetyistä 20 taalerista (yhtä kuin 2 kokonaista työpäivää). Pääoman pysyvän ja sen vaihtelevan osan suhde oli aikaisemmin yhtä kuin 60 : 40 eli 3 : 2; nyt se on yhtä kuin 60 : 20 eli 3 : 1.

Jos otamme koko 100 taalerin [käytetyn] pääoman, niin välttämättömän työn suhde siihen oli $\frac{2}{5}$ ja olisi nyt $\frac{1}{5}$. Jos viljelijä haluaa edelleen käyttää työtä entisessä määräsuhteessa, paljonko hänen pääomansa pitäisi siinä tapauksessa kasvaa? Joudumme tässä muutoin *virheelliseen olettamukseen*, jos viljelijän katsotaan jatkavan myös tuotantovoiman kaksinkertaistumisen jälkeenkin työtä 60 taalerin pysyvällä pääomalla ja 40 taalerin työvarannolla; sellainen olettamus esittää tilanteen väärin.

{Sellainen olettamus pitää tosin täysin paikkansa viljelijästä siinä tapauksessa, että sadot kaksinkertaistuvat sääolojen ansiosta. Samanlainen olettamus pitää paikkansa myös jokaisesta teollisuuskapitalistista siinä tapauksessa, että tuotantovoima ei kaksinkertaistu hänen alallaan, vaan alalla, jonka palveluksia

hän käyttää. Jos siis esimerkiksi raakavilla, edelleen vilja (siis myös työpalkka) ja vihdoin työväline halpenevat 50 %, niin kapitalisti kuluttaisi yhä entiseen tapaan ensiksikin 40 taaleria raakavillaan, mutta kaksinkertaiseen määrään, sitten 20 taaleria koneisiin ja 40 taaleria työhön.}

Itse asiassa tällainen oletamus merkitsee [yleistapauksessa] että tuotantovoiman kaksinkertaistumisesta huolimatta pääoma jatkaa työtä samoine rakenneosineen, jatkaa välttämättömän työn saman määrän käyttöä kuluttamatta entistä enempää raaka-aineisiin ja työvälineisiin {jatkossa on tutkittava sitä tapausta että tuotantovoima kaksinkertaistuu ainoastaan puuvillan tuotannossa, mutta pysyy koneenrakennuksessa entisellään}.

Tuotantovoima kaksinkertaistukoon siis niin, että kun kapitalistin oli aikaisemmin kulutettava työhön 40 taaleria, niin hän tarvitsee siihen nyt vain 20 taaleria.

(Oletetaan että aikaisemmin tarvittiin 4 kokonaista työpäivää kukin yhtä kuin 10 taaleria, 4 kokonaisen työpäivän sisältämän ylijäämän luomiseksi ja tämä ylijäämä luotiin [esimerkiksi] muuttamalla 40 taalerin arvosta puuvillaa langaksi. Nyt kapitalisti [IV—10] sen sijaan tarvitsee vain kaksi kokonaista työpäivää luodakseen saman arvon, nimittäin 8 työpäivän suuruisen arvon. Aikaisemmin langan arvo sisälsi 4 työpäivän suuruisen lisäajan, nyt se sisältää 6 työpäivän suuruisen lisäajan. Toisin sanoen kukin työläinen tarvitsi aikaisemmin 6 tuntia välttämätöntä työaikaa luodakseen 12 tuntia; *nyt* kukin tarvitsee siihen 3 tuntia. Välttämätön työaika oli aikaisemmin $12 \times 4 = 48$ tuntia eli 4 päivää [8 päivästä]. Lisäaika on kustakin kahdeksasta päivästä $\frac{1}{2}$ päivää (6 tuntia). Nyt välttämätön työaika on enää vain $12 \times 2 = 24$ tuntia eli 2 päivää; välttämätön työaika on jokaisessa näistä kahdeksasta päivästä 3 tuntia.

Tuottaakseen kapitalistille lisäarvon jokainen 4 työläisestä joutui aikaisemmin tekemään työtä 6×2 tuntia, ts. yhden päivän; nyt jokaisen on samaan päästäkseen tehtävä työtä vain 3×2 tuntia, ts. $\frac{1}{2}$ päivää. Tässä on sama tekeekö 4 työläistä työtä puoli päivää vai 2 työläistä yhden kokonaisen päivän. Kapitalisti voi sanoa irti kaksi työläistä. Hänen on jopa tehtävä niin, koska hän voi teettää tietystä puuvillamäärästä vain tietyn määrän lankaa. Kapitalisti ei siis voi enää teettää 4 työläisellä kokonaista työpäivää, vaan ainoastaan puoli päivää.

Mutta jos työläisen on tehtävä työtä 12 tuntia saadakseen 3 tuntia, ts. saadakseen *välttämättömän* työpalkkansa, niin tekemällä työtä 6 tuntia hän saa vain $1\frac{1}{2}$ tunnin vaihtoarvon. Ja jos työläinen voi 3 tunnin välttämättömällä työllä elää 12 tuntia, niin $1\frac{1}{2}$ tunnin välttämättömällä työllä hän voi elää vain 6 tuntia. Jos siis kaikki neljä työläistä olisivat käytössä, niin jokainen työläinen voisi elää vain puoli työpäivää, ts. kaikki neljä

työläistä eivät voisi elättää itseään *työläisinä* samasta ane-
tusta pääomasta, vaan sen voisi tehdä vain kaksi. Kapitalisti
voisi maksaa 4 työläiselle 4 työpäivän puolikkaasta entisestä
[palkka]varannosta; silloin hän maksaisi 2 päivästä liikaa ja an-
taisi työläisille lahjan tuotantovoiman kustannuksella: kapita-
listillahan on käytettävissään vain 4 elollisen työpäivän puo-
likasta. Tällaisia »mahdollisuuksia» ei esiinny käytännössä ja
vielä vähemmän niistä voi puhua tässä esityksessä, jossa käsi-
tellään pääomasuhdetta sellaisenaan.)

Nyt [tuotantovoiman kaksinkertaistuttua] 100 taalerin pää-
omasta ei kahtakymmentä taaleria ole käytetty suoraan tuotan-
toon. Kapitalisti käyttää entiseen tapaan 40 taaleria raaka-ainei-
siin ja 20 työvälineisiin, siis yhteensä 60 taaleria, mutta työhön
hän kuluttaa vain 20 taaleria (kaksi työpäivää). Koko [käyttä-
mästään] 80 taalerin pääomasta hän käyttää $\frac{3}{4}$ (60 taaleria) py-
syvään osaan ja vain $\frac{1}{4}$ työhön. Jos hän käyttäisi myös jäljelle
jäävät 20 taaleria samalla tavalla, $\frac{3}{4}$ menisi pysyvään pääomaan
ja $\frac{1}{4}$ työhön; ts. 15 taaleria pysyvään pääomaan ja 5 työhön. Kun
työpäivä oletettiin olevan yhtä kuin 10 taaleria, niin 5 taaleria
olisi vain yhtä kuin 6 tuntia, ts. $\frac{1}{2}$ työpäivää. Lisätäkseen arvoaan
samassa [pysyvän ja vaihtelevan osan välisessä] suhteessa pääoma
voi ostaa tuottavuuden [kasvusta] saadulla 20 taalerin uudella
arvolla vain $\frac{1}{2}$ työpäivää aikaisempaa enemmän. Jotta pääoma
kykenisi käyttämään kaksi erottamaansa työläistä eli käyttä-
mään täysin kahta aikaisemmin käyttämänsä työpäivää, sen
pitäisi vielä kasvaa kolminkertaiseksi [20 taaleriin nähden]
(nimittäin 60 taaleriin, joka yhdessä [vapaana olevan] 20 taalerin
kanssa muodostaa 80 taaleria [ylimääräinen pääoma]). [Tuotan-
tovoiman kaksinkertaistumisesta syntyneen pysyvän ja vaihte-
levan osan] uuden suhteen mukaan $\frac{3}{4}$ pääomasta käytetään pysy-
vään pääomaan jotta $\frac{1}{4}$ käytettäisiin työvarantoon.

Jos koko pääoma on 20 taaleria, se merkitsee, että $\frac{3}{4}$, ts.
15 taaleria on pysyvää pääomaa ja $\frac{1}{4}$ (ts. 5 taaleria) eli $\frac{1}{2}$ työ-
päivää vastaava summa on työtä.

Jos koko pääoma on 4×20 taaleria, on $4 \times 15 = 60$ taa-
leria pysyvä pääoma ja $4 \times 5 [= 20$ taaleria] työpalkka, joka
vastaa $\frac{4}{2}$ työpäivää, ts. 2 työpäivää.

Jos siis työn tuotantovoima kaksinkertaistuu niin että raa-
kavillaan ja työvälineeseen käytetyn 60 taalerin pääoman arvon
lisäämiseksi tarvitaan enää 20 taalerin työ (2 työpäivää) kun
siihen aikaisemmin tarvittiin 100 taalerin [käytettävä pääoma,
josta 40 taaleria kului työhön], niin kaiken toimeksi jää-
neen työn säilyttämiseksi kokonaispääoman pitäisi kasvaa 100:sta
160:een eli laskelmassa käyttämämme 80 taalerin pääoman täy-
tyisi kaksinkertaistua. Mutta tuotantovoiman kaksinkertaistu-
minen synnyttää vain 20 taalerin uuden pääoman, joka vastaa

$\frac{1}{2}$ aiemmin käytetystä työajasta, ja nämä 20 taaleria riittävät vain siihen että käytetään vielä $\frac{1}{2}$ työpäivää. Kyetäkseen myös jatkossa käyttämään aikaisempaa 4 työpäivää on pääoman, joka oli ennen tuotantovoiman kaksinkertaistumista 100 taaleria ja käytti 4 työpäivää (sillä edellytyksellä, että $\frac{2}{5}$ sijoitetusta pääomasta eli 40 taaleria muodostaa työvarannon), kasvettava 160 taaleriin, ts. 60 prosentilla nyt kun työvaranto on alentunut yhteen viidesosaan 100 taalerista (mutta yhteen neljäsosaan siitä 80 taalerin pääomasta, joka tulee uutena [tuotantovoiman kaksinkertaistuttua] arvonnlisäysprosessiin), ts. työvaranto on alentunut 20 taaleriin, mikä vastaa 2 työpäivää. Jos koko vanhaa pääomaa pitäisi edelleen käyttää tuotantoprosessin jatkossa, niin työvarannosta tuotantovoiman kaksinkertaistumisen ansiosta irtaantuneilla 20 taalerilla pääoma voi nyt ottaa uutena käyttöön vain $\frac{1}{2}$ työpäivää. Aikaisemmin pääoma käytti 100 taalerin sijoitetulla pääomalla $\frac{16}{4}$ työpäivää (4 päivää); se voi nyt [samalla 100 taalerilla] käyttää ainoastaan $\frac{10}{4}$ työpäivää ($2\frac{1}{2}$ päivää).

Jos siis tuotantovoima kaksinkertaistuu, niin pääoman ei tarvitse kaksinkertaistua pannakseen liikkeelle saman välttämättömän työn, 4 työpäivää, ts. pääoman ei tarvitse kasvaa 200 taaleriin; vain sen osan on kaksinkertaistuttava, joka jää kun käytetyn pääoman alkuperäisestä summasta vähennetään työvarantoon otettu osa: $(100 - 20) \times 2 = 160$. Jotta sitä vastoin ensimmäinen pääoma, jonka 100 taalerista kulutettiin 60 pysyvään osaan ja 40 työpalkkaan (4 työpäivää), voisi käyttää 2 päivää enemmän kuin ennen tuotantovoiman kaksinkertaistumista, sen pitäisi kasvaa vain 100 taalerista 150:een; [lisäpääomasta] olisi tarkemmin sanoen $\frac{3}{5}$ pysyvään pääomaan (30 taaleria) ja $\frac{2}{5}$ työvarantoon (20 taaleria). Kun olettamuksen mukaan [kokonais]työpäivä pitenee molemmissa tapauksissa 2 työpäivällä, niin [tuotantovoiman kasvaessa toimiva], [kasvavan tuotantovoiman oloissa toimiva] toinen pääoma olisi kahta ylimääräistä työpäivää käytettäessä [IV—11] 160 taaleria, kun taas ensimmäinen pääoma olisi vain 150 taaleria.)

Siitä pääomanosasta, joka tuotantovoiman kasvun vuoksi otetaan työvarannosta, pitää yhden osan muuttua takaisin raaka-aineeksi ja työvälineeksi ja toisen osan vaihtua elolliseen työhön. Tämä voi tapahtua vain uuden tuottavuuden [pääoman] eri osille asettamissa määräsuhteissa. Se ei voi enää tapahtua niiden entisen määräsuhteen pohjalla, sillä työvarannon suhde pysyvään varantoon on pienentynyt. Jos 100 taalerin pääoma käytti $\frac{2}{4}$ määrästänsä (40 taaleria) työvarantoon ja käyttää siihen nyt tuotantovoiman kaksinkertaistumisen johdosta enää vain $\frac{1}{4}$ määrästänsä (20 taaleria), niin se osoittaa $\frac{1}{4}$ pääomasta (20 taaleria) vapautuneen; käytettävästä 80 taalerin osasta menee enää vain $\frac{1}{4}$ työvarantoon. Siis ylimääräisestä 20 taalerin pääomasta käyte-

tään työvarantoon vain 5 taaleria ($\frac{1}{2}$ työpäivää). Siis 100 taalerin kokonaispääoma käyttää nyt $2\frac{1}{2}$ työpäivää; eli jälleen 4 työpäivää käyttääkseen tämän pääoman olisi kasvettava 160 taaleriin.

Olettakaamme että alkuperäinen pääoma oli 1000 taaleria ja jakautui samalla tavalla: $\frac{3}{5}$ pysyvää pääomaa, $\frac{2}{5}$ työvarantoa eli siis $600 + 400$ (400 taaleria olkoon yhtä kuin 40 työpäivää; työpäivä yhtä kuin 10 taaleria). Jos työn tuotantovoima nyt kaksinkertaistuu ja saman tuotteen tuottamiseen tarvitaan siis 20 työpäivää (=200 taaleria [työpalkkaa]), niin tuotantoprosessin uudelleen aloittamiseen tarvittava pääoma olisi 800 taaleria, tarkemmin sanoen $600 + 200$; 200 taaleria olisi vapautunut. Jos 200 vapautunutta taaleria käytetään samassa [pysyvän ja vaihtelevan osan välisessä] määräsuhteessa, niin $\frac{3}{4}$ 200 taalerista eli siis 150 taaleria menee pysyväksi pääomaksi ja $\frac{1}{4}$ eli 50 taaleria muodostaa työvarannon. Jos sitten 1000 taaleria [tuotantovoiman kaksinkertaistuttua] käytetään kokonaan, saamme seuraavan määräsuhteen: 750 (pysyvä pääoma) + 250 (työvaranto) = 1000 taaleria. Mutta työvarannon 250 taaleria olisivat yhtä kuin 25 työpäivää (ts. uudella varannolla voi työaikaa käyttää vain uudessa määräsuhteessa, tarkemmin sanoen voidaan käyttää $\frac{1}{4}$ [sijoitetusta pääomasta]. Voidakseen käyttää koko vanhan työajan, vapautuneen uuden työvarannon pitäisi nelinkertaistua [$50 \times 4 = 200$]).

Vapautunut 200 taalerin pääoma käyttäisi työvarannoksi 50 taaleria, mikä on yhtä kuin 5 työpäivää ($\frac{1}{4}$ vapautuneesta työajasta). (Pääoman irrottama työvarannon osa käytetään itse pääomana ja vain $\frac{1}{4}$ siitä käytetään työvarantona; ts. se jakaantuu juuri samassa määräsuhteessa, missä työvarantona toimiva uuden pääoman osa on pääoman kokonaissummaan.) Työvarannon täytyisi siis 20 työpäivää (4×5 työpäivää) käyttääkseen kasvaa 50:stä (4×50 :een), ts. 200 taaleriin; vapautuneen osan täytyisi siis kasvaa 200 taalerista 600 taaleriin, ts. kolminkertaistua, joten koko uuden pääoman pitäisi olla 800 taaleria. Kokonaispääoma olisi näin 1600 taaleria; siitä 1200 taaleria olisi pysyvää osaa ja 400 työvarantoa.

Jos 1000 taalerin pääomasta siis käytettiin alun perin työvarannoksi 400 taaleria (40 työpäivää) ja jos tuotantovoiman kaksinkertaistumisen ansiosta pääoma tarvitsee enää vain 200 taaleria välttämättömän työn ostamiseen, ts. enää $\frac{1}{2}$ aikaisemmasta työmäärästä, olisi pääoman kasvettava 600 taalerilla voidakseen käyttää koko aikaisempaa työtä (ja hankkiakseen saman lisäajan). Pääoman olisi pystyttävä käyttämään kaksinkertaista työvarantoa, tarkemmin sanoen 2×200 eli 400 taaleria. Mutta kun työvarannon suhde kokonaispääomaan on nyt $\frac{1}{4}$, niin kaksinkertaisen työvarannon käyttö vaatii kokonaispääomaksi 4×400 eli 1600 taaleria.

{Vanhan työajan käyttämiseen tarvittava kokonaispääoma on siis yhtä kuin *vanha työvaranto kerrottuna* sen murtoluvun *nimitäjällä*, joka ilmaisee nyt [tuotantovoiman kaksinkertaistuttua] työvarannon suhteen uuteen kokonaispääomaan. Jos tuotantovoiman kaksinkertaistuminen on vähentänyt tämän suhteen yhteen neljännekseen, niin entisen työvarannon suure on kerrottava 4:llä; jos suhde on vähentynyt kolmannekseen, varanto on kerrottava 3:lla. Jos tuotantovoima on kaksinkertaistunut, supistuu välttämätön työ ja siten myös työvaranto puoleen aikaisemmasta suuruudestaan, mutta on $\frac{1}{4}$ suhteutettaessa sitä uuteen 800 taalerin kokonaispääomaan tai $\frac{1}{5}$ suhteutettaessa vanhaan 1000 taalerin kokonaispääomaan. *Toisin sanoen uusi kokonaispääoma* [joka on välttämätön entisen työaikamäärän käyttämiseksi] *on yhtä kuin kaksi kertaa vanhan pääoman ja työvarannon vapautuneen osan erotus*; se on yhtä kuin $(1000 - 200) \times 2 = 800 \times 2 = 1600$ taaleria.

Uusi kokonaispääoma ilmaisee juuri sitä pysyvän ja vaihtelevan pääoman yhteissummaa, joka tarvitaan jotta voitaisiin käyttää puolta aikaisemman työajan määrästä (tai jotta voitaisiin käyttää $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{4}$, . . . $\frac{1}{x}$ aikaisemman työajan määrästä aina sen mukaan onko työvoima kasvanut 3, 4, . . . x kertaa); uuden pääoman täytyisi siis kasvaa kaksinkertaiseksi jotta se voisi käyttää koko aikaisemman työaikamäärän (tai sen olisi kasvettava 3, 4, . . . x kertaa aina sen mukaan miten tuotantovoima on kasvanut). Sen suhteen, jossa pääoman osat (pysyvä ja vaihteleva) olivat alun perin toisiinsa, täytyy olla tässä aina etukäteen (*teknologisesti*) annettu; siitä riippuu esimerkiksi kuinka moninkertaisesti tuotantovoiman kasvu pienentää käytetyn *välttämättömän työn* määrää. }

Tai, mikä merkitsee samaa, entisen työaikamäärän käyttämiseen tarvittava uusi kokonaispääoma [IV—12] on yhtä kuin *kaksi kertaa se uusi pääoma*, joka uuden tuotantovoiman seurauksena ottaa tuotannossa vanhan pääoman paikan (se on esimerkiksi 800×2). (Jos siis tuotantovoima olisi kasvanut 4-kertaiseksi, 5-kertaiseksi jne., niin entisen työaikamäärän käyttämiseen tarvittava uusi kokonaispääoma olisi 4 kertaa, 5 kertaa jne. niin suuri kuin *se uusi* pääoma joka otti tuotannossa vanhan pääoman paikan. Jos tuotantovoima on kaksinkertaistunut, niin *välttämätön työ* on supistunut puoleen, samoin työvaranto. Jos yllä olevan esimerkin tapaan siis välttämätön työ oli 400 taaleria pääoman ollessa 1000 taaleria, ts. $\frac{2}{5}$ kokonaispääomasta, niin nyt se on $\frac{1}{5}$ vanhasta pääomasta eli 200 taaleria. Se määrä, jolla välttämätön työ on supistunut, on työvarannon vapautunut osa; se on yhtä kuin $\frac{1}{5}$ vanhasta pääomasta eli $\frac{1}{4}$ uudesta, yhtä kuin 200. Entisen työaikamäärän käyttöön tarvittava uusi kokonaispääoma on yhtä kuin vanha pääoma plus $\frac{3}{5}$ siitä. Tätä hiuksenhalkomista on selviteltävä lähemmin jäljempänä.)

Jos pääoman osien keskinäiset suhteet edellytetään samoiksi, samoin tuotantovoiman kasvu, on pääoman suuruus tai pienuus täysin yhdentekevä yleisten väittämien kannalta. Kokonaan toinen kysymys on, säilyvätkö keskinäiset suhteet samoina siinä tapauksessa että pääoma *kasvaa* (asia kuuluu kuitenkin kasaantumiseen). Mutta jos mainitut edellytykset ovat voimassa, silloin näemme, että tuotantovoiman kasvu muuttaa pääoman rakennosien keskinäisiä suhteita. Tuotantovoiman kaksinkertaistuminen vaikuttaa samalla tavalla sekä 100 että 1000 taalerin [käytettyyn pääomaan], jos pysyvä pääoma on ollut alun perin molemmissa tapauksissa [esimerkiksi] $\frac{3}{5}$ kokonaispääomasta ja työvaranto $\frac{2}{5}$. {Termiä *työvaranto* käytetään tässä mukavuussyistä; emme ole vielä tutkineet pääomaa tässä *määritteisyydessään*. Tähän mennessä meillä on ollut esillä kaksi pääoman osaa: toinen vaihdetaan tavaroihin (materiaaliin ja työvälineeseen), toinen työvoimaan.}

{*Uusi pääoma* — ts. vanhan pääoman se osa, joka ottaa itselleen sen *toiminnon* — on yhtä kuin vanha pääoma miinus työvarannon vapautunut osa; mutta viimeksi mainittu on yhtä kuin se pääoman osa, joka ilmaisi välttämätöntä työtä (tai ilmaisi työvarantoa, mikä on sama asia) jaettuna tuotantovoiman kertoimella. Jos siis vanha pääoma oli 1000 taaleria ja sen välttämätöntä työtä (tai työvarantoa) ilmaiseva osa yhtä kuin $\frac{2}{5}$ ja tuotantovoima kaksinkertaistuu, niin on vanhan pääoman toiminnon itselleen ottava uusi pääoma yhtä kuin 800 taaleria. Näin siis $\frac{2}{5}$ vanhasta pääomasta eli 400 taaleria jaetaan kahdella, tuotantovoiman kertoimella, ja saadaan $\frac{2}{10}$ eli $\frac{1}{5}$ vanhasta pääomasta eli 200 taaleria. Uusi pääoma on siis yhtä kuin 800 taaleria ja työvarannon vapautunut osa yhtä kuin 200 taaleria.}

Olemme nähneet että tällaisissa olosuhteissa saman työajan (yhtä kuin 4 tai 40 työpäivää) käyttämiseksi on 100 taalerin pääoman kasvettava 160 taaleriin ja 1000 taalerin pääoman 1600 taaleriin; molempien on kasvettava 60 %, ts. $\frac{3}{5}$ omasta määrästään ($\frac{3}{5}$ vanhasta pääomasta) saadakseen mahdollisuuden käyttää uudelleen vapautunutta viidesosaa (ensimmäisessä tapauksessa 200 taaleria, toisessa 200 taaleria), ts. käyttää uudelleen vapautunutta työvarantoa työvarantona.

[4) PÄÄOMAN KAKSINAINEN TENDENSSI KÄYTETYN ELOLLISEN TYÖN LAAJENTAMISEEN JA VÄLTÄMÄTTÖMÄN TYÖN SUPISTAMISEEN]

{*Nota bene*. Näimme edellä* että sama prosenttisuhde kokonaispääomaan voi ilmaista mitä erilaisimpia suhteita, joissa pääoma luo lisäarvonsa, ts. luo suhteellisen tai absoluuttisen lisätyön.

* Ks. tämän teoksen I osan s. 302—316. *Toim.*

Jos pääoman arvon muuttumattoman ja muuttuvan (työhön vaihdettavan) osan keskinäinen suhde on sellainen että jälkimmäinen on $\frac{1}{2}$ kokonaispääomasta — siis 100 taalerin pääoma jakaantuu 50 taaleriin (pysyvä osa) ja 50 taaleriin (vaihteleva osa) — niin työhön vaihdettavan pääoman osan tarvitsee kasvaa vain 50 % tuottaakseen 25 % voiton koko pääomalle; saamme näet $50 + 50 (+25) = 125$ kun taas edellä esitetystä esimerkistä meillä oli [toinen keskinäissuhde pääoman pysyvän ja vaihtelevan osan välillä, esimerkiksi] $75 + 25 (+25) = 125$ taaleria. Siis elolliseen työhön vaihdettavan pääoman osan pitäisi kasvaa jälkimmäisessä tapauksessa 100 % jotta se voisi antaa 25 % voiton pääomalle. Näemme tässä että kun aikaisempi keskinäissuhde [pääoman rakenneosien välillä] säilyy, ts. kun työvarannon suhde kokonaispääomaan pysyy samana (esimerkiksi jälkimmäisessä tapauksessa se on $\frac{1}{4}$), niin voiton prosenttisuhde kokonaispääomaan pysyy myös samana onpa kokonaispääoma miten suuri tai pieni hyvänsä. Niinpä 100 taalerin käytetty pääoma antaa 125 taaleria, 80 antaa 100, 1000 antaa 1250, 800 antaa 1000, 1600 antaa 2000 jne., toisin sanoen aina saadaan 25 % voitto kokonaispääomalle. Jos pääomat, joiden rakenneosat ja siis myös tuotantovoima ovat erilaisissa keskinäissuhteissa, tuottavat [silti] samat prosentit kokonaispääomalle, niin todellisen lisäarvon on oltava eri tuotantohaaroilla hyvin erilainen. [IV—13]

[Käytetty pääoma]	Pysyvä osa	Vaihteleva osa	[Lisäarvo]	[Tuotteen arvo]	[Voiton suhdeluku]
100	60	40			(alkuperäinen suhde)
100	75	25	25	125	25 %
160	120	40	40	200	25 %

{Siten esimerkki pitää paikkansa [siinä tapauksessa että kasvaneen] tuotantovoiman [tulosta] verrataan samaan pääomaan [sen rakenneosien välisissä] samoissa keskinäissuhteissa, jotka sillä oli *ennen* tuotantovoiman kasvua.

100 taalerin pääomasta käytettäkään 50 taaleria pysyvään arvoon ja 50 taaleria kulutettakoon työvarantoon. Työvaranto lisäantyköön [tuotantoprosessissa] 50 %, ts. puolella; silloin kokonaisuote on yhtä kuin 125 taaleria. 50 taalerin työvaranto käyttäkään 10 työpäivää ja maksakoon 5 taaleria päivältä. Koska uusi arvo on yhtä kuin $\frac{1}{2}$ työvarantoa, on lisäajan oltava yhtä kuin $3\frac{1}{3}$ työpäivää. Se osoittaa, että kun työläisen oli tehtävä työtä vain $6\frac{2}{3}$ päivää tullakseen toimeen 100 päivää, niin hänen on tehtävä työtä kapitalistin hyväksi 10 päivää tullakseen toimeen

10 päivää, ja hänen $3\frac{1}{3}$ päivän lisätyönsä muodostaa kapitalistin lisäarvon. Se ilmaistaan tunteina seuraavasti: jos työpäivä on 12 tuntia, on lisätyö 4 tuntia päivässä. Siten työläinen tekee 10 päivässä eli 120 tunnissa liikaa 40 tuntia, mikä on yhtä kuin $3\frac{1}{3}$ päivää.

Mutta jos tuottavuus [IV—13] kaksinkertaistuisi, silloin 100 taalerin pääoman [rakenneosien välinen] keskinäissuhde olisi 75 ja 25, ts. luodakseen saman 125 taalerin arvon, saman pääoman olisi käytettävä vain 5 työläistä. Siten 5 työpäivää luo arvon, jolla voidaan maksaa 10 työpäivää, ts. kaksinkertainen määrä työpäiviä. Toisin sanoen 5 maksettua työpäivää tuottavat arvon, jolla yksi työläinen voisi tulla toimeen 10 päivää. Työläisen tarvitsee nyt siis tehdä työtä vain 5 päivää tullakseen toimeen 10 päivää (ennen tuotantovoiman lisääntymistä hänen oli tehtävä työtä 10 päivää tullakseen toimeen 15 päivää ja kun hän teki työtä 5 päivää, hän pystyi elämään sillä vain $7\frac{1}{2}$ päivää). Mutta tullakseen toimeen 10 päivää työläisen on tehtävä työtä kapitalistin hyväksi 10 päivää. Kapitalisti korjaa siis itselleen 5 päivän hyödyn: kahdesta tehdystä työpäivästä hän anastaa aina itselleen yhden päivän.

Jos koko asia ilmaistaan työpäivän osina, niin työläisen oli aikaisemmin tehtävä työtä $\frac{2}{3}$ päivää tullakseen toimeen yhden päivän (ts. hänen oli työskenneltävä 8 tuntia elääkseen 12); nyt hänen tarvitsisi tehdä työtä vain $\frac{1}{2}$ päivää (ts. 6 tuntia) tullakseen toimeen yhden päivän. Kun työläinen teki aikaisemmin työtä yhden koko päivän, hän pystyi tulemaan toimeen $1\frac{1}{2}$ päivää; kun hän teki työtä 12 tuntia, hän pystyi tulemaan toimeen 18 tuntia ja 6 tunnin työllä hän tuli toimeen 9 tuntia. Mutta nyt hän voi 6 tunnin työllä tulla toimen 12 tuntia. Hänen tarvitsisi tehdä työtä vain $\frac{1}{2}$ päivää tullakseen toimeen yhden päivän mutta silti hänen on pakko tehdä työtä $2 \times \frac{1}{2}$ päivää, ts. yksi kokonainen päivä jotta tulisi toimeen yhden päivän. Tuotantovoiman entisellä tasolla työläisen tarvitsisi tehdä työtä 10 päivää tullakseen toimeen 15 päivää tai 12 tuntia tullakseen toimeen 18 tuntia tai 1 tunnin tullakseen toimeen $1\frac{1}{2}$ tuntia tai 8 tuntia tullakseen toimeen 12 tuntia, ts. hänen piti tehdä työtä $\frac{2}{3}$ päivää tullakseen toimeen $\frac{3}{3}$ päivää. Mutta työläinen pakotetaan tekemään työtä $\frac{3}{3}$ päivää, jotta hän voi kuluttaa sen minkä hän luo $\frac{2}{3}$ päivässä, ts. hänet pakotetaan tekemään liikaa $\frac{1}{3}$ päivää.

Tuotantovoiman kaksinkertaistuminen kohottaa lisätyöajan suhteen [välttämättömään työaikaan] entisestä 1 : 2 (ts. 50 prosentista) 1 : 1 (ts. 100 prosenttiin). Verrattuna aikaisempiin työajan vaatimiin kustannuksiin tilanne näyttää seuraavalta: aikaisemmin työläisen oli työskenneltävä 8 tuntia elääkseen 12 tuntia, ts. välttämätön aika oli $\frac{2}{3}$ koko työpäivästä; nyt hänen tarvitsee tehdä työtä enää $\frac{1}{2}$ työpäivää, ts. 6 tuntia elääkseen 12 tun-

tia. Tästä syystä pääoma käyttää nyt vain 5 työläistä 10 sijasta. Jos 10 työpäivää tuli aikaisemmin maksamaan kapitalistille 50 taalera ja tuotti hänelle 75 taalera, niin nyt [5 työpäivää] tulee maksamaan kapitalistille 25 taalera ja tuottaa 50 taalera; ts. edelliset työpäivät tuottavat vain 50 % lisäarvon, jälkimmäiset 100 %. Työläiset tekevät entiseen tapaan työtä 12 tuntia päivässä; mutta aikaisemmin pääoma osti 10 työpäivää, nyt enää 5.

Koska tuotantovoima on kaksinkertaistunut, niin 5 työpäivää tuottaa nyt 5 lisätyöpäivää kun taas aikaisemmin 10 työpäivää antoi vain 5 lisätyöpäivää. Nyt kun tuotantovoima on kaksinkertaistunut ja lisäarvon suhde käytettyyn pääomaan on siis noussut 50 prosentista 100 prosenttiin, 5 työpäivää tuottaa 5 lisäpäivää. Edellisessä tapauksessa 120 työtuntia (=10 työpäivää) tuotti 180 tunnin [kokonaisajan]; jälkimmäisessä 60 työtunnin [välttämätön aika] tuottaa 60 tunnin [lisäajan]; ts. edellisessä tapauksessa lisäaika on $\frac{1}{3}$ koko päivästä (50 % suhteessa välttämättömään aikaan); toisin sanoen työpäivän 12 tunnista lisäaika on 4 tuntia ja välttämätön aika 8 tuntia; jälkimmäisessä tapauksessa lisäaika on $\frac{1}{2}$ koko työpäivästä (100 % suhteessa välttämättömään työaikaan); toisin sanoen 12 tunnin työajasta lisäaika on 6 tuntia ja välttämätön aika 6 tuntia. Siitä syystä ensimmäisessä tapauksessa saadaan 10 päivän [välttämättömällä ajalla] 5 päivän lisäaika (lisätyö), ja toisessa tapauksessa saadaan 5 päivän [välttämättömällä ajalla] 5 päivän [lisäaika]. Suhteellinen lisäaika on siis kaksinkertaistunut; jos lisäaikaa tarkastellaan suhteessa työajan kokonaispituuteen, niin se on kasvanut vain kolmanneksena puoleen, ts. kuudenneksellä eli $\frac{16}{3}$ prosentilla.} [IV—13]

[IV—13] Koska pääoman edellytyksenä on lisätyö tai lisäaika, niin pääoma pohjautuu siis siihen perusedellytykseen, että on olemassa ylijäämä, joka ylittää yksilön säilymisen ja hänen sukunsa jatkumisen vaatiman työajan; että yksilön tarvitsee tehdä työtä vain 6 tuntia tullakseen toimeen yhden päivän tai työskennellä yhden päivän tullakseen toimeen 2 päivää jne. Tuotantovoiman kehityksen myötä välttämätön työaika lyhenee ja siten lisätyöaika pitenee. Tai sitten samaan päästään sillä, että yksi ihminen voi tehdä työtä kahden edestä jne.

(»Rikkaus on käytettävissä olevaa aikaa eikä mitään muuta» (»The Source and Remedy of the National Difficulties, deduced from Principles of Political Economy, in a Letter to Lord John Russel». Lontoo 1821 [s. 6]). »Jos oletamme, että jonkin maan koko työ riittää vain tuottamaan toimeentulon koko väestölle, silloin ei lisätyötä ole olemassa eikä siis myöskään mitään mitä voisi kasata pääomana» [s. 4]. »Kansakunta on todella rikas vain silloin kun korkoa ei lainkaan makseta pääoman käytöstä tai kun työtä tehdään vain 6 tuntia 12 sijasta» [s. 6]. »Millaisia kapitalistille maksettavia summia sitten lieneekään, hän voi saada vain työläisen lisätyön, sillä työläisen on tullava toimeen» [s. 23].)

Omaisuus. Omaisisuuden alkuperä on työn tuottavuus. »Jos yksi ihminen pystyy tuottamaan vain sen verran että se riittää yhden elättämiseen, silloin kaikki ovat työläisiä eikä omaisuutta voi olla. Jos yhden työ voi elättää viisi, silloin yhtä tuotannossa toimivaa kohti tulee neljä toimetonta... Omaisuus kasvaa tuotantotavan parannuksista» (*Piercy Ravenstone, M. A. Thoughts on the Funding System, and its Effects.* Lontoo 1824, [s. 11]). »Omaisisuuden kasvu ja suuremmat mahdollisuudet pitää yllä joutilaita ihmisiä ja tuottamatonta työtä — [siinä se mitä poliittinen taloustiede ymmärtää] pääomalla» [s. 13]. »Koneiden avulla voidaan vain harvoin vähentää erillisen ihmisen työtä; *koneiden rakentaminen vie enemmän aikaa kuin niiden käyttö säästää sitä. Koneista on todella hyötyä vain jos ne vaikuttavat laajalle, jos yksi kone voi auttaa tuhansien työtä.* Niinpä eniten koneita onkin aina käytössä väkirikkaimmissa maissa, joissa on eniten joutilaita. Koneisiin ei turvauduta siksi että ihmisistä olisi puute, vaan siksi että heitä on niin helppo kerätä yhteen tekemään työtä» [s. 45]. Vajaa $\frac{1}{4}$ Englannin väestöstä tuottaa [IV—14] kaiken sen minkä koko väestö kuluttaa. Esimerkiksi Vilhelm Valloittajan aikana oli tuotantoon suoraan osallistuvien määrä joutilaisiin verrattuna huomattavasti suurempi kuin nykyään.¹⁸¹

Kun yhtäältä pääoma luo lisätyön, niin lisätyö on puolestaan pääoman olemassaolon edellytys. Rikkauden koko kehitys perustuu käytettävissä olevan ajan luomiseen. *Välttämättömän* työajan suhde *ylimääräiseen* (näin välttämätön työ ensi alkuun käsittää viimeksi mainitun) muuttuu tuotantovoimien eri kehitysvaiheissa. Vaihdon suhteellisen alkukantaisissa vaiheissa ihmiset vaihtavat pelkästään *ylimääräistä työaikaansa*; se on heidän vaihtonsa mitta ja näin ollen tämä vaihto ulottuu myös vain ylimääräisiin tuotteisiin. Pääomaan perustuvassa tuotannossa *välttämättömän* työajan olemassaolo riippuu *ylimääräisen* työajan luomisesta. Tuotannon alimmilla askelmilla tuotetaan ensinnäkin vielä vain harvoja inhimillisiä tarpeita ja siis myös vain harvoja on tyydytettävänä. Siten välttämätön työaika ei ole tässä rajoitettu siitä syystä että työ on tuottavaa, vaan siksi että ihmiset tarvitsevat vain vähän. Toiseksi on tuotannon kaikissa vaiheissa olemassa tiettyä työn yhteisyyttä, sen *yhteiskunnallista* luonnetta jne. Myöhemmin kehittyy yhteiskunnallinen tuotantovoima jne. (Asiaan on palattava.)

* * *

Ylimääräinen aika on [ensinnäkin] olemassa työpäivän ylijäämänä yli sen osansa, jota kutsumme *välttämättömäksi* työajaksi; toiseksi se on olemassa *samanaikaisten työpäivien määrän* lisääntymisenä, ts. *työtätekevän väestön* kasvuna.

(Ylimääräistä aikaa voi luoda myös — asia mainitaan tässä vain viittauksenomaisesti, sillä se kuuluu palkkatyötä käsittelevään lukuun — pidentämällä työpäivää pakkokeinoin yli luonnollisten rajojensa, ja myös liittämällä naiset ja lapset työtätekevään väestöön.)

Edellä mainittu työpäivän lisäajan suhde sen välttämättömään aikaan voi muuntua ja muuntuu tuotantovoimien kehi-

tyksen vaikutuksesta niin, että välttämätön työ rajoittuu yhä pienemmiksi osuuksiksi. Sama pitää suhteellisesti paikkansa myös väestöstä. Jos työtätekevä väestö on vaikkapa 6 miljoonaa, sitä voi tarkastella yhtenä 6×12 eli 72 miljoonan tunnin työpäivänä; samat lait ovat siis sovellettavissa siihenkin.

Kuten olemme nähneet, pääoman lakina on luoda lisätyötä, käytettävissä olevaa aikaa. Pääoma voi saada sen aikaan vain siinä tapauksessa, että se panee liikkeeseen *välttämätöntä työtä*, ts. ryhtyy vaihtoon työläisen kanssa. Tästä syystä pääoman tendenssinä on luoda mahdollisimman paljon työtä, samoin kuin sen tendenssinä on supistaa välttämätön työ minimiin. Näin ollen pääoman tendenssinä on sekä lisätä työtätekevää väestöä että muuttaa osa siitä pysyvästi liikaväestöksi — ts. sellaiseksi väestöksi, joka on hyödytön niin kauan kunnes pääoma voi käyttää sitä hyväkseen. (Tästä johtuu liikaväestöä ja ylimääräistä pääomaa koskevien teorioiden paikkansapitävyys.)

Pääoman tendenssinä on sekä tehdä ihmistyö tarpeettomaksi (suhteellisesti) että laajentaa ihmistyötä rajattomiin. Arvo on pelkkää esineellistynyttä työtä ja lisäarvo (pääoman arvonlisäys) on pelkkää ylijäämää yli esineellistyneen työn sen osan, joka on välttämätön työkyvyn uusintamiselle. Kuitenkin edellytyksenä on ja pysyy aina työ ylipäänsä ja lisätyö on olemassa vain suhteessa välttämättömään työhön, ts. vain sikäli mikäli viimeksi mainittu on olemassa. Tästä syystä pääoman on lisätyötä luodakseen pantava välttämätöntä työtä alituisesti liikkeeseen. Pääoman on lisättävä välttämätöntä työtä (nimenomaan *samanaikaisten* työpäivien lukumäärää) saadakseen mahdollisuuden lisätä lisätyötä; mutta pääoman on yhtä lailla hävitettävä tätä työtä välttämättömän työn ominaisuudessaan voidakseen muuttaa sitä lisätyöksi.

Jos tarkastellaan erillistä työpäivää, silloin prosessi on tietenkin yksinkertainen: 1) kapitalisti pyrkii pidentämään työpäivää luonnon asettamien mahdollisuuksien rajoihin asti; 2) hän pyrkii lyhentämään yhä enemmän työpäivän välttämätöntä osaa (pyrkii siis rajattomasti kasvattamaan tuotantovoimia). Mutta jos työpäivää tarkastellaan tilaulottuvuutensa kannalta, jos itse aikaa tarkastellaan tilaulottuvuuden kannalta, niin se on *monien työpäivien rinnakkaista olemassaoloa*. Mitä useampien työpäivien kanssa pääoma voi harjoittaa yhtä aikaa vaihtoa, jossa se vaihtaa *esineellistynyttä työtä elolliseen työhön*, sitä suurempaa on *yhtä aikaa* tapahtuva pääoman arvonlisäys. *Tuotantovoimien tietystä kehitysvaiheessa* (asia ei muutu miksiäkään jos tämä vaihe muuttuu) pääoma voi ylittää erillisen yksilön elollisen työpäivän muodostamat *luonnolliset* rajat vain asettamalla yhden työpäivän *viereen* samanaikaisesti *toisen* työpäivän — lisäämällä tilassa *samanaikaisia työpäiviä*.

Esimerkiksi kapitalisti voi saattaa työläinen A:n lisäajan vain 3 tuntiin; mutta jos hän lisää siihen vielä B:n, C:n ja D:n työpäivät, niin hän saa 12 tunnin lisätyön. 3 tunnin lisäajan sijasta hän on luonut kokonaisen 12 tunnin lisäajan. Siksi pääomavoimaväestö kasvaa, ja juuri se prosessi, jolla supistetaan välttämätöntä työtä, antaa mahdollisuuden saattaa liikkeen uutta välttämätöntä työtä (ja niin ollen uutta lisätyötä). (Se osoittaa, että samassa määrin kuin *välttämätön työaika* supistuu eli *elollisen työkyvyn tuottamiseen* tarvittava aika pienenee suhteellisesti, samassa määrin *työläisen tuottaminen* halpenee, käy mahdolliseksi tuottaa samassa ajassa enemmän työläisiä. Tilanne on aivan sama jos välttämätön työaika supistuu tai työläisten tuottaminen halpenee.)

(Tässä ei oteta vielä huomioon, että väestön kasvu lisää työn tuotantovoimaa tekemällä mahdolliseksi laajemman työnjaon ja laajemman työn yhteenliittämisen jne. Väestönkasvu on työn [IV—15] *luonnonvoima*, josta ei makseta. Tutkimuksen tässä vaiheessa kutsumme *yhteiskunnallista voimaa luonnonvoimaksi*. Kaikki *yhteiskunnallisen työn luonnonvoimat* ovat itse historiallisia tuotteita.)

Toisaalta pääoman tendenssinä on — aivan kuin aikaisemmin suhteessa yksittäiseen työpäivään, nyt suhteessa moniin samanaikaisiin välttämättömiin työpäiviin (joita voi pitää *yhtenä* työpäivänä, mikäli huomion kohteeksi otetaan pelkkä arvo) — supistaa välttämättömien työpäivien lukumäärä minimiin, ts. tehdä mahdollisimman monet niistä *ei-välttämättömiksi*; ja niin kuin pääoman tendenssinä oli aikaisemmin, kuten näimme yksittäisen erillisen työpäivän kohdalla, supistaa välttämättömien tuntien määrä, niin samoin näemme nyt samanaikaisten välttämättömien työpäivien kohdalla, että pääoma pyrkii supistamaan välttämättömien työpäivien määrää niiden prosenttisuhteessa esineellistyneen työajan kokonaissummaan. (Jos 12 tunnin ylimääräisen [lisä]työn tuottamiseen tarvitaan 6 työpäivää, niin pääoma pyrkii pääsemään samaan vain 4 työpäivällä. Tai koska 6 työpäivää voi pitää yhtenä 72 tunnin työpäivänä, ja jos kapitalisti onnistuu supistamaan välttämätöntä työaikaa 24 tunnilla, niin silloin 2 välttämätöntä työpäivää — ts. 2 työläistä — putoaa pois.)

Toisaalta [kuten näimme edellä] uusi lisäpääoma, joka on luotu [supistamalla välttämätöntä työaikaa] voi pääomana puolestaan lisätä arvoaan vain vaihdettaessa sitä elolliseen työhön. Siitä johtuu yhtä lailla sekä pääoman tendenssi lisätä *työväestöä* että sen tendenssi vähentää alituisesti työväestön *välttämätöntä* osaa (osan työväestöstä pääoma pyrkii alituisesti saattamaan reserviksi). Ja itse väestönkasvu on tärkein keino väestön välttämättömän osan pienentämiseksi.

Au fond* *tämä kaikki on vain välttämättömän työn ja lisätyön suhteen soveltamista erilliseen työpäivään.* Tähän sisältyvät siis jo kaikki ne ristiriidat, jotka on kylläkin jo ilmaistu ristiriitoina nykyajan väestöteoriassa, vaikka se ei olekaan niitä ymmärtänyt. Pääoma lisätyön asettamisena on samassa määrin ja samaan aikaan sekä välttämättömän työn asettamista että ei-asettamista; pääoma on olemassa vain sikäli kuin välttämätön työ on olemassa ja samalla ei ole olemassa.

{Tähän ei tosin vielä kuulu seuraava asia, mutta siitä voidaan muistuttaa jo tässä: lisätyön luomista yhtäällä vastaa miinus-työn, suhteellisen toimettomuuden (tai parhaassa tapauksessa *tuottamattoman* työn) luominen toisaalla. Se on itsestään selvää pääoman kohdalla, mutta sitten myös niiden luokkien kohdalla, joiden kanssa pääoma jakaa [lisäarvon]; siis lisätuotteesta elävien ryysyläisten, lakeijoiden, hännystelijöiden jne. kohdalla, lyhyesti sanottuna koko kapitalististen passarien joukon kohdalla; *palvelevan* luokan sen osan kohdalla, joka ei saa toimeentulon välineitä [vaihdossa] pääomasta, vaan tuloista.

Tämän *palvelevan* luokan ja *työtätekevän* luokan välillä suhteessa koko yhteiskuntaan on oleellinen ero ajateltaessa *vapaan ajan* luomista, ja sitten myös tieteen, taiteen, yms. tuottamiseen tarvittavan ajan luomista. Yhteiskunnan kehityskulku ei ole suinkaan sellainen, että sen jälkeen kun yksilö on tyydyttänyt omat polttavimmat tarpeensa, hän loisi itselleen ylijäämän; päinvastoin on niin että koska tietty yksilö tai yksilöiden luokka joutuu pakosta tekemään enemmän työtä kuin omien polttavien tarpeiden tyydyttäminen vaatii, että koska toisella puolella luodaan *lisätyötä*, siksi toiselle puolelle syntyy ei-työtä ja ylimääräistä rikkautta.

Todellisuudessa rikkaus kehittyy vain näissä vastakohtaisuuksissa; kuitenkin juuri rikkauden kehitykseen itseensä sisältyy mahdollisuus kumota nämä vastakohtaisuudet. Toisin sanoen tällainen mahdollisuus on olemassa siitä syystä, että yksilö voi tyydyttää *omat* polttavimmat tarpeensa vain tyydyttämällä samalla *toisen* yksilön polttavimmat tarpeet ja luomalla hänelle niiden yli menevän ylijäämän. Orjuudessa tämä tulee esiin karkeassa muodossa. Vasta palkkatyön oloissa se johtaa *teollisuuteen, teolliseen työhön.*

Tästä syystä Malthus on täysin johdonmukainen kun hän vaatii lisätyön ja ylimääräisen pääoman rinnalle ylimääräisiä tyhjäksi jättämiä, jotka kuluttaisivat tuottamatta mitään eli kun hän siis saarnaa tuhlaamisen, ylellisyyden, törsäilevän kestitsemisen jne. välttämättömyyttä.}

Jos välttämättömien työpäivien lukusuhde esineellistyneiden

* — itse asiassa. *Toim.*

työpäivien kokonaismäärään on ollut 9 : 12 (jos siis lisätyö on ollut $\frac{1}{4}$ työpäivästä), niin pääoma pyrkii supistamaan sen luku-suhteeksi 6 : 9 (siis kahteen kolmasosaan, jolloin lisätyö olisi yksi kolmannes). (Tätä on tutkittava tarkemmin jäljempänä; tärkeimmät ja perustavanlaatuisimmat seikat on kuitenkin esitettävä jo tässä tutkittaessa pääoman yleistä käsitettä.)

[Toinen jaks o]

PÄÄOMAN KIERTOPROSESSI

[A) PÄÄOMAN UUSINTAMINEN JA KASAANTUMINEN KIERTOPROSESSISSAAN]

[1)] PÄÄOMAN SIIRTYMINEN TUOTANTOPROSESSISTA KIERTOPROSESSIIN [KÄYTETYN PÄÄOMAN ARVON SÄILYTTÄMISEN, SEN ARVON LISÄÄMISEN JA TUOTETUN TUOTTEEN ARVON REALISOINNIN PROSESSIEN YKSEYS JA RISTIRIITAISUUS]

Olemme jo nähneet, miten pääoma *arvonlisäysprosessin* seurauksena 1) säilytti arvonsa itse vaihdon avulla (tarkemmin sanoen elollisen työn kanssa käydyn vaihdon avulla); 2) lisääntyi, loi lisäarvoa. Tämän tuotantoprosessin ja arvonlisäysprosessin ykseyden tuloksena esiintyy nyt koko tämän prosessin tuote, itse pääoma sellaisena kuin se astuu ulos tuotteena tästä prosessista, jonka edellytys se oli — sellaisena tuotteena, joka itse on arvoa. Toisin sanoen itse *arvo* ilmenee prosessin tuotteena, ja lisäksi se on *suurempi arvo* kuin alun perin lähtökohtana ollut, koska se sisältää esineellistynyttä työtä enemmän. Tämä arvo sellaisenaan on *raha*. Kuitenkin se on raha vain *an sich**: sitä ei ole vielä asetettu rahaksi; se mikä toistaiseksi on *asetettu*, on olemassa, on tavara, jolla on määrätty (ideaalinen, ajatuksellinen) hinta, ts. sellainen tavara, joka on olemassa tietyinä rahasummana vain ideaalisesti, ajatuksellisesti ja jonka pitää vielä *realisoida* itsensä vaihdossa tällaisena rahasummana, ts. sen pitää ensin mennä uudelleen yksinkertaiseen kiertoprosessiin tullakseen asetetuksi *rahana*. Näin ollen tulemme nyt *kolmanteen puoleen siinä prosessissa*, jossa pääoma asetetaan pääomana.

3) Asia on näet niin, että jos tutkimme tarkasti pääoman *arvonlisäysprosessia* — ja raha tulee pääomaksi vain arvonlisäysprosessin nojalla — niin se ilmenee samalla pääoman *arvonmennyysprosessina*, sen arvon alenemisena, ja lisäksi kahdelta kannalta. Ensinnäkin siksi, että lisätessään tuotantovoimaa pääoma ei pidennä absoluuttista työaika, vaan vähentää välttämättömän työajan suhteellista suuruutta, se näin vähentää omia tuo-

* — »itsessään», mahdollisuutena, piilevästi, potentiaalisesti. *Toim.*

tantokustannuksiaan, mikäli ennakolta oli edellytetty tuotantoprosessi tiettyinä tavaroiden summana, ts. pääoma vähentää omaa vaihtoarvoaan: osa olemassa olevasta pääomasta menettää alituisesti arvoaan sen johdosta, että tämän osan *uusintamisen* vaatimat tuotantokustannukset vähenevät; arvon alenemiseen ei johda tässä pääoman osassa esineellistyneen työn väheneminen, vaan sen elollisen työn väheneminen, jonka on nyt esi-neellistytävä tässä tiettyssä tuotteessa [jona pääoma on olemassa].

Tämä *olemassa olevan* [IV—16] pääoman alituinen arvon aleneminen ei kuulu tähän, sillä se edellyttää pääomaa jo valmiina. Siitä on vain mainittava tässä saadaksemme käsityksen miten myöhemmin esiin tuleva sisältyy jo pääoman yleiseen käsitteeseen. Kysymys olemassa olevan pääoman alituisesta arvon alenemisestä kuuluu oppiin pääomien keskittymisestä ja kilpailusta.

Tässä puheena oleva *arvon aleneminen* aiheutuu siitä, että pääoma on siirtynyt rahan muodosta *tavaran* muotoon, tuotteeksi, jolla on määrätty hinta, joka puolestaan pitää *realisoida*. Tultuaan rahaksi pääoma oli olemassa *arvona*. Nyt se on olemassa tuotteena ja vain ideaalisesti, ajatuksellisesti hintana; ei kuitenkaan *arvona sellaisenaan*. Jotta pääoma *lisäisi arvoaan*, ts. säilyttäisi arvonsa ja moninkertaistaisi sen, piti pääoman siirtyä ensin rahan muodosta käyttöarvojen (raaka-aineen — työvälineen — työpalkan) muotoon; mutta tällöin se menetti jossain määrin arvon *muotoa* ja nyt sen on astuttava uudelleen kiertoön saadakseen jälleen tämän yleisen rikkauden muodon. Kapitalisti ei astu enää kiertoprosessiin yksinkertaisesti vaihtavana, vaan *tuottajana*, jota vastassa ovat muut vaihtavat *kuluttajina*. Muiden edellytetään antavan vaihtoon rahaa saadakseen tuottajan tavaran kulutukseensa samalla kun tuottaja antaa vaihtoon tuotteensa saadakseen muiden rahat. Jos oletamme, että prosessi johtaa epäonnistumiseen — ja yksittäisessä tapauksessa mahdollisuus epäonnistua syntyy jo pelkästään [tuottajien ja kuluttajien] erillisyydestä — niin silloin kapitalistin raha on muuttunut arvottomaksi tuotteeksi, eikä se ole tuottamatta vain uutta arvoa, vaan on menettänyt myös alkuperäisen arvonsa.

Tapahtuupa näin tai ei, joka tapauksessa pääoman arvon aleneminen muodostaa arvonlisäysprosessin momentin, eikä tämä enää johdu yksinkertaisesti siitä, että tuotantoprosessin tuote ei välittömässä muodossaan ole *arvo*, vaan joutuu astumaan uudelleen kiertoön realisoidakseen itsensä *arvona*. Kun siis tuotantoprosessi uusintaa pääoman *arvona* ja uutena *arvona*, niin samalla pääomaa tulee asetetuksi siinä myös *ei-arvona*, jonakin sellaisena minkä on vasta *realisoitava itsensä arvona vaihdon välityksellä*.

Nämä kolme prosessia [käytetyn pääoman arvon säilyttämisen, sen arvon lisäyksen ja tuotetun tuotteen arvon realisoinnin prosessit], joiden ykseys muodostaa pääoman, ovat toisiinsa nähden ulkoisia prosesseja, ovat ajallisesti ja tilallisesti toistensa ulkopuolella. Siitä syystä siirtyminen prosessista toiseen, ts. prosessien ykseys, on sattumanvarainen yksittäisen kapitalistin kannalta. Huolimatta prosessien *sisäisestä ykseydestä* ne ovat olemassa *riippumattomina* toistensa rinnalla ja jokainen niistä on toisensa edellytys. Yleisesti ja laajasti ottaen näiden kolmen prosessin ykseyden on lyötävä itsensä läpi niin pian kuin tuotannon kokonaisuus perustuu pääomaan, ja pääoman on siis realisoitava itsemuodostuksensa kaikki välttämättömät momentit ja sisällettävä tämän itsemuodostuksen toteutumisen ehdot. Toistaiseksi saavuttamassamme tutkimuksen vaiheessa pääoma ei ilmene vielä itse kiertoa (vaihtoa) määräävänä, vaan pelkästään kierron momenttina ja lakkaa olemasta pääomaa samalla hetkellä kun se astuu kiertoon. Ollessaan *tavara yleensä*, pääoma jakaa tavaran kohtalon: on sattumanvaraista vaihdetaanko tavara rahaan vai ei, realisoituuko sen *hint*a vai ei.

Itse tuotantoprosessissa, missä pääoma pysyi koko ajan arvoksi edellytettynä, näytti siltä että pääoman *arvonlisäys* oli kokonaan riippuvainen ainoastaan pääoman esineellistyneenä työnä elolliseen työhön saamasta suhteesta, ts. pääoman suhteesta palkkatyöhön. Mutta nyt kun pääoma on tuote, tavara, ilmenee että se on riippuvainen kierrosta, joka puolestaan sijoittuu tuotantoprosessin ulkopuolelle. (Kuten olemme nähneet, kierto tosiasiallisesti palaa tuotantoprosessiin omana perustanaan, mutta yhtä lailla kierto lähtee uudelleen tästä prosessista.) Tavaran pääoman 1) on oltava käyttöarvo ja käyttöarvona sen on oltava tarve-esine, kulutusobjekti; 2) on tultava vaihdetuksi vastikkeeseensa, rahaan. Uusi arvo voi realisoitua vain myynnissä.

Jos pääoma sisälsi esineellistynyttä työtä aikaisemmin 100 taalerin hinnasta ja sisältää sitä nyt 110 taalerin hinnasta (hintaa ilmaisee vain rahassa esineellistyneen työn määrän), niin tämän täytyy tulla ilmi siinä että tuotettuun tavaraan nyt sisältyvä työ vaihdetaan 110 taaleriin. Tuote [jonka muodossa pääoma on nyt olemassa] ilmenee arvoltaan alentuneena ennen muuta siinä mielessä, että se on ylipäättään vaihdettava rahaan saadakseen taas takaisin arvon muotonsa.

Arvonlisäys ilmeni tuotantoprosessin sisällä lisätyön tuotannon (lisääjän esineellistymisen) kanssa eikä sillä tästä syystä ollut muita *rajoja* kuin ne, jotka oli itse tämän prosessin sisällä osittain edellytetty, osittain asetettu, mutta ilmenivät siten tässä prosessissa aina ylitettävänä *rajoituksina*.

Nyt tulee esiin tuotantoprosessin rajoja, jotka sijoittuvat tämän prosessin *ulkopuolelle*. Ensinnäkin nähdään jo aivan pinnallises-

ti tarkastellen, että tavara on vaihtoarvo vain mikäli se on samalla *käyttöarvo*, kulutusesine (tässä on vielä täysin yhden-kevää minkälaatuinen kulutus on kyseessä). Tavara lakkaa olemasta vaihtoarvo jos se lakkaa olemasta käyttöarvo (sillä tavara ei [tuotantoprosessin tuloksena] ole vielä uudelleen olemassa rahana, vaan se saa määrätynlaisen olemassaolomuodon, joka käy yksiin sen luonnollisen laadun kanssa).

Ensimmäinen rajoitus [tavaran realisoinnissa] on siis itse *kyseisen tavaran kulutus, sen tarve*. (Tähänastisten edellytysten pohjalla ei voida vielä mitenkään puhua *maksukyvyttömyydestä* tarpeesta, ts. sellaisesta tavaran tarpeesta, joka ei puolestaan pysyisi [IV—17] antamaan vaihdossa jotakin tavaraa tai rahaa.) Mutta toiseksi on tuotetulle tavaralle oltava vastike, mutta kun kierto alun perin edellytettiin kiinteäksi suureeksi, laajuudeltaan tietyksi suureeksi, ja kun pääoma on luonut tuotantoprosessissa uuden arvon, niin näyttäisi että sille ei voisi tosiasiassa olla olemassa mitään vastiketta.

Kun siis pääoma astuu ulos kierrosta ja astuu uudelleen sisään kiertoon, niin näyttäisi että se

a) *tuotettuna tuotteena* kohtaa rajan *kulutuksen* tai *kulutuskyvyn* olemassa olevassa suuruudessa. [Tuotteen muodossa olevan] pääoman määrä on määrättyinä käyttöarvona tiettyyn pisteeseen asti yhden-kevää; mutta tietyllä tasolla — silloin jos tuotettu tuote tyydyttää vain yhden tietyn tarpeen — sitä ei enää tarvita kulutukseen. Itse sen määrä *tiettyinä yksipuolisena, laadullisena* käyttöarvona, esimerkiksi viljana, on yhden-kevää vain tiettyyn vaiheeseen asti: sitä tarvitaan vain tietty paljous, ts. tietty *mitallinen*. Tämän mitan puolestaan määrää osittain tuotteen laatu käyttöarvona, sen *spesifinen* hyödyllisyys, käytökelpoisuus, osittain taas niiden vaihtajien lukumäärä, joilla on tarve tähän tiettyyn kulutukseen. Sen määrää kuluttajien lukumäärä kerrottuna heidän tähän *spesifiseen* tuotteeseen kohdistuvan tarpeensa suuruudella. Käyttöarvolla sinänsä ei ole sitä mitattomuutta, joka on ominainen arvolle sellaisenaan. Esineitä voidaan kuluttaa, ne ovat kulutuksen kohteita vain tiettyyn asteeseen saakka; esimerkiksi vain tietty määrä viljaa kulutetaan jne. Näin ollen tuotteeseen itseensä *käyttöarvona* sisältyy raja — tarkemmin sanoen tuotetta kohtaan tunnetun tarpeen raja —, mutta sitä ei mitatakaan nyt tuottajan tarpeella, vaan vaihtajien kokonaistarpeella. Silloin kun tiettyyn käyttöarvoon kohdistuva tarve lakkaa, tuote lakkaa olemasta käyttöarvo. Käyttöarvona tuote mitataan sitä kohtaan tunnetulla tarpeella. Mutta niin pian kuin tuote lakkaa olemasta käyttöarvo, se lakkaa olemasta kierron esine (mikäli se ei ole raha).

b) Pääoman tuottamalla tuotteella näyttää olevan *uutena arvona* ja ylipäätään *arvona* rajansa *olemassa olevien vastikkeiden*

suuruudessa — ennen muuta rahan, ei rahan kiertovälineenä, vaan rahan rahana. Lisäarvo (alkuperäisen arvon kannalta tämä on itsestään selvää) tarvitsee itselleen lisävastikkeen. Tämä lisävastike ilmenee nyt [suhteessa pääomaan] toisena rajana.

c) Alun perin näytti siltä, että raha — ts. rikkaus sellaisenaan, toisin sanoen rikkaus, joka on olemassa *vierasta esineellistynyttä työtä* vastaan käytävässä vaihdossa ja tämän vaihdon välityksellä —, jota ei edelleen vaihdeta *vieraaseen elolliseen työhön*, joka ei siis etene tuotantoprosessiin, romahtaa. Kierto ei kyennyt uusiutumaan omasta itsestään lähtien. Toisaalta nyt osoittautuu, että tuotantoprosessi joutuu umpikujaan mikäli se ei kykene muuttumaan kiertoprosessiksi. Pääoma tuotantona, joka perustuu palkkatyöhön, edellyttää kiertoa koko liikkeen välttämättömänä ehtona ja momenttina. Tämä tietty tuotannon muoto edellyttää tätä tiettyä vaihdon muotoa, joka saa ilmauksensa rahankierrossa. Tullakseen luoduksi uudelleen koko tuotteen on muututtava rahaksi; se ei voi käydä niin kuin tapahtui tuotannon varhaisemmissa vaiheissa, jolloin vaihto ulottui koskemaan vain ylimääräistä tuotantoa ja ylimääräisiä tuotteita, mutta ei suinkaan tuotantoa kokonaisuudessaan.

Tällaisia ovat ne ristiriidat, jotka tarjoutuvat itsestään yksinkertaisen, objektiivisen, puolueettoman tarkastelun kohteiksi. On jo toinen kysymys, kuinka nämä ristiriidat alituisesti kumoutuvat pääomaan perustuvassa tuotannossa, mutta myös syntyvät alituisesti uudelleen, ja lisäksi kumoutuvat vain väkivaltaisesti (vaikkakin kumoutuminen ilmenee tiettyyn pisteeseen asti rauhallisena tasoittumisena). Tärkeää on ennen muuta todeta näiden ristiriitojen olemassaolo. Kaikki [yksinkertaisen tavaran]kierron ristiriidat heräävät uudelleen henkiin uudessa muodossa. Käyttöarvona tuote on ristiriidassa itsensä kanssa arvona; ts. mikäli tuote on olemassa tietyn laatuksena, spesifisenä esineenä, tiettyjen luonnollisten ominaisuuksien tuotteenä, tarpeen substanssina, se on ristiriidassa oman substanssinsa kanssa, joka sillä arvona on yksinomaan *esineellistyneessä työssä*. Mutta tällä kerralla [pääomankierron oloissa] ristiriitaa ei ole enää annettu *pelkästään muodollisena erona* — kuten oli [yksinkertaisessa] kierrossa —, vaan tässä tuotteen käyttöarvona saamat laatuominaisuudet määräytyvät sen kokonaistarpeen nojalla, jota kaikki vaihtajat tuntevat tätä tuotetta kohtaan, ts. ne määräytyvät kokonaiskulutuksen paljouden nojalla.

Kokonaiskulutus ilmenee tässä tuotteen *mittana* tuotteen ollessa käyttöarvo ja näin ollen myös tuotteen mittana tuotteen ollessa *vaihtoarvo*. Yksinkertaisessa kierrossa tuote oli yksinkertaisesti muutettavissa erityisen käyttöarvon muodosta vaihtoarvon muotoon. Sen rajoitus tuli esiin vain siinä, että tuote oli *luonnollisen ominaislaatunsa* nojalla olemassa siinä tai tässä

erityisessä muodossa, mutta ei arvomuodossa, jossa se olisi ollut vaihdettavissa suoraan kaikkiin muihin tavaroihin. Mutta nyt on tuotteen *luonnollisessa ominaislaadussa* itsessään annettu sen olemassaolon *mitta*. Jotta käyttöarvo voisi muuttua yleiseen muotoon, sitä saa nyt olla olemassa vain tietty määrä; *määrä*, jonka mitta ei sisälly *tuotteessa esineellistyneeseen työhön*, vaan johtuu *tämän tuotteen luonteesta käyttöarvona* ja lisäksi *käyttöarvona muita varten*.

Toisaalta ristiriita, joka sisältyi aikaisemmin siihen että itseään-varten-olevan [IV—18] rahan oli välttämättä edettävä elollista työtä vastaan tapahtuvaan vaihtoon, ilmenee nyt entistä suurempana, koska lisärahan tai lisäarvon on sellaisina ollakseen vaihdettava lisäarvoon. Tuotteella arvona on siis rajansa vieraassa tuotannossa yhtä lailla kuin sillä käyttöarvona on rajansa vieraassa kulutuksessa. Tuotteen ollessa käyttöarvo, sen mittana on tähän spesifiseen tuotteeseen kohdistuvan tarpeen laajuus ja tuotteen ollessa arvo on mittana kierrossa olevan *esineellistyneen työn* paljous. Näin on asetettu väärään asemaan yhtäältä arvon yhdentekevyys sellaisenaan suhteessa käyttöarvoon ja toisaalta esineellistynyt työ yleensä substanssina ja arvon mittana.

{Tutkimuksen tässä vaiheessa ei voi vielä siirtyä kysynnän, tarjonnan, hintojen suhteisiin, sillä näiden kategorioiden varsinaisen kehitys edellyttää pääomaa. Mutta sikäli kuin kysyntä ja tarjonta ovat abstraktisia kategorioita eivätkä ilmaise vielä mitään määrättyjä taloudellisia suhteita, pitäisikö niitä ehkä tarkastella jo yksinkertaisen kierron tai yksinkertaisen tuotannon analyysin yhteydessä?}

Kun tutkimme tässä pääoman yleistä käsitettä, on pantava merkille, että tämä *tuotannon ja arvonlisäyksen ykseys ei ole välittömän*, vaan vain sellainen *prosessi*, joka liittyy tiettyihin ehtoihin, ja kuten kävi jo selväksi, *ulkoisiin* ehtoihin.

{Näimme jo edellä tarkastellessamme pääoman arvonlisäysprosessia, että se edellyttää *yksinkertaista tuotantoprosessia* jo aikaisemmin kehittyneenä prosessina. Samoin on *kysynnän ja tarjonnan* laita sikäli, että yksinkertaisessa vaihdossa edellytetään tuotteeseen kohdistuva tarve. Tuottajan (välittömän tuottajan) *oma* tarve ilmenee toisen kysynnän tarpeena. Itse tämän kysymyksen kehittelyssä on käytävä selväksi mitä on *edellytettävä sitä ennen* ja kaikki se on sitten myöhemmin koottava ensimmäisiin lukuihin.}

[2] PÄÄOMAN PYRKIMYS TUOTANTOVOIMIEN
RAJATTOMAAN KEHITYKSEEN]
KAPITALISTISEN TUOTANNON RAJAT.
LIIKATUOTANTO

Pääoman luoman *absoluuttisen lisäarvon* — esineellistyneen työn entistä suuremman määrän luomisen — ehtona on, että kierron piiri laajenee ja lisäksi jatkuvasti. Yhdessä kohdassa luotu *lisäarvo* vaatii, että *toisessa* kohdassa luodaan toinen lisäarvo, johon edellinen voidaan vaihtaa; se vaatii aluksi vaikka vain kullan ja hopean suurempaa tuotantoa, entistä suuremman määrän rahaa, niin että jos lisäarvo ei voi tulla välittömästi uudelleen pääomaksi, lisäarvo olisi olemassa rahan muodossa uuden pääoman mahdollisuutena. Tästä syystä on pääomaan perustuvan tuotannon ehtona *alituisesti laajenevan kierron piirin luominen*, ja tällöin on samantekevää, laajennetaanko piiriä suoraan *vai luodaanko kierron piiriin lisää tuotantopisteitä*.

Kun kierto ilmeni aluksi annettuna suureena, niin tässä se ilmenee liikkeessä olevana ja itse tuotannon vaikutuksesta laajenevana. Näin kierto itse ilmenee jo tuotannon momenttina. Jos pääoman tendenssinä on näin ollen luoda yhtäältä yhä enemmän lisätyötä, niin sen täydentävänä tendenssinä on luoda myös enemmän vaihdon pisteitä; tässä se osoittaa *absoluuttisen lisäarvon* tai *absoluuttisen lisätyön* kannalta katsottuna, että tendenssinä on synnyttää yhä enemmän lisätyötä oman itsensä täydennykseksi; au fond* tämä osoittaa, että tendenssinä on laajentaa pääomaan perustuva tuotanto tai pääomaa vastaava tuotantotapa kaikkialle. Tendenssi *maailmanmarkkinoiden* luomiseen on annettu välittömästi pääoman käsitteessä. Jokainen raja ilmenee voitettavana rajoituksena. Ennen muuta [pyritään] alistamaan vaihdolle itse tuotannon jokainen momentti ja poistamaan välittömien, vaihtoon astumattomien käyttöarvojen tuotanto; toisin sanoen aikaisempien, pääoman kannalta alkukantaisten tuotantotapojen tilalle pyritään asettamaan pääomaan perustuva tuotanto. *Kaupankäynti* ei ilmene tässä enää sellaisena toimintana, jota itsenäiset tuotannot harjoittavat vaihtaakseen ylijäämiään, vaan itse tuotannon oleellisena kaiken käsittävänä edellytyksenä ja momenttina.

Kaikki välittömän käyttöarvon luomiseen suuntautuva tuotanto vähentää tietenkin niin vaihtajien määrää kuin kiertoon heitettävien vaihtoarvojen summaa ylipäätään ja ennen kaikkea se vähentää lisäarvojen tuotantoa. Siitä johtuu pääoman ten-

* — itse asiassa, varsinaisesti. *Toim.*

denssi 1) laajentaa jatkuvasti kierron piiriä, 2) muuttaa tuotanto kaikissa kohdissa pääoman harjoittamaksi.

Toisaalta *suhteellisen lisäarvon tuotanto*, ts. tuotantovoimien lisäämiseen ja kehittämiseen perustuva lisäarvon tuotanto vaatii uuden kulutuksen luomista; se vaatii, että kulutuksen piiri kierron sisällä laajenee yhtä lailla kuin aikaisemmin [absoluuttisen lisäarvon tuotannossa] tuotannon piiri. *Ensiksi* vaaditaan olemassa olevan kulutuksen määrällistä laajentamista; *toiseksi* vaaditaan uusien tarpeiden luomista laajentamalla olemassa olevien tarpeiden piiriä; *kolmanneksi* vaaditaan uusien tarpeiden tuottamista ja uusien käyttöarvojen löytämistä ja luomista. Toisin sanoen tämä osoittaa, että hankittu lisätyö ei jää pelkästään määrälliseksi lisäykseksi, vaan samalla työn (ja siten lisätyön) laadullisten erojen piiri kasvaa jatkuvasti, että niiden piiri tulee yhä moninaisemmaksi ja sen sisässä tapahtuu yhä suurempaa eriytymistä.

Jos esimerkiksi tuotantovoiman kaksinkertaistuessa riittää kun käytetään 50 taalerin pääomaa siinä missä aikaisemmin tarvittiin 100 taalerin pääoma, jolloin 50 taalerin pääoma ja sitä vastaava välttämätön työ nyt siis vapautuvat, niin [IV—19] vapautuneelle pääomalle ja työlle on luotava uusi, laadullisesti erilainen tuotantohaara, joka synnyttää ja tyydyttää uuden tarpeen. Vanhan tuotantohaaran merkitys säilyy siten että muodostuu varanto uutta haaraa varten, jossa pääoman ja työn suhde muovautuu siinä *uuteen* muotoon.

[Edellytetään] siis koko luonnon tutkimista esineiden uusien hyödyllisten ominaisuuksien löytämiseksi; kaikkien vieraiden ilmastojen ja maiden tuotteiden yleismaailmallista universaalista vaihtoa; luonnonesineiden uusia (keinotekoisia) muokkaustapoja, joilla niille annetaan uusia käyttöarvoja {myöhemmin on viitattava siihen rooliin, jota *yllellisyysesineet* näyttelivät antiikin maailmassa erotukseksi nykyajasta}; maan uumenien kaikinpuolista tutkimista sekä uusien hyödyllisten kaivannaisten että vanhojen kaivannaisten uusien käyttöominaisuuksien löytämiseksi, esimerkiksi niiden uusien ominaisuuksien käyttämiseksi raaka-ainelähteinä jne.; näin ollen luonnontieteiden kehityksen viemistä huippuunsa; ja samoin itse yhteiskunnasta nousevien tarpeiden keksimistä, luomista ja tyydyttämistä. Pääomaan perustuvan tuotannon ehtona on myös yhteiskunnallisen ihmisen kaikkien ominaisuuksien viljeleminen ja hänen tuottamisensa ominaisuuksiltaan ja yhteyksiltään ja tästä syystä myös tarpeiltaan mahdollisimman rikkaana, ihmisen tuottaminen mahdollisimman totaalisenä ja universaalisenä yhteiskunnan tuotteena (sillä voidakseen hyödyntää esineitä monitahoisesti ihmisen on oltava hyödyntämiskykyinen, siis korkeasti kultivoitunut). Tämä uusien tuotantohaarojen, ts. laadullisesti uuden

lisääajan luominen ei merkitse pelkkää työnjakoa, vaan tietyn tuotannon suoltamista omasta itsestään työnä, jolla on uusi käyttöarvo; se on jatkuvasti laajenevan ja laaja-alaisemmaksi tulevan työn lajien, tuotannon lajien järjestelmän kehittymistä, ja näitä lajeja vastaa jatkuvasti laajeneva ja rikkaammaksi tuleva tarpeiden järjestelmä.

Kun siis pääomaan perustuva tuotanto luo yhtäältä universaalisen työn järjestelmän — toisin sanoen lisätyön, arvoa luovan työn — niin toisaalta se luo luonnon ja ihmisen ominaisuuksien yleisen hyväksikäytön järjestelmän, yleisen hyödyllisyyden järjestelmän; yhtä hyvin itse tiede kuin kaikki ihmisen ruumiilliset ja henkiset ominaisuudetkin esiintyvät vain tämän hyödyllisyyden järjestelmän kantajina (Träger), eikä mikään tämän yhteiskunnallisen tuotannon ja vaihdon piirin ulkopuolella oleva ilmene minään *sinänsä korkeampana*, sinänsä oikeutettuna. Siten vasta pääoma luo porvarillisen yhteiskunnan ja yhteiskunnan jäsenten harjoittaman luonnon samoin kuin itse yhteiskunnallisen yhteydenkin universaalisen haltuunoton. Tästä johtuu pääoman suuri sivistävä vaikutus; tästä johtuu, että pääoma luo sellaisen yhteiskunnallisen vaiheen, johon verrattuna kaikki aikaisemmat vaiheet ilmenevät pelkkänä ihmiskunnan *paikallisenä kehityksenä* ja *taikauskaisena luonnonpalvontana*. Vasta kapitalismissa luonnosta tulee ihmiselle pelkkä kohde, pelkkä hyödyn asia; sitä ei tunnusteta enää mahdiksi sinänsä; ja luonnon omien lakien teoreettinen tuntemuskin ilmenee pelkkänä viekkautena näiden lakien alistamiseksi ihmisen tarpeille joko kulutesineinä tai tuotantovälineinä. Tämän tendenssinsä mukaisesti pääoma ylittää yhtä lailla niin kansalliset rajoitukset ja ennakkoluulot kuin luonnon jumalallistamisen ja tiettyihin rajoihin itsetyytyväisesti suljetun olemassa olevien tarpeiden tyydyttämisen ja vanhan elämäntavan uusintamisen. Pääoma suhtautuu kaikkeen tähän tuhoavasti, se mullistaa alituisesti kaikkea tätä, repii maahan kaikki rajoitukset, jotka jarruttavat tuotantovoimien kehitystä, tarpeiden laajentumista, tuotannon monipuolisuutta ja luonnon ja hengen voimien hyväksikäyttöä ja niiden vaihtamista.

Kuitenkaan siitä, että pääoma pitää jokaista sellaista rajaa rajoituksena ja siitä syystä ylittää sen *ideaalisesti*, ajatuksellisesti, ei suinkaan seuraa, että pääoma olisi ylittänyt sen *reaalisesti*, ja koska jokainen tällainen rajoitus on ristiriidassa pääoman tarkoituksen [Bestimmung] kanssa, niin kapitalistinen tuotanto liikkuu ristiriidoissa, joita se alituisesti voittaa, mutta joita se yhtä alituisesti myös asettaa. Eikä siinä kaikki. Se universaaliuus, jota kohti pääoma etenee vastustamattomasti, kohtaa omassa pääoman luonteessa sellaisia rajoituksia, jotka panevat kapitalistisen kehityksen tiettyssä vaiheessa kokemaan, että itse

pääoma on tämän tendenssin suurin este ja ajavat ihmisiä siitä syystä kohti pääoman kumoamista pääoman itsensä kautta.

Näin ollen ne taloustieteilijät, jotka Ricardon tavoin pitävät tuotantoa välittömästi identtisenä pääoman arvon itselisyksen kanssa ja jotka pohtimatta lainkaan sen enempää kulutuksen rajoituksia kuin itse kierron olemassa olevia rajoituksiakaan, sillä kierron on esitettävä kaikissa kohdissa vastikkeita, kiinnittävät kaiken huomionsa tuotantovoimien kehitykseen ja teollisuusväestön kasvuun ja tarkastelevat tarjontaa ottamatta huomioon kysyntää, ovat näin ollen käsittäneet pääoman positiivisen olemuksen oikeammin ja syvemmin kuin ne taloustieteilijät, jotka Sismondin tavoin korostavat kulutuksen ja vastikkeiden olemassa olevan piirin rajoituksia, joskin Sismondi on ymmärtänyt syvemmin pääomaan perustuvan tuotannon rajoittuneisuuden, sen negatiivisen yksipuolisuuden. Ricardo on ymmärtänyt paremmin kapitalistisen tuotannon universaalisen tendenssin, Sismondi puolestaan sen spesifisen rajoittuneisuuden.

Koko riita siitä, onko *liikatuotanto* mahdollinen ja väistämätön pääoman vallitessa, liikkuu sen ympärillä, edellyttäkö pääoman arvonlisäysprosessi tuotannossa välittömästi sen arvon lisäystä kierrossa; onko [IV—20] *tuotantoprosessin* edellyttämä pääoman arvon lisäys sen arvon *reaalista* lisäystä. Ricardoa tietysti jonkin verran epäilyttää, että *vaihtoarvo* ei olekaan arvovaihdon ulkopuolella ja että vain vaihto todistaa sen arvoksi; kuitenkin Ricardo pitää niitä rajoituksia, joihin tuotanto tämän vuoksi törmää, satunnaisina, sellaisina rajoituksina, jotka voiteaan. Ricardo siis liittää sellaisten rajoitusten voittamisen itse pääoman olemukseen, joskin hän joutuu sitten esityksessään usein järjettömyyksiin. Sitä vastoin *Sismondi* ei vain korosta tuotannon törmäävän rajoitukseen, vaan korostaa myös pääoman itsensä luovan tämän rajoituksen, joka johtaa näin ristiriitoihin; tässä yhteydessä Sismondi aavistaa, että näiden ristiriitojen on johdettava pääoman romahtamiseen. Tästä syystä hän haluaisi asettaa ulkoa käsin tavoilla, laeilla jne. tuotannolle rajoituksia, jotka pääoma kuitenkin väistämättä heittäisi yli laidan siksi että ne ovat vain ulkopuolisia ja keinotekoisia rajoituksia. Toisaalta Ricardo ja koko hänen koulukuntansa eivät ole milloinkaan käsittäneet todellisia *nykyaikaisia kriisejä*, joissa tämä pääoman ristiriita latautuu mahtaviksi rajusäiksi, jotka uhkaavat yhä enemmän itse pääomaa yhteiskunnan ja tuotannon perustana.

Ortodoksisen taloustieteen kannalta tehdyt yritykset kieltää yleisen liikatuotannon ilmaantuminen jonain tiettyinä hetkenä ovat tosiasiaassa lapsellisia. Joko menetellään niin kuin esimerkiksi MacCulloch¹⁸², että *pääomaan perustuvan* tuotannon pelastamiseksi jätetään ottamatta huomioon kaikki sen spesifiset omi-

naisuudet, sen käsitelmääritykset ja pidetään sitä päinvastoin *välittömään käyttöarvoon* tähtäävänä yksinkertaisena tuotantona. Oleelliset suhteet jätetään kokonaan syrjään. Tosiasiassa kapitalistisen tuotannon puhdistamiseksi ristiriidoista sen olemassaolo suorastaan torjutaan ja kielletään. Tai sitten menetellään terävämmiin, kuten esimerkiksi *Mill*¹⁸³ (häntä matkii typerä Say): *tarjonta* ja *kysyntä* selitetään identtiseksi ja siksi pakostakin toisiaan vastaaviksi; tarjonta olisi tarkemmin sanottuna kysyntää, joka on mitattu sen [tarjonnan] omalla määrällä.

Tässä vallitsee suuri sekaannus: 1) tämä tarjonnan ja kysynnän identtisyys, jolloin tarjonta on sen [tarjonnan] omalla määrällä mitattua kysyntää, pitää paikkansa vain mikäli tarjonta on *vaihtoarvo*, joka on yhtä kuin tietty määrä esineellistynyttä työtä. Sikäli tarjonta on oman kysyntänsä mitta — mitä nimittäin *arvoon* tulee. Mutta tällaisena arvona tarjonta realisoituu vasta vaihdettaessa *rahaan* ja rahaan vaihdettavana vaihtokohteenä se riippuu 2) omasta *käyttöarvostaan*; käyttöarvona tarjonta taas riippuu siihen kohdistuvan tarpeen määrästä, tarpeen laajuudesta. Mutta käyttöarvona tarjontaa ei ehdottomasti mitata siinä esineellistyneellä työajalla, vaan siinä käytetään mitta, joka on sen vaihtoarvoluonteon ulkopuolella.

Tai sitten väitetään, että *itse tarjonta on määrätyn, tietynarvoisen tuotteen kysyntää* (ja tulee ilmaistuksi tuotteen halutuissa määrissä). Jos siis tarjottu tuote ei mene kaupaksi, se todistaa, että tarjottua on tuotettu liikaa ja tarjoajan kysymää tavaraa taas liian vähän. Ei siis olisikaan olemassa yleistä ylituotantoa, vaan yhtä artikkelia tai joitakin artikkeleita tuotettaisiin liikaa, mutta toisia puolestaan liian vähän. Tällöin taas unohdetaan, että tuotantopääoma ei suinkaan tarvitse tiettyä käyttöarvoa, vaan itseään varten olevaa *arvoa*, ts. rahaa; ei rahaa kiertovälineen määrityksessä, vaan rikkauden yleisenä muotona eli yhtäältä pääoman realisoinnin muotona ja toisaalta pääoman alkuperäiseen, uinuvaan tilaansa paluun muotona.

Mutta kun väitetään, että rahaa tuotettaisiin *liian vähän*, se merkitsee itse asiassa vain samaa kuin väite, että tuotanto ei käy yksiin arvonlisäyksen kanssa, että siis on olemassa *liikatuotantoa*, tai — mikä merkitsee samaa — on sellaista tuotantoa, jonka tuote ei ole muutettavissa rahaksi, ei ole muutettavissa *arvoksi*; on tuotantoa, joka ei osoittaudu arvoksi kierrossa. Tästä johtuu rahasilmänkääntäjien (myös Proudhonin jne.) illuusio, että rahan kalleuden vuoksi on olemassa *kiertovälineiden* puutetta ja siksi on luotava keinotekoisesti enemmän rahaa. (Katso myös birminghamilaiset, esimerkiksi »*Kaksoset*»¹⁸⁴.)

Tai sitten sanotaan, että *yhteiskunnalliselta kannalta katsoen tuotanto ja kulutus* ovat sama asia, että siis toinen näistä kahdesta ei voi milloinkaan muodostaa liikamäärää toiseen nähden eikä

niiden välillä voi vallita epäsuhdetta. Yhteiskunnallisella näkökannalla ymmärretään tässä sellaista abstrahointia, jossa nimenomaan *jätetään huomioon ottamatta* tietty yhteiskunnallinen struktuuri ja tietyt yhteiskunnalliset suhteet ja näin ollen myös niistä johtuvat ristiriidat. Jo *Storch* on *Saytä* vastaan väittäessään huomauttanut aivan oikein, että suuri osa kulutuksesta ei ole [henkilökohtaisten kulutusesineiden] välitöntä käyttöä, vaan tuotantoprosessissa tapahtuvaa kulutusta, esimerkiksi koneiden, hiilen, öljyn, välttämättömien rakennelmien jne. kulutusta¹⁸⁵. Tämä kulutus [IV—21] ei ole suinkaan identtinen tässä käsiteltävän kulutuksen kanssa. Samoin *Malthus* ja *Sismondi* ovat oikein huomauttaneet, että esimerkiksi työläisten kuluttaminen ei suinkaan ole sellaista kulutusta, joka sinänsä *tyydyttäisi* kapitalistin¹⁸⁶. Samastettaessa tuotanto ja kulutus heitetään arvonnäköyksen momentti kokonaan syrjään ja tuotanto ja kulutus asetetaan yksinkertaisesti toisiaan vastaan, ts. edellytetään tuotanto, joka perustuu välittömästi suoraan *käyttöarvoon*, eikä siis pääomaan.

Tai jos asia ilmaistaan *socialistisesti*: työ ja työn vaihto, ts. tuotanto ja tuotteiden vaihto (kierto), muodostavat koko prosessin; miten silloin voisi syntyä epäsuhte paitsi vahingossa, virheellisen laskelman tähden? Työtä ei tässä tarkastella palkkatyönä eikä pääomaa pääomana. Yhtäältä pääomaan perustuvan tuotannon tulokset otetaan mukaan; toisaalta näiden tulosten edellytykset ja ehdot kielletään: välttämätön työ lisätyöllä ja lisätyötä varten asetettuna työnä.

Tai sitten väitetään — niin tekee esimerkiksi *Ricardo*¹⁸⁷ — että kun tuotantokustannukset säätelevät itse tuotantoa, niin tuotanto säätelee itse itseään, ja ellei jokin tuotantohaara saa aikaan arvonnäköyystä, pääoma siirtyy tiettyssä määrin pois siltä ja heittäytyy toiseen kohtaan missä sitä tarvitaan. Mutta vaikka jätettäisiin ottamatta huomioon, että itse tällaisen tasapainotuksen välttämättömyys *edellyttää* yhtäläisyyden puutetta, disharmoniaa ja siten ristiriitaa, niin liikatuotannon yleisessä kriisissä ei vallitse ristiriita tuotantopääoman eri lajien välillä, vaan teollisuuspääoman ja lainapääoman välillä, yhtäältä tuotantoprosessiin suoraan liittyvän pääoman ja toisaalta tuotantoprosessin ulkopuolella rahan ominaisuudessa itsenäisenä (suhteellisen itsenäisenä) esiintyvän pääoman välillä.

Kun vihdoin oletetaan *määräsuhteiden tuotanto* (senkin esittää jo *Ricardo* ym.) [niin siinä unohdetaan että] jos pääoman tendenssinä on jakaantua oikeissa määräsuhteissa, niin sen aivan yhtä välttämättömänä tendenssinä on ylittää määräsuhteisuuden rajat, sillä pääoma ajaa määrättömästi takaa lisätyötä, lisätuottavuutta, lisäkulutusta jne.

(*Kilpailussa* tämä pääoman sisäinen tendenssi ilmenee pak-

kona, johon *vieras* pääoma sen saattaa ja joka vaatii sen ylittämään oikeat määräsuhteet herkeämättömällä vaatimuksellaan: eteenpäin, *mars, mars!* Taloustieteilijät eivät ole vielä milloinkaan esittäneet oikein vapaata kilpailua — sen on hra *Wakefield* vainunnut oikein kommentoidessaan Smithiä¹⁸⁸ —, niin paljon kuin asiasta löpötelläänkin ja niin suuressa määrin kuin se onkin koko porvarillisen, pääomaan pohjautuvan tuotannon perusta. Se on ymmärretty vain kielteisesti, monopolien, ammattikuntien, lakeihin perustuvan säätelyn jne. kieltämisenä, feodaalisen tuotannon kieltämisenä. Mutta onhan sen toki oltava myös jotakin *itseään-varten*-olevaa, koska pelkkä nolla on tyhjää kieltämistä, sellaisen rajan jättämistä huomiotta, joka syntyy heti uudelleen monopolin muodossa, luonnollisten monopolien muodossa jne. Käsitteellisesti *kilpailu* ei ole mitään muuta kuin *pääoman sisäinen luonne*, sen oleellinen määrittäminen, joka ilmenee ja toteutuu monien pääomien vaikutuksessa toisiinsa, ei ole mitään muuta kuin sisäinen tendenssi, joka esiintyy ulkoisena välttämättömyytenä. Pääoma on olemassa ja voi olla olemassa vain monina pääomina ja pääoman itsemäärittäminen ilmenee näin ollen pääomien vaikutuksena toisiinsa.)

Pääoma on yhtä suuressa määrin *määräsuhteisen tuotannon* keskeytymätöntä asettamista kuin sen keskeytymätöntä kumoamistaakin. Olemassa oleva määräsuhteiden suhde on aina kumottava luomalla lisäarvoja ja lisäämällä tuotantovoimia. Jos vaaditaan, että tuotantoa pitää laajentaa *samanaikaisesti* ja *yhtäläisesti samoissa määräsuhteissa*, silloin pääomalle asetetaan ulkopuolisia vaatimuksia, jotka eivät suinkaan johdu siitä itsestään; samalla olemassa olevien määräsuhteiden asettamien rajojen ylitys yhdellä tuotantohaaralla johtaa määräsuhteiden ylityksiin kaikilla tuotantohaaroilla ja lisäksi epäsuhtaisesti. Koska emme ole vielä toistaiseksi päässeet *liikkuvan pääoman* määrittämiseen ja koska meillä on yhä toisella puolen kierto ja toisella pääoma, ts. koska meillä on tuotanto kierron edellytyksenä tai perustana, josta kierto lähtee, niin jo tuotannon kannalta katsottuna kierto on suhteessa kulutukseen ja tuotantoon — toisin sanoen lisätyö esiintyy vastikkeena ja johtaa työn spesialisoitumiseen muodoiltaan yhä rikkaammaksi.

Pääoman sivilisoivien tendenssien jne. täytyy *an sich** sisältyä pääoman yksinkertaiseen käsitteeseen; nämä tendenssit eivät saa ilmetä pelkästään ulkoisina seurauksina, kuten on tehty tähänastisissa taloustieteellisissä teoksissa. Samoin on osoitettava, että pääoman yksinkertaiseen käsitteeseen sisältyvät jo piilevässä muodossa ne ristiriidat, jotka tulevat myöhemmin näkyviin.

* — »itsessään», mahdollisuutena, piilevästi, potentiaalisesti. *Toim.*

Pääoman arvonlisäysprosessi on toistaiseksi ollut meille vain erillisiä, suhteessa toisiinsa yhdentekeviä momenteja; ne edellyttävät sisäisesti toisiaan ja etsivät ulkoisesti toisiaan; ne voivat joko löytää toisensa tai olla löytämättä, kattaa toisensa tai olla kattamatta, vastata toisiaan tai olla vastaamatta. Yhteenkuuluvan kokonaisuuden sisäinen välttämättömyys ja sen olemassaolo itsenäisten, toisiaan kohtaan yhdentekevien momenttien muodossa muodostaa jo [IV—22] ristiriitojen perustan.

Mutta siinä ei ole suinkaan vielä kaikki. Ristiriita tuotantoprosessin ja arvonlisäysprosessin välillä — pääoma on käsitteensä mukaan näiden kahden ykseys — on muotoiltava vielä immanenttisemmin kuin prosessin tai pikemminkin prosessien kokonaisuuden erillisten momenttien yhdentekevänä, näennäisen riippumattomana ilmenemisenä toisiaan kohtaan.

Jos asiaan paneudutaan lähemmin, niin ennen muuta *on olemassa raja, joka ei ole ominainen tuotannolle yleensä, vaan pääomaan perustuvalla tuotannolle*. Tämä raja on kaksinainen tai pikemminkin kyseessä on sama raja, jota tarkastellaan kahdelta taholta. Jos tässä osoitetaan, että pääomaan sisältyy erityinen tuotannon rajoitus — joka on ristiriidassa sen pääoman yleisen tendenssin kanssa, että se haluaa ylittää tuotannon jokaisen rajoituksen — se riittää jo paljastamaan *liikatuotannon* perustan, kehittyneen pääoman perusristiriidan; se riittää ylipäätään paljastamaan, että pääoma ei ole tuotantovoimien kehityksen *absoluuttinen* muoto, kuten taloustieteilijät luulevat, että pääoma on tuotantovoimien kehityksen absoluuttinen muoto yhtä vähän kuin se on sellainen rikkauden muoto, joka kävisi absoluuttisesti yhteen tuotantovoimien kehityksen kanssa.

Pääomaa edeltävät tuotantovoimat näyttävät pääoman kannalta katsottuna pelkiltä tuotantovoimien kahleilta. Itse pääoma taas, jos se ymmärretään oikein, esiintyy tuotantovoimien kehityksen ehtona niin kauan kuin nämä tuotantovoimat tarvitsevat ulkopuolista kannustinta, joka samalla on suitsina niille: tuotantovoimien kurinpitoa, joka niiden kehityksen tietyssä vaiheessa muuttuu turhaksi painolastiksi, aivan samoin kuin [aikoinaan keskiajan] ammattikunnat jne. Näiden immanenttisten rajojen täytyy käydä yksiin itse pääoman luonnon kanssa, sen oleellisten käsitelmääritysten kanssa. Näitä välttämättömiä rajoja ovat:

- 1) *välttämätön työ* elollisen työvoiman vaihtoarvon rajana eli teollisuusväestön työpalkan rajana;
- 2) *lisäarvo* lisätyöajan rajana ja suhteelliseen työaikaan nähden tuotantovoimien kehityksen rajana;
- 3) mikä merkitsee samaa, *rahaksi muuttuminen*, vaihtoarvo ylipäätään tuotannon rajana; toisin sanoen arvoon perustuva

vaihto tai vaihtoon perustuva arvo tuotannon rajana. Tämä puolestaan merkitsee

4) jälleen samaa, ei mitään muuta kuin että vaihtoarvo on *käyttöarvojen tuotannon rajoitus*; toisin sanoen tullakseen ylipäättään tuotannon kohteeksi reaalisen rikkauden on otettava *määrätty*, siitä itsestään eroava muoto, ts. muoto, joka absoluuttisesti ei ole sen kanssa identtinen.

Toisaalta pääoman *yleisestä tendenssistä* käy ilmi (tämä sama tuli esiin yksinkertaisessa kierrossa siten, että raha kiertövälineenä ilmeni jonakin pelkästään ohimenevänä ja ilman että sillä olisi itsenäistä välttämättömyyttä eikä se siitä syystä ilmennyt [tuotantoprosessin] rajana eikä rajoituksena), että se unohtaa ja jättää ottamatta huomioon:

1) välttämättömän työn elollisen työvoiman vaihtoarvon rajana; 2) lisäarvon lisätyön ja tuotantovoimien kehityksen rajana; 3) rahan tuotannon rajana; 4) vaihtoarvon aiheuttaman käyttöarvojen tuotannon rajoittamisen.

Hinc* liikatuotanto, ts. kaikkien näiden pääomaan perustuvan tuotannon välttämättömien momenttien äkillinen *muistaminen*; tästä johtuu yleinen arvon aleneminen kun nämä välttämättömät momentit unohdetaan. Samalla tämä asettaa pääoman tehtäväksi yrittää tuotantovoimien kehityksen korkeammalla asteella jne. yhä uudelleen [toteuttaa omien rajoitustensa ylityksen], mikä taas merkitsee joka kerta sen yhä suurempaa romahdusta *pääomana*. Näin ollen on selvää, että mitä pitemmälle pääoma on kehittynyt, sitä enemmän se osoittautuu tuotannon rajaksi — ja siitä syystä myös kulutuksen rajaksi — puhumattakaan niistä muista ristiriidoista, jotka tekevät pääoman tuotannon ja kierron rasittavaksi rajaksi.

{Koko *luottolaitos* ja siihen liittyvä kaupankäynnin, keinotellun jne. paisuminen perustuu välttämättömyyteen laajentaa kierron ja vaihdon alueen rajoja ja ylittää ne. Se tulee jättimäisemmin, klassisemmin ilmi kansojen kuin yksilöiden kohdalla. Niinpä esimerkiksi englantilaisten on pakko *antaa lainaa* vieraille kansoille pitääkseen nämä asiakkaina. Au fond** englantilainen kapitalisti vaihtaa kahteen kertaan *tuotantoa harjoittavan* englantilaisen pääoman kanssa: 1) englantilaisena kapitalistina, 2) jenkkinä jne. eli missä tahansa muussa muodossa, mihin hän on rahansa sijoittanut.}

{Viittauksia pääomaan *tuotannon rajana* esittää esimerkiksi *Hodgskin*:

»[Yhteiskunnan] nykyisessä vaiheessa [kun työläiset eivät ole milloinkaan olleet pääoman omistajia] kaikki pääoman kasaaminen lisää työläisiltä

* — tästä johtuu. *Toim.*

** — tosiasiaassa. *Toim.*

vaaditun voiton summaa ja poistaa kaiken sellaisen työn, joka takaisi työläisille mukiinmenevän toimeentulon» [*Hodgskin Thomas. Popular Political Economy. Lontoo 1827, s. 246*]. »*Voitto on tuotannon raja*».¹⁸⁹

Ulkomaankaupalla avarretaan vaihdon rajoja ja tehdään kapitalisteille mahdolliseksi kuluttaa enemmän lisätyötä:

»Kun ajatellaan muutamien vuosien jaksoa, maailma ei voi sen kuluessa ottaa meiltä sen enempää kuin me voimme ottaa maailmalta... Nekin voitot, joita kauppiaamme hankkivat ulkomaankaupasta, maksavat kotimaiset kuluttajat ostamalla niitä tavaroita, joita tuodaan vientitavaroiden sijaan... Ulkomaankauppa on pelkkää vaihtokauppaa, ja tavaroita vaihdetaan kapitalistin mukavuutta ja nautintoa varten. [IV—23] Mutta hänkin voi kuluttaa tavaraa vain tiettyyn rajaan asti. Hän vaihtaa puuvillatuotteita ulkomaisiin viineihin ja silkkikankaisiin. Mutta nämä viinit ja silkkikankaat *edustavat meidän oman väestömmen pelkkää lisätyötä* aivan samoin kuin vaatetavarat ja puuvillatuotteetkin; ja tällä tavoin *kapitalistin tuhovoima kasvaa rajattomasti*. Niin luontoa *vedetään nenästä*» (»*The Source and Remedy of the National Difficulties, deduced from Principles of Political Economy, in a Letter to Lord John Russel*». Lontoo 1821, s. 17—18).

Siitä missä määrin *liikatarjonta* liittyy välttämättömän työn olemassa oleviin *rajoihin*:

»Työläisten taholta tuleva [työtilaisuuksien] kasvanut kysyntä osoittaa taipumusta ottaa itselle pienempi osa tuotteesta ja jättää suurempi osa työnantajille; ja jos sen väitetään *kulutusta vähentämällä lisäävän markkinoiden liiallista täyttymistä*, niin voin vain todeta, että *liikatarjonta merkitsee samaa kuin korkeat voitot*» (»*An Inquiry into those Principles, respecting the Nature of Demand and Necessity of Consumption, lately advocated by Mr. Malthus*». Lontoo 1821, s. 59).

Seuraavat sanat ilmaisevat täydellisesti toisen puolen [kapitalistiselle tuotannolle ominaisesta] ristiriidasta.

»[Pääoman] harjoittama käytäntö pysyttää työ siinä pisteessä missä se voi tuottaa työläisen toimeentulon lisäksi voittoa kapitalistille, on ristiriidassa... tuotantoa säätelevän luonnonlain kanssa» (*Hodgskin. Mts. 238*).

»Mitä enemmän pääoma kasaantuu, sitä enemmän *kapitalistin itselleen vaatima voittosumma* kasvaa; täten luodaan *keinotekoinen pidäke* [artificial check] tuotannon ja väestön kasvulle» (sama, s. 246).

Malthus esittää seuraavasti ne ristiriidat, jotka vallitsevat yhtäältä tuotantovälineenä ylipäätään olevan pääoman ja toisaalta arvon tuottamisen välineenä olevan pääoman välillä:

»Voitot mitataan aina *arvolla* eikä koskaan [tuotteiden] *määrällä*... Maan *riikkaus* riippuu osaksi *tuotemäärästä*, joka on saatu aikaan maan työllä ja osaksi *tämän määrän sellaisesta sovittamisesta olemassa olevan väestön tarpeisiin ja ostokykyyn*, jonka lasketaan antavan tälle tuotemäärälle arvon. On ehdottoman varmaa, että kumpikaan tekijä ei yksin määrää rikkautta. Mutta rikkauden ja arvon liittyy ehkä kaikkein läheisimmin yhteen se, että *arvo on välttämätön rikkauden tuottamiselle*... Sen arvon, joka tavaroille annetaan, ts. sen työn, jonka ihmiset ovat valmiit uhraamaan pitääkseen tavarat jatkuvasti saatavilla, voi sanoa todellisen asiaintilan mukaan olevan rikkauden *miltei ainoa syy*... Pelkkä tuottavassa työssä pidettyjen työläisten *kulutuskysyntä ei voi milloinkaan yksin* synnyttää motiivia pääoman kasaami-

selle ja käytölle... *Pelkät tuotantovoimat eivät vielä takaa vastaavan rikkautentason luomista, yhtä vähän kuin väestönkasvukaan...* Siihen vaaditaan sellaista tuotteiden jakoa ja sellaista tuotteiden sopeuttamista niitä kuluttavien tarpeisiin, että *koko tuotepaljouden vaihtoarvo* pääsee jatkuvasti kasvamaan; ...toisin sanoen vasta kaikkeen tuotettuun kohdistuva pidäkkeetön kysyntä päästää tuotantovoimat vaikuttamaan täydellä teholla» («Principles of Political Economy», 2nd edition. Lontoo 1836, s. 266, 301, 302, 315, 361, 311, 361).

On totta että tällaista kysyntää syntyy luotaessa jatkuvasti uusia teollisuudenaloja (ja laajennettaessa *vastavuoroisesti* vanhoja aloja), minkä seurauksena vanhat alat saavat uusia *markkinoita* jne. Tuotanto luo tosiasiasa itse kysyntää lisäämällä työpaikkoja jo olemassa olevilla aloilla ja luomalla uusia aloja, joilla uudet kapitalistit palkkaavat jälleen uusia työläisiä ja samalla nämä uudet alat muodostavat vuorostaan markkinoita vanhoille aloille. Mutta toisaalta

»tuottavan työläisen itsensä luoma kysyntä ei voi milloinkaan olla riittävää kysyntää, koska se ei ulotu kaikkiin hänen tuottamiinsa tuotteisiin. Jos näin tapahtuisi, voittoa ei olisi eikä niin ollen myöskään motiivia käyttää työläisen työtä. Mistä tahansa hyölykkeestä saatavan voiton pelkkä olemassaolo jo edellyttää *kysyntää, joka ylittää kyseisen tavaran tuottaneen työläisen aikaansaaman kysynnän*» [sama, s. 405, julkaisijan alaviitta]. »Sekä työläisiä että pääomia voi osoittautua olevan yllin kyllin jos vertailukohdaksi otetaan niiden voittoa tuottava käyttö» [sama, s. 414, alaviitta].}

{On pantava merkille kohdassa 3*, johon palaamme heti, että tilapäinen kasaantuminen, jona pääoma ilmenee suhteessa työhön ja jonka kautta pääomalla on komentovalta työhön, on aluksi [yhtäältä] pelkkää *lisätyötä* itseään *lisätuotteen* muodossa ja toisaalta *vieraaseen rinnakkaisesti olemassa olevaan työhön kohdistuvana vaatimuksena*¹⁹⁰.}

Tässä ei ole tietenkään vielä kysymys liikatuotannon tarkastelemisesta määritteisydessään, vaan vasta liikatuotannon alkion erittelystä siinä muodossa, missä se alun perin sisältyy itse pääomasuhteeseen. Siksi meidän ei tarvitse myöskään ottaa vielä lukuun muita omistavia ja kuluttavia jne. luokkia, jotka eivät tuota, vaan elävät tuloistaan, siis harjoittavat vaihtoa pääoman kanssa, muodostavat vaihtokeskuksia pääomalle. Voimme osittain sivuta näitä luokkia (joskin se sopii paremmin *kasaantumisen* yhteydessä) mikäli niillä on ollut huomattava merkitys pääoman historiallisessa muodostumisessa.

Kierron ja vaihdon piiri on supistunut voimakkaasti orjuuteen perustuvassa tuotannossa ja patriarkaalisessa maataloudessa; niissä suurin osa väestöstä tyydyttää tarpeensa välittömästi omalla työllään, eikä etenkään orja esiinny lainkaan *vaihtavana*.

* Ks. tämän teoksen I osan s. 251. *Toim.*

Mutta pääomaan perustuvan tuotannon kaikissa kohdissa välittää vaihto kulutusta eikä työllä ole milloinkaan *välitöntä* käyttöarvoa sille, joka tekee työn. Koko [IV—24] kapitalistisen tuotannon perusta on työ vaihtoarvona ja vaihtoarvon luoja.

No niin. Ennen muuta on näin: toisin kuin orja, palkkatyöläinen itse on kierron itsenäinen keskus, vaihdon harjoittaja, vaihtoarvoa luova ja sitä vaihdon avulla saava ihminen. *Ensiksi* se tapahtuu sen vaihdon välityksellä, jossa vaihdettavina ovat työpalkaksi määrätty pääomanosa ja elollinen työvoima. Vaihdon ansiosta tämän pääomanosan *vaihtoarvo* on annettu välittömästi ennen kuin pääoma astuu jälleen ulos tuotantoprosessista ja sisään kiertoon; toisin sanoen itse tämä vaihto voidaan yhä vielä käsittää kierron tapahtumaksi. *Toiseksi* omia työläisiä lukuun ottamatta kaikki muut työläiset ovat jokaista kapitalistia vastassa ei työläisinä, vaan kuluttajina, vaihtoarvojen (työpalkan) omistajina, kapitalistin tavaraan vaihdettavan rahan omistajina. Jokainen näistä työläisistä on kierron keskus, josta vaihtotapahtuma lähtee ja joka säilyttää pääoman vaihtoarvon. He muodostavat suhteellisesti hyvin suuren osan kuluttajista — joskaan ei aivan niin suurta kuin yleisesti kuvitellaan mikäli puhutaan varsinaisista teollisuustyöläisistä. Mitä suurempi heidän lukumääränsä on, mitä suurempi teollisuustyöväestö on määrältään ja mitä merkittävämpi rahamäärä heillä on käytettävissään, sitä suurempi on vaihtoalue pääomaa varten. Olemme nähneet että pääoman tendenssinä on kasvattaa teollisuustyöväestö mahdollisimman suureksi.*

Yhden kapitalistin suhde *toisen* kapitalistin työläisiin ei varsinaisesti vielä lainkaan koske meitä. Tämä suhde osoittaa vain kunkin kapitalistin illuusiota, mutta ei muuta lainkaan pääoman yleistä suhdetta työhön. Jos asia koskee omaa työläistä, jokainen kapitalisti tietää, että hän ei ole tähän nähden tuottajan suhteessa kuluttajaan ja hän haluaa mahdollisuuksien mukaan rajoittaa työläisensä kulutusta, ts. tämän vaihtokykä, tämän työpalkkaa. Jokainen kapitalisti tietysti haluaa, että *toisten* kapitalistien työläiset olisivat hänen tavaransa mahdollisimman suuria kuluttajia. Mutta *jokaisen* kapitalistin suhde *omiin* työläisiinsä on *pääoman ja työn yleinen suhde*, oleellinen suhde. Tästä juuri syntyykin se illuusio — ja se pitää paikkansa jokaisen yksittäisen kapitalistin kohdalla erotukseksi kaikista muista — että hänen omia työläisiään *lukuun ottamatta* on häntä vastassa muu työväenluokka *kuluttajana* ja *vaihdon subjektina*, ei työläisenä, vaan rahan kuluttajana. Tällöin unohdetaan että niin kuin *Malthus* sanoo

* Marx on kirjoittanut käsikirjoitukseen tämän kappaleen jälkeen omalle rivilleen: »*Tammikuu (1858)*». Käsikirjoitussivun kuvajäljennös julkaistaan sivulla 357. *Toim.*

»mistä tahansa hyödykkeestä saatavan voiton pelkkä olemassaolo jo edellyttää kysyntää, joka ylittää kyseisen tavaran tuottaneen työläisen aikaansaaman kysynnän» ja että näin ollen »tuottavan työläisen itsensä luoma kysyntä ei voi milloinkaan olla riittävää kysyntää» [»Principles of Political Economy», 2nd edition. Lontoo 1836, s. 405, julkaisijan alaviitta].

Koska yksi tuotanto saattaa toisen liikkeeseen ja luo näin ollen itselleen kuluttajia *vieraan* pääoman työläisistä, niin itse tuotannon luoma työväenluokan kysyntä *ilmenee* kullekin eriliselle kapitalistille »riittävänä kysyntänä». Tämä itse tuotannon luoma kysyntä ajaa tuotantoa ylittämään ne *määräsuhteet*, joiden puitteissa sen pitäisi toteutua työläisten [maksukykyiseen kysyntään] nähden; yhtäältä tuotannon täytyisi ylittää nämä rajat; toisaalta jos »tuottavan työläisen itsensä luoma kysyntä» loppuu tai supistuu, silloin seuraa romahdus. Silloin pääoma itse ei pidä *työläisten taholta tulevaa kysyntää* — ts. palkan maksua, jolle tämä kysyntä perustuu — hyötynä, vaan menetyksenä. Toisin sanoen *pääoman ja työn välinen immanenttinen suhde* alkaa tulla esiin tässä.

Jälleen pääomien kilpailu, niiden välinpitämättömyys toisiaan kohtaan ja itsenäisyys toisiinsa nähden johtaa tässä siihen, että jokainen erillinen pääoma *ei* suhtaudu koko muun pääoman työläisiin *työläisinä*. Hinc* — hillitön pyrkimys ylittää oikeiden määräsuhteiden rajat. Pääoman vallan erottaa [esikapitalistisista] suhteista juuri se, että *työläinen* on pääomaa vastassa kuluttajana ja vaihtoarvon asettajana, on pääomaa vastassa *rahan haltijan* muodossa, rahana, kierron yksinkertaisena keskuksena — työläisestä tulee yksi loputtoman monista kierron keskuksista, mikä pyyhkii pois hänen määritteisyytensä työläisenä.

{Asia on aivan samoin siinä tuotannon itsensä luomassa kysynnässä, joka kohdistuu raaka-aineisiin, puolivalmisteisiin, koneisiin, yhteydenpitovälineisiin ja tuotannossa käytettyihin apuaineisiin: väreihin, hiileen, taliin, saippuaan jne. Niin kauan kuin vaihto tapahtuu itse tuottajien kesken tämä kysyntä on maksukykyisenä, vaihtoarvoa asettavana riittävää ja tyydyttävää. Sen riittämättömyys tulee ilmi niin pian kuin lopputuote kohtaa rajansa välittömässä ja lopullisessa kulutuksessa. Tämä [riittävän kysynnän] *näennäisyys*, joka ajaa tuotannon ylittämään oikean määräsuhteen rajat, pohjautuu sekin pääoman olemukseen, joka *on* jotakin oman itsensä torjuvaa (sich von sich repellirendes), ts. toisiaan kohtaan täysin välinpitämättömien pääomien moninaisuutta; tätä on selvitettävä lähemmin kilpailun yhteydessä. Mikäli kapitalisti *ostaa* toiselta kapitalistilta, ostaa tai myy tavaran, he ovat yksinkertaisessa vaihtosuhteessa; he eivät suhteudu toisiinsa pääomina. Se *oikea* (kuviteltu) määräsuh-

* — tästä johtuu. *Toim.*

de, jossa heidän täytyisi keskenään vaihtaa jotta he saavat lopulta pääomana mahdollisuuden lisätä arvoaan, jää heidän keskinäisen suhteensa *ulkopuolelle*.}

Ennen muuta: pääoma pakottaa työläiset lisätyöhön yli välttämättömän työn. Vain siten pääoma lisää arvoaan ja luo lisäarvoa. Mutta toisaalta pääoma asettaa välttämättömän työn vain *sikäli kuin ja siinä määrin kuin* [pääoman käyttämä] työ on lisätyötä, joka *voidaan realisoida lisäarvona*. Pääoma asettaa siis lisätyön välttämättömän työn ehdoksi ja lisäarvon rajaksi esi-neellistyneelle työlle, ts. arvolle yleensä. Niin pian kuin pääoma ei voi asettaa lisätyötä, se ei aseta myöskään välttämätöntä työtä ja kapitalistisella perustalla vain pääoma voi asettaa välttämättömän työn. Pääoma siis rajoittaa — niin kuin englantilaiset asian ilmaisevat, keinotekoisella pidäkkeellä (artificial check)* — työtä ja arvon luomista, ja lisäksi samasta syystä kuin se asettaa lisätyötä ja lisäarvoa ja samassa määrin kuin se asettaa ne. Pääoma asettaa siis luonteensa mukaisesti [IV—25] työlle ja arvon luomiselle *rajan*, joka on ristiriidassa pääoman tendenssin kanssa laajentaa niitä rajattomiin. Asettaessaan yhtäältä itselleen *spesifisen* rajan ja ajaessaan toisaalta tuotantoa ylitämään *jokaisen* rajan pääoma on elävä ristiriita.

{Koska arvo muodostaa pääoman perustan eikä pääomaa siis voi olla olemassa muutoin kuin sen *arvon vastiketta* vastaan tapahtuvan vaihdon välityksellä, pääoma työntää väistämättä pääoman luotaan. Näin ollen *universaalinen pääoma*, jota vastassa ei olisi vieraita, sen kanssa vaihtoa harjoittavia pääomia — ja tutkimuksemme tässä vaiheessa pääomalla ei ole vastassaan muuta kuin palkkatyö ja oma itsensä — on mahdottomuus. Realisoituna vaihtoarvona pääomaan jo sisältyy se, että pääomat työntävät toisiaan luotaan.}

Kun pääoma näin yhtäältä tekee lisätyön ja sen *vaihtamisen* [toiseen] *lisätyöhön*** välttämättömän työn ehdoksi ja näin ollen *työvoiman* vaihtokeskukseksi tekemisen ehdoksi — ja jo tämän perusteella vaihdon alue supistuu ja tehdään ehdolliseksi —, niin toisaalta pääomalle on yhtä oleellista rajoittaa työläisen kulutus hänen työvoimansa uusintamiselle välttämättömiin tarvikkeisiin, tehdä *välttämätöntä työtä* ilmaiseva *arvo* työvoiman arvon realisoinnin rajaksi ja näin ollen myös työläisen *vaihtokyvyn* rajaksi ja pyrkiä supistamaan tämän välttämättömän työn suhde lisätyöhön minimiinsä. Se johtaa vaihdon alueen uuteen rajoittamiseen, mutta tämä on edellisen tavoin aivan yhtä identtinen pääoman sen tendenssin kanssa, että pääoma suhtautuu jokaiseen arvonsa itsekasvun rajaan [voitettavana]

* Ks. tämän teoksen I osan s. 351. *Toim.*

** — ts. vaihtoprosessissa realisoituneeseen lisätyöhön. *Toim.*

rajoituksena. Siis pääoman arvon määrätön kasvu — arvon määrätön asettaminen — on tässä ehdottoman identtinen vaihtoalueen rajoittamisen kanssa, ts. arvon lisäämisen mahdollisuuden rajoittamisen, tuotantoprosessissa luodun arvon realisoinnin rajoittamisen kanssa.

Tuotantovoiman laita on samoin. Yhtäältä pääoman tendenssinä on väistämättä kasvattaa tuotantovoimaa äärimmilleen lisätäkseen suhteellista *lisäaikaa*. Toisaalta siten lyhennetään *välttämätöntä työaikaa*, siis vähennetään työläisten vaihtokykyä. Edelleen — kuten olemme nähneet* — suhteellinen *lisäarvo* kasvaa huomattavasti vähemmän kuin tuotantovoima ja lisäksi tämä suhde [lisäarvon kasvun suhde tuotantovoiman kasvuun] pienenee aina sitä enemmän mitä pitemmälle tuotantovoima on jo kehittynyt. *Mutta tuotteiden paljous kasvaa vastaavassa suhteessa*; ellei näin kävisi, silloin vapautuisi uutta pääomaa, samoin työtäkin, eivätkä ne menisi kiertoon. Mutta samassa määrin kuin tuotteiden paljous kasvaa, tulee tuotteisiin sisältyvän työajan realisointi vaikeammaksi, sillä kulutusta vaaditaan yhä enemmän laajenemaan.

(Käsitlemme toistaiseksi tässä vain kysymystä miten pääoman *arvonlisäys*prosessi osoittautuu samalla sen arvon *alenemisen* prosessiksi. Tähän ei kuulu vielä kysymys siitä, missä määrin pääoma, jonka tendenssinä on *kasvattaa tuotantovoimia rajattomasti*, samalla myös tekee *tärkeimmän tuotantovoiman*, itse *ihmisen*, yksipuoliseksi, tyypistää häntä jne., ei ylipäätänsä kysymys siitä missä määrin pääoman tendenssinä on rajoittaa tuotantovoimia.)

Pääoma tekee siis *välttämättömän työajan* rajaksi elollisen työvoiman vaihtoarvolle, *lisätyöajan* rajaksi välttämättömälle työajalle ja *lisäarvon* rajaksi lisätyöajalle; samaan aikaan pääoma ajaa tuotantoa ylittämään kaikki nämä rajat sikäli että se asettaa *työvoiman* pääomaa vastaan yksinkertaisesti vaihdon osapuolena, rahana, ja ainoaksi lisäarvon rajaksi se asettaa lisätyöajan, koska se on lisäarvon luoja. (Tai jos pidämme silmällä tämän suhteen ensimmäistä puolta, niin voimme sanoa, että pääoma asettaa lisäarvojen vaihdon rajaksi välttämättömien arvojen vaihdolle.)

Samalla kertaa pääoma asettaa yhtäältä arvon luomiselleen rajaksi, välttämättömäksi rajaksi ne *arvot*, jotka jo *ovat olemassa* kierrossa, tai mikä merkitsee samaa, sen keskinäissuhteen, jossa pääoman luoma arvo on pääomassa itsessään ja kierrossa *jo ennakolta oleviin* arvoihin; toisaalta pääoma asettaa oman tuotavuutensa arvojen ainoaksi rajaksi ja niiden luojaksi. Siten

* Ks. tämän teoksen I osan s. 264—272. *Toim.*

... on po. ves. & ... (1858)

... (1858) ...

... (1858) ...

... (1858) ...

... (1858) ...

... (1858) ...

... (1858) ...

pääoma johtaa alituisesti ja herkeämättä oman arvonsa alenemiseen yhtäältä ja toisaalta tuotantovoimien ja arvoissa esineellistyneen työn kasvun estämiseen.

[3] PORVARILLISET TALOUSTIETEILIJÄT KIELTÄVÄT
LIIKATUOTANNON. PROUDHONIN EPÄONNISTUNUT
SELITYSYRITYS.]

MITEN TYÖLÄINEN VOI MAKSAA OSTAMANSA TAVARAN
HINNASSA VOITON JNE. JA SAADA SILTI
VÄLTTÄMÄTTÖMÄN TYÖPALKKANSA

{Kuten edellä* on jo mainittu, James Mill ilmaisee vähintäinkin sofistisesti, ts. henkevästi sen typeryyden, että liikatuotanto olisi mahdoton (ts. väittämän, että tuotantoprosessi ja pääoman arvonnlisäysprosessi ovat suoraan identtiset) siinä mielessä, että tarjonta on yhtä kuin oma kysyntänsä, että siis kysyntä ja tarjonta kattavat toisensa. Se merkitsee toisin ilmaistuna vain, että työaika määrää arvon ja että siis *vaihto ei lisää arvoon mitään*, mutta tällöin unohdetaan, että vaihto on välttämätön arvon realisoinnille ja että *käyttöarvosta* riippuu (viime kädessä) tapahtuuko vaihto vai ei. Kun sitten kysyntä ja tarjonta eivät kata toisiaan, niin Millin sanojen mukaan tämä johtuu siitä, että yhtä tiettyä tuotetta (tarjottua) tuotetaan liikaa ja toista (kysyttyä) liian vähän. Tämä »liian paljon» ja »liian vähän» ei koske vaihtoarvoa, vaan käyttöarvoa. Tarjottua tuotetta on enemmän kuin sitä »käytetään»; siinä on asian ydin. Siinä siis oletetaan, että liikatuotanto johtuu käyttöarvosta ja näin ollen itse vaihdosta.

Say tekee asian naurettavaksi: tuotteet vaihtuvat vain tuotteisiin¹⁹¹; siten on korkeintaan niin, että toista tuotetaan liian paljon ja toista liian vähän. Tällöin Say unohtaa: 1) että arvot vaihtuvat arvoihin ja tuote vaihtuu tuotteeseen vain mikäli se on arvo; ts. mikäli se on rahaa tai tulee rahaksi; 2) että tuotteita vaihdetaan myös työhön. Kelpo miekkonen asettuu tässä *yksinkertaisen vaihdon* näkökannalle, vaikka liikatuotanto on tosiasiaassa mahdoton yksinkertaisessa vaihdossa, sillä siinä ei ole todellakaan kysymys vaihtoarvosta, vaan käyttöarvosta. Liikatuotanto tapahtuu yhteydessä arvonnlisäykseen, ei muutoin.}

[IV—26] Proudhon, joka kylläkin haistaa palaneen kärryn, mutta ei milloinkaan tiedä mistä se tulee, johtaa liikatuotannon siitä »että työläinen ei voi ostaa tuotettaan takaisin»¹⁹². Sillä hän tarkoittaa että tämän tuotteen hintaan on laskettu mukaan korko ja voitto, toisin sanoen että tuotteen hinta ylittää sen

* Ks. tämän teoksen I osan s. 346. *Toim.*

todellisen arvon. Tämä todistaa ennen kaikkea että Proudhon ei ymmärrä mitään arvon määräytymisestä, johon yleisesti puhuen ei voi sisältyä mitään liiallisia lisäyksiä. Käytännön kaupankäynnissä kapitalisti *A* voi vetää kapitalisti *B*:tä nenästä. Sen mitä toinen maksaa liikaa, toinen pistää taskuunsa. Mutta jos kummankin kapitalistin myyntitulot lasketaan yhteen, niin heidän vaihtojensa summa on yhtä kuin heidän tavaroissaan esineellistyneen työajan summa; siitä kapitalisti *A* vain pistää taskuunsa enemmän kuin hänelle kuuluisi verrattuna kapitalistiin *B*. Kaikista pääoman saamista, ts. kaikkien kapitalistien yhteensä saamista myyntituloista on vähennettävä: 1) pääoman kiinteä osa, 2) työpalkka eli esineellistynyt työaika, joka on välttämätön elollisen työvoiman uusintamiseksi. Näin ollen kapitalistit eivät voi jakaa keskenään mitään muuta kuin lisäarvon. Ne määräsuhteet — oikeudenmukaiset tai epäoikeudenmukaiset — joissa he jakavat tämän lisäarvon keskenään, eivät ehdottomasti muuta mitenkään pääoman ja työn välistä vaihtoa itseään eivätkä tämän vaihdon suhdetta.

Voitaisiin sanoa, että *välttämättömän työajan* (ts. työpalkan), joka ei siis sisällä voittoa ja on päinvastoin vähennettävä kapitalistin myyntituloista, määräisivät puolestaan tuotteiden *hinnat*, jotka jo sisältävät voiton. Mistä voisi muutoin olla peräisin voitto, jonka kapitalisti hankkii harjoittaessaan vaihtoa sellaisen työläisen kanssa, jota hän ei suoraan käytä? Esimerkiksi: kehräämönomistajan työläinen vaihtaa työpalkkansa tiettyyn määrään viljabusheleita. Mutta jokaisen bushelin hintaan sisältyy jo viljelijän, ts. pääoman voitto. Näin siis itse välttämättömän työajan ostamien elintarvikkeiden *hintaan* sisältyy jo lisätyöaika. On ennen muuta selvää, että kehräämönomistajan työläiselleen maksaman työpalkan on oltava kyllin suuri, jotta sillä voi ostaa tarvittavan määrän vehnäbusheleita, sisältyypä vehnäbushelin *hintaan* sitten millainen viljelijän voitto tahansa; mutta toisaalta on yhtä selvää, että viljelijän omille työläiselleen maksaman palkan on oltava kyllin suuri, jotta he voivat hankkia sillä tarvitsemansa määrän vaatteita, sisältyypä näiden vaatteiden *hintaan* sitten millainen kehräämön ja kutomon omistajien voitto tahansa.

[IV—27] Koko juttu johtuu yksinkertaisesti siitä, että 1) *hint*a ja *arvo* sekoitetaan toisiinsa; 2) mukaan livahtaa suhteita, jotka eivät koske arvon määrittystä sellaisenaan.

Olettakaamme ensi alkuun — se vastaa pääoman ja työn välistä käsitteellistä suhdetta — että kapitalisti *A* tuottaa itse kaikki ne elämisen tarvikkeet, joita työläinen tarvitsee ja jotka toisiin sanoen esittävät sitä käyttöarvojen summaa, jossa työläisen välttämätön työ esineellistyy. Työläisen olisi siis ostettava kapitalistilta saamallaan rahalla — raha esiintyy tässä liike-

toimessa vain kiertovälineenä — kapitalistilta takaisin se tuotteen osa, joka edustaa hänen välttämätöntä työtään. Kapitalisti *A*:n tuotteen vastaavan osan *hinta* on tietystikin työläiselle sama kuin jokaiselle muulle vaihdon osanottajalle. Siitä hetkestä lähtien kun työläinen ryhtyy ostamaan kapitalistilta, hänen spesifinen työläisen laatunsa on pyyhkäisty pois; hänen rahastaan ovat hävinneet kaikki jäljet siitä suhteesta ja siitä operaatiosta, jonka nojalla raha on saatu; työläinen on kierrossa kapitalistia vastassa yksinkertaisesti *R*:nä [rahana] ja kapitalisti on häntä vastassa *T*:nä [tavaran]; työläinen on kapitalistia vastassa tavara *T*:n *hinnan* realisoijana, ja näin ollen tavara on työläiselle yhtä lailla ennakolta asetettu kuin kaikille muillekin *R*:n edustajille, ts. kaikille muillekin ostajille.

Kas niin. Mutta työläisen ostamaan tavaran osaan sisältyy voitto, jona kapitalistin osaksi tuleva lisäarvo ilmenee. Jos työläisen välttämätön työaika edustaa näin ollen 20 taaleria, jotka vastaavat tiettyä tuotteen osaa, ja jos voitto on 10 %, niin kapitalisti myy tavaransa työläiselle 22 taalerilla.

Näin Proudhon ajattelee ja vetää tästä sen johtopäätöksen, että työläinen ei pysty ostamaan takaisin tuotettaan, ts. sitä kokonaistuotteen osaa, jossa hänen *välttämätön työnsä* esineellistyy. (Palaamme heti siihen Proudhonin toiseen johtopäätökseen, että *tästä syystä* pääoma ei pysty adekvaattiin vaihtoon ja *sen vuoksi* syntyy liikatuotanto.) Tehdäksemme asian kouriintuntuvammaksi, oletamme että työläisen 20 taaleria [työpalkka] on yhtä kuin 4 scheffeliä* viljaa. Jos 20 taaleria on 4 scheffelin rahassa ilmaistu arvo, ja kapitalisti myy ne 22 taalerilla, työläinen ei kykenisi Proudhonin mukaan ostamaan takaisin 4 scheffeliä, vaan ainoastaan $3 \frac{7}{11}$ scheffeliä. Toisin sanoen Proudhon kuvittelee rahalla tehdyn kauppatoimen väärentävän tässä olemassa olevan suhteen. 20 taaleria eli välttämättömän työn hinta on yhtä kuin 4 scheffeliä; ja sen hinnan kapitalisti antaa työläiselle; mutta kun työläinen haluaa saada 20 taalerillaan nämä 4 scheffeliä, hän saakin vain $3 \frac{7}{11}$ scheffeliä. Koska työläinen ei näin saanut *välttämätöntä* työpalkkaa, hän ei voi ylipäätään elää ja siten hra Proudhon todisti enemmän kuin tah-toikaan.

{Tähän ei kuulu se, että sekä käytännön yleisenä tendenssinä että pääoman välittömänä yrityksenä on myydä tavaroita *ylihin-taan*, kuten esimerkiksi maksettaessa työpalkkaa luontoismuodossa (tavaroina), pääoman yrittäessä pettää *välttämättömässä* työssä ja polkea työpalkan tavallisen tasonsa alapuolelle — sekä fyysisen tason että tietyn yhteiskuntatilan määräämän tason alapuolelle. Meidän on tässä kauttaaltaan oletettava, että mak-

* — Scheffel on vanha saksalainen vetomitta. *Toim.*

setaan *taloustieteellisesti* oikeaa, ts. taloustieteen yleisten lakien määräämää työpalkkaa. Ristiriitojen on johduttava tässä itse yleisistä suhteista eikä erillisten kapitalistien huiputuksista. Mitä tästä kaikesta sitten todellisuudessa kehkeytyy, se kuuluu oppiin työpalkasta.}

Mutta hra Proudhonin olettamus on, niin ikävää kuin se onkin sanoa, virheellinen. Jos 5 taaleria ilmaisee yhden scheffelin arvon, ts. siinä esineellistyneen työajan ja 4 scheffeliä välttämättömän työpalkan, niin kapitalisti A ei myy näitä 4 scheffeliä 22 taalerilla, niin kuin Proudhon luulee, vaan 20 taalerilla. Asian laita on tällöin seuraavasti. Olkoon kokonaistuote (joka sisältää välttämättömän työajan ja lisätyöajan) 110 taaleria ja yhtä kuin 22 scheffeliä; niistä 16 scheffeliä, yhtä kuin 80 taaleria, edustaa siemeniin, koneisiin jne. sijoitettua pääomaa; 4 scheffeliä, yhtä kuin 20 taaleria, edustaa välttämättömää työaikaa ja 2 scheffeliä, yhtä kuin 10 taaleria lisätyöaikaa. Kapitalisti myy jokaisen scheffelin 5 taalerista, scheffelin välttämättömästä arvosta, mutta silti hän saa jokaisesta scheffelistä 10 % voiton eli $\frac{1}{2}$ taaleria eli 15 hopeagroschenia. Mistä tämä voitto saadaan? Siitä että kapitalisti myy kaiken viljan 22×5 taalerilla eikä 20×5 taalerilla. Voimme merkitä nollaksi sen pääoman, joka hänen olisi käytettävä tuottaakseen 2 scheffeliä enemmän, koska nämä 2 scheffeliä voivat huveta kokonaan lisätyöhön, joka käytetään perusteellisempaan kyntämiseen, rikkaruohojen hävittämiseen, kapitalistin oletettavasti ilmaiseksi saaman karjanlannan levittämiseen pelloille jne.

[IV—28] Kahteen ylimääräiseen scheffeliin sisältyvä arvo *ei ole maksanut kapitalistille mitään* ja näin ollen se muodostaa hänen kulunsa ylittävän ylimäärän. Kun kapitalisti myy 22 scheffelistä 20 scheffeliä 100 taalerilla (ts. sillä summalla, minkä näiden scheffeliön tuottaminen on tullut hänelle maksamaan), ja kun hän myy 2 scheffeliä, jotka eivät ole tulleet maksamaan hänelle mitään, mutta joiden arvo on yhtä kuin niihin sisältyvä työ, 10 taalerilla, se merkitsee kapitalistille samaa [hänen myydessään 20 scheffeliä] kuin jos hän olisi myynyt jokaisen näistä 20 scheffelistä 15 hopeagroschenilla yli sen mitä ne ovat tulleet hänelle maksamaan (kunkin 10 prosenttia 5 taalerista eli $\frac{1}{2}$ taaleria kalliimmalla). Vaikka kapitalisti siten voittaaakin 2 taaleria myydessään työläiselle 4 scheffeliä, työläinen saa silti scheffelin sen välttämättömästä arvosta. Kapitalisti voittaa työläiselle myymistään 4 scheffelistä 2 taaleria vain siksi että hän myy näiden 4 scheffelin lisäksi vielä 18 samalla hinnalla. Jos kapitalisti [työläiselle myymänsä 4 scheffelin lisäksi] myisi vain 16 scheffeliä, hän ei voittaisi mitään, sillä hän ansaitsisi silloin kaikkiaan 5×20 eli 100 taaleria eli sijoittamansa pääoman.

Myös jalostusteollisuudessa kapitalisti voi todellakin myydä

tuotteeseen sisältyvän lisäarvon ilman että hänen pääomansa kulut lainkaan lisääntyvät; ts. raaka-aineisiin ja koneisiin menevien kulujen ei tarvitse tällöin välttämättä kasvaa. Olettakaamme että sama tuote saa pelkällä käsityöllä — tarvittavien raaka-aineiden ja työvälineiden määrä oletetaan vakioksi — viimeistellymmän muodon ja suuremman käyttöarvon, ts. että tuotteen käyttöarvo lisääntyy kun siihen käytetään enemmän käsityötä, mutta ei siksi että tuotteen määrä kasvaa, vaan siksi että sen laatu paranee. Tuotteen vaihtoarvo — tuotteessa esineellistyvä työ — yksinkertaisesti kasvaa suhteessa tähän työhön. Jos kapitalisti tässä tapauksessa myy tuotteensa 10 % kalliimmalla, niin välttämätöntä työtä edustava, rahassa ilmaistu tuotteen vastaava osa maksetaan työläiselle, ja jos tuote olisi jaettavissa, niin työläinen voisi ostaa tämän osan. Kapitalistin voitto ei tässä tapauksessa tulisi siitä, että hän myisi tuotteen tämän osan työläiselle ylihintaan sen arvoon verrattuna, vaan siitä, että myydessään koko tuotteen kapitalisti myy myös tuotteen sen osan, josta hän ei ole maksanut mitään ja joka edustaa juuri *lisätyöaikaa*.

Tuote arvona on aina jaettavissa; mutta luontoismuodossaan sen ei tarvitse välttämättä olla jaettavissa. Voitto johtuu tässä aina siitä, että koko tuotteen kokonaisarvo sisältää määrätyn osan, josta kapitalisti ei maksa, ja niin ollen kokonaisuuden jokaiseen osaan sisältyy jokin osa lisätyötä, josta ostaja maksaa. Asia on juuri näin edellä käsitellyssä esimerkissä. Kun kapitalisti myy 22 scheffeliä, ts. myy näiden 22 joukossa 2 scheffeliä, jotka edustavat lisätyötä, niin se merkitsee samaa kuin jos hän myisi jokaisen [20 hänen maksamastaan scheffelistä] $\frac{1}{10}$ scheffeliä kalliimmalla, ts. saisi jokaisesta scheffelistä $\frac{1}{10}$ [sen arvosta] lisäarvona. Jos työn, pääoman ja lisäarvon saman keskinäissuhteen vallitessa esimerkiksi valmistetaan vain yksi kello, on $\frac{1}{10}$ lisätyöajan käytöllä kellon laatua parannettu $\frac{1}{10}$ sen arvosta eikä se nousu maksa kapitalistille mitään.

Kolmantena tulee se tapaus, että kapitalisti tarvitsee — näin tapahtuu usein jalostusteollisuudessa (mutta ei raaka-aineteollisuudessa) — [luodakseen lisäarvoa] enemmän raaka-ainetta, jossa lisätyöaika esineellistyy (työvälineiden määrä pysyköön muuttumattomana; mikään ei kuitenkaan muuttuisi, vaikka niidenkin määrä vaihtelisi).

(Tämä ei vielä varsinaisesti kuulu tähän, koska tässä aivan yhtä hyvin voi tai täytyy olettaa, että pääoma tuottaa raaka-aineen, esimerkiksi puuvillan, kun taas lisätuotteen tuotannon täytyy jossakin kierron kohdassa palautua *pelkäksi* lisätyöksi tai, mikä on lähempänä *todellisuutta*, tämä tuotanto edellyttää *samanaikaisen* lisätyön olemassaoloa kaikissa kierron kohdissa.)

Olettakaamme että kapitalisti kehrää 25 naulaa puuvillaa,

jotka maksavat hänelle 50 taaleria ja että hän tarvitsee sitä varten koneisiin (oletamme että ne kulutetaan kokonaan tuotantoprosessissa) 30 taaleria ja maksamiinsa työpalkkoihin 20 taaleria; kapitalisti valmistaa näistä 25 puuvillanaulasta lankaa, jonka hän myy 110 taalerilla. Hän myy siinä tapauksessa lankanaulan $4\frac{2}{5}$ taalerilla eli 4 taalerilla 12 hopeagroschenilla. Jos siis työläinen haluaa ostaa lankaa [työpalkkallaan], hän saa sitä $4\frac{6}{11}$ naulaa. Jos työläinen olisi tehnyt työtä itseään varten, hänkin myisi lankanaulan 4 taalerilla 12 hopeagroschenilla eikä saisi yhtään voittoa jos nimittäin oletamme, että hän tekisi vain välttämättömän työn; mutta tällöin hän kehräisi vähemmän puuvillaa.

[IV—29] Niin kuin tiedämme, lankanaulan arvo muodostuu yksinomaan siinä esineellistyneen työajan määrästä. Olettakaamme nyt, että lankanaulan arvo on 5 taaleria. Olettakaamme, että $\frac{4}{5}$ summasta, ts. 4 taaleria, edustaa puuvillaa, työvälineitä jne.; silloin 1 taaleri edustaa puuvillassa työvälineiden avulla esineellistynyttä työtä. Jos työläinen tarvitsee vaikkapa 20 taaleria kuukaudessa elääkseen kehräämisestä, niin hänen on kehrättävä 20 naulaa lankaa, koska hän hankkii yhden lankanaulan kehräämisestä yhden taalerin ja hänen on ansaittava 20 taaleria. Jos työläinen itse omistaisi puuvillan, työvälineet jne. ja tekisi työtä itseään varten, olisi siis oma herransa, niin hänen olisi myytävä 20 lankanaulaa, koska hän ansaitsisi kustakin naulasta vain $\frac{1}{5}$ [sen arvosta], yhden taalerin, ja $1 \times 20 = 20$ taaleria. Jos työläinen tekee työtä kapitalistille, niin 20 puuvillanaulan kehräämisen vaatima työ edustaa pelkkää välttämätöntä työtä; sillä olettamuksen mukaan 20 lankanaulasta, ts. $20 \times 5 = 100$ taalerista, 80 taaleria edustaa pelkästään puuvillaa ja työvälineitä, jotka kaikki kapitalisti on ostanut, ja vastikään uusinnettu arvo taas edustaa pelkkää *välttämätöntä työtä*.

20 lankanaulasta 4 naulaa, yhtä kuin 20 taaleria, edustaisi välttämätöntä työtä ja 16 naulaa edustaisi pelkkää pääoman pysyvää osaa ($16 \times 5 = 80$ taaleria). Jokaisesta seuraavasta lankanaulasta, jonka kapitalisti teettää työläisellä yli näiden 20 naulan, on $\frac{1}{5}$ lisätyötä, joka kapitalistille on lisäarvoa. (Se on esineellistynyttä työtä, jonka kapitalisti myy ilman että hän on maksanut siitä.) Jos kapitalisti kehräyttää työläisellä yhden naulan enemmän, hän voittaa 1 taalerin, jos hän kehräyttää 10 naulaa enemmän, hän voittaa 10 taaleria. 10 lankanaulasta, ts. [lisätuotteen myynnistä saamistaan] 50 taalerista olisi 40 taaleria korvausta kapitalistin kuluista ja 10 taaleria kapitalisti saisi lisätyöstä; toisin sanoen hänellä olisi 8 naulaa lankaa, joilla hän ostaisi materiaalin 10 lankanaulan tuottamiseen (koneet ja puuvillan) sekä 2 lankanaulaa, tai niiden arvo, mistä hän ei olisi maksanut mitään.

Teemme nyt yhteenvedon kapitalistin laskelmasta:

Kapitalistin kulut		Lisäarvo	[Tuotteen arvo]
[Pysyvä pääoma]	Työpalkka		
80 + 40 = 120 taaleria (raaka-aineet, työvälineet jne.)	20 taaleria	10 taaleria	150 taaleria

Kapitalisti on kokonaisuudessaan tuottanut 30 naulaa lankaa ($30 \times 5 = 150$ taaleria); hän myy lankanaulan 5 taalerilla, mikä vastaa täsmälleen yhden naulan *arvoa*, ts. summan määrää yksinomaan lankanaulassa esineellistyvä työ ja vain siitä langan arvo on peräisin. Näistä 30 lankanaulasta 24 edustaa pysyvää pääomaa, 4 naulaa menee työpalkkaan ja 2 naulaa muodostaa *lisäarvon*. Jos tämä lisäarvo lasketaan kapitalistin itsensä käyttämällä tavalla suhteessa hänen kokonaiskuluihinsa, jotka ovat 140 taaleria (eli 28 lankanaulaa), niin lisäarvo on $\frac{1}{14}$, ts. $7\frac{1}{7}$ % (vaikka lisäarvo on tässä esimerkissä suhteessa [välttämättömään] työhön 50 %).

[IV—30] Olettakaamme, että työn tuottavuus kasvaa niin että kapitalisti pystyy tuottamaan samoilla työkuluilla [30 naulan sijasta] 40 lankanaulaa. Edellytystemme mukaan hän myy nämä 40 naulaa todellisesta arvostaan, nimittäin 5 taalerilla naulalta, mistä 4 taaleria edustaa puuvillassa ym. esineellistyneitä työtä ja 1 taaleri vastikään lisättyä työtä. Siten kapitalisti myisi 40 lankanaulaa 5 taalerilla naula, yhteensä 40×5 eli 200 taalerilla; näistä 40 lankanaulasta menee välttämättömään työhön [sen 80 taalerin suuruisen pysyvän pääoman lisäksi, joka tarvitaan välttämättömän työn kestäessä 20 puuvillanaulan muokkaamiseen] 20 lankanaulaa, ts. 100 taaleria. Jäljelle jää 100 taaleria. Ensimmäisestä 20 lankanaulasta kapitalisti ei ansainnut penniäkään; jäljelle jäävistä 100 taalerista $\frac{4}{5}$, ts. 4×20 eli 80 taaleria menee materiaaliin jne. [joka tarvitaan lisätyön esineellistymiseen]. Jäljelle jää 20 taaleria [voitto].

180 taalerin kuluilla kapitalisti olisi voittanut 20 taaleria eli $11\frac{1}{9}$ %; $11\frac{1}{9}$ % kokonaiskuluista. Mutta tosiasiasa kapitalisti sai nämä 20 taaleria toisesta sadasta taalerista eli toisesta 20 lankanaulasta, joissa esineellistyneestä työstä hän ei ole maksanut mitään.

Olettakaamme nyt, että kapitalisti pystyisi tuottamaan kaksi kertaa enemmän lankaa, ts. 80 naulaa, jotka hän myy 400 taalerilla. Niistä menee välttämättömään työhön [sen 80 taalerin suuruisen pysyvän pääoman lisäksi, joka tarvitaan välttä-

mättömän työn kestäessä 20 puuvillanaulan muokkaamiseen] 20 lankanaulaa eli 100 taaleria. Jäljelle jää 300 taaleria, joista menee materiaaliin jne. [tarvitaan lisätyön esineellistymiseen] $\frac{4}{5}$ eli 240 taaleria. Jäljelle jää 60 taaleria. 60 taalerin voitto 340 taalerista [eli kokonaismenoista] on $17\frac{11}{17}$ %. Äskeisessä esimerkissä pääoman kulut olivat vain 180 taaleria, joita kohti laskettuna kapitalisti voittaa 20 taaleria eli $11\frac{1}{9}$ %.

Mitä pienemmäksi välttämätöntä työtä edustava kulujen osa tulee, sitä suurempi voitto on, vaikka se ei olisikaan missään näkyvässä suhteessa todelliseen lisäarvoon, ts. lisätyöhön. Esimerkiksi $11\frac{1}{9}$ % voiton saadakseen kapitalistin pitää valmistaa 40 naulaa lankaa; työläisen puolestaan on [jos hän työskentelee itseään varten] kehrättävä vain 20 naulaa lankaa, mikä vastaa hänen välttämätöntä työtään. Lisätyö, joka antaa $11\frac{1}{9}$ % voiton, on yhtä kuin välttämätön työ, joka antaa 100 % lisäarvon. Tämä on vanha lakimme. Siitä ei kuitenkaan ole nyt kysymys.

Edellä esitetyssä esimerkissä 40 pellavalankanaulan tuottamisesta naulan *todellinen arvo* oli 5 taaleria, ja työläinen myisi naulan kapitalistin tavoin 5 taalerilla jos hän harjoittaisi omaa liiketoimintaa *työläisenä*, joka voisi itse sijoittaa rahaa lisätäkseen raaka-aineiden jne. arvoa siinä määrin, että hän pystyisi elämään työläisenä. Hän tuottaisi kuitenkin vain 20 naulaa lankaa ja hänen näiden myynnistä saamasta summasta menisi $\frac{4}{5}$ uuden raaka-aineen ostamiseen ja $\frac{1}{5}$ elämiseen. Myynnistä saamistaan 100 taalerista työläinen jättäisi itselleen vain oman työpalkkansa. Kapitalistin voitto ei johdu siitä, että hän myy lankanaulan liian kalliilla — hän myy sen *täsmälleen arvostaan* — vaan siitä, että hän myy sen yli *hänelle aiheutuneiden tuotantokustannusten* (ei yli niiden tuotantokustannusten, jotka lankanaula sinänsä aiheuttaa; maksaahan lisätyö työläiselle $\frac{1}{5}$ [kapitalistin voiton muodostavasta langan arvosta]). Jos kapitalisti myisi lankanaulan alle 5 taalerin, hän myisi sen *alle* arvon ja ostaja saisi ilmaiseksi $\frac{1}{5}$ työstä, joka sisältyy jokaiseen lankanaulaan yli kapitalistin kulujen.

Kapitalisti kuitenkin laskee näin: jos yhden lankanaulan arvo on 5 taaleria, niin 40 naulan arvo on yhtä kuin 200 taaleria; tästä summasta vievät kustannukset 180 taaleria; jää 20 taaleria. Kapitalisti ei laske voittavansa 20 taaleria [IV — 31] jälkimmäisestä 100 taalerista, vaan 180 taalerin kokonaiskuluistaan. Sen mukaan hän saa $11\frac{1}{9}$ % voiton 20 % sijasta. Edelleen hän laskee, että saadakseen tällaisen voiton hänen on myytävä 40 naulaa lankaa. 5 taalerilla naula myydyt 40 taaleria eivät tuota hänelle $\frac{1}{5}$ eli 20 % voittoa, vaan 20 taaleria jaettuna 40 naulalle, ts. $\frac{1}{2}$ taaleria lankanaulaa kohti. Sillä hinnalla, millä kapitalisti myy lankanaulan, hän voittaa $\frac{1}{2}$ taaleria kutakin 5 taaleria kohti eli

yhden taalerin kutakin 10 taaleria kohti; hän voittaa siis 10 % myyntihinnasta.

[Kokonaistuotteen] hinnan määrää tuoteyksikön (1 naulan) hinta kerrottuna myytyjen yksiköiden määrällä; tässä tapauksessa: yksi naula lankaa 5 taalerilla \times 40. Niin oikea kuin tällainen hinnanmääritys onkin kapitalistin kukkarolle, yhtä omiaan se on johtamaan teorian kannalta harhaan, koska nyt näyttää siltä että jokaisessa erillisessä lankanaulassa ylitetään sen todellinen arvo ja lisäarvon syntyminen jokaisessa erillisessä lankanaulassa on hävinnyt näkymättömiin. *Tällä hinnan määräämisellä kertomalla käyttöarvon (naula, kyynärä, sentneri jne.) yksikön (mitan) arvo näiden tuotettujen yksiköiden lukumäärällä on myöhemmin hintateoriassa tärkeä merkitys. Siitä seuraa muun muassa, että tuoteyksiköiden hinnan aleneminen ja näiden yksiköiden määrän kasvu — se johtuu tuotantovoimien kasvusta — osoittaa hinnan nousevan suhteessa [välttämättömään] työhön eli välttämättömän työn vähenevän suhteessa lisätyöhön — eikä päinvastoin, niin kuin hra Bastiat¹⁹³ ja eräät muut luulevat.*

Jos esimerkiksi työn tuottavuus kasvaisi siinä määrin että työläinen tuottaisi samassa ajassa kaksi kertaa niin monta naulaa lankaa kuin aikaisemmin — tällöin oletetaan lisäksi että esimerkiksi 1 naula lankaa tekee työläiselle saman palveluksen onpa naulan hinta mikä hyvänsä ja että työläinen tarvitsee elääkseen vain lankaa, vaatteita — niin ei näihin 20 naulaan [jotka peittävät maksun työläisen työstä sekä kulutetun pysyvän pääoman, joka tarvitaan näiden 20 lankanaulan valmistamiseksi] vasta työllä lisätty arvo olisikaan enää $\frac{1}{5}$, vaan [esimerkiksi] vain $\frac{1}{10}$, koska työläinen muuttaisi 20 naulaa puuvillaa langaksi puolta lyhyemmässä ajassa kuin ennen. Niihin 80 taaleriin, jotka raaka-aine tulee maksamaan, ei siten lisättäisi enää 20 taaleria, vaan vain 10. Nämä 20 naulaa lankaa maksaisivat 90 taaleria ja yksi punta $\frac{90}{20}$ eli $4\frac{1}{2}$ taaleria.¹⁹⁴

Jos sen sijaan kokonaistyöaika pysyisi entisenä, siinä tapauksessa työllä muutettaisiin langaksi 80 naulaa eikä 40 naulaa. 80 naulaa lankaa $4\frac{1}{2}$ taaleria naualta tekee 360 taaleria.

Kapitalisti tekisi tällaisen laskelman:

Kokonaistuotto on 360 taaleria; maksuksi työstä [sekä maksuksi välttämättömän työn aikana käytetystä pysyvästä pääomasta] menee 90 taaleria; jää 270 taaleria. Niistä menee kuluihin [joita lisätyön esineellistyminen vaatii] 240 taaleria. Jäljelle jää 30 taaleria. Siten kapitalistin voitto on 30 taaleria eikä 20 [jotka hän sai ennen työn tuottavuuden kaksinkertaistumista], vaikka kapitalisti saakin jokaista lankanaulaa kohti vähemmän voittoa [kuin ennen työn tuottavuuden kaksinkertaistumista].¹⁹⁵ Kapitalistin kokonaiskulut olisivat nyt 330 taaleria; se antaa $9\frac{1}{11}$ % [voiton suhdeluvun].

Kapitalistin voitto, jonka hän saa käyttöarvon — naula, kyynärä, quarter jne. — mitan (yksikön) arvoa kohti, pienenee samassa määräsuhteessa kuin elollisen työn (vasta lisättävän työn) suhde raaka-aineisiin jne. pienenee; toisin sanoen samassa määräsuhteessa kuin se työaika lyhenee, joka tarvitaan annettaessa raaka-aineelle vastaavan yksikön (kyynärä verkaa jne.) muoto. Mutta kun tämän tuoteyksikköjen tuottamiseen tarvitun työajan lyheneminen on toisaalta identtinen työn kasvaneen tuottavuuden kanssa tai lisätyöajan pitenemisen kanssa, niin myös lisätyöaikaa sisältävien yksiköiden määrä kasvaa, ts. se työaika, josta kapitalisti ei maksa, pitenee.¹⁹⁶

Edellä esitetystä seuraa edelleen, että hinta voi laskea arvon *alapuolelle* ja pääoma voi siitä huolimatta saada voittoa; sitä varten kapitalistin täytyy vain myydä sellainen määrä tuotteita, että tämä määrä kerrottuna tuoteyksikön hinnalla on suurempi kuin tuotteiden määrä kerrottuna tuoteyksiköllä [siihen menneiden kulujen summalla], joka muodostaa työn välttämättömän hinnan [ja pysyvän pääoman]. Jos [lisätyön suhde raaka-aineseen ja muihin kuluihin on $\frac{1}{5}$, niin kapitalisti voi myydä tavaran esimerkiksi vain $\frac{1}{10}$ [IV — 32] yli [kulujensa] pysyvän arvon, koska lisätyö *ei maksa* hänelle *mitään*. Siinä tapauksessa kapitalisti lahjoittaa kuluttajalle [puolet lisätyöstä, joka muodostaa] $\frac{1}{10}$ hänen kokonaiskuluistaan, ja vain $\frac{1}{10}$ tästä kulujen summasta hän ottaa itselleen. Tämä on erittäin tärkeää tutkittaessa kilpailua ja nimenomaan Ricardo on jättänyt asian vaille huomiota.

Arvonmäärityksen perustana on hinnanmääritys; mukaan tulee kuitenkin myös uusia elementtejä. Hinta, joka ilmenee alun perin vain rahassa ilmaistuna arvona, määritellään sitten edelleen suureksi, jolla on oma spesifisyytensä. Jos yhden lankanaulan arvo on 5 taaleria, ts. jos 5 taaleriin sisältyy sama työaika kuin yhteen lankanaulaan, ei tätä arvonmääritystä muuta lainkaan se arvioidaanko lankanaulan arvo sitten 4 kertaa tai 4 miljoonaa kertaa. *Hinnanmäärityksessä* tulee ratkaisevan tärkeäksi *n a u l o - j e n m ä ä r ä n* momentti, koska se ilmaisee toisessa muodossa lisätyön suhteen välttämättömään työhön. Asiaa havainnollistavat yleistajuisella tavalla *lakiesitys kymmentuntisesta työpäivästä*¹⁹⁷ ja muut vastaavat kysymykset.

[4] KAPITALISTINEN KASAANTUMISPROSESSI]

[a] Lisätyön muuttuminen pääomaksi kapitalistisen kasaantumisen spesifisenä erityisyytenä]

Yllä esitetystä seuraa edelleen:

Välttämättömään työhön rajoittuvana työläinen kehräisi vain 20 naulaa lankaa ja käyttäisi tällöin kuukaudessa raaka-aineita, koneita jne. 80 taalerin arvosta. Paitsi *uusintamiseen*, työläisen itsesäilytykseen tarvittaviin raaka-aineisiin, koneisiin jne. kapitalistin on puolestaan sijoitettava pääomaa *välttämättä* myös lisätyön esineellistämiseen tarvittaviin raaka-aineisiin (ja koneisiin, joskaan ei samassa suhteessa). (Tämä ylimääräinen sijoittaminen pysyvään pääomaan ei ole ehdottoman välttämätöntä maanviljelyksessä, kalastuksessa, lyhyesti sanottuna raaka-aineteollisuudessa, mutta välttämätöntä se on kuitenkin kaikissa niissä tapauksissa jolloin tuotantoa harjoitetaan suuressa mittakaavassa, siis *teollisesti*; silloinkaan ei ole kysymys lisäkuluista, jotka menisivät raaka-aineisiin, vaan ne menevät työvälineisiin, jotka tarvitaan raaka-aineiden saamiseksi.) Juuri nämä ylimääräiset kulut — ts. materiaalin tarjonta lisätyötä varten, esineellisten elementtien tarjonta tämän työn esineellistämistä varten — muodostavat varsinaisesti pääoman spesifisen, niin sanotun *ennakkokasaantumisen*, pääomalle *spesifisen* varaston (sanokaamme vielä toistaiseksi tilapäisen) kasaantumisen. Sillä niin kuin myöhemmin lähemmin näemme, on typerää pitää pääomalle spesifisenä sitä, että elollisen työn esineellisten ehtojen täytyy ylipäänsä olla olemassa, ovat ne sitten luonnon suomia tai historiallisen kehityksen kulussa syntyneitä. Nämä pääoman tekemät *spesifiset ennakkosijoitukset* merkitsevät vain, että pääoma *lisää* esineellistyneen lisätyön — lisätuotteen — *arvoa* uudella elollisella lisätyöllä, sen sijaan että sijoittaisi (kuluttaisi) sitä vaikkapa pyramideihin jne. niin kuin tekivät egyptiläiset faaraot tai etruskilaiset kirkkoruhtinaat.

Hinnanmäärityksessä tulee (niin kuin näemme myös voiton kohdalla) mukaan vielä myös *petos, molemminpuolinen nenästä vetäminen*. Yksi kapitalisti voi voittaa vaihdossa sen mitä toinen häviää; mutta he — pääoma luokkana — voivat jakaa keskenään vain lisäarvon. Mutta [vaihdon] määräsuhteet jättävät tilaa yksilökohtaiselle petkutukselle jne. (puhumattakaan kysynnästä ja tarjonnasta), jolla ei ole mitään tekemistä arvonmäärityksen kanssa sellaisenaan.

Hinnanmäärityksellä ei näin ole myöskään mitään yhteistä sen hra Proudhonin keksinnön kanssa, että työläinen ei pysty ostamaan tuotettaan takaisin. Keksintö perustuu siihen, että Proudhon ei ymmärrä mitään sen enempää arvon kuin hinnankaan

määrityksestä. Mutta vaikka kaikki tämä jätettäisiin sivuun, niin Proudhon osuu harhaan tässä abstraktiossaan päätellessään, että *tästä* [työläisen kyvyttömyydestä ostaa tuotteensa takaisin] johtuu liikatuotanto. Herrat orjanomistajat eivät joutuneet orjuuden oloissa kokemaan mitään ahdinkoa sen vuoksi että työntekijät eivät kilpailleet kuluttajina heidän kanssaan. (Sen sijaan orjuussuhteen väistämättömänä seurauksena on *yllellisyyksesineiden tuotanto* sellaisena kuin sitä esiintyi antiikin kansoilla. Ei siis liikatuotanto, vaan *liikakulutus* ja *järjetön kulutus*, jotka johtivat suorastaan kaameisiin ja eriskummaisiin antiikin valtiolaitoksen häviötä leimaaviin ilmiöihin.)

* * *

Sen jälkeen kun pääoma on astunut ulos tuotantoprosessista *tuotteena*, sen on muututtava jälleen rahaksi. Raha, joka ilmeni aikaisemmin vain realisoituna tavarana jne., ilmenee nyt *realisoituna pääomana*, eli se on pääomaa, joka on realisoitu *rahana*. Tällainen on *rahan* (samoin kuin pääoman) uusi määrittäminen. Edellä esitetystä käy jo selväksi, että kiertovälineenä olevan rahan määrällä ei ole mitään yhteyttä pääoman realisoinnin, ts. *sen arvon lisäyksen* vaikeuteen.

[b) Yleisen voiton suhdeluvun muodostuminen ja sen vaikutus työläisen työpalkkaan.

Lisäarvon realisointi vaihdossa kapitalistien kanssa]

[IV — 33] Olettakaamme että edellä esitetyssä esimerkissä, missä kapitalisti myy naulan lankaa 5 taalerilla ja kokonaisuudessaan 40 naulaa 5 taalerilla naula, ts. myy naulan lankaa sen *todellisesta arvosta* ja voittaa sillä jokaisesta 5 taalerista (myyntihinnasta) $\frac{1}{2}$ taaleria saaden voittoa 10 % myyntihinnasta eli $\frac{1}{2}$ taaleria kulujensa jokaista $4\frac{1}{2}$ taaleria kohti, ts. saaden $11\frac{1}{9}$ % voiton kuluilleen — olettakaamme, että tämä kapitalisti myykin nyt vain 10 % voitolla, ts. saa kulujensa jokaista $4\frac{1}{2}$ taaleria kohti vain $\frac{9}{20}$ taalerin voiton (se merkitsee $\frac{1}{20}$ taalerin erotusta verrattuna siihen puoleen taaleriin, jonka kapitalisti sai aikaisemmin kulujensa kutakin $4\frac{1}{2}$ taaleria kohti; erotus vastaa juuri $1\frac{1}{9}$ %).

Myyköön kapitalisti nyt siis naulan lankaa $4\frac{1}{2}$ taalerilla — $\frac{9}{20}$ taalerilla, ts. $4\frac{19}{20}$ taalerilla eli 40 naulaa lankaa 198 taalerilla. Nyt on erilaisia mahdollisuuksia. Olettakaamme että se kapitalisti, jonka kanssa hän vaihtaa, jolle hän myy 40 naulaansa lankaa, on hopeakaivoksen omistaja, ts. hopean tuottaja, ja että

tämä hopean tuottaja maksaa hänelle langasta vain 198 taaleria, ts. antaa hänelle 2 taaleria vähemmän hopeassa esineellistynyttä työtä vaihtaessaan 40 naulassa lankaa esineellistyneeseen työhön. Olettakaamme että tällä kapitalistilla *B* ovat kulujen [eri osien] keskinäiset suhteet aivan samat jne. kuin langan tuottajalla [*A*]. Jos myös kapitalisti *B* saa $11\frac{1}{9}$ % voiton sijasta vain 10 %, niin hän ei voi vaatia 200 taalerin arvoisella hopeallaan 40 naulaa lankaa, vaan vain $39\frac{3}{5}$ naulaa. Siten on mahdotonta, että molemmat kapitalistit myisivät samaan aikaan toisilleen $1\frac{1}{9}$ % liian halvalla, ts. sellainen tapaus on mahdoton että samaan aikaan toinen kapitalisti tarjoaisi 40 naulaa lankaa 198 taalerin arvosta hopeaa ja toinen tarjoaisi 200 taalerin arvosta hopeaa $39\frac{3}{5}$ naulasta lankaa. Sellaisten edellytysten vallitessa kapitalisti *B* maksaisi $1\frac{1}{9}$ % vähemmän ostaessaan 40 naulaa lankaa; ts. sen voiton ohella, jota hän ei saisi vaihdosta, jonka vaihto vain vahvistaisi oikeaksi, $11\frac{1}{9}$ % voiton ohella hän saisi lisäksi vielä $1\frac{1}{9}$ % voiton toiselle kapitalistille aiheutuvasta tappiosta, ts. hän saisi kaikkiaan $12\frac{2}{9}$ % voiton. Kapitalisti *B* olisi saanut omista työläisistään $11\frac{1}{9}$ % voiton — siis omalla pääomallaan liikkeeseen saattamastaan työstä; jäljelle jäävä $1\frac{1}{9}$ % olisi kapitalisti *A*:n työläisten lisätyötä, jonka kapitalisti *B* ottaa omakseen.

Voiton suhdeluku voi siis alentua jollakin tuotannon alalla sen johdosta, että kilpailu yms. pakottaa kapitalistin myymään tavaransa alle sen *arvon*, ts. realisoimaan osan lisätyöstä ei itseään, vaan ostajaansa varten. Yleinen [voiton] suhdeluku ei voi kuitenkaan alentua tällä tavalla; se voi alentua vain sen seurauksena, että lisätyö vähenee *suhteellisesti* välttämättömään työhön [ja pysyvään pääomaan] nähden, ja niin kuin olemme nähneet aikaisemmin, näin käy siinä tapauksessa että suhde [pysyvän pääoman suhde vaihtelevaan] on jo huomattavan suuri, eli toisin ilmaistuna siinä tapauksessa että pääoman liikkeeseen saattaman elollisen työn määrä on suhteellisesti hyvin pieni, ts. siinä tapauksessa että elolliseen työhön vaihdettava pääoman osa on hyvin pieni verrattuna koneisiin ja raaka-aineisiin vaihdettavaan osaan. Yleinen voiton suhdeluku voi silloin alentua huolimatta siitä, että lisätyön absoluuttinen määrä kasvaa.

Tulemme näin vielä toiseen kohtaan. *Yleinen voiton suhdeluku* on ylipäätään mahdollinen vain sen nojalla, että voiton suhdeluku on yhdellä tuotantohaaralla liian suuri ja toisella liian pieni; ts. sen nojalla että jokin osa lisäarvosta — lisätyötä vastaava lisäarvo — siirtyy yhdeltä kapitalistilta toiselle. Jos voiton suhdeluku on esimerkiksi viidellä tuotannonalalla a) 15 %, b) 12 %, c) 10 %, d) 8 %, e) 5 %, niin keskimääräinen voiton suhdeluku on 10 %; jotta tämä keskimääräinen voiton suhdeluku voisi todellisuudessa olla olemassa, täytyisi kuitenkin kapitalistien *A* ja *B* luovuttaa 7 % voitostaan kapitalisteille *D* ja *E*, tarkemmin sa-

nottuna 2 % kapitalistille *D* ja 5 % kapitalistille *E*, kun taas kapitalistin *C* kohdalla kaikki pysyy ennallaan.

Yhtäläinen voiton suhdeluku yhtä suurille 100 [arvoyksikön] pääomille on mahdoton, koska lisätyön suhde [käytettyyn pääomaan] on perin erilainen riippuen työn tuottavuudesta ja raaka-aineen, koneiden ja työpalkkojen suhteista ja myös siitä mittakavasta, missä on ylipäätään tuotettava. Mutta jos oletamme, että tuotantohaara *e* (esimerkiksi leipomoala) on välttämätön, niin sillä haaralla toimivien kapitalistien on saatava keskimääräinen 10 % voitto. Se on kuitenkin mahdollista vain siinä tapauksessa, että tuotantohaarojen *a* ja *b* kapitalistit antavat tuotantohaaran *e* kapitalistille osan lisätyöstään. Näin kapitalistiluokka jakaa tietyssä määrin kokonaislisäarvon siten että kukin kapitalisti ottaa osansa siitä enemmän tai vähemmän yhtäläisesti sen mukaan mikä on sen pääoman *suuruus*, eikä sen mukaan kuinka suuria lisäarvoja pääomat luovat eri tuotantohaaroilla. Kilpailu painaa määrätylle keskitasolle suuremman voiton, joka syntyy todellisesta lisätyöstä jollakin tuotantohaaralla, sillä haaralla todella luodusta lisäarvosta, kun taas toisilla tuotantohaaroilla lisäarvon alhaisempi taso kohoo mainitulle keskitasolle sen vaikutuksesta, että pääomia vedetään pois näiltä aloilta ja siten niille syntyy suotuisa kysynnän ja tarjonnan suhde. Kilpailu ei voi laskea tätä tasoa, se pyrkii vain luomaan tällaisen tason. Asian lähempi käsittely kuuluu kilpailua käsittelevään jaksoon.

Tämä voiton suhdeluvun tasoittuminen toteutuu eri tuotantohaarojen hintojen suhteen nojalla: hinnat laskevat toisilla haaroilla *arvon alapuolelle* ja *nousevat* toisilla arvon yläpuolelle. Tästä syntyy se näennäisyys, että yhtä suuret pääomat loisivat muka eri tuotantohaaroilla *yhtä suuren lisätyön eli yhtä suuren lisäarvon*.

* * *

[IV — 34] Jos oletamme edellä käsitellyssä esimerkissä, että kapitalisti *A* joutuu vaikkapa kilpailun pakottamana myymään puuvillalangan 10 %:n eikä $11\frac{1}{9}$ %:n voitolla ja myy näin ollen naulan lankaa $\frac{1}{20}$ taaleria halvemmalla [alle arvonsa], niin tällöin lähdemme siitä että työläinen saa entiseen tapaan rahassa välttämättömän 20 taalerin työpalkkansa; jos hän saisi sen sijaan työpalkkansa lankana, hän saisi 4 naulan sijasta $4\frac{4}{99}$ naulaa. Jos työpalkka annettaisiin työläiselle lankana, hän saisi $\frac{4}{20}$ taaleria [tarkasti ottaen hieman enemmän], ts. $\frac{1}{5}$ taaleria yli välttämättömän työpalkkansa; se merkitsee 6 hopeagroschenia eli 1 % hänen välttämättömästä työpalkastaan.¹⁹⁸

Jos taas työläinen työskentelee sellaisella tuotantohaaralla, jonka tuote jää kokonaan hänen kulutusalueensa ulkopuolelle, niin hän ei voita tällaisella operaatiolla penniäkään, ja koko asia su-

pistuu hänen osaltaan siihen, että hän ei teekään osaa lisätyöstään suoraan kapitalistille *A*, vaan epäsuorasti, ts. kapitalistin *A* välityksellä kapitalistille *B*. Jos kapitalisti *A* antaa osan tuotteesaan esineellistyneestä työstä ilmaiseksi, työläinen voi hyötyä tästä vain siinä tapauksessa, että hän itse on tämän tuotteen kuluttaja ja vain siinä määrin kuin hän on tällainen kuluttaja. Jos näin ollen työläisen langankulutus on $\frac{1}{10}$ hänen menoistaan, niin hän voittaa sellaisesta operaatiosta tarkalleen $\frac{1}{50}$ taaleria eli $7\frac{1}{5}$ pfennigiä* (niistä 2 taalerista, joilla kapitalistin tuottamat 40 naulaa puuvillalankaa ovat halventuneet, tulee työläisen osalle tässä tapauksessa $\frac{2}{100}$ taaleria, ts. täsmälleen 1 %); se merkitsee, että työläinen voittaa $\frac{1}{10}$ % työpalkastaan, joka on kokonaisuudessaan 20 taaleria. Nämä $7\frac{1}{2}$ pfennigiä ovat se osa, joka tulee työläiselle hänen omasta 20 taalerin suuruisesta lisätyöstään. Tämän kaltaiseen määräsuhteeseen supistuu parhaassa tapauksessa se ylimääräinen palkka, jonka työläinen saa sen nojalla että *hinnat* laskevat alle välttämättömän arvon sillä tuotannonhaaralla, jolla hän itse toimii. *Kaikkein parhaimmassa* tapauksessa, ts. silloin jos työläinen voisi pysyä hengissä pelkällä langalla, mikä on mahdotonta, olisi [työpalkan nousun] rajana (edellä käsitellyssä esimerkissä) 6 hopeagroschenia eli 1 % työpalkasta; ts. parhaassa tapauksessa työläisen ylimääräisen työpalkan määrää välttämättömän työajan suhde kokonaistuotteen arvoon. Ylimääräinen työpalkka on aina yhtä kuin nolla niillä aloilla, joilla tuotetaan ylellisyysesineitä sanan varsinaisessa merkityksessä, ja työläinen itse on suljettu niiden kulutuksen ulkopuolelle.

Olettakaamme nyt että kapitalistit *A*, *B* ja *C* vaihtavat keskenään; kokonaistuote on kullakin yhtä kuin 200 taaleria. *A* tuotakoon lankaa, *B* viljaa ja *C* hopeaa; lisätyön ja välttämättömän työn suhde samoin kuin kulujen ja voiton suhde olkoon kullakin kolmella kapitalistilla sama. *A* myy 40 naulaa lankaa 200 taalerin sijasta 198 taalerilla ja häviää tällöin $1\frac{1}{9}$ % voitostaan; aivan samoin *B* ei myy sanokaamme 40 bushelia viljaa 200 taalerilla, vaan 198 taalerilla; mutta *C* vaihtaa kokonaisuudessaan työnsä, joka esineellistyy 200 taalerissa hopeaa. *A*:n ja *B*:n keskinäinen suhde on sellainen, että jos kumpikin vaihtaa toisen kanssa kokonaisuudessaan, kumpikaan ei häviä. *A* saisi 40 bushelia viljaa ja *B* 40 naulaa lankaa, mutta kumpikin saisi vain 198 taalerin arvon. Kapitalisti *C* saa 198 taalerilla 40 naulaa lankaa tai 40 bushelia viljaa ja maksaa molemmissa tapauksissa 2 taaleria liian vähän, ts. hän saa liikaa $\frac{2}{5}$ naulaa lankaa tai $\frac{2}{5}$ bushelia viljaa.

* Preussilainen taaleri jakaantuu 30 hopeagroscheniin ja hopeagroschen 12 pfennigiin. *Toim.*

Mutta olettaakamme että kapitalistien keskinäinen suhde muotoutuu niin, että *A* myy 40 lankanaulaansa 200 taalerilla hopeantuottaja *C*:lle, mutta tämän taas täytyy maksaa 202 taaleria viljantuottaja *B*:lle, ts. *B* saa 2 taaleria yli viljan arvon. Kaikki sujuu normaalisti lankakapitalisti *A*:n ja hopeakapitalisti *C*:n välillä; kummankin tavarat vaihtuvat toisiinsa arvostaan. Mutta sen vuoksi että hinta on kapitalisti *B*:llä noussut arvon yläpuolelle, on 40 naulasta lankaa ja 200 taalerista hopeaa [saatu voitto], joka ilmaistaan viljassa, pienentynyt $1\frac{1}{9}$ %; toisin sanoen kumpikaan kapitalisti ei voisi tosiasiallisesti enää ostaa 200 taalerilla 40 bushelia viljaa, vaan vain $39\frac{61}{101}$ bushelia. $39\frac{61}{101}$ bushelia vehnää maksaa 200 taaleria, ts. yksi busheli vehnää maksaisikin 5 taalerin sijasta $5\frac{1}{20}$ taaleria; siis 5 taaleria $1\frac{1}{2}$ hopeagroschenia.

Olettaakamme nyt viimeksi mainitun määräsuhteen osalta, että työläisen kulutus muodostuu puoliksi vehnästä; oletamme että hänen langan kulutuksensa on $\frac{1}{10}$ hänen tuloistaan ja vehnän kulutus $\frac{5}{10}$. Kun lanka, jonka osuus on $\frac{1}{10}$ hänen kulutuksestaan, halpenee, työläinen voittaa $\frac{1}{10}$ % koko työpalkastaan; vehnästä hän menettää $\frac{5}{10}$ % työpalkastaan. Näin siis työläinen ei kokonaisuudessaan hyödykään, vaan menettää $\frac{4}{10}$ % työpalkastaan. Vaikka kapitalisti maksaisikin hänelle rahat koko hänen välttämättömästä työstään, silti hänen palkkansa jäisi välttämättömän työpalkan alapuolelle siitä syystä, että viljantuottaja *B* nosti tuotteensa hintaa. Jos tämä korkea viljan hinta pysyy voimassa jatkossakin, silloin työläisen välttämättömän *työpalkan* olisi *noustava*.

Jos siis, että kapitalisti *A* myy lankaa [alennettuun hintaan], johtuu *viljan* tai muiden työläisen kulutuksessa kaikkein olennaisinta osaa näyttelevien käyttöarvojen hintojen kohoamisesta arvonsa yläpuolelle, niin kapitalisti *A*:n työläinen menettää rahaa samassa suhteessa kuin hän kuluttaa kallistuneita tuotteita enemmän kuin itse tuottamiaan halvempia tuotteita. Mutta jos kapitalisti *A* olisi myynyt langan $1\frac{1}{9}$ % yli sen arvon ja kapitalisti *B* olisi myynyt viljan $1\frac{1}{9}$ % alle sen arvon ja jos työläinen olisi kuluttanut pelkästään viljaa, niin hän olisi voinut hyötyä parhaassakin tapauksessa korkeintaan 6 hopeagroschenia, tai jos oletamme että vain puolet hänen ansiotuloistaan kuluu viljaan, hän olisi hyötynyt vain 3 hopeagroschenia, ts. $\frac{1}{2}$ % [IV — 35] 20 taalerin suuruudesta työpalkastaan.

Kaikki kolme tapausta voivat siis esiintyä työläisen kannalta: [ensiksi] hänen voittonsa tai tappionsa tässä operaatiossa voi olla yhtä kuin nolla; [toiseksi voittojen tasoittumisprosessi] voi alentaa hänen välttämättömän työpalkkaansa niin että se ei enää riitäkään, ts. polkea sen alle välttämättömän minimin; kolmanneksi tämä operatio voi tuottaa työläiselle ylimääräisen palkan, joka supistuu erittäin pieneen osuuteen hänen omasta lisätyöstään.

* * *

Näimme edellä, että jos välttämättömän työn suhde muihin tuotannon ehtoihin [jotka ovat tarpeen välttämättömän työn esineellistymiseksi] on $\frac{1}{4}$ (on 20 % kokonaiskuluista), ts. jos välttämätön työ on yhtä kuin 20 % tuotteen kokonaisarvosta (20 naulasta lankaa työpalkka muodostaa 4 naulaa eli 100 taalerin kokonaiskuluista 80 menee raaka-aineeseen ja työvälineisiin ja 20 taaleria työhön), ja jos tällöin lisätyön suhde välttämättömään työhön on yhtä kuin 100 % (ts. lisätyön määrä on yhtä suuri kuin välttämättömän työn määrä [jolloin kuitenkin välttämättömän ja lisätyön toteuttamiseen tarvitaan yhtä suuret määrät pysyvää pääomaa]), niin siinä tapauksessa kapitalisti saa kuluilleen $11\frac{1}{9}$ % voiton.

Jos kapitalisti saisi vain 10 %:n voiton ja lahjoittaisi $1\frac{1}{9}$ % eli 2 taaleria [20 taalerista] kuluttajille (siirtäisi heille tämän osan lisäarvostaan), niin työläinenkin hyötyisi sikäli kuin on kuluttaja, ja tarkemmin sanoen parhaassa (mutta mahdottomassa) tapauksessa — nimittäin silloin jos työläinen käyttäisi elämisen tarvikkeinaan pelkästään herransa tuotteita — kävisi, niin kuin olemme jo nähneetkin, seuraavasti: kapitalistin tappio on $1\frac{1}{9}$ %, ts. 2 taaleria; työläisen hyöty on 1 %, ts. 6 hopeagroshenia (eli $\frac{1}{5}$ taaleria 20 taalerin työpalkasta).

Olettakaamme nyt, että kapitalisti myykin naulan lankaa 5 taalerin sijasta $4\frac{15}{20}$ ($4\frac{3}{4}$) taalerilla; siinä tapauksessa työläinen hyötyy kutakin lankanaulaa kohti $\frac{5}{20}$ taaleria ja $4\frac{4}{19}$ naulaa [eli tässä tapauksessa työläisen työpalkkaa] kohti $\frac{20}{19}$ taaleria, ts. 1 taalerin [tarkkaan laskien hieman enemmän]. Yksi taaleri on $\frac{1}{20}$ eli 5 % hänen 20 taalerin työpalkastaan. Jos kapitalisti myisi 40 naulaa lankaa ja $4\frac{16}{20}$ taalerilla naualta eli $\frac{95}{20}$ taaleria \times 40, ts. 190 taalerilla, niin hänen kulunsa olisivat 180 taaleria ja hänen voittonsa yhtä kuin 10 taaleria eli $5\frac{5}{9}$ %. Hänen tappionsa olisi [myös] yhtä kuin $5\frac{5}{9}$ % eli 10 taaleria.

Jos kapitalisti myisi naulan lankaa $4\frac{12}{20}$ [$4\frac{3}{5}$] taalerilla, niin työläinen hyötyisi $\frac{8}{20}$ taaleria naualta, ts. $\frac{40}{23}$ taaleria $4\frac{8}{23}$ naualta [joka on tässä tapauksessa hänen työpalkkansa], siis $1\frac{17}{23}$ taaleria eli $8\frac{16}{23}$ % kokonaistyöpalkastaan. Kapitalisti sitä vastoin häviäisi tässä tapauksessa 16 taaleria kokonaislisäarvosta, ts. koko hänen myyntituottonsa olisi vain 184 taaleria; se merkitsee 4 taalerin voittoa 180 taalerin kuluja kohti, ts. $\frac{1}{45}$ eli $2\frac{2}{9}$ % 180 taalerista. Kapitalisti häviäisi siis $8\frac{8}{9}$ %.

Olettakaamme vihdoin että kapitalisti myy naulan lankaa $4\frac{1}{2}$ taalerilla; 40 naulaa hän myy 180 taalerilla; hänen voittonsa on yhtä kuin nolla ja hänen tappionsa $11\frac{1}{9}$ %. Kapitalisti tekee lahjoituksen kuluttajalle lisäarvon eli työläisen lisätyöajan muodossa, joten työläisen saama hyöty on $\frac{1}{2}$ taaleria lankanau-

lalta, mikä tekee $\frac{20}{9}$, eli $\frac{2^2}{9}$ taaleria [$\frac{4^4}{9}$ naulaa kohti, jotka ovat tässä tapauksessa hänen työpalkkansa]; toisin sanoen työläinen hyötyy $\frac{2^2}{9}$ taaleria 20 taalerin työpalkkaansa kohti, ts. $11 \frac{1}{9}$ % (siis vielä alle $\frac{1}{2}$ naulaa lankaa).

[IV — 36] Jos kapitalisti olisi sitä vastoin nostanut työpalkkaa 10 %, 20 taalerista 22 taaleriin, esimerkiksi sen johdosta että työn kysyntä on ylittänyt hänen tuotantoalallaan sen tarjonnan, ja samaan aikaan kapitalisti myisi naulan lankaa arvostaan, ts. 5 taalerilla, niin siinä tapauksessa kapitalistin voitto olisi alentunut vain 2 taalerilla, 20 taalerista 18 taaleriin, ts. $1 \frac{1}{9}$ % ja se olisi pysynyt yhä 10 prosenttina.¹⁹⁹

Tästä seuraa, että jos kapitalisti myisi hra Proudhonia kuunnellakseen tavaransa niistä tuotantokustannuksista, jotka tavaran tuottaminen on *hänelle itselleen* aiheuttanut ja koko hänen voittonsa olisi yhtä kuin nolla, niin se olisi pelkkää lisäarvon eli työläisen lisätyöajan siirtämistä kapitalisti *A*: lta kapitalisteille *B*, *C*, *D* jne.; mitä taas tulee kapitalistin työläiseen, niin hänen hyötynsä, ts. hänen osuutensa omasta lisätyöstään rajoittuisi parhaassa tapauksessa siihen palkan osaan, jonka työläinen kuluttaa halventuneeseen tavarahan; ja jos työläinen kuluttaisi kaikki ansionsa siihen tavarahan, hänen osuutensa ei ylittäisi sitä tasoa mikä vastaa välttämättömän työn suhdetta kokonaistuotteeseen (edellä käsitellyssä esimerkissä se vastaisi suhdetta 20:200, mikä tekee $\frac{1}{10}$; työläisen [maksimaalinen] osuus olisi siis yhtä kuin $\frac{1}{10}$ 20 taalerista eli 2 taaleria).

Asia on aivan samoin vieraiden työläisten tapauksessa: he hyötyvät halventuneesta tavarasta vain 1) siinä määräsuhteessa kuin kuluttavat tätä tavaraa, 2) suhteessa palkkansa suuruuteen, minkä määrää välttämätön työ. Jos halventunut tavara olisi esimerkiksi vilja — eräs elämisen tärkeimmistä turvaajista — silloin ensin viljan tuottaja, viljelijä, ja sitten kaikki muut kapitalistit keksisivät, että työläisen välttämätön työpalkka ei ole enää välttämätön työpalkka, että [tosiasiallinen] työpalkka ylittää välttämättömän työpalkan tason, ts. että välttämätön työpalkka on muuttunut aikaisempaa pienemmäksi, minkä ansiosta viime kädessä vain pääomien *a*, *b*, *c* jne. lisäarvot suurenevät ja näiden pääomien työssä pitämien työläisten lisätyöt kasvavat.

Ottakaamme 5 kapitalistia: *A*, *B*, *C*, *D* ja *E*. Kapitalisti *E* tuottakoon sellaista tavaraa, jota vain työläiset kuluttavat. Silloin *E* realisoisi voittonsa yksinomaan vaihtamalla tavaransa työpalkkaan; mutta toisin kuin muut voitot, hänen voittonsa ei synnyisikään hänen tavaransa vaihtamisesta työläisen rahaan, vaan hänen pääomansa vaihtamisesta elolliseen työhön. Olettakaamme että kaikilla 5 tuotannonhaaralla välttämätön työ on $\frac{1}{5}$, lisätyö $\frac{1}{5}$ ja pysyvä pääoma $\frac{3}{5}$ [tuotteen arvosta]. Kapitalisti *E* vaihtaa [$\frac{4}{5}$] tuotteestaan $\frac{1}{5}$ *a*:n tuotteeseen, $\frac{1}{5}$ *b*:n tuotteeseen, $\frac{1}{5}$ *c*:n

tuotteeseen, $\frac{1}{5}$ d :n tuotteeseen ja $\frac{1}{5}$ on hänen omien työläistensä palkka. Kuten olemme nähneet, hän ei saisi mitään voittoa tästä tuotteensa viimeisestä viidenneksestä, tai oikeammin hänen voittonsa ei syntyisi siitä että hän antaa työläisille $\frac{1}{5}$ pääomansa tuotteesta rahana ja nämä ostavat häneltä takaisin saman viidennesen tuotteena, — hänen voittonsa ei syntyisi työläisten kanssa *kuluttajina* tai kierron keskuksina käytävästä vaihdosta. Koko se liiketoimi, jota kapitalisti E harjoittaa työläistensä kanssa hänen tuotteensa kuluttajina, perustuu siihen, että hän antaa näille osan tuotteestaan rahan muodossa ja nämä antavat saman rahan hänelle takaisin täsmälleen samasta tuotteen osasta. Kapitalisti E :n ja kapitalistien A, B, C, D työläisten suhde ei ole kapitalistin ja työläisten suhde, vaan T :n suhde R :aan, myyjän suhde ostajiin.

Olettamuksemme mukaan kapitalistien A, B, C, D työläiset eivät kuluta lainkaan omia tuotteitaan. Kapitalisti E tosin vaihtaa $\frac{1}{5}$ kapitalistien A, B, C, D tuotteesta oman tuotteensa neljään viidesosaan; mutta tämä vaihto on pelkkä kiertoilmaus sille työpalkalle, jonka kapitalistit A, B, C ja D maksavat omille työläisilleen. Kukin kapitalisti antaa työläisille rahaa $\frac{1}{5}$ näiden tuotteen arvosta, toisin sanoen he antavat työläisille $\frac{1}{5}$ näiden tuotteesta maksuksi välttämättömästä työstä ja nämä ostavat kapitalisti E :n tavaran, joka vastaa $\frac{4}{5}$ näiden kapitalistien tuotteen arvosta eli heidän kauppapääomansa arvosta. Näin siis tämä kapitalisti E :n kanssa harjoitettava vaihto on pelkkä epäsuora muoto, jossa kapitalistit A, B, C ja D tekevät ennakkosijoitukset siitä pääoman osasta, joka edustaa välttämätöntä työtä, mikä toisin sanoen merkitsee *vähennystä* heidän pääomastaan. Siten he eivät voi siis voittaa mitään. Voitto syntyy siis pääomien a, b, c ja d jäljelle jäävän neljän viidesosan realisoinnista ja tämä realisointi on juuri sitä että kukin kapitalisti saa tuotteessaan esineellistyvän työn toisessa muodossa takaisin vaihdon välityksellä. Koska kapitalistien välillä vallitsee työnjako, kukin kapitalisti korvaa $\frac{3}{5}$ tuotteensa arvosta: pysyvän pääomansa, raaka-aineensa ja työvälineensä. Voitto muodostuu tuotteen arvon viimeisen viidennesen vastavuoroisesta realisoinnista, lisätyöajan realisoinnista, sen asettamisesta lisäarvoksi.

Ei ole välttämätöntä, että pääomat a, b, c ja d vaihtaisivat toistensa kanssa kokonaan $\frac{4}{5}$ tuotteidensa arvosta [joka jää jäljelle palkkojen maksun jälkeen]. Ovathan A, B, C ja D paitsi kapitalisteja, samalla myös suuria kuluttajia eivätkä voi suinkaan elää pelkästä ilmasta. Mutta kun he eivät kapitalisteina elä myöskään omalla työllään, eivät he voi vaihtaa tai kuluttaa muuta kuin vieraan työn tuotteita. Se merkitsee että he vaihtavat omaa kulutustaan varten juuri tuotteen arvon sen viidennesen, joka edustaa lisätyöaikaa, pääomalla luotua työtä.

Olettakaamme että kukin kapitalisti kuluttaa $\frac{1}{5}$ tästä viidenneksestä, ts. $\frac{1}{25}$ arvosta oman tuotteensa [IV—37] muodossa. Silloin jää vaihtoa varten vielä $\frac{4}{25}$, joko kapitalointia silmällä pitäen tai muutettavaksi omaan kulutukseen tarkoitetuksi käyttöarvoksi. Kapitalisti *A* vaihtakoon $\frac{2}{25}$ kapitalisti *B*:n kanssa, $\frac{1}{25}$ kapitalisti *C*:n kanssa ja $\frac{1}{25}$ kapitalisti *D*:n kanssa ja kapitalistit *B*, *C* ja *D* tehköt vastaavalla tavalla.

Se edellä olettamamme tapaus, jossa pääoma *e* realisoi voittonsa kokonaan vaihtamalla työpalkkaan, on kaikkein edullisin, tai pikemminkin se ilmaisee sen ainoan oikean suhteen, jossa pääomalla on mahdollisuus realisoida *tuotannossa* luotu lisäarvonsa *vaihdossa* työläisten kulutuksen kautta. Mutta tässä tapauksessa pääomat *a*, *b*, *c* ja *d* voivat realisoida tuotteittensa arvon vain keskinäisellä vaihdolla, ts. itse kapitalistien välisellä vaihdolla. Kapitalisti *E* ei kuluta omaa tavaraansa, koska hän on maksanut $\frac{1}{5}$ sen arvosta omille työläisilleen, on vaihtanut $\frac{1}{5}$ arvosta pääoman *a* tuotteen arvon viidennekseen, $\frac{1}{5}$ arvosta pääoman *b* tuotteen arvon viidennekseen, $\frac{1}{5}$ arvosta pääoman *c* tuotteen arvon viidennekseen ja $\frac{1}{5}$ arvosta pääoman *d* tuotteen arvon viidennekseen. Kapitalistit *A*, *B*, *C*, ja *D* eivät saa tästä vaihdosta mitään voittoa, koska siinä vaihdetaan se arvon viidennes, jonka kukin on maksanut omille työläisilleen.

Käyttämämme [pääomien rakenneosien välinen] suhde on ollut seuraava: $\frac{2}{5}$ tuotteen arvosta menee raaka-aineisiin, $\frac{1}{5}$ koneisiin, $\frac{1}{5}$ työläisten elämisen tarvikkeisiin ja $\frac{1}{5}$ lisätuotteeseen, jolla herrat kapitalistit elävät ja jolla he samalla realisoivat lisäarvonsa. Tämän suhteen mukaisesti tarvitaan (jos jokaisen kapitalistin *A*, *B*, *C*, *D* ja *E* kokonaistuote on yhtä kuin 100 taa-leria) yksi, *E*, tuottamaan välttämättömät elämisen tarvikkeet työläisille, kaksi kapitalistia, *A* ja *B*, tuottamaan erilaiset raaka-aineet [itselleen ja] muille, yksi kapitalisti, *C*, tuottamaan koneet

	Maksu työstä	Raaka- aineet	Koneet	Lisä- tuote	[Tuotteen arvo]
A) Raaka-aineiden tuot- taja	20	40	20	20	100
B) Raaka-aineiden tuot- taja	20	40	20	20	100
C) Koneiden tuottaja	20	40	20	20	100
E) Työläisten välttä- mättömien elämisen tarvikkeiden tuottaja	20	40	20	20	100
D) Lisätuotteen tuottaja	20	40	20	20	100
	10	20	10	10	50

ja yksi, *D*, antamaan asianmukaisen muodon lisätuotteelle. Laskelma näyttäisi seuraavanlaiselta (koneiden tuottajan samoin kuin jokaisen muunkin kapitalistin on tuotettava osa tavarastaan itseään varten).*

Näin siis kapitalisti *E* vaihtaa koko tuotteensa, jonka arvo on 100 taaleria, omien työläistensä 20 taalerin palkkaan, raaka-aineiden tuottaja *A* :n työläisten 20 taalerin palkkaan, raaka-aineiden tuottaja *B*:n työläisten 20 taalerin palkkaan, koneiden tuottaja *C*:n työläisten 20 taalerin palkkaan ja lisätuotteen tuottaja *D*:n työläisten 20 taalerin palkkaan. Myyntituottona saamistaan 100 taalerista kapitalisti *E* vaihtaa 40 taaleria raaka-aineisiin, 20 taaleria koneisiin, 20 taaleria hän antaa [omille] työläisilleen, jotta nämä ostaisivat tällä rahalla välttämättömiä elämisen tarvikkeita ja 20 taaleria jää sen lisätuotteen ostamiseen, jolla hän itse elää. Toisetkin kapitalistit vaihtavat tuotteensa samassa määräsuhteessa. Heidän lisäarvonsa muodostaa $\frac{1}{5}$ heidän tuotteensa arvosta eli 20 taaleria, ja tämän he kaikki voivat vaihtaa lisätuotteeseen. Jos he kuluttaisivat koko lisätuotteensa, he olisivat [tuotantoprosessin] päättyessä samassa asemassa kuin sen alussa eikä heidän pääomansa lisäarvo olisi kasvanut.

Olettakaamme nyt, että kapitalistit kuluttavat syömällä vain 10 taaleria eli $\frac{1}{10}$ tuotteen arvosta, syövät puolet lisäarvosta. Siinä tapauksessa itse lisätuotteen tuottaja *D* kuluttaisi 10 taaleria vähemmän; samoin kaikki muutkin kapitalistit kuluttaisivat 10 taaleria vähemmän. Kokonaisuutena ottaen kapitalisti *D* myisi siis vain puolet tavarastaan, ts. hän saisi vain 50 taaleria eikä voisi aloittaa liiketoimintaansa uudelleen.

Olettakaamme siis että kapitalisti *D* tuottaa kulutustavaroita [kapitalistien kulutukseen] vain 50 taalerilla.²⁰⁰ Silloin niistä 400 taalerista, jotka ovat olemassa raaka-aineina, koneina ja työläisten välttämättöminä elämisen tarvikkeina, menee vain 50 taaleria kapitalistien henkilökohtaisen kulutuksen esineisiin. Mutta jokaisella kapitalistilla on nyt 10 taalerin ylijäämä, josta voi kuluttaa 5 taaleria raaka-aineisiin, $2\frac{1}{2}$ taaleria koneisiin ja $2\frac{1}{2}$ taaleria työläisten välttämättömiin elämisen tarvikkeisiin; kapitalistin pitäisi saada näistä 10 taalerista voittoa $2\frac{1}{2}$ taaleria (samoin kuin kapitalisti sai tähän asti 20 taalerin voiton kuluttamalla 80 taaleria). Kapitalisti *D* sai 40 taalerin käytöllä 10 taalerin voiton ja hän voi siis lisätä tuotantoon käyttämiään varoja samassa määräsuhteessa [kuin muutkin kapitalistit], nimittäin 5 taalerilla. Kapitalisti *D* tuottaa seuraavana vuonna $6\frac{1}{4}$ taaleria enemmän eli $56\frac{1}{4}$ taaleria.

[IV—38] Tätä esimerkkiä voi myöhemmin kehitellä yksityis-

* Ks. taulukkoa s. 377. *Toim*

kohtaisemmin, tai voi olla kehittelemättä. Varsinaisesti se ei kuulu tähän. Edellä esitetystä on käynyt selväksi, että lisäarvon realisointi tapahtuu tässä kapitalistien keskinäisessä vaihtoprosessissa, sillä vaikka kapitalisti *E* tuottaakin vain työläisten kulutusta varten, silti hän vaihtaa työpalkan muodossa $\frac{1}{5}$ kapitalisti *A*:n tuotteen arvosta, $\frac{1}{5}$ kapitalisti *B*:n tuotteen arvosta, $\frac{1}{5}$ kapitalisti *C*:n tuotteen arvosta ja $\frac{1}{5}$ kapitalisti *D*:n tuotteen arvosta. Kapitalistit *A*, *B*, *C* ja *D* harjoittavat samoin vaihtoa kapitalisti *E*:n kanssa välillisesti eikä suoraan — siten, että jokaisen heistä on saatava tältä $\frac{1}{5}$ tuotteen arvosta työläistensä kulutusesineinä. Lisäarvon realisointi muodostuu tässä siitä, että jokainen kapitalisti vaihtaa oman tuotteensa neljän muun kapitalistin tuotteen vastaavaan osaan, tarkemmin sanoen niin että yksi osa lisätuotteesta määrätään kapitalistin kulutukseen ja toinen osa muutetaan ylimääräiseksi pääomaksi, jolla uutta työtä saatetaan liikkeeseen. Lisäarvon realisointi muodostuu reaalisesta mahdollisuudesta lisätä arvoa suuremmaksi — *reaalisesta mahdollisuudesta* tuottaa uusia ja suurempia arvoja.

Kaikesta tässä sanotusta käy selväksi, että jos kapitalistit *D* ja *E* (heistä kapitalisti *E* edustaa kaikkia työläisen kulutettavia tavaroita ja kapitalisti *D* kaikkia kapitalistin kulutettavia tavaroita) olisivat tuottaneet liiaksi, ts. liian paljon verrattuna siihen pääoman määräosaan, joka on määrätty työläisiä varten, tai liian paljon verrattuna siihen pääoman osaan, joka on määrätty kapitalistien kulutukseen (liian paljon verrattuna siihen määräsuhteeseen, missä pääomaa pitäisi lisätä, ja niin kuin saamme myöhemmin nähdä, tällä määräsuhteella on vähimmäisrajansa korkotasossa), — niin siinä tapauksessa *yleinen liikatuotanto* ei johtuisi siitä, että työläisten kulutettaviksi määrättyjä tavaroita kulutetaan *liian vähän* tai kapitalistien kulutettaviksi määrättyjä tavaroita kulutetaan liian vähän, vaan siitä, että *kumpiakin tavaroita* on tuotettu liian paljon, mutta *ei* liian paljon *kulutuksen kannalta*, vaan *kulutuksen ja arvonlisäyksen välisen oikean keskinäissuhteen säilyttämisen kannalta; liian paljon arvonlisäyksen kannalta.*

**[c) Kapitalistisen kasaantumisen määräsuhteet.
Pääoman arvon aleneminen kriisiaikoina]**

Toisin sanoen: tietyllä tuotantovoimien kehityksen tasolla (sillä juuri tämä kehitys määrää välttämättömän työn suhteen lisätyöhön) tuote jakaantuu pysyvässä suhteessa osiin, jotka vastaavat raaka-aineita, koneita, välttämätöntä työtä ja lisätyötä ja itse lisätyökin jakaantuu pysyvässä suhteessa kulutukseen menevään osaan ja toiseen, uudelleen pääomaksi muuttuvaan osaan. Tämä pääoman sisäiseen olemukseen kuuluva jakaantuminen ilmenee vaihdossa siten, että pääomien keskinen vaihto tapahtuu

tietyissä ja tiukasti rajatuissa määräsuhteissa, vaikka näissä määräsuhteissa tapahtuukin alituista muuttumista itse tuotannon kulussa. Jos tuotteenosien arvojen välillä vallitsevat esimerkiksi sellaiset keskinäiset suhteet, että $\frac{2}{5}$ vastaa raaka-aineen arvoa, $\frac{1}{5}$ koneiden arvoa, $\frac{1}{5}$ työpalkan arvoa ja $\frac{1}{5}$ lisätuotteen arvoa ja puolet lisätuotteesta on määrätty [kapitalistin] kulutukseen ja toinen puoli uuteen tuotantoon, niin tämä [kunkin] pääoman sisäinen jako ilmenee vaihdossa [kokonaistuotteen] jakaantumisenä vaikkapa 5 kapitalistin kesken. Joka tapauksessa tämän pääoman sisäisen jakaantumisen myötä on annettu sekä mahdollisten vaihtojen summa, että ne määräsuhteet, joissa jokainen näistä pääomista joutuu niin vaihtamaan kuin tuottamaankin. Jos välttämättömän työn suhde pääoman pysyvään osaan on edellä käsitellyn esimerkin tavoin $\frac{1}{5} : \frac{3}{5}$, niin olemme nähneet, että kapitalistien kulutusta ja työläisten kulutusta palveleva pääoma [ts. pääomat *D* ja *E*] ei saa olla suurempi kuin $\frac{1}{5} + \frac{1}{10}$ näistä viidestä pääomasta, joista kukin on yksikön suuruisen, ts. se ei saa olla suurempi kuin $1\frac{1}{2}$ pääomaa.

Samoin on annettu se suhde, jossa jokaisen pääoman on vaihdettava toisen pääoman kanssa, joka itse on vaihtavan pääoman eräs momentti. Vihdoin on annettu myös se suhde, jossa ylipäänsä jokaisen pääoman on vaihdettava.

Jos esimerkiksi raaka-aineen osuus tuotteen arvosta on $\frac{2}{5}$, niin raaka-aineita tuottavat pääomat voivat vaihtaa jossakin loppuvaiheessa aina vain $\frac{3}{5}$ tuotteestaan samaan aikaan kun $\frac{2}{5}$ tuotteesta on pidettävä näihin pääomiin sidottuna (esimerkiksi siemenet maanviljelyksessä). *Vaihto* itse antaa näille momenteille, jotka on jo käsitteeltään määrätty keskinäiseen suhteeseen, toisiaan kohtaan yhdentekevän olemassaolon; ne ovat olemassa toisistaan riippumatta; niiden sisäinen välttämättömyys *tulee ilmi* kriisissä, joka tekee väkivaltaisesti lopun niiden näennäisestä keskinäisestä välinpitämättömyydestä.

Edelleen: tuotantovoimissa tapahtuva mullistus muuttaa näitä keskinäissuhteita, *muuntaa* itse näitä suhteita, joiden perustana pääoman kannalta ja näin ollen myös vaihdon avulla tapahtuvan lisäarvon realisoinnin kannalta — *pysyy* aina *välttämättömän työn suhde lisätyöhön*, tai jos niin halutaan, esineellistyneen työn eri momenttien suhde elolliseen työhön. Kuten jo aikaisemmin on viitattu, on mahdollista että tuotantovoimien kasvun vapauttaman pääoman samoin kuin myös vapautuneen elollisen työvoiman täytyy kummankin jäädä käyttämättömiksi, kesannolle, koska niitä ei ole olemassa sellaisissa määräsuhteissa, joiden mukaisesti tuotannon on tapahduttava juuri kehittyneiden tuotantovoimien pohjalla. Jos taas tuotanto laajenee ottamatta huomioon näitä muutoksia, niin lopulta täytyy vaihdossa syntyä jommallakummalla puolella miinus, negatiivinen suure.

Vaihdon ja siis myös tuotannon rajana pysyy aina se, että lisätyön suhde välttämättömään työhön jää muuttumattomaksi, sillä se merkitsee pääoman arvonlisäyksen muuttumattomuutta. Ensimmäinen [lisätyön ja välttämättömän työn välinen] suhde määrää toisen suhteen eli pääoman kuluttaman lisätuotteen osan ja uudelleen pääomaksi muuttuvan lisätuotteen osan välisen määräsuhteen. Ensiksikin *näiksi kahdeksi osaksi jakaantuvan summan suuruus riippuu tästä alkuperäisestä suhteesta*. Jos toiseksi pääoman lisäarvon luominen perustuu lisätyön luomiseen, niin pääoman lisääntyminen pääomana (siis pääoman kasaantuminen, ja ilman kasaantumista pääoma ei voi muodostaa tuotannon perustaa, koska pääoma muutoin pysyisi [IV—39] lamaannustilassa eikä olisi mikään edistymisen elementti, jollaista tarvitaan jo pelkän väestönkasvun jne. johdosta) riippuisi tämän lisätuotteen yhden osan muuttumisesta uudeksi pääomaksi. Jos lisäarvo yksinkertaisesti kulutettaisiin, niin *ei* tapahtuisi pääoman arvonlisäystä eikä sen tuottamista *pääomana*, ts. arvoa tuottavana arvona.

Olemme nähneet että jos 40 naulaa lankaa, joiden arvo on 200 taaleria,— koska niihin sisältyy 200 taalerin esineellistynyt työaika — vaihdetaan [hopeantuottajan tuotteeseen] 198 taalerista, niin langantuottaja ei vain menetä $1\frac{1}{9}$ % voittoa, vaan lisäksi hänen tuotteensa arvo alenee, se myydään *alle* todellisen arvonsa, vaikka se myydäänkin sellaisella *hinnalla*, joka yhä antaa langantuottajalle 10 % voiton. Toisaalta hopeantuottaja voittaa 2 taaleria, kun hän säilyttää 2 taalerin vapautuneen pääoman itsellään. Jos sen sijaan katsotaan molempien pääomien tuotteiden arvon kokonaissuuruutta, on silti tapahtunut arvon aleneminen, koska olemassa on 398 taalerin eikä 400 taalerin summa. Onhan näet hopeantuottajalle tullut 200 taalerin lanka nyt vain 198 taalerin arvoinen; se merkitsee hänelle samaa kuin jos hänen työläistensä tuotantovoima olisi kasvanut sen verran, että vaikka 200 taalerin hopeaan sisältyisi entiseen tapaan sama esineellistynyt työ, niin kuitenkin 2 taaleria näistä 200 taalerista olisi siirtynyt välttämättömien kulujen tililtä lisäarvon tilille, joten hopean tuottaja olisi maksanut välttämättömästä työstä 2 taaleria vähemmän.

Tilanne voisi olla toinen vain siinä tapauksessa, että hopeantuottaja pystyisi myymään 200 taalerilla ne 40 naulaa lankaa, jotka hän osti 198 taalerilla. Silloin hänellä olisi hallussaan 202 taaleria; olettakaamme nyt, että hän myy langan edelleen silkintuottajalle, joka antaisi hänelle vaihdossa 40 naulasta lankaa 200 taalerin arvosta silkkiä. Siinä tapauksessa 40 naulaa lankaa myytäisiin todellisesta arvostaan, joskaan sitä ei myisi ensi kädessä sen tuottaja, vaan toisen käden myyjä, ostaja. Kokonaislaskelmasta saataisiin tällainen: vaihdetaan kolme tuo-

tetta, joista jokainen sisältää esineellistynyttä työtä 200 taalerin arvosta; siten [tavara]pääomien arvojen *summa* on 600 taaleria. Olkoon *A* langantuottaja, *B* hopeantuottaja ja *C* silkintuottaja; [vaihdon tuloksena] kapitalisti *A* saa 198 taalerin arvon, kapitalisti *B* saa 202 taalerin arvon (tarkemmin sanottuna 2 taaleria on ensimmäisestä vaihdosta saatua ylijäämää ja 200 taaleria on silkin muodossa) ja kapitalisti *C* saa 200 taalerin arvon. *Summa* on yhtä kuin 600 taaleria. Tässä tapauksessa [tavara]pääomien kokonaisarvo on pysynyt samana ja on tapahtunut vain arvon siirtyminen siten että kapitalisti *B* on saanut arvosta yhden osan liikaa ja *A* liian vähän.

Jos langantuottaja *A* voisi myydä tuotteensa vain 180 taalerilla (ts. sillä mitä tuote on tullut *hänelle* maksamaan) eikä ehdottomasti saisi kaupaksi 20 taalerin lankaa, niin 20 taalerin esineellistynyt työ osoittautuisi arvottomaksi. Samoin kävisi siinä tapauksessa että kapitalisti *A* alentaisi 200 taalerin arvon 180 taaleriin antaessaan sen hopeantuottaja *B*:lle; koska tämä *A*:n kohtaama pakko [alentaa langan hintaa] aiheutuisi langan liikatuotannosta, niin ei myöskään kapitalisti *B* pystyisi myymään lankaan sisältyvää 200 taalerin arvoa 180 taaleria suuremmalla summalla, ja siten hänen pääomastaan vapautuisi 20 taaleria. Kapitalisti *B*:n käsissä olisi 20 taalerin suhteellinen lisäarvo, mutta absoluuttisen arvon *summa* — vaihdossa realisoitavissa olevan esineellistyneen työajan määrä — olisi entiseen tapaan 200 taaleria, tarkemmin sanottuna kapitalisti *B*:llä olisi 40 naulassa lankaa 180 taaleria ja 20 taaleria vapautunutta pääomaa. Se merkitsisi kapitalisti *B*:lle samaa kuin jos langan tuotantokustannukset olisivat pienentyneet, ts. kuin jos työn tuotantovoiman kasvun johdosta 40 naulaa lankaa sisältäisi 20 taalerin edestä vähemmän työaikaa kuin aikaisemmin, eli jos työpäivän kuluessa luodaan 4 taalerin arvo, niin tarvittaisiin 5 työpäivää vähemmän jotta x naulaa puuvillaa voitaisiin muuttaa 40 naulaksi lankaa. Näin ollen kapitalisti *B* olisi joutunut vaihtamaan hopeassa esineellistyneen lyhyemmän työajan langassa esineellistyneeseen työaikaan. Mutta olemassa olevien arvojen kokonaissumma olisi 380 taaleria eikä 400. Siten olisi tapahtunut *yleinen arvon aleneminen*, jonka suuruus olisi 20 taaleria, ts. olisi tapahtunut 20 taalerin suuruinen pääoman tuhoutuminen.

Tapahtuu siis *yleinen arvon aleneminen* huolimatta siitä, että langan *arvon aleneminen* — se sisältyy siihen, että langantuottaja myy 40 naulaa lankaa 180 taalerilla 200 taalerin sijasta — ilmenee välttämättä hopean hinnan nousuna, ilmenee langan arvon alenemisena verrattuna hopeaan, ja hintojen yleinen aleneminen ylipäätään sisältää aina rahan hinnan nousun, ts. sen tavaran hinta nousee sillä tavaralla, jossa kaikki muut tavarat arvioidaan. Siis kriisin oloissa, hintojen yleisen laskun oloissa

tapahtuu aina tiettyyn hetkeen asti samalla pääoman *yleistä arvon alenemista tai pääoman tuhoutumista*. Arvon aleneminen voi olla *yleistä*, absoluuttista, eikä vain suhteellista niin kuin *hintojen aleneminen*, sillä arvo ei ilmaise — kuten hinnat — pelkästään tavaran suhdetta toiseen tavararaan, vaan se ilmaisee myös tavaran hinnan suhdetta tavarassa esineellistyneeseen työhön, ts. esineellistyneen työn jonkin määrän suhdetta samanlaatuisen esineellistyneen työn toiseen määrään. Jos nämä esineellistyneen työn määrät ovat erisuuret, silloin [toisella puolen] tapahtuu *arvon aleneminen*, joka ei tasapainotu toisella puolella tapahtuvalla hintojen nousulla, koska toinen puoli ilmaisee kiinteästi määrättyä esineellistyneen työn paljoutta, jota vaihto ei muuta. Yleisissä kriiseissä tämä arvon aleneminen ulottuu myös itse elolliseen työvoimaan.

Yllä esitettyjen [IV—40] viittausten mukaan kriisin oloissa tapahtuva arvon ja pääoman tuhoutuminen käy yksiin *tuotantovoimien yleisen kasvun* kanssa — tai merkitsee samaa kuin se —, mutta tämä kasvu ei ole kuitenkaan seurausta työn tuotantovoiman todellisesta lisääntymisestä (tähän ei kuulu missä määrin kriisit aiheuttavat tätä työn tuotantovoiman lisääntymistä), vaan raaka-aineiden, koneiden, työvoiman olemassa olevan arvon pienenemisestä. Esimerkiksi puuvillatehtailija menettää pääomaa myydessään tuotteitaan (vaikkapa lankaa), mutta ostaa saman arvon kuitenkin alentuneella hinnalla puuvillassa, työssä jne. Se merkitsee hänelle samaa kuin jos työn, puuvillan jne. *todellinen arvo* olisi alentunut, ts. työtä, puuvillaa jne. olisi tuotettu halvemmalla työn kasvaneen tuotantovoiman ansiosta.

Toisaalta tuotantovoimien äkillinen yleinen kasvu alentaisi samoin suhteellisesti kaikkia *olemassa olevia arvoja*, joissa esineellistynyt työ on tehty tuotantovoimien alhaisemmalla kehitystasolla, ja sikäli tuhoutuisi olemassa olevaa pääomaa samoin kuin olemassa olevaa työvoimaakin. Kriisin toinen puoli palautuu tuotannon, elollisen työn todelliseksi vähenemiseksi, jotta saataisiin uudelleen aikaan syntymään oikea suhde välttämättömän työn ja lisätyön välillä, jonka varassa kaikki muu viime kädessä lepää. (Asia ei siis suinkaan ole niin kuin lordi Overstone, aito koronkiskuri kun on, luulee: että kriisit muka johtaisivat siihen, että toiset yksinkertaisesti korjaavat valtaisia voittoja ja toiset kärsivät suunnattomia tappioita.)

[d) Pääoman asettaminen rahana sen eri toimintoihin.

»Pääoma yleensä» taloudellisena kategoriana]

Vaihto ei muuta arvonlisäyksen sisäisiä ehtoja, mutta heittää ne ulkopuolelle, antaa niille itsenäisen muodon suhteessa toisiinsa

ja sallii näin niiden sisäisen ykseyden olla olemassa vain sisäisenä välttämättömyytenä, joka näin ollen ilmenee ulkoisesti kriiseissä väkivaltaisella tavalla. Siten pääoman olemukseen sisältyvät siis molemmat, sekä pääoman arvon aleneminen tuotantoprosessissa että arvon alenemisen kumoaminen ja pääoman arvonlisäyksen ehtojen luominen. Sitä liikettä, missä kaikki tämä todellisuudessa tapahtuu, voidaan tarkastella vasta sen jälkeen kun on ensin tarkasteltu *reaalista* pääomaa, ts. kilpailua jne., vasta sen jälkeen kun on tarkasteltu todellisia reaalisia ehtoja. Se ei kuulu vielä tähän. Toisaalta pääoman tuotantoa sellaisenaan ei olisi olemassa *ilman* vaihtoa, koska *arvonlisäystä* sellaisenaan ilman vaihtoa ei ole olemassa. Ellei vaihtoa olisi, voisi puhua vain tuotetun *käyttöarvon* mittaamisesta jne., voisi ylipäätään puhua vain käyttöarvosta.

Sen jälkeen kun pääoma on tuotantoprosessissa 1) lisännyt arvoaan, ts. luonut uuden arvon; 2) menettänyt arvoaan, ts. siirtynyt rahan muodosta jonkin määrätyn tavaran muotoon; 3) sen jälkeen pääoman arvo ja siihen sisältyvä uusi arvo lisääntyvät kun tuote heitetään uudelleen kiertoon ja vaihdetaan *T:na R:aan*. Tutkimuksen siinä vaiheessa, missä me nyt olemme ja missä tarkastelemme vain pääomaa yleensä, ovat tämän kolmannen prosessin todelliset vaikeudet olemassa vain *mahdollisuuksina* ja niin ollen ne myös kumotaan *mahdollisuuksina*. Nyt tuote asetetaan siis jälleen rahaksi muuttuvaksi.

Pääoma on nyt siis asetettu taas rahaksi ja näin ollen raha on asetettu *realisoidun pääoman uuteen* määrittelyyn, ei pelkästään tavaran realisoituna hintana. Toisin sanoen hinnan asussa realisoitu tavara on nyt realisoitua pääomaa. Tutkimme jäljempänä tätä rahan uutta määrittelyä tai pikemminkin pääoman määrittämistä rahana. Rahan luonteen mukaisesti pääomassa — kun se on muuttunut rahaksi — ilmenee ensi sijassa vain pääoman luoman uuden arvon mittaaminen, ts. rahan ensimmäinen määrittäminen tavaroiden yleiseksi mitaksi toistuu; mutta nyt raha esiintyy lisäarvon mittana, pääoman arvonlisäyksen mittana. Rahan muodossa tämä pääoman arvon lisääntyminen ilmenee sillä itsellään mitattuna, ilmiönä jolla on oma mittansa omassa itsessään.

Pääoma oli alun perin 100 taaleria; kun se on nyt 110 taaleria, on sen arvonlisäyksen mitta asetettu sen omaan muotoon, asetettu tuotantoprosessista ja vaihdosta palaavan (rahamuotoonsa palaavan) pääoman määräsuhteeksi alkuperäiseen pääomaan; tämä mitta ei enää esiinny kahden laadullisesti erilaisen työn lajin välisenä suhteena: ei enää esineellistyneen työn ja elollisen työn tai välttämättömän työn ja luodun lisätyön välisenä suhteena. Kun pääoma on asetettu rahaksi, se on asetettu siten rahan ensimmäiseen määrittelyyn, rahan arvonmitan määrittelyyn. Mutta

tämä arvo on tässä pääoman oma arvo, ts. pääoman mitta. Palaamme tähän vielä (voittoa käsittelevässä jaksossa).

Rahan toinen muoto oli kiertovälineen muoto, ja tältä kannalta pääoman rahamuoto ilmenee pelkästään katoavana momenttina, joka on jälleen vaihdettava, mutta ei (rahan ollessa kiertovälineenä yleensä) kuluttamistarkoituksessa tavaroihin, käyttöarvoihin, vaan erityisiin käyttöarvoihin: yhtäältä raaka-aineisiin ja työvälineisiin, toisaalta elolliseen työhön, joissa pääoma voisi aloittaa uudelleen kiertonsa pääomana.

[IV—41] Pääoma on tässä määrityksessä *liikkuvaa pääomaa*, josta myöhemmin. Rahana kiertovälineen määrityksessä olevan pääoman tulos on tuotantotapahtuman alkaminen *asetetusta* pääomasta, ja tätä kohtaa tarkastelemme ensiksi ennen kuin menemme eteenpäin.

(Ensimmäisessä määrityksessä [pääoma rahana], rahan määrityksessä *mitaksi*, myös *uusi arvo* mitataan, mutta ero on ainoastaan muodollinen: lisätyön tilalla esiintyy raha, ts. määrättyssä tavarassa esineellistynyt lisätyö. Mutta tämän uuden arvon *laadullinenkin* luonne, ts. itse tässä mitattavana oleva suurekin kokee muutoksen, mutta sitä on tarkasteltava vasta myöhemmin.

Edelleen silloinkin kun pääoma on rahan kiertovälineen määrityksessä, on rahamuodon häviäminen yhä pelkästään *muodollista*. Rahamuoto tulee tässä *oleelliseksi* vasta sen jälkeen, kun ei vain ensimmäinen, vaan myös toinen kehäkierto on käyty läpi. Siten pääoman määrittäminen rahana kiertovälineeksi johtaa ensi sijassa vain siihen, että olemme uudelleen *arvonlisäysprosessin* alussa. Siksi lähdemmekin jatkamaan pääoman tutkimista *tästä kohdasta*.)

Se kolmas muoto, joka rahalla on itsenäisenä, kiertoön nähden kielteisesti suhtautuvana arvona, on pääoma, mutta ei sellainen pääoma, joka tuotantoprosessin jälkeen astuu tavarana uudelleen vaihtoon tullakseen rahaksi, vaan sellainen pääoma, joka tulee tavaraksi itseään varten olevan arvon muodossa ja astuu kiertoon juuri tässä muodossa. (*Pääoma ja korko*.) Tämä kolmas muoto edellyttää pääomaa sen aikaisemmissa muodoissa ja muodostaa samalla siirtymän *pääomasta erityisiin pääomiin*, reaaliin pääomiin; sillä tässä viimeisessä muodossahan pääoma käsitteensä mukaisesti jakaantuu jo kahdeksi itsenäisesti olemassa olevaksi pääomaksi. Yhdessä tämän kaksinaisuuden kanssa on annettu myös moninaisuus ylipäätään. Sellainen on tämä pääoman kehityskulku.

{Ennen kuin menemme eteenpäin, on esitettävä vielä seuraava huomautus. *Pääoma yleensä* ilmenee kylläkin erotukseksi erityisistä pääomista 1) *pelkkänä abstraktiona*, mutta ei mielivaltaisena vaan sellaisena, joka käsittää pääoman differentia specifican*

* — spesifiset erottavat tunnusmerkit, spesifiset erot. *Toim.*

erotukseksi kaikille muille rikkauden muodoille tai (yhteiskunnallisen) tuotannon kehitysmuodoille. Pääoma yleensä on sellainen määrittely, joka on ominainen jokaiselle pääomalle sellaisenaan tai tekee jokaisen tietyn arvosumman pääomaksi. Erot tämän abstraktion sisällä ovat myös abstraktisia erityisyyksiä, jotka luonnehtivat jokaista pääoman lajia siten että jokainen pääoman laji on joko näiden abstraktisten erityisyyksien myöntämistä tai kieltämistä (esimerkiksi kiinteä tai liikkuva pääoma).

2) Kuitenkin itse pääomalla yleensä on *reaalinen* olemassaolo *toisin kuin* erityisillä, reaalilla pääomilla. Tavallinen poliittinen taloustiede tunnustaa tämän asian, joskaan ei *ymmärrä* sitä, ja se muodostaa sangen tärkeän momentin sen taloustieteen opissa [voittojen] tasoittumisesta jne. Huolimatta siitä että pääoma kuuluu yksityisille kapitalisteille, se esimerkiksi tässä *yleisessä muodossaan, elementaarissa* pääoman *muodossaan* on sitä pääomaa, joka kasaantuu pankkeihin tai jota jaetaan pankkien välityksellä, sitä pääomaa, joka jakaantuu, niin kuin Ricardo²⁰¹ sanoo, niin ihailtavasti tuotannon tarpeiden mukaan. Tämä yleisessä muodossa oleva pääoma muodostaa myös lainojen yms. välityksellä eri maiden välille yleisen tason. Kun näin ollen pääomaa yleensä koskevana lakina esimerkiksi on, että voidakseen lisätä arvoaan pääoman täytyy asettaa itsensä kaksinkertaisesti ja lisätä kaksinkertaisesti arvoaan tässä kaksinkertaisessa muodossa, niin sitä vastoin jonkin erityisen kansakunnan pääoma, joka vastakohtana jollekin toiselle kansakunnalle edustaa pääomaa *par excellence**, on arvon lisäämisen mahdollisuuden saadakseen annettava lainaksi kolmannelle kansakunnalle. Kaksinkertainen asettaminen, suhtautuminen omaan itseensä jonakin vieraana, tulee tässä tapauksessa riivatun reaaliseksi. Kun näin ollen yleinen on yhtäältä vain *ajateltu differentia specifica*, on se samalla *erityinen* reaalinen muoto erityisen ja yksityisen muotojen rinnalla.

(Palaamme myöhemmin tähän kohtaan, jolla on suuri merkitys tutkimuksemme kululle huolimatta siitä, että se on luonteeltaan enemmän looginen kuin taloustieteellinen.)

Asia on samoin myös algebrassa. Esimerkiksi *a*, *b*, *c* ovat lukuja ylipäätään, yleisesti; mutta sen lisäksi ne ovat kokonaislukuja vastakohtana luvuille *a/b*, *b/c*, *c/b*, *c/a*, *b/a* jne., jotka kuitenkin edellyttävät näitä kokonaislukuja yleisinä elementteinä.}

* — ennen kaikkea, sanan varsinaisessa merkityksessä. *Toim.*

[e) Lisäpääoman muodostuminen.

Kapitalististen tuotantoehtojen muuttuminen palkkatyön vaikutuksesta. Työn ja pääoman välisen suhteen uusintaminen]

[IV—42] Uusi arvo* asetetaan puolestaan siis taas pääomaksi, esineellistyneeksi työksi, joka astuu elollisen työn kanssa käytävän vaihdon prosessiin ja niin ollen jakaantuu pysyväksi osaksi — työn objektiivisiksi ehdoiksi: materiaaliksi ja työvälineiksi — ja työn subjektiivisiksi ehdoiksi, elollisen työvoiman olemassaolon ehdoiksi: työläisen välttämättömiksi elämisen tarvikkeiksi, hänen elintarvikkeikseen. Kun pääoma ilmaantuu nyt toisen kerran tässä muodossa, on saatu selvyys niihin kohtiin, jotka olivat täysin epäselviä pääoman ilmaantuessa ensimmäisen kerran rahana, joka siirtyi arvon määrityksestään pääoman määrittymiseen. Nyt ne selitetään itse arvonlisäys- ja tuotantoprosesseilla. Pääoman ilmaantuessa ensimmäistä kertaa näytti siltä, että itse pääoman *edellytykset* tulevat kierron ulkopuolelta pääoman synnyn ulkoisina edellytyksinä eivätkä näin ollen johdu pääoman sisäisestä olemuksesta eivätkä ole selitettävissä sillä. Nyt näistä *ulkoisista* edellytyksistä tulee itse pääoman liikkeen momentteja, niin että itse pääoma edellyttää niitä omina momentteinaan onpa niiden historiallinen synty sitten millainen tahansa.

Lisäarvo, joka on luotu pääoman pakotuksesta, esiintyi itse tuotantoprosessin sisällä *lisätyönä*, se itse esiintyi muodoltaan elollisena työnä, joka kuitenkin löytää objektiiviset ehtonsa jo olemassa olevina, sillä eihän tämä elollinen työ voi luoda mitään tyhjistä. Nyt *lisätyö* esiintyy esineellistyneenä *lisätuotteeksi* ja voidakseen lisätä arvoaan pääomana tämä lisätuote jakaantuu kahdeksi muodoksi: *työn objektiivisiksi ehdoiksi* — materiaaliksi ja työvälineiksi — ja työn subjektiivisiksi ehdoiksi, elämisen tarvikkeiksi elolliselle työlle, joka on nyt saatava käyntiin.

Yleisenä, itsestään ymmärrettävänä edellytyksenä on tietenkin arvo yleisenä muotona: esineellistynyt työ, ja lisäksi kierrosta tuleva esineellistynyt työ. Edelleen: lisätuote totaliteetissaan — objektiiviseksi tullut lisätyö totaliteetissaan — ilmenee nyt *lisäpääomana* (verrattuna alkuperäiseen pääomaan ennen kuin se aloitti kiertonsa), ts. itsenäiseksi tulleen vaihtoarvona, joka on vastakkainen elolliselle työlle, *spesifiselle käyttöarvolle*. Kaikki ne momentit, jotka olivat elollista työvoimaa vastassa *vieraina, ulkoisina* voimina, jotka kuluttivat ja käyttivät hyväkseen elollista työvoimaa *tiettyjen*, siitä *itsestään riippumattomien ehtojen* vallitessa, on nyt asetettu *tämän työvoiman okmaksi tuotteeksi ja tulokseksi*.

Ensiksi. Lisäarvo tai lisätuote ei ole mitään muuta kuin tietty

* — Marx tarkoittaa uutta luotua lisäarvoa. *Toim.*

summa esineellistynyttä elollista työtä, lisätyön summa. Tämä uusi *arvo*, joka on elollista työtä vastassa itsenäisenä, siihen vaihtuvana arvona, on sitä vastassa pääomana, — on *työn tuote*. Se itse ei ole mitään muuta kuin se *ylijäämä*, joka jää *yli* välttämättömän työn, ja on olemassa objektiivisessä muodossa ja siitä syystä *arvona*.

Toiseksi. Ne erityiset muodot, jotka tämän arvon on omaksuttava lisätäkseen uudelleen arvoaan, ts. tullakseen pääomaksi: yhtäältä raaka-aineet ja työvälineet, toisaalta elämisen tarvikkeet työtä varten tuotantotapahtuman aikana, ovat tästä syystä nekin pelkkiä itse lisätyön *erityisiä* muotoja. Itse tämä lisätyö tuottaa raaka-aineita ja työvälineitä sellaisissa keskinäisuuhteissa, toisin sanoen itse tämä lisätyö on objektiivisesti asetettu raaka-aineina ja työvälineinä sellaisiin määräsuhteisiin, jotka sallivat sen että tämän työn tuloksena voi esineellistyä ja tosiasiasa alituisesti esineellistyykin paitsi tietty summa välttämätöntä työtä, ts. elollista työtä, joka uusintaa elämisen tarvikkeita (niiden arvon), niin että koko ajan tapahtuu hajoamista elollisen työn itsesäilytyksen objektiivisiin ja subjektiivisiin ehtoihin ja sen itseuusintaminen voi joka kerta alkaa uudelleen — eivätkä määräsuhteet salli vain tätä, vaan myös sen että, silloin kun elollinen työ käy läpi tämän esineellisten ehtojensa uusintamisprosessin, se asettaa samalla raaka-aineet ja työvälineet sellaisissa määräsuhteissa, jotka antavat sille mahdollisuuden toteutua *lisätyönä, välttämättömän työn ylittävänä työnä*, ja näin ollen muuttaa ne *uuden* arvon luomisen materiaaliksi. *Lisätyön* objektiiviset ehdot, jotka rajoittuvat raaka-aineiden ja työvälineiden tiettyihin määräsuhteisiin yli sen mitä välttämätön työ vaatii, kun taas välttämättömän työn objektiiviset ehdot jakaantuvat objektiivisuutensa puitteissa objektiivisiksi ja subjektiivisiksi momenteiksi, työn esineellisiksi momenteiksi ja subjektiivisiksi momenteiksi (elollisen työn elämisen tarvikkeet), — nämä lisätyön objektiiviset ehdot ilmenevät näin ollen nyt lisätyön itsensä tuotteina, tuloksina, objektiivisena muotona, ulkoisena olemassaolona, asetetaan näin ollen nyt niiksi. Alun perin sitä vastoin se seikka, että työvälineet ja elämisen tarvikkeet olivat olemassa sellaisessa laajuudessa, että elollinen työ sai mahdollisuuden toteutua paitsi *välttämättömänä* työnä, myös *lisätyönä* — tämä seikka ilmeni alun perin jonakin itse elolliselle työlle vieraana, ilmeni pääoman tekona.

Kolmanneksi. Arvon itsenäinen itseään-varten-oleminen vastapainona elolliselle työvoimalle — ts. arvon oleminen pääomana — objektiivisten työn ehtojen objektiivinen, kylmästi itseensä pitäytyvä välinpitämättömyys ja *vieraus* suhteessa elolliseen [IV—43] työvoimaan, mikä ilmiö menee niin pitkälle, että nämä työn ehdot asettuvat työläisen persoonaa vastaan kapitalistin persoo

nana, asettuvat vastaan henkilöityminä, joilla on oma tahto ja omat edut,— tämä omistuksen, ts. työn esineellisten ehtojen, absoluuttinen *ero, irrottaminen* elollisesta työvoimasta, mikä johtaa siihen, että työn ehdot ovat työvoimaa vastassa *vieraana omaisuutena*, toisen juridisen henkilön realiteettina, *hänen* tahdonsa absoluuttisena alueena, ja että toisaalta työ ilmenee näin ollen *vieraana työnä* suhteessa kapitalistissa henkilöityneeseen arvoon, ts. suhteessa työn ehtoihin,— tämä omistuksen absoluuttinen irrottaminen työstä, elollisen työvoiman absoluuttinen irrottaminen realisointinsa ehdoista, tämä esineellistyneen ja elollisen työn, arvon ja arvoa luovan toiminnan absoluuttinen irrottaminen toisistaan — ja näin ollen myös työn sisällön vieraus suhteessa itse työläiseen — tämä ero ilmenee nyt sekin itse työn tuotteena, työn omien momenttien esineellistymisenä, objektivoitumisena. Sillä onhan uusi tuotantotapahtuma, joka vain vahvisti sitä edeltäneen pääoman ja elollisen työn välisen vaihdon, asettanut lisätyön ja näin ollen lisäarvon, lisätuotteen, ylipäättään työn (sekä lisätyön että välttämättömän työn) kokonaistuloksen pääomaksi, vaihtoarvoksi, joka on itsenäisenä ja välinpitämättömänä elollista työvoimaa vastassa, tai on sitä vastassa pelkääjän sen käyttöarvona.

Työvoima on ottanut omakseen vain välttämättömän työn subjektiiviset ehdot: elämisen tarvikkeet tuottavaa työvoimaa varten, ts. niiden uusintamiseksi pelkääjän sellaisena työvoimana, joka on irrotettu toteutumisensa ehdoista; lisäksi työvoima itse on asettanut nämä ehdot *esineinä, arvoina*, jotka ovat sitä vastassa vieraana, sitä hallitsevana personifikaationa, henkilöitymänä. Ei riitä että työvoima astuessaan ulos [tuotanto]prosessista ei ole rikkaampi kuin mennessään sisään siihen, se on köyhempi. Sillä työläinen ei ole vain luonut välttämättömän työn ehtoja pääomalle kuuluvina ehtoina, vaan samalla niihin sisältyvä arvon lisäyksen mahdollisuus, arvon luomisen mahdollisuus on sekin nyt olemassa vain lisäarvona, lisätuotteena, sanalla sanoen se on olemassa pääomana, valtana elolliseen työvoimaan, arvona, jolla on oma valta ja tahto, arvona, jolla on vastassaan työvoima abstraktisessa, vailla objektiivisuutta olevassa, puhtaasti subjektiivisessä köyhyydessään. Työvoima ei ole tuottanut ainoastaan vierasta rikkautta ja omaa köyhyyttä, vaan myös sen suhteen, jossa tämä rikkaus itseään varten olevana rikkautena on työvoimaan köyhyytensä, jossa rikkaus työvoimaa kuluttamalla hankkii itselleen uutta elinvoimaa ja lisää uudelleen arvoaan.

Kaikki tämä johtui siitä vaihdosta, missä työläinen vaihtoi elollisen työvoimansa johonkin määrään esineellistynyttä työtä; mutta nyt tämä esineellistynyt työ, nämä hänen elämänsä ehdot, jotka ovat olemassa hänen ulkopuolellaan ja näiden esineellisten ehtojen itsenäinen oleminen itse työvoiman ulkopuolella esiinty-

vät *hänen omana tuotteenaan*, hänen itsensä asettamina, sekä hänen itsensä objektivointina että hänen oman itsensä objektivointina sellaiseksi voimaksi, joka ei ole vain riippumaton hänestä itsestään, vaan lisäksi hallitsee häntä, hallitsee häntä hänen oman toimintansa nojalla.

Lisäpääomassa ovat sen kaikki momentit *vieraan* työn tuotetta, ts. pääomaksi muuttunutta *vierasta lisätyötä*: elämisen tarvikkeita välttämätöntä työtä varten; objektiivisia ehtoja — materiaalia ja työvälineitä, joilla välttämätön työ voi uusintaa siihen elämisen tarvikkeiden muodossa vaihdetun arvon; vihdoin tarvittava määrä materiaalia ja työvälineitä, jotta elollinen työ voi niillä toteuttaa uuden lisätyön, toisin sanoen jotta voidaan luoda uusi lisäarvo.

Tässä on hävinnyt se tuotantoprosessin ensimmäisessä tarkastelussa vielä vallalla ollut näennäisyys, että pääoma omasta puolestaan toisi jonkin arvon kierrosta. Työn objektiiviset ehdot ilmenevät nyt päinvastoin työn tuotteena — sekä silloin kun ne ovat arvona yleensä että silloin kun ne ovat käyttöarvoina tuotantoa varten. Mutta kun pääoma esiintyy näin työn tuotteenä, niin samoin työn tuote esiintyy pääomana — ei enää yksinkertaisena tuotteena eikä vaihdettavissa olevana tavarana, vaan *pääomana*, esineellistyneenä työnä, jolla on valta elolliseen työhön, määräysvalta siihen. Työn tuotteena ilmenee sekin, että tämä tuote esiintyy *vieraana omaisuutena*, olemassaolotapana, joka on itsenäisesti elollista työtä vastassa, samoin kuin myös itseään-varten-olevana *arvona*; sekin, että itse elollinen työ on antanut työn tuotteelle, esineellistyneelle työlle oman sielun ja asettuu elolliseen työhön nähden *vieraaksi voimaksi*.

Jos tätä vierasta voimaa tarkastellaan työn kannalta, se näyttää toimivan tuotantoprosessissa siten että työ samalla torjuu luotaan vieraana realiteettina oman toteutumisensa objektiivisissa ehdoissa ja asettaa näin ollen itsensä substanssittomaksi, pelkästään puutteenalaiseksi työvoimaksi vastakohtana tälle työstä vieraantuneelle realiteetille, joka ei kuulu työlle, vaan toiselle; siten että työ ei aseta omaa todellisuuttaan itseään-varten-olemisena, vaan pelkkänä toista-varten-olemisena, ja näin ollen myös pelkkänä toisinolemisena, tai toisen olemisena sitä itseään vastaan.

Tämä työn todellistumisprosessi on samalla sen epätodellistumisprosessi. Työ asettaa itsensä objektiivisesti, mutta asettaa tämän objektiivisuutensa omaksi ei-olemisekseen tai oman ei-olemisensa, pääoman, olemiseksi. Työ palaa takaisin itseensä pelkkänä arvon asettamisen tai arvon lisäämisen mahdollisuutena, koska sitä vastaan on asetettu itsenäisinä olemuksina: koko todellinen rikkaus, todellisen arvon maailma, ja samoin sen oman todellistumisen [IV—44] reaaliset ehdot. Elollisen työn

helmassa lepää mahdollisuuksia, jotka ovat tuotantoprosessin seurauksena työn ulkopuolella todellisuuksina, mutta työlle *vieraina todellisuuksina*, jotka muodostavat rikkauden vastakohdaksi työlle.

Mikäli lisätuotetta käytetään uudelleen lisäpääomana, mikäli se astuu uudelleen tuotantoprosessiin ja arvonnlisäysprosessiin, se jakaantuu 1) elolliseen työhön vaihdettaviin elämisen tarvikkeisiin työläisiä varten; tätä *pääoman* osaa voisi nimittää *työrahastoksi*. Tämä työrahasto, joka edustaa työvoiman säilyttämiseen määrättyä pääoman osaa — ja lisäksi sen etenevään progressiiviseen säilyttämiseen, koska lisäpääoma kasvaa alituisesti — ilmenee nyt yhtä lailla *vieraan* työn tuotteena, *pääomalle* vieraan työn tuotteena, kuin 2) pääoman muutkin rakenneosat: arvonn uusintamiseen tarvittavat esineelliset ehdot eli näiden elämisen tarvikkeiden arvot sekä lisäarvonn hankkimiseen tarvittavat esineelliset ehdot.

Jos edelleen tarkastellaan tätä lisäpääomaa, niin pääoman jakaantuminen pysyväksi osaksi, joka on ollut olemassa jo ennen työtä, ikään kuin ennen vedenpaisumusta, eli raaka-aineiksi ja työvälineiksi, ja vaihtelevaksi osaksi, nimittäin elolliseen työvoimaan vaihdettavissa oleviksi elämisen tarvikkeiksi, niin tämä jakaantuminen ilmenee puhtaasti muodollisena, sikäli kuin työ *asettaa* yhtäläisesti niin toisen kuin toisenkin pääomanosan ja asettaa ne yhtäläisesti omiksi *edellytyksikseen*. Tämä itse pääoman sisäinen jakaantuminen ilmenee nyt pikemminkin siten, että työn oma tuote — objektivoitu lisätyö — jakaantuu kahdeksi rakenneosaksi: 1) objektiivisiin ehtoihin työn uutta hyväksikäyttöä varten ja 2) työvarantoon, joka on tarkoitettu tämän elollisen työn mahdollisuuden säilyttämiseen, ts. säilyttämään elollinen työvoima elollisena, — mutta se jakaantuu siten, että työvoima voi ottaa uudelleen omakseen työrahastoon määrätyn osan sen omasta tuloksesta, sen oman läsnäolon objektiivisessä muodossa vain siinä tapauksessa, voi erottaa tämän osan elollista työvoimaa vastassa olevan vieraan rikkauden muodosta vain siinä tapauksessa, että työvoima ei uusinna vain omaa arvoaan, vaan lisää arvoa myös uuden pääoman siinä osassa, joka edustaa uuden lisätyön ja lisätuotannon, ts. lisäarvojentuotannon toteutumisen objektiivisiä ehtoja. Itse työ on luonut uuden rahaston uuden välttämättömän työn käyttöä varten, tai, mikä merkitsee samaa, rahaston uuden elollisen työvoiman, uusien työläisten säilyttämiseksi, mutta samalla se on luonut myös edellytykset sille, että työläiset voivat ottaa tämän rahaston omakseen vain siinä tapauksessa että ylimääräisen pääoman ylitse jäävällä osalla otetaan käyttöön uutta lisätyötä. Näin ollen työn tuottamassa lisäpääomassa — lisäarvossa — on samalla luotu uuden lisätyön reaalin välttämättömyys ja näin ollen lisäpääoma itse on sekä

uuden lisätyön että uuden lisäpääoman reaalin välttämättömyys.

Kaikesta sanotusta käy ilmi, kuinka rikkauden objektiivinen maailma levittäytyy itse työn vaikutuksesta yhä laajemmalle, asettautuu työtä vastaan sille vieraana voimana ja saa yhä laveamman ja täydellisemmän olemassaolon, niin että suhteellisesti, suhteessa luotuihin arvoihin tai arvon luomisen reaalisiin ehtoihin elollisen työvoiman köyhä subjektiivisuus muodostaa yhä räikeämmän vastakohdan. Mitä enemmän työ objektivoituu, sitä laajemmaksi tulee arvojen objektiivinen maailma, joka on työtä vastassa vieraana maailmana, vieraana omaisuutena. Luomalla ylimääräistä pääomaa työ itse pakottaa itseään yhä uudelleen luomaan uutta ylimääräistä pääomaa jne. jne.

Verrattuna alkuperäiseen pääomaan, joka ei ollut lisäpääomaa, ovat työvoiman ehdot nyt muuttuneet sikäli, että 1) itse työ uusintaa sen pääoman osan, joka vaihdetaan välttämättömään työhön, ts. tämä osa ei enää tule työlle kierrosta, vaan on työn omaa tuotetta; ja 2) se arvon osa, joka raaka-aineina ja työvälineinä edustaa elollisen työn hyväksikäytön reaalisia ehtoja, on tullut tuotantoprosessissa itse työn säilyttämäksi, ja koska jokainen käyttöarvo muodostuu luonteensa mukaisesti katoavasta materiaalista, ja vaihtoarvo puolestaan on läsnä, on olemassa vain käyttöarvossa, niin tämä säilyttäminen on samaa kuin suojeleminen tuhoutumiselta eli kapitalisteille kuuluvien arvojen katoavan luonteen kieltämisestä, ja niin ollen niiden asettamista itseäänvarten-oleviksi arvoiksi, *katoamattomaksi rikkaudeksi*. Näin ollen tämä alkuperäinen arvojen summa onkin asetettu pääomaksi vasta tuotantoprosessissa elollisen työn toimesta.

* * *

Sitten pääoman kannalta: kun tarkastelun kohteena on *ylimääräinen pääoma*, niin kapitalisti edustaa itseäänvarten-olevaa arvoa, rahaa kolmannessa momentissaan, rikkautena, yksinkertaisesti *vieraan työn anastamisen* nojalla, sillä ylimääräisen pääoman kaikki momentit: materiaali, työvälineet, elämisen tarvikkeet palautuvat *vieraaksi työkse*, jota kapitalisti ei ole ottanut omakseen *vaihtamalla* olemassa oleviin arvoihin, vaan hän on anastanut ne itselleen *ilman vaihtoa*. Tosin *alkuperäisenä ehtona* tälle *lisäpääomalle* on, että kapitalisti vaihtaa *osan hänelle kuuluvista arvoista* eli hänelle kuuluvasta *esineellistyneestä työstä* vieraaseen elolliseen työvoimaan.

Ehtona *lisäpääoma I:n* muodostumiselle — jos nimitämme näin sitä lisäpääomaa, joka ilmaantuu alkuperäisen tuotantoprosessin tuloksena — ts. ehtona *vieraan työn, esineellistyneen vieraan työn anastamiselle* on kapitalistin puolella, että hänellä on hal-

lussaan *arvoja*, joista hän *muodollisesti* vaihtaa osan elolliseen työvoimaan. Sanomme »muodollisesti», koska elollinen työ joutuu antamaan takaisin, korvaamaan kapitalistille myös tämän *vaihtamat* arvot. Mutta oli miten oli, joka tapauksessa ehtona *lisäpääoma I:n* muodostumiselle, ts. ehtona sille että vieras työ tai ne arvot, joissa tämä työ on esineellistynyt, anastetaan, on että kapitalisti vaihtaa arvoja, jotka kuuluvat hänelle, jotka hän on heittänyt kiertoon ja joita hän tarjoaa elolliselle työvoimalle,— arvoja, jotka *eivät* ole peräisin hänen [IV—45] elollisen työn kanssa toteuttamastaan *vaihdosta*, ts. eivät siitä suhteesta mikä hänellä *pääomana* on työhön.

Mutta kuvitelkaamme nyt, että *lisäpääoma* heitetään uudelleen tuotantoprosessiin, realisoi vaihdossa uudelleen *lisäarvonsa* ja ilmaantuu uudelleen kolmannen tuotantoprosessin alkuun uutena *lisäpääomana*. Tämän *lisäpääoma II:n* edellytykset ovat erilaiset kuin *lisäpääoma I:n*. *Lisäpääoma I:n* edellytykset olivat arvoja, jotka kuuluivat kapitalistille ja jotka hän heitti kiertoon, täsmällisemmin sanoen elollisen työvoiman kanssa toteutettavaan vaihtoon. *Lisäpääoma II:n* edellytyksenä ei ole mikään muu kuin *lisäpääoma I:n* olemassaolo, toisin sanoen se edellytys, että kapitalisti on jo anastanut vierasta työtä ilman vaihtoa. Se antaa kapitalistille mahdollisuuden herkeämättä aloittaa prosessi alusta. Tosin luodakseen *lisäpääoma II:n* kapitalistin täytyi vaihtaa osa *lisäpääoma I:n* arvosta elämisen tarvikkeiden muodossa elolliseen työvoimaan, mutta se mitä hän näin vaihtoi, oli alun perin sellaisia arvoja, joita hän ei ollut tuonut kiertoon omasta rahastostaan; ne arvot edustivat vierasta esineellistynyttä työtä, jonka kapitalisti anasti itselleen ilman mitään vastiketta ja jonka hän vaihtaa nyt uudelleen vieraaseen elolliseen työhön; samoin se materiaali jne., jossa tämä uusi työ toteutuu ja luo *lisäarvoa*, on tullut kapitalistin käsiin ilman vaihtoa, pelkällä anastuksella.

Mennyt vieraan työn anastaminen ilmenee nyt yksinkertaisesti vieraan työn uuden anastamisen ehtona; toisin sanoen se, että vieras työ on objektiivisessa (esineellisessä) muodossa, olemassa olevien arvojen muodossa kapitalistin omistuksessa, ilmenee ehtona sille, että kapitalisti voi uudelleen anastaa itselleen vierasta *elollista* työvoimaa ja niin ollen *lisätyötä*, työtä ilman vastiketta. Se että kapitalisti oli jo elollista työtä vastassa *pääomana*, on ainoa ehto sille, että hän ei säilytä itseään vain *pääomana*, vaan *anastaa* kasvavana *pääomana* kasvavassa määrin *itselleen* vierasta työtä ilman vastiketta, ts. laajentaa mahtiaan, olemassaoloaan *pääomana* vastakohtana elolliselle työvoimalle, ja toisaalta se asettaa alituisesti uudelleen elollisen työvoiman tämän subjektiivisessa, substanssittomassa köyhyudessa elollisena työvoimana.

Menneen eli objektivoituneen vieraan työn omistus ilmenee ainoana ehtona nykyisen eli elollisen vieraan työn vastaiselle anastukselle. Mikäli lisäpääoma I luotiin esineellistyneen työn ja elollisen työvoiman välisellä yksinkertaisella vaihdolla, joka perustuu kokonaan niiden sisältämien työn tai työajan määrien mukaan arvioitujen vastikkeiden vaihdon lakeihin, ja *mikäli* tämä vaihto ei juridisessa mielessä edellytä mitään muuta kuin kenen tahansa oikeutta omiin tuotteisiinsa ja vapaata käyttövaltaa niihin,— mutta mikäli lisäpääoma II:n suhde lisäpääoma I:een on näin ollen seuraus tästä ensimmäisestä [pääoman ja työn välisestä] suhteesta, silloin havaitsemme seuraavan omalaatuisen tuloksen: kapitalistin puolella omistusoikeus muuttuu dialektisesti oikeudeksi vieraaseen tuotteeseen eli omistusoikeudeksi vieraaseen työhön, oikeudeksi anastaa vierasta työtä itselle ilman vastiketta, kun taas työvoiman puolella se muuttuu velvollisuudeksi suhtautua omaan työhönsä tai omaan tuotteeseensa *vieraana omaisuutena*. Yhtäällä omistusoikeus muuttuu oikeudeksi anastaa vierasta työtä ja toisaalla taas velvollisuudeksi suhtautua omaan työn tuotteeseen ja itse omaan työhön muille kuuluvina arvoina.

Mutta vastikkeiden vaihto, joka ilmeni alkuperäisenä omistusoikeuden juridisesti ilmaisevana operaationa, on vääntynyt siten, että toisella puolella se on vain näennäisvaihtoa, koska elolliseen työvoimaan vaihdettava pääomanosa ensinnäkin itse on ilman vastiketta anastettua *vierasta työtä*, ja toiseksi *elollisen työvoiman täytyy korvata se niin että syntyy ylijäämä*, ts. tätä pääoman osaa ei todellisuudessa anneta takaisin, vaan se muutetaan vain yhdestä muodosta toiseen. Vaihtosuhde on siis kokonaan hävinnyt, tai se on *pelkkää näennäisyyttä*.

Edelleen omistusoikeus perustui alun perin omaan työhön. Nyt omistus ilmenee oikeutena vieraaseen työhön ja työn kohtamana mahdottomuutena saada oma tuotteensa omakseen. Täydellinen ero omistuksen ja työn ja vielä enemmän rikkauden ja työn välillä ilmenee nyt seurauksena siitä laista, joka lähti niiden identtisyydestä.

Vihdoin on tuotanto- ja arvonnäisyysprosessin tuloksena ensi sijassa *itse pääoman ja työn välisen, kapitalistin ja työläisen välisen suhteen* uusintaminen ja uusi tuotanto. Tämä sosiaalinen suhde, tuotantosuhde on tosiasiaassa vielä tärkeämpi prosessin tulos kuin sen materiaaliset tulokset. Ja tuottaahan tämän prosessin puitteissa työläinen itsensä työvoimana ja myös itseään vastassa olevan pääoman, samoin kuin toisaalta kapitalisti tuottaa itsensä päämana ja myös itseään vastassa olevan elollisen työvoiman. Kumpikin uusintaa itsensä uusintamalla toisen, uusintamalla oman kieltämisenä. Kapitalisti tuottaa työn vieraana työnä; työ tuottaa tuotteen vieraana tuotteena. Kapitalisti tuottaa työläisen ja työläinen tuottaa kapitalistin jne.

[5)] PÄÄOMAN ALKUPERÄINEN KASAANTUMINEN

[a) Pääoman historialliset edellytykset ja niiden suhde jo olemassa olevaan kapitalistiseen tuotantoon]

Kun kerran oletetaan pääomaan perustuva tuotanto,— {varsinaisesti raha on muuttunut pääomaksi vasta *ensimmäisen tuotantoprosessin lopussa*, jonka tuloksena oli pääoman uusintaminen ja lisäpääoma I:n uusi tuotanto; kuitenkin itse lisäpääoma I *asetetaan*, realisoidaan lisäpääomana vasta silloin kun se on tuottanut lisäpääoma II:n, ts. vasta silloin kun ne pääomaksi muuttuvan rahan edellytykset, jotka ovat vielä *todellisen* pääoman liikkeen ulkopuolella, ovat hävinneet, ja niin ollen pääoma itse on asettanut immanenttisen olemuksensa mukaisesti tosiasiasa ne edellytykset, joista se tuotantoprosessissa lähtee},— niin siinä tapauksessa se ehto, että kapitalistin on asettaakseen itsensä pääomana tuotava kiertoon [IV—46] arvoja, jotka hän on luonut omalla työllään tai jollakin muulla tavalla (kunhan se ei vain ole tapahtunut jo olemassa olevalla, menneellä palkkatyöllä), niin se ehto kuuluu pääoman aataminaikaisiin ehtoihin, sen *historiallisiin edellytyksiin*, jotka ovat juuri tällaisina *historiallisina* edellytyksinä hävinneitä ja kuuluvat siitä syystä *pääoman muodostumisen historiaan*, mutta eivät suinkaan sen *nykyhetken historiaan*, ts. ne eivät kuulu todelliseen pääoman hallitseman tuotantotavan järjestelmään.

Kun esimerkiksi maaorjien karkaaminen kaupunkeihin oli eräs kaupunkilaitoksen *historiallisista* ehdoista ja edellytyksistä, niin se ei suinkaan ole jo kehittyneen kaupunkilaitoksen *ehto*, ei sen reaalin momentti, vaan kuuluu sen *menneisiin* edellytyksiin, sen tulemisen edellytyksiin, jotka on jo kumottu sen olemisessa. Pääoman *tulemisen, muodostumisen* ehdot ja edellytykset edellyttävät nimenomaan sitä, että pääomaa ei vielä ole, vaan se *on* vasta *tulemassa*; ne siis häviävät todellisen pääoman mukana, sen pääoman mukana, joka omasta todellisuudestaan lähtien itse asettaa oman toteutumisen ehdot. Jos siten esimerkiksi rahan tai itseään-varten-olevan arvon alkuperäisessä tulemisessa pääomaksi edellytetään tiettyä kasaantumista kapitalistin puolella (tapahtukoon se sitten vaikka säästämällä hänen omalla työllään luoduissa tuotteissa ja arvoissa jne.), jonka kapitalisti on toteuttanut ollessaan *ei-kapitalisti*, jos siis rahan pääomaksi tulemisen edellytykset ovat pääoman muodostumisen annettuja ulkoisia *edellytyksiä*,— niin pääoma pääomaksi tultuaan luo omat edellytyksensä, nimittäin: se luo omalla tuotantoprosessillaan uusien arvojen luomiseen *ilman vaihtoa* tarvittavien reaalisten ehtojen hallinnan.

Nämä edellytykset, jotka ilmenivät alun perin pääoman tule-

misen ehtoina eivätkä voineet niin ollen vielä syntyä pääoman toiminnasta *pääomana*, ovat nyt sen oman toteutumisen tuloksia, sen *asettamaa* todellisuutta, ne *eivät ole pääoman syntymisen ehtoja, vaan sen olemisen tuloksia*. Pääoma ei tullakseen lähde enää edellytyksistään, vaan se itse edellytetään, ja lähtemällä omasta itsestään se itse luo säilymisensä ja kasvunsa edellytykset. Näin ollen ne ehdot, jotka edelsivät lisäpääoma I:n luomista, tai ne ehdot, jotka ilmaisevat pääoman tulemista, eivät kuulu sen tuotantotavan alueelle, jonka edellytyksenä pääoma on, vaan ne piilevät pääomassa sen tulemisen historiallisina esivaiheina, aivan kuten ne prosessit, joilla Maa muuttui tuli- ja sumumeren tilasta nykyiseen muotoonsa, jäävät muotoutuneen Maan elämän rajojen taakse. Tämä merkitsee, että yksittäisiä pääomia voi yhä vielä syntyä esimerkiksi kasaamalla aarretta. Mutta kasattu aarre voidaan muuttaa pääomaksi vain työtä riistämällä.

Porvarilliset taloustieteilijät, jotka tarkastelevat pääomaa ikuisena ja *luonnollisena* (mutta ei historiallisena) tuotantomuotona, yrittävät sitten jälleen tehdä pääoman oikeutetuksi esittämällä sen tulemisen ehdot sen nykyisen toteutumisen ehdoiksi; ts. ne momentit, joissa kapitalisti ottaa jotakin haltuunsa yhä ei-kapitalistina — siksi että hän on vasta tulemassa kapitalistiksi, — porvarilliset taloustieteilijät esittävät juuri niiksi ehdoiksi, joiden vallitessa kapitalisti anastaa itselleen jo *kapitalistina*. Nämä puolusteluyritykset ovat todistuksia huonosta omastatunnosta ja voimattomuudesta saattaa itse kapitalistisen yhteiskunnan julistamat *yleiset omistuskäytännöt* sopusointuun sen anastustavan kanssa, jota pääoma pääomana käyttää.

Toisaalta — ja tämä on meille huomattavasti tärkeämpää — metodimme osoittaa ne kohdat, joissa asian historiallinen tarkastelu täytyy ottaa mukaan, ts. ne kohdat, joissa porvarillinen talous tuotantoprosessin pelkästään historiallisena muotona sisältää yli sen omien rajojen meneviä viittauksia varhaisempiin historiallisiin tuotantotapoihin. Näin ollen ei porvarillisen talouden lakien kehittämiseksi ole tarpeen kirjoittaa *tuotantosuhteiden todellista historiaa*. Mutta näiden tuotantosuhteiden oikea tarkasteleminen ja johtaminen historiallisesti muodostuneina suhteina vie aina sellaisiin ensimmäisiin yhtälöihin, jotka — aivan niin kuin empiiriset luvut esimerkiksi luonnontieteessä — viittaavat tämän järjestelmän takana olevaan menneisyyteen. Samalla kun näistä viittauksista saa oikean käsityksen nykyisyydestä, ne tarjoavat myös avaimen menneisyyden ymmärtämiseen; se muistuttaa oman itsenäisen työnsä, ja toivottavasti voimme siihenkin vielä palata. Toisaalta tämä oikea tarkastelu johtaa kohtiin, joissa tuotantosuhteiden nykyisten muotojen kumoutuminen tuo itsensä ilmi — ja joissa saadaan esimakua tulevaisuudesta, tulevasta liikkeestä. Jos yhtäältä esiporvarilliset kehitys-

vaiheet ovat *pelkästään historiallisia*, ts. jokumottuja edellytyksiä, niin toisaalta tuotannon nykyiset ehdot ilmenevät *itse itsensä kumoavina*, ja niin ollen sellaisina tuotantoehtoina, jotka asettavat *historialliset edellytykset* uudelle yhteiskuntatilalle.

Nyt tarkastelemme ensi sijassa jo tullutta suhdetta: arvon tulemista pääomaksi ja elollista työtä pelkästään pääomaa vastassa olevana käyttöarvona, jolloin elollinen työ on pelkkä väline, jolla lisätään esineellistyneen, kuolleen työn arvoa, jolla puhalletaan siihen elävä sielu, kadotetun elollisen työn sielu kuolleen, tämän tuloksena tuotetaan luotu rikkaus vieraana, mutta omana tuotetaan vain elollisen työvoiman köyhyys; tässä tapauksessa asia supistuu yksinkertaisesti siihen, että itse prosessissa ja sen välityksellä elollisen työn reaaliset esineelliset ehdot (nimittäin materiaali, jossa arvonlisäys tapahtuu, työvälineet, joilla arvoa lisätään [IV—47] ja elämisen tarvikkeet, joilla on lietsottava elollisen työvoiman liekkiä ja innostettava työhön antamatta liekin sammua, tuomalla tarjolle työvoiman elämänprosessille välttämättömät ainekset) asetetaan vieraiksi itsenäisiksi olioiksi tai *vieraan persoonan* olemassaolotavoiksi, niistä samoin eristettyä elollista työvoimaa vastassa oleviksi, — asetetaan itseään-varten-oleviksi arvoiksi, ja näin ollen arvoiksi, jotka muodostavat työvoimalle vieraan rikkouden, kapitalistin rikkouden.

Elollisen työn objektiiviset ehdot esiintyvät *eronneina, itsenäistyneinä* arvoina suhteessa elolliseen työvoimaan subjektiivisena läsnäolona, joka tästä syystä onkin suhteessa objektiivisiin ehtoihin vain *toisenlaatuinen* arvo (se ei eroa niistä arvona, vaan käyttöarvona). Kun tämä eroaminen esiintyy kerran edellytyksenä, niin tuotantoprosessi voi vain tuottaa tämän eron uudelleen, uusintaa sen ja lisäksi uusintaa sen suuremmassa mittakaavassa. Olemme jo nähneet millä tavalla tuotantoprosessi toteuttaa sen. Elollisen työvoiman objektiiviset ehdot on edellytetty siihen nähden itsenäiseksi olemassaoloksi, elollisesta työvoimasta eroavan ja sitä vastassa itsenäisenä olevan subjektin objektiivisuudeksi; tästä syystä näiden *objektiivisten ehtojen* uusintaminen ja *arvonlisäys*, ts. niiden laajentaminen on samalla niiden uusintamista ja uutta tuottamista vieraan, työvoimaa vastassa välinpitämättömänä ja itsenäisenä olevan subjektin rikkautena. Uusintetuksi ja uutena tuotetuksi ei siis tule vain näiden elollisen työn objektiivisten ehtojen *läsnäolo*, vaan *niiden läsnäolo itsenäisten*, ts. *vieraalle subjektille kuuluvien, elollista työtä vastassa olevien arvojen läsnäolona*.

Työn objektiiviset ehdot saavat subjektiivisen olemassaolon suhteessa elolliseen työvoimaan: pääomasta syntyy kapitalisti; toisaalta työvoiman pelkästään subjektiivinen olemassaolo suhteessa omiin ehtoihinsa antaa sille pelkästään yhdentekevän

objektiivisen muodon suhteessa näihin ehtoihin: työvoima on vain erityisen käyttöarvon omaava arvo sen hyväksikäytön omien ehtojen, toisen käyttöarvon edustamien *arvojen rinnalla*. Sen sijaan että nämä ehdot realisoitaisiin tuotantoprosessissa työvoiman toteutumisen ehtoina, työvoima astuu päinvastoin ulos tuotantoprosessista pelkästään ehtona *niiden* lisäämiselle ja säilyttämiseksi työvoimaa vastassa itseään-varten-olevana arvona.²⁰²

Työvoiman muokkaama materiaali on *vierasta* materiaalia, samoin työväline on *vieras* työväline; työläisen työn asema materiaaliin ja työvälineeseen nähden on pelkän lisäkkeen asema substanssiin nähden, ja siitä syystä se esineellistyy sellaisessa mikä ei kuulu *työläiselle*. Jopa itse elollinen työ on *vieras* suhteessa elolliseen työvoimaan, jonka työtä se on, jonka omaa elämänilmausta se on, sillä työ luovutetaan pääomalle esineellistynyttä työtä vastaan, itse työn tuotetta vastaan. Työvoima suhtautuu työhön jonakin vieraana ja jos pääoma olisi valmis maksamaan työvoimalle *teettämättä* sillä työtä, työvoima tekisi mielellään sellaiset kaupat. Siten oma työ on työvoimalle yhtä vierasta — ja se on vierasta myös työn johtamisen jne. kannalta — kuin materiaali ja työvälinekin. Tästä syystä sitten myös tuote on työvoimalle vieraan materiaalin, vieraan työvälineen ja vieraan työn, ts. *vieraan omaisuuden* yhdistelmä, ja tuotantoprosessin päättyessä työvoima on vain köyhtynyt kuluttamansa elinvoiman verran; sen jälkeen työvoima aloittaa uudelleen raadantansa pelkästään subjektiivisena työkykynä, joka on erotettu elämisen ehdoistaan.

Kun tuote havaitaan omaksi tuotteeksi ja työn erottaminen sen toteutumisen ehdoista tuomitaan epäoikeudenmukaiseksi ja pakotetuksi, se todistaa valtaisasta tietoisuudesta, joka itse on pääomaan perustuvan tuotantotavan tuotetta, ja se kuuluttaa yhtä lailla tuotantotavan tuhoa kuin orjan tiedostaessa, että hän *ei voi olla toisen omaisuutta*, ja kun orja tiedostaa itsensä henkilöksi, sen jälkeen orjuus jatkaa olemassaoloaan vain keino-tekoisesti eikä voi enää olla tuotannon perusta.

Jos sen sijaan tarkastelemme sitä alkuperäistä suhdetta, joka edeltää rahan astumista arvon itselisäysprosessiin, silloin eteemme tulee erilaisia ehtoja, joiden on täytynyt syntyä historiallisesti tai jotka on täytynyt antaa jotta rahasta tulisi pääomaa ja työstä pääomaa asettavaa, pääomaa luovaa työtä, palkkatyötä. (*Palkkatyö* käsitettynä tässä siinä tiukassa taloustieteellisessä merkityksessä, jossa käsitettä yksinomaan käytämme — ja meidän on myöhemmin erotettava tässä merkityksessä käsitetty palkkatyö ja [vapaiden] päiväpalkkalaisten jne. työn muut muodot — on työtä, joka asettaa pääomaa, tuottaa pääomaa, ts. sellaista elollista työtä, joka tuottaa sekä toiminnaksi toteutumisensa

esineelliset ehdot että työkykynä olemisensa objektiiviset momentit sitä itseään vastassa olevina vieraina voimina, jotka ovat sitä itseään vastassa, *itseään-varten-olevina, siitä riippumattomina arvoina.*)

Oleelliset ehdot on annettu itse suhteessa, siten kuin tämä suhde alun perin esiintyy: 1) toisella puolella elollisen työvoiman käsilläolo pelkkänä *subjektiivisena* olemassaolona erotettuna objektiivisen todellisuutensa momenteista, ts. erotettuna sekä elollisen työn *ehdoista* että elollisen *työvoiman olemassaolon välineistä, elämisen tarvikkeista, itsesäilytyksen välineistä*; toisella puolella työn elävä mahdollisuus tässä täydellisessä abstraktisuudessa; 2) toisella puolella olevan arvon eli esineellistyneen työn täytyy olla käyttöarvojen kasauma, riittävän suuri kasauma, jotta se voi tarjota esineelliset ehdot paitsi tuotteiden tuotantoa varten tai niitä arvoja varten, jotka tarvitaan elollisen työvoiman uusintamiseen tai säilyttämiseen, myös lisätyön imemistä varten, tarjota objektiivisen [IV—48] materiaalin lisätyötä varten; 3) vapaa vaihtosuhde — rahankierto — kummankin puolen välillä; kahden navan välinen suhde, joka perustuu vaihtoarvoihin, ei herruus- ja orjuussuhteeseen; siis toisin sanoen sellainen tuotanto, joka ei tarjoa elämisen tarvikkeita tuottajalle suoraan, vaan vaihdon välityksellä, eikä voi myöskään pitää vierasta työtä hallinnassaan suoraan, vaan joutuu ostamaan, vaihtamaan sen työläiseltä; vihdoin 4) toisen puolen — sen, joka edustaa työn esineellisiä ehtoja itsenäisten, itseään-varten-olevien arvojen muodossa — täytyy esiintyä *arvona* ja pitää lopullisena päämääränä arvon asettamista, arvon itselisyästä, rahan luomista, eikä välitöntä kulutusta eli käyttöarvon luomista.

Sellainen suhde on mahdoton niin kauan kuin *molemmat* puolet vaihtavat työtään keskenään vain *esineellistyneen* työn muodossa; se on mahdoton myös siinä tapauksessa, että itse *elollinen työvoima* on toisen puolen omaisuutta, ts. ei ole vaihtava osapuoli. (Tämän kanssa ei ole ristiriidassa se että orjuus on yksittäisissä kohdissa mahdollinen porvarillisen tuotantojärjestelmän puitteissa. Se on niissä tapauksissa kuitenkin mahdollinen vain siksi, että sitä ei ole olemassa muissa kohdissa, vaan se esiintyy anomaliana itse porvarilliseen järjestelmään nähden.)

Ne ehdot, joiden vallitessa tämä suhde alun perin esiintyy, jotka ovat siis sen tulehisen historialliset edellytykset, paljastavat ensi silmäyksellä kaksinaisen luonteensa: yhtäällä elollisen työn alempien muotojen hajoaminen, toisaalla [välittömille tuottajille] suotuisempien suhteiden hajoaminen.*

Ensimmäisenä edellytyksenä on ennen kaikkea, että orjuuden

* Hakasulkuihin merkitty kohta on otettu vuosien 1861—1863 käsikirjoituksista, joissa Marx on kirjoittanut koko kohdan uudelleen (vihko XXII, s. 1397). *Totm.*

tai maaorjuuden suhde on kumottu. Elollinen työkyky kuuluu sille itselleen ja se käyttää vaihdon välityksellä omaa voimanilmaustaan. Molemmat puolet ovat henkilöinä toisiaan vastassa. *Muodollisesti* heidän suhteensa on tasaveroisten ja vapaiden vaihdon osapuolien suhde.

Se että tämä muoto on *näennäisyyttä* ja *pettävää näennäisyyttä*, ilmenee juridista suhdetta tarkasteltaessa asiana, joka jää tämän suhteen *ulkopuolelle*. Se mitä vapaa työläinen myy, on aina vain tietty, erityinen määrä voimanilmausta; työläisen työvoima kokonaisuutena on tämän voiman jokaisen erityisen ilmauksen yläpuolella. Työläinen myy erityisen voimanilmauksen erityiselle kapitalistille, joka riippumattomasti on työläistä vastassa *erillisenä henkilönä*. On selvää, että tämä ei ole työläisen suhde pääoman olemassaoloon, ts. kapitalistiluokkaan. Vain näin — mitä erilliseen, todelliseen henkilöön tulee [hänen suhteessaan erilliseen kapitalistiin] — hänelle jää laaja valinnan, mielivallan, siis myös muodollisen vapauden alue. Orjuuden oloissa työntekijä kuuluu *erilliselle, erityiselle* omistajalle, on tämän työkone. Voimanilmauksen kokonaisuutena, työvoimana, hän on toiselle kuuluva esine, eikä hän näin ollen suhtaudu subjektina voimansa erityiseen ilmaukseen, ts. elolliseen työtoimintaansa. Maaorjuussuhteessa työntekijä on itse maanomaisuuden momentti, maan lisäksi aivan kuten työjuhta. Orjuussuhteessa työntekijä ei ole mitään muuta kuin elävä työkone, jolla on tästä syystä arvoa muille tai joka pikemminkin on arvo. Työvoima kokonaisuutena ilmenee vapaalle työläiselle hänen omaisuutenaan, yhtenä hänen momenteistaan, jonka hän subjektina ottaa valtaansa ja jonka hän säilyttää luovuttaessaan sen. Tätä on kehiteltävä edelleen myöhemmin palkkatyötä tarkasteltaessa.

[b) Henkilökohtaiset palvelukset tuottavan palkkatyön vastakohtana]

Esineellistyneen työn vaihto elolliseen työhön ei vielä konstituoisi pääomaa toiselle puolelle eikä palkkatyötä toiselle. Tähän vaihdon kategoriaan kuuluu koko niin sanottujen *palvelijoiden* luokka kengänkiillottajasta kuninkaaseen. Samoin siihen kuuluu vapaa päiväpalkkalainen, jonka satunnaisesti kohtaamme kaikkialla siellä missä joko aasialainen kyläyhteisö tai länsimainen vapaiden maanomistajien muodostama yhteisö hajoaa erillisiksi elementeiksi seurauksena väestönkasvusta, sotavankien vapauttamisesta, seurauksena kaikenlaisista sattumista, jotka köyhdyttävät erillisen ihmisen ja vievät häneltä itsensä elättämiseen riittävän työn objektiiviset ehdot, seurauksena työnjaosta jne.

Jos A vaihtaa jonkin arvon tai rahaa, siis esineellistynyttä

työtä, saadakseen sillä *B*:ltä jonkin palveluksen, siis elollista työtä, niin tämä voi kuulua seuraaviin ryhmiin:

1) *Yksinkertaisen kierron suhteeseen*. Molemmat vaihtavat tosiasiasa vain käyttöarvoja toisiinsa; toinen vaihtaa elämisen tarvikkeita, toinen työn, palveluksen, jonka ensin mainittu haluaa kuluttaa, joko suoraan, jolloin kysymyksessä on henkilökohtainen palvelus, tai hän antaa toiselle materiaalin tms., josta tämä luo työllään, työnsä esineellistymisellä käyttöarvon, hänen kulutukseensa määrätyn käyttöarvon. Näin tapahtuu esimerkiksi silloin kun talonpoika ottaa luokseen kiertävän räätälin, joita oli ennen, ja antaa tälle tarveaineet jotta tämä tekisi niistä hänelle vaatteita. Tai silloin jos annan lääkärille rahaa jotta hän paikkaisi terveytteni. Tärkeää näissä tapauksissa on että joka kerta kumpikin tekee toiselleen palveluksen. »Do ut facias» on tässä aivan saman veroinen kuin »facio ut des» tai »do ut des». ²⁰³

Mies, joka tekee minulle verasta puvun, johon olen antanut materiaalin, antaa minulle käyttöarvon. Mutta sen sijaan että hän antaisi sen minulle heti esineellisessä muodossa, hän antaa sen toiminnan muodossa. Minä annan hänelle valmiin käyttöarvon ja hän valmistaa minulle toisen. Menneen, esineellistyneen työn ja elollisen, tämänhetkisen työn välinen ero ilmenee tässä pelkästään työn ajallisen tekemisen muodollisena erona; toinen työ oli tehty menneessä ajassa ja toinen tehdään nykyajassa. Ja on todellakin vain pelkkä työnjaon ja vaihdon välittämä muodollinen ero siinä, tuottaako *B* itse ne ruokatavarat, joilla hänen on tultava toimeen vai saako hän ne *A*:lta ja sen sijaan että hän tuottaisi elintarvikkeet välittömästi, hän tuottaakin puvun, jolla saa elintarvikkeet vaihdossa *A*:lta. Kummassakin tapauksessa hän voi saada *A*:lle kuuluvan käyttöarvon haltuunsa vain silloin jos hän antaa tälle siitä vastikkeen, joka aina palautuu viime kädessä hänen omaksi elolliseksi työkseen, ottaapa tämä sitten minkä esineellisen muodon hyvänsä ja joko ennen vaihdon toteutumista tai sen seurauksena. Nyt puku ei sisällä ainoastaan määrättyä työtä, joka antaa sille muodon — määrätyn hyödyllisyyden muodon, jonka verka saa työprosessista — vaan se sisältää myös määrätyn paljouden työtä, se ei siis sisällä vain käyttöarvoa, vaan myös *arvoa yleensä*, *arvoa sellaisenaan*. Sitä arvoa ei kuitenkaan ole olemassa *A*:lle, koska hän kuluttaa puvun eikä ole vaatekauppias. Hän ei siis saanut vaihdossa ruokatarvikkeistaan työtä *arvoa luovana* työnä, vaan hyötyä, käyttöarvoa luovana toimintana.

[IV—49] Henkilökohtaisissa palveluksissa tämä käyttöarvo kulutetaan sellaisenaan ilman siirtymistä liikkeen muodosta esineen muotoon. Jos käy niin — kuten yksinkertaisissa suhteissa usein tapahtuu — että palveluksen tekijä ei saa *rahaa*, vaan itse välittömiä käyttöarvoja, niin häviää sekin näennäisyys että

jommallakummalla puolella olisi kysymys *arvoista* erotukseksi käyttöarvoista. Mutta vaikka olettaisimme *A:n* maksavan rahaa palveluksesta, hänen rahansa ei silti muuttuisi tässä pääomaksi, vaan päinvastoin raha asetettaisiin pelkäksi kiertovälineeksi kulutusesineen, tietyn käyttöarvon hankkimiseksi. Siitä syystä tämä toimi ei olekaan rikkautta tuottava, vaan päinvastoin rikkautta kuluttava toimi. *A:n* kohdalla ei ole lainkaan kysymys siitä, että verassa objektivoituisi [räätäli *B:n*] työ sellaisenaan, jokin työaika, siis *arvo*, vaan siitä, että hänen määrätty tarpeensa tyydytetään. *A* tietää, että hänen rahansa arvo ei *lisäänny*, vaan *katoaa* kun hän muuttaa sen arvon muodosta käyttöarvon muotoon. Työtä ei vaihdeta tässä käyttöarvona arvoa varten, vaan itsessään erityisenä käyttöarvona, arvona käyttöä varten. Mitä useammin *A* toistaa vaihdon, sitä enemmän hän köyhtyy. Tämä vaihto ei ole hänelle *rikastumistoimi*, ei *arvon luomisen* toimi, vaan olemassa olevien, hänen hallinnassaan olevien arvojen *vähentämistoimi*. Raha, jonka *A* vaihtaa tässä elolliseen työhön — joko luontoispalvelukseen tai jossakin esineessä objektivoituneeseen palvelukseen — ei ole *pääomaa*, vaan *tuloa*, rahaa kiertovälineenä, käyttöarvon saamisen välineenä, rahaa, jossa arvon muoto on asetettu pelkästään ohimenevänä, ei rahaa, joka haluaa työtä ostamalla säilyä rahana ja lisätä arvoaan. *Rahan* vaihtaminen *tulona*, pelkkänä kiertovälineenä elolliseen työhön ei voi milloinkaan asettaa rahaa pääomaksi eikä niin ollen työtä palkkatyöksi taloustieteellisessä mielessä.

Se että rahan kuluttaminen (käyttäminen) ei merkitse rahan tuottamista, ei vaadi mitään laajempaa selvitystä. Niissä yhteiskuntatiloissa, joissa suurin osa lisätyöstä on maanviljelystyötä ja maanomistaja on näin ollen sekä lisätyön että lisätuotteen omistaja, juuri maanomistajan tulo muodostaa työrahaston vapaata työläistä varten, manufaktuurityöläistä (tässä tapauksessa on kysymys käsityöstä) varten vastakohtana maatyöläiselle.

Käsityöläisten kanssa harjoitettava vaihto on eräs maanomistajan kulutuksen muoto, ja toisen osan tuloistaan maanomistaja jakaa suoraan henkilökohtaisia palveluksia, usein pelkästään näennäisiä palveluksia vastaan seuralaisjoukkonsa kanssa. Aasialaisissa yhteiskunnissa, joissa monarkki on maatyön lisätuotteen yksinomainen haltija, synnyttää hänen tulonsa vaihtaminen *free handsien** (kuten Steuart²⁰⁴ heitä nimittää) kanssa kokonaisia kaupunkeja, jotka ovat *au fond*** pelkkiä liikkuvia leirejä. Vaikka tämä suhde *voi* olla vastakohta orjuudelle ja maaorjuudelle, joskaan sen ei välttämättä *täydy* sitä olla, niin siinä ei ole lainkaan kysymys palkkatyöstä, sillä se toistuu säännöllisesti

* — »vapaiden käsien». *Toim.*

** — itse asiassa. *Toim.*

työn erilaisten yhteiskunnallisten organisaatiomuotojen vallitessa. Jos tämä vaihto toteutetaan *rahan* välityksellä, tulee hinnan määrääminen tärkeäksi molemmille puolille, mutta *A*:lle vain sikäli että hän ei halua maksaa liikaa työllä luodusta *käyttöarvosta*, ei siksi että työllä luodulla *arvolla* olisi hänelle merkitystä. Suhteen olemus ei lainkaan muutu siitä, että tämä alun perin pikemminkin sopimuksenvarainen ja perinnäinen hinta alkaa vähitellen määräytyä yhä selvemmin taloudellisesti, aluksi kysynnän ja tarjonnan suhteen nojalla ja lopulta niiden tuotantokustannusten nojalla, joilla itse myyjät voivat luoda tällaisia elollisia palveluksia — suhteen olemus ei siis muutu lainkaan tästä, koska hinnan määrääminen pysyy nyt kuten ennenkin pelkkien käyttöarvojen vaihdon muodollisena momenttina. Mutta itse tämän hinnanmäärityksen synnyttävät toiset suhteet, ikään kuin tämän erityisen vaihtotapahtuman selän takana toteutuvat hallitsevan tuotantotavan yleiset lait ja itsemäärääminen.

Sotalaitos on yksi ensimmäisistä muodoista, joissa tämänlaatuinen palkkaus esiintyy vanhan ajan yhteiskunnassa. Tavallisen rivimiehen palkka poljetaan myös minimiin, se määräytyy pelkästään niiden tuotantokustannusten mukaan, joilla hänet voi uusintaa. Mutta sotilas ei vaihda palvelustaan *pääomaan*, vaan valtion tuloon.

Itse porvarillisessa yhteiskunnassa kuuluu tämän saman otsikon alle kaikkien henkilökohtaisten palvelusten vaihtaminen tuloon (tähän kuuluu myös henkilökohtaista kulutusta varten tehtävä työ, keittäminen, ompeleminen jne., puutarhatyö jne., aina kaikkia tuottamattomia luokkia, valtion virkamiehiä, lääkäreitä, asianajajia, oppineita jne. myöten.) Tähän kuuluu koko palvelusväki jne. Kaikki nämä työntekijät alhaisimmasta ylhäimpään turvaavat palveluksillaan — usein pakonalaisilla — itselleen osuuden lisätuotteesta, kapitalistin *tulosta*. Kenenkään mieleen ei kuitenkaan juolahda kuvitella, että kapitalisti asettaisi itsensä pääomaksi vaihtamalla tuloaan tällaisiin palveluksiin, ts. henkilökohtaisella kulutuksellaan. Hän päinvastoin kuluttaa tämän vaihdon seurauksena pääomansa hedelmät. Suhteen luonne ei muutu lainkaan siitä, että itse ne määräsuhteet, joissa tulo vaihtuu tällaiseen elolliseen työhön, määräytyvät tuotannon yleisten lakien nojalla.

Pikemminkin palveluksen tekijä oikeastaan asettaa tässä *arvon*, kuten olemme maininneet jo *rahaa* käsittelevässä luvussa*; hän vaihtaa käyttöarvon — tietynlaisen työn, palveluksen jne. — *arvoon, rahaan*. Näin ollen suuntautuminen tuotantoon ja rahan kasaamiseen lähtee keskiajalla osittain kulutusta harjoittavan maa-aatelin vastakohtana tältä puolelta, elollisen työn edusta-

* Ks. tämän teoksen I osan s. 208. *Toim.*

jien puolelta; he kasaavat ja tulevat siten δυνάμει* kapitalisteiksi myöhemmällä kaudella. Osa vapautuneista maaorjista tulee kapitalisteiksi.

Näin ollen se, maksetaanko palkansaajalle päiväpalkkaa vai saako hän palkkion vai siviililistan** ei riipu suhteesta yleensä, vaan tehdyn palveluksen luonnollisesta erityislaadusta, ja myös siitä, onko maksun saaja ylhäisempi vai alhaisempi kuin palveluksen maksaja.

Jos pääoman oletetaan olevan hallitsevana voimana, kaikki nämä suhteet kylläkin *menettävät arvostustaan* enemmän tai vähemmän. Se ei kuitenkaan kuulu vielä tähän — tämä henkilökohtaisten palvelusten *maineen riistäminen*, joka on tosiasia, yrittäänpä niihin sitten liittää perinteillä yms. miten ylevää luonnetta hyvänsä.

Siten ei pääomaa eikä niin ollen palkkatyötä konstituoi yksinkertaisesti *esineellistyneen työn* vaihtaminen *elolliseen työhön* — molemmat työn lajit edustavat tässä kahta eri määritystä, kahta muodoltaan erilaista käyttöarvoa, edellinen työ on määrittymisenä objektiivisessa muodossa, jälkimmäinen subjektiivisessa muodossa — vaan esineellistyneen työn vaihtaminen *arvona*, itsessään pysyvänä arvona, elolliseen työhön, *sen* käyttöarvona, ei käyttöarvona määrättyä henkilökohtaista käyttöä eli kulutusta varten tarkoitettuna, vaan käyttöarvona arvoa varten.

[IV—50] Vaihdettaessa raha työhön tai palvelukseen välittömästi kulutettavaksi tapahtuu aina todellinen vaihto. Sillä että molemmilta puolilta vaihtavat tietyt *määrät työtä*, on vain *muodollista* mielenkiintoa: näin mitataan työn *erityiset* hyödyllisyyden muodot suhteessa toisiinsa. Se koskee vain vaihdon *muotoa*, mutta ei muodosta sen *sisältöä*. Vaihdettaessa pääomaa työhön arvo ei ole kahden käyttöarvon vaihdon mitta, vaan itse *vaihdon sisältö*.

2) *Esiporvarillisten* suhteiden hajoamiskausina esiintyy silloin tällöin vapaita työläisiä, joiden palveluksia ei osteta kulutuksen, vaan *tuotannon* tarkoituksessa; *ensiksi* on kuitenkin niin, että tätä tapahtuu suuressakin mittakaavassa vain *välittömien* käyttöarvojen tuottamiseksi, ei *arvojen*; ja *toiseksi* jos esimerkiksi aatelin liittyy vapaasti pestautuneen palkkatyöläisen samaan yhteyteen maaorjiensa kanssa ja myy osan tämän työläisen luomasta tuotteesta, ja tämä vapaasti pestautunut työläinen luo hänelle siten *arvon*, niin tämä vaihto koskee vain ylijäämää ja tapahtuu vain ylijäämän vuoksi, *ylellisyysesineiden kulutuksen* vuoksi; se on siis au fond vain naamioitua vieraan työn ostamista välitöntä kulutusta varten, ts. tämän työn ostamista käyttöarvo-

* — potentiaalisesti. *Toim.*

** — tarkoittaa hallitsijan kuluihin annettua määrärahaa. *Toim.*

na. Muutoin siellä missä näiden vapaiden työläisten lukumäärä kasvaa ja tämä suhde leviää laajemmalle, siellä vanha tuotantotapa on hajoamassa: yhteisö, patriarkaalinen, feodaalinen jne. tuotantotapa on hajoamassa, ja todellisen palkkatyön elementit ovat syntymässä. Kuitenkin nämä vapaat työläiset voivat ilmaantua ja jälleen kadota, kuten esimerkiksi Puolassa, ilman että tuotantotapa tällöin muuttuu.

{Ilmaistaksemme ne suhteet, joissa pääoma ja palkkatyö esiintyvät, *omistussuhteina* tai *lakeina*, meidän tarvitsee vain ilmaista kummankin osapuolen suhtautuminen *arvonlisäysprosessissa* *haltuunottoprosessina*. Esimerkiksi se että lisätyö asetetaan pääoman lisäarvoksi, merkitsee, että työläinen ei ota omakseen oman työnsä tuotetta, että tämä tuote ilmenee hänelle *vieraana omaisuutena* ja että kääntäen *vieras työ* ilmenee pääoman omaisuutena. Tämä porvarillisen omistuksen toinen laki, joksi sen ensimmäinen laki [laki oman työn tuotteen omistuksesta] muuttuu, ja joka perintöoikeuden jne. nojalla saa erillisen kapitalistin katoavaisuudesta riippumattoman olemassaolon, tunnustetaan ensimmäisen lain veroiseksi. Ensimmäinen laki merkitsee työn ja omistuksen identtisuutta; toisessa laissa työ ilmenee kiellettyinä omistuksena tai omistus ilmenee vieraan työn vierauden kieltämisenä.

Työ on tosiasiaa pääoman tuotantoprosessissa — sen näemme vielä selvemmin kehitellessämme tätä prosessia edelleen — totaliteetti, töiden yhdistelmä, jossa eri rakenneosat ovat vieraita toisilleen, niin että kokonaistyö totaliteettina *ei ole* yksittäisen työläisen *tekoa*, ja eri työläistenkin työ yhdessä on kokonaistyötä totaliteettina vain sikäli kuin itse työläiset eivät liity toisiinsa, vaan [ulkoinen voima] liittää ne yhteen. Tämä yhteen liitetty työ kokonaisuudessaan ilmenee samassa määrin vieraan tahdon ja vieraan ajattelun palvelukseen ja johtoon alistettuna, siten että tämän työn *henkinen ykseys* on sen ulkopuolella, kuin sen materiaalinen ykseys on puolestaan alistettu *koneiden*, kiinteän pääoman *ykseyteen*, ja tämä kiinteä pääoma objektivoi *hengen itseensä saaneena hirviönä* tieteellisen ajattelun ja on todellakin yhteen liittävä olemus; se ei suinkaan suhtaudu erilliseen yksittäiseen työläiseen työvälineenä, vaan päinvastoin työläinen on olemassa kiinteän pääoman yhteydessä hengen saaneena erillisenä pisteenä, elollisena eristettynä lisäkkeenä.

Siten yhteen liitetty työ on kahdelta kannalta kombinointia *an sich**; mutta se ei ole kombinointia yhdessä työskentelevien yksilöiden keskinäisen suhteen vapaan solmimisen merkityksessä, eikä myöskään siinä merkityksessä, että he hallitsisivat sen enempiä erityistä tai yksityistä toimintoaan kuin työvälinet-

* — »itsessään», mahdollisuutena, piilevästi, potentiaalisesti. *Toim.*

täänkään. Jos siis työläinen suhtautuu työnsä tuotteeseen vieraana, niin hän suhtautuu yhtä lailla yhteen liitettyyn työhön vieraana; samoin siis käy työläisen suhteessa omaan työhönsä, jota hän tosin pitää itselleen kuuluvana, mutta hänelle vieraana, pakotettuna elämänilmauksena, ja siitä syystä muun muassa A. Smith käsittääkin sen *taakaksi, uhraukseksi* jne.²⁰⁵ Itse työ, samoin kuin sen tuotekin, *kielletään erityisen, erillisen työläisen työnä*. Työ, joka eristettynä kiellettiin, on itse asiassa asetettu yhteisöllinen eli yhteen liitetty, kombinoitu työ. Mutta näin asetettu *yhteisöllinen eli yhteen liitetty työ* on sekä toimivassa tilassa että objektin liikkumattomaan muotoon siirtyneenä samalla välittömästi asetettu jonakin muuna suhteessa todella olemassa olevaan erilliseen työhön, sekä *vieraana objektiivisuutena* (vieraana omaisuutena) että *vieraana subjektiivisuutena* (pääoman subjektiivisuutena). Pääoma edustaa siis sekä työtä että sen tuotetta kiellettynä erillisenä työnä ja näin ollen erillisen työläisen omaisuutena. Siitä syystä pääoma on yhteiskunnallisen työn olemassaoloa, sen kombinointia sekä subjektina että objektina, mutta tämä olemassaolo ilmenee itsenäisesti vastakohtana työn todellisille momenteille, ja se itse esiintyy siis näiden momenttien rinnalla *erityisenä* olemassaolona. Näin ollen pääoma puolestaan ilmenee hallitsevana subjektina ja *vieraan työn* omistajana ja itse pääoman suhde on yhtä täydellinen ristiriita kuin on palkkatyön suhdekin.}

**[B)] MUOTOJA JOTKA EDELTÄVÄT
KAPITALISTISTA TUOTANTOA ^{206*}**

**[1) YKSILÖN SUORITTAMAN OBJEKTIIVISTEN
TYÖEHTOJEN HALTUUNOTON LUONTOISET
JA TALOUDELLISET EDELLYTYKSET.
YHTEISÖN ERI MUOTOJA]**

**[a) Työtä tekevien yksilöiden toteuttama alkuperäinen työn
luontoisten ehtojen omistus]**

Kun vapaa työ ja tämän vapaan työn vaihto rahaan rahan uusintamiseksi, sen arvon lisäämiseksi, vapaan työn kuluttamiseksi käyttöarvona rahaa eikä nauttimista varten on palkkatyön edellytys ja yksi pääoman historiallisista edellytyksistä, niin vapaan työn erottaminen sen toteuttamisen objektiivisista edellytyksistä — työvälineistä ja työmateriaalista — on toinen edel-

* Suomentanut Olli Perheentupa.

lytys. Siis ennen kaikkea työntekijän irrottaminen maasta hänen luonnollisena laboratorionaan — niin ollen sekä pienen vapaan maaomaisuuden että yhteisöllisen, itämaiseen yhteisöön perustuvan maaomaisuuden hajoaminen.

Molemmissa muodoissa työtä tekevä suhtautuu työnsä objektiivisiin ehtoihin omaisuutenaan; tämä onkin työn luonnollinen ykseys esineellisten ehtojensa kanssa. Työtä tekevällä on niin ollen esineellinen olemassaolo [jopa] työstä riippumatta. Yksilö suhtautuu itseensä omistajana, todellisuutensa ehtojen herrana [IV—51]. Hän suhtautuu muihin samalla tavalla ja aina sen mukaan, onko tämä *edellytys* asetettu yhteisöstä vai yhteisön muodostavista yksittäisistä perheistä lähtien, hän suhtautuu muihin kanssaomistajina, yhteisomaisuuden lihallistumina, tai kaltaisinaan itsenäisinä omistajina, itsenäisinä yksityisomistajina, joiden rinnalla aikaisemmin kaiken itseensä imenyt ja kaikkea hallinnut yhteisomaisuus itse on asetettu erityisenä *ager publicuksena** monien yksityisomistajien rinnalle.

Kummassakaan muodossa yksilöt eivät suhtaudu toisiinsa työläisinä, vaan omistajina — ja yhteisön [Gemeinwesen] jäseninä, jotka samalla työskentelevät. Tämän työn tarkoitus ei ole *arvonluonti* — vaikka he saattavat tehdä lisätyötä vaihtaakseen itselleen *vieraita* tuotteita, ts. [muiden yksilöiden] lisätuotteita, — vaan sen päämäärä on yksittäisen omistajan ja hänen perheensä sekä kokonaisyhteisön ylläpitäminen. Yksilön asettaminen *työläiseksi*, tässä alastomuudessa, on itse *historiallinen* tulos.

[b) Aasialainen omistusmuoto]

Tämän maaomaisuuden ensimmäisessä muodossa ilmenee aluksi luontaisyyntyinen yhteisö ensimmäisenä edellytyksenä. Perhe tai heimoksi²⁰⁷ laajentunut perhe tai perheiden välisten avioliittojen kautta [muodostunut heimo], tahi heimojen yhdistelmä. Koska voimme olettaa, että ihmisten ensimmäinen olemassaolotavan muoto oli *paimentolaisuus, vaeltaminen* ylipäänsä, ei se, että heimo asettui asumaan tiettyyn paikkaan, vaan että se käyttää laitumena, minkä löytää — ihmiset eivät ole luonnostaan kiinteästi asuvia (tätä varten täytyisi olla niin erikoisen hedelmällinen luonnonympäristö, että he istuisivat kuin apinat puussa; muuten he vaeltelevat kuin villieläimet) — niin *heimoyhteisö*, luonnollinen yhteisö ei esiinny *maan yhteisöllisen haltuunoton* (tilapäisen) ja *hyväksikäytön tuloksena*, vaan *edellytyksenä*.

Jos ihmiset lopulta asettuvat asumaan kiinteästi, niin riippuu erilaisista ulkoisista (ilmastollisista, maantieteellisistä, fyy-

* — yhteismaa, valtionmaa muinaisessa Roomassa. *Toim.*

sisistä jne.) ehdoista sekä heidän erityisistä luonnollisista taipumuksistaan (heidän heimoluonteestaan) miten ja missä määrin tämä alkuperäinen yhteisö muuttuu. Luontaisyyntyinen heimoyhteisö (veriheimolaisuus, kielen, tapojen jne. yhteisyys) tai laumayhteisö, jos niin halutaan, on heidän elämänsä *objektiivisten ehtojen* ja heidän elämänsä uusintavan ja esineellistävän toiminnan *haltuunoton* (toiminnan paimenena, metsästäjänä, maanviljelijänä jne.) ensimmäinen edellytys.

Maa on suuri laboratorio, varasto, josta saadaan sekä työvälineet että työmateriaalit ja joka tarjoaa myös asuinpaikan, yhteisön *perustan*. Ihmiset suhtautuvat maahan naiivisti yhteisön, elävässä työssä itsensä tuottavan ja uusintavan *yhteisön omaisuutena*. *Omistajana* ja *haltijana* jokainen yksilö on vain yhteisön jäsenen ominaisuudessa.

Todellinen *haltuunotto* työprosessin välityksellä tapahtuu sellaisten *edellytysten* vallitessa, jotka eivät itse ole työn *tuote*, vaan esiintyvät sen luonnollisina tai *jumalallisina* edellytyksinä. Tämä muoto, jonka pohjana on sama perussuhde, [ts. yhteisöllinen maaomaisuus] voi toteutua hyvin eri tavoin. Sen kanssa ei ole lainkaan ristiriidassa se että, kuten useimmissa *aasialaisissa* perusmuodoissa, kaikkien näiden pienten yhteisöjen yläpuolella oleva *yhdistävä yhteys* esiintyy *korkeampana omistajana* tai *ainoana omistajana* ja todelliset yhteisöt niin muodoin vain *perinnöllisinä* haltijoina. Koska *yhteys* on todellinen omistaja ja yhteisöllisen omaisuuden todellinen edellytys, niin tämä yhteys itse voi esiintyä jonakin *erityisenä* monien todellisten yksityisten yhteisöjen yläpuolella, joissa yksilö on silloin tosiasiallisesti omaisuudeton tai omaisuus (ts. yksilön suhtautuminen työn ja uusintamisen *luonnollisiin* ehtoihin hänelle kuuluvina, objektiivisina ehtoina) hänen subjektiviteettinsa objektiivisena, epäorganaisena luontona olemassa olevana ruumiina esiintyy hänelle yhdistävän yhteyden, joka todellistuu despootissa monien yhteisöjen isänä, yksilölle erityisen yhteisön välityksellä luovuttamana. Lisätuote, joka muuten määrätään lailla työn välittämän todellisen haltuunoton seuraukseksi, kuuluu täten itsestään korkeimmalle yhteydelle.

Itämaisen despotismin ja omaisuudettomuuden olosuhteissa, omaisuudettomuuden joka juridisesti näyttää olevan siinä olemassa, on niin ollen itse asiassa perustana olemassa tämän heimotai yhteisöomaisuus, pienen yhteisön sisäisen maanviljelyn ja manufaktuurin yhdistelmän luoma omaisuus, yhteisön, joka tulee siten kokonaan itseriittoiseksi ja sisältää kaikki uusintamisen ja lisätuotteen tuottamisen ehdot. Osa yhteisön lisätuotteesta kuuluu korkeammalle yhteisölle, joka on lopulta olemassa *henkilönä*, ja tämä lisätuote toteutuu pakkoverona jne., sekä yhteisissä töissä yhteyden — osaksi todellisen despootin, osaksi ajatellun heimo-olennon jumalan — ylistämiseksi.

Tämän lajinen yhteisöomaisuus voi nyt, sikäli kuin se todella toteutuu työssä, ilmetä niin, että pienet yhteisöt elävät ahtaissa oloissa riippumattomina rinnakkain ja yksilö tekee perheineen työtä itsenäisesti hänelle osoitetulla osuudella*. Tai sitten yhteys voi ulottua yhteisöllisyydeksi itse työprosessissa, joka voi olla muodollinen järjestelmä, kuten Meksikossa, erityisesti Perussa, muinaisilla kelteillä, muutamilla intialaisilla heimoilla.

Yhteisöllisyys voi edelleen esiintyä heimolaitoksen sisällä niinkin, että yhteys on edustettuna heimo-perheen päämiehessä tai perheenpäiden suhteessa toisiinsa. Tästä sitten riippuu tämän yhteisön despoottisempi tai demokraattisempi muoto. Työn välittämän todellisen haltuunoton yhteisölliset ehdot, *vesijohdot*, jotka ovat hyvin tärkeitä Aasian kansoilla, kulkuyhteydet jne. esiintyvät silloin korkeamman yhteyden, pienten yhteisöjen yläpuolella leijuvan despoottisen hallituksen luomuksena. Varsinaiset kaupungit muodostuvat tässä näiden kylien rinnalle vain siellä, missä on ulkoiselle kaupankäynnille erityisen suotuisa paikka; tai missä valtion pää ja hänen satraappinsa vaihtavat tulonsa (lisätuotteen) työhön, kuluttavat sen työvarastona.

[c) Antiikin omistusmuoto]

[IV—52] Toinen omistusmuoto — ja se on kuten ensimmäinenkin tuottanut olennaisia muunnoksia paikallisesti, historiallisesti jne. — on rauhattomamman historiallisen elämän, alkuperäisten heimojen kohtaloiden ja muuttumisen tuote ja edellyttää myös *yhteisöä* ensimmäisenä edellytyksenään, mutta ei niin kuin ensimmäisessä tapauksessa substanssina, jonka pelkkiä aksidensseja yksilöt ovat, tai jonka rakenneosia ne muodostavat täysin luontais-syntyisesti. Se ei edellytä maaseutua perustanaan, vaan kaupunkia jo luotuna maalaisten (maanomistajien) asuinpaikkana (keskuksena). Viljelty maa esiintyy kaupungille kuuluvana alueena, kun taas edellisessä tapauksessa kylä oli pelkkä maan lisäke.

Maa sinänsä — niin paljon kuin se saattaakin asettaa esteitä viljelemiselle, todelliselle haltuunotolle — ei aseta mitään estettä sille, että siihen suhtaudutaan elävän yksilön epäorgaanisena luontona, hänen työpajanaan, subjektin työmateriaalina, työn esineenä ja elämisen tarpeina. Vaikeudet, joita yhteisö kohtaa, voivat juontua vain toisista yhteisöistä, jotka ovat jo aiemmin vallanneet maan tai jotka hätyyttävät yhteisöä sen valtaamalla

* Tietyn määrän työtä *yhteiseen varastoon*, toisaalta niin sanoakseni *vakuutukseksi*, toisaalta tietyn määrän työtä *yhteisön sinänsä kulujen kattamiseksi*, siis sotaa, jumalanpalvelua jne. varten; herruusvalta alkuperäisimmässä merkityksessä esiintyy vasta tällöin, esim. slaavilaisissa yhteisöissä, romanialaisissa jne. Tässä on siirtymä veropäivätyöhön jne.

mailla. Sota on niin ollen tärkeä yhteinen tehtävä, suuri yhteinen työ, joka on välttämätön sekä olemassaolon objektiivisten ehtojen valtaamiseksi että valtaamisen turvaamiseksi ja ikuistamiseksi. Perheistä koostuva yhteisö on niin ollen aluksi organisoitu sodankäyntiä silmällä pitäen sodankäynti- ja sotajoukkolaitokseksi, ja tämä on yksi sen omistajana olemisen edellytyksistä. Asuinsijan keskittyminen kaupunkiin on tämän organisaation perusta.

Heimoyhteisö sinänsä johtaa jakaantumiseen ylhäisempiin ja allaisempiin sukuihin, eroon, jota kehittää vielä pitemmälle sekoittuminen alistettujen heimojen kanssa jne. Yhteisöomaisuus — valtionomaisuutena, *ager publicuksena* — on tässä erotettu yksityisomaisuudesta. Yksilön omaisuus ei ole tässä, niin kuin ensimmäisessä tapauksessa, itse välittömästi yhteisöomaisuutta, jossa se ei ole yksilön — irrallaan yhteisöstä — omaisuutta, vaan yksilö on pikemminkin vain sen haltija.

Mitä vähemmän yksilön omaisuutta voidaan käyttää hyväksi vain yhteisen työn avulla (esimerkiksi kuten vesijohtoja itämail-la), sitä enemmän heimon puhtaasti luontaissyntyinen luonne on historiallisen liikkeen, vaelluksen murtama; mitä kauemmas heimo on etääntynyt alkuperäisiltä asuinsijoilta ja mitä enemmän vallannut *vierasta* maata, siis astunut olennaisesti uusiin työehtoihin, ja yksilön voima on pitemmälle kehittynyt — heimon yhteinen luonne ilmenee ja sen täytyykin ilmetä enemmänkin negatiivisena yhteytenä ulospäin —, sitä suuremmassa määrin ovat olemassa edellytykset sille, että yksilöstä tulee maan — erityisen palstan — *yksityisomistaja*, erityisen palstan, jonka erityinen viljely tulee hänen ja hänen perheensä osaksi.

Yhteisö (valtiona) on yhtäältä näiden vapaiden ja tasa-arvoisten yksityisomistajien suhde toisiinsa, heidän siteensä ulkopuolista maailmaa vastaan ja samalla heidän turvansa. Yhteisö on tässä sen varassa, että sen jäsenet koostuvat työtä tekevästä maanomistajista, palstatalonpojista, yhtä suuressa määrin kuin jäsenten itsenäisyys perustuu heidän keskinäiseen suhteeseensa yhteisöjäseninä, *ager publicuksen* turvaamiseen yhteisiä tarpeita, yhteisön kunniaa jne. varten. Maan haltuunoton edellytyksenä pysyy tässä yhteisön jäsenyys, mutta yhteisöjäsenenä yksilö on yksityisomistaja. Hän suhtautuu yksityisomaisuuteensa maana, mutta samalla olemisenaan yhteisön jäsenenä, ja hänen säilymisensä sellaisena on yhtä lailla yhteisön säilymistä, ja kääntäen jne. Yhteisö, vaikkakin se on tässä jo *historiallinen tuote*, niin ollen ei vain tosiasiallisesti *syntynyt*, vaan myös tajuttu sellaiseksi, yhteisö on tässä maan *omistuksen* edellytys — ts. edellytys työskentelevän subjektin suhteelle työn luonnollisiin edellytyksiin hänelle kuuluvina —, tämä kuuluvuus on kuitenkin hänen valtionjäsenenä olemisensa välittämä, valtion olemassaolon välittämä, niin ollen jumalallisena jne. pidetyn *edellytyksen* välittämä.

Keskittyminen kaupunkiin, ympäröivä maaseutu sen alueena; välitöntä kulutusta varten tuottava pieni maatalous; manufaktuuri vaimojen ja tytärten harjoittamana kotitalouden sivuelinkeinona (kehrääminen ja kutominen) tai itsenäisesti harjoitettuna vain muutamilla aloilla (fabri* jne.).

Yhteisön jatkuvan olemassaolon edellytys on tasa-arvoisuuden säilyttäminen sen vapaiden itsensä ylläpitävien talonpoikien kesken ja oma työ heidän omaisuutensa jatkuvan olemassaolon ehtona. He suhtautuvat omistajina työn luonnollisiin ehtoihin; mutta nämä ehdot täytyy vielä jatkuvasti asettaa henkilökohtaisen työn kautta todellisiksi ehdoiksi ja yksilön persoonallisuuden, hänen henkilökohtaisen työnsä objektiivisiksi elementeiksi.

Toisaalta tämän pienen sotaisen yhteisön suuntautuminen pyrkii ylittämään nämä rajat jne. (Rooma, Kreikka, juutalaiset jne.)

»Kun auguurit», sanoo Niebuhr, »olivat saaneet Numan vakuuttuneeksi siitä, että jumalat hyväksyivät hänen valintansa, ei hurskaan kuninkaan ensimmäinen huoli ollut temppelipalvelus, vaan ihmiset. Hän jakoi maat, jotka Romulus oli voittanut sodassa ja jättänyt miehitykseen: hän sääti Terminuksen** palvonnan. Kaikki vanhat lainsäätäjät, ja ennen kaikkea Mooses, perustivat hyveitä, oikeudenmukaisuutta ja hyviä tapoja koskevien määräystensä menestyksen siihen, että mahdollisimman suurella määrällä kansalaisia oli maaomaisuutta tai ainakin turvattu perinnöllinen maanhallinta» (*Niebuhr Georg. Römische Geschichte. Erster Teil, 2-te Ausgabe, Berliini 1827, s. 245*).

Yksilö on asetettu sellaisiin elannon hankinnan olosuhteisiin, että hänen tavoitteekseen ei tule rikkauden hankkiminen, vaan itsensä ylläpitäminen, itsensä ylläpitäminen yhteisön jäsenenä; hänen itsensä uusintaminen maapalstan omistajana ja tässä ominaisuudessa yhteisön jäsenenä.

Yhteisön jatkuva olemassaolo on sen kaikkien jäsenten uusintamista itsensä ylläpitävinä talonpoikina, joiden lisäaika kuuluu juuri yhteisölle, sotatyöhön jne. Oman työn omistus on työn ehtojen omistuksen välittämä — sen maa-alan omistuksen, jonka puolestaan turvaa yhteisön oleminen, yhteisön taas turvaa yhteisön jäsenten lisätyö sotapalveluksen jne. muodossa. Yhteisön jäsen ei uusinna itseään yhteistyöllä rikkautta tuottavassa työssä, vaan yhteistyöllä yhteisten etujen, kuviteltujen ja todellisten, hyväksi tehtävässä työssä, siteen ylläpitämiseksi sekä ulos- että sisään-päin. Omaisuus on kviriittien²⁰⁸ omaisuutta, roomalaisista; yksityismaanomistaja on sellainen vain roomalaisena, mutta roomalaisena hän on välttämättä yksityismaanomistaja.

* — käsityöläiset (muinaisessa Roomassa). *Toim.*

** — roomalainen rajajumala. *Toim.*

[d) Germaaninen omistusmuoto, sen eroavuus
aasialaisesta ja antiikin omistusmuodosta]

[IV—53] Työtä tekevien yksilöiden, yhteisön itsensä ylläpitävien jäsenten työn luonnonehtojen omistuksen [kolmas] muoto on *germaaninen* omistus. Tässä ei yhteisön jäsen ole sellaisenaan, kuten ominaisesti itämaisessa muodossa, yhteisen omaisuuden kanssaomistaja.* Eikä tässä ole niin kuin roomalaisessa ja kreikkalaisessa muodossa (lyhyesti sanoen klassisen antiikin muodossa), missä maa on yhteisön valtaamaa, roomalaista maata. Osa jää yhteisölle sellaisenaan erotukseksi yhteisön jäsenistä: ager publicukseksi eri muodoissaan; toinen osa jaetaan ja jokainen maapalsta on roomalainen sen nojalla, että se on yksityisomaisuutta, roomalaisen omaisuutta, hänelle kuuluva osa laboratoriota; mutta hänkin on roomalainen vain sikäli kuin hänellä on tämä suvereeni oikeus osaan roomalaista maata.

{(»Antiikin aikaan kaupunkilaiselinkeinoja ja kauppaa pidettiin vähäisessä, maanviljelystä taas suuressa arvossa; keskiajalla päinvastainen arvostus». (Niebuhr, mts. 418.)}

{»Oikeus käyttää yhteisömaata *hallinnan* kautta tuli alunperin patriisien osalle, jotka sitten luovuttivat sitä klienttiensä hallintaan; *omaisuudeksi siirtäminen* ager publicuksesta tuli yksinomaan plebeijien osalle; kaikki siirrot olivat plebeijien eduksi ja hyvitys osuudesta yhteismaassa. *Varsinainen maaomaisuus*, kaupungin muurien ympärillä olevaa aluetta lukuunottamatta, oli alunperin vain plebeijien käsissä» (myöhemmin Rooman kansalaisoikeuden saaneet maaseutuyhteisöt). (Mts. 435—436.)}

{»Rooman plebsin perusolemus on siinä, että se on maalaisväestön kokonaisuus, sellaisena kuin sen ilmaisee heidän kviriittinen omaisuutensa. Antiikin ihmiset pitivät yksimielisesti maanviljelyä vapaan miehen *varsinaisena toimena*, sotilaan kouluna. Siinä säilyy kansakunnan vanha heimoperusta; kansakunta muuttuu kaupungeissa, joihin asettuu muukalaisia kauppiaita ja käsityön harjoittajia, niin kuin paikallisetkin asukkaat muuttavat sinne, mihin elannon hankinta houkuttelee. Kaikkiällä, missä on orjuutta, etsii vapautettu toimeentuloa sellaisilla toimilla, joilla hän sitten usein kokoaa rikkauksia: niinpä nämä elinkeinot olivat antiikin aikana enimmäkseen heidän käsissään, eivätkä ne niin ollen olleet sopivia kansalaiselle; tästä mielihäpe, että täysien kansalaisoikeuksien suominen käsityöläiselle oli arveluttavaa (muinaiset kreikkalaiset sulkiivat heidät säännönmukaisesti ulkopuolelle.) 'Kenenkään roomalaisen ei ollut lupa hankkia elantoaan kauppiana tai käsityöläisenä'²⁰⁹. Antiikin ihmisillä ei ollut aavistustakaan sellaisesta kunnianarvoisasta ammattikuntalaitoksesta, jollainen esiintyy keskiajan kaupunkihistoriassa; ja jopa täällä lasi sotainen henki ammattikuntien

* Missä omaisuus on olemassa *vain* yhteisöomaisuutena, on erillinen jäsen sellaisenaan vain yhden erityisen osan *haltija*, perinnöllinen tai ei, koska mikään omaisuuden murto-osa ei kuulu kellekään jäsenelle sinänsä, vaan yhteisön välittömälle jäsenelle. Tämä erillinen yksilö on siis vain haltija. On olemassa vain *yhteisöomaisuutta* ja vain *yksityishallintaa*. Tämän hallinnan tavan suhde yhteiseen omaisuuteen voi olla historiallisesti, paikallisesti jne. aivan eri tavoin muuttunut, aina sen mukaan, tekeekö työn itse yksityisomistaja eristettynä vai onko työ yhteisön tai erityisten yhteisöjen yläpuolella leijuvan yhteyden määrittämä.

päästessä voitolle suvuista ja sammui kokonaan; sen mukana myös kaupunkien ulkoinen arvonanto ja vapaus.» (Mts. 614—615.)}

{»Muinaisten valtioiden heimot oli järjestetty kahdenlaisella perustalla, joko *suvuittain* tai *alueittain*. *Sukuheimot* edeltävät iän puolesta alueheimoja ja joutuvat melkein kaikkialla näiden syrjäyttämiksi. Niiden äärimmäisin, ankarin muoto on kastilaitos, jossa ne on erotettu toisistaan, niillä ei ole oikeutta keskinäisiin avioliittoihin, ne ovat aivan eriarvoiset, kullakin on yksinomainen, muuttumaton ammatti...

Alueheimot vastasivat alunperin maaseudun jakoa alueisiin ja kyliin; niin että se, joka asui niiden perustamisaikana (Attikassa Kleistheneen aikana) jossakin kylässä, kirjoitettiin sen demoteeksi, siihen fyleen, jonka alueeseen kylä kuului. Hänen jälkeläisensä jäivät yleensä asuinpaikastaan riippumatta samaan fyleen²¹⁰ ja samaan demokseen, jolloin myös tämä jako sai sukulaitoksen ulkonäön...

Roomalaiset *suvut* eivät koostuneet verisukulaisista. Yhteisen nimen lisäksi Cicero lisää tunnusmerkiksi polveutumisen vapaista. Roomalaisen suvun jäsenillä oli yhteiset *sacra**, mutta ne katosivat myöhemmin» (jo Ciceron aikana). »Kauimmin säilyi vailla omaisia ja testamenttia kuolleiden suvun jäsenten periminen. Vanhimpina aikoina suvun jäsenillä oli velvollisuus auttaa keskuudessaan olevia avuntarvitsijoita epätavallisen raskaan taakan kantamisessa. (Saksalaisilla tämä esiintyy alunperin kaikkialla, kauimmin dithmarschenilaisten²¹¹ keskuudessa.) Suvut olivat säätykorporaatioita. Sukuja yleisempää laitosta ei antiikin maailmassa ollut. Siten gaeleilla²¹² aateliset Campbellit ja heidän vasallinsa muodostivat yhden klaanin.» (Mts. 317—335.)}

Koska patriisi edustaa yhteisöä suuremmassa määrin, hän on *ager publicuksen haltija* ja käyttää sitä klienttiansä välityksellä jne. (ja ottaa sen myös vähitellen omakseen).

Germaaninen yhteisö ei keskity kaupunkiin, pelkän tuollaisen keskittymisen (kaupunki maaseutuelämän keskuksena, talonpoikien asuinpaikkana, samoin kuin sodankäynnin keskuksena) nojalla yhteisöllä sellaisenaan on nyt yksilön olemassaolosta eroava ulkoinen olemassaolo. Klassisen antiikin historia on kaupunkihistoriaa, mutta maaomaisuuteen ja maanviljelykseen perustuneiden kaupunkien; Aasian historia on eräänlaista kaupungin ja maaseudun jakamatonta yhteyttä (varsinaisia suuria kaupunkeja on pidettävä tässä vain ruhtinaiden leireinä, varsinaisen taloudellisen rakenteen ylittävänä kasvannaisena). Keskiajan (germaanisen ajan) lähtökohta on maaseutu historian tyyssijana, historian, jonka edelleenkehitys tapahtuu sitten kaupungin ja maaseudun vastakohtaisuudessa. Uuden ajan historia on maaseudun kaupungistumista, ei kaupungin maaseutuistumista kuten antiikin aikana.

[V—1]** Yhdistyessään kaupungissa yhteisöllä sellaisenaan on taloudellinen olemassaolo; kaupungin pelkkä *oleminen* sellaisenaan eroaa riippumattomien talojen pelkästä moninaisuudesta. Kokonaisuus ei ole tässä osistaan koostuva. Se on eräänlainen

* — pyhät toimitukset. *Toim.*

** Tästä alkaa käsikirjoituksen viides vihko. Vihkon kannesta lukee: »Vihko V. Tammikuu 1858 (aloitettu 22. tammikuuta)». *Toim.*

itsenäinen elimistö. Germaaneilla, joiden keskuudessa yksittäiset perheenpääät asettuvat asumaan metsiin pitkien matkojen päähän toisistaan, yhteisö on olemassa jo *ulkonaisesti*kin tarkasteltuna vain yhteisön jäsenten kulloisenkin yhteenkokoontumisen välityksellä, vaikka heidän *sisäinen* yhteytensä on polveutumisen, kielen, yhteisen menneisyyden ja historian asettama.

Yhteisö esiintyy siis *yhdistymisenä* eikä *yhteytenä*, yhtymisenä, jonka itsenäisiä subjekteja maanomistajat ovat, ei ykseytenä. Sen vuoksi yhteisö ei ole tosiasiallisesti olemassa *valtiona*, *valtiolaitoksena*, kuten antiikin kansoilla, koska se ei ole olemassa *kaupunkina*. Jotta yhteisö astuisi todelliseen olemassaoloon, vapaiden maanomistajien täytyy pitää *kokous*, kun taas esimerkiksi Roomassa yhteisö *on olemassa* tällaisista kokouksista riippumatta, *kaupungin itsensä* ja sen johtoon asetettujen virkamiesten jne. olemisessa.

Tosin myös germaaneilla esiintyy *ager publicus*, yhteisömaa tai kansanmaa erotukseksi yksilön omaisuudesta. Se on metsästyksmaata, laidunmaata, puunhankintamaata jne., se on se osa maasta, jota ei voida jakaa, jos sen pitää palvella tuotantovälineenä tässä määrättyssä muodossa. Tämä *ager publicus* ei kuitenkaan esiinny niin kuin esimerkiksi roomalaisilla valtion erityisenä taloudellisenä olemisena yksityisomistajien rinnalla, niin että nämä ovat varsinaisesti *yksityisomistajia* [*Privateigentümer*] sellaisinaan, sikäli kuin heiltä on *evätty*, kuten plebeijeiltä, riistetty [*priviert*] *ager publicuksen* hyväksikäyttö.

Germaaneilla *ager publicus* esiintyy pikemminkin vain yksilöllisen omaisuuden täydennyksenä, ja se esiintyy omaisuutena vain sikäli kuin sitä puolustetaan yhteisöomaisuutena vihollisheimoja vastaan. Yksilön omaisuus ei esiinny yhteisön välittämänä, vaan yhteisön ja yhteisöomaisuuden oleminen esiintyvät välitetyinä, ts. itsenäisten subjektien suhteena toisiinsa. Jokainen erillinen talo, joka itsessään muodostaa itsenäisen tuotannon keskukseen (käsityö pelkästään naisten kotitaloudellisenä sivutyönä), on au fond* taloudellinen kokonaisuus.

Antiikin maailmassa on kaupunki maa-alueineen taloudellinen kokonaisuus; germaanien maailmassa kokonaisuus on erillinen asuinsija, joka itse esiintyy vain pisteenä siihen kuuluvalla maalla, se ei ole monien omistajien keskittymä, vaan perhe itsenäisenä yksikkönä. Aasialaisessa (ainakin vallitsevassa) muodossa ei ole yksilön omaisuutta, vaan ainoastaan hallinta; yhteisö on varsinaisen todellinen omistaja — siis omaisuus on vain *yhteistä maaomaisuutta*.

Antiikin kansoilla (roomalaiset klassisimpana esimerkkinä, heillä asia on puhtaimmassa, selväpiirteisimmässä muodossa)

* — pohjimmaltaan. *Toim.*

esiintyy valtion maaomaisuuden ja yksityisen maaomaisuuden vastakohtainen muoto, niin että jälkimmäinen on olemassa edellisen välittämänä tai edellinen itse tässä kaksinaisessa muodossa. Yksityiset maanomistajat ovat niin ollen samalla kaupungin kansalaisia. Taloudellisesti valtionkansalaisuus palautuu siihen yksinkertaiseen muotoon, että maamies on kaupungin asukas.

Germaanisessa muodossa maamies ei ole valtionkansalainen, ts. ei ole kaupungin asukas, vaan perusta on eristetty, itsenäinen perheasumus, jonka takeena on liitto toisten samanlaisten saman heimon perheasumusten kanssa, ja niiden tilapäinen yhteenkokoontuminen sotaa, kulttimenoja, riitojen sovittelua jne. varten, sellaista molemminpuolista takuuta varten. Yksilöllinen maaomaisuus ei esiinny tässä yhteisön maaomaisuuden vastakohtaisena muotona eikä sen välittämänä, vaan kääntäen yhteisö on olemassa vain näiden yksilöllisten maanomistajien, sellaisinaan, suhteessa toisiinsa. Yhteisöomaisuus sellaisenaan esiintyy vain yksilöllisten heimoasuinsijojen ja omaksi otettujen maiden yhteisenä lisänä.

[Germaaninen] yhteisö ei ole substanssi, jonka aksidenssina yksilö pelkästään esiintyy [niin kuin aasialaisessa yhteisössä]; ei myöskään *yleinen* [niin kuin antiikin yhteisössä], joka sellaisenaan on oleva yhteys sekä yksilön käsityksessä että kaupungin ja sen tarpeiden olemassaolossa erotukseksi yksilön tarpeista; eikä kaupungin maana erityisenä olemisenaan erotukseksi yhteisöjäsenen erityisestä taloudellisesta olemisesta. Germaaninen yhteisö sinänsä on päinvastoin yksilöllisen omistajan edellytys kielen, veren jne. yhteisyytenä; olemisena se on kuitenkin toisaalta olemassa vain yksilöllisten omistajien *todellisessa kokoontumisessa* yhteisiä tarkoituspäitä varten, ja sikäli kuin sillä on erityinen taloudellinen olemassaolo yhteisesti käytetyssä metsästyks- ja laidunmaassa jne., niin sitä käyttää jokainen yksilöllinen omistaja sellaisenaan, ei valtion edustajana (kuten Roomassa). Se on todella yksilöllisten omistajien yhteistä omaisuutta, ei näiden omistajien liiton, jolla olisi itse kaupungissa erillisistä yksilöistä eroava olemassaolo.

[e) Yhteisöjärjestelmälle ominaisten tuotantosuhteiden rajallisuus. Rikkaus antiikin maailmassa, porvarillisessa yhteiskunnassa ja kommunismissa]

Varsinaisesti tässä on kysymys seuraavasta: kaikissa näissä muodoissa, joissa taloudellisen järjestyksen perustan muodostavat maaomaisuus ja maanviljely ja taloudellinen päämäärä on niin ollen käyttöarvojen tuotanto, *yksilön uusintaminen* tietyissä suhteissa yhteisönsä, suhteissa, joissa yksilö on yhteisön perusta — on käsillä seuraavat momentit:

1) Työn luonnollisten ehtojen (*maan* omaksiotto sekä alkupe-
räisenä työinstrumenttina että laboratoriona ja raaka-ainevaras-
tona) omaksiotto ei työn kautta, vaan työn edellytyksenä. Yksilö
suhtautuu työn objektiivisiin ehtoihin yksinkertaisesti ominaan;
suhtautuu niihin subjektiviteettinsa epäorgaanisena luontona,
jossa tämä toteuttaa itsensä. Työn tärkein objektiivinen ehto ei
itse ole työn *tuote*, vaan on saatavilla *luontona*. [V—2] Toisella
puolen on elävä yksilö, toisella luonto hänen uusintamisensa objek-
tiivisena ehtona.

2) Mutta tämä *suhtautuminen* maahan työtä tekevän yksilön
omaisuutena (yksilön, joka ei sen vuoksi alun alkaenkaan esiinny
pelkästään työtä tekevänä yksilönä, tässä abstraktiossa, vaan
hänellä on maaomaisuudessa *objektiivinen olemassaolotapa*, joka
on hänen toimintansa *edellytys* eikä pelkkä tulos, hänen toimin-
tansa edellytys samalla tavalla kuin hänen ihonsa, aistimensa,
jotka hän kylläkin myös uusintaa elinprosessissaan ja joita hän
kehittää jne., mutta jotka ovat puolestaan tämän uusintamispro-
sessin edellytyksiä), tämä suhtautuminen on heti yksilön luon-
taissyntyisen, suuremmassa tai pienemmässä määrin historialli-
sesti kehittyneen ja muuttuneen *yhteisön jäsenenä* olemisen välittä-
mä — hänen luontaisyyntyisen heimon jne. jäsenenä olemisensa
välittämä.

Eristetty yksilö voisi omistaa maata yhtä vähän kuin puhua.
Hän voisi tosin elää kuluttamalla maata aineksena, kuten eläimet
tekevät. Suhtautuminen maahan omaisuutena on aina heimon,
jossakin enemmän tai vähemmän luontaisyyntyisessä tai jo his-
toriallisesti kehittyneessä muodossa olevan yhteisön toimeenpa-
neman maan valtauksen, rauhanomaisen tai väkivaltaisen, välit-
tämä. Yksilö ei voi esiintyä tässä milloinkaan sillä tavalla eril-
lisenä pisteenä kuin hän esiintyy pelkkänä vapaana työläisenä.
Jos yksilön työn objektiiviset ehdot on edellytetty hänelle kuu-
luvina, niin hänet itsensä on subjektiivisesti edellytetty yhteisön
jäsenenä, yhteisön, joka välittää hänen suhteensa maahan. Hänen
suhteensa työn objektiivisiin ehtoihin on hänen yhteisöjäsenenä
olemisensa välittämä; toisaalta yhteisön todellinen oleminen on
sen tietyn omaisuusmuodon määräämä, joka hänen omistuksellaan
työn objektiivisiin ehtoihin on. Esiintyykö tämä yhteisön ole-
misen välittämä omaisuus *yhteisöllisenä omaisuutena*, jolloin yksilö
on vain haltija eikä mitään maan yksityistä omistusta ole — tai
esiintyykö omaisuus rinnakkaisen valtion- ja yksityisomaisuuden
kaksinaisessa muodossa, niin että jälkimmäinen kuitenkin esiin-
tyy edellisen määräämänä, ja että niin ollen vain valtion kan-
salainen on, ja hänen täytyy olla, yksityisomistaja, mutta että
toisaalta hänen omaisuudellaan on samalla valtionkansalaisena
erityinen olemassaolo — tai onko yhteisöomaisuus viimein vain
yksilöllisen omaisuuden täydennys, niin että jälkimmäinen on

perusta ja että yhteisöllä ei ylipäänsä ole sinänsä olemassaoloa paitsi yhteisöjäsenten *kokouksessa* ja yhdistymisessä yhteisiä tarkoituksia varten — nämä yhteisö- tai heimon jäsenen heimon maahan (siihen maahan, jolle se on asettunut) suhtautumisen eri muodot riippuvat osaksi heimon luontaisista taipumuksista, osaksi niistä taloudellisista ehdoista, joiden vallitessa se nyt todella suhtautuu maahan omaisuutenaan, ts. ottaa sen hedelmät omakseen työllä, ja nämä ehdot taas riippuvat ilmastosta, maan fyysisestä laadusta, sen fyysisesti määräytyneestä käyttötavasta, suhteesta vihollis- ja naapuriheimoihin, sekä niistä muutoksista, joita vaellukset, historialliset kokemukset jne. aiheuttavat.

Jotta yhteisö jatkaisi olemassaoloaan vanhaan tapaan, sellaisenaan, on tarpeen sen jäsenten uusintaminen edellytettyjen objektiivisten ehtojen vallitessa. Tuotanto itse, väestön kasvu (tämäkin kuuluu tuotantoon) kumoo välttämättä vähitellen nämä ehdot; tuhoaa ne uusintamisen sijasta jne., ja siten yhteisö tuhoutuu niiden omaisuussuhteiden mukana, joihin se perustui.

Sitkeimmin ja kauimmin säilyy välttämättä aasialainen muoto. Tämä johtuu sen edellytyksestä, siitä, että yksilöstä ei tule itsenäistä suhteessa yhteisöön; että yhteisössä on itseriittoinen tuotannon kehä, maanviljelyn ja käsityön yhteys jne.

Jos yksilö muuttaa suhdettaan yhteisöön, hän muuttaa yhteisöä ja vaikuttaa siihen tuhoavasti, samoin hän vaikuttaa sen taloudellisiin edellytyksiin; toisaalta tapahtuu tämän taloudellisen edellytyksen muuttuminen — sen oman dialektiikan aikaansaamana, köyhtyminen jne. Erityisesti sotalaitoksen ja valloituksen vaikutus (joka kuuluu esimerkiksi Roomassa itse yhteisön taloudellisiin ehtoihin) — kumoo sen todellisen siteen, jonka varassa yhteisö on.

Kaikissa näissä muodoissa on kehityksen perustana niiden *edellytettyjen suhteiden* (suuremmassa tai pienemmässä määrin luontaisyyntyisten tai myös historiallisten, mutta perinteisiksi tulleiden suhteiden) *uusintaminen*, jotka yksilöllä on yhteisöönsä, ja *tietty* hänelle *ennalta määrätty objektiivinen* oleminen sekä suhtautumisessa työnehtoihin että hänen kanssaan työskenteleviin, heimoveljiin jne. — perustana, joka on näin ollen alun alkaen *rajoitettu*, mutta joka merkitsee rappiota ja häviötä kun raja kumotaan. Näin roomalaisilla orjuuden kehitys, maanomistuksen keskittyminen, vaihto, raha, valloitukset jne., vaikka kaikki nämä ainekset näyttivät tiettyyn pisteeseen asti olevan sovitettavissa yhteen perustan kanssa ja näyttivät osaksi olevan vain sen viattomia laajentumia, osaksi syntyvän siitä pelkkinä väärinkäytöksiä. Tässä voi tapahtua huomattavaa kehitystä tietyn piirin sisäpuolella. Yksilöt voivat olla suuria. Mutta vapaata ja täyttä kehitystä, ei yksilön eikä yhteiskunnan, ei tässä voida ajatella,

koska sellainen kehitys on ristiriidassa alkuperäisen [yksilön ja yhteiskunnan välisen] suhteen kanssa.

[V—3] Emme milloinkaan löydä antiikin ihmisiltä tutkimuksia siitä, mikä maaomaisuuden muoto jne. on tuottavin, luo suurimman rikkauden. Rikkaus ei ole tuotannon tarkoitus, vaikka Cato saattaakin varsin hyvin tutkia, millainen pellon viljeleminen on tuottoisin, ja Brutus voi jopa lainata rahansa parhaalla korolla. Tutkimus koskee aina sitä, mikä omaisuuslaji luo parhaat valtionkansalaiset. Itsetarkoituksena rikkaus esiintyy vain muutamilla kauppakansoilla — kaupankäynnin monopolisteilla — jotka elävät vanhan maailman huokosissa niin kuin juutalaiset keskiajan yhteiskunnassa. Rikkaus on toisaalta esine, todellistunut esineissä, aineellisissa tuotteissa, joita vastassa ihminen on subjektina; toisaalta arvona rikkaus on pelkkää komentovaltaa vieraaseen työhön, ei hallitsemisen, vaan yksityisnautinnon jne. tarkoituksessa. Kaikissa muodoissa rikkaus esiintyy esineellisessä hahmossa, joko esineenä tai esineen välittämänä suhteena, esineen, joka on yksilöön nähden ulkoinen ja satunnainen.

Siten antiikin katsanto, jossa tuotannon päämäärä on aina ihminen, vaikka sitten miten ahtaissa kansallisissa, uskonnollisissa, poliittisissa määreissä, näyttää ylevältä verrattuna nykyajan maailmaan, jossa tuotanto on ihmisten ja rikkaus tuotannon päämäärä. Mutta mitä muuta rikkaus itse asiassa on, kun ahdas porvarillinen muoto on riisuttu pois, kuin universaalisessa vaihdossa luotu yksilöiden tarpeiden, kykyjen, nautintojen, tuotantovoimien jne. universaalisuus? Ihmisen herruuden täysi kehitys, herruuden yli luonnonvoimien, sekä niin sanotun luonnon että hänen itsensä? Ihmisen luovien taipumusten absoluuttinen kehittäminen ilman muuta edellytystä kuin edeltänyt historiallinen kehitys, joka tekee itsetarkoitukseksi tämän kehityksen totaliteetin, ts. kaikkien inhimillisten kykyjen kehityksen sellaisinaan, ei ennalta *annetulla mitalla mitattuna*? Tällöin ihminen ei uusinna itseään erikoistuneena, vaan uusintaa totaliteettinsa, ei yritä jäädä miksikään tulleeksi, vaan on absoluuttisessa tulemisen liikkeessä.

Porvarillisessa taloudessa — ja tuotantokaudella, jota se vastaa — tämä ihmisen sisäisen luonnon täysi kehittyminen esiintyy täydellisenä tyhjentämisenä, tämä universaali esineellistäminen [Vergegenständlichung] totaalisena vieraantumisenä, ja kaikkien yksipuolisten päämäärien hävittäminen itsetarkoituksen uhraamisena täysin ulkoiselle tarkoitukselle. Sen vuoksi lapsellinen antiikin maailma esiintyy toisaalta nykyistä korkeammalla olevana. Toisaalta antiikin maailma on sitä kaikessa, missä etsitään suljettua hahmoa, muotoa ja annettua rajoitusta. Se antaa tyydytyksen ahtaalta näkökannalta; kun taas nykyajan maailma jättää tyydyttämättä, tai missä se esiintyy itsessään tyydytettynä, se on *karkea*.

[f) Proudhonilla sekasotkua omistuksen alkuperää koskevassa kysymyksessä. Omistuksen todelliset syntyedellytykset. Orjuus ja maaorjuus]

Herra Proudhon nimittää omaisuuden, millä hän tarkoittaa juuri maaomaisuutta,²¹³ *ulkotaloudelliseksi* syntymiseksi juuri yksilön *esiporvarillista* suhdetta työn objektiivisiin ehtoihin, ja alunperin työn *luonnollisiin* objektiivisiin ehtoihin, sillä niin kuin työtä tekevä subjekti on luonnollinen yksilö, luonnollinen oleminen, niin hänen työnsä ensimmäinen objektiivinen ehto on luonto, maa, hänen epäorgaaninen ruumiinsa; hän itse ei ole vain orgaaninen ruumis, vaan tämä epäorgaaninen luonto subjektina. Tämä ehto ei ole hänen tuotteensa, vaan valmiina löydetty; edellytetty luonnollisena olemisena hänen ulkopuolellaan häntä ennen.

Ennen kuin jatkamme analysointia, vielä yksi huomautus: kunnan Proudhon ei ainoastaan voinut, vaan hänen täytyi syyttää sekä *pääomaa* että *palkkatyötä* — omaisuusmuotoina — *ulkotaloudellisesta* syntymisestä. Sillä se, että työläinen tapaa työn objektiiviset ehdot hänestä itsestään erotettuina, *pääomana*, ja kapitalisti tapaa *työläisen* omaisuudettomana abstraktina työläisenä (se, että arvon ja elävän työn välillä tapahtuu vaihto, edellyttää *historiallista prosessia*, — niin paljon kuin pääoma ja palkkatyö uusintavatkin itse tämän suhteen ja kehittävät sitä sekä sen objektiivisessa laajuudessa että syvyydessä), edellyttää historiallista prosessia, joka, kuten olemme nähneet, muodostaa pääoman ja palkkatyön syntyhistorian.

Toisin sanoin: omaisuuden *ulkotaloudellinen synty* on vain porvarillisen talouden, poliittisen taloustieteen kategorioiden teoreettisesti tai ideaalisesti ilmaisemien tuotannonmuotojen *historiallinen synty*. Se totuus, että esiporvarillisella historialla ja sen jokaisella vaiheella on myös *taloutensa* ja liikunnan *taloudellinen perusta*, palautuu pohjimmiltaan siksi pelkäksi tautologiaksi, että ihmisten elämä on aikojen alusta lähtien perustunut tuotantoon, johonkin *yhteiskunnallisen* tuotannon tapaan, yhteiskunnallisen tuotannon, jonka suhteita me juuri nimitämme taloudellisiksi suhteiksi.

Tuotannon alkuperäiset ehdot (tai, mikä merkitsee samaa, kasvavan ihmismäärän uusintaminen sukupuolten välisen luonnollisen prosessin kautta; sillä kun tämä uusintaminen esiintyy toisaalta objektien omaksiotona subjektien toimesta, niin toisaalta se esiintyy yhtä lailla objektien muovaamisena, alistamisena subjektiiviselle tarkoitukselle; niiden muuttamisena subjektiivisen toiminnan tuloksiksi ja varastoiksi) *eivät voi itse* olla alunperin *tuotettuja*, eivät voi itse olla tuotannon tuloksia. Ei elävän ja toimivan ihmisen *yhteys* niiden luonnollisten epäorgaanisten

ehtojen kanssa, joissa hänen aineenvaihduntansa luonnon kanssa tapahtuu, eikä niin ollen luonnon omaksiotto hänen toimestaan tarvitse selittämistä eikä ole [V—4] historiallinen tulos, vaan näiden inhimillisen olemisen epäorgaanisten ehtojen ja tämän toimivan olemisen *erottaminen toisistaan*, erottaminen, joka on asetettu täydellisesti vasta palkkatyön ja pääoman suhteessa.

Orjuus- ja maaorjuussuhteessa tätä erottamista ei tapahdu; vaan osa yhteiskunnasta kohtelee toista osaa pelkästään oman uusintamisensa *epäorgaanisena ja luonnollisena* ehtona. Orja ei ole missään suhteessa työnsä objektiivisiin ehtoihin; vaan työ itse niin orjan kuin maaorjankin muodossa sijoitetaan tuotannon *epäorgaanisena ehtona* muiden luonnonolioiden joukkoon, juhdan rinnalle tai maan lisäkkeeksi.

Toisin sanoin: tuotannon alkuperäiset ehdot esiintyvät luonnonedellytyksinä, *tuottajan luonnollisina olemassaoloehtoina*, aivan kuten hänen elävä ruumiinsa, niin paljon kuin hän sitä uusintaa ja kehittää, ei ole alunperin hänen itsensä asettama, vaan esiintyy hänen itsensä *edellytyksenä*; hänen oma olemisensa (ruumiillinen) on luonnollinen edellytys, jota hän ei ole asettanut. Nämä *luonnolliset olemassaoloehdot*, joihin hän suhtautuu hänelle itselleen kuuluvana epäorgaanisena ruumiina, ovat luonteeltaan kaksinaisia: 1) subjektiivisia ja 2) objektiivisia. Hän on olemassa perheen, heimon, suvun jne. jäsenenä — nämä omaksuvat sitten historiallisesti erilaisia hahmoja ruuitten kanssa tapahtuvan sekoittumisen ja vastakohtien kautta — ja sellaisena jäsenenä hän suhtautuu tiettyyn luontoon (sanottakoon tässä vielä maahan) oman itsensä epäorgaanisena olemisena, tuotantonsa ja uusintamisensa ehtona. Yhteisön luonnollisena jäsenenä hän osallistuu yhteiseen omaisuuteen ja hänellä on siitä tietty osa hallinnassaan; samalla tavalla kuin hänellä on syntyperäisenä Rooman kansalaisena ideaalinen vaade (ainakin) *ager publicukseen*, ja reaalinen niin ja niin moneen jugerumiin maata jne.

Hänen *omaisuutensa*, ts. suhde tuotannon luonnollisiin edellytyksiin hänelle kuuluvina, *hänen* ominaan, on sen välittämä, että hän itse on yhteisön luonnollinen jäsen. (Sellaisen yhteisön abstraktio, jossa jäsenillä ei ole muuta yhteistä kuin kieli tms., ja tuskin sitäkään, on ilmeisesti paljon myöhempien historiallisten olojen tuote.) Suhteessa yksilöön on esimerkiksi selvää, että hän suhtautuu jopa *kieleen omanaan* vain ihmisyyhteisön luonnollisena jäsenenä. Kieli yksilön tuotteena on mahdottomuus. Mutta niin on omaisuuskin.

Kieli itse on yhteisön tuote samalla tavalla kuin se toisessa suhteessa on itse yhteisön olemista, sen omasta puolestaan puhuvaa olemista.

{Yhteisöllinen tuotanto ja yhteisomaisuus, sellaisena kuin se esiintyy esimerkiksi Perussa, on ilmeisesti *sekundaarinen* muoto,

valloittavien heimojen tuoma ja siirtämä, heimojen, jotka oma-kohtaisesti tunsivat yhteisomaisuuden ja yhteisöllisen tuotannon vanhassa yksinkertaisemmassa muodossa, sellaisena kuin se esiintyy Intiassa ja slaaveilla. Samoin se muoto, jonka tapaamme kelteillä Walesissa, näyttää olevan siirretty, *sekundaarinen*, valloittajien alemmalla tasolla oleville valloitetuille heimoille tuoma muoto. Näiden järjestelmien täydellistäminen ja systemaattinen kehittäminen korkeimmasta keskuksesta käsin osoittaa niiden myöhemmän synnyn. Aivan kuten Englantiin viety feodalismi oli siinä muodossa paljon täydellisempi kuin Ranskassa luontaissyntyisesti syntyneessä muodossa.}

{Vaeltavilla paimentolaisheimoilla — ja kaikki paimentolaiskansat ovat alunperin vaeltavia — maa esiintyy muiden luonnonehtojen tavoin alkeellisessä rajattomuudessaan, esimerkiksi Aasian aroilla ja ylätasangoilla. Sitä käytetään laitumena jne., sitä kuluttavat laumat, joiden varassa paimenkansat puolestaan ovat olemassa. He suhtautuvat maahan omaisuutenaan, vaikka eivät koskaan määritä tämän omaisuuden rajoja. Samoin metsästysmaa villeillä intiaaniheimoilla Amerikassa; heimo pitää tiettyä aluetta metsästysalueenaan ja puolustaa sitä väkivalloin muita heimoja vastaan, tai yrittää karkottaa muita heimoja niiden hallussaan pitämiltä alueilta. Vaeltavilla paimentolaisheimoilla yhteisö on itse asiassa aina yhdistyneenä, vaeltava seurue, karavaani, lauma, ja valta- ja alistussuhteen muodot kehittyvät tämän elämäntavan ehdoista. Itse asiassa tässä *otetaan omaksi ja uusintetaan* vain karjalauma, ei maata; sitä käytetään kuitenkin aina väliaikaisesti *yhteisesti* kulloisellakin pysähdyspaikalla.}

Ainoa raja, jonka yhteisö kohtaa suhteessaan luonnollisiin tuotannonehtoihin — maahan — (jos hyppäämme heti kiinteästi asuviin kansoihin) *ominaan*, on *toinen yhteisö*, joka jo vaatii sitä epäorganaisena ruumiinaan. *Sota* on niin ollen yksi jokaisen tällaisen luontaissyntyisen yhteisön alkuperäisimmistä töistä sekä omaisuuden puolustamiseksi että uuden hankkimiseksi.

(Voinme tyytyä puhumaan tässä itse asiassa alkuperäisestä maaomaisuudesta, sillä paimentolaiskansoilla on omaisuus luonnostaan olemassa oleviin maantuotteisiin — esimerkiksi lampaisiin — samalla omaisuutta laitumiin, joiden kautta ne vaeltavat. Ylipäänsä maan omistukseen sisältyy myös sen orgaanisten tuotteiden omistus.)

{Jos, ihminen [V—5] itse valloitetaan maan orgaanisena lisäkkeenä, hänet valloitetaan yhdessä tuotannonehtojen kanssa yhtenä niistä, ja niin syntyy orjuus ja maaorjuus, jotka pian vääräntävät ja muuttavat kaikkien yhteisöjen alkuperäiset muodot ja tulevat niiden perustaksi. Yksinkertainen organisaatio tulee *siten* negatiivisesti määrätyksi.}

Omaisuus ei siis merkitse alunperin mitään muuta kuin ihmisen

suhtautumista luonnollisiin tuotannonehtoihinsa hänelle kuuluvina, hänen tuotannonehtoinaan, *hänen oman olemisensa mukana edellytettynä*; suhtautumista niihin hänen itsensä *luonnollisina edellytyksinä*, jotka niin sanoaksemme muodostavat vain hänen jatketun ruumiinsa. Oikeastaan hän ei ole suhteessa tuotannonehtoihinsa, vaan hän on olemassa kaksinaisesti, sekä subjektiivisesti omana itsenään että objektiivisesti näissä olemassaolonsa luonnollisissa epäorgaanisissa ehdoissa.

Näiden *luonnollisten tuotannonehtojen* muodot ovat kaksinaiset: 1) ihmisen oleminen yhteisön jäsenenä; siis tämän yhteisön oleminen, yhteisön, joka on alkuperäiseltä muodoltaan *heimoyhteisö*, enemmän tai vähemmän muuttunut *heimoyhteisö*; 2) suhtautuminen *maahan* yhteisön välityksellä *sille kuuluvana*, yhteisenä maaomaisuutena, samalla yksilön *erillisessä hallinnassa olevana*, tai sillä tavalla, että vain maan hedelmät jaetaan; itse maa ja viljely sen sijaan pysyvät yhteisinä. (Kun taas *asuinsijat* jne., vaikkapa sitten skyyttalaiset vaunut, ovat sitten kuitenkin yksilön hallinnassa.) Elävälle yksilölle on luonnollinen tuotannonehto hänen kuulumisensa *luontaisyyntyyseen yhteiskuntaan*, heimoon jne. Tämä on esimerkiksi jo hänen kielensä jne. kehittymisen ehto. Hänen oma tuottava olemisensä on mahdollinen vain tällä ehdolla. Se on siten hänen subjektiivisen olemisensä ehto, yhtä lailla kuin sen ehtona on suhtautuminen maahan hänen laboratorioinaan.

(Omaisuus on kylläkin alunperin *liikkuvaa*, sillä ihminen valtaa aluksi maan valmiit hedelmät, joihin kuuluvat muun muassa myös eläimet ja erityisesti kesytettävissä olevat eläimet. Kuitenkin taas itse tämä tila — metsästys, kalastus, paimentolaisuus, eläminen puiden hedelmistä jne. — edellyttää aina maan omaksiottoa, joko kiinteäksi asuinpaikaksi tai vaeltamista varten tai eläinten laiduntamista varten jne.)

Omaisuus merkitsee siis *kuulumista heimoon* (yhteisöön) (sitä, että ihmisellä on siinä subjektiivis-objektiivisen olemassaolon perusta) ja sen suhteen välityksellä, joka yhteisöllä on maahan epäorgaanisena ruumiinaan, yksilön suhtautumista maahan, tuotannon ulkoiseen alkuehtoon (koska maa on samalla kertaa raaka-aine, työkalu, hedelmä), hänen yksilöllisyyteensä kiinteästi kuuluvana edellytyksenä, sen olemistapana. *Me palautamme tämän omaisuuden suhtautumiseen tuotannon ehtoihin*. Miksei suhtautumiseen kulutukseen, kun yksilön tuottaminen rajoittuu alunperin hänen oman ruumiinsa uusintamiseen ottamalla omaksi valmiita luonnon itsensä kulutusta varten valmistamia esineitä? Jopa siinä, missä valmiit esineet on vain *löydettävä, keksittävä*, vaatii tämäkin pian subjektin puolelta ponnistusta, työtä — kuten metsästyksessä, kalanpyynnissä, paimentamisessa — ja tiettyjen kykyjen tuottamista (ts. kehittämistä). Mutta olotilat, joissa voidaan

käydä käsiksi saatavilla olevaan ilman mitään työkaluja (siis jo itse tuotantoon määrättyjä työn tuotteita), ilman muodon muuttamista (mikä tapahtuu jo paimentamisessa) jne., ovat hyvin nopeasti ohimeneviä, eikä niitä voi pitää missään normaalitilana, ei myöskään normaaleina alkutiloina. Sitä paitsi tuotannon alkuperäiset ehdot sisältävät tietenkin suoraan, ilman työtä kuluttavat ainekset, kuten hedelmät, eläimet jne.; siis kulutusvaranto esiintyy itse *alkuperäisen tuotantovarannon* osana.

Heimoyhteisöön (johon yhteisö alunperin palautuu) perustuvan omaisuuden perusehto — heimon jäsenenä oleminen — tekee heimon voittaman vieraan heimon, alistetun, *omaisuudettomaksi* ja heittää sen itsensä niiden uusintamisen *epäorganisten ehtojen* joukkoon, joihin yhteisö suhtautuu ominaan. Orjuus ja maaorjuus ovat niin ollen vain heimoyhteisöön perustuvan omaisuuden edelleenkehittyviä. Ne muuttavat välttämättä kaikki sen muodot. Vähiten ne pystyvät tähän aasialaisessa muodossa. Manufaktuurin ja maanviljelyn itseriittoisessa yhteydessä, johon tämä muoto perustuu, ei [muiden yhteisöjen] valloittaminen ole niin välttämätön ehto kuin siellä, missä *maaomaisuus, maanviljely*, on yksinomaisesti hallitseva. Toisaalta, koska yksilöstä ei tässä muodossa tule koskaan omistajaa, vaan ainoastaan haltija, hän on pohjimmaltaan itse sen omaisuutta, sen orja, jossa yhteisöjen yhteys on olemassa, eikä orjuus kumoa tässä työn ehtoja eikä muuta olennaista suhdetta.

[g) Yhteisön ja siihen perustuvan omistuksen hajoamisen syyt]

[V—6] Nyt on edelleen selvää:

Omaisuus, sikäli kuin se on vain tietoista suhtautumista (ja yksilöön nähden yhteisön asettama ja laiksi julistama ja lakina takaama) tuotannonehtoihin *hänen* ominaan, tuottajan oleminen esiintyy siis olemisena *hänelle kuuluvissa* objektiivisissa tuotannonehdoissa, — omaisuus todellistuu vasta itse tuotannon välityksellä. Todellinen omaksiotto ei tapahdu vasta ajatellussa, vaan toimivassa, todellisessa suhteessa näihin ehtoihin — niiden todellisessa asettamisessa hänen subjektiivisen toimintansa ehtoina.

Samalla on kuitenkin selvää, että *nämä ehdot muuttuvat*. Vasta metsästäväällä heimo tekee maa-alueesta metsästyksiin; vasta viljely asettaa maan yksilön laajennetuksi ruumiiksi. Sen jälkeen kun *Rooman kaupunki* oli rakennettu ja sitä ympäröivä maaseutu sen kansalaisten viljelemä — olivat yhteisön edellytykset tulleet toiseksi kuin ennen. Näiden kaikkien yhteisöjen päämäärä on säilyminen; ts. *sen muodostavien yksilöiden uusinta-*

minen omistajina, ts. samassa objektiivisessä olemassaolotavassa, joka samalla muodostaa jäsenten suhtautumisen toisiinsa ja niin ollen yhteisön itsensä. Tämä uusintaminen on kuitenkin samalla välttämättä uuden tuottamista ja vanhan muodon tuhoamista. Esimerkiksi siellä, missä kunkin yksilön pitää hallita niin ja niin monta tynnyrinalaa maata, väestön kasvu on jo sen esteenä. Jos tätä kasvua on ohjattava, niin on perustettava siirtokuntia, ja tämä tekee valloitus sodan välttämättömäksi. Sen myötä orjia jne. ager publicuksen laajeneminen myös, ja sen mukana patriisit, jotka edustavat yhteisöä.

Siten vanhan yhteisön säilyttäminen sisältää niiden ehtojen tuhoamisen, joihin se perustuu, muuttuu vastakohtakseen. Jos esimerkiksi ajateltaisiin, että tuottavuutta voitaisiin lisätä samassa tilassa kehittämällä tuotantovoimia jne. (tämähän on kaikkein hitainta juuri perinteisessä maanviljelyssä), niin tämä merkitsisi uusia työtapoja, uusia työyhdistelmiä, päivän suuren osan käyttämistä maanviljelyyn jne., ja kumoaisi tätä tietä yhteisön vanhat taloudelliset ehdot. Itse uusintamistapahtumassa eivät muutu ainoastaan objektiiviset ehdot, esimerkiksi kylästä tulee kaupunki, salosta peltoaukea jne., vaan myös tuottajat muuttuvat tuodessaan uusia kykyjä esiin itsestään, kehittävät itseään tuotannon kautta, muovaavat itseään uudelleen, muodostavat uusia voimia ja käsityksiä, uusia kanssakäymistapoja, uusia tarpeita, uuden kielen.

Mitä pitempi perinne on itse tuotantotavassa — ja tämä säilyy pitkään maanviljelyksessä; vielä pitempään itämaisessa maanviljelyn ja manufaktuurin toisiaan täydentävässä yhteydessä — ts. mitä suuremmassa määrin omaksioton *todellinen prosessi* pysyy samanlaisena, sitä muuttumattomampia ovat vanhat omaisuusmuodot ja niin ollen myös yhteisö ylipäätään.

Missä yhteisön jäsenet on jo erotettu yksityisomistajina itsestään kaupunkiyhteisönä ja kaupungin alueen omistajina, siellä tulevat jo esiin ehdot, joiden nojalla yksilö voi *menettää* omaisuutensa, ts. kaksinaisen suhteen, joka tekee hänestä tasaveroisen kansalaisen, yhteisön jäsenen ja *omistajan*. Itämaisessa muodossa tällainen *menettäminen* on tuskin mahdollista, paitsi aivan ulkoisten tekijöiden vaikutuksesta, koska yhteisön erillinen jäsen ei milloinkaan ole vapaassa suhteessa yhteisöön, jolloinka hän voisi menettää siteensä (objektiivisen, taloudellisen siteensä) siihen. Hän on kasvanut siihen kiinni. Tämä johtuu myös manufaktuurin ja maanviljelyn, kaupungin (kylän) ja maaseudun yhdistämisestä.

Antiikin kansoilla [kreikkalaisilla ja roomalaisilla] manufaktuuri esiintyy jo turmeltumisena (se on vapautettujen, klienttien, muukalaisten toimi) jne. Tämä tuottavan työn kehitys (vapautettuna puhtaasta alistamisesta maanviljelylle kotitaloustyönä, vapaiden työnä maanviljelyä ja sotaa varten, tai juma-

lanpalvelua ja yhteisöä varten — kuten talojen, teiden ja tempelien rakentaminen — käytettynä manufaktuurina), jota välttämättä kehittävät kanssakäyminen muokalaisten kanssa, orjat, halu vaihtaa lisätuote jne., hajottaa tuotantotavan, jonka varassa yhteisö on, ja jonka varassa niin ollen on myös *objektiivisesti erillinen yksilö*, ts. roomalaiseksi, kreikkalaiseksi jne. määritetty yksilö. Samalla tavalla vaikuttaa vaihto, velkaantuminen jne.

Alkuperäisellä yhteydellä yhteisön (heimon) erityisen muodon ja vastaavan luonnon omistuksen välillä — omistuksen eli suhtautumisen tuotannon objektiivisiin ehtoihin luonnonolemisena, yhteisön välittämänä yksilön objektiivisena olemisena — tällä yhteydellä, joka toisaalta esiintyy erityisenä omaisuusmuotona, on elävä todellisuutensa itse tiettyssä *tuotannon tavassa*, tavassa, joka ilmenee sekä yksilöiden suhtautumisessa toisiinsa että heidän tiettyinä toimivana suhtautumisenaan [V—7] epäorgaaniseen luontoon, tiettyinä työtapana (työ on aina perhetyötä, usein yhteistyötä). Ensimmäinen suuri tuotantovoima on yhteisö itse; tuotantonehtojen erityislajeja (esim. karjanhoitoa, maanviljelyä) varten kehittyy erityisiä tuotantotapoja ja erityisiä tuotantovoimia, sekä subjektiivisia, yksilöiden ominaisuuksina esiintyviä että objektiivisia.

Työtä tekevien subjektien tuotantovoimien kehityksen tietty taso — jota vastaavat heidän tietyt suhteensa toisiinsa ja luontoon, — siihen palautuu viime kädessä sekä heidän yhteisönsä että siihen perustuva omaisuus. Tiettyyn pisteeseen asti tapahtuu uusintaminen. Sitten se muuttuu hajoamiseksi.

Omaisuus merkitsee siis alunperin (aasialaisessa, slaavilaisessa, antiikin kansojen ja germaanisessa muodossa) työtä tekevän (tuotavan tai itsensä uusintavan) subjektin suhtautumista tuotantonsa tai uusintamisensa ehtoihin ominaan. Sillä on niin ollen erilaisia muotoja tämän tuotannon ehdoista riippuen. Tuotannon itsensä tarkoituksena on tuottajan uusintaminen näissä hänen objektiivisissa olemisen ehdoissaan ja näine ehtoineen. Tämä yksilön suhtautuminen työnehtoihin omistajana — mikä siis ei ole työn, ts. tuotannon tulos, vaan edellytys — edellyttää yksilön tiettyä olemista heimoyhteisön tai yhteisön jäsenenä (yhteisön, jonka omaisuutta hän itse on tiettyyn pisteeseen asti).

Orjuus, maaorjuus jne., jossa työntekijä itse esiintyy tuotannon luonnonehtojen joukossa kolmanteen yksilöön tai yhteisöön nähden (näin *ei* ole asian laita itämaiden orjuuden yleisessä tapauksessa, näin on *vain* eurooppalaiselta näkökannalta), siis omaisuus ei enää ole itse työtä tekevän yksilön suhtautumista työn objektiivisiin ehtoihin, — on aina sekundaarinen, ei koskaan alkuperäinen, vaikkakin yhteisöön ja työhön yhteisössä perustuvan omaisuuden välttämätön ja johdonmukainen tulos.

On kylläkin hyvin yksinkertaista kuvitella, että voimakas,

fyysisesti ylivoimainen yksilö pyydystettyään ensin eläimen pyydystä sitten ihmisen pannakseen tämän pyydystämään eläimiä; sanalla sanoen käyttää ihmistä uusintamisensa luonnostaan saatavilla olevana ehtona (jolloin hänen oma työnsä palautuu hallitsemiseen jne.) kuten mitä muuta luonnonoliota tahansa. Mutta sellainen näkemys on latteaa, — niin oikea kuin se saattaa ollakin annetun heimoyhteisön tai yhteisön näkökannalta — koska se lähtee *erillisten* ihmisten kehityksestä.

Ihminen erillistyy vasta historiallisen prosessin kautta. Hän esiintyy alunperin lajioliona, heimo-oliona, laumaeläimenä — joskaan ei suinkaan ζωον πολιτικον²¹⁴ poliittisessa mielessä. Vaihto itse on eräs tämän erillistämisen pääkeino. Se tekee laumayhteisön tarpeettomaksi ja hajottaa sen. Pian asia on kääntynyt niin, että ihminen suhtautuu itseensä enää vain erillisenä, mutta erillisiksi asettamisen keinot tekevät hänet yleiseksi ja tavalliseksi yhteisö-olioksi. Tässä yhteisössä yksilön objektiivinen oleminen omistajana, sanokaamme esimerkiksi maanomistajana, on edellytetty, ja sitä paitsi tiettyjen ehtojen vallitessa, jotka kahlehtivat hänet yhteisöön tai pikemminkin muodostavat yhden renkaan hänen kahleessaan. Porvarillisessa yhteiskunnassa esimerkiksi työläinen on täysin vailla objektiivista olemista, hän on olemassa subjektiivisesti; mutta esineestä, joka on häntä *vastassa*, on nyt tullut *tosi yhteisö*, jonka hän yrittää syödä suuhunsa ja joka syö hänet.

Kaikki muodot (enemmän tai vähemmän luontaissyntyisiä, mutta kaikki samalla myös historiallisen prosessin tuloksia), joissa yhteisö edellyttää subjektit tiettyssä objektiivisessa yhteydessä tuotannonehtojensa kanssa tai joissa tietty subjektiivinen oleminen edellyttää itse yhteisöjä tuotannonehtoina, vastaavat välttämättä vain rajoitettua, ja periaatteellisesti rajoitettua tuotantovoimien kehitystä. Tuotantovoimien kehitys hajottaa ne ja niiden hajoaminen on itse inhimillisten tuotantovoimien kehitystä. Ensin työskennellään tietystä perustasta lähtien — aluksi luontaissyntyisestä — sitten historiallisesti edellytetystä. Mutta silloin tämä perusta tai edellytys itse kumotaan tai asetetaan häviäväksi edellytykseksi, joka on tullut liian ahtaaksi kehittyvälle ihmisjoukolle [Menschenpack].

Sikäli kuin antiikin omaisuus esiintyy jälleen nykyaikaisessa palstaomaisuudessa, se kuuluu itse poliittisen taloustieteen piiriin ja tulemme siihen maaomaisuutta käsittelevässä jaksossa.

[V—8] (Kaikkeen tähän on palattava syvällisemmin ja seikkaperäisemmin.)

[2) KAPITALISTISTEN TUOTANTOSUHTEIDEN HISTORIAALLINEN SYNTYPROSESSI]

[a) Miten työntekijän esikapitalistiset suhtautumismuodot objektiivisiin työehtoihin hajoavat]

Tällä erää on kysymys lähinnä tästä: työn suhtautuminen pääomaan tai työn objektiivisiin ehtoihin pääomana edellyttää historiallista prosessia, joka hajottaa ne eri muodot, joissa työläinen on omistaja tai omistaja tekee työtä.

Siis tarkoitetaan ennen kaikkea seuraavia kohtia:

1) Sen suhteen *hajoaminen*, joka työläisellä on maahan luonnollisena tuotannonehtona, maahan, johon hän suhtautuu omana epäorgaanisena olemisenaan, voimiensa laboratoriona ja tahtonsa valtapiirinä. Kaikki muodot, joissa tämä omaisuus esiintyy, edellyttävät *yhteisöä*, jonka jäsenet, vaikka heidän välillään voi olla muodollisia eroja, ovat sen jäseninä *omistajia*. Tämän omaisuuden alkuperäinen muoto on niin ollen *itse välitön yhteisomaisuus (itämainen muoto)*, muuttuneena slaavilaisilla; vastakohtaksi kehittyneenä, mutta kuitenkin vielä salaisena, vaikkakin vastakohtaisena perustana antiikin ja germaanisessa omaisuudessa).

2) *Niiden suhteiden hajoaminen*, joissa työläinen esiintyy *työvälineen omistajana*. Niin kuin yllä mainittu maaomaisuuden muoto edellyttää *todellista yhteisöä*, niin tämä työvälineen oleminen työläisen omaisuutena edellyttää manufaktuurityön kehityksen erityistä muotoa, *käsityötä*; tähän liittyy ammattikuntakorporaatiolaitos jne. (Muinaisitämaista manufaktuuria voidaan tarkastella jo kohdassa 1.) Tässä työ on itse vielä puolittain taiteellista, puolittain itsetarkoitus jne. Mestarin taito. Kapitalisti itse on vielä mestari. Erityisen työtaitavuuden myötä turvattu työvälineen hallinta jne. jne. Sitten tiettyssä määrin työtapojen perinnöllisyys työorganisaation ja työvälineen kanssa. Keskiajan kaupunkilaitos. Työ on vielä työntekijän omaa; tiettyä yksipuolisten kykyjen itseriittoista kehitystä jne.

3) Molempiin sisältyy se, että työläisellä on ennen tuotantoa hallinnassaan kulutustarvikkeet, jotka ovat hänelle, tuottajalle, tarpeen — siis tuotannon aikana, *ennen* sen päättymistä — elämistä varten. Maanomistajana hänellä on tarpeellinen kulutusvaranto välittömästi käytössään. Käsityömestarina hän on perinyt, ansainnut, säästänyt sen kokoon, ja käsityöläisen oppilaana hän on ensin *oppipoika*, jolloin hän ei esiinny vielä lainkaan varsinaisena itsenäisenä työläisenä, vaan on patriarkalisesti isäntänsä ruoassa. Todellisena kisällinä hänellä on tietty yhteisosallisuus mestarin omistamaan kulutusvarantoon. Jos se ei olekaan kisällin *omaisuutta*, niin se on kuitenkin ammattikunnan sääntö-

jen, perinteiden jne. nojalla hänen myötähallinnassaan jne. (tähän on perehdyttävä tuonnempana).

4) Toisaalta yhtä lailla niiden suhteiden *hajoaminen*, joissa *itse työläiset, itse elävät työkyvyt kuuluvat vielä välittömästi objektiivisten tuotannonehtojen joukkoon*, ja otetaan omaksi sellaisina — ovat siis orjia tai maaorjia. Pääomalle ei työläinen ole tuotannonehto, vaan työ. Jos sen voivat tehdä koneet tai jopa vesi tai ilma, sitä parempi. Eikä pääoma ota omakseen työläistä, vaan hänen työnsä — ei välittömästi, vaan vaihdon välittämänä.

Nämä ovat nyt toisaalta historiallisia edellytyksiä sille, että työläinen olisi olemassa vapaana työläisenä, vailla objektiivisia työnehtoja, puhtaasti subjektiivisena työkykynä tuotannon objektiivisia ehtoja vastassa, objektiivisia ehtoja *hänen ei-omaisuutenaan, vieraana omaisuutena*, itseään varten olevana *arvona*, pääomana. Toisaalta herää kysymys, mitkä ehdot ovat tarpeen, jotta työläinen löytää *pääoman* vastassaan olevana.

{Pääoman kaavaan, jossa elävä työ suhtautuu sekä raaka-aineeseen että työvälineeseen että työn aikana tarvittaviin elintarpeisiin negatiivisina, ei-omaisuutena, *sisältyy* aluksi *ei-maaomaisuus* eli siinä on kielletty sellainen olotila, jossa työtä tekevä yksilö suhtautuu maahan omanaan, ts. tekee työtä, tuottaa maan omistajana. Parhaassa tapauksessa hän ei ainoastaan suhtaudu työläisenä maahan, vaan maan omistajana itseensä työtä tekevänä subjektina. Maaomaisuus sisältää mahdollisuutena sekä raaka-aineen että alkuperäisen työvälineen, maan itsensä sekä sen itsensä kasvaneiden hedelmien omistuksen. Alkuperäisimmässä muodossa suhtautuminen maahan omistajana merkitsee raaka-aineen, työvälineen ja maan itsensä, eikä työn luomien elintarpeiden löytämistä siitä. Kun tämä suhde on jo uusinnettu, esiintyy maaomaisuuteen, sen primitiivisissä muodoissa, sisältyvinä sekundaarisia työvälineitä ja työn itsensä luomia maanhedelmiä. Tämä historiallinen tila kielletään siis ensin täydempänä omaisuussuhteena työläisen suhteessa työnehtoihin pääomana. Tämä on historiallinen tila n:o 1, joka on kielletty tai edellytetty historiallisesti hajonneeksi tässä suhteessa.

Mutta toiseksi, [V—9] missä *työvälineen omistus* eli työläisen suhtautuminen työvälineeseen omana, missä hän työskentelee työvälineen omistajana (mikä edellyttää samalla välineen alistamista hänen yksilölliselle työlleen, ts. edellyttää työn tuotanto-voiman erityistä rajoitettua kehitystasetta), missä tämä *työläisen* muoto *omistajana* tai *työtä tekevän omistajan* muoto on jo asetettu itsenäisenä muotona* *maaomaisuuden* rinnalla ja ulkopuolella —

* Toisin sanoin: työn käsityömäinen ja kaupunkilainen kehitys — jotka eivät ole kuten ensimmäisessä tapauksessa maaomaisuuden aksidenssinä ja sille alistettuna; missä siis raaka-aine ja elintarpeet ovat vasta välittynä käsityöläisen omaisuutta, hänen käsityönsä välittämänä, hänen työvälineomaisuutensa välittämänä.

on jo edellytetty toinen historiallinen vaihe ensimmäisen rinnalla ja ulkopuolella, vaihe, jonka täytyy olla jo huomattavasti muuttunut *tämän toisen omaisuuden lajin* tai *työtätekevän omistajan lajin itsenäistymisen* vuoksi.

Koska työväline on jo itse työn tuote, siis elementti, joka, muodostaa omaisuutta, on jo työn asettama, ei yhteisö — yhteisö, johon tämän lajin omaisuus perustuu — voi tässä enää esiintyä luontaisyyntäisessä muodossa niin kuin ensimmäisessä tapauksessa, vaan jo itse tuotettuna, syntyneenä, sekundaarisena, jo työläisen itsensä tuottamana yhteisönä. On selvää, että missä työvälineen omistus on suhtautumista työn tuotannonehtoihin omaisuutena, esiintyy työväline todellisessa työssä *vain* yksilöllisen työn *välineenä*; taito ottaa työväline todella omaksi, käsitellä sitä työvälineenä esiintyy työläisen erityisenä valmiutena, joka asettaa hänet instrumentin omistajaksi.

Lyhyesti sanottuna ammattikuntalaitoksen olennainen luonne (käsityömäisen työn olennainen luonne subjektinsa, omistajan konstituivana) on palautettava suhtautumiseen tuotantoinstrumenttiin (työvälineeseen omaisuutena) erotukseksi suhtautumisesta maahan (raaka-aineeseen sellaisenaan) omana. Se että suhtautuminen tähän yhteen tuotannonehtojen momenttiin konstituoii työtä tekevän subjektin omistajana, tekee hänestä työtä tekevän omistajan, tämän historiallinen tila n:o 2, joka luonteensa mukaisesti voi olla olemassa vain muuttuneen ensimmäisen tilan vastakohdana tai, jos niin halutaan, samalla sen täydennyksenä — tämä on samalla tavoin kielletty pääoman ensimmäisessä kaavassa.

Kolmas *mahdollinen muoto*, työntekijän suhtautuminen omistajana ainoastaan elintarvikkeisiin, niiden löytäminen valmiina työtä tekevän subjektin luonnollisena ehtona ilman suhdetta maahan ja työvälineeseen, siis myös itse työhön omana, on pohjimmaltaan orjuuden ja maaorjuuden kaava, joka on kielletty, asetettu historiallisesti hajonneeksi tilaksi työläisen suhteessa tuotannonehtoihin pääomana.

Omaisuuden alkumuodot palautuvat välttämättä suhteeseen tuotannon ehtona oleviin eri objektiivisiin momentteihin omina; ne muodostavat yhteisön eri muotojen taloudellisen perustan yhtä lailla kuin niillä puolestaan on edellytyksenä tietyt yhteisön muodot. Näitä muotoja muuttaa olennaisesti itse työn siirtäminen *objektiivisten tuotannonehtojen joukkoon* (maaorjuus ja orjuus), minkä vuoksi kaikkien n:o 1:een sijoittuvien omaisuusmuotojen yksinkertaisesti vahvistava luonne katoaa ja muuttuu. Ne kaikki sisältävät orjuuden mahdollisuutena ja niin ollen omana kumoutumisenaan. Mitä tulee n:o 2:een, jossa työn erityinen laatu, mestarin taito työssä, ja sitä vastaavasti työvälineen omistus on samaa kuin tuotannonehtojen omistus — niin se sulkee tosin or-

juuden ja maaorjuuden pois; mutta se voi saada kastilaitoksessa vastaavan negatiivisen kehityksen.}

{Kolmas omaisuusmuoto — elintarpeiden omistus — kun se ei palaudu orjuuteen tai maaorjuuteen, ei voi sisältää *työtä tekevän* yksilön suhdetta tuotannon ja niin ollen olemisen ehtoihin. Se voi niin ollen olla vain maaomaisuutensa menettäneen alkuperäiseen maaomaisuuteen perustuneen yhteisön jäsenen suhde, jäsenen, joka ei ole vielä edennyt n:o 2:n lajiseen omaisuuteen, niin kuin Rooman plebs panes et circenses -aikaan.²¹⁵}

{Feodaalisen seurueen suhde lääninherraansa eli henkilökohmainen palvelussuhde on olennaisesti erilainen. Sillä se muodostaa pohjimmaltaan vain maanomistajan itsensä olemassaolotavan, maanomistajan, joka ei enää tee työtä, vaan jonka omaisuus sisältää tuotantonehtojen joukkoon kuuluvana itse työläisen maaorjana jne. Tässä *herruussuhde* esiintyy olennaisena omaksioton suhteena. Eläimeen, maahan jne. ei pohjimmaltaan voi olla herruussuhdetta omaksioton nojalla, vaikka eläin palvelee. Vieraan *tahdon* omaksiotto on herruussuhteen edellytys. Tahtoa vailla oleva, kuten esimerkiksi eläin, voi siis kylläkin palvella, mutta se ei tee omistajasta *herraa*. Näemme tässä kuitenkin sen verran, että *herruus- ja alistussuhteet* kuuluvat samoin tähän tuotantoinstrumenttien omaksioton kaavaan. Nämä suhteet muodostavat kaikkien alkuperäisten omistussuhteiden ja tuotantosuhteiden kehityksen ja tuhoutumisen alkuperäisen käyteaineen, samoin kuin ne myös ilmaisevat niiden rajoittuneisuuden. Tosin ne uusinnetaan pääomassa — välitetyssä muodossa, — ja siten ne muodostavat yhtä lailla sen hajoamisen käyteaineen ja ovat sen rajoittuneisuuden vertauskuva.}

[V—10] {»Oikeus myydä itsensä ja omaisensa hädässä oli ikävä yleinen oikeus; se päti sekä pohjoisessa että kreikkalaisilla että Aasiassa; velkojan oikeus ottaa orjakseen velallinen, joka ei pystynyt maksamaan, ja maksun ottaminen hänen työnsä välityksellä tai myymällä hänet henkilönä, mikäli se riitti, oli melkein yhtä laajalle levinnyt» (*Niebuhr. Römische Geschichte. Erster Teil, s. 600.*)}

{*Niebuhr* sanoo eräässä paikassa, että Augustuksen aikana kirjoittaneille kreikkalaisille kirjailijoille oli vaikeata käsittää patriisien ja plebeijien välinen suhde, että he käsittivät sen väärin ja sekoittivat tämän suhteen patronusten ja klienttien väliseen suhteeseen muka sen vuoksi, että he

»kirjoittivat aikana, jolloin *rikkaat ja köyhät olivat ainoat todelliset kansalaisluokat*; jolloin hädänalainen, olipa hänen syntyperänsä miten jalo tahansa, tarvitsi suojelijaa, ja miljonääriä, olipa hän vaikka vapautettu orja, etsittiin suojelijaksi. Perityistä riippuvuussuhteista he tunsivat tuskin jälkeäkään» (mts. 620).

{»Käsityöläiset olivat molemmissa luokissa» (*metoikeissa** ja *vapautetuissa ja heidän jälkeläistissään*) »ja maataloudesta luopunut plebeiji otti

* — muukalainen. *Toim.*

näille säädetyt rajoitetut kansalaisoikeudet. Heiltä ei myöskään puuttunut oikeus *laillisiin ammattikuntiin*; ja heidän ammattikuntiaan pidettiin niin suuressa arvossa, että niiden perustajaksi mainittiin Numa; niitä oli 9: soittajat, kultasepät, kirvesmiehet, värjärit, satulasepät, nahkurit, kuparisepät, savenvalajat ja yhdeksäs ammattikunta muille ammateille yhteisesti... Jotkut heistä olivat itsenäisiä kaupungin ulkopuolella asuvia kansalaisia; isopoliitteja, joilla ei ollut suojelijaa — jos sellainen oikeus oli epävapaiden jälkeläisiä, joiden side oli hajonnut heidän suojelijansa kokosuvun kuoleamisen vuoksi; näille vanhojen kansalaisten ja yhteisön riitely oli epäilemättä yhtä vierasta kuin Firenzen ammattikunnille Guelfien ja Ghibelliinien sukuriidat: epävapaat olivat ehkä vielä kaikki patriisien käskyvallassa» (mts. 623).}

[b) Objektiivisten työehtojen eroaminen itse työstä. Alkuperäinen pääomanmuodostus]

Toiselta puolen edellytetään historiallisia prosesseja, jotka ovat saattaneet jonkin kansakunnan jne. yksilöiden suuren joukon, joskaan eivät aluksi vapaiden työläisten tilaan, niin kuitenkin sellaisten työntekijäin, jotka ovat sitä *δυνάμει** työläisten, joiden ainoa omaisuus on heidän työkykynsä ja mahdollisuus vaihtaa se saatavilla oleviin arvoihin. Yksilöitä ovat vastassa tuotannon kaikki objektiiviset ehdot *vieraana omaisuutena*, heidän *ei-omaisuutenaan*, mutta samalla *arvoina* vaihdettavia, niin ollen tiettyssä määrin omaksi otettavia elävän työn avulla. Sellaiset historialliset hajoamisprosessit ovat myös niiden riippuvuussuhteiden hajoamista, jotka kytkevät työläisen maahan ja maan omistajaan; mutta edellyttävät tosiasiallisesti hänen omistavan elintarpeensa — tämä on todellisuudessa hänen maasta irrottamisensa prosessi, niiden maaomaisuussuhteiden hajoaminen, jotka konstituivat hänet yeomanina, vapaana työtä tekevänä pienenä maanomistajana tai vuokraajana (kolonina), vapaana talonpoikana**; sellaisten ammattikuntasuhteiden hajoaminen, jotka edellyttävät työläisen omistavan työinstrumenttinsa ja itse työn tiettyinä käsityömäisenä taitavuutena, omaisuutena (eikä vain sen lähteenä). Nämä historialliset hajoamisprosessit ovat klientelisuhteiden hajoamista, klientelisuhteiden eri muodoissaan, joissa *ei-omistajat* esiintyvät herransa suojattijoukossa lisätuotteen myötäkuluttajana ja kantavat vastikkeeksi herransa palveluspukua, ottavat osaa hänen riitoihinsa, tekevät henkilökohtaisia palveluksia, kuviteltuja tai todellisia jne.

Lähempi tarkastelu osoittaa, että kaikissa näissä hajoamisprosesseissa hajoavat sellaiset tuotannon suhteet, joissa käyttöarvo, tuotanto välitöntä käyttöä varten on vallitseva. Vaihtoar-

* — mahdollisesti. *Toim.*

** Yhteisöllisen omaisuuden ja todellisen yhteisön vielä vanhempien muotojen hajoaminen on itsestään selvä asia.

volla ja sen tuotannolla on edellytyksenä toisen muodon vallitsevuus; niin ollen kaikissa näissä suhteissa luontaisuuritukset ja luontaismaksut ovat vallitsevia rahamaksuihin ja rahasuurituksiin nähden. Mutta tämä vain ohimennen. Lähemmässä tarkastelussa käy samaten selville, että kaikki hajonneet suhteet olivat mahdollisia vain aineellisten (ja niin ollen myös henkisten) tuotantovoimien tietyn kehitystasoon myötä.

Tässä on ennen muuta kysymys seuraavasta: hajoamisprosessi, joka muuttaa jonkin kansakunnan jne. yksilöiden suuren joukon *δούλοι* vapaiksi palkkatyöläisiksi (yksilöiksi, jotka vain heidän omaisuudettomuutensa pakottaa työhön ja työnsä myyntiin), ei edellytä toisaalta sitä, että näiden yksilöiden siihenastiset tulolähteet ja osaksi omaisuusehdot ovat kadonneet, vaan päinvastoin sitä, että vain niiden käyttö on muuttunut toiseksi, että niiden olemisen tapa on muuttunut, että ne ovat siirtyneet *vapaana varantona* toisiin käsiin tai osaksi jääneet *samoihinkin*. Mutta näin paljon on selvää: sama prosessi, joka on erottanut joukon yksilöitä siihenastisista (tavalla tai toisella) myönteisistä suhteista *työn objektiivisiin ehtoihin*, on kieltänyt nämä suhteet ja siten muuttanut nämä yksilöt *vapaiksi työläisiksi*, sama prosessi on potentiaalisesti vapauttanut nämä *työn objektiiviset ehdot* (maan, raaka-aineen, elintarpeet, työvälineet, rahan tai kaiken tämän yhdessä) niiden *siihenastisesta sidonnaisuudesta* niistä nyt erotettuihin yksilöihin. Ne ovat vielä *saatavilla*, mutta toisessa muodossa, *vapaana varastona*, joihin nähden kaikki vanhat poliittiset jne. suhteet on hävitetty, ja jotka nyt ovat *arvojen*, itsestään pysyvien arvojen muodossa näitä irrotettuja, omaisuudettomia yksilöitä vastassa.

Sama prosessi, joka on asettanut massan vapaina työläisinä *objektiivisia työehtoja* vastaan, on asettanut myös nämä ehdot [V—11] *pääomana* vapaita työläisiä vastaan. Historiallinen prosessi johti siihen asti sidottujen elementtien erottamiseen; tulos ei niin ollen ole se, että jokin elementeistä katoaa, vaan että kukin niistä esiintyy negatiivisessa suhteessa toiseen: vapaa työläinen (mahdollisuutena) toisella puolen, pääoma (mahdollisuutena) toisella. Vapaiksi työläisiksi muutettujen luokkien erottamisen objektiivisista ehdoista täytyy yhtä lailla esiintyä näiden samojen ehtojen itsenäistymisenä vastakkaisessa kohtiossa.

Jos pääoman ja palkkatyön suhdetta ei tarkastella tuotannon kokonaisuutta jo määräävänä ja hallitsevana*, vaan historiallisesti syntyvänä, (ts. jos tarkastellaan rahan alkuperäistä muuttumista pääomaksi, vaihtoprosessia toisella puolen vain mahdollisuutena olemassa olevan pääoman ja toisella vain mahdollisuutena olemassa olevien vapaiden työläisten välillä), niin on tietenkin

* Sillä tässä tapauksessa palkkatyön ehtona edellytetty pääoma on palkkatyön oma tuote ja sen itsensä ehtona sen itsensä edellyttämä.

väkisinkin tehtävä se yksinkertainen huomio, josta taloustieteilijät tekevät suuren asian, että pääomana esiintyvällä puolella on oltava hallinnassaan raaka-aineita, työvälineitä ja elintarvikkeita, jotta työläinen voi elää tuotannon aikana, ennen tuotannon loppuunsaattamista.

Tämä esiintyy edelleen siten, että kapitalistin taholla on täytynyt tapahtua kasautuminen ([palkkatyötä edeltänyt, eikä [palkkatyöstä versonnut kasautuminen), joka antaa hänelle kyvyn panna työläinen työhön ja pitää hänet toimeliaana, ylläpitää hänet elävänä työvoimana*. Tämä pääoman teko, joka on riippumaton työstä, ei ole työn asettama, siirretään sitten edelleen tästä pääoman syntyhistoriasta nykyisyyteen, muutetaan sen todellisuuden ja toiminnassa olon, sen itsemuodostuksen momentiksi. Sitten siitä johdetaan pääoman ikuinen oikeus vieraan työn hedelmiin, tai pikemminkin kapitalistinen voitonhankintatapa kehittellään vastikkeiden vaihdon yksinkertaisista ja »oikeudenmukaisista» laeista.

Rahan muodossa käsilläoleva rikkaus voi vaihtua työn objektiivisiin ehtoihin vain, kun ja jos nämä ehdot on erotettu itse työstä. Että rahaa voidaan osaksi kasata pelkästään vastikkeiden vaihdon tietä, sen olemme nähneet, mutta tämä muodostaa niin merkityksettömän lähteen, että historiallisesti se ei ole maininnan arvoinen — edellyttäen, että raha hankitaan oman työn vaihdolla. Pääomaksi varsinaisessa merkityksessä, teollisuuspääomaksi muutetaan pikemminkin koronkiskonnan (erityisesti suhteessa maaomaisuuteen harjoitetun) ja kauppavoittojen avulla kasattu liikkuva omaisuus — rahaomaisuus. Jäljempänä meillä on vielä tilaisuus puhua enemmän molemmista muodoista sikäli kuin ne eivät esiinny itse pääoman muotoina, vaan varhempina rikkaiden muotoina, pääoman edellytyksinä.

Kuten olemme nähneet, pääoman käsitteeseen, sen syntyyn sisältyy, että sen lähtökohta on *raha* ja niin ollen rikkaus, joka on olemassa rahan muodossa. Yhtä lailla siihen sisältyy se, että pääoma ilmenee kierrosta tulevana, kierron *tuotteena*. Pääoman-

* Niin pian kuin pääoma ja palkkatyö kerran on asetettu omina edellytyksinään, itse tuotannon edellytyksenä olevana perustana, ilmenee asia aluksi niin, että niiden raaka-aineiden ja työvälineiden lisäksi, jotka ovat tarpeen, jotta työläinen uusintaa itsensä, luo tarpeelliset elintarvikkeet, ts. realisoi *välttämättömän työn*, kapitalistilla on hallinnassaan raaka-aineet ja työvälineet, joilla työläinen realisoi lisätyön, ts. luo todellakin kapitalistin voiton. Pidemmälle menevässä analyysissä tämä ilmenee niin, että työläinen luo kapitalistille pääoman muodossa alituisesti kaksinaisen varaston, josta osa täyttää jatkuvasti hänen olemassaolonsa ehdot, osa kapitalistin olemassaolon ehdot. Kuten olemme nähneet, lisäpääomassa — ja lisäpääoma suhteessa vedenpaisumusta edeltävään suhteeseensa työhön — on *todellinen, nykyinen pääoma*, sen jokainen elementti yhtäläisesti esineellistettyä ja pääoman *omakseen ottamaa vierasta työtä*, joka on otettu omaksi ilman vaihtoa, ilman vastiketta.

muodostuksen lähtökohta ei niin muodoin ole maaomaisuus (tässä korkeintaan *maanvuokraaja*, sikäli kuin hän käy kauppaa maataloustuotteilla), ei myöskään ammattikunta (vaikka viimeksi mainitussa on mahdollisuus), vaan kauppiaan ja koronkiskurin omaisuus. Mutta tämä omaisuus löytää ehdot, joissa vapaa työ on ostettavissa, vasta kun historiallinen prosessi on erottanut tämän vapaan työn objektiivisista olemassaoloehdoistaan. Vasta silloin rikkaus löytää myös mahdollisuuden ostaa itse nämä *ehdot*. Ammattikuntalaitoksen oloissa ei esimerkiksi pelkkä raha, jos se ei ole ammattikunnallista, mestarin rahaa, voi ostaa kangaspuita käyttääkseen niitä työhön; on määrätty, kuinka paljon yksi mestari saa tuottaa jne. Lyhyesti sanottuna instrumentti itse on vielä siinä määrin elävään työhön kiinni kasvanut ja esiintyy sen valta-alueena, että se ei vielä todella osallistu kiertoon.

Rahaomaisuudelle antaa kyvyn tulla pääomaksi juuri se, että ensiksi löytyy vapaita työläisiä; että toiseksi löytyy elintarvikkeita ja raaka-aineita jne., jotka ennen tavalla tai toisella olivat nyt ei-objektiivisiksi tulleiden massojen *omaisuutta* ja jotka samalla ovat *vapaina* ja ostettavissa olevina.

Mutta työn toisen ehdon — tietyn taitavuuden, instrumentin työn välineenä jne. — pääoma *tapaa valmiina* tällä esikaudellaan tai ensimmäisellä kaudellaan, osaksi kaupunkien ammattikuntalaitoksen, osaksi kotiteollisen tai maatalouden lisäkkeeksi kiinnittyneen teollisuuden tuloksena. Historiallinen prosessi ei ole pääoman tulos, vaan sen edellytys. Sen kautta sitten myös kapitalisti työntyy (historiallisesti) välittäjäksi maaomaisuuden tai ylipäätään omaisuuden ja työn väliin. Mukavista kuvitelmista, joiden mukaan kapitalisti ja työläinen solmivat liiton jne., [V—12] ei historia tiedä mitään, eikä niistä löydy jälkiä myöskään pääoman käsitteen kehityksessä. Hajatapauksissa *manufaktuuri* voi kehittyä paikallisesti tietyissä vielä aivan toiseen aikauteen kuuluvissa puitteissa, kuten esimerkiksi Italian kaupungissa ammattikuntien *rinnalla*. Mutta aikakauden yleisesti vallitsevana muotona pääoman ehtojen täytyy olla kehittyneet laajassa mitassa, eikä ainoastaan paikallisesti. (Tämä ei estä sitä, että ammattikuntien hajotessa yksittäiset ammattikuntamestarit muuttuvat kapitalisteiksi; tämä tapaus on kuitenkin asian luonteen vuoksi harvinainen. Kokonaisuutena katsoen ammattikuntalaitos, mestari ja kisälli, tuhoutuu siellä, mihin kapitalisti ja työläinen ilmestyvät.)

On itsestään selvää — ja tässä puheena olevaa historiallista aikakautta lähemmin tarkasteltaessa osoittautuu yksityiskohtia myöten — että aikaisempien tuotantotapojen ja työläisen työn objektiivisiin ehtoihin suhtautumisen tapojen *hajoamisen aika* on tosiaan *samalla aikaa*, jona rahaomaisuus toisaalta on jo kehittä-

tynyt tiettyyn laajuuteen ja toisaalta kasvaa ja laajenee nopeasti samojen olosuhteiden nojalla, jotka nopeuttavat tuota hajoamista. Rahaomaisuus itse on yksi tuon hajoamisen toimeenpanijoista samalla kun tuo hajoaminen on sen pääomaksi muuttumisen ehto. Mutta ei *rahaomaisuuden pelkkä käsilläolo*, eikä edes se, että se on saavuttanut tietynlaisen ylivallan, riitä aiheuttamaan sitä, että tuo *hajoaminen pääomaksi* tapahtuisi. Muuten muinainen Rooma, Bysantti jne. olisivat päättäneet historiansa vapaaseen työhön ja pääomaan tai pikemminkin aloittaneet niistä uuden historian. Siellä vanhojen omaisuussuhteiden hajoaminen kytkeytyi rahaomaisuuden — kaupan jne. — kehittymiseen. Mutta teollisuuden sijasta tämä hajoaminen johti itse asiassa maaseudun herruuteen yli kaupungin.

Pääoman alkuperäinen muodostuminen ei tapahdu siten, että pääoma *kasaisi*, kuten kuvitellaan, elintarvikkeita, työinstrumentteja ja raaka-aineita, lyhyesti sanottuna maasta irrotettuja ja itse jo ihmistyön kanssa yhtyneitä työn *objektiivisia* ehtoja.* Ei niin, että pääoma luo työn objektiiviset ehdot.

Pääoman alkuperäinen muodostuminen tapahtuu yksinkertaisesti siten, että *rahaomaisuutena* olemassa oleva arvo tulee vanhan tuotantotavan hajoamisen historiallisen prosessin kautta kykeneväksi toisaalta *ostamaan* työn objektiiviset edellytykset, toisaalta vaihtamaan itse *elävän* työn rahaa vastaan vapautuneilta työläisiltä.

Kaikki nämä momentit ovat käsillä. Niiden erottaminen itse on historiallinen prosessi, hajoamisprosessi ja *juuri tämä hajoamisprosessi* antaa rahalle kyvyn muuttua *pääomaksi*. Raha itse, sikäli kuin se on toimeliaana mukana historian kulussa, on toimelias vain siinä määrin kuin se itse puuttuu tähän prosessiin äärimmäisen voimakkaana erottamisvälineenä ja siinä määrin kuin se myötävaikuttaa *kynittyjen*, objektiivisia ehtoja vailla olevien *vapaiden työläisten* aikaansaamiseen; mutta varmasti ei siten, että se *luo* heidän olemassaolonsa objektiiviset edellytykset, vaan siten, että se auttaa nopeuttamaan heidän erottamistaan niistä — heidän omaisuudettomuuttaan.

* Ensi näkemältä on selvää, mikä noidankehä olisi, jos toisaalta *työläiset*, jotka pääoman täytyy panna työhön asettaakseen itsensä pääomaksi, täytyisi ensin *luoda*, saattaa maailmaan pääoman kasaamisen kautta, jos he odottaisivat sen maagista käskyä: *tulkoon työläisiä!*, kun taas se itse olisi toisaalta *kykenemätön kasaamaan* ilman vierasta työtä, voisi kasata korkeintaan *oman työnsä*, ts. siis olla itse olemassa *ei-pääoman* ja *ei-rahamuodossa*, koska työ voi ennen pääoman olemassaoloa toteutua vain sellaisissa muodoissa kuin käsityön, pienen maanviljelyn jne. muodossa, lyhyesti *sanottuna pelkästään* muodoissa, jotka *eivät voi kasata* tai voivat kasata vain *niukasti*, muodoissa, jotka sallivat vain vähäisen lisätuotteen ja *kuluttavat sen suureksi osaksi*. Ylipäänsä meidän on vielä tutkittava lähemmin tätä *käsitystä kasaamisesta*.

Kun esimerkiksi englantilaiset suurmaanomistajat hajottivat feodaaliset seurueensa, jotka kuluttivat heidän kanssaan maan lisätuotteen; kun heidän vuokraajansa karkottivat pienet mökkläiset jne., niin siten oli ensiksikin heitetty *työmarkkinoille* suuri joukko eläviä työvoimia [Arbeitskräfte], massa, joka oli vapaa kaksinaisessa merkityksessä, vapaa vanhoista feodaalisista suojatti- tai riippuvuussuhteista ja palvelussuhteista ja toiseksi vapaa kaikesta maallisesta rikkaudesta, kaikesta objektiivisesta, esineellisestä olemismuodosta, *vapaa kaikesta omaisuudesta*; ainoana neuvona elannon hankkimiseksi työvoimansa myyminen tai kerrääminen, irtolaisuus ja rosvoaminen. On historiallisesti todettu, että nämä ihmiset yrittivät jälkimmäistä ensiksi, mutta heidät ajettiin tältä tieltä hirsipuiden, häpeäpaalujen ja ruoskien avulla työmarkkinoille — jolloin siis *hallitukset*, esimerkiksi Henrik VII, Henrik VIII jne.²¹⁶ esiintyivät historiallisen hajoamisprosessin ehtoina ja pääoman olemassaolon ehtojen luojana.

Toisaalta elintarvikkeet jne., jotka maanomistajat seurueineen aikaisemmin söivät, olivat nyt rahan käytettävänä, rahan, joka tahtoi ostaa ne ostaakseen niiden välityksellä työtä. Raha ei ollut *luonut* eikä *kasannut* näitä elintarpeita; ne olivat käsillä, ne kulutettiin ja uusinnettiin ennen kuin ne kulutettiin ja uusinnettiin rahan välityksellä. Muuttunut oli ainoastaan se, että nämä elintarvikkeet oli nyt heitetty *vaihtomarkkinoille* — ne oli erotettu välittömästi yhteydestään seurueen suiden kanssa jne. ja muutettu käyttöarvoista vaihtoarvoiksi, ja siten ne joutuivat rahaomaisuuden valtapiiriin [V—13] ja yliherruuteen.

Samoin kävi työvälineen. Rahaomaisuus ei keksinyt eikä valmistanut rukkia eikä kangaspuita. Mutta maastaan erotettuina kehrääjä ja kutoja joutuivat kangaspuineen ja rukkeineen rahaomaisuuden ylivaltaan jne. *Ominaista pääomalle on vain sen löytämien työkäsien joukon ja instrumenttien yhdistäminen. Se kokoaa ne valtansa alle. Tämä on sen todellista kasaamista. Se on työläisten kasaamista instrumentteineen tiettyihin pisteisiin. Tätä on käsiteltävä lähemmin niin sanotun pääoman kasaamisen yhteydessä.*

Rahaomaisuus — kauppiaanomaisuutena — oli epäilemättä auttanut ja nopeuttanut vanhojen tuotantosuhteiden hajoamista ja tehnyt maanomistajalle mahdolliseksi, kuten A. Smith²¹⁷ jo kehittäi kauniisti, vaihtaa viljansa, karjansa jne. muista maista tuotuihin käyttöarvoihin sen sijasta, että oli seurueineen tuhlanut itse tuottamansa käyttöarvot ja nähnyt rikkautensa suureksi osaksi hänen kanssaan kuluttavan seurueen lukumääräisyydessä. Se oli antanut hänen tulonsa *vaihtoarvolle* suuremman merkityksen. Samoin tapahtui hänen vuokraajiinsa nähden, jotka olivat jo puoleksi kapitalisteja, mutta kylläkin vielä hyvin verhottuja.

Vaihtoarvon kehitys — kauppiassäädyn muodossa olemassa olevan *rahan* edistämänä — hajottaa tuotannon, joka on suuntau-

tunut enemmän välittömään käyttöarvoon, ja sitä vastaavat omaisuusmuodot (työn suhteet objektiivisiin ehtoihinsa) ja jouduttaa siten *työmarkkinoiden* (jotka on tarkoin erotettava orjemarkkinoista) luomista. Kuitenkin myös tämä rahan vaikutus on mahdollinen vain edellyttäen *kaupunkien elinkeinotoimintaa*, joka ei perustu pääomaan ja palkkatyöhön, vaan työn organisointiin ammattikunniksi jne. Kaupunkilainen työ oli itse luonut tuotantovälineet, joille ammattikunnat olivat tulleet yhtä ahtaiksi kuin vanhat maaomaisuussuhteet kehittyneelle maanviljelylle, mikä puolestaan oli osaksi seurausta maataloustuotteiden kasvaneesta menekistä kaupungeissa jne. Muut seikat, jotka esimerkiksi 16. vuosisadalla lisäsivät yhtä lailla kiertävien tavaroiden kuin rahankin määrää, loivat uusia tarpeita ja kohottivat niin ollen kotimaisten tuotteiden vaihtoarvoa jne., kohottivat hintoja jne. — kaikki tämä edisti toisaalta vanhojen tuotantosuhteiden hajoamista, nopeutti työläisen tai työkykyisen tyhjäntoimittajan erottamista uusintamisensa objektiivisista ehdoista, ja edisti siten rahan muuttumista pääomaksi.

Mikään ei voi olla typerämpää kuin käsittää tämä pääoman *alkuperäinen muodostuminen* siten, että juuri pääoma on kasannut ja luonut *tuotannon objektiiviset ehdot* — elintarvikkeet, raaka-aineet, instrumentit — ja tarjonnut ne työläiselle, jolta ne *on riisuttu*. Pikemminkin rahaomaisuus auttoi osaksi *riisumaan* nämä ehdot työkykyisten yksilöiden työvoimasta [die Arbeitskräfte]; osaksi tämä erottamisprosessi tapahtui ilman sitä. Kun pääoman alkuperäinen kasautuminen oli saavuttanut tietyn tason, saattoi rahaomaisuus asettua välittäjäksi siten vapautettujen elämän objektiivisten ehtojen ja vapautettujen, mutta myös *kaiken menettäneiden* elävien työvoimien [Arbeitskräfte] väliin, ja ostaa jälkimmäiset edellisillä. Mutta mitä tulee nyt itse *rahaomaisuuden muodostumiseen* ennen sen muuttumista pääomaksi, niin se kuuluu porvarillisen talouden esihistoriaan. Koronkiskonta, kauppa, kaupungit ja niiden mukana syntyvä valtionkassa esittävät siinä pääosaa. Merkitystä on myös maanvuokraajien, talonpoikien jne. *rahasäästöillä*, vaikkakin vähäisemmässä määrin.

Tässä osoittautuu myös, miten vaihdon ja vaihtoarvon kehitys, vaihtoarvon, joka on kaikkialla kaupan välittämä, tai jonka välitystä voidaan nimittää kaupaksi (raha saa itsenäisen olemassaolon kauppiassäädystä, samoin kuin kierto kaupassa), miten tämä kehitys tuo mukanaan sekä niiden *omaisuussuhteiden hajoamisen*, jotka työllä on *omiin* olemassaoloedellytyksiinsä, että niiden suhteiden hajoamisen, joissa *työ on sijoitettu itse tuotannon objektiivisten ehtojen joukkoon*; — nämä ovat suhteita, jotka ilmaisevat yhtä lailla käyttöarvon ja välittömään kulutukseen suunnatun tuotannon vallitsevuutta kuin vielä välittömästi itse tuotannon ehtona käsillä olevaa todellista yhteisöä.

Vaihtoarvoon perustuva tuotanto ja näiden vaihtoarvojen vaihtoon perustuva yhteisö — niin suuresti kuin ne, kuten näimme edellisessä rahaa käsittelevässä luvussa, näyttävätkin ulkonaisesti asettavan omaisuuden pelkästään *työn* juoksettumana, asettavan oman työn tuotteen yksityisen omistuksen [työn] ehdoksi — ja työ rikkauden yleisenä ehtona — edellyttää ja tuottaa työn erottamisen objektiivisista ehdoistaan. Tämä vastikkeiden vaihto tapahtuu, se on vain pintakerros tuotannossa, joka perustuu vieraan työn omaksiottoon *ilman vaihtoa*, mutta *vaihdon ulkoisessa asussa*. Tämän vaihtojärjestelmän perusta on *pääoma*, ja kun sitä tarkastellaan pääomasta irrallaan, sellaisena kuin se tulee näkyviin pinnalla, *itsenäisenä* järjestelmänä, niin tämä on pelkkä *ulkoasu*, mutta *välttämätön ulkoasu*.

Niin ollen nyt ei tarvitse enää ihmetellä, että vaihtoarvojen järjestelmä (työllä mitattujen vastikkeiden vaihto) muuttuu tai pikemminkin osoittaa kätketyksi taustakseen *vieraan työn omaksioton vaihdotta*, työn ja omaisuuden täydellisen eron. Itse vaihtoarvon ja vaihtoarvoja tuottavan tuotannon vallitsevuus nimittäin *edellyttää*, [V—14] että vieras työkyky itse on vaihtoarvo — ts. että elävä työkyky on erotettu objektiivisista ehdoistaan; edellyttää suhtautumista niihin — eli omaan objektiivisuuteen — vieraana omaisuutena; suhtautumista niihin sanalla sanoen *pääomana*. Vain feodaalisen järjestelmän tuhoutumisen aikoihin, kun se kuitenkin vielä käy sisäisiä taisteluita — näin Englannissa 1300-luvulla ja 1400-luvun ensimmäisellä puoliskolla — on kultaa vapautuvalle työlle. Jotta työ suhtautuisi jälleen objektiivisiin ehtoihinsa omaisuutenaan, täytyy toisen järjestelmän astua yksityisvaihdon järjestelmän sijaan, yksityisvaihdon, joka aiheuttaa, kuten olemme nähneet, esineellistetyn työn vaihdon työkykyyn ja sen vuoksi elävän työn omaksioton ilman vaihtoa.

Tapa, jolla raha muuttuu pääomaksi, tulee usein näkyviin historiallisesti aivan yksinkertaisen kouriintuntuvasti niin, että kauppias antaa useiden kutojien ja kehrääjien, jotka siihen asti harjoittivat kutomista ja kehräämistä maatalouden sivuelinkeinona, työskennellä häntä itseään varten ja tekee heidän sivuelinkeinostaan heille pääansion. Silloin hän on varmistanut ja alistanut heidät komentoonsa palkkatyöläisinä. Heidän vetämisensä sitten pois kotipaikoiltaan ja kokoamisensa yhteen työpajoihin on seuraava askel. Tässä yksinkertaisessa prosessissa on selvää, ettei kauppias ole valmistanut raaka-aineita eikä instrumentteja, eikä elintarvikkeita kutojalle ja kehrääjälle. Kaikki, mitä hän on tehnyt, on siinä, että hän on vähitellen rajoittanut heidät yhteen työn lajiin, jolloin he tulevat riippuvaisiksi myynnistä, *ostajasta, kauppiasta* ja tuottavat lopulta enää vain häntä *varten ja hänen välityksellään*. Alunperin hän on ostanut vain heidän työnsä ostamalla heidän tuotteensa; niin pian kuin he rajoittuvat tämän

vaihtoarvon tuotantoon ja heidän siis täytyy tuottaa välittömästi *vaihtoarvoja*, täytyy vaihtaa työnsä kokonaan rahaan voidakseen olla jatkuvasti olemassa, he joutuvat kauppiaan käskyvaltaan, ja lopuksi häviää myös se ulkoasu, että he muka *myyvät* hänelle tuotteita. Hän ostaa heidän työnsä ja ottaa heiltä ensin tuotteen, pian myös työvälineen omistuksen, tai jättää sen heille *näennäiseksi omaisuudeksi* pienentääkseen omia tuotantokustannuksiaan.

Alkuperäiset historialliset muodot, joissa pääoma esiintyy aluksi hajatapauksina ja *paikallisesti*, vanhojen tuotantotapojen *rinnalla*, mutta räjäyttäen ne vähä vähältä kaikkialla, on yhtäältä varsinainen *manufaktuuri* (ei vielä tehdas). Manufaktuuri syntyy siellä, missä tuotetaan suurina määrinä vientiä varten, ulkomarkkinoita varten — siis *laajan meri- ja maakaupan perustalla*, tärkeimmissä kauppapaikoissa, kuten Italian kaupungeissa, Konstantinopolissa, Flanderin ja Hollannin kaupungeissa, eräissä Espanjan kaupungeissa, kuten Barcelonassa jne. Manufaktuuri ei valtaa aluksi niin sanottuja *kaupunkielinkeinoja*, vaan *maaseudun sivuelinkeinot*, kehruun ja kutomisen, työn, joka vaatii vähiten ammattikuntamaista taitoa ja ammatillista oppia. Lukuunottamatta noita suuria kauppapaikkoja, joissa manufaktuuri tapaa valmiina *ulkoisten* markkinoiden tarjoaman perustan, joissa tuotanto on niin sanoaksemme *luontaisyyntyisesti* vaihtoarvoon suuntautunut — siis manufaktuureja, jotka kytkeytyvät suoraan merenkulkuun, laivanrakennus itse jne. — manufaktuuri ei asetu ensiksi kaupunkeihin, vaan maaseudulle, kyliin, joissa ei ole ammattikuntalaitosta jne. Maaseudun sivuelinkeinot tarjoavat laajan perustan manufaktuurille, kun taas kaupunkielinkeinot vaativat tuotannon korkeata kehittymistä, jotta niitä voitaisiin harjoittaa tehdasmaisesti. Samoin sellaiset tuotannonhaarat — kuten lasitehtaat, metallitehtaat, sahat jne., jotka vaativat alunperin suurempaa työvoimien [Arbeitskräfte] keskittämistä, käyttävät alunperin enemmän luonnonvoimia, vaativat massatuotantoa, samaten työvälineiden kehittämistä jne. Samoin paperitehtaat jne.

Toisaalta maanvuokraajan ilmaantuminen ja maata viljelevän väestön muuttuminen vapaiksi päiväläisiksi. Vaikka tämä muutos toteutuu viimeiseksi maaseudulla viimeisine seurauksineen ja puhtaimmassa muodossa, niin se alkaa siellä aikaisemmin.

Antiikin ihmiset, jotka eivät koskaan ylittäneet varsinaista kaupunkikäsityötä, eivät voineet sen vuoksi päästä milloinkaan suurteollisuuteen. Sen ensimmäinen edellytys on maan vetäminen koko laajuudessaan, ei käyttöarvojen, vaan vaihtoarvojen tuotantoon. Lasitehtaissa, paperitehtaissa, rautatehtaissa jne. ei voida tuottaa ammattikuntamaisesti. Ne vaativat massatuotantoa, menekkiä yleisillä markkinoilla, *rahaomaisuutta* yrittäjän puolella (ei niin, että hän ikään kuin loisi ehdot, subjektiiviset ja objek-

tiiviset; mutta vanhojen omaisuussuhteiden ja tuotantosuhteiden vallitessa näitä ehtoja ei voida koota yhteen).

Maaorjuussuhteiden hajoaminen, niin kuin manufaktuurin ilmaantumisen muuttavat sitten vähitellen kaikki työnhaarat pääoman hallitsemiksi. Kaupungeissa itsessäänkin on ammattikuntien ulkopuolella olevassa päiväläisten, aputyöläisten jne. joukossa yksi elementti varsinaisen palkkatyön muodostamista varten.

[V—15] Kun siis olemme nähneet, että rahan muuttuminen pääomaksi edellyttää historiallista prosessia, joka on erottanut työntekijästä työn objektiiviset ehdot, itsenäistänyt ne työläistä vastaan — niin toisaalta kerran syntyneellä pääomalla ja sen prosessilla on se vaikutus, että se alistaa itselleen kaiken tuotannon ja kehittää ja toteuttaa kaikkialla työn ja omaisuuden välisen, työn ja työn objektiivisten ehtojen välisen eron. Kehittelyn edetessä osoittautuu, miten pääoma tuhoaa käsityön, työtä tekevän pienen maaomaisuuden jne. ja jopa itsensä muodoissa, joissa se *ei* esiinny työn vastakohtana — *pienessä pääomassa* ja vanhojen tuotantotapojen (tai niiden pääoman perustalla uudelleen syntyneiden muotojen) ja pääoman klassisen, adekvaatin tuotantotavan välisissä väli- ja sekamuodoissa.

Ainoa kasaaminen, mikä on edellytetty pääoman synnyssä, on *rahaomaisuuden* kasaaminen, rahaomaisuuden, joka sinänsä tarkasteltuna on läpikotaisin tuottamaton, koska se on peräisin vain kierrosta ja kuuluu siihen. Sisäiset markkinat pääoma muodostaa nopeasti siten, että se tuhoaa kaikki maaseudun sivuelinkeinot, siis kehrää ja kutoo kaikille, vaatettaa kaikki jne., lyhyesti sanoen saattaa aikaisemmin välittöminä käyttöarvoina luodut tavarat vaihtoarvojen muotoon, — prosessi, joka tapahtuu itsestään työläisten maasta ja tuotantovälineiden omistuksesta (olipa sillä sitten vaikka riippuvuussuhteen muoto) erottamisen nojalla.

Kaupunkilaisessa käsityössä, vaikka se perustuukin olennaisesti vaihtoon ja vaihtoarvojen luomiseen, on tuotannon päätarkoitus *ylläpito käsityöläisenä, käsityöläismestarina*, siis käyttöarvo; *ei rikastuminen, ei vaihtoarvo vaihtoarvona*. Tuotanto on niin ollen kauttaaltaan alistettu tietylle edellytetylle kulutukselle, tarjonta kysynnälle, ja laajenee vain hitaasti.

* * *

Kapitalistien ja palkkatyöläisten tuotanto on siis yksi pääoman arvonlisäysprosessin päätuote. Tavanomainen poliittinen taloustiede, joka pitää silmällä vain tuotettuja esineitä, unohtaa tämän täydellisesti. Kun tässä prosessissa esineellistetty työ on samalla asetettu työläisen ei-esineellisyytenä, työläistä vastassa olevan subjektiviteetin esineellisyytenä, hänelle vieraan tahdon omaisuu-

tena, on pääoma välttämättä samalla kapitalisti, ja eräiden sosialistien ajatus, että tarvitsemme pääomaa, mutta emme kapitalisteja,²¹⁸ on läpikotaisin väärä. Pääoman käsitteessä on asetettu, että työn objektiiviset ehdot — ja nämä ovat työn oma tuote — omaksuvat työtä vastaan *henkilöllisyyden*, eli että, mikä tarkoittaa samaa, ne on asetettu työläiselle vieraan henkilön omaisuudeksi. Pääoman käsite sisältää kapitalistin.

Tämä erehdys ei silti ole mitenkään sen suurempi kuin esimerkiksi kaikkien niiden filologioiden erehdys, jotka puhuvat *pääomasta* antiikin aikana, roomalaisista, kreikkalaisista kapitalisteista. Tämä on vain toinen ilmaus sille, että työ oli Roomassa ja Kreikassa *vapaata*, mitä herrat tuskin haluaisivat väittää. Se, että me nykyään emme ainoastaan nimitä amerikkalaisia plantaasinomistajia kapitalisteiksi, vaan että he myös *ovat* niitä, perustuu siihen, että he ovat olemassa poikkeusilmiönä vapaaseen työhön perustuvien maailmanmarkkinoiden puitteissa.

Jos kysymys on sanasta pääoma, jota antiikin kansoilla ei esiinny*, niin Aasian ylätasangoilla vielä laumoineen vaeltavat paimenet ovat suurimpia kapitalisteja, koska pääoma tarkoittaa alunperin karjaa, minkä vuoksi Etelä-Ranskassa pääoman puutteen takia usein solmittuja vuokrasopimuksia nimitetään suoras-taan poikkeuksellisesti *Bail de bestes à Chaptel***. Jos sallitaan huono latina, niin meidän kapitalistimme, *Capitales Homines**** olisivat sellaisia »*qui debent censum de capite*****».

Pääoman käsitteenmäärityksessä ilmaantuu vaikeuksia, joita rahan kohdalla ei esiintynyt. Pääoma on olennaisesti *kapitalisti*; samanaikaisesti taas kapitalistista eroava hänen olemassaolonsa elementti tai tuotanto yleensä on *pääoma*. Siten havaitsemme edempänä, että *pääomalle* alistuu paljon sellaista, mikä ei näytä kuuluvan siihen sen käsitteen mukaan. Pääomaa esimerkiksi lainataan. Sitä kasataan jne. Kaikissa näissä ilmaisuissa se näyttää olevan pelkkä esine ja lankeavan täysin yhteen sen aineen kanssa, josta se koostuu. Tämä ja muut seikat saavat kuitenkin selityksensä kehittelyn kuluessa.

(Sivumennen pantakoon pilana merkille: kunnon Adam Müller, joka käsittää kaikki kuvaannolliset puhetavat hyvin mystisesti, on myös kuullut *elävästä pääomasta* tavallisessa elämässä *kuolleen* vastakohtana ja perustelee sen nyt teosofisesti.²²⁰ Kuningas Athelstan voisi valistaa häntä tässä: *Reddam de meo proprio decimas*

* Vaikkakin kreikkalaisilla *αρχαία* [eli *αρχαία* — alkuperäinen pääoma ilman siihen kasvanutta korkoa] vastaa latinankielistä ilmausta *principalis summa rei creditae* [lainattavan perussumma].²¹⁹

** — *karjan vuokraaminen pääomana. Toim.*

*** — *erinomaiset ihmiset. Toim.*

**** — »*jotka maksavat veroa päältä*». *Toim.*

Deo tam in *Vivente Capitali* (elävänä karjana), quam in *mortuis fructibus terrae* (kuolleina maan hedelminä)*.

Raha pysyy aina samana muotona samassa substraatissa; ja se voidaan siten helpommin käsittää pelkäksi esineeksi. Mutta sama tavara, raha jne. voi esittää pääomaa tai tuloa jne. Niinpä jopa taloustieteilijöille on selvää, että tässä muodossa raha ei ole mitään kouriintuntuva; vaan että sama esine voi olla alistettu milloin pääoman määrittelykselle, milloin jollekin toiselle ja vastakkaiselle määrittelykselle, ja sen mukaan *on* tai *ei ole* pääomaa. Pääoma on siten ilmeisesti *suhde* ja *voi olla vain tuotantosuhde*. [V—15]

* * *

[V—16] {Edellä esitettyyn on lisättävä vielä seuraava huomautus:

Vastikkeiden vaihto, joka näyttäisi edellyttävän omistusoikeutta oman työn tuotteeseen ja näin ollen näyttäisi asettavan identtisiksi *työn kautta tapahtuvan haltuunoton*, ts. omaksi tekemisen todellisen taloudellisen prosessin, ja *objektivoidun työn omistuksen* (se mikä ilmeni aikaisemmin reaalisen prosessina, esiintyy tässä juridisena suhteena, ts. se tunnustetaan tuotannon yleiseksi ehdoksi ja niin ollen se tunnustetaan lakina, esiintyy yleisen tahdon ilmauksena), tämä vastikkeiden vaihto muuttuu vastakohtakseen, näyttäytyy välttämättömän dialektiikan nojalla työn ja omistuksen absoluuttisena erona, ja johtaa vieraan työn anastamiseen ilman vaihtoa, ilman vastiketta. Vaihtoarvoon pohjautuva tuotanto, jonka pinnalla vastikkeiden mainittu vapaa ja tasavertainen vaihto tapahtuu, on perustaltaan vaihtoarvona otetun *esineellistyneen työn* vaihtamista käyttöarvona otettuun elolliseen työhön; tai toisin ilmaistuna se on työn suhde objektiivisiin ehtoihinsa — ja niin muodoin työn itsensä luomaan objektiivisuuteen — kuin vieraaseen omaisuuteen: se on *työn luovuttamista, vieraantumista* [*Entäusserung*]. Toisaalta vaihtoarvon ehtona on, että se mitataan työajalla ja että näin ollen arvon mittana on elollinen työ, ei arvo. Kuvitellaan virheellisesti, että kaikissa tuotantomuodoissa ja siis kaikissa yhteiskunnissa tuotanto perustuisi *pelkän työn* [*blasse Arbeit*] *vaihtamiseen työhön*. Niissä eri muodoissa, joissa työ suhtautuu tuotantoehtoihinsa kuin omaan omaisuuteensa, ei työläisen uusintaminen suinkaan ole *pelkän työn* määräämää, sillä työläisen suhtautuminen tuotantoehtoihin kuin omaisuuteensa ei ole hänen työnsä tulos, vaan sen edellytys. Tämä on selvää maanomistuksen kannalta; ammattikuntalaitoksen osalta on myös myönnettävä, että se erityinen omistustyyppi, jonka työ tässä

* — Annan omaisuudestani kymmenykset Jumalalle sekä *elävän-karjana* että *kuolleina maan hedelminä* (Marx lainaa tässä Ducangen sana kirjaa). *Toim.*

konstituoitui, ei perustu pelkkään työhön eikä työn vaihtoon, vaan työläisen objektiiviseen yhteyteen tietyn yhteiskunnallisen yhteisön kanssa ja tiettyihin ehtoihin, jotka hän kohtaa jo valmiissa asussa ja joista hän lähtee omana perustanaan. Nämä ehdot ovat myös työn tuotteita, maailmanhistoriallisen työn, yhteiskunnallisen yhteisön työn tuotteita, tulosta yhteisön historiallisesta kehityksestä, joka ei lähde erillisten yksilöiden työstä eikä heidän töittensä vaihdosta. Tästä syystä pelkkä työ ei olekaan [tuotteen] realisoinnin [Verwertung] edellytys. Sellainen tilanne, jossa vaihdetaan pelkkää työtä työhön — joko välittömän elollisen työn muodossa tai tuotteen muodossa — edellyttää työn irrottamista työn alkuperäisestä kasvamisesta kiinni objektiivisten ehtojensa kanssa, ja tämän johdosta työ ilmenee yhtäältä pelkkänä työnä ja toisaalta työn tuote esineellistyneenä työnä saa vastakohtana [elolliselle] työlle täysin itsenäisen olemassaolon arvona. *Työn vaihtamisella työhön — näennäisesti työläisen omistuksen ehto — on perustanaan työläisen omistamattomuus.*}

(Se vieraantumisen [Entfremdung] äärimmäinen muoto, jossa työ, tuottava toiminta pääoman ja palkkatyön välisen suhteen puitteissa ilmenee omiin ehtoihinsa ja omaan tuotteeseensa nähden, on välttämätön välivaihe ja tästä syystä se *an sich** sisältää — joskin vain nurin kääntyneessä, pääläelleen asetetussa muodossa — jo kaikkien *tuotannon rajoittuneiden edellytysten* hajoamisen, ja sen lisäksi se vielä luo ja synnyttää tuotannon ehdottomat edellytykset ja näin ollen täydet materiaaliset edellytykset yksilön tuotantovoimien totaaliselle, universaaliselle kehitykselle. Niitä tutkitaan jäljempänä.) [V—16]

* — »itsessään», mahdollisuutena, piilevästi, potentiaalisesti. *Toim.*

SELITYKSET*

¹ Vulgaarisia taloustieteilijöitä Bastiatia ja Careya luonnehtivan esseensä hahmotelman Marx kirjoitti heinäkuussa 1857. Tämän aikamäärän hän merkitsi vihkon kanteen. Esseen hahmotelma sisältyy vihkon seitsemälle alkusivulle. Kahdeksannelta sivulta alkaen on vuosien 1857—1858 peruskäsikirjoituksen toisen vihkon tekstin jatkoa. Sen otsikkona on *Poliittisen taloustieteen arvostelua* (ks. I osan s. 225). Tämän toisen vihkon jatkon Marx merkitsi »III vihko» ja päiväsi »29., 30. marraskuuta ja joulukuu 1857».

Koska käsikirjoituksessa hahmotelman otsikkona on Bastiatin kirjan nimi, voidaan päätellä Marxin aikoneen kirjoittaa laajan kirja-arvostelun, mutta sitten huomanneen, ettei kirja ansaitse yksityiskohtaisempaa tarkastelua, ja siksi luopuneen aikeestaan ja jättäneen esseen kesken-eräiseksi.

Marxin hahmotelma on kuitenkin kirja-arvostelua syvempi. Sen alkusanoissa Marx kaavailee aikansa porvarillisen poliittisen taloustieteen tilaa. Ensi kertaa siinä hän rajaa klassisen taloustieteen, jonka panivat alulle 1600-luvun lopulla toimineet Petty ja Boisguillebert ja jonka veivät päätökseen 1800-luvun ensimmäisellä kolmanneksella Ricardon ja Sismondin tutkielmat. Myöhempiä porvarillisia taloustieteilijöitä Marx luonnehti joko klassikoiden epigoneiksi tai taantumuksellisiksi arvostelijoiksi. Ranskalaisen taloustieteilijän Bastiatin ja amerikkalaisen taloustieteilijän Careyn kirjoitukset olivat näytteitä klassikkoihin ja ennen muuta Ricardoon kohdistetusta taantumuksellisesta arvostelusta.

Otsikko *Bastiat ja Carey* esiintyy Marxin omien vihkojensa referaatissa.

² Mill, *Principles of Political Economy with some of their Applications to Social Philosophy*, 2 nidosta, Lontoo 1848.

³ Tooke, *A History of Prices, and of the State of the Circulation*, nidokset I—VI. Lontoo 1838—1857.

⁴ Kyse on Bastiatin kirjan *Harmonies économiques* 2. painoksen XIV luvusta (siinä on kaikkiaan 25 lukua).

Hahmotelman tämä jakso alkaa käsikirjoituksen 5. sivulta. Neljännen sivun Marx täytti vain puoleen, mikä antaa aihetta olettaa, että Bastiatin ja Careyn asenteita yleisesti luonnehtivien *Alkusanojen* (s. 1—3) jälkeen hän oli aikonut arvostella perinpohjaisemmin Bastiatin kirjan kolmeatoista alkulukua. Mutta kirja-arvostelun asemesta Marx rajoittui muutamiin kriittisiin huomautuksiin XIV luvun pääkohdista.

* Suom. Antti Juntunen. *Toim.*

- ⁵ Bastiatin mukaan »työläisten eläkekassat» tuli muodostaa itse työläisten tekemistä poistoista, sillä vain tällä ehdolla ne pystyvät olemaan tarvittavan »vakaita» (*Harmonies économiques*, s. 395).
- ⁶ Marx tarkoittaa Proudhonin niitä filosofisia ja historiallisia rakennelmia, jotka hän esitti kirjassaan *Système des contradictions économiques, ou Philosophie de la misère*. Marx eritteli ja pilkkasi niitä vuonna 1847 *Filosofian kurjuudessa* (Marx—Engels, Valitut teokset, 6 osaa, 2. osa, s. 149—279 ja eritoten s. 153—157, 210—215).
- ⁷ »*Le Charivari*» oli ranskalainen suuntaukseltaan porvarillis-tasavaltainen satiirinen sanomalehti, joka ilmestyi Pariisissa vuodesta 1832. Heinäkuun monarkian kaudella se hyökkäili purevasti hallitusta vastaan. Vuonna 1848 lehti siirtyi vastavallankumouksen käsiin.
- ⁸ *Korkeimmaksi olioksi* (être suprême) Voltaire sanoi jumalaa, jonka hän vastapainoksi ns. positiivisille uskonnoille kuvasi persoonattomaksi järkeväksi alkuperusteeksi, joka on muka luonut maailman, säätänyt sen lait ja antanut sille alkusysäyksen, mutta sen jälkeen lakannut puutumasta lainkaan tapahtumien luonnolliseen kulkuun.
- ⁹ *Johdannon* Marx kirjoitti elokuun loppupuolella 1857 M-merkkiseen ja 23. elokuuta 1857 päivättyyn vihkoon. Tuona päivänä alkoi nähtävästi työ *Johdannon* parissa. Marx keskeytti työnsä todennäköisesti elokuun viimeisinä päivinä ja jätti sen keskeneräiseksi. *Poliittisen taloustieteen arvostelun* ensimmäisen vihkon alkulauseessa (tammikuu 1859) Marx kirjoitti *Johdannosta* seuraavaa: »Olen luopunut luonnostelemastani yleisjohdatuksesta, koska tarkemmin ajatellen jokainen yritys esittää etukäteen vasta todistettavana olevat tulokset on näköjään haitaksi, ja lukijan on päätettävä nousta yksityisestä yleiseen, mikäli hän aikoo ylipäätään seurata esitystäni» (Marx—Engels, Valitut teokset, 6 osaa, 4. osa, s. 7).

Alustelevana ja keskeneräisenäkin *Johdanto* on hyvin tärkeä siksi, että siinä Marx selittää perusteellisemmin kuin muissa teoksissaan käsityksiään taloustieteen tutkimuskohteesta ja -metodista sekä lausuu useita perusluonteisia ajatuksia yhteiskunnan aineellisen perustan ja ideologisen päällysrakenteen keskinäisyydestä.

Alun perin Marx oli tarkoittanut *Johdannon* tulevan *Pääoman* ensimmäiseen hahmotelmaan, joka sisältyy hänen lokakuusta 1857 toukokuuhun 1858 kirjoittamiinsa vihkoihin I—VII.

Johdannon sisältävän M-kirjaimella merkityn vihkon kanteen Marx kirjoitti »Lontoo, 23. elokuuta 1857» -merkinnän lisäksi *Johdannon* sisällysluettelon, jossa väliotsikot poikkeavat hieman tekstissä esiintyvistä väliotsikoista. Seuraavassa on kanteen kirjoitettu luettelo:

»S I S Ä L L Y S

A. Johdanto

1) Tuotanto yleensä

2) Tuotannon, jakaantumisen, vaihdon ja kulutuksen yleiset keskinäis-suhteet

3) Poliittisen taloustieteen metodi

4) Tuotantovälineet (-voimat) ja tuotantosuhteet; tuotantosuhteet ja kanssakäyminen yms.»

Sen perusteella että tämä luettelo heijastaa *Johdannon* loogista rakennetta selvemmin kuin sen tekstissä olevat väliotsikot, voidaan päätellä,

- että Marx kirjoitti sisällyksen kanteen sen jälkeen kun oli hahmottanut *Johdannon* tekstin.
- ¹⁰ Kirjaimella M merkityn vihkon kannessa olevasta sisällysluettelosta puuttuva otsikko *I. Tuotanto, kulutus, jakaantuminen, vaihto (kiertokulku)* kuuluu oikeastaan vain *Johdannon* kahteen alkujaksoon: »Tuotanto» (kannessa tarkemmin »Tuotanto yleensä») ja »Tuotannon yleinen suhde jakaantumiseen, vaihtoon, kulutukseen». Puuttuvaan otsikkoon kuuluvan roomalaisen ykkösen lisäksi seuraavassa tekstissä ei ole muita roomalaisia numeroita.
- ¹¹ Ks. *Johdantoa* Smithin teokseen *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* ja Ricardon tutkielman *On the Principles of Political Economy, and Taxation* ensimmäisen luvun III jaksoa.
- ¹² *Contrat social* (yhteiskuntasopimus) tarkoittaa Rousseau'n opissa alunperin »luonnollisessa tilassa» eläneiden alkuihmisten solmimaa keskinäistä sopimusta, joka johti valtion muodostumiseen. Tätä teoriaansa Rousseau kehitti yksityiskohtaisesti kirjassaan *Yhteiskuntasopimuksesta*.
- ¹³ Ζῶον πολιτικόν (latinalaisittain zoon politikon) tarkoittaa kirjaimellisesti 'poliittinen eläin' ja laajemmassa mielessä 'yhteiskunnallinen eläin'. Näin Aristoteles määrittelee ihmisen *Politiikan* 1. kirjan alussa. *Pääoman* 1. osan 11. luvun kolmannessatoista huomautuksessa Marx täsmensi: »Aristoteleen määritelmä on oikeastaan se, että ihminen on luonnostaan kaupungin kansalainen» (*Pääoma*, 1. osa, Moskova 1979, s. 299).
- ¹⁴ Ks. selitystä 6. Mainitusta Proudhonin Prometheuksesta Marx puhuu *Filosofian kurjuuden* ensimmäisen luvun lopussa (Marx—Engels, Valitut teokset, 6 osaa, 2. osa, s. 214).
- ¹⁵ Mill, *Principles of Political Economy with some of their Applications to Social Philosophy*, I nidos. Lontoo 1848, I kirja: Production, I luku: Of the Requisites of Production.
- ¹⁶ *Edistyvää tai pysähtynyttä yhteiskuntatilaa* Smith käsittelee *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* -teoksensa ensimmäisen kirjan 8. luvussa sekä 11. luvun loppusanoissa.
- ¹⁷ Mill, mts. 25—26; 239—240.
- ¹⁸ *Determinatio est negatio*, määrittelemineen on kieltämistä. Tämä Spinozan väittäminen tuli laajasti tunnetuksi Hegelin siitä antaman tulkinnan ansiosta. Spinoza käytti sitä merkityksessä 'rajoittaminen on kieltämistä' (ks. Spinozan kirjeenvaihdon 50. kirjettä). Hegel korosti kieltämistä kaikelle määrälliselle olemiselle, kaikelle »jollekin» sisäisesti ominaisena momenttina (ks. *Tieteen logiikan* 1. kirjaa, 1. jakso, 2. luku, huomautus Reaalisuus ja kieltäminen; sekä *Filosofiatieteiden ensyklopedian* 1. osaa, pykälä 91, lisäys).
- ¹⁹ *Sosialistisia kaunokirjailijoita* olivat Marxin mukaan mm. Karl Grün ja Pierre Proudhon. Ks. MEW, 3, s. 497, 502—507; Marx—Engels, Valitut teokset, 6 osaa, 2. osa, s. 211—212.
- ²⁰ Jean-Baptiste Say, *Traité d'économie politique*, 4. painos, 2. nidos, Pariisi 1819, s. 72, 74. Henri Storch, *Considérations sur la nature du revenu national*, Pariisi 1824, s. 126—159. Sayn ja Storchin käsityksiä tuotannon ja kulutuksen keskinäisistä suhteista Marx eritteli *Pääoman* 2. osassa, s. 143—144.
- ²¹ Puhuessaan »niin sanotusta itse yrittäjien välisestä vaihdosta» (zwischen dealers und dealers) Marx nojasi siihen Adam Smithin esittämään ajatuk-

- seen, että kiertokulkupiiri jakautuu vain yrittäjien väliseenkiertokuu-
kuun ja yrittäjien ja yksityiskuluttajien väliseen kiertokulkuun. Ks.
MEW, 26.1, s. 96—97.
- ²² Espanjalaisten valloitusta edeltänyttä Perua koskevia tietoja Marx otti
amerikkalaisen historioitsijan William Prescottin kirjasta *History of
the Conquest of Peru, with a preliminary View of the Civilisation of the
Incas* (4. painos, 3 osaa, Lontoo 1850). Lainauksia kirjan 1. osasta on
Marxin XIV muistivihkossa, jonka hän aloitti vuonna 1851 Lontoossa.
Siitä etteivät inkat tunteneet rahaa, on mainittu kirjan 1. osan sivul-
la 147.
- ^{22a} Marx tarkoitti Proudhonin teosta *Système des contradictions économiques,
ou Philosophie de la misère* ja erityisesti I nidoksen sivuja 145—146,
joita hän lainasi ja eritteli kriittisesti *Filosofian kurjuuden* 2. luvussa.
Ks. Marx—Engels, Valitut teokset, 6 osaa, 2. osa, s. 217—222; MEW,
26.1, s. 43.
- ²³ Tämä ensimmäinen kohta jäi ainoaksi ja keskeneräiseksi, sillä Marx ei
tarkastellut aikomuksensa mukaisesti Shakespearen suhdetta aikaansa,
vaan lopetti *Johdannon* kirjoittamisen heti kreikkalaista taidetta koske-
vien huomautustensa jälkeen.
- ²⁴ Vuodesta 1843 lähtien englantilainen keksijä Richard Roberts johti
manchesteriläistä toiminimeä *Roberts & K^o*, joka konstruoi monenlaisia
työkaluja, koneita ja vetureita. Roberts oli 1800-luvun etevimpiä keksi-
jöitä mekaniikan alalla. Hän mm. täydellisti muulikoneen (selfaktorin)
automaattikehruukoneeksi.
Muinaisroomalaiset pitivät *Vulcanus*-jumalaa (samoin muinaiskreikka-
laiset Hefaistosta) tulen ja sepänalan jumalana, erilaisten metalliesinei-
den taitavana valmistajana.
- ²⁵ *Jupiter* oli muinaisroomalaisten taivaan jumala (muinaiskreikkalaisilla
Zeus). Hänen tunnetuimpia lisänimiään oli jyrisijä, sillä antiikinaikais-
ten uskomusten mukaan hän hallitsi taivaallisia ilmiöitä ja ennen muuta
jyrinää ja salamaa.
- ²⁶ *Crédit Mobilier* (täysi nimi Société générale du Crédit Mobilier) oli suuri
ranskalainen osuuspankki (1852—1867), joka tuli tunnetuksi keinotte-
lustaan ja joka lopulta vararikkoutui vuonna 1867. Marx kirjoitti 6 leh-
tiartikkelia (1856—1857) pankin harjoittamasta keinottelusta chartistien
lontoolaiseen sanomalehteen »*The People's Paper*» ja amerikkalaiseen
»*New-York Daily Tribune*». Ks. MEW, 12, s. 20—36, 202—209, 289—
292; Marx—Engels, Valitut teokset, 6 osaa, 4. osa, s. 87; Mew, 13,
s. 169.
Muinaiskreikkalaiset pitivät *Hermes*-jumalaa kauppiaiden suojelijana,
kaupankäynnin ja voiton jumalana sekä taitavana veijarina.
- ²⁷ *Printing House Square* on Lontoon pieni aukio, jonka varrella sijaitsivat
suurimman päivälehdessä »*The Times*» toimitus ja kirjapaino. 1800-luvun
puolivälissä nämä symboloivat lehtityön erinomaista organisaatiota.
Fama on kreikkalaisen Ossa-jumalattaren latalainen nimi, hän olennoi
kulkupuheen nopeaa leviämistä.
- ²⁸ Marxin tämä käsikirjoitus on *Pääoman* ensimmäinen alustava hahmotel-
ma. Se sisältyy seitsemään isoon vihkoon, jotka Marx numeroi I—VII.
Viimeisen vihkon kanteen hän kirjoitti: »Political Economy Criticism of
(Fortsetzung)» eli *Poliittisen taloustieteen arvostelua (jatkoa)*. Tuo »jatkoa»
tarkoittaa VII vihkon olevan edellisten jatkoa, ja »Political Economy
Criticism of» -sanoja voidaan pitää koko käsikirjoituksen perusotsikkona.
Työn keskeneräisyyttä osoittaa sekin, että käsikirjoitus katkeaa kesken

- lausetta. Tässä laitoksessa otsikkoon liitetty sana »alkuluonnos» (Roh entwurf) on otettu Marxin 29. marraskuuta 1858 Engelsille kirjoittamasta kirjeestä. Käsikirjoitus on tosiaankin alustavan luonteinen. 31. toukokuuta 1858 Engelsille kirjoittamassaan kirjeessä Marx totesi kaiken olevan käsikirjoituksessa sekaisin ja tarkoittavansa monet seikat seuraaviin osiin (ks. MEW, 29, s. 330).
- Käsikirjoitus alkaa toisesta luvusta (Raha), jota seuraa laaja pääomaa koskeva luku. Viimeisellä sivulla Marx luonnosteli puuttuvan ensimmäisen luvun alun. Hän aikoi tarkastella luvussa tavaraa, mutta siihen aikaan otsikkona oli vielä Arvo.
- Tässä laitoksessa vuosien 1857—1858 taloudellinen käsikirjoitus julkaitaan noudattaen Marxin antamaa tekstirakennetta. Toimituksen panoksena on tekstin jaksoittelu ja ylettömän pitkien kappaleiden pirstominen. Tekstin järjestystä on muutettu niissä harvoissa tapauksissa, missä huomautukset liittyvät ilmeisesti aiempaan tekstiin. Hakasulkuihin merkityin vihko- ja sivunumeroin on osoitettu kaikki tällaiset siirrot.
- ²⁹ Pilkallinen vihjaus Egmontin sanoihin Goethen samannimisessä tragediassa (5 näytös: vankila, keskustelu Ferdinandin kanssa).
- ³⁰ Kyse on touko—marraskuussa 1855 Pariisissa pidetystä teollisuuden maailmannäyttelystä.
- ³¹ Ks. huomautusta 26.
- ³² Puhe on vuosien 1853—1856 Krimin sodasta.
- ³³ »*Omaisuus on varkautta*» on keskeisiä väittämiä Proudhonin kirjassa *Qu'est ce que la propriété?* »*Korottoman luoton*» teoriaa Proudhon kehitteli teoksessa *Gratuité du crédit. Discussion entre M. Fr. Bastiat et M. Proudhon*. Tästä teoriasta katso *Pääomaa*, 3. osa, s. 599 sekä MEW, 26.3, s. 513—516.
- ³⁴ Kyseessä on Englannin pankin uudistamista koskeva laki (1844), jonka sisältöä ja merkitystä Marx tarkastelee *Pääomassa*, 3. osa, s. 548—550.
- ³⁵ *Collège de France* on Pariisiin vuonna 1530 perustettu korkeakoulu.
- ³⁶ Kyse on Ricardon teoksesta *The High Price of Bullion a Proof of the Depreciation of Bank Notes* (4. tarkistettu painos, Lontoo 1811). Kirjasen ensimmäinen painos ilmestyi Lontoossa 1810.
- ³⁷ Tässä samoin kuin monissa muissa kohdissa *tuotantokustannukset*-termiä Marx käytti merkityksessä 'tavarán arvonsa suuruiset *immanentit tuotantokustannukset*' (MEW, 26.3, s. 76) eli »tuotantokustannukset, jotka ovat reaalisia itse tavarán suhteen» (s. 503), mutteivät kapitalistille, sillä tämä maksaa vain osan tavaráan kulutetusta työajasta.
- ³⁸ Kyse on sen pankkirajoitussäännöksen (Bank Restriction Act) voima-saoloajasta, joka asetti pakollisen pankkisetelikurssin ja lakkautti pankkisetelien lunastamisen kullalla. Vuonna 1819 hyväksytty laki ennallisti pankkisetelien vaihdon kultaan. Tosiasiallisesti vaihto palautettiin voimaan vasta vuoteen 1821 mennessä.
- ³⁹ Ks. selitystä 34.
- ⁴⁰ Maan »puhdistamisesta» eli »tilojen harventamisesta» ks. *Pääomaa*, 1. osa, s. 652—654.
- ⁴¹ *Työrahojen* teoriansa Weitling selitti kirjassaan *Garantien der Harmonie und Freiheit* (Vivis 1842, I jakson 8. luku ja II jakson 10. luku). Tästä teoriasta ks. myös Marx—Engels, Valitut teokset, 6 osaa, 5. osa, s. 498.

- ⁴² Kyseessä on *Filosofian kurjuus* (Marx—Engels, Valitut teokset, 6 osaa, 2. osa, s. 177—184).
- ⁴³ *Asetettu* (das Gesetzte) on Hegelin filosofian termi, joka tarkoittaa jotain määräytyvää erotukseksi määräytymättömyydestä, alkuperäisestä, primaarisesta, jotain, minkä premissit ovat muualla kuin itsessään. Verrat-
iakoon siihen, miten tätä sanaa käytti Marx: »Käyttöarvona tavara on jotain itsenäistä. Arvona taas se on vain jotain *asetettua*, mikä määräytyy ainoastaan sen suhteesta yhteiskunnallisesti välttämättömään samansuuruiseen yksinkertaiseen työaikaan» (MEW, 26.3, s. 126).
- ⁴⁴ Marx viittaa tässä samoin kuin käsikirjoituksensa monissa muissa kohdissa muistivihkojensa sivuun eikä lainaamansa kirjan (tällöin Ganilhin kirjan) sivuun. Tässä laitoksessa viitteissä on osoitettu lainattujen kirjojen sivu.
- ⁴⁵ Tässä ja edempänä Marx käyttää usein *subjekti*-termiä merkityksessä predikaattien, ominaisuuksien, määreiden, piirteiden ja suhteiden kantaja.
- ⁴⁶ »*The Economist*», talouden ja politiikan kysymyksille omistettu englantilainen viikkolehti, teollisen suurporvariston äänenkannattaja, joka on ilmestynyt Lontoossa vuodesta 1843 lähtien.
- ⁴⁷ »*The Morning Star*» oli Lontoossa vuosina 1856—1869 ilmestynyt englantilainen päivälehti, manchesteriläisten vapaakaupan kannattajien (freetraders) Cobdenin ja Brightin äänenkannattaja.
- ⁴⁸ Marx vihjaa Proudhonin *Kurjuuden filosofian* järkeilyihin, joita hän eritteli *Filosofian kurjuudessa* (Marx—Engels, Valitut teokset, 6 osaa, 2. osa, s. 217—221).
- ⁴⁹ Marx tiivistelee tässä John Locken vuonna 1695 kirjoittamassa kirjasessa *Further Considerations Concerning Raising the Value of Money* esittämiä mietteitä, jotka koskevat hopean periaatteellista eroa arvonmittana sellaisista mittayksiköistä kuin jaardista (pituusmitta) tai korttelista (vetomitta). Kun jaardi tai kortteli voivat pysyä jatkuvasti joko ostajan tai myyjän käsissä, niin hopealantti paitsi mittaa ostettavan esineen arvoa myös siirtyy ehdottomasti ostajalta myyjän haltuun (*The Works of John Locke*, in four volumes. 7. painos, II nidos, Lontoo 1768, s. 92). Tämän kohdan Marx lainasi edempänä kokonaan (VII vihko, s. 34).
- ⁵⁰ Marx tarkoittaa Smithin *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* -teoksen I kirjan 6. luvun alussa esittämiä päätelmiä siitä, että »pääomien kasautumista ja maan yksityisomistuksen syntymistä edeltäneessä alkukantaisessa kehittymättömässä yhteiskuntatilassa» tavaroiden vaihtoarvo määräytyi niiden valmistukseen tarpeellisesta työajasta (ks. MEW, 26.1, s. 48, 49).
Tuotantokustannuksista ks. selitystä 37.
- ⁵¹ *Bellum omnium contra omnes* (kaikkien sota kaikkia vastaan), englantilaisen filosofin Thomas Hobbesin sanonta, joka esiintyy hänen kirjoissaan *De cive* (1642) ja englanninkielisen *Leviathan, or the Matter, Form, and Power of a Commonwealth, Ecclesiastical and Civil* (Lontoo 1651) latinankielisessä käännöksessä (2. nidos, s. 83).
- ⁵² Tämä Marxin vihko ei ole säilynyt.
- ⁵³ Tämä käsikirjoitus ei ole säilynyt.
- ⁵⁴ Luonnehtiessaan rahaa *pantiksi* (tai yhteiskunnan hyväksymäksi pantiksi) Marx piti lähtökohtanaan toisaalta Aristoteleen väittämää (*Nikomakhoksen etiikka*, 5. kirja, 8. luku, § 14) ja toisaalta englantilaisen taloustieteili-

- jän Bellersin antamaa rahan määritelmää (*Essays about the Poor, Manufactures, Trade, Plantations, and Immorality*, Lontoo 1699, s. 13). Aristoteleen teokseen vetoava viittaus sisältyy seitsemän vihkon hakemistoon, viittaus Bellersiin taas *Pääoman* 1. osaan (s. 128). Sanonta »yhteiskunnallinen pantti» tai »yhteiskunnan hyväksymä pantti» on peräisin Büschin kirjasta *Abhandlung von dem Geldumlauf* (s. 298—299). Rahaa panttina käsittelivät myös Locke ja Boisguillebert.
- 55 Perimätiedon mukaan roomalainen patriisi Menenius Agrippa hillitsi vuonna 494 kapinaan nousseita ja patriisien vainojen vastustamiseksi Pyhälle vuorelle kavunneita plebeijiä kertomalla näille tarinan mahalaukkua vastaan kapinaan nousseista ruumiinosista. Agrippa vertasi aikansa yhteiskuntaa elävään elimistöön, jonka käsinä olivat plebeijit. Nämä ruokkivat elimistön mahalaukkua eli patriiseja. Koska käsien erottaminen vatsasta kuolettaa väistämättä elimistön, niin analogisesti plebeijien kieltäytyminen velvollisuuksiensa täyttämisestä tietäisi Muinais-Rooman valtakunnan tuhoutumista.
- 56 Shakespeare, *Timon Ateenalainen*, IV näytös, 3. kohta. Ks. Marx—Engels, Valitut teokset, 6 osaa, 1. osa, s. 282—283 ja MEW, 3, s. 212.
- 57 Smith, *An Inquiry into the Nature...*, I kirja, V luku: »Labour was the price, the original purchasemoney that was paid for all things».
- 58 Vaihtoarvon määrittämisestä erityisen työntuotteen määrän ja toisaalta yleisen tavaran määrän mukaisesti Smith on kertonut *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* -teoksen I kirjan IV luvun alussa.
- 59 Teoksessaan *An Inquiry into the Principles of Political Oeconomy* (I nidos, s. 88) James Steuart erottaa »ammattimaisesti harjoitettavan maatalouden» (*agriculture exercised as a trade*) »välittömien elatusvälineiden tuotantona harjoitettavasta maataloudesta» (*agriculture exercised as a direct means of subsisting*), jota edustaa pienen maalaisisännän tuotanto.
- 60 Kyse on rikkaiden kultakenttien löydöistä Kaliforniassa (1848) ja Australiassa (1851).
- 61 Xenophon, *De redivibus, sive vectigalibus civitatis Atheniensis augendis*, I luku, § 4 ja 5. Painoksessa: Xenophontis quae extant. Recensuit Jo. Gottlob Schneiderin arvostelu, VI nidos, Lipsiae 1815, s. 143.
- 62 Ks. selitystä 58.
- 63 *Strabonis rerum geographicarum libri XVII*, jäljennöspainos, II nidos, Lipsiae 1829, XI kirja, IV luku, s. 415—416. *Albanialaiset* olivat Kaspienmeren lounaisrannikolla Kura- ja Araksjoen laaksoissa sijainneen muinaisvaltion, Albanian asukkaita.
- 64 Tämän englanninkielisen lainauksen lähde ei ole onnistuttu selvittämään. Marx toisti sen *Poliittisen taloustieteen arvostelua* -teoksen 1. kirjan alkuperäisessä tekstissä.
- 65 Tämän saksankielisen lainauksen lähde ei ole saatu selville. Vaikka käsikirjoituksen alempi teksti ei ole lainausmerkeissä, se koostuu kaikesta päätellen Marxin jostain saksankielisestä lähteestä ottamista ja osaksi lyhentämistä lainauksista.
- 66 Grimm, *Geschichte der deutschen Sprache*, 1. nidos, Leipzig 1848, s. 12—14 (vrt. Marx—Engels, Valitut teokset, 6 osaa, 4. osa, s. 150).
- 67 Marx tarkoittaa seuraavia Bureau de la Mallen lainaamia kirjoja: J. A. Letronne, *Considérations générales sur l'évaluation des Monnaies grecques et romaines, et sur la valeur de l'or et de l'argent avant la découverte*

de l'Amérique, Pariisi 1817; A. Böckh, *Die Staatshaushaltung der Athener*, Berliini 1817; W. Jacob, *An Historical Inquiry into the Production and Consumption of the Precious Metals*, Lontoo 1831.

- ⁶⁸ »*Manun lait*» (Mānavadharmācāstra), muinaisintialainen runomittainen lakikokoelma, joka edustaa varhaisimpia yrityksiä koontaa tavanomainen oikeus Intian orjavaltion ja brahmalaisuuden dogmien mukaisesti. Kokoelman kirjoittajaksi on väitetty ihmissuvun tarunomainen kantaisä Manu (sanskriitiksi 'ihminen'). Kokoelman aineistoja kartutettiin monien vuosisatojen ajan. Jokseenkin viimeistellyn muotonsa kokoelma sai ajanlaskumme alussa. Sen lait heijastivat alkukantaisen sukuyhteiskunnan leimaa kantavan orjajärjestelmän kehitystä Intiaan.
- ⁶⁹ Kyse on Hesiodoksen runoelmasta *Työt ja päivät* (runo 151).
- ⁷⁰ Lucretius, *Maailmankaikkeudesta*, V, 1287.
- ⁷¹ Kiinalaisten rahaa koskevien tietojen lähde: Gülich, *Geschichtliche Darstellung des Handels, der Gewerbe und des Ackerbaus der bedeutendsten handelntreibenden Staaten unserer Zeit*, V osa, Jena 1845, s. 131.
- ⁷² *Puunilaisotia* (264—241, 218—201 ja 149—146 eaa.) kävivät keskenään muinaisajan suurimmat orjavaltiot Rooma ja Karthago herruudesta läntisellä Välimerellä sekä uusien alueiden ja orjien valloittamisesta. Sodat päättyivät Karthagon tappioon.
- ⁷³ Tässä Marx teki nähtävästi kirjoitusvirheen, sillä hänen omien sanojensa mukaan »kultalähteiden löydöt Australiassa, Kaliforniassa ja Kolumbiassa tekevät kullan arvon uuden putoamisen todennäköiseksi» (Marx—Engels, *Valitut teokset*, 6 osaa, 4. osa, s. 153). Seuraavassa kappaleessa hän puhuu hopean suhteellisesta halpenemisestä, joka johtuu louhintamenetelmien kehityksestä ja jatkuu kunnes Kalifornia ja Australia kääntävät tilanteen päinvastaiseen suuntaan, so. kohti kullan verrattaista halpenemistä.
- ⁷⁴ Garnier, *Histoire de la Monnaie, depuis les temps de la plus haute antiquité, jusqu'au règne de Charlemagne*, I osa, Pariisi 1819, s. 253.
- ⁷⁵ *Kierron pyöräksi* (the great wheel of circulation) sanoi rahaa Adam Smith (*An Inquiry into the Nature...*, II kirja, II luku).
- ⁷⁶ Ks. selitystä 45.
- ⁷⁷ Kyse on rahamäärän teoriasta, jonka Mill esitti kirjansa *Elements of Political Economy* III luvun VII ja VIII osastoissa. Näistä otettujen pitkien lainausten nojalla Marx arvosteli *Poliittisen taloustieteen arvostelua* ensimmäisessä vihkossa Millin katsomuksia (ks. Marx—Engels, *Valitut teokset*, 6 osaa, 4. osa, s. 176—178). Millin virhettä koskevan sanamuodon Marx lainasi kirjasta: Tooke, *An Inquiry into the Currensy, Principle* (s. 136).
- ⁷⁸ Steuart, *An Inquiry into the Principles of Political Oeconomy*, II nidos Dublin 1770, s. 389. Steuart nimitti »pakolliseksi kierroksi» sellaisia maksuja kuin rahavelan suorittamista velalliselle määrätyn ajan puitteissa. Vastapainoksi pakolliselle kierrolle hän sanoi niiden tai näiden tarvikkeiden ostoon tarkoitettua rahan kuluttamista »vapaaehtoiseksi kierroksi».
- ⁷⁹ *Järjetön päättymättömyys* on Hegelin filosofian termi, joka tarkoittaa yhden ja saman loputonta toistamista sellaisen kaavan mukaan, että »jokin» muuttuu joksikin »muuksi», mutta koska tuo »muu» on sinänsä eräänlainen »jokin», niin se muuttuu joksikin »muuksi» jne.

- ⁸⁰ Marx tarkoittaa Boisguillebertin tutkielmaa *Dissertation sur la nature des richesses, de l'argent et des tributs*, joka ilmestyi vuosien 1697 ja 1707 välisenä aikana ja jonka E. Daire julkaisi uudestaan kokoelmassa: *Economistes financiers du XVIII-e siècle* (Pariisi 1843). Sanonta »raha on kaikkien olioiden pyöveli» on kokoelman sivulla 413. Rahoista kuin tyrannista ja idolista on puhe sivuilla 395 ja 417. Vrt. Marx—Engels, Valitut teokset, 6 osaa, 4. osa, s. 119.
- ⁸¹ *Tuotantohinta* (Produktionspreis) tarkoittaa tässä samaa kuin edellisen virkkeen »vaihtoarvo tai tuotantokustannukset». Tuotantokustannukset -termiä on tässä käytetty merkityksessä »tavaran arvonsa suuruiset immanentit tuotantokustannukset eli sellaiset, jotka vastaavat tavaran tuottamiseen tarvittavan työajan kokonaissummaa» (ks. MEW, 26.3, s. 76 ja Marx—Engels, Valitut teokset, 6 osaa, 4. osa, s. 533). Tuotantohinta-sanana tapaa jo 1840-luvun muistiinpanovihkoissa. Niinpä tehdessään muistiinpanoja Louis Sayn kirjasta *Principales causes de la richesse ou de la misère des peuples et des particuliers* Marx saksansi yhdessä vuoden 1845 Brysselin vihkoista Produktionspreis-sanalla Sayn sanonnan »coût de production, c'est-à-dire, le temps et la peine consacrés à les [sc. l'or et l'argent] extraire et à les affiner» (s. 32 Sayn kirjassa): tuotantokustannukset, so. aika ja työ, jotka on kulutettu niiden [kullan ja hopean] saamiseen maan uumenista ja puhdistamiseen.
- ⁸² Vaihtoarvoa koskeva luku ei ollut vielä valmis, sillä Marx aloitti käsikirjoituksensa rahaa tarkastelevasta toisesta luvusta. Arvoa koskevan luvun hahmotelma on käsikirjoituksen lopussa. Pian tämän jälkeen Marx vakuuttui siitä, että ensimmäisessä luvussa on tarkasteltava tavaraa.
- ⁸³ »*Weekly Dispatch*», englantilainen viikkolehti, ilmestyi Lontoossa vuosina 1801—1928. 1850-luvulla edusti radikaalista suuntausta.
- ⁸⁴ Marx tarkoittaa sen muistivihkonsa 2. sivua, johon hän oli maaliskuuhuhtikuussa 1845 poiminut Brysselissä otteita Ferrier'n kirjasta *Du gouvernement considéré dans ses rapports avec la commerce* (s. 31—73). Ferrier sanoo siinä, että päästyään kaivoksesta hopea on tavara, sillä siihen kohdistuu sen ostajien suora kysyntä. Mutta »hopea lakkaa olemasta tavara heti kun se muuttuu rahaksi, sillä tällöin siitä tulee tuotannon ja kulutuksen välttämätön välittäjä eikä se enää voi välittömästi tyydyttää mitään tarvetta» (s. 33 ja 35).
- ⁸⁵ Say, *Traité d'économie politique*, s. 432—433, 461: »Raha on sellainen tavara, joka on aina kierrossa, aina valmis vaihtoon... Tämän enempää kuin muunkaan tavaran enentäminen tai vähentäminen ei merkitse ehdottomasti kyseisen maan kokonaispääoman suurenemista tai piene- nemistä.., sillä yhden tavaran määrän väheneminen voidaan tasoittaa lisäämällä toisen määrää.»
- ⁸⁶ Smith, *An Inquiry into the Nature...* -teoksen II kirjan II luku ja IV kirjan I luku.
- ⁸⁷ Sanoilla »raha on pelkästään monimutkaisempaa vaihtokauppaa» Edward Solly toisti kirjassaan *The Present Distress, in Relation to the Theory of Money* (s. 3) Adam Smithin edellä mainitussa teoksessaan (I kirjan 4. luku) ilmaiseman kannan.
- ⁸⁸ Taylor, *A View of the Money System of England, from the Conquest; with Proposals for Establishing a Secure and Equable Credit Currency*, Lontoo 1828.
- ⁸⁹ Boisguillebert, *Dissertation sur la Nature des Richesses, de l'Argent et des Tributs*. Kokoelmassa *Economistes financiers du XVIII-e siècle*, s. 399.

- Ks. Marx—Engels, Valitut teokset, 6 osaa, 4. osa, s. 118; Marx, *Pääoma*, 1. osa, s. 136. Boisguillebertilla on sanonta »*précis de toutes les denrées*» (kaikkien tavaroiden vastike).
- ⁹⁰ *Nexus rerum*, olioiden yhteys, yhdistävä alkuperuste. Yhdessä vuoden 1851 muistivihkoistaan, jonka otsikkona on *Rahallisten suhteiden viimeistely järjestelmä*, Marx luonnehtii rahaa sanoilla »*nexus rerum et hominum*» (s. 41), olioiden ja ihmisten välinen yhteys. Samassa hän viittaa sivulle 34, joka ei ole säilynyt eikä ole saatu selville viitteen lähdeksi. Kuvatessaan rahaa olioiden ja ihmisten väliseksi yhteydeksi Marx tarkoittaa yhteiskunnallisten ihmisyyksien joutumista rahan jakamattoman herruuden alaisiksi kaikkien aiemmin hallinneiden yhteyksien (patriarkallisten, feodaalisten, uskonnollisten, perhesuhteiden) hajottua.
- ⁹¹ Kyseessä oleva kultakenttien löytö Kaliforniassa (1848) ja Australiassa (1851) myötävaikutti siihen, että »vallankumouksellisista myllerryksistä Eurooppa siirtyi teolliseen horkkaan» (MEW, 13, s. 492). Tammikuussa 1850 eli jo 18 kuukauden kuluttua Kalifornian kultalöydöistä Marx ja Engels korostivat niiden valtavaa merkitystä porvarillisen yhteiskunnan kaupallis-teolliselle kehitykselle Euroopassa, Amerikassa, Aasiassa ja mm. uusien maiden kolonisaatiolle (ks. MEW, 7, s. 220—221 sekä 434—435).
- ⁹² Rahaa koskevaa lukua Marx kirjoitti loka—marraskuussa 1857, jolloin oli jo alkanut vaikuttaa USA:sta kaikkiin Euroopan suurimpiin maihin levinnyt kapitalismin historiassa ensimmäinen vuosien 1857—1858 maailman talouspula.
- ⁹³ Marx tarkoittaa tutkimuskohteensa sitä jäsentelyä, jonka hän hahmotteli *Johdannon* kolmannen pykälän lopussa (I osan s. 57—58). Siinä hän esitti taloudellisen teoksensa 1. osaston sisällön seuraavasti: »Yleiset abstraktiset määritykset, jotka siis enemmän tai vähemmän koskevat kaikkia yhteiskuntamuotoja, mutta yllä esitetyssä mielessä.»
- ⁹⁴ Marx viittaa X muistivihkonsa sivuun 43, jolla on lainaus Malthusin kirjasta *Principles of Political Economy* (2. painos, s. 391). Todellisuudessa nuo sanat eivät olleet Malthusin, vaan kuuluivat kirjan postuumipainoksen toimittajan tekemään täsmennykseen.
- ⁹⁵ [E. Misselden] *Free Trade, or, The Means to Make Trade Flourish*, s. 19—24. Ks. Marx—Engels, Valitut teokset, 6 osaa, 4. osa, s. 125. Misselden puhuu kristityn Euroopan kaupankäynnistä sellaisten epäkristittyjen Aasian maiden kuin Turkin, Persian ja Intian kanssa.
- ⁹⁶ Jacob, *An Historical Inquiry into the Production and Consumption of the Precious Metals*, II nidos, s. 270—323. Ks. Marx—Engels, Valitut teokset, 6 osaa, 4. osa, s. 130.
- ⁹⁷ *Raamattu. Matteuksen evankeliumi*, 6. luku, jae 19.
- ⁹⁸ Kyse on raamatullisesta tarinasta, jonka mukaan juutalaisten tarunomainen kantaisä Jaacob aavisti vanhuudenpäivinään kuolevansa kohta ja antoi siunauksen poikansa Joosefin kahdelle pojalle. Vastoin muinaisjuutalaisten tapaa Jaacob antoi pääsiunauksen (laskeamalla oikean kätensä tämän päälle) nuoremmalle eikä vanhemmalle pojalle ja selitti tekonsa siten, että nuorempaa poikaa odottaa mikä maineikkaampi tulevaisuus kuin vanhempaa (Raamattu, Oleminen, 48. luku, 13—21).
- ⁹⁹ Marx tarkoittaa muistivihkoa, johon hän oli kesällä 1845 poiminut Brysselissä useita otteita kokoelmassa *Economistes financiers du XVIII-e siècle* julkaistuista Boisguillebertin kirjoituksista. Joihinkin otteisiin Marx liitti kommentaarinsa. Kaikki nuo otteet on julkaistu alkukielellä

- kirjassa Marx—Engels, Gesamtausgabe, 1. osasto, 3. nidos, Berliini 1932, s. 563—583. Muutamat otteet Marx esitti *Poliittisen taloustieteen arvostelun* 1. vihkossa ja *Pääoman* 1. osassa (Marx—Engels, Valitut teokset, 6 osaa, 4. osa, s. 118—120; *Pääoma*, 1. osa, s. 136).
- ¹⁰⁰ Kyseessä on muinaiskreikkalainen taru fryygalaisesta kuninkaasta Midaksesta, joka oli kuulu valtavista rikkauksistaan. Tarun mukaan Dionysos-jumala antoi Midakselle tämän pyynnöstä ihmelahjana taidon muuttaa kullaksi kaiken, mihin tämä koskettaa. Midas oivalsi pian kuolevansa nälkään, sillä ruoka muuttui hänen käsissään kullaksi. Kultansa painon alle läikähtyneenä hän pyysi Dionysosta lakkauttamaan taian vaikutuksen.
- ¹⁰¹ [Bailey] *Money and its Vicissitudes in Value*, s. 3. Ks. Marx—Engels, Valitut teokset, 6 osaa, 4. osa, s. 138.
- ¹⁰² Storch, *Cours d'Economie Politique*, II nidos, s. 135. Ks. Marx—Engels, Valitut teokset, 6 osaa, 4. osa, s. 128.
- ¹⁰³ Marx esittää lyhyesti Samuel Baileyn päätelmiä tämän kirjassa *Money and its Vicissitudes in Value* (s. 9—10). Ks. Marx—Engels, Valitut teokset, 6 osaa, 4. osa, s. 61—62.
- ¹⁰⁴ *Raamattu. Johanneksen Ilmestys*, 17. luku, jae 13, 13. luku, jae 17. *Johanneksen Ilmestys* eli *Apokalypsis* on 1. vuosisadalla kirjoitettu ja Uuteen Testamenttiin kuuluva varhaiskristillinen teos. Kirjoittaja on ilmaissut yleisen vihan Rooman valtakuntaa kohtaan, sanoo sitä pedoksi ja saatanan ruumiillistumaksi. Marx lainaa *Ilmestystä* niin sanotun *Vulgatan* eli katolilaisten yleisesti käyttämän *Raamatun* latinankielisen käännöksen mukaan.
- ¹⁰⁵ Pääomaa koskeva luku muodostaa II—VII vihkon perussisällön vuosien 1857—1858 käsikirjoituksessa. Alunperin II vihkossa sen otsikkona oli Luku rahasta pääomana (Das Kapitel vom Geld als Kapital), myöhemmissä vihkoissa se on Luku pääomasta.
- ¹⁰⁶ Vrt. samankaltaista kohtaa *Poliittisen taloustieteen arvostelun* 1. vihkossa (Marx—Engels, Valitut teokset, 6 osaa, 4. osa, s. 150).
- ¹⁰⁷ Vaihdon alussa sen luontainen sisältö »eroaa vielä kokonaan taloudellisesta suhteesta, koska se käy vielä välittömästi yksiin sen kanssa». Tätä päätelmää Marx kehitteli *Poliittisen taloustieteen arvostelussa* väittäen, että alkuperäisenä vaihtomuotona olevan suoran vaihtokaupan oloissa »vaihtoarvo ei saa mitään itsenäistä asua, vaan on vielä välittömästi sidottu käyttöarvoon». Vaihdon tällä kehitysasteella käyttöarvot muodostavat rikkouden sisällön, joka on »välinitämätön» sen yhteiskunnallisen muodon suhteen. »Käyttöarvo, joka on tällä tavoin yhdenkevä taloudellisen muodonmäärityksen suhteen... ei kuulu poliittisen taloustieteen tutkimusalaan» (Marx—Engels, Valitut teokset, 6 osaa, 4. osa, s. 39, 16).
- ¹⁰⁸ Käsiteltävän yksinkertaisen tavaratalouden oloissa työn vaihtoarvo (tutkimuksensa tuossa vaiheessa Marx puhui vielä työn arvosta) ja työn tuotteiden arvo ovat yhtä suuria. *Poliittisen taloustieteen arvostelussa* Marx osoitti, että pääoman tutkimuksen tulee selvittää se ongelma, »kuinka tuotanto johtaa pelkän työajan nojalla määritetyn vaihtoarvon pohjalla siihen tulokseen, että työn vaihtoarvo on pienempi kuin työn tuotteen vaihtoarvo» (Marx—Engels, Valitut teokset, 6 osaa, 4. osa, s. 53).
- ¹⁰⁹ Sayn, Bastiatin ym. taloustieteilijöiden käsityksistä *palvelus*-kategorista ks. Marx—Engels, Valitut teokset, 6 osaa, 4. osa, s. 26, 457 ja

Pääoma, 1. osa, s. 181. Sekä suorassa vaihtokaupassa että tavaran rahallisessa kiertokulussa toteutuvan koko tavaranvaihdon Bastiat supisti »palvelusten» keskinäiseksi vaihdoksi, sillä hän tarkoitti maanviljelijän, leipurin, suutarin, kutojan, koneenrakentajan, opettajan, lääkärin, asianajajan ym. palveluksia. Ks. Bastiat, *Harmonies économiques*, s. 87—169.

- ¹¹⁰ *Itsessään heijastuminen* on Hegelin filosofian termi, joka tarkoittaa jonkin käsitelmäärityksen käänteistä heijastumista itsessään.
- ¹¹¹ Kyseessä ovat Bysantin keisarin Justinianus I:n Instituutiot, jotka muodostavat roomalaisen oikeuden lakikokoelman (*Corpus juris civilis*) ensimmäisen osan, tarkemmin kohdat I, 8, 1 ja II, 9, 3.
- ¹¹² Bastiat, *Harmonies économiques*, 2. painos, Pariisi 1851.
- ¹¹³ Marx tarkoittaa Bastiatin sellaisia vastustajia kuin Proudhonia ja tämän seuraajaa Chevéta, jotka vuosina 1849—1850 polemisivat Bastiatin katsomuksia vastaan seitsemän avoimen kirjeen välityksellä. Nämä kirjeet ynnä Bastiatin seitsemän vastauskirjettä julkaistiin vuonna 1850 erillisenä kirjasena otsikolla *Gratuité du crédit. Discussion entre M. Fr. Bastiat et M. Proudhon* (Pariisi 1850).
- ¹¹⁴ Say, *Traité d'économie politique*, s. 428—430, 478—480.
- ¹¹⁵ Ks. Ricardo, *On the Principles of Political Economy, and Taxation*, s. 327—499.
- ¹¹⁶ Ks. Marx—Engels, Valitut teokset, 6 osaa, 4. osa, s. 153—164.
- ¹¹⁷ Ks. selitystä 89.
- ¹¹⁸ Poimittuaan noin maaliskuussa—huhtikuussa 1845 Brysselissä yhteen muistivihkoistaan otteita Storchin tutkielmasta *Cours d'économie politique* (I osa, Pariisi 1823), Marx teki seuraavan johtopäätöksen Storchin järjestyksellä sivulla 154: »Die menschliche Industrie nur produktiv wenn sie einen hinreichenden Wert produziert um die Produktionskosten zu ersetzen... eigentlich ist diese Reproduktion nicht ausreichend: sie müsste produzieren une valeur en sus.»
- ¹¹⁹ Smithin käsityksiä tuottavasta ja tuottamattomasta työstä Marx eritteli yksityiskohtaisesti *Lisäarvoteorioissa* (MEW, 26.1, s. 122—146).
- ¹²⁰ Storchin, Seniorin ym. antamista tuottavaa ja tuottamatonta työtä koskevista tulkinnoista ks. MEW, 26.1, s. 147—272.
- ¹²¹ Tuottavaa ja tuottamatonta työtä Marx tarkasteli yksityiskohtaisesti *Lisäarvoteorioissa* (MEW, 26.1, s. 122—277 ja Marx—Engels, Valitut teokset, 6 osaa, 4. osa, s. 441—466).
- ¹²² Ks. selitystä 43.
- ¹²³ Steuart, *An Inquiry into the Principles of Political Oeconomy*, I nidos, 1. kirja, XVI luku, ks. erikoisesti s. 103, 105.
- ¹²⁴ Wakefieldin siirtomaateoriaa Marx tarkasteli *Pääoman* 1. osan XXV luvussa.
- ¹²⁵ Käsikirjoituksessa on Arbeitsvermögen. Vuosien 1857—1859 käsikirjoituksissa Marx käytti useimmiten tätä termiä eikä Arbeitskraft-termiä, jota hän käytti kerran vielä *Palkkatyö ja pääoma* -teoksessa (Marx—Engels, Valitut teokset, 6 osaa, 2. osa, s. 401) ja muutaman kerran vuosien 1861—1863 käsikirjoituksessa. *Pääoman* 1. osassa Marx käytti näitä termejä samanarvoisina: »Unter Arbeitskraft oder Arbeitsvermögen verstehen wir den Inbegriff der physischen und geistigen Fähigkeiten,

- die in der Leiblichkeit, der lebendigen Persönlichkeit eines Menschen existieren und die er in Bewegung setzt, so oft er Gebrauchswerte irgend einer Art produziert» (Työvoimalla eli työkyvyllä tarkoitamme kaikkia niitä ruumiillisia ja henkisiä kykyjä yhteensä, jotka ihmisellä on ruumiillisessa olemuksessaan, elävässä persoonallisuudessaan ja jotka hän panee liikkeelle joka kerta kun hän tuottaa jonkinlaisia käyttöarvoja) (s. 159).
- ¹²⁶ *Linguet*'n katsomuksia Marx tarkasteli *Lisäarvoteorioiden* 7. luvussa (MEW, 26.1, s. 320—326).
- ¹²⁷ Kahdeksannelta sivulta lähtien III vihkon teksti on II vihkon jatkoa. Sivun ensimmäisen virkkeen alku oli II vihkon sivulla 29, joka ei ole säilynyt. III vihkon seitsemällä alkusivulla on muutama kuukausi aiemmin kirjoitettu hahmotelma *Bastiat ja Carey* (1. osa, s. 23—33). Kadonneen sivun tekstin Marx kirjoitti uudestaan vuosien 1861—1863 käsikirjoituksen II vihkon A-sivulle. Se kuuluu näin: »Tässä vaihdossa työläinen saa tosiaankin rahaa ainoastaan *lanttina*, ts. saa ainoastaan rahalla hankkimiansa elämisen tarvikkeiden ohimenevän muodon. Työläiselle vaihdon tarkoituksena ovat elämisen tarvikkeet, ei rikkaus. *Työvoimaa* sanotaan työläisen pääomaksi siinä mielessä, että se on varanto, jota työläinen ei hävitä jollain yksittäisellä vaihdolla, vaan pystyy aina, koko *työläisenä elämisensä* ajan toistamaan tuon vaihdon. Tätä vastaavasti olisi pääomaa kaikki, mikä muodostaa saman subjektin toistuvien prosessien varannon.»
- ¹²⁸ Englannin työläiset taistelivat lakisääteisen kymmentuntisen työpäivän puolesta 1700-luvun lopulta alkaen. 1830-luvulla tähän taisteluun liittyivät proletariaatin laajat joukot. Vain nuorukaisiin ja naisiin pätevän 10-tuntista työpäivää koskevan lain parlamentti hyväksyi 8. kesäkuuta 1847. Englannin työväen taistelua normalityöpäivän puolesta Marx tarkasteli yksityiskohtaisesti *Pääoman* 1. osan VIII luvussa.
- ¹²⁹ Vertaa samankaltaiseen kohtaan *Pääomassa*: »Työväline on olio tai sellaisten olioiden yhdistelmä, joita työmies sovittaa itsensä ja työn esiin väliin ja jotka esiintyvät hänen tähän esineeseen kohdistamansa toiminnan johdattimina» (1. osa, s. 169).
- ¹³⁰ Kirjansa *Richesse ou pauvreté* sivulla 16 Cherbuliez sanoo: »Pääomaa ovat raaka-aine, välineet, elämisen tarvikkeiden varanto [approvisionnement].» Ks. myös MEW, 26.3, s. 354—389.
- ¹³¹ *Itseään varten oleva, itselleen olennainen* (Fürsichsein, Fürsichseiendes) ovat Hegelin filosofian termejä, jotka tarkoittavat kaikkea kiinnittynyttä, jokseenkin umpeutunutta ominaisuutta.
- ¹³² *Lisäarvoteorioiden* Thomas Hodgskinille omistamassaan osastossa Marx luonnehti yleisesti englantilaisten sosialistien tuosta katsomuksesta antamia tulkintoja (MEW, 26.3, s. 290—291). Englantilaista sosialistia John Brayta koskevassa keskeneräisessä osastossa (s. 315—316) Marx lainasi Brayn kirjaa *Labour's Wrong and Labour's Remedy* (s. 59): »Ei kapitalisti vaan pääoma on olennaisen tärkeä tuottajien toimille. Pääoman ja kapitalistin välillä on yhtä suuri ero kuin laivan rahdin ja sen mukana matkaavan rahtikirjan välillä.»
- ¹³³ Marx tarkoittaa pääosaltaan ilman tekijän nimeä julkaistua Hodgskinin kirjasta *Labour Defended against the Claims of Capital; or, the Unproductiveness of Capital Proved*, jossa todistellaan pääoman »tuottamattomuutta». Marx eritteli kirjasta *Lisäarvoteorioissa* (MEW, 26.3, s. 259—308).
- ¹³⁴ Ks. Smithin *An Inquiry into the Nature...* -teoksen toisen kirjan III luku.

- 135 Marx viittaa Seniorin tutkielmaan *Principes fondamentaux de l'économie politique* (s. 197—206). Hän arvosteli Seniorin vulgaareja käsityksiä tuottavasta ja tuottamattomasta työstä *Lisäarvoteorioiden* erikoisosastossa (MEW, 26.1, s. 259—264).
- 136 Myöhemmin, *Lisäarvoteorioissa* Marx tarkasteli tätä esimerkkiä yksityiskohtaisemmin ja osoitti, että »pianotehtailijan työläinen on tuottava työntekijä... Oletetaan päinvastoin, että ostan itse kaikki pianoon tarvittavat aineet (tai jopa olkoot nuo aineet itse työläisellä) ja sen sijaan että ostaisin pianon kaupasta, annan työläisen toimeksi valmistaa se kotonani. Tällöin pianontekijä on tuottamaton työmies, sillä hän vaihtaa työnsä suoraan tuloihini» (MEW, 26.1, s. 130).
Samalla Marx osoitti, että »laulajatar, joka myy lauluaan omaan laskuunsa, on *tuottamaton työläinen*. Mutta sama laulajatar, kun hänet on kiinnittänyt yrittäjä, joka tehdäkseen rahaa antaa hänen laulaa, on *tuottava työläinen*, sillä hän tuottaa pääomaa... Lajiltaan sama työ voi olla *tuottavaa* tai *tuottamatonta*» (Marx—Engels, Valitut teokset, 6 osaa, 4. osa, s. 454).
- 137 Marx viittaa X muistivihkonsa sivuun 40, jolla on tekstissä mainittu lainaus Malthusin kirjasta *Principles of Political Economy* (s. 47). Todelisuudessa lainatut sanat kuuluvat kirjan postuumipainoksen toimittajalle.
- 138 Ks. Ricardo, *On the Principles of Political Economy, and Taxation* (s. 334—337). Ricardon käsityksiä pääoman tuottamattomuudesta Marx tarkasteli *Lisäarvoteorioissa* (MEW, 26.2, s. 463—464; 26.3, s. 259—260). Ks. myös J. C. L. Simonde de Sismondi, *Etudes sur l'économie politique* (I nidos, Brysseli 1837, s. 22).
- 139 Ks. selitystä 115.
- 140 Ks. Say, *Traité d'économie politique*, II nidos, s. 425, 429.
- 141 Sanat »le travail produit, le capital vaut» (pääomalla on arvo, työ taas tuottaa) ovat Proudhonin kirjassa *Système des contradictions économiques, ou Philosophie de la misère* (I nidos, s. 61). Marx mainitsi ne (»työ tuottaa, pääoma on arvo») *Filosofian kurjuudessa* (Marx—Engels, Valitut teokset, 6 osaa, 2. osa, s. 175).
- 142 Ks. selityksessä 113 mainitun kirjasen s. 177—181. Vrt. tämän teoksen I osaan, s. 201—202.
- 143 Kantin termistön mukaan analyttiseksi sanotaan sellaista väittämää, jossa predikaatti ainoastaan selittää väittämän subjektin sisältöä. Syn-teettisissä väittämässä taas predikaatti lisää subjektiin ominaisuuden, joka ei sisälly subjektiin.
- 144 Tässä samoin kuin edellisessä virkkeessä Marx käytti *tuotantokustannukset*-termiä merkityksessä »tavarán arvonsa suuruiset *immanentit tuotantokustannukset* eli sellaiset, jotka vastaavat tavarán tuottamiseen tarvittavan työajan kokonaissummaa» (MEW, 26.3, s. 76). Vuosien 1857—1859 käsikirjoituksissa Marx ei vielä erottanut selvästi arvoa ($c + v + m$) tuotantohinnasta ($c + v +$ keskimääräinen voitto). Tuotantokustannukset-termin kolmenlaisesta käytöstä ks. myös mts. 74—79 ja Marx—Engels, Valitut teokset, 6 osaa, 4. osa, s. 533.
- 145 Ks. selitystä 81.
- 146 Marx käyttää tässä ensi kerran termiä *lisäarvo* (Mehrwert) merkitsemään sen alkuperäisen ennakoita määräytyvän arvon ylijäämää, jonka kapitalisti anastaa korvauksettomasti.

- Ricardon seuraaja, englantilainen sosialisti William Thompson kirjassaan *An Inquiry into the Principles of the Distribution of Wealth Most Conducive to Human Happiness* (Lontoo 1824, s. 167, 169) käytti termiä surplus value (yliarvo). Kuten Engels osoitti, tämä termi tarkoitti ylivoittoa, jota sai koneita soveltava kapitalisti verrattuna käsityöläiseen. Surplus value -termin ohella Thompson käytti termiä additional value (lisäarvo) merkitsemään koko luotavaa arvoa ($v + m$). Sitä paitsi Engels totesi, että »Ranskan jokapäiväisessä liike-elämässä on ammoisista ajoista ollut tavanomaisena sanonta plus-value tarkoittamassa arvon kaikkea sellaista lisäämistä, joka ei maksa mitään tavaroiden omistajalle» (MEW, 21, s. 501—506).
- Yhdessä varhaisartikkeleistaan (lokakuu 1842) Marx käytti niin ikään Mehrwert-termiä merkitsemään sitä lisäarvoa, jota metsänomistajat hankkivat perimällä sakkoa metsävarkauksista (MEW, 1, s. 136, 139—140).
- ¹⁴⁷ Marx tarkoittaa VII lukua (Ulkomaankaupasta) Ricardon kirjassa *On the Principles of Political Economy, and Taxation*. Siinä on sanottu sivulla 131: »Laajentamalla ulkomaankauppaa ei voida mitenkään lisätä välittömästi arvojen summaa maassa.»
- ¹⁴⁸ Selityksessä 113 mainittuun kirjaan sisältyviä Proudhonin korkokäsityksiä Marx tarkasteli *Lisäarvoteorioissa* (Marx—Engels, Valitut teokset, 6 osaa, 4. osa, s. 543—548).
- ¹⁴⁹ Marx tarkoittaa anonymistä artikkelia *Negroes and the Slave Trade* (Neekerit ja orjakauppa), joka julkaistiin 21. marraskuuta 1857 »*The Times*»-sanomalehdessä »tietävän» (Expertus) ihmisen toimittajalle lähettämänä kirjeenä.
»*The Times*», suurin englantilainen vanhoillisuuntainen päivälehti, joka on perustettu Lontoossa vuonna 1785.
- ¹⁵⁰ Huhtikuussa 1851 kirjoittamissa Ricardon *Principles of Political Economy* -teoksen muistiinpanoissa (VIII vihko muistiinpanoja porvarillisten taloustieteilijöiden teoksista) Marx sanoi englantilaisten taloustieteilijöiden Ricardoon kohdistamasta arvostelusta seuraavaa: »Ricardon useimmat vastustajat, sellaiset kuin Wakefield, väittävät, ettei hän voi selittää [arvon] ylijäämää. Esimerkiksi tehtailija kuluttaa 30 puntaa raaka-aineeseen, 20 koneisiin, 50 työpalkkaan eli yhteensä 100 puntaa. Hän myy tavaransa 110 punnasta. Mistä ovat peräisin 10 puntaa?» Lisäarvon muodostumisen selityksen puuttumisen Ricardolla Marx pani merkille myös *Lisäarvoteorioissa* (MEW, 26.2, s. 406—419).
- ¹⁵¹ Marx tarkoittaa Malthusin kirjaa *The Measure of Value Stated and Illustrated*. Marx analysoi Malthusin arvoteoriaa ja mm. arvosteli hänen kritiikkiään Ricardon oppia vastaan *Lisäarvoteorioissa* (MEW, 26.3, s. 7—35).
- ¹⁵² Ks. Ricardo, *On the Principles of Political Economy, and Taxation*, s. 1—12.
- ¹⁵³ Mts. 60—61.
- ¹⁵⁴ Mts. 131—132.
- ¹⁵⁵ Marx luonnehti fysiokraatteja »nykyisen kansantaloustieteen isiksi» *Lisäarvoteorioissa* (MEW, 26.1, s. 12).
- ¹⁵⁶ Marx tarkoittaa Smithin *An Inquiry into the Nature...* -teoksen toisen kirjan III lukua, jossa Smith tarkastelee tuottavaa ja tuottamatonta työtä sekä väittää tuottavan työn aineellistuvan tavaraksi. Tätä tulkin-taa Marx tarkasteli *Lisäarvoteorioissa* (MEW, 26.1, s. 130—146).

- 157 *Pääoman* 1. osassa Marx analysoi yksityiskohtaisesti kapitalistien pyrkimystä pidentää loputtomasti työpäivää. Hän tarkasteli Englannin tehdaslainsäädännön historiaa ja mm. kymmentuntisesta työpäivästä käytyä taistelua. Englannin työväenluokan aseman luonnehdintaan Marx käytti työläisten etuja puolustaneen ammattientarkastajan Leonard Hornerin laatimia selostuksia (ks. luvut VII, VIII, XIII).
- 158 Tämä esimerkki voidaan esittää seuraavasti:
Ennen työn tuottavan voiman kaksinkertaistumista sanokaamme kahdeksantuntinen työpäivä jakautui 2 tuntiin välttämätöntä työtä ja 6 tuntiin lisätyötä ($2v + 6m$). Työn tuottavan voiman kaksinkertaistuttua sama työpäivä jakautuu 1 tuntiin välttämätöntä työtä ja 7 tuntiin lisätyötä ($1v + 7m$).
- 159 Tutkielmansa *On the Economy of Machinery and Manufactures* sivuilla 160—162 Babbage tarkasteli raaka-aineen ja työn arvon keskinäistä suhdetta Venetsian kultasepäntuotannossa.
- 160 Marx tarkoittaa Eugène Dairen kommentteja kokoelmassa *Economiste Financiers du XVIII-e siècle* julkaisemaansa Boisguillebertin tutkielmaan (s. 419—420, huomautukset 1 ja 2. Ks. kirjallisuuden hakemistoa).
- 161 Ks. Ricardo, *On the Principles of Political Economy, and Taxation*, s. 89—90.
- 162 Pääoman kasautumista koskevia Ricardon katsomuksia Marx analysoi yksityiskohtaisesti *Lisäarvoteorioiden* XVII luvussa (MEW, 26.2, eritoten s. 535—547).
- 163 Ks. Ricardo, *On the Principles of Political Economy, and Taxation*, s. 325—328.
- 164 Marx tarkoittaa taloustieteellisiä muistiinpanoja sisältävää vuoden 1851 vihkoa (VIII), jossa on mm. Ricardon kirjan *On the Principles of Political Economy, and Taxation* seikkaperäiset muistiinpanot ja niihin liittyvät Marxin kommentaarit (ks. MEW, 44, s. 81—136).
- 165 Marx tarkoittaa Ricardon äsken mainitun kirjan VII lukua.
- 166 Marx esittelee omin sanoin Ricardon kirjan (*On the Principles of Political Economy, and Taxation*) XX luvun alussa olevia päätelmiä.
- 167 Marx viittaa VIII muistivihkonsa s. 39, 40, joilla on Ricardon kirjan *Ulkomaankaupasta* VII luvun alkua koskevia muistiinpanoja.
- 168 Ks. Ricardo, *On the Principles of Political Economy, and Taxation*, s. 416—417.
- 169 Ks. selitystä 151.
- 170 Tässä esimerkissä Marx lähtee siitä oletuksesta, että kapitaloitu lisäarvo kulutetaan kokonaan uuden työvoiman ostoon. Alempana hän arvioi tuollaisen oletuksen mahdottomaksi.
- 171 Koroksi (Zins) Marx tulkitsee tässä koko sen voiton, jota saadaan sijoitetusta pääomasta.
- 172 Käsikirjoituksessa virke kuuluu näin: »Auf 140 aber 24 zuviel gerechnet (und dies ist der Unterschied von 220 zu 196), sind erst $\frac{1}{5}$ vom 100 und $\frac{11}{12}$ von 100 zuviel gerechnet; $\frac{1}{5}$ vom 100 = 20 %; $\frac{11}{12}$ vom 100 $8\frac{4}{12}$ % oder $8\frac{1}{3}$ %; also zusammen $28\frac{1}{3}$ % zuviel» (K. Marx, *Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie*, Moskova 1939, s. 275—276). Epäselvyyden vuoksi virkkeen keskiosa on jätetty pois ja muussa tekstissä on korjattu laskuvirheet.

- ¹⁷³ Käsikirjoituksessa on alempana jätetty tilaa nähtävästi toista tapausta koskeville laskelmille. Kun noudatetaan siihenastista tekstiä, laskelmat olisivat seuraavanlaisia.
Toisessa tapauksessa alkuperäinen 80 taalerin pääoma koostuu 60:stä materiaaliin ja työvälineisiin kulutetusta taalerista ja 20:stä palkkaan kulutetusta taalerista; $\frac{3}{4}$ pääomasta on kulutettu materiaaliin ja välineisiin, $\frac{1}{4}$ työpalkkaan. Edelliset kolme neljäsosaa pääomasta eivät tuota mitään korkoa (ts. eivät tuota lainkaan lisäarvoa), jälkimmäinen neljännes tuottaa 300 prosenttia lisäarvoa. Kun se lasketaan koko pääoman suhteen, niin tämä on suurentunut vain 75 prosenttia.
Jos lisätty 60 taalerin pääoma kasvattaisi 300-prosenttisesti vain neljäsosansa, niin koko summaan tulisi lisää 45 taaleria, $60 + 45 = 105$ taaleria. Tämä yhdessä 140 taalerin kanssa antaa summaksi 245 taaleria, mikä merkitsee 75 prosentin lisäystä 140 taaleriin.
Lisätyt 60 taaleria kasvoivat 300 prosenttisesti eli nelinkertaistuivat 240 taaleriksi. (Jos nelinkertaistuisi vain 60:n neljännes, niin voitto olisi 45 taaleria.) 60 taaleria 240:stä korvaavat työpalkkaan kulutetun pääoman, 180 taaleria on voittoa.
Näin ollen toisen tapauksen kaava on seuraava:
 $80C + 60Z + 60C + 180Z = 380$;
ts. 140 taalerin pääoma tuottaa kokonaiskorkoa 240 taaleria. Toisin laskemalla saataisiin seuraava kaava:
 $80C + 60Z + 60C + 45Z = 245$.
Pääoma olisi 140 taaleria ja sen tuottama kokonaiskorko 135 taaleria. Edellisessä kaavassa laskettiin ylettömän suuri korko: pääoman 60 taalerin ylikorko on 135 taaleria. Mutta 135 on $\frac{3}{4}$ 180 taalerista, joten pääoman 80 taalerin tavoin myös lisätyn pääoman 60 taaleria kasvoivat 300-prosenttisesti ainoastaan neljäsosaltaan ja koko lisätyn pääoman kasvu on vain kolme neljäsosaa eli 45 taaleria.
Ylitimme 60 taalerin pääoman tuottaman koron 135 taalerilla, jotka ovat tuon pääoman kolmen neljäsosan 300-prosenttisen kasvun tulos. Näin laskien 60 taaleria tuottaisi liikaa 225 % voittoa alkuperäisen 75 %:n asemesta, tuottaisi 135 taaleria, jotka ovat 60:n suhteen 225 %. Laskimme siis 60 taalerin pääoman tuottaneen korkoa liikaa 225 %, ja 140 taalerin pääoman tuottaneen liikaa 135 taaleria (jotka ovat 380:n ja 245:n erotus) eli kaikkiaan $96\frac{3}{7}$ prosenttia. Näin ollen 140 taalerin pääoman korkoylitys on vain $96\frac{3}{7}$ prosenttia eikä 225 (kuten 60 taalerin pääoman). Ylityksen erotus on $128\frac{4}{7}$ %, mikä vastaa sitä, että koko 140 taalerin pääomasta vain 60 taaleriin liitettiin liiat 135 taaleria.
- ¹⁷⁴ Marx käsitteli lisäarvon suhdeluvun sekoittamista voiton suhdeluukuun (Careyllä ja muilla vulgaareilla taloustieteilijöillä) *Pääomassa*, 1. osa, s. 203—204; 3. osa, s. 155—156.
- ¹⁷⁵ Ks. MEW, 12, s. 448—449; *Pääoma*, 3. osa, s. 391—395.
- ¹⁷⁶ Pääoman kasautumisen laadullisesta rajasta ks. MEW, 26.3, s. 236—237.
- ¹⁷⁷ Ks. Babbage, *On the Economy of Machinery and Manufactures*, Lontoo 1832, s. 16.
- ¹⁷⁸ Marx olettaa lisäarvon suhdeluvun pysyvän entisellään työvoiman kallistuttua (25 % pääoman I ja $33\frac{1}{3}$ % pääoman II suhteen). Tämä on mahdollista vain silloin, kun pidennetään vastaavasti työpäivää.
- ¹⁷⁹ Ks. selityksessä 113 mainitun kirjan s. 127—132, 135—157, 288.
- ¹⁸⁰ Kyse on Lauderdale'n kirjan *An Inquiry into the Nature and Origin of Public Wealth* (Edinburgh ja Lontoo 1804) ranskannoksesta (ks. mainitun kirjallisuuden hakemistoa), s. 119—120. Vrt. MEW, 26.1, s. 236—237.

- ¹⁸¹ Marx esittelee tässä omin sanoin Ravenstonen kirjan *Thoughts on the Funding System, and its Effects* (s. 46) seuraavan kohdan: »Siellä missä kymmenen hengen elatukseen tarvitaan yhdeksän hengen työtä, vain $\frac{1}{10}$ kokonaistuotteesta saattaa tulla maankoron osalle. Siellä missä yhden työ riittää viiden elatukseen, maankoron tai valtion muiden ainoastaan työn lisä tuotteesta tyydytettävien vaatimusten osaksi tulee $\frac{4}{5}$ tuotteesta. Edellinen tila oli nähtävästi Englannissa valloituksen aikoihin, jälkimmäinen taas on vallalla nykyään, sillä vain viidesosa väestöstä harjoittaa maanviljelyä.»
- ¹⁸² Marx tarkoittaa MacCullochin kirjan *The Principles of Political Economy* sivuja 165—192. Vulgaarien taloustieteilijöiden ja mm. MacCullochin pyrkimyksestä silotella kapitalistisen tuotannon ristiriitoja Marx puhuu yksityiskohtaisesti *Lisäarvoteorioissa* (Marx—Engels, Valitut teokset, 6 osaa, 4. osa, s. 522, 540—543; MEW, 26.2, s. 495, 519—520, 529—530; 26.3, s. 114—115, 117—118, 168).
- ¹⁸³ Marx tarkoittaa niitä tuotannon ja kulutuksen, tarjonnan ja kysynnän, ostosten summan ja myyntien summan alituista ja välttämätöntä samansuuruisuutta koskevia mietelmiä, jotka Mill esitti kirjassaan *Elements of Political Economy* (s. 186—195). Tätä Millin ensi kerran kirjassaan *Commerce Defended* (Lontoo 1808) ilmaisemaa ja Sayn kannattamaa käsitystä Marx käsitteli *Poliittisen taloustieteen arvostelun* 1. vihkossa ja *Lisäarvoteorioissa* (Marx—Engels, Valitut teokset, 6 osaa, 4. osa, s. 88—90; MEW, 26.2, s. 493—495, 499—504, 532; 26.3, s. 84, 87—89, 99, 115—116).
- ¹⁸⁴ Marx tarkoittaa ns. pienen shillingin kannattajien (little shilling men) Birminghamin koulukuntaa, jonka pani alulle birminghamilainen pankkiiri Thomas Attwood. Koulukunnan katsomukset on esitetty kirjassa *The Currency Question. The Gemini Letters* (Lontoo 1844), jonka anonyymejä tekijöitä olivat Thomas Wright ja John Harlow. He kutsuivat itseään Kaksoiksi (Gemini). Ks. myös Marx—Engels, Valitut teokset, 6 osaa, 4. osa, s. 74; *Pääoma*, 1. osa, s. 215—216; 3. osa, s. 533—534, 554.
- ¹⁸⁵ Ks. selitystä 20.
- ¹⁸⁶ Marx tarkoittaa Malthusin teoksia *Principles of Political Economy Considered with a View to their Practical Application* (s. 405, julkaisijan huomautukset); *Definitions in Political Economy* (s. 258—259) sekä Sismondin teosta *Etudes sur l'économie politique* (I nidos, s. 61).
- ¹⁸⁷ Ricardo, *On the Principles of Political Economy, and Taxation*, s. 80—85. Ricardon käsityksiä pääoman ylituotannosta Marx analysoi kriittisesti *Lisäarvoteorioissa* (MEW, 26.2, s. 469, 493—494, 496—497, 499—508, 529—530).
- ¹⁸⁸ Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* -teos varustettuna *England and America* -kirjan tekijän (Wakefield) laatimilla kommentaareilla (I nidos, Lontoo 1835, s. 244—246).
- ¹⁸⁹ Tämä on tiivistelmä Hodgskinin järkeilystä hänen kirjassaan *Popular Political Economy* (s. 245—246): »Koko tuotteen omistajana kapitalisti ei salli työläisten tuottaa välineitä eikä käyttää niitä, ellei hän vain saa voittoa sen yli, minkä maksaa työläisten värväys. Täten on selvä että tuotannollinen työ on ahdettu paljon suppeampiin puitteisiin kuin luonto edellyttää. Sitä mukaa kuin pääoma kasautuu kolmansien henkilöiden käsiin, kasvaa kapitalistin itselleen vaatiman voiton summa, ja siten muodostuu teennäinen este tuotannon ja väestön kasvulle.»
- ¹⁹⁰ »Olemassaolevaa työtä» koskevasta Hodgskinin opista ks. MEW, 26.3, 262—276.

- ¹⁹¹ Say, *Traité d'économie politique*, 3. painos, II nidos, Pariisi 1817, s. 441.
- ¹⁹² Ks. Proudhon, *Qu'est-ce que la propriété?* IV luku, 5. § ja *Gratuité du Crédit.*, s. 207—208.
- ¹⁹³ Ks. selitystä 179.
- ¹⁹⁴ Todellisuudessa näillä ehdoin elävän työn tuottama arvon lisäys (10 taaleria) ei muodostaisi $\frac{1}{10}$:a tuotteen kokonaisarvosta vaan $\frac{1}{9}$, sillä kehruulangan naulan arvo alenisi 5:stä $4\frac{1}{2}$ taaleriin, joten 20 lankanaulan kokonaisarvo pienenesi 100:sta 90 taaleriin.
- ¹⁹⁵ Ennen kehruutyön tuottavuuden kaksinkertaistumista kapitalistin kokonaisvoitto oli 20 taaleria, jotka jakautuivat 40 lankanaulaan, eli $\frac{1}{2}$ taaleria naulaa kohden. Nyt kokonaisvoitto 30 taaleria jakautuu 80 lankanaulaan eli on $\frac{3}{8}$ taaleria naulalta.
- ¹⁹⁶ Marxin ajatuksen kulkua sivuilla 359—364 voidaan havainnollistaa kahdella taulukolla.
Taulukko 1 havainnollistaa sitä johtopäätöstä, jonka Marx teki sen esittämien keskinäissuhteiden analyysin perusteella: »Mitä pienemmäksi välttämätöntä työtä edustava kulujen osa tulee, sitä suurempi voitto on, vaikka se ei olisikaan missään näkyvässä suhteessa todelliseen lisäarvoon, ts. lisätyöhön.»

T a u l u k k o 1

Tuotteen (puuvillalangan) määrän lisääminen pidentämällä työpäivää

Kapitalistin kulut		Lisäarvo	Langan kokonais-hinta	Tuotteen määrä	Lankanaulan arvo	Lisäarvon suhdeluku	Voiton suhdeluku
Klinterä pääoma	Vaihteleva pääoma						
80 t.	20 t.	—	100 t.	20 n.	5 t.	0	0
120 t.	20 t.	10 t.	150 t.	30 n.	5 t.	50 %	7 $\frac{1}{7}$ %
160 t.	20 t.	20 t.	200 t.	40 n.	5 t.	100 %	11 $\frac{1}{9}$ %
320 t.	20 t.	60 t.	400 t.	80 n.	5 t.	300 %	17 $\frac{11}{17}$ %

T a u l u k k o 2

Tuotteen määrän lisääminen nostamalla työn tuottavuutta työpäivää pidentämättä

Kapitalistin kulut		Lisäarvo	Langan kokonais-hinta	Tuotteen määrä	Lankanaulan arvo	Lisäarvon suhdeluku	Voiton suhdeluku
Klinterä pääoma	Vaihteleva pääoma						
160 t.	20 t.	20 t.	200 t.	40 n.	5 t.	100 %	11 $\frac{1}{9}$ %
320 t.	10 t.	30 t.	360 t.	80 n.	4 $\frac{1}{2}$ t.	300 %	9 $\frac{1}{11}$ %

Taulukko 2 vahvistaa Marxin seuraavaa päätelmää: »...tuoteyksiköiden hinnan aleneminen ja näiden yksiköiden määrän kasvu — se johtuu tuo-

tantovoimien kasvusta — osoittaa hinnan nousevan suhteessa [välttämättömään] työhön eli välttämättömän työn vähenevän suhteessa lisätyöhön.» Ja edelleen: »Kapitalistin voitto, jonka hän saa käyttöarvon — naula, kyynärä, quarter jne.— mitan (yksikön) arvoa kohti, pienenee samassa määräsuhteessa kuin elollisen työn (vasta lisättävän työn) suhde raaka-aineisiin jne. pienenee... Mutta kun tämän tuoteyksikköjen tuottamiseen tarvittu työajan lyheneminen on toisaalta identtinen työn kasvaneen tuottavuuden kanssa tai lisätyöajan pitenemisen kanssa, niin myös lisätyöaikaa sisältävien yksiköiden määrä kasvaa» eli kasvaa voiton kokonaissumma.

- ¹⁹⁷ Ks. selitystä 128.
- ¹⁹⁸ Tarkka laskelma olisi seuraava: työläinen saisi jokaisen kehruulanka-
naulan $\frac{1}{20}$ taalerin alennuksella sen arvosta; koska hän saisi kaikkiaan
 $4 \frac{4}{99}$ naulaa lankaa eli $\frac{400}{99}$ naulaa, hänen voittonsa olisi $\frac{1 \times 400}{20 \times 99}$
taaleria eli $\frac{20}{99}$ taaleria eikä $\frac{20}{100}$ kuten Marx oletti laskelmien yksin-
kertaistamiseksi.
- ¹⁹⁹ Tarkka laskelma olisi seuraava: ennen palkan korottamista 40 lankanau-
lan arvokoostumus oli $160c + 20v + 20m$. Nyt taas sen koostumus on
 $160c + 22v + 18m$. Kun ennen voiton suhdeluku oli $\frac{20}{180}$ eli $11 \frac{1}{9} \%$,
niin nyt se on $\frac{18}{182}$ eli $9 \frac{81}{91} \%$.
- ²⁰⁰ Alempana käsikirjoituksessa on kolme Marxin yliviivaamaa riviä, jotka
vahingossa julkaistiin vuoden 1939 painoksessa *Grundrisse der Kritik der
politischen Ökonomie* (s. 346, rivit 7—14).
- ²⁰¹ Ricardo, *On the Principles of Political Economy, and Taxation*, s. 81—82.
- ²⁰² Vuosien 1861—1863 käsikirjoituksessa Marx toisti pienin muutoksin
monet vuosien 1857—1858 käsikirjoituksen kohdat. Siellä (vihko XXII,
s. 1396) tämä virke on muotoiltu näin: »Sen sijaan että nämä ehdot
uusiutuisivat tuotantoprosessissa työvoiman toteutumisehtoina, ne päin-
vastoin poistuvat tuotannosta pelkästään oman arvonsa säilyttämisen ja
suurentamisen ehtoina, työvoimalle vastakkaisena itseään-varten-oleva-
na arvona.»
- ²⁰³ Sopimussuhteiden kaavat roomalaisessa oikeudessa: »annan jotta tekisit»,
»teen jotta antaisit», »annan jotta antaisit». Vrt. *Pääoma*, 1. osa, s. 483—
484; Marx—Engels, Valitut teokset, 6 osaa, 4. osa, s. 457.
- ²⁰⁴ Steuart, *An Inquiry into the Principles of Political Oeconomy*, I nidos,
s. 40, 396. Vastaavan kohdan Steuartin kirjan sivulta 396 Marx esitti
vuosien 1857—1858 käsikirjoituksessa (II osan s. 246). Vrt. *Pääoma*,
3. osa, s. 774—775; MEW, 26.1, s. 18—19; 26.2, s. 554.
- ²⁰⁵ Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*,
I kirja, V luku.
- ²⁰⁶ Tämän käsikirjoituksensa osan Marx otsikoi *Omien viikkojeni referaateissa*
»Muotoja jotka edeltävät kapitalistista tuotantoa». Se sisältyy IV vih-
koon (s. 50—53) ja V vihkoon (s. 1—15). Referaateissaan Marx otsikoi V
vihkossa olevan osaston seuraavasti: »Kapitalistisen suhteen muodostu-
misen eli alkuperäisen kasautumisen prosessin jatkoksi».
- ²⁰⁷ Käsikirjoituksen tässä osassa heimoksi käännettävällä Stamm-termillä
oli 1850-luvun historiatieteessä nykyistä laajempi merkitys. Se tarkoitti
saman kantaisän jälkeläisten yhteisöä ja kattoi nykyiset suku- (Gens)
ja heimo- (Stamm) käsitteet. Ensi kertaa nämä käsitteet määritteli
tarkasti ja erotti toisistaan huomattava amerikkalainen kansatieteilijä

- ja historioitsija L. H. Morgan kirjassaan *Ancient Society* (1877). Tässä, perusteoksessaan Morgan selvitteli suvun merkitystä alkukantaisen yhteisöjärjestelmän soluna ja siten laskei tieteellisen perustan alkukantaisuuden tutkimukselle. Tehtyään yleistäviä johtopäätöksiä Morganin tutkimusten perusteella Engels tarkasteli monipuolisesti suku- ja heimokäsitettä kirjassaan *Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperä* (1884).
- 208 *Kviriitit*, Muinais-Rooman kansalaisten nimitys.
- 209 Tämän lauseen Niebuhr lainasi muinaiskreikkalaisen historioitsijan Dionysios Halikarnassolaisen perusteoksen *Romaike arkhaiologian* (noin 30—7 vuodet eaa.) IX kirjasta.
- 210 *Demos* oli muinaisen Ateenan valtion kansalainen, joka kuului Attikan tiettyyn kuntaan (*demoi*). Muutama *demoi* muodosti *fylen*. Kleistheneen reformin (500-luku eaa.) mukaan Attikaan perustettiin 10 fyleä.
- 211 *Dithmarschen* oli yksi Saksan pohjoisista maakunnista.
- 212 *Gaelit* olivat Pohjois- ja Länsi-Skotlannin ylänköjen kanta-asukkaita, muinaisten kelttiläisten jälkeläisiä.
- 213 Ks. Marx—Engels, Valitut teokset, 6. osaa, 2. osa, s. 260.
- 214 Ks. selitystä 13.
- 215 *Panem et circenses*, »leipää ja sirkushuveja». Marx tarkoittaa Rooman orjavaltion kukoistuskautta, jolloin kaupunkiväestön alhaiso (ns. plebeijit) joutui eristetyksi tuotannon piiristä ja tuli toimeen pääasiassa valtion ja rikkaiden orjanomistajien almuilla, näiden tarjoamalla »leivällä ja sirkushuveilla».
- 216 Henrik VII:n, Henrik VIII:n sekä muiden englantilaisten kuninkaiden ja kuningatararten asettamasta lainsäädännöstä ks. *Pääomaa*, 1. osa, s. 657—664.
- 217 Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, III kirja, IV luku.
- 218 Ks. selitystä 132.
- 219 Nämä ja seuraavat pääoma-sanana alkuperäistä merkitystä koskevat huomautukset ja niitä kuvailevat tekstikappaleet Marx lainasi Ducangen sanakirjan *Glossarium mediae et infimae latinitatis* II nidoksesta (s. 139—141).
- 220 Müller, *Die Elemente der Staatskunst*, 1. osa, Berliini 1809, s. 226—241.

NIMIHAKEMISTO*

A

- Aleksanteri Suuri* (356—323 eaa.), muinaismaailman kuuluisa sotapäällikkö ja valtiomies.— 128, 129.
- Aristoteles* (384—322 eaa.), muinaisajan suuri ajattelija, tarkasteli ensimmäisenä arvon muotoa.— 83, 108.
- Arkadius* (377—408), Itä-Rooman valtakunnan keisari 395—408.— 129, 130.
- Arkhimedes* (n. 287—212 eaa.), suuri muinaiskreikkalainen matemaatikko ja mekaanikko.— 128.
- Augustus* (63 eaa.— 14), Rooman keisari 27 eaa.— 14.— 430.

B

- Babbage, Charles* (1792—1871), englantilainen matemaatikko, mekaanikko ja taloustieteilijä.— 274, 312.
- Bailey, Samuel* (1791—1870), englantilainen taloustieteilijä ja filosofi. Vastusti Ricardon työarvoteoriaa ja samalla pani oikein merkillä ristiriitaisuuksia Ricardon taloudellisissa katsomuksissa.— 175.
- Bastiat, Frédéric* (1801—1850), ranskalainen taloustieteilijä,

julisti teoriaa, jonka mukaan luokkaintressit ovat porvarillisessa yhteiskunnassa sopusuhtaisia.— 23—25, 27—33, 35, 181, 186, 187, 200, 201, 250, 253, 254, 315, 316, 366.

Bellers, John (1654—1725), englantilainen taloustieteilijä, korosti työn merkitystä rikkauden luomisessa, laati yhteiskuntauudistusten monia utopistisia suunnitelmia.— 108.

Boisguillebert, Pierre (1646—1714), ranskalainen taloustieteilijä, fysiokraattien edeltäjä, klassisen porvarillisen kansantaloustieteen alullepanija Ranskassa.— 23, 108, 142, 171, 172, 276.

Bray, John Francis (1809—1897), englantilainen taloustieteilijä, utopistisocialisti, Owenin seuraaja, kehittäjä »työrahojen» teoriaa.— 85.

Brutus, Marcus Junius (85—42 eaa.), roomalainen valtiomies, Caesarin vastaisen salaliiton johtaja, harjoitti nuoruudessaan koronkiskontaa.— 418.

Büsche, Johann Georg (1728—1800), saksalainen taloustieteilijä, peruskatsomuksiltaan merkantilisti.— 108.

* Mukana ovat myös selityksissä mainitut nimet.

Böckh, August (1785—1867), saksalainen historioitsija ja kieli-tieteilijä.— 125.

C

Caesar, Gaius Julius (n. 100—44 eaa.), kuuluisa roomalainen sotapäällikkö, valtiomies ja kirjailija.— 129, 130.

Campbells, 1200-luvulta tunnettu nimekäs suku Länsi-Skotlannissa.— 413.

Carey, Henry Charles (1793—1879), amerikkalainen taloustieteilijä, laski perustan sille taantumukselliselle teorialle, jonka mukaan luokkaintressit ovat kapitalistisessa yhteiskunnassa sopusuhtaisia.— 23—29, 35, 37, 186, 303.

Cato, Marcus Porcius vanhempi (234—149 eaa.), roomalainen valtiomies ja kirjailija, Maanviljelyksestä-oppaan tekijä.— 418.

Chalmers, Thomas (1780—1847), englantilainen protestanttinen teologi ja taloustieteilijä, Malthusin seuraaja.— 23.

Cherbuliez, Antoine-Elisée (1797—1869), sveitsiläinen taloustieteilijä, Sismondin seuraaja, yhdisti Sismondin teorian Ricardon teorian aineksiin.— 232, 240.

Chevalier, Michel (1806—1879), ranskalainen insinööri, taloustieteilijä ja lehtikirjailija.— 73.

Cicero, Marcus Tullius (106—43 eaa.), etevä roomalainen puhuja ja valtiomies, eklektikkofilosofi.— 413.

D

Daire, Eugène (1798—1847), ranskalainen taloustieteilijä, taloustieteellisten kirjoitusten julkaisija.— 276.

Darimon, Louis Alfred (1819—1902), ranskalainen poliitikko, lehtikirjailija ja historioitsija, kannatti ja propagoi

Proudhonin katsomuksia.— 63, 64, 67—69, 72—75, 81, 82.

Darius I Hystaspis (558—486 eaa.), muinais-Persian kuningas 522—486 eaa.— 126.

Dionysios Halikarnassolainen (1. vuosisata eaa.— 1. vuosisata), muinaiskreikkalainen historioitsija ja korupuhuja.— 412.

Ducange, du Fresne, Charles (1610—1688), ranskalainen historioitsija ja kielentutkija.— 442.

Dureau de la Malle, Adolphe Jules César Auguste (1777—1857), ranskalainen runoilija ja historioitsija.— 127—129.

E

Ethelstan (894—940), Englannin kuningas 924—940.— 441.

Eukleides (n. 300 eaa.— 200-luvun alku eaa.), etevä kreikkalainen matemaatikko.— 128.

F

Ferrier, François Louis Auguste (1777—1861), ranskalainen taloustieteilijä, merkantilismin jäljittelijä.— 156.

G

Ganilh, Charles (1758—1836), ranskalainen poliitikko, taloustieteilijä, merkantilismin jäljittelijä.— 90, 195.

Garnier, Germain (1754—1821), ranskalainen taloustieteilijä ja poliitikko, monarkisti; fysiokraattien jäljittelijä, Smithin teosten ranskantaja ja kommentaattori.— 127, 130, 135.

Girardin, Émile de (1806—1881), ranskalainen lehtikirjailija ja poliitikko, oli 1830—60-luvulla La Presse-sanomalehden toimittajana, tunnettu poliittisesta selkärangattomuudesta.— 81.

- Goethe, Johann Wolfgang von* (1749—1832), suuri saksalainen kirjailija ja ajattelija.— 68.
- Gray, John* (1798—1850), englantilainen taloustieteilijä, utopistisocialisti, Owenin seuraaja, yksi »työrahateorian» keksijöistä.— 85.
- Grimm, Jacob* (1785—1863), tunnettu saksalainen kielitieteilijä, Berliinin yliopiston professori, yksi vertailevan historiallisen kielentutkimuksen alullepanijoista.— 125.
- Gülich, Gustav von* (1791—1847), saksalainen taloustieteilijä ja historioitsija, useiden kansantaloushistoriallisten tutkielmien kirjoittaja.— 23.

H

- Harlow, John* (1800-luvun puoliväli), englantilainen taloustieteilijä, Birminghamin koulukunnan eli »pienen shillingin kannattajien» edustaja. Yhdessä aateveljensä Wrightin kanssa esiintyi painetussa sanassa peitenimellä Gemini (Kaksoset).— 346.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich* (1770—1831), klassisen saksalaisen filosofian suurimpia edustajia, muita pitemmälle kehitteli idea listista dialektiikkaa.— 50, 51, 86, 120.
- Henrik VII* (1457—1509), Englannin kuningas 1485—1509.— 436.
- Henrik III* (1491—1547), Englannin kuningas 1509—1547.— 436.
- Herodotos* (n. 484— n. 425 eaa.), kreikkalainen historioitsija.— 125, 126.
- Hesiodos* (oletettavasti 700-luku eaa.), muinaiskreikkalainen runoilija, didaktisen kirjallisuuden edustaja.— 127, 136.
- Hobbes, Thomas* (1588—1679), huomattava englantilainen filosofi, mekanistisen materialismin kannattaja, politiikan kysymyksissä puolsi räi-

keän demokratianvastaista kantaa.— 104.

- Hodgskin, Thomas* (1787—1869), englantilainen taloustieteilijä ja lehtikirjailija; puolusti proletariaatin etuja ja arvosteli kapitalismia utopistisen sosialismin näkökannalta, teki Ricardon teorian perusteella sosialistisia johtopäätöksiä.— 350, 351.
- Homeros*, tarunomainen kreikkalainen runoilija, Iliaan ja Odysseijan kirjoittaja.— 120, 127, 136.
- Honorius* (384—423), Länsi-Rooman keisari 395—423.— 129, 130.
- Horner, Leonard* (1785—1864), englantilainen geologi ja julkisuuden mies, toimi 1833—1856 tehtaantarkastajana, puolusti työläisten etuja.— 267.
- Hubbard, John Gellibrand* (1805—1889), englantilainen valtiomies, parlamentin jäsenenä 1859—1868 ja 1874—1887; yksi Englannin pankin johtajista vuonna 1838.— 137.
- Humboldt, Alexander* (1769—1859), suuri saksalainen luonnontutkija ja retkeilijä.— 126.

J

- Jacob, William* (n. 1762—1851), englantilainen kauppamies, kirjoitti useita taloustieteellisiä tutkielmia.— 125, 127, 139, 140, 170.

K

- Kleisthenes*, ateenalainen valtiomies, toteutti 510—507 eaa. uudistuksia sukujärjestelmän jäänteiden hävittämiseksi ja orjanomistuksellisen demokratian pystyttämiseksi.— 413.
- Ksenofon* (n. 430 — n. 354 eaa.), kreikkalainen historioitsija ja filosofi, luontaistalouden puolustaja.— 116, 128, 129.

L

- Lauderdale, James*, kreivi (1759—1839), englantilainen porvarillinen poliitikko ja taloustieteilijä; arvosteli Smithin teoriaa vulgaarisen kansantaloustieteen näkökulmasta.— 157, 320.
- Letronne, Jean Antoine* (1787—1848), ranskalainen arkeologi ja kielentutkija.— 125.
- Linguet, Simon Nicolas Henri* (1736—1794), ranskalainen asianajaja, lehtikirjailija, historioitsija ja taloustieteilijä; arvosteli fysiokraatteja, esitti useita kriittisiä huomautuksia porvarillisista vapauksista ja omistuksesta.— 224.
- Locke, John* (1632—1704), huomattava englantilainen dualistifilosofi, sensualisti ja taloustieteilijä — 101, 108.
- Loyd, Samuel Jones*, paroni *Overstone* (1796—1883), englantilainen pankkiiri, taloustieteilijä, rahankierron periaatteen oppisuunnan johtava hahmo.— 383.
- Lucretius* (Titus Lucretius Carus) (n. 99 — n. 55 eaa.), huomattava roomalainen filosofi ja runoilija, materialisti ja ateisti.— 127.

M

- MacCulloch, John Ramsay* (1789—1864), englantilainen taloustieteilijä, Ricardon talousopin vulgarisoija, kapitalismin puolustaja.— 23, 345.
- Malthus, Thomas Robert* (1766—1834), englantilainen pappi, taloustieteilijä, nimensä mukaisen väestöteorian keksijä.— 23, 167, 238, 257, 285, 334, 347, 351, 352, 353.
- Menenius Agrippa* (k. 493 eaa.), roomalainen patriisi.— 110.
- Mill, James* (1773—1836), englantilainen taloustieteilijä, historioitsija ja filosofi.— 136, 346, 358.
- Mill, John Stuart* (1806—1873), englantilainen taloustieteilijä ja positivistifilosofi, James Millin poika.— 23, 38.

- Mirabeau, Victor Riquetti de*, markiisi (1715—1789), ranskalainen taloustieteilijä, fysiokraatti; 1700-luvun lopun Ranskan porvarillisen vallankumouksen merkkihenkilön Honoré Gabriel Mirabeau isä.— 260.
- Misselden, Edward* (k. 1654), englantilainen kaupanharjoittaja ja taloustieteilijä, merkantilisti.— 168, 171.
- Müller, Adam Heinrich* (1779—1829), saksalainen lehtikirjailija ja taloustieteilijä, vastusti A. Smithin talousoppia.— 441.

N

- Niebuhr, Barthold Georg* (1776—1831), saksalainen antiikin historian tutkija.— 411, 430.
- Numa Pompilius* (700-luvun loppu — 600-luvun alku eaa.), Muinais-Rooman toinen tarunomainen keisari.— 411, 431.

O

- Overstone*, ks. *Loyd*.

P

- Péreire, Isaac* (1806—1880), ranskalainen pankkiiri; yhdessä veljensä Émilien kanssa perust osuuspankin Crédit Mobilier — 6.
- Petty, William* (1623—1687), etevä englantilainen talous- ja tilastotieteilijä; porvarillisen klassisen kansantaloustieteen alullepanija Englannissa.— 23, 116, 170.
- Pitt, William* nuorempi (1759—1806), englantilainen valtiomies, pääministerinä 1783—1801 ja 1804—1806.— 304.
- Plinius Secundus, Gaius* (23—79), roomalainen luonnontutkija, kirjoitti 37 kirjaa Luonnonhistoriaa.— 127.
- Price, Richard* (1723—1791), englantilainen lehtikirjailija, ta-

loustieteilijä ja moralisoiva filosofi.— 304, 305.

Proudhon, Pierre Joseph (1809—1865), ranskalainen lehtikirjailija, taloustieteilijä ja sosiologi, pikkuporvariston ideologi.— 30, 35, 57, 64, 72, 78, 83—86, 120, 186, 200—203, 241, 243, 250, 315, 346, 358—361, 368, 369, 375, 419.

R

Ramsay, George (1800—1871), englantilainen taloustieteilijä, klassisen porvarillisen kansantaloustieteen viimeisiä edustajia.— 247.

Ravenstone, Piercy (k. 1830), englantilainen taloustieteilijä, Ricardon seuraaja, puolusti proletariaatin etuja ja vastusti malthusianismia.— 176, 331.

Reitemeier, Johann Friedrich (1755—1839), saksalainen lainopinut, historioitsija ja lehtikirjailija.— 128.

Ricardo, David (1772—1823), englantilainen taloustieteilijä, klassisen porvarillisen kansantaloustieteen suurimpia edustajia.— 23, 24, 29, 34, 46, 47, 74, 189, 203, 241, 247, 251, 257, 258, 261—264, 272, 277, 279—285, 289, 296, 315, 317, 345, 347, 367, 386.

Roberts, Richard (1789—1864), tunnettu englantilainen keksijä mekaniikan alalla.— 59.

Rothschild, Lionel Nathan, paroni (1808—1879), Rothschildin pankkitalon johtaja Lontoossa.— 170.

Rousseau, Jean Jacques (1712—1778), tunnettu ranskalainen valistusfilosofi.— 34.

Russel, John (1792—1878), englantilainen valtiomies, pääministerinä 1846—1852 ja 1865—1866.— 330, 351.

S

Say, Jean-Baptiste (1767—1832), ranskalainen taloustieteilijä,

vulgaarisen kansantaloustieteen edustaja.— 44, 156, 181, 188, 197, 203, 241, 346, 347, 358.

Senior, Nassau William (1790—1864), englantilainen taloustieteilijä, kapitalismin puolustaja, vastusti työpäivän lyhentämistä.— 23, 134, 174, 175, 208, 237.

Servius Tullius (578—534 eaa.), Muinais-Roman kuudes tarunomainen keisari.— 129.

Shakespeare, William (1564—1616), suuri englantilainen kirjailija.— 59, 110.

Sismondi, Jean-Charles-Léonard Simonde de (1773—1842), sveitsiläinen taloustieteilijä, kapitalismin pikkuporvarillinen arvostelija, taloudellisen romantismin huomattava edustaja.— 23, 136, 159, 197, 240, 241, 345, 347.

Smith, Adam (1723—1790), englantilainen taloustieteilijä, klassisen porvarillisen kansantaloustieteen näkyvimpiä edustajia.— 34, 38, 53, 103, 114—117, 156, 157, 208, 237, 257, 259—261, 348, 406, 436.

Solly, Edward (1800-luvun alkupuoli), englantilainen porvarillinen taloustieteilijä.— 157.

Spinoza, Baruch (Benedictus de) (1632—1677), huomattava hollantilainen materialistifilosofi, ateisti.— 41.

Steuart, James (1712—1780), englantilainen porvarillinen taloustieteilijä, merkantilismin viimeisiä edustajia, arvosteli rahamäärän teoriaa.— 35, 116, 137, 140, 147, 165, 166, 212, 402.

Storch, Andrei Karlovitš (Heinrich Friedrich) (1766—1835), venäläinen talous- ja tilastotieteilijä, historioitsija, klassisen porvarillisen kansantaloustieteen jäljittelijä.— 44, 136, 167, 175, 176, 206, 208, 347.

Strabon (n. 63 eaa.— n. 20), suurin kreikkalainen maantieteilijä ja historioitsija.— 119, 126.

T

Taylor, James (1788—1863), englantilainen pankkiiri, kaksimetallikannan puoltaja, rahaa koskevien tutkielmien kirjoittaja.— 158.

Theodosius II nuorempi (n. 401—450), Itä-Rooman keisari 408—450.— 129.

Tooke, Thomas (1774—1858), englantilainen taloustieteilijä, kannatti kansantaloustieteen klassista oppisuuntaa, arvosteli Ricardon rahateoriaa, kirjoitti moniosaisen teoksen Hintojen historia.— 23.

U

Urquhart, David (1805—1877), englantilainen diplomaatti, taantumuksellinen lehtikirjailija ja poliitikko, turkofiili; täytti 1830-luvulla diplomaattisia toimeksiantoja Turkissa, parlamentin jäsenenä 1847—1852.— 26.

V

Wakefield, Edward Gibbon (1796—1862), englantilainen valtiomies, taloustieteilijä, porvarillisen kolonisaatioteorian laatija.— 214, 348.

Weitling, Wilhelm (1808—1871), Saksan työväenliikkeen alkuvaiheen huomattu toimihenkilö, yksi utopistisen tasanjakokommunismien teoreetikoista, ammatiltaan räätäli.— 84.

Vergilius (Publius Vergilius Maro) (70—19 eaa.), tunnettu roomalainen runoilija.— 162.

Vilhelm I Valloittaja (1027—1087), Englannin kuningas 1066—1087.— 331.

Voltaire, François Marie (oik. sukunimi Arouet) (1694—1778), ranskalainen deistifilosofi, kirjailija, historioitsija, 1700-luvun porvarillisen valistuksen näkyvimpiä hahmoja.— 31.

Wright, Thomas Barber (1800-luvun puoliväli), englantilainen taloustieteilijä, Birminghamin koulukunnan eli »pienen shillingin kannattajien» edustaja. Yhdessä aateveljensä Harlow'n kanssa esiintyi painetussa sanassa peitenimellä Gemini (Kaksoset).— 346.

NIMIÄ KIRJALLISUUDESTA
JA JUMALAISTARUSTOSTA

Aatami, raamatun mukaan ensimmäinen jumalan luoma ihminen.— 35.

Akhilleus, kreikkalaisten tarujen mukaan kuuluisin Troijan sodan kreikkalaisista sankareista, Homeroksen *Iliaan* keskushahmoja.— 60.

Don Quijote, Cervantesin romaanin nimihenkilö ja pääsanakari.— 32.

Esau, raamatun mukaan patriarkka Iisakin kaksoispojista vanhempi.— 239.

Fama, roomalaisten jumalattareksi olennoima kulkupuhe, huhu, sama kuin kreikkalaisten Ossa.— 59.

Hermes, kreikkalaisten tarustossa mm. kauppiaiden jumala.— 59.

Jaacob, raamatun mukaan Iisakin poika, muinaisjuutalaisten kantaisä.— 171.

Jeesus Kristus, kristinuskon tarunomainen alullepanija.— 262.

Jupiter, roomalaisten tarustossa ylin jyrisijäjumala, sama kuin kreikkalaisten Zeus.— 59.

Manu, muinaisintialaisten tarujen mukaan ihmisten kantaisä, Intian lainsäätäjä.— 126, 129.

Midas, Fryyagian tarunomainen kuningas.— 172.

Moolok, auringon, tulen ja sodan jumala muinaisen Foinikian ja Karthagon uskonnossa; sen hyväksi kannettiin ihmishuhreja; myöhemmin Moolokilla on tarkoitettu kaiken polkevaa rajua voimaa.— 142.

Mooses, raamatullinen profeetta, joka vapautti muinaisjuutalaiset Egyptin faaraoiden vainoista.— 411.

Prometheus, kreikkalaisten tarustossa yksi titaaneista, joka varasti jumalilta tulen ja toi sen ihmisille; rangaistukseksi Hefaistos kahlitsi hänet Zeuksen määräyksestä kallioon, missä kotka nokki hänen maksaansa.— 35.

Robinson Crusoe, Daniel Defoen romaanin nimihenkilö ja pääsankari; robinsonadi on kir-

jailijan kuvaustapaa, jota lainasivat monet porvarilliset valistusfilosofit ja taloustieteilijät.— 34.

Romulus, Muinais-Rooman tarunomainen perustaja ja ensimmäinen keisari.— 411.

Sancho Panza, Cervantesin *Don Quijote* -romaanin hahmo, pääsankarin aseenkantaja.— 32.

Terminus, roomalaisten rajapyykkien ja rajojen jumala.— 411.

Vulcanus, roomalaisten tulen ja sepänalan jumala.— 59.

MARXIN LAINAAMAN JA MAINITSEMAN
KIRJALLISUUDEN HAKEMISTO*

- Aristoteles*. De republica libri VIII.
In: Aristotelis opera ex recensione Immanuelis Bekkeri, X osa, Oxford 1837.—35, 426.
- Aristoteles*. Ethica Nicomachea, em. Teokset, IX osa, Oxford 1837.—108.
- Babbage, Ch.* On the economy of machinery and manufactures, Lontoo 1832.—274, 312.
- [*Bailey*] Money and its vicissitudes in value; as they affect national industry and pecuniary contracts; with a postscript on joint-stock banks, Lontoo 1837.—175.
- Bastiat, Fr.* Gratuité du crédit. Discussion entre M. Fr. Bastiat et M. Proudhon, Pariisi 1850.—72, 186, 200, 201, 243, 250, 315, 358, 366.
- Bastiat, F.* Harmonies économiques, 2-me édition, augmentée des manuscrits laissés par l'auteur, Pariisi 1851. Ensimmäinen painos ilmestyi Pariisissa 1850.—23, 28—30, 181, 187.
- Bellers, J.* Essays about the poor, manufactures, trade, plantations, and immorality, Lontoo 1699.—108.
- Boisguillebert, P.* Dissertation sur la nature des richesses, de l'argent et des tributs, kokoelmassa: Economistes financiers du XVIII-e siècle. Précédés de notices historiques sur chaque auteur, et accompagnés de commentaires et de notes explicatives, par E. Daire, Pariisi 1843.—142, 160, 172, 206, 276.
- Bray, J. F.* Labour's wrongs and labour's remedy; or, the Age of might and the age of right, Leeds 1839.—235.
- Büsch, J. G.* Abhandlung von dem Geldumlauf, 1. osa, 2. painos, Hampuri ja Kiel 1800.—108.
- Cherbuliez, A.* Richesse ou pauvreté, Pariisi 1841. Ensimmäinen painos ilmestyi 1840 Pariisissa ja Genevessä otsikolla Riche ou pauvre.—232, 240.
- Corpus juris civilis.* Julkaisua ei ole saatu selville.—183.
- Darimon, A.* De la réforme des banques, Pariisi 1856.—63, 64, 68, 69, 72—74, 81.
- Dionysius Halicarnassensis.* Antiquitates Romanal (Archalologia). Julkaisua ei ole saatu selville.—412.

* Niissä tapauksissa, jolloin ei ole voitu varmasti todeta, mitä asianomaisen teoksen painosta Marx käytti, mainitaan tässä hakemistossa teoksen ensimmäinen painos. Anonyymien teosten kirjoittajien nimet on pantu hakasulkuihin.

- Ducange, Ch. D.* Glossarium mediae et infimae latinitatis, conditum a Carolo Dufresne Domino Du Cange. Cum supplementis integris monachorum Ordinis S. Benedicti, D. P. Carpenterii, Adelungii, aliorum, suisque digessit G. A. L. Henschel, 2. osa, Pariisi 1842. Sanakirjan ensimmäinen painos ilmestyi 1678 Pariisissa.— 441, 442.
- Dureau de la Malle, A. J.* Economie politique des Romains, nidokset I—II, Pariisi 1840.— 125—129.
- Ferrier, F. L. A.* Du gouvernement considéré dans ses rapports avec le commerce, Pariisi 1805.— 156, 157.
- Ganilh, Ch.* Des systèmes d'économie politique, de leurs inconvénients, de leurs avantages, et de la doctrine la plus favorable aux progrès de la richesse des nations, nidokset I—II, Pariisi 1809.— 90, 195.
- Garnier, G.* Histoire de la monnaie, depuis les temps de la plus haute antiquité, jusqu'au règne de Charlemagne, nidokset I—II, Pariisi 1819.— 127, 130, 135.
- Grimm, J.* Geschichte der deutschen Sprache, 1. nidos, Leipzig 1848. Marx käytti vuonna 1853 ilmestynyttä toista painosta.— 125.
- Gülich, G.* Geschichtliche Darstellung des Handels, der Gewerbe und des Ackerbaus der bedeutendsten handeltreibenden Staaten unserer Zeit, V nidos, Jena 1845.— 129.
- Hobbes, Th.* De cive (1642) — Thomae Hobbes opera philosophica, I nidos, Amsterdam 1668.— 104.
- Hobbes, Th.* Leviathan, sive De materia, forma, et potestate civitatis ecclesiasticae et civilis (1651), em. teokset, II nidos, Amsterdam 1668.— 104.
- [*Hodgskin, Th.*] Labour defended against the claims of capital; or, the Unproductiveness of capital proved. With reference to the present combinations amongst journeymen. By a labourer, Lontoo 1825.— 237.
- Hodgskin, Th.* Popular political economy. Four lectures delivered at the London Mechanics' Institution, Lontoo 1827.— 351.
- Hubbard, J. G.* The Currency and the country, Lontoo 1843.— 137.
- An Inquiry into those principles, respecting the nature of demand and the necessity of consumption, lately advocated by Mr. Malthus, from which it is concluded, that taxation and the maintenance of unproductive consumers can be conducive to the progress of wealth, Lontoo 1821.— 351.
- Institutiones*, ks. Corpus juris civilis.
- Jacob, W.* An Historical inquiry into the production and consumption of the precious metals, 2 nidos, Lontoo 1831.— 125, 128, 136, 137, 170.
- Lauderdale, J.* Recherches sur la nature et l'origine de la richesse publique, et sur les moyens et les causes qui concourent à son accroissement. Traduit de l'anglais par E. Lagentie de Lavaisse, Pariisi 1808. Englanninkielinen painos ilmestyi 1804 Edinburghissa.— 157, 320.
- Lectures on gold for the instruction of emigrants about to proceed to Australia. Delivered at the Museum of practical geology, Lontoo 1852.— 123—125.
- Locke, J.* Further considerations concerning raising the value of money (1695) — The Works of John Locke in four volumes, 7. painos, II osa, Lontoo 1768.— 101.
- MacCulloch, J. R.* The Principles of political economy, Edinburgh 1825.— 345.
- Malthus, Th. R.* Definitions in political economy, Lontoo 1827.— 347.

- Malthus, Th. R.* The Measure of value stated and illustrated, Lontoo 1823.— 257, 285.
- Malthus, Th. R.* Principles of political economy considered with a view to their practical application. Second edition with considerable additions from the author's own manuscript and an original memoir, Lontoo 1836. Ensimmäinen painos ilmestyi 1820 Lontoossa.— 167, 238, 347, 352, 354.
- Marx, K.* Misère de la philosophie. Réponse à la Philosophie de la misère de M. Proudhon, Pariisi — Bryssel 1847.— 203.
- Mill, J.* Elements of political economy, Lontoo 1821.— 136, 346.
- Mill, J. St.* Principles of political economy with some of their applications to social philosophy, 2 osaa, Lontoo 1848.— 23, 38.
- [*Misselden, E.*] Free trade, or the Meanes to make trade flourish, Lontoo 1622.— 168, 171.
- Müller, A. H.* Die Elemente der Staatskunst, 1. osa, Berliini 1809.— 441.
- Niebuhr, B. G.* Römische Geschichte, 1. osa, kokonaan uudelleen muokattu toinen painos, Berliini 1827.— 411—413, 430, 431.
- Petty, W.* Several essays in political arithmetick, Lontoo 1699.— 116, 170—171.
- Plinius.* Historia naturalis. Julkaisua ei ole saatu selville.— 127.
- Prescott, W. H.* History of the conquest of Peru, with a preliminary view of the civilisation of the Incas, 4. painos, 3 nidosta, Lontoo 1850.— 52.
- Proudhon, P. J.* Gratuité du crédit, ks. *Bastiat*. Gratuité du crédit.
- Proudhon, P. J.* Qu'est-ce que la propriété? ou Recherches sur le principe du droit et du gouvernement, Pariisi 1840.— 72, 358.
- Proudhon, P. J.* Système des contradictions économiques, ou Philosophie de la misère, osat I—II, Pariisi 1846.— 30, 35, 57, 100, 243.
- Ramsay, G.* An Essay on the distribution of wealth, Edinburgh 1836.— 247.
- Ravenstone, P.* Thoughts on the funding system, and its effects, Lontoo 1824.— 176, 331.
- Reitemeier, J. F.* Geschichte des Bergbaues und Hüttenwesens bey den alten Völkern, Göttingen 1785.— 128.
- Ricardo, D.* The High price of bullion a proof of the depreciation of bank-notes, neljäs korjattu painos, Lontoo 1811.— 74.
- Ricardo, D.* On the principles of political economy, and taxation, 3. painos, Lontoo 1821.— 194, 241, 247, 257, 279, 280—284, 347, 386.
- Rousseau, J. J.* Du contract social; ou, Principes du droit politique. Amsterdam 1762.— 34.
- Say, J. B.* Traité d'économie politique, 3. painos, nidokset I—II, Pariisi 1817.— 156, 188, 197, 241, 358.
- Senior, N. W.* Principes fondamentaux de l'économie politique tirés de leçons éditées et inédites de Mr. N. W. Senior par le c-te Jean Arrivabene, Pariisi 1836.— 174, 237.
- Senior, N. W.* Three lectures on the cost of obtaining money, and on some effects of private and government paper money; delivered before the University of Oxford, in Trinity term, 1829, Lontoo 1830.— 134.
- Sismondi, J. Ch. L. Simonde de.* Études sur l'économie politique, nidokset I—II, Bryssel 1837—1838.— 136, 159, 241, 347.
- Sismondi, J. Ch. L. Simonde de.* Nouveaux principes d'économie politique, ou De la richesse dans ses rapports avec la population, 2. painos, nidok-

- set I—II, Pariisi 1827. Ensimmäinen painos ilmestyi 1819 Pariisissa.— 197, 241.
- Smith, A.* An Inquiry into the nature and causes of the wealth of nations, 2 nidosta, Lontoo 1776.— 38, 103, 114, 116, 117, 131, 157, 237, 259, 406, 436.
- Solly, E.* The Present distress, in relation to the theory of money, Lontoo 1830.— 157.
- The Source and remedy of the national difficulties, deduced from principles of political economy, in a letter to Lord John Russell, Lontoo 1821.— 330, 351.
- Spinoza, B.* Epistolae doctorum quorundam virorum ad B. de Spinoza et auctoris responsiones; ad aliorum ejus operum elucidationem non parum facientes. Epistola L d. 2 Junii 1674 — Opera quae supersunt omnia, I nidos, Jena 1802.—41.
- Steuart, J.* An Inquiry into the principles of political oeconomy, 3 nidosta, Dublin 1770. Ensimmäinen painos ilmestyi 1767 Lontoossa.— 116, 137, 140, 147, 165, 166, 212, 402.
- Storch, H.* Cours d'économie politique, ou Exposition des principes qui déterminent la prospérité des nations. Avec des notes explicatives et critiques par J. B. Say, nidokset I—IV, Pariisi 1823.— 136, 167, 175, 176, 206.
- Strabo.* Rerum geographicarum libri XVII, jäljennöspainos, II nidos, Leipzig 1829.— 119.
- Taylor, J.* A View of the money system of England, from the Conquest; with proposals for establishing a secure and equitable credit currency, Lontoo 1828.— 158.
- Tooke, Th.* A History of prices, and of the state of the circulation, nidokset I—VI, Lontoo 1838—1857.— 23.
- Tooke, Th.* An Inquiry into the currency principle; the connection of the currency with prices, and the expediency of a separation of issue from banking, toinen painos, Lontoo 1844. Ensimmäinen painos ilmestyi samana vuonna Lontoossa.— 138.
- Wakefield, E. G.* Kommentaarit kirjaan: *Smith, A.* An Inquiry into the nature and causes of the wealth of nations. With a commentary, by the author of «England and America», nidokset I—IV, Lontoo 1835—1839.— 348.
- Weitling, W.* Garantien der Harmonie und Freiheit, Vivis 1842.— 84.
- [*Wright, T. B.*, and *Harlow J.*] The Currency question. The Gemini letters, Lontoo 1844.— 346.
- Xenophon.* De rexitibus, sive vectigalibus civitatis Atheniensis augendis.— Xenophontis quae extant, julk. Jo. Gottlob Schneider, VI nidos, Leipzig 1815.— 116.

AIKAKAUSJULKAISUT

- Le Charivari*, Pariisi.— 31.
- The Economist*, Lontoo, 24. tammiukuuta 1857.— 99, 100.
- The Morning Star*, Lontoo, 12. helmikuuta 1857.— 99.
- The Times*, Lontoo, 21. marraskuuta 1857.— 256.
- Weekly Dispatch*, Lontoo, 8. marraskuuta 1857.— 155.

KAUNOKIRJALLISET
TEOKSET

- Hesiodos.* Työt ja päivät.— 127.
- Homeros.* Ilias.— 60.
- Goethe.* Egmont.— 68.
- Lucretius.* Maailmankaikkeudesta.— 127.
- Shakespeare.* Timon Ateenalainen.— 110.
- Vergilius.* Aeneis.— 162.

* * *

Raamattu.— 170, 171, 176.

SISÄLLYS

<i>Alkulause</i>	5
----------------------------	---

VUOSIEN 1857—1858 TALOUDELLISET KÄSIKIRJOITUKSET (»GRUNDRISSE»)

osa I

BASTIAT JA CAREY	23
ALKUSANAT	23
XIV: TYÖPALKOISTA	29
JOHDANTO	34
I. TUOTANTO, KULUTUS, JAKAANTUMINEN JA VAIHTO (KIER- TOKULKU)	34
1. TUOTANTO	34
2. TUOTANNON YLEINEN SUHDE JAKAANTUMISEEN, VAIHTOON JA KULUTUKSEEN	40
a) [Tuotanto ja kulutus]	41
b) Tuotanto ja jakaantuminen	45
c) Lopuksi vaihto ja kiertokulku. Vaihto ja tuotanto	48
3. POLIITTISEN TALOUSTIETEEN METODI	49
4. TUOTANTO. TUOTANTOVALINEET JA TUOTANTOSUHTEET. TUOTAN- TOSUHTEET JA KANSSAKÄYMISSUHTEET. VALTIO- JA TAJUNTAMUO- TOJEN SUHDE TUOTANTO JA TAVARANVAIHTOSUHTEISIIN. OIKEUS- SUHTEET. PERHESUHTEET	58

POLIITTISEN TALOUSTIETEEN ARVOSTELUN PERUSPIIRTEET *(alkuluonnos vuosilta 1857—1858)* *»(Grundrisse)»*

[Käsikirjoituksen ensimmäinen osa]

II. RAHAA KÄSITTELEVÄ LUKU	63
[A] PROUDHONILAISTEN KESTÄMÄTÖN »TYÖRAHAN» KÄSITE. RAHA TUOTTEEN TAVARAMUODON KEHITYKSEN VÄLTÄMÄTTÖMÄNÄ TULOKSENA]	63
[1] Proudhonilaisten kyvyttömyys ymmärtää tuotannon, jakaantu- misen ja kierron sisäisiä yhteyksiä ja tuotantosuhteiden ensisijaista merkitystä]	63
[a] Proudhonilaisen Darimonin harhakuvitelmat: rahankierron virheelli- nen samastaminen luottoon ja pankkien osuuden ylikorostaminen ra- hamarkkinoiden säätelyssä]	63
[b] Kriisien virheellinen selittäminen kullan ja hopean etuoikeutetulla asemalla. Kysymys pankkisetelien vaihdettavuudesta kultaan ja ho- peaan. Pankki- ja rahauudistuksilla ei voi mullistaa porvarillisia tuotan- tosuhteita]	75
[2] Proudhonin kiertoteorian yhteys hänen virheelliseen arvoteo- riaansa. Vaihdon kehitys johtaa väistämättä rahan syntyyn]	83
[a] Proudhonilaisten harhaluulo, että porvarillisen yhteiskunnan epäkoh- dat voidaan poistaa ottamalla käyttöön »työraha»]	83

[α] »Työraha» ja työn tuottavuuden kasvu eivät sovi yhteen] . . .	83
[β] »Työraha» ja tavaran arvon ja sen hinnan reaalin ero eivät sovi yhteen]	85
(b) Tuotteen muuttuminen tavaraksi ja tavaran arvon muuttuminen rahaksi vaihtoprosessissa]	88
(c) Tuotteen tavaramuodolle ja siihen perustuvalla kapitalistisella tuotantotavalla ominaisten vastakohtaisuuksien kehittyminen rahassa. Kriisien mahdollisuus]	94
(d) »Työraha» ei sovi yhteen tuotteen tavaramuodon kanssa]	100
[3] Porvarillisen yhteiskunnan yleiset tunnuspiirteet erotukseksi esikapitalistisista yhteiskuntamuodostumista ja tulevasta kommunistisesta yhteiskunnasta]	103
[4] Yhteiskunnallisten suhteiden esineellistyminen porvarillisen yhteiskunnan oloissa]	107
[5] Vaihdon kehittymisen aiheuttama arvon rahamuotojen kehitys. Miten tuotannon yhteiskunnallinen luonne porvarillisessa yhteiskunnassa ja kommunismissa eroavat toisistaan]	112
[6] Jalometallit rahasuhteen kantajana]	120
a) Kulta ja hopea suhteessa muihin metalleihin	120
b) Eri metallien välisen arvosuhteen heilahtelut	125
[B) TAVARA-RAHA-KIERTO]	131
[1] Tavarankierron ja rahankierron riippuvuus toisistaan]	131
[2] Rahan kolme perustoimintaa tavara-raha-kierrossa ja niiden välille syntyvät ristiriitaisuudet]	132
a) [Raha arvonmittana]	132
b) [Raha kiertovälineenä]	137
c) Raha rikkauten aineellisenä edustajana (rahan kasaantuminen)	146
[α] Vaihtoarvon ja hinnan keskinäisestä suhteesta. Rahan ristiriitainen toiminta arvon mittana ja kiertovälineenä]	146
[β] Raha ylittää yksinkertaisen kierron puitteet toimiessaan aineellisen rikkauten edustajana. Raha itsetarkoituksena. Raha maksuvälineenä. Siirtyminen rahaan pääomana]	157
[III.] LUKU PÄÄOMASTA	177
[E n s i m m ä i n e n j a k s o.] PÄÄOMAN TUOTANTOPROSESSI	177
[A)] RAHAN MUUTTUMINEN PÄÄOMAKSI	177
[1] Yksinkertainen tavarankierto porvarillisen yhteiskunnan tuotantosuhteiden järjestelmässä. Porvarillinen tasa-arvoisuus ja porvarillinen vapaus]	177
[2] Pääoma porvarillisen yhteiskunnan hallitsevana suhteena]	188
[3] Siirtyminen yksinkertaisesta tavaranvaihdosta kapitalistiseen tuotantoon]	195
[a)] Kierto ja kierrosta johtuva vaihtoarvo pääoman edellytyksenä	195
[b)] Kierrosta johtuva vaihtoarvo kiertoa edellyttävänä, kierrossa työn avulla säilyttävänä ja moninkertaistuvana	200
[4] Pääoman ja työn välisen vaihdon kaksi erillistä prosessia	209
[a) Alustavia huomautuksia]	209
[b) Pääomatutkimuksen jäsentely. Pääoma ja nykyaikainen maanomistus. Siirtyminen maanomistuksesta palkkatyöhön. Markkinat]	211
[c)] Pääoman ja työvoiman välinen vaihto	217
[d)] Työprosessi pääomaan sisällytettynä	230
[B)] TYÖPROSESSI JA ARVONLISÄYSPROSESSI	236
[1] Työn muuttuminen pääomaksi	236
[2] Arvon itselisyys kapitalistisen tuotannon välttämättömänä ehtona]	242
[3] Lisätyö lisäarvon lähteenä. Pääoman historiallinen tarkoitus]	251

[4] Lisäarvon synnyn ongelma porvarillisen poliittisen taloustieteen historiassa. Porvarillinen rikkaus välittäjänä vaihtoarvon ja käyttöarvon välillä]	257
[5] Työn tuotantovoiman kasvun vaikutus lisäarvon suuruuteen. Suhteellisen lisäarvon kasvun väheneminen työn tuotantovoiman lisääntymisen myötä]	264
[C)] ABSOLUUTTINEN JA SUHTEELLINEN LISÄARVO	272
[1] Pääoman arvon kasvusta. [Ricardon virheitä ja epäselvyyksiä]	272
[2] Pysyvä ja vaihteleva pääoma	285
[a] Pysyvän pääoman arvon säilyminen tuotantoprosessissa]	285
[b] Pysyvän pääoman käyttöarvon säilyttäminen uuden elollisen työn välityksellä]	290
[3] Pysyvän ja vaihtelevan pääoman suhde]	297
[a] Pysyvän ja vaihtelevan pääoman erilainen rooli voiton suhdeluvun muodostumisessa]	297
[b] Voiton suhdeluku ja lisäarvon suhdeluku]	302
[c] Työn tuottavuuden kasvua ilmaiseva pääoman pysyvän osan kasvu suhteessa sen vaihtelevaan osaan]	316
[4] Pääoman kaksinainen tendenssi käytetyn elollisen työn laajenemiseen ja välttämättömän työn supistamiseen]	327
[Toinen jakso.] PÄÄOMAN KIERTOPROSESSI	336
[A] PÄÄOMAN UUSINTAMINEN JA KASAANTUMINEN KIERTOPROSESSISSAAN]	336
[1] Pääoman siirtyminen tuotantoprosessista kiertooprosessiin. [Käytetyn pääoman arvon säilyttämisen, sen arvon lisäämisen ja tuotetun tuotteen arvon realisoinnin prosessien ykseys ja ristiriitaisuus]	336
[2] Pääoman pyrkimys tuotantovoimien rajattomaan kehitykseen.] Kapitalistisen tuotannon rajat. Liikatuotanto	342
[3] Porvarilliset taloustieteilijät kieltävät liikatuotannon. Proudhonin epäonnistunut selitysyritys.] Miten työläinen voi maksaa ostamansa tavaran hinnassa voiton jne. ja saada silti välttämättömän työpalkkansa	358
[4] Kapitalistinen kasaantumisprosessi]	368
[a] Lisätyön muuttuminen pääomaksi kapitalistisen kasaantumisen spesifisenä erityisyytenä]	368
[b] Yleisen voiton suhdeluvun muodostuminen ja sen vaikutus työläisen työpalkkaan. Lisäarvon realisointi vaihdossa kapitalistien kanssa]	369
[c] Kapitalistisen kasaantumisen määräsuhteet. Pääoman arvon aleneminen kriisiaikoina]	379
[d] Pääoman asettaminen rahana sen eri toimintoihin. »Pääoma yleensä» taloudellisena kategoriana]	383
[e] Lisäpääoman muodostuminen. Kapitalististen tuotantoehtojen muuttuminen palkkatyön vaikutuksesta. Työn ja pääoman välisen suhteen uusintaminen]	387
[5] Pääoman alkuperäinen kasaantuminen	395
[a] Pääoman historialliset edellytykset ja niiden suhde jo olemassa olevaan kapitalistiseen tuotantoon]	395
[b] Henkilökohtaiset palvelukset tuottavan palkkatyön vastakohtana]	400
[B)] MUOTOJA, JOTKA EDELTÄVÄT KAPITALISTISTA TUOTANTOA	406
[1] Yksilön suorittaman objektiivisten työehtojen haltuunoton luontoiset ja taloudelliset edellytykset. Yhteisön eri muotoja]	406
[a] Työtä tekevien yksilöiden toteuttama alkuperäinen työn luontoisten ehtojen omistus]	406
[b] Aasialainen omistusmuoto]	407
[c] Antiikin omistusmuoto]	409
[d] Germaaninen omistusmuoto, sen eroavuus aasialaisesta ja antiikin omistusmuodosta]	412
[e] Yhteisjärjestelmälle ominaisten tuotantosuhdeiden rajallisuus. Rikkaus antiikin maailmassa, porvarillisessa yhteiskunnassa ja kommunismissa]	415

[f) Proudhonilla sekasotkua omistuksen alkuperää koskevassa kysymyksessä. Omistuksen todelliset syntyedellytykset. Orjuus ja maaorjuus] . . .	419
[g) Yhteisön ja siihen perustuvan omistuksen hajoamisen syyt]	423
[2) Kapitalististen tuotantosuhteiden historiallinen syntyprosessi]	427
[a) Miten työntekijän esikapitalistiset suhtautumismuodot objektiivisiin työehtoihin hajoavat]	427
[b) Objektiivisten työehtojen eroaminen itse työstä. Alkuperäinen pääomanmuodostus]	431
Selitykset	445
Nimihakemisto	466
Marxin lainaaman ja mainitseman kirjallisuuden hakemisto	473

[Faint, illegible handwritten text in a cursive script, likely French or German, covering the left page of the manuscript.]

**Karl Marxin Taloudellisten
käsikirjoitusten 1857—1858
I osa käsittää:**

**Hahmotelman ranskalaisesta
taloustieteilijästä Bastiatista ja
amerikkalaisesta taloustieteilijästä
Careystä (kirjoitettu heinäkuussa 1857)**

Johdannon (elokuu 1857)

**Ensimmäisen osan käsikirjoituksesta
Poliittisen taloustieteen arvostelua
[alkuluonnos vuosilta 1857—1858]**

KARL MARX

Vuosien 1857-1858 taloudelliset käsikirjoitukset ("Grundrisse")

Karl Marxin Taloudellisten käsikirjoitusten 1857—1858 esillä oleva laitos sisältää seuraavat käsikirjoitukset:

I osa

Bastiat ja Carey

Johdanto

Poliittisen taloustieteen arvostelua
(alkuluonnos 1857—1858)

Rahaa käsittelevä luku

Luku pääomasta

ensimmäinen jakso: Pääoman tuotanto-
prosessi

toinen jakso: Pääoman kiertoprosessi
(alku)

I osan Selitykset, Nimihakemisto ja Kirjallisuusluettelo

II osa

Poliittisen taloustieteen arvostelua

(alkuluonnos 1857—1858). Loppu

Luku pääomasta

toinen jakso: Pääoman kiertoprosessi
(loppu)

kolmas jakso: Pääoma hedelmää tuot-
tavana
(korko, voitto, tuotantokustannukset
jne.)

I. Arvo

II osan Selitykset, Nimihakemisto ja Kirjallisuusluettelo
Teoksen asiahakemisto